

Ny-Walzel Teslen

HAHNEMANN SÁMUEL.

50 a. l.
49

103

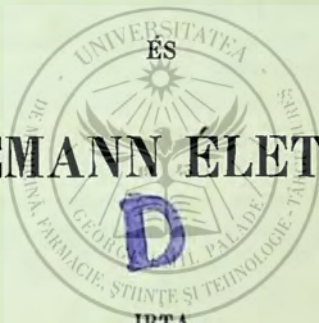
KÜLÖNFÉLE BETEGSÉGEK

HASONSZENVI

(HOMOEOPATHIAI) GYÓGYÍTÁSA,

KEZDŐ H. ORVOSOK, MŰVELT NEMORVOSOK

HASZNÁLATÁRA

HAHNEMANN ÉLETRAJZA.

Dr ARGENTI DÖME.

Negyedik bővített kiadás.

INSTITUTUL NAȚIONAL DE ȘTIINȚE MEDICINALE
ORV. I. D. ...
Licit. az. 52.216

PESTEN,

NYOMATOTT BEIMEL J. ÉS KOZMA VAZULNÁL.

1862.

10 JUN 2004

Minden művész, művészetének legczélszerűbben megfelelő, tulajdon eszközeivel működik. A gépek feltalálása óta, az ezekkel működő nem használ már annyi más erőt, mennyire ezelőtt szüksége volt; mert gépében rejlik a fő erő. Így a homoeopatha HAHNEMANN által feltalált alapelvénél fogva, a gyógyszerek legkisebb adagával gyógyít okszerűleg; mert gyógyelvében van a fő hatalom: midőn az allopatha, más gyógyelvet követve, szükségkép nagyobb adaggal orvosol. Tehát az allopathia és homoeopathia közt létező lényeges különbséget nem az adag teszi, hanem a különböző két gyógyelv; melyek következtében ugyanegy betegség, például torok-lobellen ott másféle (lobellenes), itt ismét másféle (gyulasztó) az orvosság és innét — az orvosság adaga is ott elvileg szükségkép nagyobb, itt szintén elvileg a természet azon törvénye szerint legkisebb, melynek értelmében: az egész természetben az anyaghoz van ugyan kötve az erők működése; — mindazáltal a természet legnagyobb működéseiben, nem az anyag, melyhez az erő kötve van, hanem annak alkalmazás módja az, mi e nagyszerű működéseket teremti.

Dr ARGENTI.

TARTALOM. *)

HAHNEMANN ÉLETRAJZA. 1—73.

ELMÉLETI HASONSZENV.

Hasonszenvi gyógyelv;— ennek következtében a h. kis adag. Elmellőzhetlenül figyeljenek e g y ó g y e l v r e mindazok, kik a homoeopathiáról ítélni akarnak; mert tapasztalásom szerint e g y ó g y e l v elmellőzéséből keletkezik a homoeopathiáról való hibás fogalom és innét aztán a tévedésnek, eszmezavarnak egész halmaza. Kis adag alatt a gyógyszereknek inkább felső, mint alsó dilutióit értem; mert az essentiák (ha mindjárt egy-két csepp is), úgy a trituriációk meg nem férnek a homoeopathiai g y ó g y e l v szellemével és csak kivételkép használhatók egyes esetekben, melyek munkámban feltalálhatók (különösen „a bujakórnál“). Czelirányos életrend nélkül egy orvos sem gyógyíthat szerencsésen. Tehát nem a diaeta, nem a képzelődés, hanem gyógyszereink segítik az élet-erőt a nyavalyák legyőzésében. 77—104.

Előleges utasítás a nyavalyák gyógyítása ügyében. A gyógyszerek készitési, használati módja általánosán. 105—109.

Általános kór-szemle (Repertorium). Itt különösen jellemző egyes symptómák, egyes körülményekre vonatkozólag 1) az álmatlanság; 2) az álmoság és álom-bántalmak; 3) lelki szenvedésekben, vagy szellemi okokból eredő bajok ellen találandunk illendő gyógyszereket. 4) Figyelvén a beteg szervezetére (constitutiojára), azonfölül az érzelmek minőségére, több szerből választhatunk szintén illendőt. 5) Amennyire feltünő néha, mikép a test különféle helyzete, nemkülönben: mozgás, nyomás, érintés által, vagy nyugalomban nagyobbodnak vagy kisebbednek a fájdalmak,—e tekintetben is szemlélhetünk ki specificus szereket; úgy az erőművi sértések (mechanische Verletzungen) utáni bántalmakban; valamint 6) az időviszonyokra változó betegségekben, hidegre, vagy melegre fellépő fáj-

*) A betürend szerint sorozott tartalmat hátul nézzük.

dalmakban, meghülestől eredő kóresetekben. 7) A bőr és a bőr alatt fekvő részek, 8) a csontok bántalmait illetőleg, ezekre nézve is ki-kutattam az illendő orvosságokat: á t a l á b a n 110—134.

GYAKORLATI HASONSZENV.

Gyakrabban előforduló betegségek

1) A FEJBEN.

Szembetegségek; ezek sorozatát nézzük hátul a „tartalom-ban.“ Szembántalmak egyes symptómákra nézve. 137—229.

Agygyuladás. Agyrázódás. 230—233.

Idegnyavalyák: Gutaütés: véres (Blutschlag), savós (serö-ser Schlag, Schleimschlag), ideges (Nervenschlag); utóbajok. Álomkór. Hüdés általában. Ájulás. Nehézkór. Vidatáncz 233—246. A többi idegnyavalyák (Nevroses), u. m. 1) a fej-, fog-, arcz-fájás, gyomor-, bél-görcs, viszketeg; — a hallás, szaglás, izlés, tapintás betegségei; 2) a zsongos, rängő, vegyes görcsök — és aléltóságok: szédelgés, ájulás, gutaütés, hüdés, tetszhalál; 3) a lelki betegségek: mélaság, dühkör, örültség, — — munkám felosztása szerint más helyeken tárgyalatnak, mint a „tartalomban“ láthatjuk.

Fejfájás vértolulástól; esorvás (saburrealis), ideges, csúzos, köszvényes fejfájás: napszúrás; migraine. Fej-bántalmak egyes symptómákra nézve. Arcz-orbáncz. Ideges (Fothergill-féle) arcz-fájás. Arcz- és ajk-bántalmak egyes symptómákra nézve. Külső, belső fülgyuladás; fülfolys, fülzúgás; nehéz-hallás. Fültömirigy-gyuladás. Fül-bántalmak egyes symptómákra nézve. Orrgyuladás; rézorr; orrvérzés; orrpöfeteg; nátha; visszaütődött nátha. Orr-bántalmak egyes symptómákra nézve. Száj-fájás. Száj-bántalmak egyes symptómákra nézve. Áll-görcs, vagyis szájcsukódás; szintén a csecsemőknél. Az alsó áll bántalmak egyes symptómákra nézve. Süly. Werlhoff foltok. Nyelvgyuladás, genyedés, keményedés, fene. Nyelvbántalmak egyes symptómákra nézve. Fogfájás: gyulasztó, köszvényes, csúzos, ideges; dagadt, fekélyes, vérző foghus; szájhólyagocskák; nyálfolyás; szájbúz; fogférgék. Fogbántalmak egyes symptómákra nézve. Fog-hus-bántalmak egyes symptómákra nézve. Arcz- és ajk-bántalmak egyes körülményekre nézve 246—299.

2) A TOROK és MELLBEN.

Hurut; rekedtség; hurutláz; grippe vagy influenza. Köhögés. Köhögés egyes symptómákra nézve. Vérköpés, vérhányás. Mellgörcs

idősbeknél. Mell-vizkór; szivburok- vagy szivhártya-vizkór. Torokgyulladás; kik gyakrabban szenvednek torokgyulladásban, szokott nyakkendőn kívül más melegebb kendőt ne viseljenek. Gög- és légső-bántalmak egyes symptómákra nézve. Tüdőgyulladás; itt az érvágás nem szükséges. Tüdővész: fekélyes, tüdő-gümőkór, takony-tüdővész, ideges, letételes; itt a gyógyszerek használata mellett szükséges a tiszta, meleg lég. Légcsővész. Oldalnyílás; ezt jól különböztessük meg a csúzos fájdalomtól. Légzés- és mell-bántalmak egyes symptómákra nézve. Szivdobogás. Sziv-bántalmak egyes symptómákra nézve. 300—337.

3) A HASBAN.

Pepsin. Gyomorromlat nagyobb mennyiségű eledel által; nehéz emésztésű, zsíros eledelek (különösen sertéshus), édességek, gyümölcs, hideg ételek, italok: sör, bor, kávé, thea; dohányzás; koszás; elmeerőltetés után; tengeri betegség; gyomorláz; — gyomor-bántalmak egyes symptómákra nézve; a hánytató nem szükséges gyomorromlat alkalmával 338—352.

Étel, ital az egészségeseknek, szintén a betegeknek; legtáplálóbb eledelek a: tej (az anya-tej betegségek, gyógyszerek, lelkiindulatok által nagy változást szenved; azért a szoptató nő ily esetekben ne szoptassa gyermekét; jól válasza ki a tehenet is, melynek tejjével él a csecsemő), hus, tojás, tésztás eledelek és az ázalékok; a burgonya, főzelékek, gyümölcs, kevés tápanyaggal birnak; a gombák mérges anyagának kivonására legjobb: az eczetben áztatás. Az állati inkább, mint növényi (és viszont) eledelek választására nézve figyeljünk a nemre, korra, temperamentumra, az életmód- és szokott foglalkozásra, téli vagy nyári idősakra, egészséges vagy beteges állapotra. Minden ital közt legjobb a víz. Sör, bor, pálinka, kávé, thea, chocolate. Célirányos, hogy 24 óra alatt többször együnk. Azonnal ebéd után, nem ajánlom a nagyobb testmozgást, nagy elmeerőltetést igénylő lelki foglalatosságot: ebéd után testi lelki nyugalmat rendelt a természet; később, az egészség fentartására szükséges a testmozgás, a foglalatosság, e közben a szórakozás és nyugalom. A szokás második természet levén, erre figyeljen mindenkor az orvos, tekintetbe vevén mindenkinek individualis szokását és e szerint intézkedvén. 352—363.

Mérgek, különösen: arsenicum, plumbum (melylyel többféle festék készítettvén, azokat nyelvünkkel ne érintsük; szintén e te-

kintetből a pirosító vagy fehéritő pipere-szereket ne használjuk); cuprum, phosphor, mercur, jod, lapis infernalis, ac. sulphuricum, ac. hydrocyanicum, strichnin, belladonna, stramonium, opium, hyosciamus, camphora — és ezeknek házi antidotumai; — más antidotumokat csak orvos rendelhet; továbbá a borszesz; a sajt, turó, kolbász, hurka, vaj, szalonna, rosz halak, midőn illendő felügyelés hiányában megromlanak; mérges gombák, burgonya; az ily esetekben ellenszerek; utóbajok legyőzésére használandó hom. szerek. 363—368.

Epe-okozta gyomorhaj, epeláz; epe-bántalmak ellen orvosok általában. Takony-gyülem, takonyláz; takony-bántalmak ellen gyógyszerek általában. Gyomorgyulladás. Gyomorégetés. Gyomor-rák. Gyomorgörcs: meghülés, szelek, lelkiindulatok, más betegségek elnyomatása, a közellevő életművek hibái következtében. Bélgörcs: az epétől, a szelek, meghülés, vér, más nyavalyák, életművek beteges állapota, a belek érzékenysége, a gelisztáktól. Ásványi bélgörcs. Rázkór. Aranyér: folyó, vak; hólyag-aranyér, takony-aranyér, aranyeres csomók, elnyomatott aranyér. Végbél-bántalmak egyes symptómákra nézve. Bélgulladás. Vérhas: gyulasztó, epés, taknyos vérhas; végbélszakadás. Hasmenés: saburralis, epés, takony-hasmenés; a gyermekeknél; végbélszakadás. Cholera; cholera-typhus; vizeletrekedés, elgyengülés. Székszorulás; itt az erőszakos hashajtók radicalis gyógyítást nem eszközölnék. Székszorulás egyes symptómákra nézve. Májgyulladás; májdaganat, keményedés; májfoltok. Sárgaság, lázzal vagy e nélkül. Lépgyulladás, daganat. Vesegyulladás. Bright-kór. Vizelethólyag-gyulladás. Nehéz vizelés. Vértelés. Máj-, lép-, vese-, vizelés-, vizelet-hólyag-bajok egyes symptómákra nézve. Hasviz-kór: szabad hasviz-kór, tömlős vízkór. Hasdobkór, béldobkór. Sérvek: sérv-kiszorulás: forró, görcsös. A hasban előforduló bántalmak egyes symptómákra nézve. 363—432.

E helyen toldalék gyanánt le vannak még írva a tökgyulladás, keményedés, fene; tökdag az összegyült víztől; magömlés; férfi-tehetetlenség, A nemzórészek bántalmi egyes körülményekre nézve. Gerinczvelő-gyulladás. Gerincz-sorvadás. — A háton és keresztben, szintén a kezeken és lábakon észlelhető bántalmak ellen „repertorium” formában: egyes symptómák és körülmények szerint közöltetnek a gyógyszerek. 432—456.

KÜLÖNFÉLE EGYÉB BETEGSÉGEK.

Gyuladások általában; azok kimenetei: elosztatás, genyedés, fekélyedés, kiizzadás, daganat, keményedés, fene. Lázak általában; krízis ideje; kritikus napok; fő krízis az izzadás (mely gyógyszerünk által egykét bevételre előhozatik, a beteg nagy könnyebülésére, — ki ily módon sokkal hamarabb és biztosabban tétetik veszedelmen túl is, mint különben); azután a vizezés, továbbá a hányás, hasmenés, nyálfolyás, köpés, vérfolyás, bőrkütegek. Gyulasztó, ideges, rothasztó láz; forró, idült láz; félbenhagyó, állandó láz; független, vagy jelbeli 457—463.

Orbánz: sima, hólyagos; visszaütődött. Csúz a test különféle részeiben; csúzláz. Köszvény: fej-, kéz-, láb-, far-köszvény; letételes, elnyomatott köszvény; valamint a csúz, úgy a köszvény ellen is legjobb óvszer: a hideg vízzel való mosás. Fördők általában. Gyulasztó láz. Idegláz (typhus): typhus cerebralis, t. abdominalis, pneumotyphus; gyógy módunk itt is legbiztosb; a reconvalescens óvja magát a meghűléstől, lelkiindulatoktól, legyen mértékletes az étel- és italban. Lappangó idegláz. Rothasztó láz. Sárgaláz. Váltóláz; ez után, vagy nagyobb adagban bevett china következtében támadt daganat 463—494.

Rüh; a külszerek ártalmasak. Sömör; a külszerek használata veszélyes. Viszketeg; a tetűktől. Sebek: esés, ütés, emelés után; csonttörés, fízamodás, rokkadás; mérges sebek; veszett kutya harapás, innét viziszony. Kelés. Pokolvar. Körömméreg. Tyukszem. Fekélyek: súlyos, görvélyes, köszvényes, bujasenyves, mercurialis, rühös, sömörféle fekélyek; vadhus. Fekvély. Rák általában. Bujakór (hugycsötakár, bujafekély, dob, függöly); ennek szomorú következményei ellen. Lábizzadás, visszaütődött. Vérérdag. Égett sebek; égetés phosphor-gyufák által. Fagydaganat. Tetszhalál: fagyás, villámütés, vízbe-fuladás, széngőz, légszesz által; görcsök, vérszegénység, éhségből származott tetszhalál. 494—527.

NŐ-BETEGSÉGEK.

Havitisztulás; havitisztulás előtt, alatt és után jelentkező bajok. A tisztulás kimaradása, elnyomatása; bő, csekély tisztulás; késedelmes első tisztulás. A tisztulás rendes megszűnése idején előjövő bántalmak. Havitisztulási bántalmak egyes symptómákra nézve. Méhkór. Méhdüh. Sáp kór; itt a hegyes vidék igen ajánlható, valamint

a kék-kórban. Közbevetőleg itt a „kék-kórról“ néhány sor. Fehérfolyás. Fehérfolyás egyes symptómákra nézve. Közbevetőleg: a magtalan-ságra vonatkozólag néhány, bizonyos föltétel alatt működhető gyógyszer. Méh-
vér-folyás. Méhgyuladás. Méhrák. Terhesség alatt előjövő émely-gés, hányás. Méhüvely-szakadás. Elvetelés; ennek elhárítására szolgáló hom. szerek. Rendetlen szülfájdalmak. Szülés utáni ba-jok. Gyermekegyi tisztulás. Tej-folyás. Tejhiany; elnyomatott tej-folyás. Tejláz. Gyermekegyi láz. Emlőgyuladás; genyedés; sipo-lyok. Csecsbimbó-gyuladás, fölrepedezés. Mellrák. Emlő- és csecsbimbó-bántalmak egyes symptómákra nézve. 528—572. (Női nemzörészek bántalmái egyes körülmények tekintetében. 437.)

A GYERMEK ELSŐ NEVELÉSE

és az anya életrende terhesség alatt és szülés után.

A köldökzsinór lekötése után fürösztés, álmom. Az anyai ágy-adta melegben legjobban tenyészik a kised. A terhes, gyermekegyas, szoptató nő életmódja. A terhesek különféle bántalmái ellen az orvosságok ott keresendők, hová könyvem felosztása szerint ezen bántalmak tartoznak. Szoptatás: anyatej; dajkatej; felügyelés a dajkára, mert ettől függ a gyermeknek anyagi, szellemi állapota. Mesterséges táplálás; ekkor a tehentej Turner szerint legyen készítve. Tisztántartás. Szobai lég. Alvás. Karonhordás. Fogzás. Mozgás; testgyakorlat. Edzés. Szellemi nevelés. 573—591.

GYERMEKBETEGSÉGEK.

A szoptató nők életrende. Ujszülöttek tetszhalála. Az ujszülöttek szemgyuladása. Csecsemők álmatlansága, (szintén későbbi korban). Csuklás. Szájcsukódás. Fejdaganat. Nátha. Gyomorromlat. Hascsikarás, a szelektől. Hasmenés és szorulás. Nehéz vizelés; ágy-bavizelés. Sárgaság. Orbáncz. Bőrpállás. Hólyagküteg. Szájhólyagocskák. Görcsök. Fogzás alatti görcsök. Agygyuladás és vízkór. Nehéz járás. Idült fej-vízkór. Kehrángás vagy számárhurut. Mellgöres. Hártyás torokgyík; a mellgöres és hártyás torokgyík közti különbség. Arcz-ótvár. Fej-ótvár. Köleshimlő. Kanyaró. Vörheny; óvszer. Vörhenyekék. Csalánküteg. Himlő, valódi; óvszer. Ál-himlő. Gelisztakór. Aszkór. Önkénytes sántítás. Görvélykór. Angolkór. Gyermekebetegségek egyes körülményekre nézve. 592—652.

HAHNEMANN ÉLETRAJZA.

Hahnemann életrajza.

HAHNEMANN SÁMUEL született ápril 10-én 1755-ben Németföld igen kies tájékán, Szászshon „Meiszen“ városában, atyjának az uj-piacz szögletén létező 459. szám alatti tulajdon házában, mely csekély és nem lényeges változással még mindig a régi formájában áll. Szerencés szellemi és anyagi fejlődése nem keveset köszönhetett e nyájas vidéknek, hol a mosolygó természet ölében neveltetvén, már zsenge gyermekkorában kezdé meg barátkozását a dúsgazdag természettel, melynek későbbi éveiben valódi tisztelő barátjává lön. Első fejlődése idejében szülei tanítgaták az olvasás- és írásra minden erőltetés nélkül; később a meiszeni elemi tanodában meglepő értelmességet, fáradhatlan szorgalmat fejtett ki; és midőn egypár év múlva a hercegi főtanodába jutott, gyermekkori kitünő hajlama mindenre, mi szép s jó, nagy s nemes, — e mellett példás szülei által nyert erényes első nevelése, — eleve hirdették szellemének nagyságát kedvező körülményekben.

Atyja Hahnemann Keresztély és anyja szül. Spiesz Johanna kezét fogva törekedének a célra, hogy fiokból hasznos polgárt neveljenek. Atyja nem tartozott ugyan a tudósak osztályába (ő ügyes festész vala a meiszeni porcellán-gyárban, és irt is egy alkalommal a vízfestésről), de utazásaiban szerzett gyakorlati tapasztalattal, alapos felfogással bírt, a művészetet pártolá és mint ilyen, gyermekét a vallásosságra, kötelességeinek pontos teljesítésére, rajzolásra, és egyéb hasznos művé-

szetre tanítá. Kimondott életelveivel tényei soha sem ellenkeztek; és mivel tettei által valósította mindenkor szavainak értelmét, atyái oktatása sikerteljes volt, amint ezt érdemdús fiának egész élete bizonyítja; ki gyermekkorától véglehetőleg minden munkáját „Istennel“ kezdé „Istennel“ végzé. Értelmi tehetségének kiképeztetésére különös figyelmet fordított édes atyja, de semmikép sem akará fiát tudományos téren neveltetni; az olvasás- és tanulásba merültet minden módon igyekezett e folytonos foglalatosságától, sőt az iskolákbai járástól is elvonni, más, jövedelmével megegyezőbb pályát tűzvén ki életének. Kereskedőt ohajtván belőle képezni, fűszerkereskedésbe adá Lipszében; de ezen borzasztónak tetszett életmódot ki nem állhatván az elmés fiu, minden könnyelműség nélkül, egyedül belső ellenállhatlan ösztönétől kényszerítette, rövid idő alatt elhagyá gazdáját, remegve indulván hazafelé, szigorú atyjának haragjától tartván.

Édes anyja pártolása, tanárai közbenjárásának és szilárd kérésének, kik az utolsó nyolcz év lefolyta alatt a tanpénzt egészen elengedék, sikerült végre, hogy atyja is beleegyezett ritka szülöttjének tudományos neveltetésébe; de ehez, csekély jövedelme mellett több nevelendő gyermek által terheltetve, egyébbel nem járulhatott. A főtanodában tanulótársai közt közvéleménnyel legjelesbnek tartatott Hahnemann. Szerették őt általában tanárai; de ezek közül igazgatója, az érdemteljes és fáradhatlan szorgalmu Müller szíves vonzalmával, atyái szeretetével kitünteté a jeles gyermeket, ki valamint a komoly tudományokban, úgy a classikai latin, görög írók ismeretében és idegen nyelvek tanulásában szintannyi képességet mint szorgalmat mutatott. *) Kedvenczére nem egyszer bizá a régi classikusok magyarázatát nem csak privát, hanem nyilvános tanóráiban is, és mindenkor tö-

*) Erre nézve egy hiteles adatot hozhatok fel. Ugyanis atyjának parancsa szerint, ki neki az éji tanulást szigoruan megtiltá, nem bírván magát fékezni, elvonulva mécs mellett dolgozott, hogy a gyertyatartók számából édes atyja észre ne vegye, miként ellenállhatlan ösztönétől legyőzve, e részben nem engedelmeskedhetik.

kéletes megelégedést aratott a tüzes fiu, kinek méltó érdemeit elismerék társai, kivétel nélkül kedvelték őt mindnyájan. A tanulásban atyja tanítását híven követvén, nem haladt tovább az olvasásban mindaddig, míg egészen föl nem fogta az olvasottak értelmét.

A hercegi tanodában dicsően végezvén be pályáját, az 1775-dik évnek tavaszán életének 20-dik évében elbucszott szülei házából, 20 tallért kapván atyjától. Ennyi vala az utolsó pénz, melyet segedelmére kaphatott. Elmenetele előtt jeles értekezést írt latin nyelven „Az Isten bölcseségéről általában, különösen pedig a kéznek bámulatos alkotásában“, melyet tanárai és tanuló társai előtt dicsően el is szavalt. Lipsébe érvén, fáradhatlan szorgalma által keresé mindennapi kenyerét. Nappal tanult mint orvosnövendék, s tanított, különösen egy gazdag görög fiut német s francia nyelvre; éjszakáinak nagyobb idejét pedig angol és francia munkák fordításával tölté, melyeket jutányosan adott el a könyvkereskedőknek. *) Így dolgozott a tüzvérü ifju éjjel nappal, míg végre túlfeszített lelki erejének következményeit gyengülő testén tapasztalván, átlátá Cato bölcs tanácsának és azon mondatának valóságát, melynek értelme szerint „gond és munka közben szükséges a szórakozás és nyugalom.“ Ennélfogva, bár nehezen távozott könyvekkel megrakott asztalától: hanyatló egészségének helyreállítása kedvéért megkezdé sétáját a szabadban, azt naponkint folytatá és jó hatását érezvén, majd élte végeig el nem mulasztá.

Sorvasztó betegsége, de méginkább a természet-tudományokon csüggő szeretete által ösztönöztetett H. az orvosi pályára, melyet Lipsében bevégezvén, szorgalma által szerzett egypár forintjával Bécsbe a tudományok forrásához zarándokolt, miután Lipsében ekkor még clinicum nem létezett. Lipsében a tanárok különös figyelmébe Börner tanácsos által volt igen ajánlva; Bécsben ismét a lángeszü Quarin orvosi celebritás figyel-

*) H. apró betűkkel és csinosan írt; gondolatainak helyes kifejezésére megválasztá a szavakat; azért kézírataiban többször ugyanegy eszmére vonatkozó, két, három javítást is láthatni.

mét egészen magára vonta. E tekintélyes férfiu közelebről ismervén meg H.-t, kitüntette őt, egész élvvel tanította, mintha tanítványai közt ő lett volna az egyetlen növendék; sőt privát orvosi gyakorlata alkalmával is betegeihez szíveskedett őt vinni, barátilag bánván ritka tünémenyével. Az itteni irgalmasok kórházát fáradhatlanul látogató H. De csakhamar elfogyott kevés pénze; azért szívesen engedett B. Bruckenthal erdélyi kormányzó hízlgő felszólításának, ki őt Quarin ajánlatára tiszteséges föltételek mellett Szébenbe hívta rendes házi orvosának, egyszersmind nagyszerű könyvtára felügyelőjének. Itt működött H. hét negyedévig, a báró könyvtárát, régi pénzgyűjteményét rendbe hozta, gyógyított a városban is, és annyit szerzett magának, mennyi kívántatott azon ohajtott céljára, hogy Erlangenbe utazhasson, orvosdoctori oklevelet nyerendő. Tudományának gyarapítására Erlangenben is Delius, Isenflam, Schreber, Wéndt előadásai által több szép, orvosi szakához tartozó ismerethez jutott; augusztus 10-én 1779-ben értekezett: „*Conspectus adfectuum spasmodicorum aethiologicus et therapeuticus. Erlangae*“ volt inauguralis dissertatioja, és orvosdoctorrá graduáltatott életének 24-ik évében.

A meredek havasok nem vonzák annyira a helvetát honához, mennyire huzza egy megfejthetlen, csaknem varázserő a szászt kedves szülőföldre. Ide tért vissza H., egy kis városban — Hettstadt — kezdvén orvosi pályáját; hol azonban meg nem elégedhetvén, $\frac{3}{4}$ év múlva elhagyá e vidéket és lakhelyül Dessaut választá. Itt ugyan jobb körre talált és tökéletesítheté magát, szabad óráiban különösen chemiával és mineralogiával foglalatoskodván; de sokkal kecsegtetőbb tér nyílt számára Magdeburg mellett Gommernben, hol 1781-ben mint *physicus* hirre kapott, és nyert hivatalára támaszkodván: Büchler Janka dessau gyógyyszerész leányát megkérvén, meg is nősült.

Három év múlva új körülmények Gommernből Drezdába hívák H.-t, hol az igen derék Wagner ottani fő-

orvos szíves barátsággal viseltetvén iránta, betegsége miatt rá bízta a kórházat és physicusi hivatalának egyéb ellátását. A rá bizottak pontos teljesítése nagy érdemet szerzett H.-nak. Sokat élvezett ezenkívül a híres Adelung tanácsos és Dassdorf szellemdús társaságában. E közben fáradhatlanul dolgozott H. mint író; Lavoisier, Trommsdorf, Hufeland, Blumenbach és egyéb notabilitásokkal szoros összeköttetésben állott; Crell vegytani évlapjában kitünő értekezéseket közlött; ide tartozik az ő becses monographiája „az arsenicummal mérgezésről, 1786“ és több kisebb írata, melyeket Stapf 1829-ki munkájának két kötetében elősorol. Dolgozott mint chemicus és a chemia terén feltalált „mercurius probatorius“, nemkülönben a „mercurius solubilis“ életének ezen időszakába esik. Ekkép folyt le négy éve Drezdában és Drezda vidékén, növekedő családja körében legkellemesebben; mert ekkor már négy leánya, egy fia, velök neje fűszerezék életét. 1789-ben Lipcsébe rendelé őt a gondviselés. 1791-ben a lipcsei gazdasági egyesület, ugyanazon évi május 2-kán a mainzi tud. academia nevezé ki tagjának.

Ezen idő alatt elég alkalma volt H.-nak meggyőződni az eddigi orvostudomány nagy bizonytalanságáról és tökéletlenségéről. Már Gommernben átlátá, miszerint a régi gyógy mód nem szolgál segédeszközüül az emberiség annyi szenvedésének enyhítésére, eltörlésére, és illetén ki nem elégitő tapasztalati adatok után szerzett meggyőződése következtében, noha hírneve mindinkább terjedt, melyet jeles írói tehetsége legfőképp nevelt: atyjától öröklött rendkívüli gyöngéd érzékenysége nem engedé többé a már megpróbált, ingadozó uton pályáját folytatni. Lemondott az orvosi tudomány gyakorlatáról, mely, midőn őt elméletileg annyiszor oly édesdeden csalogatá, — tapasztalatilag a betegek ágyainál minduntalan a tévedés keserű érzetével kinzá. Megújított erővel egyedül a chemiára és az írói tέρre szorítkozott; angol, franczia, olasz munkákat fordított; ezekhez többnyire elmés észrevételeit csatolván. Lemondott 1789. évtől végkép orvosi praxisáról mindaddig, míg másnak, vagy neki nem sikerülend egy új gyógy-

elv alapítása, mely szerint gyógyítani lehessen a gyógyítás szoros értelmében.

Valamint az öserőt, mely a természet belsejében sokszor századokig rejtve van, úgy ezen erőnek legczélszerűbb alkalmazás-módját csüggedetlen igyekezet vagy kedvező alkalomadás által végre kifürkészi az emberész. Így H. ernyedetlen buzgalmát egy biztosb gyógyelv teremtetésében elősegíté azon alkalom, midőn 1790-ben Cullen angol orvos gyógyszeratanát (Cullen's materia medica 1790. 2-dik köt. 109. lap) németre fordítá. Itt a china héj láz elleni gyógyerejének elméleti csavart magyarázatán fennakadván, mindenben világos értelmet kereső elméje nem nyugodott mindaddig, míg e china fölötti Cullen eszméivel ki nem békül. Azért nagyobb mennyiségű chinát vett be H., ennek hatását egészséges testében tapasztalandó. A bevétel napján azonnal lázas állapotot érzett, e mellett orvosok által eddig nem tapasztalt különféle más symptómák is jelenkeztek testében; és e szerencsés tapasztalás ébreszté föl H.-ban azon eszmét, mely neki Ariadne fonalaként szolgált a gyüölött tömkelegből kivergődésre, — a már rég kutatott, rég ohajtott új gyógyelv-fölfedezésre, mely mint Prometheus tüszke, új világot gyújtott az orvosi világban.

E feltalált új uton folytatá kísérleteit azonnal több orvosszerrel, melyeknek eredményei mindenkor egyaránt sikerteljesek valának. Annyi elvitázhatlan tapasztalati tény által bátorítatva, kimondá végre H., miszerint „a nyavalyák oly szerek által gyógyíttatnak hamar, bizton és gyökeresen, melyek egészségesebben hasonló változásokat okoznak azon változásokhoz, kórjelekhez, melyek gyógyítása czéloztatik;“ — kimondá e szavakban a „*similia similibus*“ gyógyelvet.

Számtalan betegségek fényes győzelmével még meg nem elégedvén, kimondott gyógyelvét minél több kóresetben próbaköre teendő, 1792-ben Gothától három órányira fekvő helységben Georgenthálban az Ernő herczeg által alapított tébolyda szerencsétleneit kezdé

gyógyítani. Ez alkalommal sem esalatkozott reményében, az eredmények kielégíték H-t. *)

Egy időig szintén Gotha mellett Walsleben volt lakhelye, hol elvonulva leginkább tudománya kiművelésének élt. 1794-ben P y r m o n t b a költözött; e várost Braunschweiggal, később Königsluterral cserélvén fel: részint mivel nagy lelke kisebb körrel állandóan meg nem elégedhetett, másutt ismét legyőzhetlen akadályokra talált, végre mivel többször elvonulva a magányba, egész idejét tudományának akará szentelni. Ez alatt a legnagyobb szorgalommal és pontossággal folytatá megkezdett kísérleteit, leginkább magán, hozzátartozóin, nemkülönbén másokon vizsgálván a gyógyszerek erejét; melyekkel betegeit elve szerint gyógyítván, szerencsés gyógyításai szépen jutalmazák emberbaráti szorgalmát. 1796-ban új fölfedezését H u f e l a n d folyóiratában közlé

*) Midőn e sorokat írák, esti óráimban egyedüli mulatságom levén a hirlapok olvasása, a „Magyar sajtó“nak 1857-ki 52-dik számában ezeket olvasám: „Aligha volt sajtóságosabb bál a lefolyt farsang alkalmával, mint mely Bécsben a tébolydában tartatott. A hivatalnokokon és az orvosi személyzeten kívül 400 elmebeteg közül 200 vett részt a bál-ünnepélyben. A zenét az érekegylet tagjai vezették. Lehet mondani, hogy bámulandó rendben tánczoltak polkát, keringőt, négyest stb. Az asztal tele volt rakva borral, serrel, pecsényével, czukorsüteményekkel s más étel- s italokkal. A tébolyodás legkisebb nyoma sem volt egyiken is észrevehető; mindenki a legjobb kedvben volt s vigan mulatott. A multság reggeli három óráig tartott.“ Ime — mennyire hat az elmebetegekre a psychicae e.ő! mit midőn nem lehet tagadni, higység el, áll az is, hogy amennyire az organismus ezen abnormis állapotára physicailag is szükséges hatni, e physikai eszközök között (egyénilig alkalmazott különmemü, szigorubb, gyöngédebb bánásmód mellett) kétségkivül leghasznosabbak azon szerek, melyek elvünk szerint qualitativ hatnak az organismusra, milyenek többi közt: a belladonna, veratrum, stramonium, mely utobbiról már rég tett említést a híres Stoerk, Hahnemann előtt. E tekintetben több év előtt magamnak is volt V á c z o t t egy esetem, melyet „belladonnával“ néhány hét alatt szerencsésen győztem le. Erről, az akkori városi sebész M — y, kinek felszólítására vállalám el a beteget, önként adott elismerő bizonyítványt. Ezt emlékül inter acta megtartám; ha egykor lehet, hivatkozzanak erre is, mint tényre, utódaim; mert, mint látom, ekkor én már nem leszek!

(II. köt. 36. l.), külön levelezésben állott azonfölül Hufelanddal az Enchiridion és Makrobiotik stb. tekintélyes szerzőjével, az ezen idő körül igen híres jénai, később pedig berlini tanárral és a porosz király rendes orvosával, — ki mindenkor szívesen olvasta H. sorait, ki az 1831-ben kiadott e című iratában „Die Homoeopathie“ világosan így fejezte ki magát a homoeopathia ügyében: „Az első ok, minélfogva a homoeopathiát nem ignorálhattam, az vala, mikép méltatlan dolognak tartám, hogy egy új gyógymód iránt megvetéssel viseltessem; ehhez járulának több tiszteletre méltó, előítéleteknek épen nem hódoló férfiak nevei, kik elismerék a tény igazságát; minnek következtében magamnak is volt alkalmam több esetet látni, melyekben a homoeopathiának sikerét nem tagadhattam és így meg kellett győződnöm arról, hogy ezen új gyógymódot félrevetni nem lehet, hogy az pontos vizsgálatra csakugyan érdemes“. Ki halála ágyán is ekkép szólott H. gyógymódjáról: „A hasonszenv gyakorlatára már nem volt időm; ismét egészen újra kellett volna kezdenem; e gyógymód csakugyan a legnagyobb tünemények közé tartozik az orvosi tanban; kifejlődése kiszámíthatlan jó következményeket szülend; de perczeim immár számítvák; én ezen időt el nem érhetem.“ Ha h nem ann igen érdekes levelei közül ime kettőt közlök kivonatban t. cz. olvasóimmal:

1) Kedves Barátom! Ön iránti vonzalmamnak engedve, ime ezennel közlöm önnek, kinek jeles szívét ismerem, egész gondolkodásmódomat és meggyőződésemet a legnagyobb örömmel.

Több éve, hogy a gyógyászatban a közönséges úttól eltértem. Szentségtörésnek tartám a szerint tapogatózni a sötétségben, oly szereket rendelve, melyek csak vélemény alapján nyertek helyet a gyógyszerertanban. Nem vehettem lelkekre, hogy szenvedő embertársaim kétes kórállapotaiban ily ismeretlen gyógyszereket alkalmaznak, melyek a bajt könnyen halállá változtathatják, vagy újabb és oly bajokat szülhetnek, melyeket aztán nehezebb eltávolítani, mint az eredeti betegséget.

Ily módon embertársaim gyilkosává lenni, vagy azok életét megkeseríteni a legborzasztóbb gondolat lőn előttem, oly rettentő és nyugalomháborító, hogy házasságom első éveiben praxisommal

egészen fölhagytam és többé egy beteget sem vállaltam el, hogy gyógyítással több kárt ne okozzak; s mint ön is tudja, onnantól csupán a vegytannal, s mint író foglalkozám!

Azonban gyermekeim születtek, — ezek egymás után súlyosb betegségekbe estek, melyek minthogy gyermekeimet — az én testemet és véretem — sanyargatták s veszélyeztették, fájt lelkemnek, hogy nekik csak némileg is biztos segélyt nem nyújthaték.

De honnan vettem volna a segélyt, biztos segélyt az anyyira bizonytalan tapasztalásokon, gyakran csupán gyanításokon s véleményeken alapuló tan mellett?! azon tömkelegben, melyben csak az találhatja fel nyugalmát, ki a gyógyszerek állítólagos hatásainak csak azért tud hitelt adni, mert száz meg száz könyvben ismételtetnek; ki gyógyításának halálos következeit nem művészete bizonytalanságának, semmiségének, — hanem a súlyosbult betegséget egyedül ennek gyógyíthatlansága rovására, a beteg szófogadatlan-ságának és egyéb apró okoknak tulajdonítja; ki ily vakító mentegetésekkel képes folytonosan gyógyítani betegségeket rendszereművegeken át oly gyógyszerekkel, melyek, mint ismeretlenek, könnyen halált okozhatnak.

Hol vegyem a segélyt, biztos segélyt?! így sohajtozék a viaszatlan atya, kedves, mindenk fölött legdrágább beteg gyermekei nyögése fölött! És e kétségbeesés perczeiben éji sötétség, puszta-ság környezett, — minden kilátás nélkül atyai szivszorongásim enyhülésére!

Ismertem, — nyolez éves lelkiismeretes figyelemmel folytatott tapasztalásból ismertem a közönséges gyógmód csalékony-ságát; és szomorú tapasztalásokból vajmi jól tudtam, mit lehet ki-gyógyítani Sydenham és Hoffmann Fr., mit Boerhaave és Gaubins, mit Stoll, Quarin, Cullen és Haen szerint.

De tán e művészet, mint nagy férfiak állítják, már természeténél fogva sem képes nagyobb biztosságra jutni? — Gyalázatos, istenkáromló gondolat! így felelek rögtön magamnak. Tehát a vég-hetlen Isten, kinek kegyeire érdemetlenek vagyunk, — ki nemcsak az ember, hanem a porban láthatlan állatocskák szükségéről is gondoskodik, — ki egész teremtésének egyetemébe életet és jólétet lehelt, — képes lett volna zsarnokilag elhatározni, hogy rokona, az ember, égből nyert isteni szellemével, legmegfeszítettebb törekvés daczára se birjon eljutni azon utra, mely testvérei szenvedéseinek eltávolításaul kellő eszközökhöz vezet? Ő, a köz édes atya,

hidegen tudná nézni azon legkedvesb teremtményeinek kórgyötrelmeit és a mindenre képesített emberi teremtőésznek nem jelölt volna ki utat, könnyü biztos utat, mint kelljen a betegségeket helyes szempontból nézlelni, miként a gyógyszereket kikémleni, melyik mi ellen nyújt valódi segílyt?

Nem — ez nem lehet; mert a mily bizonyos, hogy van egy Isten, ki maga a véghetlen jóság és bölcsesség, épen oly bizonyosnak kell lenni, hogy ugyanő teremtett légyen módot és utat, mely szerint a betegségek, helyes szempontból tekintetve, bizonyosan kigyógyíthatók; és pedig oly utat, melyet nem szükséges a képzelődés agyrémeinek országában keresni.

De hát miért nem találtatott fel ezen ut harmadfél évezreden át, mióta az emberek orvosoknak tarták magukat? Csak azért, mivel igen közel feküdt, — a legegyszerűbb vala — nem szorulván sem mesterkélrt álokoskodások, sem csillámló hypothesisek pillangós diszziperéjére.

Jó, — gondolám magamban, ha tehát kell biztos gyógyutnak lenni, miután létezik egy legbölcsebb és legjótékonyabb Isten: azt ne keresd távolabb az anthologia (virágbeszéd) tükösövényeiben, önkényes, bár pompás rendszerbe szerkeszthető vélemények- és álkövetkeztetésekben, — ne az ünnepelt képzelődők tekintélyében, — hanem azon helyen, melyet eddig mindnyájan csak azért mellőztek, mert nem látszott eléggé mesterkélrtnek, nem eléggé tudósnak, nem vala teliaggatva azon érdemkoszorúkkal, melyek után a rendszertalentumok, iskolai por és magasan repülő abstractiók hősei sovárognak. Csak én leheték vele megelégedve, ki semmi rendszer, semmi pártvezér kedveért nem akarám életveszélyben volt gyermekeimet a halálnak szokott gyakorlatos lelkiismerettel átengedni. Azért nem is ütöttem zajt az említettem utat kinyeső egyszerű könyvecskémnel, melynek czime: „A tapasztalás gyógyászata“, megelégedvén annak föltalálásával, — megelégedvén, hogy azt magam találtam föl és egyszerű köntösében embertársaim előtt is föltárhattam.

De miként lehetne ellesned (igy kezdém utamat föllelni) a gyógyszerek hatását, — melyike mily betegségek ellen van alkotva? (Tán temető-népesítési gyógykísérletek által egyes körese-tekben? Ezen uton számtalan, megfejtethetlen csalódásokra, de bizonyosságra soha sem jutandsz! ezt tanusítja ama harmadfél évezred, mely kizárólag csak ez uton tévelygett!)

Tehát a gyógyszereket fogod kémlelni, — így gondolám magamban — miként fognak az emberi testre akkor hatni, midőn ez egészségének csöndes színvonalán leszen. Ama változatok, melyeket a gyógyszerek egészséges emberben eszközölnek, mégsem léteznek ok nélkül! Hátha ezen változatok sokat, tán rendkívül sokat jelentenek! Tán épen ez a természetnek azon egyetlen intése, melyet követve, sikerül a gyógyítás. Vigasztalódjál sínlődő emberiség! Ugy van. A gyógyszerek csupán oly betegségeket gyógyíthatnak, milyeneket egészséges emberben előidéznek, és ennél csupán oly symptómákat hozhatnak elő, milyenek jelenlétében a beteget gyógyítani képesek.

Mert, hogyan is volna különben lehetséges, hogy ama dühös harmadnapi, és mindennapi váltóláz, — melyeket négy és illetőleg hat hét előtt, a nélkül hogy tudtam volna mikép történt légyen, pár chinacseppel minden utóbaj nélkül kigyógyítottam, — ugyanazon kórjelekkel mutatkozott, melyeket tegnap és ma enmagamon tapasztalék, midőn egészséges állapotomban négy nehezék (Quentchen) jó chinahéjat kísérletkép egymásután bevettem!

Ez időtől feladatommá tűztem ki többféle gyógyszerert egészséges emberi testen megkísérteni; és ime — a pontosan észlelt kórjelek, melyeket azok előidéztek, csudálatosan egyeztek azon kórjelenésekkel, melyeket könnyen és visszaesés nélkül kigyógyítottak.

Ekkor már lehetlen vala megdönthetlennék el nem fogadnom azon állítmányt, hogy a nyavalyát nem lehet mint valami talány-szerű lényt anthologicé és ábrándok után kipuhatolni, — hanem hogy minden betegséget csak úgy kell a gyógyásznak tekinteni, mint összegét azon jelenlevő symptómáknak, melyekkel bennünket egyes kóresetek megkinálnak. Beláttam, hogy a betegségeknek csupán e nézlete az igazi és egyedül alkalmas a gyógyításra. *) Beláttam, hogy e szerint pathologiánk sem fog csupán merész hypothesiseken alapulni, melyek kóralakjai nem egyebek, mint külön-nemű betegségek töredékeiből összeférczelt mesterképek; nem fogják többé a therapiák önkényesen kigondolt indicatiói, bizonytalan

*) E tekintetben mi már nem osztozunk H. véleményében; mert a symptómák összegének egyedi tekintetbe vétele csakugyan nem elegendő a valódi orvoslásra; és mivel erre nézve elkerülhetlenül szükséges, hogy a betegnél jelenlevő symptómákat orvosi szempontból fogja fel az orvos: azért helyes therapiája nálunk is csak annak leendő, ki pathologiai és egyéb orvosi ismeretekkel bír, melyek nélkül a homeopathia, mely valódi tudomány, egyszerű műveletlen empyryává fajulna. A.

gyógytervei sem tévutra vezethetni a lelkiismeretes gyógművészt; és ez nem lesz kényszerítve metaphysicai nézelődéseivel a betegségeknek emberi ész által soha ki nem kémlelhetendő belső természetére nézve oly eszmezavaros gyógyeljárást kinyögni, milyent a csalékony rationalismus legkedvesb hábjaként ölelget. Beláttam, hogy az egyedül üdvös út, minden emberi segély — tudós fennhéljázás nélkül fel vagyon lelve.

De a megelt út még járatlan volt! Nekem kellett azon saját erőmmel, saját eszközeim segélyével megindulnom! Elindultam vizsgálódva és szerencsésen haladva. A természet törvényét követtem már sok év óta, a nélkül hogy kénytelen lettem volna valaha a közönséges gyógyásztól valamit segélyül használni. Nem szorultam inmentül 12 éven át sem hánytatóra, sem hashajtóra, nem hűsítő italra, nem az ugynevezett feloldozó, szétoszlató szerekre, semmi általános göres- vagy fájdalom-csillapító, álmhozó, semmi általános ingerlő, erősítő, semmi általános vizelethajtó, vagy izasztó, semmi hólyaghuzó szerekre, semmi nadályra, köpölyre, vagy érvágásra, semmi ugynevezett fontanellára, semmi oly intézkedésekre, melyeket az általános gyógytan bármelyik rendszere vaktáiban rendel.

En egyedül a fentebb érintett természet törvénye szerint gyógyítottam, és attól egyetlenegy esetben sem tértem el. — És az eredmény? mily természetes! Azon elégtételt, melyet imez eljárás-tól nyertem, a világ legdicsőbb javaival sem cserélném fel.

Ezen sok évi tapasztalगतás közben azon új s fontos fölszedést tettem, hogy a gyógyszerek az egészséges emberi testre hatva, kétféle eredményt nyilvánítanak: egyiket mindjárt a bevétel után, s a másik egészen ellenkezőt, az iméntiek eltüntével; — továbbá, hogy midőn a legyőzendő kórjelek legnagyobbbrészt hasonlók azon kórjelekhez, melyeket a választandó gyógyyszer, hatásának első óráiban az egészséges emberi testben szok előidézni (oly módon, hogy a betegség és gyógyyszer okozta első rendü kórjelek a lehető legnagyobb mértékben hasonlítsanak egymáshoz): hogy, mondom, ily egyetlen esetekben egyedül segítettik tartósan a bajon, — miszerint t. i. a beteg testben létező kóringer más igen hasonló által, melyet a gyógyyszer idézett elő, — áthangoltatik, — eltávolíttatik és kioltatik, és pedig a hihetlenségig rövid idő alatt. Ezt nevezém én gyógykeres gyógyításnak.

Más oldalról azt is észleltem, — mit különben anélkül is előre

lehet látni, — hogy midőn „*contraria contrariis*“ régi gyógymód szerint, a gyógyszernek első rendű hatása által egészen ellenkező kórjeleket (például álmatlanságot mákonnyal, gyöngeséget borral, dugulást hashajtóval) támadunk meg, — csak palástoló segélyt eredményezünk; mert rövid idő múlva a gyógyszer hatásának második stádiuma bekövetkezvén, ez által a betegség méginkább kimérgetetik, — a gyógyszer nagyobb adagai által ellankad az életerő, — ezek következtében új bajok támadnak, melyek gyakran súlyosbak az eredeti bajnál és vajmi gyakran halállal is végződnek.

Találmányom oly nyomatékos, hogy, ha azt ismernék és gyakorolnák, egész világ tapasztalásai tanúsítanák, mikép csak a „*similia similibus*“ gyógymód idézhet elő tartós segélyt és pedig csak a legcsekélyebb adagok által. Ezt huzamosb betegségekben leginkább észrevehetni, melyekben az eddigi orvoslásmódok közül egyik sem nyújt célszerű segédeszközt; és ha csak hosszabb idő alatt a természet öntörekvése, vagy épen esetleg alkalmas ásványos fürdő, vagy más szerencsés körülmények által ki nem irtatik a betegség, ez holtig kínozza a szánandó szenvedőt. E mellett a régi gyógymód tömördek és méregdrága szereket rendel, melyeket a betegnek föl kell használnia, hogy némi látszatos eredményt előidézessen, elannyira, hogy például John orvos Londonban évenként 300 font chinahéjat, s más orvosok egyenkint több fontnyi mákonnyt használnak föl; midőn a gyógymódot követő orvosnak a legcsekélyebb mennyiségű, de öszhangzó ingerű gyógyszerre van szüksége a czélra, hogy hasonhangulatu kóringert sebesen és gyökeresen kiirtson, — oly kevés mennyiségre, hogy a legkisebbet sem irhatom ide számokban, mennyi Europa hadi-zárlatának e részbeni tartós ellátására elegendő lenne.

Ha tehát az orvosnak legfőbb és egyetlen hivatása, mint hinni kellene — a betegségek gyógyítása, embertársainak azon névtelen kínoktól megszabadítása, melyek az élet nyugalmas élvezését háborgatják, a lételt gyakran elviselhetlenné teszik, vagy veszélyeztetik, sőt néha a szellem tevékenységét zsibbasztják, — képes-e, ha még tud érezni szive, ha még csak egy szikra is él keblében azon szent lángból, mely a valódi embert az emberiség java iránt hevíti, — képes-e csak egy perczig is azon kételkedni, hogy ezen jobb, hasonlíthatlanul sikerdúsabb utat válaszsza s az eddigi iskolák ábrándjait, habár ezek háromezer évesek, szemetre dobja? Hiszen ez nem is azt tanítja, miként kell az embernek egészségét nyugodt lelki-

merettel helyreállítani, — hanem csak azt, mikép nyerhet valaki az emberek előtt bölcseségi és mély belátási áltekinélyt. Az ártalmas ábrándot és balitéleteket csak gyöngye szívűek képesek némi pietással mintegy nyenyuljhozámot pártolni csak azért, mert azok a világon szokásba jöttek, — mert azokat a régiség bemohosította. A valódi bölcs ellenben, örömmel tiporja szét az ábrándot és balitéleteket, hogy tért csinálhasson az örök igazság oltárának, mely valódiságának igazolásaul nem szorul sem az ódonság rozsdájára, sem a divat és újdonság ingereire, sem valami sallangos badar rendszerre, hogy azt értelmezni bírja, vagy divatozó tekintélyekre, hogy azt szentesítsék, — hanem teljeskorúságának öntudatában, az Istenség hangjával erőteljesen szól az elfogulatlanok szívéhez, s szava kitörhetlen benyomást teend.

Végre, egyszer mégis meg kelle valakinek az utat törni s én megtörtem azt. Az ut most nyitva van. Minden figyelmes, buzgó és lelkiismeretes orvos követheti. Hogy ezen a természet csöndes vizsgálatában feltalált, biztos gyógyításhoz egyedül vezető ut az eddigi gyógytudományunk iskolarendszereinek ellentmond, — arról az éntanom igazsága nem tehet.

Czáfoljátok! — magam szólítom föl kortársaimat — czáfoljátok meg ezen igazságokat, ha tudjátok, valamely sikeresb, biztosb s kellemesb gyógy mód kijelölésével, — s ne hadonázzatok pusztá szavakkal, melyekkel előzőnlöttetek bennünket. *) Ha pedig az enyémet legjobbnak találjátok, — használjátok az emberiség javára, és adjatok érette Istennek hálát!

Ön pedig, legbecsesb Barátom! minden ellenvéleményt egyeztetni törekvő szíves szellemétől ihletve, türje legalább a tisztaszívű, egyenes, meggyőződésében hajthatatlan, csalódások iránt megvesztegethetlen igazságbuvárt, ha mindjárt nem is méltányolhatná; és ne sajnáljon egy szívélyes pillantást a hasadó hajnalba, mely feltartóztatlanul meg fogja számunkra hozni az esdve ohajtott napot.

2) Sürgetve kérdi ön tőlem, mint volna képes a „belladonna“ oly parányi adaga hatni? E kérdés csak az „ubi, quomodo, quando,

*) Ugy van. Ha az allop. gyógyszerek hatásáról (p o. az ipecacuanha hánytató erejéről) mindenki csak akkor győződhetett meg, midőn azok működését látta: az ész postulatuma, hogy az elvünk következtében parányi adagban adandó orvosságok fölötti itéletét is csak akkor mondja ki az orvos, midőn azokkal beteggyógyainál tett hiv kísérleteket. Előbb véleményezni, — csakugyan nem logikai véleményezés.

quibus auxiliis“ által lesz határozottabb s megoldhatandó. Eddig egy orvos sem kémlelte ki a gyógyszerek specificus hatását; legtöbben megelégedtek avval, ha azoknak közönséges, néha álmodott célját megtanulták, például: „a szépnőnye segít (és nem segít) a viziszony ellen, — segít (és nem segít) az arczrak ellen stb.“ Töb- bet szerintök nem szükséges tudnunk. Melyik szerveket akadályozza munkálódásukban, melyeknek működését módosítja, melyik idegeket izgatja leginkább, mily hangulatot ad a vérkeringésnek, az emésztésnek, mikép hat a gondolkozási tehetségre, mikép a kedélyre, mily befolyást gyakorol némely elválasztásokra, mily módosításokat nyernek tőle az izomrostok, meddig tart hatása, mi által szüntetik ez meg: — mindezt nem is akarja tudni a közönséges orvos és — így nem is tudja mindezt. Ily tudatlanságban a „szépnőnye“ sajtászerű nyilvánulatait, gyakran természetszerű kórváltozatoknak tekinti, miután általában nem tudja, mily hatást gyakorol s p e c i f i c e a „szépnőnye“, sőt azt tudni sem kívánja.

Hallatlan dolog a közönséges orvos előtt, midőn valaki tudatni akarja vele, hogy bizonyos személy ugyanazon gyógyszernek, melyet egészséges állapotában minden különös hatás nélkül lenyelt, — beteges helyzetében csak milliomad részecskéjétől erős változást érzend, — s mégis tagadhatlan. Tény ugyanis, hogy betegségekben az önfentartási ösztön, minden ennek alárendelt erővel végtelenül ébresztékenyebb, mint egészséges állapotban, midőn az értelem s erőtelj a csorbátlan gépezetben ily aggályos örökre nem szorul. *) Mily finoman megkülönbözteti a beteg azon italokat, melyek neki jót tesznek, az ártalmasoktól! A forrolázban szenvedő beteg már messziről érzi a husleves közeledését, mely iránt most résen álló — ámbár még ismeretlen — önfentartási ösztöne a leg- élénkebb undort nyilvánítja. Hányini fog tőle, ha közelebb viedik hozzá.

Hát a citromsavanyt jobban fogja tűrni? Ime—már nevének hallatára is örömét s esdeklését árulják el arczvonásai; — pedig mily közönyös volt mind az egyik, mind a másik iránt egészséges állapotában! Szóval, — sokkal gerjedtebbek a betegségben minden, még név szerint nem is ismert, az élet fenntartására vonatkozó erők. Mily roppant adag kell huslevesből a végre, hogy attól egészséges

*) Figyeljenek erre azok, kik g y ó g y e l v ü n k r e nem figyelve, azt állítják, hogy nem hathat a betegre oly szer, mely az egészségesre érzékenyen nem hatott.

ember hányásra gerjedjen! S ime — a forrolásban szenvedőnek elég annak megszagolása, — tán a csöppnek milliomad része — mely a szagideget megérinti.

Ám fogják-e most már látni, mily csekélynek, mily végetlenül parányinak kell valamely gyógyszernek lenni, hogy a beteg testet meghatolja? Igen is—meghatja azt erősen, és ha elvem szerint jól választatott, ekkor a legnagyobb acutus betegség többnyire pár óra alatt engedend vagy szelidülend, és ez minél gyorsabb lefolyású, annál hamarabb nyer érezhető segílyt a parányi de hasoningerű gyógyszertől. Az idült — chronicus — betegségek sem igényelnek nagyobb adagot; itt azonban ennek jótékony hatása hosszabb idő alatt tapasztalható.

Kinek ezen néhány általános intelem elég, az át fogja látni, el fogja nekem hinni, ha bizonyítandom, hogy különféle szélhűdésben segitettem a „szépnőnye“ igen finom higitátának több heti beadásával,— el fogja hinni, hogy nem egy idült idegkört, vérdaganatrai hajlamot gyógyítottam ki ugyanannak egy milliomad részével. Midőn így az alkalmas gyógyszer kis adaga használ, miként valóban használ,— mily fontos ellenkező oldalról azon körülmény, hogy ha netán helytelenül választatott volna, ily csekély adag ritkán okozhat oly súlyosbodási változásokat, melyek maguktól el nem mulnának, vagy melyek valamely ellenszer csekélységétől meg nem szünnének. *)

Mindezen fáradozásai mellett a nagy férfiak közönséges sorsát H. sem kerülheté ki: bokros érdemeiért az elfogult gyarló emberek rágalmát, kik minden kimélet nélkül az irigység kigyófogáival kezdék rágni megérdemlett jó nevét. Nevezetesb ellenei jótékony gyógymódjának gátolására más gyengébbeket tüzeltek fel, kik aztán minden további megfontolás nélkül, mint gépek, mestereik által vezetettve, H. szent ügyének romokba döntésére mindent elkövettek **). Königs l u t t e r b e n az orvosok

*) Valóban kár, hogy az e részbeni folytonos tárgyalásokat H u f e l a n d halála megszakasztá! (Hufeland 1762-ben született, meghalt 1836-ban; így hét évvel volt fiatalabb, és hét évvel halt meg hamarabb, mint Hahnemann) Ha H u f e l a n d még néhány évig élt volna, most Berlinben hasonszenvi tanszék már léteznék. Hiszem azonban, hogy az igazság napfénye a sötétséget el fogja idővel egészen oszlatni. A.

**) Így vagyunk majd minden új találmánnyal! Az 1809-ben építettett első gőzhajót az angol sajtó és a művelt közönség kigú-

és ezek kedves barátai, a gyógyszerészek, H. ellen egy kérvényt intéztek a kormányhoz, melynek folytán eltiltatott a gyógyszerek adásától. Ez által szükséges eszköztől fosztatván meg a nagy művész, kényszerülve lön innét máshová tenni lakását. 1799-ben Altona-, rövid idő múlva ismét Hamburgban orvosolt, hol a skarlát elleni praeservativumával ismerteté meg a közönséget, mit már Königsutterben talált föl a skarlát uralgása alatt. *)

Hamburgban megszokni semmikép sem tudván H. — visszatért hazájába, Eilenburgban telepedvén le; hol ismét a helybeli physicus gördített eléje oly akadályokat, melyek miatt 1806. Torgauban, több év múlva Lipsésébe költözött. **)

nyolá, ugy, hogy ott kelle rothadnia a vízben. Midőn e gőzhajó már csaknem egészen elrothadt állapotban volt: amerikai polgár érkezik a hajó színhelyére; tanulmányozá azt és Uj-Yorkban más gőzhajót építtetett, melyen 1811-ben — általános gúnyolódás közt — indult utnak, de kísérletét siker követé, és most már senki sem csodálkozik rajta.

*) Hufeland, ki H. törekvéseit mindenben, és így e tekintetben is tudá méltányolni, figyelmeztette az orvosokat H. óvszérére, melynek fényes resultatumait a részrehajlatlan kísérlet igazolá. És H., noha e szerét senkivel sem akará közleni mindaddig, míg e tárgyra vonatkozó munkájára 300 előfizetőt nem nyerend egy Friedrichsdor díjjal, — emberbaráti szeretete ezt tenni nem engedé, és május 12-től 1800. mindenkinek adott könyvet és ezzel egy adag gyógyszert az említett díj kifizetése mellett. Ekkor ismét a kapható óvszer iránti bizalmat a töprenkedő szüléknél azon gyanúsítgatással akarák gyengíteni az orvosok, miként e gyógyszer veszélyteljes méreg; — mire azonban az aggodalmas szülék megnyugtatóására dec. 1-én 1800. a „Reichs Anzeiger“ben nyilván felelt H., megmutatván, miszerint orvossága nem ártalmas és nem egyéb, mint „belladonna“ növényből kifacsart és diluált nedv.

**) Ezen években e következő munkái jelentek meg: „Der Kaffee in seinen Wirkungen 1803“, melyet dr Balogh Pál 1829-ben magyarra fordított; „Aesculap auf der Wagschale 1805“; „Heilung und Verhütung des Scharlachfiebers 1801“; „Heilkunde der Erfahrung 1805, két kötet“; „Fragmenta de viribus medicamentorum etc. 1805“; „Rüge eines ungegründeten Gerüchts. Reichs Anzeiger 191. sz.“; ugyanitt 1808-ban 343. sz. és 1809-ben 227. sz. alatt megjelent genialis értekezései nagy figyelmet gerjesztettek a közönségben.

Itt működött ő lelkének minden erejével; itt adta ki 1810. fő munkáját „Organon“-ját; itt tölté hosszabb időig minden óráját a szenvedők üdvére; itt szenvedett, sokszor inséggel is küzdve, az orvosi forradalom leghevesebb zivatari között; és igazságának érzetében el tudta tűrní szegénységét, e mellett ellenségei rágalmát, sokszor a legaljasabb kitöréseket: mint természetbuvár számított arra, mit jeles költőnk Kisfaludynk az életből vett e szavakban mondott ki: „Magasb elmék, mélyebb szívek, jaj tinektek e földön! Az ily tökély, bár nagy érdem, boldog itt még ritkán lön“; de ő nagyobb volt, mint szerencséje; nagy volt ő azért, mert nem tudott kicsi lenni. *)

Bizván nagy eszméjének kivitelében, e dühöngő viharok közepette sem veszté el öntudatát; dolgozott folytonosan kettőztetett erővel kitűzött céljára, jól tudván, hogy az egészséges fa lelkes ápolója oltalma alatt folytonosan virágzik; és ha itt-ott ágai erőszakosan meg is sértenek, újra kihajt, virágzik ismét, és a legszebb gyümölcsessel kínálkozik: mert a fa egészséges gyökétől nyeri életét. Mindennek az eleje nehéz. Az emberek kevés kivétellel, a már beléjük csöpögtetett régi ferde eszmékhez szokva és e szokás bilincseihez erősen kötve, nem oly hamar bírnak önállóságra vergődni; és még ekkor is, noha elismerik a felkarolt új jobb eszmének esalhatlan igazságát, kis körükből gyakran tekintgetnek vissza az elhagyott sokkal nagyobb embertömegre a sok méltatlanság miatt; sőt megtörténik az is, hogy a gyengék, megúnva a szűnni nem akaró kellemetlenségeket, meggyőződésük ellenére ismét a nagyobb párttal szövötköznek, ennek leg-

*) Az ez évben és következő időkben megjelent több röpirat közt emlékezetesek: H e c k e r berlini tanár átka a homoeopathiára (Annalen der Medicin 2 köt.) Hamburgban dr. S i m o n kifakadása (H. pseudomessias medicus etc.). Dr. Th^{***} (Werke der Finsterniss) bal ítélete. Hazánkban szintén dr. K. éretlen röpirata stb. Ezek mellett a gyógyszerészi csaták folytonosak valának, melyeket bővebben leírni nem kevésbbé unalmas, mint gyűlöletes; azért is ezalatt inkább pihentetem tollamat, noha szeretném itt „a farkas és bárányról“ szóló P h a e d r u s tanulságos meséjét leírni; — de főlösegesnek találom, mert ezt anélkül is tudják t. olvasóim.

fényesbnek vélt elégtételére: noha az emelkedés és hanyatlás, a növekedés és fogyatkozás csak a tagok számát mutatja, és a tömeg túlnyomó ereje mellett nem veszi el belső tulajdonát az obiectiv igazság! — csak kinek lelke erős, az nem tud tágítani. Nem tagadhatni, miként e szövevényes életben sok függ a viszonyoktól is, melyekben élünk. Brown ellenkező irányu tana, mely inkább megfért a régi gyógymóddal, Angolhonból Némethonba terjedvén, itt Pfaff, Girtanner, Röschlaub és egyéb orvosi notabilitások által ez időben hevesen pártoltatott. E körülmény még inkább nehezíté H. tövises pályáját.

Mindemellett H. „Organon“-ja hihetlen gyorsasággal terjedt el a világ minden részében, és biztosítá a szerző halhatatlanságát. Francia nyelvre Jourdan, olaszra Guaranta, angolra Achner, magyarra Horváth és Bugát által fordítottatott. E híres munkájában először használta e szavat „homoeopathia“ és e szó kétrettentő pártra osztá fel az orvosi közönséget. „Contraria contrariis“ régi gyógymód zászlójával szemközt állott Hahnemann, rendületlen „similia similibus“ lobogójával, csak néhány ujoncz elvbarátot számítván egy roppant sereg ellen. A vakbuzgó kitöréseket intrepide egész lelkesedéssel fogadá; küzdött mint óriás legyőzhetlen nemes fegyverével, és a neki irányzott mérges nyilak le nem sujthaták őt, az önzetlen emberbarátot; ki a szenvedő emberiségért, nem pedig gladiatori nyeremény vagy más anyagi jutalom miatt szállott a síkra: nyilvános iratai által szívesen tanítván mindenkit átalában, — barátságosan tárván ki egész tudományát különösen azoknak, kik tőle tanulni akartak, szívélyesen ölelkezvén azokkal, kik vele kezét fogtak. Ő férfiasan küzdött és győzött; mert az előre sejdített akadályoktól nem remegvén, — bizván az igazságos Istenben és jótékony tudományában, — erélyes kitartás által győznie kellett. (És én e nemes példát csekély tehetségem szerint ne kövessem? Ha vérem végkép kihül . . . ekkor majd elnémulok . . .) Aljas szóbeli rágalmakra sohasem felelt, loyalis eszközöket választván mindenkor magas céljára; ily esetekben családja, bizalmas barátai meghitt körében tárá ki zuzott szívének belsejét; a rágalmak feledésére

ezeknek kedves társaságában kerese szórakozást, és a sok küzdésben megfeszített, sokszor ellankadt lelke itt nyert ideiglenes nyugalmat, itt pihent meg édesdeden, itt lelt ismét friss új erőt. De nem engedett senkinek, ki őt irásban támadá meg, ritka tudományos ügyességgel küzdvén le elleneit, néha azon stílyt használván, minővel megtámadtatott.

Nagyobb tisztelettel, őszinte elismeréssel léptek fel H. ellen dr. Jörg, Heinroth, Wedekind, Lichtenstädt, Sachs, Puchelt, Kopp. Különösen a híres Kopp ekkép ír: „Ki H. minden munkálatát kritikai szemmel kíséré, őt, első föllépésétől kezdve, mint író, tanítót, új iskolájának mesterét jól ismeri, genialis nézeteit és hatalmas lelki erejét ezen férfinak el nem tagadhatja. Örökösök az ő érdemei a tekintetben, hogy a gyógyszerek specificus hatását az organismusra, és ennek nagy receptivitását azok iránt, kétségen túltette. Bizonyos, miszerint H. gymnódiájának legengesztelhetlenebb ellenei közé azon orvosok tartoznak, kik azt nem tanulták és nem gyakorlották.“ A most említett jeles orvostudorok tollaiból sem maradtak ki azonban itt-ott néhány élcezes kifejezések, H. tanát alaptalanul sértegetők; de ezek sem maradtak czáfolat nélkül.— Ily súlyos körülmények, habár háborgaták a fáradhatlan napszámost bámulatos épülete készítésében; de erős lelkét, vas türelmét meg nem törhették. Ő dolgozott — és hiszem, miszerint a fölötte omladozó égboltozat riasztó robogása alatt sem esett volna ki kezéből a toll, tiszta önérzetében; hiszem, mert tényei után felfogom H. szellemét, ismerem az önérzet, öntudat azon szilárd, csüggedetlen tulajdonát is, melylyel felruházva az igaz- és jóért az utódok javára küzdő, büszkén tűr s szenved mindenkor, czélja felé erélyesen haladva.

H. 1811. Lipszében mint egyetemi tanár kívánt föllépni, hasonszenvi gymnódiájáról nyilvánosan értekezendő, elvének valóságáról egyszersmind betegek ágynál akarván meggyőzni a kétkedőket. *)

*) Ekkor kezdé meg nagyszerű munkáját „Reine Arzneimittelehre“, melyen több évig ritka szorgalommal dolgozván, halha-

Uj gyógyrendszerének ügyét Lipcsében akará kivívni a nagy férfiu; itt ohajtott gyógytanának oly állást szerezni, minőt élvez az álladalom részéről az allopathia: független tanszéket az egyetemben, szabad gyakorlatot a hasonszenv terén, hogy innét terjedjen jótékony tana világszerte, maga-nevelte tanítványai által. E nyilvános törekvése egyedül (nem is bocsátkozván mélyebben a dolog érdemébe), — nyilvános föllépése, mondom, egy tapasztalati tárgyban, nem bizonyítja-e elegendőkép H. tanának valóságát?! Ki tollal és tudománynyal eddig is nemesen harczolt, — most pedig tanítani, nyilvánosan gyógyítani kívánt, mindenki mély tiszteletét, szives elismerését megérdemlette volna. Hiszen, hamis (!) tanának megbuktatására épen az szolgált volna logikai eszközül, mit H. maga ellen (!) sürgetett: a nyilvános gyógyítás! Őt kellett volna azonnal első föllépése alkalmával teendő próbákra kényszeríteni, a logicának azon axiómája szerint, miként „egy tapasztalati tárgyban nem döntheti el az igazságot semmiféle egyedül elméleti argumentum“, ha tana a priori nem tetszett; ellenei azonban félrevetvén minden tapasztalati adatot, felhasználtak mindent — H. eszméjének kiküszöbölésére, utánzásra méltó gyógmódjának elnyomatására.

Ily méltatlan bánásmód mellett elsorvadnának, elvesznének tán örökre, vagy legalább is hosszabb időre a

tatlan nevet vívott ki magának. E munkája hat nagy kötetben jelent meg, melyben hatvan gyógyszert ismertetett meg H.—Azóta folytonos kísérletek tétettek tanítványai által sok más ércz- és növény-gyógyszerekkel, és az eddig megvizsgálttak száma háromszáz körül megy. A számos munkák közt különösen kitűnnek *Jahr*, *Noak* és *Trinks* terjedelmes és fáradságos dolgozatai. H.-nak ezen gyógyszertana legszükségesebb egy h. orvosra nézve; e nélkül, daczára jeles *physiol.* és *pathol. stb.* tudományának, senki sem lehet ügyes h. orvos. Igen helyesen jegyzi meg dr. *Fleischmann* Bécsben 1856-ban a *homoeopathia* történelme tárgyában mondott beszédében: miként H. idejében több *chronicus* betegség gyógyítása sikerült, mint jelen időnkben; mivel most inkább arra törekszenek a h. orvosok, hogy a természettudományokban haladjanak, mint arra, hogy minden gyógyszer *specificus* erejével lehető legnagyobb pontossággal megbarátkozzanak. Rendén van, hogy a *homoeopathiának* tudományos kiképzésén dolgozzunk, de úgy, hogy az annál szebb és nemesb gyümölcsössel kínálkozzék.

legszentebb eszmék, ha más részről lelkiismeretesen nem ápoltatnának! És ki nyögné meg e kiszámíthatlan veszteséget? fájdalom! a szenvedő emberiség; miután e veszteség pótlására, különösen a homoeopathiát illetőleg, Galen barátai nem adhatnak egyebet mint régi eszközöket, melyek ellen számtalan esetben ők is keservesen kikelnek!!! O! te 19-dik század! Te majd mindenben szeretsz kételkedni és büszkeségedben fel nem fogod, hogy a kételkedés vagyis a scepticismus még nem tudomány! hogy e szerint néha positiv tudatlanságodban, felvilágosodottnak képzeled magadat! O! te felvilágosodott 19-dik század! Ha én veled komolyan így okoskodom: „a gyógymódok közül az érdemli meg az elsőséget, mely legbiztosb; a biztosságnak pedig legészszerűbb criteriuma: a kísérletek és észlelések útján nyert eredmény“, — ekkor te fejet hajtva azt mondandod, hogy tökéletesen igazam van; de ezen okoskodásom fonalán, gyógymódunk elsőségének realisálására mondjam csak neked: „hogy azzal az ugy nevezett (!) homoeopathiával is tegyünk egyszer részrehajlatlan kísérleteket, privát praxisunkban előjövő bármiféle kóresetben, annál inkább, mivel e nihilismus (!) nem veszélyeztetheti az emberéletet“, — te e szóra „homoeopathia“ azonnal forró lázat kapsz, — veled többé okosan nem szólандhatok . . . te rémitő 19-dik század!!! — Száz és ezer ellenével a homoeopathiának, magam is egyedül tapasztalati adatok után lettem és lehettem rendíthetlen híve a hasonszenyvek, és buzgó híve maradok mindaddig, míg ennél is tökéletesb nem fog létezni: azért — sajnos, hogy annyi hiteles adat után még mindig léteznek tudós férfiak közt is olyanok, kik hidegen megvetik, vagy könnyelműen nevetik, sőt némelyek méltatlanul gúnyolják H. gyógymódját, — mi legkényelmesb módja a czáfolásnak!

Tisztelt tudós férfiak! Az emberiség okos osztálya nem gúnyolva, nem nevetve minden alap nélkül, hanem mindent higadt vérrel jól megfontolva működik a tudományok terén annak rende szerint; így — tapasztalati tények után képes aztán megítélni: mit tehet a természet egyedül (mert csak ennek tulajdonítják a scepticusok a

sikerült h. gyógyítást), mit művel hom. orvosság segédelmével. Ne rettentse el önöket e tértől azon szomorú tapasztalás, hogy már annyi gyönyörűnek látszó orvosi eszme, eszméletileg syren-hangon ámitgatva, tapasztalatlilag minduntalan ugyanegy örvénybe vezetve, leverőleg csalt! mert ekkép, a homoeopathiára vonatkozólag, hasonlók leendenek önök azon munkás kincs-keresőhöz, ki hosszabb idő alatt már kifáradván a hasztalan ásásban, elkeseredve dobja el kapáját épen akkor, midőn, még csak pár óráig folytatván munkáját, örömtelven lelé fel azt, miért annyi idő óta véres verejtekkel fáradozott.

Ne sajnálják önök ilyenén egyszerű fáradságukat már csak azért is, hogy a homoeopathia ügyében mint tudós és okos férfiak nyilatkozhassanak; — és ezt önök iránti tiszteletből ajánlom; mert nemde? bámulná vagy tán nevetné mindenki a kaczer arslánt, ha legdivatosb, leg-tisztább ruhákat öltvén magára, rongyos, tisztítatlan esz-mákban lépne föl díszes termekben, miután ily ellentét szembetünőbb: pedig ekkép áll a dolog, midőn elbizott szobatudósaink különben legszebb, de — engedjenek meg — csak egyoldalú ismereteik mellett vakmerően oly tárgyról is ítélnék, mihez nem értenek és azt hiszik, hogy a nap is az ő órájuk szerint jár! — legyünk igazságosak, — ez a loyaltás törvénye; ne ítéljünk és nem fogunk megítéltetni, — ez a szentírás mondata; tanuljunk és ne tanítsunk akkor, midőn valamit még nem tudunk — ez az okosság általános szabálya. O! miért tenyészik az „okosság“, ez isteni növény mellett oly buján azon növény, melynek neve „elfogultság“!

Midőn így a lipcei orvosnövendékek tanítását, gyakorlati kiképzését legsürgetőbb teendői közé sorolá H., ekkor az orvosi facultás dékánja, Rosenmüller, mondá ki vetoját; ötven tallér letétele mellett jogosan azt követelvén, hogy H. újra ismét értekezék, miután más egyetemben nyeré orvosi oklevelét. 1812. jan. 26-án ez is megtörtént. H. értekezett (dissertatio historico-medica de hel-leborismo veterum), velős értekezése dr. Ludvig ezen évi dékán által nyilvánosan dicsőítettett, — egészen elragadá hallgatóit. „Meglepő élvezet volt (igy ír többek közt

dr. H—k egyik barátjának) hallani e merész természetbuvárt, az emberésznek e ritka tüneményét, Hahnemannnt. Mintegy elbájolva mentem ki a teremből haza felé (Lutzenbe Lipcse mellett); utamban egyedül H. magas lelke lebegett fölöttem, kinek eddig ellensége valék, holott most magamba szállva, őszintén meg kell vallanom, miként nem vagyok méltó saruinak föloldására. Ugy hallok, sz. Mihály körül magán-tanítást adand a nagy mester; ekkor újra tanulni akarok, tanulni fogok, ha csak rendkívüli körülmények nem gátolandnak föltett erős akaratomban. A dicsőség egész özöne jutalmazá H. ezen szükségesnek mondott nyilvános föllépését; bámulák őt az orvosok úgy, mint a jelenlevő tudós nemorvosok; ő több, mint földi lény.“

Már 1811-ben nyilvános felszólítást bocsátott közre, mely által figyelmezteté az orvosokat, „mikép april elején megkezdendi előadásait; az „Organon“ minden pontját világosan megfejtendi, de különös tekintettel leend egyszersmind gyakorlatilag igazolni theoriájának magyarázatát. Hat hónapi szorgalmas tanulás mellett reményli, miként gyógymódjának elveivel az orvos megbarátkozhatván, folytonos igyekezete mellett szerencsésen gyógyíthat. Bérmentes levelek által mindenki megtudhatja a közelebbi föltételeket.“ E felszólítása után minden szerdán és vasárnap tartott előadást a legnagyobb enthusiaslussal. *)

Vezetése mellett Hartmann, Gross, Hornburg, Franz és több tanítványa kísérletet tevének néhány szerrel és ezekkel gazdagíták H. gyógyszer-tanát.

*) Ki H. „Organon“-ját és egyéb munkáját figyelemmel olvasta, meggyőződhetett arról, miként H. tanát valódi tiszta természetphilosophia lengi át. Fölséges különösen H. eszméje a betegségről; méltánylandó azon ideája is, mely szerint több acutus bajnak és a chronicus betegségek egész seregének lényeges okát onnét magyarázza, hogy a psorának (Krätze) gyógyítása csak Móses idejétől számítva már 3400 év előtt, — a syphilisnek, mely 1493-ban üté fel először iszonyu sátorát — és a sycosisnek (Feigwarzen) orvoslása fördők, kenőcsök és egyéb külszerek által történt; és így H. idejéig az embertest belsejében lappangó most említett nyavalyák gyökeresen ki nem irtattak, hanem czélszerű belső szerek nélkül leginkább csak külsőleg elmázoltattak stb.“

Esti nyolcz óra tájban pedig sör és pipa mellett mulatának vele nemcsak tanítványai, hanem kedvelt tudós elvbarátai is. Monoton életének némi változtatására, egyszer-kétszer egy évben fényesb estvélyre is meghívá tanítványait; de ezek közül csak azokat, kik ész, szorgalom, erény által kitüntetéek magukat.

Reggel 9—10 óráig, délután 2—4-ig rendelt betegeinek, kikkel közönségesen tele volt szobája mindenkor. Az ősz Aesculáp, kinek tudós feje, egész külseje tiszteletet és bizalmat gerjesztének mindenkiben, egy az ablakhoz közel álló négyszögletü asztal mellett irományai közt ült; így hallgatá ki betegeit, minden legkisebb körülményt pontosan jegyezvén föl könyvébe, mit mindannyiszor betett, a mennyiszor másik szobájába ment, orvosságot adandó. Néha a gyógyszerék biztosb választása miatt, kihallgatás után kisebb asztalától fölkelvén, a szoba közepén álló nagy asztalához lépett, melyen két vastag ivnagyságu könyv feküdt; ezt felütvén, rövid idő mulva rendelt orvosságot. *)

Ekkép részint betegei, részint közrebocsátott jeles értekezései által H. ideje egészen el vala foglalva. 1816-ban a többi közt heves vitatkozásra nyújtott alkalmat az „Allg. Anzeig. 156. számában“ prof. Dzondi ellen irt értekezése, ki égetés ellen a hideg vizet legbiztosb szergyanánt ajánlá, midőn H. ismét okszerű észleletei által bebizonyítá, hogy ily esetben az olaj, borszesz a valódi gyógyszer, mit John Anderson és többen H. után erősítének; — és ezen jeles értekezései, szerencsés gyógyításai által Lipszében kitüntetéek magát H a h n e m a n n.

*) Minden tanácskozás- és az ezzel járó szerért több szegénytől semmit, másoktól keveset, gazdagabbaktól 1—2 tallért követelt; elvállalta bizonyos idő mulva is a jutalmat, és ekkor időközben 10—12 Louisdorral jutalmaztatta fáradságát. E követelése jó nevének nem keveset ártott; de ha figyelembe vesszük nagy családját, e mellett a sok hálaadatlan számát, kik őt, daczára visszanyert egészségüknek, minden jutalom nélkül hagyák, H. e tekintetben is fölmentendő, annál inkább, miután őszinte vallomása szerint, egyedül e napról napra növekedő hálaadatlanság bírá őt ezen, neki sem kellemes lépésre.

Ez idő alatt a legtekintélyesb férfiak, orvos-doctorok s növendékek látogatók őt szünet nélkül; ki a legnagyobb szívességgel osztogató gyógyszerreit betegeinek; örömetelve oktató fiatal tanítványait, és elméleti előadását, betegek ágyaihoz vezetvén ujonczait, gyakorlatilag ügyekezett kétségen túltenni. Fényesen sikerült gyógyításai, mint rendkívüliek, minél meglepőbbek valának, annál kitörőbb szenvedélylyel hirdették szemtanúi által; kik nem győzék egyszersmind eléggé dicsérni nagyratörő mesterük tiszteletre méltó ritka tulajdonait. Így terjedt napról napra mindig jobban a hasonszenv dicsősége, a régi gyógymód fölötti diadala, és ezzel H. hirneve, melyet kedvezően nevelt azon körülmény, melynél fogva annyi szép gyógyítás hallatára Schwarzenberg herceg, híres austriai tábornagy is, H. ügyességére bizá elhatalmazott, megelőző gutaütés-okozta nyavalyájának gyógyítását.

Ezen kitüntetés által csurduktig telt meg az irigység pohara. Szólani ugyan ez esetben nem mertek ellenei nyilván; de alattomban annál borzasztóbb ármányt forraltak keblökben. Tagadhatlan, miszerint e fényes összeköttetése a legelőkelőbb családokkal ismerteté meg H.-t; minden esetre ezen alkalom, gyógymódjának terjesztésére a legkecsegtetőbbnek mondható; de nemkülönben ugyanezen szerencsés alkalom, az ellenségeskedés legnagyobb fokozatára nyújtott dühös anyagot.

A herceg baja, mely előbb minden allop. orvoslással daczolt, noha eleinte egyes symptómáira nézve engedett, általában legyőzhetlenül látszott ellenszegülni H. gyógymódjának is, ki már előre kimondá, mikép a herceget földi erő ki nem ragadhatja a halál hideg kezéből. Orvosi tanácskozás miatt legfelsőbb parancs következtében Bécsből dr. Marenzeller is megjelent Lipcsében, ki egész életében el nem feledheté azon jelenetet, midőn H.-nal a magas beteg látogatására sietvén, mindketten épen akkor érkezének hozzá, midőn ismét az érvágási készüllet kezdődött, H. legnagyobb meglepetésére, miután erről eleve nem volt tudósítva. Az őszbeborult H. nyugodt lélekkel, helyéből nem is mozdulva szemlélé e

véghezvitt műtételt; ezután egy szót sem szólva távozott a herceg szobájából, hová, igen természetesen, többé nem lépett. A herceg nem sokára, oct. 15-én 1820-ban meghalt. E perczben merészebben léptek fel H. ellenei; és azonnal a holttest bonczolásánál megkezdék indulat-szülte romboló szerepüket, később pedig Hufeland folyóiratában folytatták. Dr. Sacks tanácsos ismét azt akará bebizonyítani, hogy a herceg drága életét csak azon uton lehetett volna még egy időig fentartani legezészerűbben, melyet ő tüzött ki. Őt követék elvbarátai; kik ismét a régi szokás súlyos szavaival sokszorozott viszhangra tálláltak — kitünőleg a gyógyszerészeknél. Ezeknek alázatos kérelmükre törvényes eljárásnak tartá a szász kormány, az orvosi facultás határozatát helybenhagyni, — és így (természetesen egészen annak rende szerint) Hahemannt eltiltani a gyógyszerek magán-rendelésétől.

Most tehát — kezükben a tilalommal, szájokban pedig a képzelt nagyszerű győzelem örvendetes hirdetésével (!), világszerte agitáltak H. igaz és hasznos tanának gyökeres kiirtására. Hogy még biztosabban juthassanak kitűzött céljokhoz, összeszedvén a hazugság s rágalom minden eszközét, nem iszonyodtak H. személyét, családját is sértegetni, gyalázní, a szenvedélyek émelygős mixturájával akarván altatni az ébredező közönséget; és már az erőre kapott, de az említett haláleset által lealázottnak vélt új tan fölött gúnyos élczek közt örvendének az ellenzék elfogult emberei.

Mint esalatkoznak azok, kik azt vélik, miként egy gyászos ugyan, de ki nem kerülhető esemény elegendő az igazság megsemmisítésére! Ha itt-ott a jégeső némely tájéket el is ver, azért még az évet nem mondhatni általában terméketlennek! más boldogabb vidéken minden a legnagyobb bőségben teremhet; teremhet jövőre ott, hol mult évben a termés silány volt!! H.-nak annyi szerencsés esete mellett, megfeszített szorgalommal éjjel nappal gyűjtögetett minden eddigi munkálatát el nem nyelheté egészen egy le nem küzdhető esetegyszerre. Minden időben találkoztak oly felfuvalkodott tudós hősök, kik megvetvén a legjobb intéseket, az életerős igazság helyett

alaptalan rögeszmék, esalékony vélemények után kapkodtak, melyek terjesztésére ügyesen kerestek ki mindent, mi a szokásos emberek inyének közönségesen szokott tetszeni, és ily módon gyakran a legundokabb vétkekre vetemedtek. Elborzad csakugyan az ember, az emberi gyarlóságok áttekintése mellett! Mindazok közt, kiket a jövő bámul, hol van egy, ki életében nem rágalmaztatott, nem üldöztetett?! Üldözés az első jel, hogy midőn meghalsz, ünnepelesen megtiszteltetve, Walhallába jutandasz; de míg élsz, szenvedned kell! mert e földön legnagyobb véték: az embertömeg fölött állani. Kísérjük éber figyelemmel bármelyik korszaknak mozgalmait, a történelem tanusítása szerint így volt, így fog ez lenni mindenkor: a gonosz irigység, a zsarnok hitetlenség, az uzsoráskodó részrehajlás pusztító hatalmát csak hosszú küzdés után törheti meg az, mi jó, mi igaz és hasznos. De ezen időnek bármikor el kell jönnie! — és az igazság védelmezésében fáradozó bátran biztathatja magát Bajza ezen szavaival: „Tűnnek évek, jönnek évek, — köd- s homályra fény terül.”

Örök forró hála és ezer buzgó köszönet a magas austriai kormánynak, mely e nemes ügyet legmagasb kegyeletével felkarolá és a hasonszenv haladásának minden akadályát megsemmisíté 1837. február 6-kán kelt azon legkegyelmesebb rendelete által, melynél fogva a homoeopathiának korlátlan gyakorlata nálunk megengedettett. *)

A lipcsei eselszövényeket nem türhethvén már többé, a mint e várostól bucsut készült venni H., az Anhalt-

*) 1852-ben hazánk kilencz megyéjéből folyamodtak a gyógyszerészek a miniszteriumhoz az iránt, hogy a hom. gyógyszerek szabad kezelésétől tiltassanak el a homoeopathák; miután, folyamodásuk e szavai szerint „a gyógyszerész jövedelme csökken az által, hogy a hom. orvosok Hahnemann systemáját már többnyire elhagyván, hom orvosságok helyett heroicus alcaloidokkal, mercur. praeparatumokkal, vesicatoriumokkal gyógyítanak, miket azonban nem gyógyszerertárból rendelnek, hanem kereskedőktől vesznek“ stb. (Dr. Wittelshöfer Wien. Med. Zeit. No. 23 September 16-ról.) E vád egy valódi hom. orvost sem sujt! A charlatánságot magam sem tudnám pártolni, sőt lelkemből gyűlölöm. A valódi ho-

Kötheni uralkodó herczeg Ferdinand ritka kitüntetések mellett hívá meg őt, magas személye rendes orvosának; tanácsosnak nevezvén ki Hahnemannt, szabad orvosi gyakorlatot engedvén birodalmában. Ide költözött tehát 1821-ben, hol a kegyes herczeg engedelmé következtében senki sem tilthatá már el a gyógyszeres kezelésétől; hol minden akadály nélkül szabadon működhetett gyógymódja ügyében; hol tisztelve szerettetett mind a herczeg, mind számtalan magas pártolói által. Orvosok közül első legbuzgóbb tanítványai sorába tartoztak: DD. Baudis, Bernhardt, Bettmann, Bönninghausen, Diehl, Forgó, Franz, Gross, Hartlaub, Hartmann, Haubold, Hauptmann, Hering, Hermann, Hornburg, Junghänel, Lehmann, Lichtenfels, Maly, Marenzeller, Mühlenbein, Müller, Rau, Röhl, Rummel, Rückert, Schönke, Schrön, Schüler, Schweikert, Sonnenberg, Spohr, Stapf, — kinek szerkesztése alatt 1822-ben jelent meg az első hom. folyóirat „Archiv für die hom. Heilkunst“ czim alatt, — Trinks, kik H. tanát figyelemmel kísérvén, végkép lemondottak a régi gyógymódról. De midőn itt a legbuzgóbbakat nevezem, nem lehet nem említenem a legháladatlanabbat, Robbit; ki eleinte egész szerénységgel szilárd akarattal csatlakozván H. ujonczaihoz, és e dicséretes tulajdonok által nemes tanítójának vonzalmát, barátságát megnyerni törekedvén, — később (speculativ esze a régi tört utat anyagilag biztosabbnak tartván a göröngyös új utnál) nevének hirt szerzendő, nyilvános lapokban (Leip. Tageblatt) lépett föl H. tana ellen; eképek számítván előbbi collegái kitörőbb tapsaira! Ezen

moeopatha soha sem követel egy fillért sem orvosságaért, sohasem használ orvosságot oly adagban, hogy azzal valakinek tetemesen árthatna tévedés esetében is; sőt azt állítják a gyógyszerész urak, hogy a h. adag annyi, mint semmi!; miért sürgetik tehát e semmi fölötti örködést?! Ugyan miért nem kívánják már azt is, hogy a hydropathák gyógyszerzárból vegyék akószámra a vizet?! — Ki pedig lelkiismeretét vesztve, embergyilkos akar lenni, az nem szorul egy nyilvános helyre: a gyógyszerhárra!

jellemének bírálatát a t. közönség ítéletére hagyom, fájdalommal jegyezvén meg, miként ily Robbi-félék itt-ott még most is szerepelnek! — Köthenben tanulni akaró orvosokon kívül a nemorvosok egész serege környezé Hahnemannt, kik közül tanácskozás kedvéért többen érkeztek hozzá különösen Lipséből és mondhatni a világ majd minden oldaláról; és ő, mint Grisselich írja, fiatal tüzzel működött tágas körében, külseje sem árulá el öregségét, sőt ősz fürtjei, kopasz homloka, mely közönségesen bársony sipkája által vala fedve, magasb kort hazudva, többi testi lelki tulajdonával ellentétben valának.

H. élete hasonló volt itt egy nagylelkű triumphator életéhez, mert szelid, sikerteljes gyógmódja annyira elvala már terjedve mindenütt, hogy annak elnyomatásáról szó többé nem lehetett: főleg, miután „Ő hercegsége (mint később a Staats und gel. Zeitsch. des Hamb. corresp. 1824. 44. sz. közlé), veszélyes idegbetegségben sokáig sinlődvén, a híres tanácsos és doctör H. által reményen fölül szerencsésen kigyógyított.“ — Évről évre annyira szaporodott már a hozzá folyamodó bizalmas betegek száma, miszerint szerencsésnek tarthatta magát az, ki vele értekezhetett, egypár szót válthatott, vagy ki csak láthatta a XIX. század ezen legnevezeteseb tudorát. Betegeit ellátni nem győzvén, nehogy minden vigasztalás, tanácsadás nélkül kényszerüljenek elmenni azok, kik hozzá zarándokoltak, dr. Lehmann, később tanácsost választá oldala mellé; ki iránt egész bizalommal viseltetett, általa csináltatta gyógyszerzeit, ki H. körében ennek legnagyobb megelégedésére három éven át gyógyított. *)

1829. augusztus 10-én ülő H. orvosdoctori félszázados ünnepét. E végből elvbarátai nagy számmal gyűltek össze Köthenben legforróbb ohajtásaikkal, melyekhez lelkes kívánataikat írásban küldék a távoliak, az erlangi

*) E közben H. szüntelen folytatá megkezdett nagy munkáját. 1828—1830 jelent meg „Die chronischen Krankheiten etc.“ a hasonszenvi gyógmód történetében halhatatlan műve, négy erős kötetben, melyekhez 1839. az ötödik járult. — Köthenből azonfölül több érdekes értekezést közölt H. az Allg. Anz. 1825. évi 194. és 227 — szintén az 1829-ki 51. és 104. számában.

orvosi kar sem késvén üdvözlétével. A szó- és írásbeli számosb köszöntésekhez járultak: Hahnemann élethű arcképe, melyet Berlinben Schoppe ügyes ecsetével remekül dolgozott ki. E nagyszerű olajfestvény meglepé H.-t, kielégíté a tervezőket, tetszett mindenkinek, és ennek következtében, ugyanezen eredeti arckép után, több száz példány lithographírozottatott. — Nagy nevének örökítésére ez alkalomra emlékpénz is veretett, melyet Dresdában Krüger készített; egyik oldalának közepén Hahnemann arcképe díszlik, körülvéve e szavakkal: „Samuel Hahnemann natus Misenae die 10. aprilis 1755, doctor creatus Erlangae die 10. augusti 1779;“ másik oldalának közepét „similia similibus“, körét pedig „Medicinae homoeopathicae auctori discipuli et amici 1829.“ szavak foglalják el. Az ünnepély méltóságára fényt árasztott még többi közt a herceg és hercegnő kegyes leveleikben nyilvánított nyájas üdvözlét mellett azon két emlék, melyekkel szintén ő hercegségeik tisztelék meg az ősz orvost: egy gyönyörű serleg, mely a régiség ritka példánya, — egy arany szeleneze, drága gyémántokkal díszesen ékesítve, melynek közepén a herceg neve tündöklött. Dr. Stappf ismét „Hahnemann kisebb iratait“ két diszkötetben kézbesíté halhatatlan mesterének. Ezen kisebb munkái e következők:

1) Sind die Hindernisse der Gewissheit, und Einfachheit der pract. Arzneikunde unübersteiglich? 2) Eine Vorrede. 3) Fragmentarische Bemerkungen zu „Brown's Elements of medicine“. 4) Gedanken bei Gelegenheit des im R. A. (1803 No. 7. u. 49.) empfohlenen Mittels gegen die Folgen des Bisses toller Hunde. 5) Aesculap auf der Wagschale. 6) Bedenklichkeiten über das (R. A. No. 3. 12.) angebotene China Surrogat, und Surrogate überhaupt. 7) Über den jetzigen Mangel aussereuropäischer Arzneien. 8) Über die Surrogate ausländ. Arzneien, u. über die jüngst von der medic. Facultät in Wien angegebenen Überflüssigkeits-Grade der letztern. 9) Über den Werth der speculativen Arzneisysteme, besonders im Gegentheile der mit ihnen gepaarten gewöhnlichen Praxis. 10) Auszug eines Briefes an einen Arzt von hohem Range, über die höchst nöthige Wiedergeburt der Heilkunde. 11) Monita über die drei gangbaren Kurarten. 12) An einen Doctorand der Medicin.

13) Zeichen der Zeit in der gewöhnlichen Arzneikunst. 14) Versuch über ein neues Princip zur Auffindung der Heilkräfte der Arzneisubstanzen, nebst einigen Blicken auf die bisherigen. 15) Eine plötzlich geheilte Kolikodynie. 16) Gegenmittel einiger heroischen Gewächssubstanzen. 17) Ansicht der ärztlich-collegialischen Humanität am Anfange des neuen Jahrhunderts. 18) Heilung und Verhütung des Scharlachfiebers. 19) Über die Kraft kleiner Gaben der Arzneien überhaupt, und der Belladonna insbesondere. 20) Bemerkungen über das Scharlachfieber. 21) Heilkunde der Erfahrung. 22) Der Kaffee in seinen Wirkungen. 23) Belehrung über das herrschende Fieber. 24) Dissertatio hist.-medica de Helleborismo veterum. 25) Heilart des jetzt herrschenden Nerven- oder Spital-Fiebers. 26) Belehrung über die venerische Krankheit und ihre gewöhnlich unrechte Behandlung. 27) Über Heilung gegen Verbrennungen. 28) Über die Lieblosigkeit der Selbstmörder. 29) Aerztlicher Rath in rothem Friesel. 30) Über das Selbstbereiten und Selbstdarreichen der Arzneien von Seiten der hom. Aerzte. A) Vorstellung an eine hohe Behörde. B) Der hom. Arzt wird von keinem bisherigen Medicinal-Gesetze gehindert, seine arzneiliche Hülfe den Kranken selbst zu reichen. C) Wie liesse sich wohl die Homoeopathie am gewissensten wieder ausrotten? 31) Belehrung für den Wahrheitssucher in No. 165 des allgemeinen Anzeigers der Deutschen. 32) Über die Befriedigung unserer thierischen Bedürfnisse — in einer andern alt-medizinischen Rücksicht. 33) Socrates u. Physon. Ein Gespräch. 34) Eine Kinderstube. 35) Über die Wahl eines Hausarztes. 36) Striche zur Schilderung Klockenbrings während seines Trübsinns. 37) Aesculap auf der Waagschale.—E két kötöten foglalt iratokon kivül több értekezés, francia és angol munkák fordítása, Hahnemann műveihez tartoznak.

A 74 éves orvostudor félszázados örömapján (így ír Stapf Archiv 8. köt. 2. füz.) kertében jövének össze a vendégek, itt barátságos, tudományos beszélgetések közt töltvén néhány boldog, elfelejthetlen órát. Déli egy óra tájban mindannyian a terembe menének, itt többi közt a homoeopathiának terjesztésére ajánlott, és önkéntes adakozásokból összejött 1200 tallérnak czélszerű kezeltetéséről értekezendők. El is határozottatott, mikép dr. Müllenbeim és dr. Rummel felügyelése alatt az említett somma kamatra adassék, mindaddig, míg ezen ösz-

szeg részint a járandó kamat, részint új emberbaráti gyűjtemények által annyira szaporodnék, mennyi egy hasonszenvi kóroda alakítására szükséges. E szent célra azonnal több gyűjtő ajánlkozott és 1833. létre is jött ezen első hom. gyógyintézet. Ez alkalommal alakult egy hom. társulat is, melynek tagjai elhatározzák, hogy minden évben aug. 10-én egybegyűljenek, Lipsét tűzvén ki a legközelebbi év gyűlésére, igazgatónak dr. Müller-t, titkárnak dr. Albrecht-et választván. A képzett h. társulat minden tagja oklevelet nyert, Hahnemann, mint örökös praeses lithographírozott nevealírásával. Tanácskozmány végeztével élvezetdús asztalhoz ülének a vendégek; ebéd után pedig esti hat óraker H-nál jövének össze, tudományos, barátságos, élczes beszélgetések, szívélyes enyelgések közt töltvén hosszabb időt; míg végre ütött az óra, melyben a 74 éves de erőteljes mesterüktől búcsut vevének, meleg kézszeritását oly érzéssel viszonozván, melynek jelszava: mindent a hasonszenvért!

Ennyire terjedvén gyógymódja, ennyire növekedvén tanítványai száma, hinni kezdé immár H., miként az általa feltalált, jeles pártolói által ápolt gyógymódja élni fog, élni és fenmaradni a szenvedő emberiség javára. De mélyen érzé egyszersmind, miszerint gyógymódja csak ugy kaphat erős gyökeret, ha tanítványai által az ő értelmében kezelteik: méltán félté annak elfajulását, sőt vesztét azok kezeiben, kik őt nem híven követik. Érzé a nagy férfiu, hogy győzni fog, győznie kell; de csak érelyes, kitartó, áldozni tudó híveitől remélheté egyedül a győzelmet, mint ő vala; ki meg nem elégedvén a régi gyógyászattal, kész volt arról lemondani, szegényebb állással is megelégedvén. Azért ily lelkesedése mellett nem vehetni rossz néven, midőn néha keményebb szavakra fakadt H. azok ellen, kik mint árulók, személye s tudománya rovására önhaszonlesésből szentségtelen kezekkel avatkoznak Isten-sugarolta s más gyógyrendszerre nem szoruló gyógymódjába: most homoeopathice, máskor ismét allopathice gyógyítván. Nem boszonkodnék-e a művész, ha nagy szorgalommal s remek ügyességgel készített művét durva ecsetével mázolni be más kontár kéz?! Igen is, —

a művészet csak úgy érdemli meg e nevet és e név iránti tiszteletet, ha tárgya tiszteletre érdemes. E szempontból nyeré meg a homoeopathia a hom. orvosok és nemorvosok méltó pártolását. Ha tehát gyógy módunk csakugyan minden tekintetben tökéletesb a réginél, miről nem kétkedik az, ki a homoeopathiát híven gyakorolja: meg nem foghatom, mikép lehet valakinek itt így, ott amugy gyógyítani! Igaz, e tekintetben a még tapasztalatlan orvosoknál sokat tehet a félenkség vagy az ügyetlenség, melyeknek szüleménye: a kapkodás; másoknak ismét a változtathatlan körülmények parancsolhatnak, melyekben legtisztább meggyőződésüket nem követhetik mindenkor; — nem szívesen mondom ki, miszerint ezen elvtelenségnek megbocsáthatlan oka némelykor: a haszonlesés, mely kinevetvén az élet magasb czéljait, így is, úgy is, és mindenkép csak anyagi nyereségre törekszik, ezt tartván egyedül a világ azon kulesának, melylyel minden tárva áll előtte.

Tisztelem átalában collegáimat; tisztelem különösen azon munkás ügyfeleimet, kik az orvosi tudomány kimivelésében szakadatlanul fáradoznak, ha mindjárt nem is követik H. gyógyelvét, mert bennök tisztelni kell a jó akaratot, sajnálva, miként elmeszítéssel kidolgozott, a papiroson tetszőleg ajánlkozó gyógyterveik, a gyakorlati téren minduntalan hajótörést szenvednek és szenvedni fognak mindaddig, míg kaczér gyógyelvüket meg nem változtatják, alaptalan gyógyelvüket, alapos gyógyelvünkkel fel nem cserélik e jeles férfiak; — átlátom, miként a homoeopathiának helyes vagy helytelen felfogásától, de ezenfölül mindenkinek egyéni körülményétől is függ, hogy így vagy amugy gyógyítson; azért egy szót sem emelek azon allop. orvos urak ellen, kik a homoeopathiát tapasztalatilag nem ismervén, de azt nem is kárhoztatván, szorosán ragaszkodnak a régi szokáshoz; az előitéletek véleményeit majd eltörli az idő, a tapasztalás itéleteit pedig megerősíteni; — de kedvem lenne stentorhangon kikelni azon homoeopathák ellen, kik a hasonszenvi mint legbiztosb téren minden akadály nélkül tisztán működhetvén, anyagi érdekből — ha tetszik, így, ha

tetszik, ismét amugy készek mindenkor orvosolni; mert ez által áldott gyógymódunk hitelét némelyeknél könnyelműen gyengítik, — alkalmat adnak elleneinknek a lovagiatlan gyanúsítgatásra. Azonban, — bocsásson meg ezeknek H. szelleme! — felvilágosodott lelkes elvbarátink védpaizsa alatt biztosítva látjuk immár gyógymódunkat; nem árthatnak már ügyünknek, csalfa számításuk által inkább árthatnak önmaguknak az elvtelenek! Nehezebb volt ugyan eleinte, az emberek ezreimellőzve, egy kis körre szorítkoznunk; de ekkor is voltak veterán collegáim közt nem kevesen, kik dicsőségnek vagyis inkább kötelességnek tarták: feláldozni a magán-érdeket akkor, midőn a kinlódók nyögései irgalomért esdenek. *) Az anyagilag, vagy szellemileg gazdagnak kincse csak úgy kamatol üdvére, ha azt nemes önmegtágadással, emberbaráti szeretettel az emberiség fölsegélésére szenteli: akár legyen e jótékony cselekedete a világ által elismerve, akár nem.

Az 1830 és következő években aug. 10-én tartatott gyűlés nem volt már oly barátságos, bizalmas, mint a mult évi. Jelesen értekeztek ugyan ez alkalommal is többen; a gyakorlati téren szerencsés gyógyításaikkal léptek föl mások: de az előbbi szép egyetértés, közremunkálás lánczolatát különmemű fondorlatok, haszonleső eselszövények, könnyelmű hálaadatlanságok bonták fel, melyek H. drága életének számtalan óráit keseríték.

Kétszeresen levert kedélyét ez évben leginkább csak gyermekeinek szeretete és azon tisztelet éleszté föl, melynek minden kitelhető nemében oly gazdagon részesült a herczeg udvarában; mert nem élt már az, ki, bár uralgása miatt többek által vádoltatott, — mi azonban leginkább a házi rend fentartásában állott, — Ha h n e m a n n sebzett szívét hű szeretetével, szelid bánásmódjával mindenkor oly gyöngéden gyógyítá; nem várta már szokott esti órákban az, ki őt, midőn tollát letéve családjá szobá-

*) Részemről huszonnév év óta sohasem használtam allop. gyógyszert, még csak szikfü- vagy más theát sem; és a figyelemmel választott h. szerek hatásával relativ megelégedtem, meg vagyok elégedve.

jába lépett, nyílt karokkal oly szívesen fogadá; nem ült már zongorája mellett az, ki ügyes játékaival szívét föléleszté, lelkét egészen földerité... neje 1830. mart. 31-én megszűnt élni!! Legboldogabb házasságának gyümölcsei: Henrika, Frigyes, Vilma, Amália, Sarlotta, Friderika és ezzel egy halva született, Ernő, Eleonóra, Sarlotta, Luiza — gyermekei.

Életének 75-dik évében legdrágább kincsét veszíté el H. lelkes nejében; egy gondos, szíves, csak félingereltetve néha heves háziasszonyt, szeretet- s tiszteletre méltó nőt, valódi anyát, ki lemondván minden zajos élvől, egyedül övéinek élt, férjét a legnagyobb készséggel követvén mindenfelé ritka hűséggel. Örangyalát veszíté el H. kipótolhatlan nejében; kihez elkeseredett állapotában nem egyszer fordult e szavakkal: „Anyjok! neked köszönhetem, hogy annyi üldözést elviselhetvén, erős s bátor lélekkel nézek jövőm elé.“ Elveszté azt, kinek művészi zongorajátéka által igen gyakori komolyságából kellemesen felrázatva, fiatal tüzzel nyujtá jobbját e nyilatkozattal: „ha te oldalam mellett maradsz, új rendszerem tökéletes győzelmét kivívandom; nélküled nem törhettem volna keresztül annyi keserves akadályon szerencsésen; el nem lankadt testi lelki tevékenységemet neked köszönhetem.“

Mivel már H. családja szobájába léptem, tárgyválogatás kedvéért leírom itt H. személyét, házi szokását, családja, barátai körébeni jellemét, napi foglalatosságát és egyéb tulajdonait.

H. középtermű, erős testalkatu volt. Reggel nyáron mindenkor hat, télen hét órakor kelt föl. Ház körül közönségesen fekete bársony sipkát, fekete selyemkendőt, fekete mellényt, rövid nadrágot, pamutharisnyát, bőrpapucsot és pongyola-köntöst viselt; az utczán czipőkben, hosszú kabát- és kerek kalapban jelent meg; csak ünnepegy alkalmával hordott frakkot, hosszú nadrágot. Fölkelvén, meleg tehéntejet reggelizett, pipára gyujtott, és kertében sétált, hol részint betegeivel találkozott, részint leveleket irt külföldi barátainak. (Levelei száma végtelen lehet, miután dr. Stapf egyedül 200 levelének birtokában volt.) Tíz óra tájban gyümölcsöt evett, 12 óra-

kor ebédelt: jó levest, bármiféle sültet, a borju- és sertés-hust azonban legkevésbé szereté; zöldbab-, spinát-, kartifolon kívül semmiféle főzeléknek sem volt barátja; a compot is csak igen édesen ízlett H-nak; kenyér helyett zsemlyét evett; bort leginkább csak vendégei koszorujában ivott. Ebéd után pamlagán nyugodott körülbelül egy óráig; ezután betegeit nézé meg, de csak első éveiben, később otthon fogadá őket, egyedül hercegét látogatván. Este télen meleg tej, nyáron egy pohár sör volt vacsorája; vacsora után télen nyáron egyaránt sétálni ment kertébe, kedves kutyája kíséretében; e hiv farkesóváló ebéd fölött is tisztelgett ura körül. Esti 9—10 óra közt családja szobájába ment, hol mint szenvedélyes zenebarát, neje zongorajátékában gyönyörködött, vele és gyermekeivel mulatott egy időig, ezután ismét szobájába tért vissza, itt 11—12, néha 1 óráig éjfél után dolgozván. E napi-rendet nem könnyen változtatá H. és csak igen ritkán rándult ki barátai, rokonai látogatására. Lámpát sohasem égetett, hanem mindig gyertyát, már azért is, mivel ennél szereté gyújtogatni szüntelen égő pipáját. Megjegyzésre méltó, miszerint H. sohasem aludt fűtött szobában.

Mint férj, neje iránt teljes bizalommal párosult szeretettel viseltetett; és mivel a nőnevek közt különösen tetszett neki az „Elise“ név, nejét általában „Elisének“ nevezé. Mint atya, rendkívül szerette gyermekeit; jókedvében első szülöttjének altató dalt is költött, mit, ideje engedvén, dajkálás közben neki el is dalolt. (H. derült óráiban többször lépé meg barátait alkalmi versekkel; ő költő is tudott lenni annak idején.) Szabad perczeiben gyermekeivel édesden enyelgett, oktató őket az erényre, kitanításra, kötelességeik pontos teljesítésére korszerű példák elbeszélésével serkenté. Nagyszerű könyvtárában létező könyvei egyikéből gyakran olvasott nekik mulattató, egyszersmind tanulságos cikkeket: de valamint ő, úgy neje sem volt barátja a regény-olvasásnak. Gyermekeinek szükséges nevelésére sokat áldozott és azok illendő kiképzésére nem kímélte a költséget; kedves Frigyes fia beszélt németül, olaszul, francziául, angolul, görögül, érté az arabs nyelvet is, jártas volt a zenészetben, különösen

a gitár- és zongorajátékban kitünteté magát. Nemkülönben neveltette leányait, nyelvekre, zongorára taníttatta; midőn derék neje, ismét gyakorlati szempontból fogván fel az életet, a női gazdálkodás azon részébe, mely már Homér korában nagy tiszteletben áll: az ügyes tűforogatás-, a szükséges női munkák- és egyéb gazdálkodásba vezeté be kedveltjeit.

Mindenki iránt egész tisztelettel viseltetett H.; szerették őt barátai, tisztelik a szenvedők, becsülik a szegények, kik iránt mindenkor adakozó volt. Átalában a valóságosság, szivjóság, lélektisztaság, őszinteség — H. jellemző tulajdonai valának. Ezek mellett tevékeny volt e nagy férfiú, és e tevékenységét a köz életben is alkalmi tettekkel bebizonyítja. Így, midőn Erdélybe utazott, egy kis város vendéglőjében, hol a postalovak váltattak, hirtelen tűz támadván, senki sem figyelt a vele utazó és e veszedelem alatt az első emeletben szállásoló idegen nőre; midőn H. keresztültörvén a lángon, nemcsak a kétségbeesett nőt, hanem nehéz utazó-ládáját is megszabadítja. Hasonló esete volt, midőn Drezda mellett Lobkowitz nyári lakában tartózkodott. Itt szintén egész elszántsággal bátorítja az elcsüggedt embereket, miként példáját követve, a tűzoltáshoz fogjanak; mi ügyes rendelkezése által csakugyan sikerült. Ritka nemes elszántság, miután ekkor már négy gyermeknek atyja volt!

Természeténél fogva víg kedvvel bírt H. és ha ellenségei többször komolylyá tevék is őt, komolyságának fagyja szeretett családjá, barátai meleg társalgása által azonnal fölengedezvén, ismét vidor kedvű lön. Barátai közt igen szivélyes volt, kedvelte a tréfát és némelykor oly jó ízűen tudott nevetni, hogy szemeiből a könnyek zápor gyánánt hullának. De örömében sohasem volt kicsapongó; csak bizonyos határig szeretett enyelegni. Legnagyobb mulatságai közé tartozott a sakk-játék; a sakkot H. egész szenvedélylyel játssza, de tetemes foglalatosságai miatt csak igen ritkán juthatott hozzá.

Idejének legnagyobb részét az orvosi tudománynak szentelé ugyan H., de azért a tudományok más ágaiban is alapos ismeretekkel bírt. Így kellemes szórakozást lelt

a természettanban, különösen a csillagászatban; szobájában függött a planéták rendszere és néha esténkint Schwabe tanácsossal szívesen beszélgetett e tárgyról. Mulatságához tartozott az időjárást előre megjövendölni; szobájában és kertében nézegeté időközben a hygrometer, barometer, thermometereit; ő jeles meteorolog vala. Számtalan földkép ékesíté szobáját; ő híres geographnak is tartatott. Több nyelven beszélt; e tekintetben Beyer lipesei tanárt szívesen látá házánál, kivel ismét a philológiáról örömezt elmélkedett; kedvencz tárgya volt különösen a latin nyelv, azért Beyer munkája „Officia Ciceronis“ tisztes helyet foglalt válogatott könyvekből álló könyvtárában. A magnetismus haladását vizsga szemmel tartá H., és e tan buzgó természetbúvárunkat igen érdeklé.

De látni kellett, amint szemtanu barátai írják, az értekező H-t leírni nem lehet, midőn új gyógymódja került szőnyegre. Beszéd közben is mindig dohányzott és nemes hevétől mindinkább elragadtatva oly erősen ereszté a bodor dohányfüstöt, mikép égő pipájának elpattanásától leheté tartani. Ezen tüzét készakarva ápolák tanítványai különféle kérdések által, részint mivel gyönyörködének H. elragadtatásában, részint mivel ilyenkor mindig hallottak valami érdekes újat a hasonszenv ügyében; és ily perczekben bámulák mesterükben az emberi ész méltóságát. Fölhevülésében, a vér feje felé toluván, levevé bársony sipkáját, fejének melegét mérséklendő. Pezsgő vérenek e szökését látni — valami magasztos vala: tiszteletre méltó ezüst fürtjei közt elpirosodott magas homloka, ennek duzzadt erei, tüzes arca, szikrázó szemei, testének minden mozdulata, szóval egész külseje, mely ekkor egy magasb lénynek hű képét adá, — ellenállhatlanul, föltétlen hódolatra gerjeszték lelkesedett, felvilágosult tanítványait. Ki ily személyes viszonyban állott H-nal, elragadó alapos értekezése, ernyedetlen tevékenysége, nyájas magaviselete által valódi tisztelője lön. Egyedül ellenségei vádolják őt a miatt, hogy ingerültségében ezek irányában nem tudá magát kellőleg mérsékelni: — csak tegyük magunkat H. helyzetébe az ő temperamentumával — és fölmentendjük őt e tekintetben is tökéletesen.

Mint orvos, betegeit barátságosan fogadá; kihallgatá őket a legnagyobb türelemmel és sohasem segíté bajaik elsorolásában, hanem mindig azon volt, hogy a beteg maga szavaival írja le tulajdon érzéseit. Az első kihallgatás leghosszabb időig tartott, mert ekkor mindent körül-ményesen kikérdezett H. betegétől: lakását, életmódját, házi viszonyait stb., és ezek iránt rendes naplót vitt, melyben minden betegének állapota tulajdon kezével pontosan volt leírva. *)

Betegeinek igen szoros életrenden — diatán — kívül, melynek pontos megtartását az idült bajokban még inkább sürgeté, különösen ajánlá: naponkint egy-két óráig a szabad légbeni testmozgást, a szobák többszöri szellőztetését, a fehér ruhák gyakori változtatását; figyelmezteté őket az evés és alvás megszokott idejének rendes megtartására, általában a rendre, tisztaságra, morális életmódra, mindenek fölött pedig: az Istenben helyezendő bizalomra.

Ennyit közbevetve, — menjünk át most ismét H. homoeopathiájának további fejlődésére és különösen életének későbbi viszonyaira.

1831-ben, cholera alkalmával mint valódi emberbarát tünteté ki magát H. Elvbarátainak mindenfelé küldött utasításokat e dühöngő nyavalya szerencsés legyőzésére. Hatalmas gyógymódja által fölbuzdítottatva, nov. 7-én 1831. az „Allg. Anzeig. 309-ik számában“ Frigyes Vil-

*) H. közönségesen egy szert rendelt betegének bizonyos időre; midőn azonban 1833-ban dr. A e g i d i 233 kóresetet terjesztett eléje, melyekben két összekevert gyógyszer jótékony hatásáról szól, H. e tényt helybenhagyá, annál inkább, mivel dr. B ö n n i n g h a u s e n i s A e g i d i véleményéhez járult, és megigéré, miként az „Organon“ ötödik kiadásában erről említést teend; mi azonban meg nem történt. Részemről daczára dr. L u t z e hasonló véleményének, semmiféle keveréknek sem vagyok barátja; egyes, kivételes esetekben használok két gyógyszert, de felváltva és nem összekeverve; általában csak egyet rendelék betegemnek bizonyos időre, melylyel ha czélt nem érek, a helyett mást, de ismét csak egyet adok. Szerintem csak egyes orvosszer beadása után lehet határozottan itélni annak positiv erejéről, — így lehet tökéletesíteni H. gyógymódját, — így lehet lehető legnagyobb valószínűséget nyerni minden betegség specificus gyógyításában.

mos porosz királyhoz is intézett néhány sort, melyek által fölkeré a fejedelmet az emberiség nevében, tudományának méltó pártolására ily sürgős körülményekben. *)

Az epemirigy kezdetétől tanítványai közül kitüntettek magukat: Bécsben: DD. Glücker, Lichtenfels, Marenzeller, Menz, Recher, Schäfer, Schmidt, Wrecha, kik közt a bécsi székesegyház jeles szónoka: dr. Veith méltó helyet érdemel; hazánkban: DD. Bakody, Balogh, Braun, Forgó, Hanelli, Mayer, Müller, Sztaroveszky stb. H. e betegség ellen a *kámfort* ajánlá, mely a kór kezdetén legnagyobb valószínűséggel használtatott általában; további terjedésében is kielégítő vala ugyan annak sikere több vidéken; ekkor azonban a kámfort meg sem kísértvén, a már kifejlődött kór symptómaival megegyezőbb szerekkel működének azonnal tanítványai, H. elve szerint választván a specificus orvosságokat. Így dr. Gerstel-nek H-hoz intézett egyik leveléből láthatni, mikép ő a cholérának rögtön kifejlődésekor *kámfor* helyett azonnal *veratrum*, *carbo* v. jó eredménynyel használt; typhosus láz beköszöntésével pedig *ac. phosph. rhus* stb. Ugyanezen veszélyes kór gyógyítása alkalmával tett tapasztalások igen fontos következtetésekre bírák a hom. orvosokat: gyógyszereik ismétlése tekintetéből. Átláták ugyanis ekkor, miként az *acutus* nyavalyák minélelőbbi megszüntetésére csakugyan szükséges a szerek gyakortabbi ismétlése, mit egyébiránt az ész és szükség eddig is javaslának; átláták, miként csak *chronicus* esetekben lehet és kell bevágni a gyógy-

*) De mivel ugyanezen kérelmében figyelmezteté egyszermind a királyt, miként nem mind homoeopathák azok, kik e nevet bitorolják, — nem tanítványai különösen azok, kik gymódja mellett érvágást, nadályozást, vagy más nem hom. szert használnak, — ez által fölingerlé a lipcsei hom. orvosok legnagyobb részét. Pedig igaza volt H.-nak, midőn hasonzenének ügyében szigoruan lépett föl; e tekintetben nem mondhatnám őt túlságosnak, mint némelyek hirdették; mert csakugyan nem áll a többi közt dr. Kretschmar-nak a „Hom. Zeitung 1833-iki 22. szám.“ közlött azon igazolása az érvágásra nézve, mikép „acutus esetekben rögtön veszély elhárítására szükséges az érvágás stb.“ — miután érvágás stb. nélkül rögtön működnek szereink ott, hol rögtön veszedelem fenyeget.

szerek működését több napig, nem pedig acutus kórok rapid lefolyása idején. H. maga 1833. „Böninghausen repertoriumának“ vezérczikkében decisiv kimondá a gyógyszereknek körülmények szerinti szükséges ismétlését.

Az ez ügyben H-hoz érkezett tudósítások egészen megnyugtatók valának; miért is fénysugáros nevét egekig magasztalák ügyfelei. Ezen hálás elismerés újra kecsgetté H-t azon édes reménnyel, miszerint gyógymódjának győzelmét jeles tanítványainak ily lelkesedése mellett csakugyan nemsokára kivivandja . . . Csalatkozott! Voltak ugyan már többen, kiket ész s szívrokonság erősen kötött H-hoz, de már ezek közt sem tetszének neki azok, kik a homoeopathiát lelkesen pártolák ugyan, de nem egészen az ő értelmében. Első hevében kikelt dr. Rau, Brunnow és társai ellen, noha ezek közül többen a homoeopathiának tudományos kiképzésén erőteljesen dolgoznak. De tulajdon művének csak némi csekély átalakíttatását sem kedveli a művész! H. szintén, noha gyógyelve szerint működtek barátai, és ez mostanig sértetlenül áll és állni fog, — féltvén tanának elfajulását, a legkisebb változást sem szereté; habár általa, őszintén megvallva, inkább tökéletesbült tana, mint szenvedett lényegében. Veszedelmesek voltak valóban mások, kik szív nélkül, csak az ész hideg számítását tekintve, amnyiban követék gyógymódját, mennyire őket a nyereség kecsgetté. Nemkülönbén ártanak gyógymódjának azok is, kik a még járatlan új uton könnyen eltévedvén, béketüresüket vesztve, a már megszokott régi törött utba térének minduntalan vissza. E keserü tapasztalás boszantá H-t, és 1832. novemb. 4-én ily tartalmu levél írására ingerlé: „Ujabb s több tapasztalás után látom, mennyire növekszik azok száma, kik „hom. orvos“ név alatt csak kontárok, és mint ilyenek, jótékony gyógymódom terjedését gátolják. Komoly megfontolásom után elhatározám, miszerint lithographirozott nevemet ezután csak annak adandom, kinek lelkületét közelebbről megismerni leendő alkalmam.“

Nem tagadom, — igen nehéz általában kilépni a körből, melyben születünk és rendszeresen elfogadott száza-

dos szokás szerint neveltettünk; de nem lehetetlen; s kit a tudományok terén szenvedélylyel működő lelke a mindennapiság örömtelen aljából magasbra hí, szét fogja törni lánczait és mint önálló azon uton haladand, melyre nem pedánt neveltetése, hanem lelkének haladásra törekvő természete vezérli: átlátván, hogy a régi útban még nincs fölfedezve azon út, mely az ember szükséges vágyait kielégitené. (Tisztelettel fog azért emlékezni mindenki első neveltetésére, melynél jobb nevelésben csak azért nem részesült, mivel e jobb, mint ilyen, még ismeretlen volt.)— Igy, nehéz volt eleinte H. tanával megbarátkozni, mivel ez egészen különbözött a régi tantól. Azelőtt nagyobb adagokhoz szokott tanítványi közül többen föl nem foghaták különösen a homoeopathiában használandó kis adagot.

Kis adag!!! Hiszen a hom. gyógyelv, azaz a mód, vagyis a törvény, mely szerint alkalmaztatnak a gyógyszerek a homoeopathiában, magában foglalja tágasb értelemben az erő-hatalmat majd ugy, mint a gépnek szerkezte magában foglalja a gépnek erejét; miután, a természettan szabályai szerint, az erők qualitativ applicatiója határozza a bizonyos célra szükséges erő-quantitást, és emel fogva az okszerűen alkalmazott parányi erő nagyobb hatást szül, mint a nem annak módja szerint használt sokkal nagyobb erő. (Azért, ámbár erről maga helyén többet mondandok: itt mégis röviden meg kell érintenem, mikép a hom. szerek erejéről itélni akarván, sohase feledkezzünk meg egyszersmind a hom. gyógyelvről; meg kell ezt érintenem azért, mert többnyire annak elmellőzéséből keletkezik a hibás itélet; amint ezt többek munkáiban láthatni.) A gépnek „művészi szerkezetében“ lappang a theoria, mely szerint a gép csekély külerővel működésbe tétetvén, roppant erőt fejt ki: így a „similia similibus“ gyógyelvben rejlik azon theoria, mely szerint parányi adagaink kielégítőleg hatnak a beteg testre. A gépnek használata mellett senki sem használ annyi ember- vagy ló-erőt, mennyi máskép szükséges lenne: így a valódi homoeopatha elve mellett sohasem szorul durva anyagokra; ezeknek dilutióival mindenkor legyőzi a legyőzhető nyavalyát; és pedig aránylagos se-

bességgel töri meg a sebesen lefolyó kórt, például: a guttaütést, gyermekeknél a hártvás torokgyíkot; — megrövidíti azon betegségek lefolyását, melyeknek természete nem engedi a rögtön megsemmisítést, és a betegeket legnagyobb valószínűséggel veszedelmen túlteszi. *)

E célra azonban csak az eltalált, jól választott szer szolgálhat; azért ujoncz tanítványai helytelenül vádolák egyes kóresetekben a homoeopathiát, mely életet oszt, ha ügyesen kezeltek. Üssük föl könyvemet bármelyik betegségénél, nem találunk egyet sem, hol a symptómák és egyéb körülményekhez képest több szer nem volna kijelölve; ha ezek közül a „leghasonlóbbat“ nem választandjuk, mitsem eszközöndünk betegeink javára; homoeopathice fogunk kuruzsolni, de nem gyógyítani: mint az ügyetlen kéz Ráfael esetével is csak mázolni fog, de — a festészet szabályai szerint nem festend!

Azért jól különböztessük meg mindenkor a homoeopathiát a homoeopathiától, melyet már I-ső Napoleon is az eddigi találmányok legüdvösbikének mondott, midőn 1814. Elba szigetén makacs kütegetől általa szabadult meg tökéletesen, dr. Maragnot gyógyítása alatt; és visszatérvén Francziáhozba, itt behozta volna mindenütt a homoeopathiát, ha a körülmények vele másképp nem parancsolnak. Ugy van; H. gyógymódja az emberiségre nézve eddig legnevezetesebb; magasztosb minden újabb találmánynál és mivel ezek közül most épen a távirat jut eszembe, H. találmánya bámulatosabb az electro-magneticus telegraphnál, melynek működésével a hom. gyógyszereknek az életerőre ható működése némi tekintetben csakugyan összehasonlítható. Ugyanis az electro-magnetismus theoriája szerint alkalmazott parányi villanyosság által a telegraphista messze levő társának gépezetét tetszése szerint mozgatja és így vele azt tudatja, a mit akar; hasonló módon működik a homoeopatha H. elve szerint ügyesen választott parányi gyógyszerei-

*) H. tapasztalása szerint a hom. golyócskák húsz évig tartják meg erejüket, csak meleg helyen ne tartassanak és napnak ne legyenek kitéve.

vel, melyeknek az egész testben telegraph gyanánt el-
 ágazó idegrendszerre és így az életerőre való hatása ál-
 tal útba igazítatik a törekvő életerő: a beteg organis-
 musban felbomlott harmonicus öszhangzás helyreállítá-
 sára. Hogyan? mikép? — ezt úgy nem tudjuk, mint az
 electricitás erejét elméletileg mindeddig föl nem fogják
 világosan a legjelesb physicusok; de látjuk az effectust,
 melyről mindenki meggyőződhetik, ki látni tud és akar;
 és ezen effectusból tudjuk, mikép a természet „similia si-
 milibus“ törvénye szerint adott gyógyszerek hatása által
 az életerőre — idéztetik elő ezen üdvös tünetény. Szám-
 talan ilyetén gordiusi csomóra találunk az életben, melyek
 feloldása tán örök titok! Így, számtalan természet-tör-
 vény létezését nem tagadhatjuk, noha az ok és okozat
 közti belső összefüggést magyarázni nem birjuk: csak
 bizonyos tünetények tanúsítják kétségtelenül a bizonyos
 természet-törvény existenciáját.

A régi speculativ gyógy mód számítása, mely szerint
 erőszakos hánytató, hashajtó, érvágás stb. által akarja
 kilökni a nyavalyák képzelt okait, máshol ismét általános
 erősítő, vagy ingerlő, vagy esillapító, álomhozó stb. sze-
 reket használ, hogy gyógyuljon a beteg, — inkább csáb-
 bitó a priori, mint helyes a posteriori, és általa inkább
 elcsigáztatik az életerő, mint segítetik működéseiben.
 Így például, ha chronicus álmatlanság (agrypnia) ellen
 opiumot adunk, erre a beteg aludni fog; de e gyógyítás
 csak palliativ leend! mert ha közbejött más, nagyobb ve-
 szélylyel fenyegető symptómák miatt egypár napig meg-
 szüntetjük az opium beadását, ekkor az álmatlanságban
 szenvedő épen semmit sem fog aludni. Ilyenek a purgans
 szerek, melyek ideiglenes széket csinálnak ugyan, de
 azok bevételét megszüntetvén, ismét s pedig makacsabb
 szorulás áll be, és így chronicus szorulást gyökeresen
 nem gyógyítanak. Továbbá, nem tarták-e a typhus abdo-
 minálist idegbetegségnek századok óta a legjelesb gya-
 korlati orvosok, melyet kámfor, moschus által akarának
 legyőzni?! stb. — A természet „similia similibus“ törvé-
 nye, melyet H. hozott életbe, összehasonlíthatlanul bizto-
 sabb és általa kedvezően, azaz oly módon segítetik az

életerő, minőt kíván. Eszerint az említett álmatlanság ellen mi nem adunk opiumot, hanem oly szereket, melyek álmatlanságot okoznak nagy adagban, például: kávé kis adagban; a szorulást szintén nagy adagban szorulást okozó orvosságokkal gyógyítjuk, ezeknek parányi adagát használván stb. Nem akarok itt panegyricus beszédet tartani gyógyimóduk fölött, de nem sütöm le szemeimet, midőn röviden azt mondom: szóljanak e tekintetben e két különböző gyógyimód igen különböző eredményei. *)

Az 1833-ki aug. 10-ik napját legünnepélyesebben tartá meg a hom. társulat. Nagy számmal jelentek meg e napra nemcsak a közellevő elvbarátok, hanem távolról is érkeztek nem kevesen tisztelői közül Köthenbe, és a „Porosz herczeg“ czimü vendéglőben gyűlének össze mindnyájan. Diszes kocsin indult ki lakából H., és szünni nem akaró örömszajjal s lelkesedéssel fogadtatott az összegyűlttek körében. Dr. Schweickert, a lipcei h. intézet igazgatója, nyitá meg az ülést; ki után H. a lelkes őszbeborult férfiú köszönté föl a gyülekezetet, fölkeré egyszerűsmind a jelenlevőket: közölnék vele a hasonszenv állását minden hizelgés nélkül, úgy, a mint tapasztalják. Hosszabb értekezések, gyakorlati előadások után a társulat diszes koszorujában tartá az ebédet, mely alkalommal mindenek előtt a herczeg és H. egészségeért üritének poharakat és az őszinte kebelből eredő felköszöntéseket egyhangulag harsogó éljenzések kísérik. Aug. 11-én a még jelenlevő orvosok tudományos értekezés kedveért ismét egybegyűlének; köztük volt H. is, kinek ősz fürtjei, kedves s tiszteletteljes külseje, fiatal tüzzel és erővel tartott igen érdekes, mind elméleti mind tapasztalati előadásai

*) H. a betegségek legközelebbi okait nem keresi a nedvekben, nem más anyagokban, hanem az organismus életerejében, melynek rendetlensége által az organismus egyes organumainak működései is rendellenesek lesznek. Tehát az életerő rendetlensége és az életművek működéseinek innen eredő megbomlása képezi a nyavalya eszméjét Hahnemann szerint; ki a beteg testben levő változásokat ismét úgy tekinti, mint a nyavalyáknak vagyis az életerő rendetlenségének productumait, melyeket önereje által is kitaszíthat, megsemmisíthet az életerő, — hamarabb és biztosabban: célszerű hom. gyógyyszer segedelmével. (Organon.)

elragadák tanítványait. E nap a fönnemlített vendéglőben vendéglé meg társait, kik őt egész idő alatt a mély tisztelet csalhatatlan jeleivel halmozzák. Méltán! Ekkor már 43 év óta folytonosan dolgozott H. mint író, működött mint hom. orvos, és új gyógyrendszere mindenféle szép foglalatásokat tőn, mely mindedig dicsően terjed. Közbevetve, vessünk csak egy futó pillantást a homoeopathiának történelmére.

Németország, mint a h. gyógy mód hazája, legtöbb érdemmel bir kimivelésére nézve. Itt jelentek meg a vezérmunkák és első folyóiratok; itt keletkezett e gyógy mód barátinak adakozásából 1833-ban az első gyógyintézet Lipszéban; itt képződtek annak legtöbb tanítványi, úgy hogy jelenleg alig van valamire való város Német-honban, hol h. orvosok ne működnének; végre itt alakult az első h. egyesület 1829-ben Köthenben, mely után több h. társulat támadt Németországban, melyek rendszerint aug. 10-én tartják évi gyűléseiket. 1822. jelent meg itt az első h. folyóirat, „Archiv für die h. Heilkunst“, mely több év múlva a szerl esztők halála miatt megszűnt. 1826-ban „Practische Mittheilungen der corresp. Gesellschaft hom. Aerzte.“ Az „Annalen der hom. Klinik“ 1829. kezdődött. — 1833. óta folytattatik az „Allg. hom. Zeitung“; ez után keletkezett a „Neue Zeit. für hom. Klinik“, szintén a „Klin. Erfahr. in der Homoeopathie“ és a „Hom. Vierteljahrsschrift“; azonfölül a „Populäre hom. Zeitsch.“ — melyek mindedig léteznek. Ezek mellett több jeles hom. munka jött létre Német-honban, és a szakértő derék írók száma évről évre szaporodik.

Legnagyobb méltánylást tanusított az új gyógy iskolára nézve a magas osztrák kormány, mely 1828-ban nyilvános kísérleteket parancsolt tételni Marenzeller törzsorvos által Bécsben. Ezeknek eredménye azonban a közönség tudomására elferdítve jutott; de mindemellét az igazságos kormány 1837-ben az új gyógy mód szabad gyakorlatát megengedé. Azóta Bécs minden európai város közt a h. gyógy módnak legtöbb követőivel dicsekedhetik; neki hódol a nemesség és értelmiségnek legnagyobb része, és leginkább csak azok közönyöseik iránta, kik más tárgyakkal elfoglalva, a homoeopathiára különös figyelmet nem fordíthattak. Fő hatással volt a homoeopathiának gyakorlására és terjesztésére nézve az irgalmas nők kórháza Grumpendorfbán, mely rend-, tisz-

taság-, betegápolásra nézve a legszebb s legjelesb gyógyintézetekhez tartozik. Az első, ki itt a hasonszenvi uton gyógyított, dr. M a y e r h o f f e r volt 1832-ben. Később, 1835-ben e kórház vezetését tisztán h. gyógmód szerint dr. F l e i s c h m a n n, a bécsi legjelesb h. orvosok egyike, vette át. Ez időtől az austriai tartományokban új korszak derült az új iskolára. Számos orvos nemcsak a monarchiából, hanem Német-, Francia- és Angolföldről is a gumpendorfi intézetben nyerte kimíveltetését. Később Linzben is h. kórház alapított az irgalmas nőtestvéreknél, harmincz ágyra. A kremsieri, szintén alattok levő kóroda követte a linzit. Nehaniczban H a r r a c h grófnő 1846-ban. h. szegény-kórházat építtetett. Egyébiránt Bécsben még fényesebb pálya nyílt a hasonszenvészetnek az által, hogy 1848-ban új klinikum tárult föl a Lipót-külvárosban. Ezen jeles klinikumot, melyet az állam pártfogol és dr. W u r m b vezérel, szintén a derék irgalmas nők látják el. Itten az érdemtelen dr. W u r m b előadásaira és rendeléseire számos külföldi és belföldi orvos figyelmez. A bécsi két hom. kórházhoz 1857-ben a harmadik járult; mely 160 ágyból álló kóroda a mariahilli vonalon kívül „Sechshaus“ban több község költségén épült és október 1-én nyitott meg. Az itteni betegek ápolása az irgalmas nőtestvérekre, gyógyítása pedig a lelkes dr. M ü l l e r hom. orvosra bízott. Még kedvezőbb állásban van a homoeopathia Prágában. Megkérdezte a kormány által az itteni orvosi kar: szükséges-e a h. gyógmód számára tanszéket és klinikumot alapítani, — egyetlen egyént kivéve, az egész tanítói kar mellette szavazott. Ennek következtében prof. A l t s c h u l mint rendes tanító fölolvadásokat tart a hasonszenvről és a klinikumot vezérli; egyszersmind a „Prager med. Monatschrift“-et szerkeszti. Nevezetes még, hogy Ő cs. k. Ap. Fölsege 1847 elején a bécsi hom. orvosok egyesületét megerősítvén, annak elnökévé gr. H o c h e n w a r t es. kir. tanácsost kinevezni legkegyelmesebben méltóztatott. Az egylet tagjai 1844. egy jeles folyóiratot kezdének kiadni: „Oesterr. Zeit für Hom.“, melynek F l e i s c h m a n n, H a m p e, W a c z k e, W u r m b valának szerkesztői, és mely helyett 1857. kezdődött a „Zeitschrift des Oest. Vereins der h. Aerzte“, tudós M ü l l e r J. szerkesztése alatt, ki fáradságaért méltó köszönetet érdemel. Ezen egylet 1856. évi dec. 20-án tartá tíz évi fennállásának ünnepét; mely alkalommal a homoeopathiának hív barátja, a nemrég megboldogult gróf R a d e t z k y tábornagy ily tartalmu levele olvastatott fel, melyet or-

vosához intézett: „Kedves Wurczán! Miután tapasztalom, hogy sokan a homoeopathiának hatását rozszlelküleg vonják kétségbe,— ezennel bizonyítom, hogy szembetegségem 1841-ben egyedül hom. szerek segedelmével, megboldogult dr. Hartung törzsorvos által gyógyított meg. Veronában, dec. 13-án 1856. Radetzky mp.“ Dicsőségére több austriai hom. orvosnak meg kell még itt említenem, mikép több jeles hom. munka jelenik meg Austriában évenként, melyek által H. tana tetemesen gazdagított.

Első, ki hazánkban a hom. gyógymódot megismertette és gyakorolta, dr. Müller ezred-orvos volt, kit 1820-ban Forgó pest-megyei főorvos követett; Balogh Pál 1826 óta; Bakody, Braun, Hanelli, Mayer szintén az elsők közé számítandók, kikhez 1856. meghalt lelkes barátomat dr. Atto Myr-t esatolom. A nemorvosi közönséget illetőleg kimondhatom bátran, miként főrangú aristokratáink és az értelmiség nagyobb része lelkes barátja a homoeopathiának és kivált nekik köszönhetni a h. gyógymód terjedését hazánkban, mely az ország minden részében ismeretes, és majdnem általános a vágy h. orvosok után, kiknek hiányában lelkes nemorvosok emberbaráti vonzalomból általános merelégedéssel foglalkoznak sok helyen a gyógymód alkalmazásával, szükség esetében. Gyöngyösön néhány nagylelkű emberbarát adományából h. kórház alapított, mely 1838. nyílt meg ünnepélyesen. Életbe léptét és fentartását főleg dr. Hörnernek kell köszönni. E kórház most már nyilvános, az irgalmas nők ápolása alatt. 1833-ban Kőszegen egy másik h. kóroda létesült, dr. Blesz felügyelése alatt 1842-ben hom. társulat is alakult hazánkban, mely a következő évben Pesten aug. 10-én tartotta első gyűlését; sajnos, hogy e társulat nyelvviszály miatt megszűnt. Az 1844-ki országgyűlésen mindakét ház egyhangulag h. tanszék és klinikum felállítására szavazott, mi még egy országban sem történt. Hazánkban a hom. orvosok száma csekély ugyan mindeddig, — de azért a szent ügynek győzelme hazánkban is már biztosítva van.

Olaszországban s nevezetesen Nápolyban az osztrák seregek által lett a hasonszenvi gyógymód ismeretessé 1821-ben, báró Koller parancsnok pártfogása alatt; mire különösen azon körülmény nyújtott alkalmat, hogy dr. Necher, az osztrák sereg főorvosa, dr. Romani-t makacs elidült nyavalyájából szerencsésen gyógyította, s ez hálaából Hahnemann gyógyszeratanát olaszra fordította. 1824-ben Bernardo Quaranta olaszul adta ki az Orga-

nont, valamint dr. G a i m a r i is, sok csipős észrevételekkel kísérve. Az új tan igazságától áthatva C o s m o d e H o r a t i i s, a király orvosa, elhagyván addigi elveit, a k. akademiában élénk felolvasást tartott prof. Tomassini jelenlétében (oct. 19-kén 1826.) a hasonszenvi gyógymód mellett. Példáját követte dr. M a u r o, 36 éves allopathicus orvos, s lefordította Belluominivel Hahnemann munkáját az elidült nyavalyákról. Nagy benyomást tettek Nápolyban dr. C i m o n e tapasztalatai Pozzuoliban 1829-ben, az akkor járványosan uralkodott tüdő- és tüdőhártyagyulladásokban. A csudával határos gyógyulások dr. Q u a d r i-t annyira elragadták, hogy az „Accademia reale di scienze“ egyik ülésében a mell-életművek gyuladásának hasonszenvi gyógymódjáról nyilvános előadást tartott. A tények így naponkint szaporodván, azok a királynak figyelmét is magukra vonák, úgy, hogy ő a della Trinità katonai kórházban hasonszenvi kísérleteket parancsolt tételni. De H o r a t i i s az eredményeket közzétette, de azt az ellenpárt nem felvilágosításul hanem kihívásul tekintette. A cselszövények minden hurja mozgásba tétellett. Mindemellett is ápril 13-án 1829. a király parancsára még fényesb alakban nyílt meg a klinikum, melynek igazgatójává de Horatiis neveztetett. Azonban az ellenpárt összeesküdött az új tannak minden ároni megsemmisítésére. A király, noha személyesen meggyőződött a legkedvezőbb eredményekről, a végetlen ellenségeskedések megszüntetésére a klinikumot bezáratta. Az új tan baráti mindemellett is naponkint szaporodtak, s 1845-ben, midőn az olasz tudósok congressusa tartatott Nápolyban, a congressus elnöke levél által szólította fel az olasz hasonszenvi orvosokat a megjelenésre, s 1847-ben Velenczében is volt szó egy külön osztályról, de a mi tagok hiánya miatt nem jöhetett létre. Nápolyon kívül különösen Romában, Turinban, Milanóban és Bolognában virágzik az új gyógymód Olaszországban. Ezen utolsó helyen 1844. óta egy folyóirat is jelenik meg: „Giornale della medicina omiopathica di Bologna dal Dott. Placci.“ 1848 óta Turinban is jelenik meg egy folyóirat, melynek szerkesztője dr. P o e t i. 1857-ben dr. P e l i l l o szerkeszt egy h. lapot „L'Anemanno“ czim alatt. D D. B a r u l l i, B e n e d e t t i, d e A n g e l i s, C a p o d i c c i, P r o f u m o, R o m a n o, R u b i n i, T a l i a n i n i segédtársai Nápolyban. Van Olaszországban néhány hasonszenvi kórház is, nevezetesen az A b b é C é s o l e által alapított jótékony intézet Nizzában, s prof. L a m p r e c h t szülészeti klinikuma Padnában, melybe évenként

több mint száz nő vétetik fel. Genuában dr. Pietro Gatti nyitott meg egy poliklinikumot, hová tódulva mennek a betegek. Még sokkal nagyobb virágzásnak indult azonban az új gyógmód Sici-liában, hol azt dr. Mure ismertette meg 1835-ben, s hol azóta a piócák és érvágások rendszere, az emberiség javára, majdnem egészen megszűnt. 1838-ban Palermóban poliklinikum nyitattott meg, melynek elnöke dr. Andrea Blasi; titoknoká dr. Paolo Morrello; segédorvosai Tripi és Magri. 1844-ben hasonszenvi akadémia alapítottott Bartholi elnöksége alatt, melyet a kormány is megerősített. Dr. Mure hasonlíthatatlan buzgalma által a hasonszenvi gyógmód nemcsak Palermóban, hanem egész Sici-liában s később Maltában is elterjedt. Egyébiránt Palermóban 1846 óta egy folyóirat is jelenik meg „Annali di medicina omiopatica per la Sicilia, compilati dal dr. A. de Blasi“, s a hasonszenvi gyógmód határtalan önállóságot vívott itt ki magának. Valami 150 ezernyi lakosság mellett husz hasonszenvi orvos van. Még a szigeteken is nagy a hasonszenvi gyógmódhoz ragaszkodás, kivált az ott uralkodó váltólázakban.

Franciaországban gróf Desguidi, a lyoni akadémia tiszteleti felügyelője, ismertette meg a hasonszenvi gyógmódot 1826-ban. Két évvel azelőtt Nápolyban lévén, megismerkedett ő dr. Romanoval, s ez nejté mákaes és minden addigi gyógmóddal daczó nyavalyájából kigyógyította. Desguidi hálából egész buzgalommal fekiúdt az új gyógmód megtanulásának, s ő volt, ki dr. Mure-t, most a hasonszenv legbuzgóbb és legfáradhatlanabb apostolát, 1832-ben tüdővésznek keresztelt nyavalyájából néhány hónap alatt szerencsésen kigyógyította. Egész Palermo bámulta és csudálta a visszatérhetés minden reménye nélkül Lyonba utazott s onnan egészségben visszatért Mure meggyógyulását, s ezen nevezetes tény szolgált első alkalmul a hasonszenvi gyógmód megkedvelésére Sici-liában. Egyébiránt Franciaországban sem volt kedvezőbb az új iskola sorsa az első időkben, mint más országokban. A nagyszámu és hatalmas ellenpárt részint megvetés, részint nevetesség-tétel által — mi Franciaországban legélesebb segyver — akarta azt háttérbe szorítani. Azonban a hasonszenvi párt mindemellett is már 1839-ben oly erőt fejtett ki, egy mind talentom-, mind anyagi segédeszközökben gazdag társulat alakulása által, hogy magának teljes önállóságot vívott ki s iskolát nyitott, összekötte egy dispensatoriummal, olvasószobával, gyógszertárral, levelező

irodával, s egy könyvtár-bolttal. Ezen intézetnek roppant hatása volt különösen az ifjuságra. Még nagyobb nyomatékot nyert a hasonszenvi gyógmód Párisban Hahnemann odaköltözése által. Párisban két hasonszenvi társulat van: egyik a „Société de médecine homoeopathique de Paris“, melynek irányzata a *libre examen*, 1836-ban alakult s elnöke dr. Petroz; másik a „Société Hahnemannienne“, mely szorosan az Organonhoz ragaszkodik, s mely Hahnemann halála után 1845-ben tanai iránti buzgó kegyeletből alakult. Ezen nagy társulatnak elnöke dr. Croserio halála után Jähr és Giraud, titoknok dr. Leon Simon, ki a homoeopathiáról nyilvános felolvasásokat tart. Tagjai rendes (membres titulaires), részvevő (membres adjoints), és levelező tagokból (correspondants régnicoles et étrangers) állanak. Ezen társulat 1845 óta egy folyóiratot is ad ki ezen czim alatt: „Journal de la médecine homoeopathique, publié par la société Hahnemannienne de Paris“, melynek czélja a hasonszenvet a Hahnemann által mutatott uton művelni. Ugyanazon évben elhatározottatott Franciaország minden hasonszenvi orvosának összehívása egy még azon évben tartandó congressusra. De nem csekély buzgalmat fejt ki az első társulat is, s azonkívül, hogy egy havonként megjelenő folyóiratot: „Bulletin de la médecine homoeopathique de Paris“ ad ki 1845 óta, jutalomkérdéseket is tesz fel. 1851 óta egy harmadik folyóirat is jelenik meg Párisban a „Gazette homoeopathique de Paris, publié par les DD. Davet et Roth.“ Egyébiránt az előkelő nemes családok művelt körében gyógyító párisi hasonszenvi orvosok száma jelenen 72-re megy. Ezek közt dr. Teissier, professor az orvosi karnál, egy idő óta a sz. Margit kórház tereiben a legfényesb sikerrel gyakorolja a hasonszenvi gyógmódot. De nemcsak a fővárosban, hanem a kisebb városokban is naponként növekedik az új tannak hódoló orvosok száma. Igy Montpellierben több orvoson s tanítón kívül különös említést érdemel az egész Franciaországban köztiszteletben álló prof. Amador. Lyonban szintén több hasonszenvi orvos van, kik közt dr. gróf Guidi, Empire — Gall veje s híres koponya-gyűjteményének birtokosa, — Bonnet, Major de l'Hopital Hôtel Dieu, és a két Rapou különös említést érdemelnek. Marseille-ben egy poliklinikum van, melyben évenként több mint 500 beteg gyógyíttatik. Itt egy folyóirat is jelenik meg: „Revue homoeopathique du midi“, 1848 óta, melybe a montpellier-i orvosi kar professorai is dolgoz-

nak. Bordeauxban szintén egy folyóirat jelenik meg 1847 óta, ezen czim alatt: „Gazette homoeopathique de Bordeaux“. Végre Nantesben jelenik meg 1844 óta egy folyóirat, ezen czim alatt „L'observateur homoeopathe de la Loire inferieure par le dr. Perussel.“ Noha még aprólékos üldözések nem hiányzanak az ó iskola elfogult követőitől Franciaországban, az igazság diadala mindemellett is naponkint közelg. Ennek egyik jele már az is, hogy Marseilleben az itt létezett két orvosi társaságból alakult „Société nationale de médecine“ dr. Sollier-t választotta elnökének, ki a hasonszenvi gyógymód párthive.

Belgiumban az első hasonszenvi orvos dr. Moor volt 1830-ban, ki azt az alosti polgári kórházban gyakorolta. Ezen idő óta sok küzdelemnek volt kitéve a hasonszenvi gyógymód az irodalom mezéjén, de dicséretükre kell mondani a belgiumi orvosi társaságoknak, hogy a hasonszenvi orvosok működéseit kitünő méltánnyal fogadják s munkáikat folyóirataikba fölveszik. — Belgium minden nevezeteseb városában vannak hasonszenvi orvosok. Brüsszelben van nevezetesen öt, s ezek közt Varlez és Carlier az akademia tagjai. Több követője van az új iskolának Hollandiában is. A király orvosa, dr. Evrard, nagy szerencsével foglalkozik a hasonszenvi gyógymóddal Hágában. Lüttichben kitünőleg működik dr. Malaisc.

Schweiz óriási hegyei közé még eddig csak kevés sugára hatott az új tudománynak, minek fő okát az ottani fő iskolák elleneséges indulatában s túlnyomó hatásában kell keresni. Nevezeteseb követői itt az új gyógymódnak: a hires Peschier, ki egy folyóiratot is ad ki 1833 óta, „Bibliothèque homoeopathique“ czim alatt; továbbá Schelling és Gsell St. Gallenben.

Spanyolországban legelőször Querol sevillai orvos, de leginkább — mi különös! — Rubiales badajozsi gyógyszerárús ismertették meg a hasonszenvi gyógymódot. Ezen utolsó nevezetesen az által, hogy hasonszenvi gyógyszereket árult a cholera betörése alatt 1833. Noha így az új gyógymóddal többen megbarátkoztak s Bertrand madridi hires orvos, az irodalmi téren is, annak terjesztésére sokat működött, nem vihatott az ki nagyobb tekintélyt magának mindaddig, mig dr. Nunez, ki a hasonszenv tanaival Bordeauxban megismerkedett, Madridba vissza nem tért. Hat hónap alatt (1844.) nagyobb előmenetelt tett az Madridban, mint az ezt megelőzőtt 12 év alatt. A leghiresebb orvosok, Sanchez, Toca és Obrador, az új tanhoz csatlakoztak, s az orvosi kar

több professora mellette nyilatkozott, mi azonban az ellenpárt gyűlölségét s haragját még inkább fölingerlé. Az „Instituto medico de emulacion“, ugy mondott gondos vizsgálat után, ünnepélyesen törte el a pálczát az új gyógymód felett, azalatt, míg N u n n e z nek ismét Bordeauxba kellett visszatérnie. Hiába igyekezett a hasonszenvi „Academia de Esculapio“ dr. H y s e r n elnöksége alatt, többek közt egy új folyóirat (Gaceta omopatica) alapítása által az új gyógymód tekintélyét fentartani. Azonban 1845 végén ismét visszatért dr. N u n n e z Madridba, s fényes gyógyításai által a magasb körök sympathiáját annyira megnyeré, hogy a hasonszenvi gyógymód most Spanyolországban a legfényesb jövendőnek néz eléje. N u n n e z egy társulatot is alakított, melynek számos tagja van s mely egy folyóiratot is ad ki 1847 óta „Boletin oficial de la Sociedad Hahnemanniana Matritense“ czim alatt. Dr. N u n n e z a kormánytól s különösen N a r v a e z tábornoktól nyeré a szükséges segélyt. Nem alaptalan tudósítások szerint, királyi parancsok következtében Madridban két hasonszenvi tanszék állítottatott fel, egyik elméleti, másik klinikus oktatásra, N u n n e z és del Rio orvostanárok vezérlete alatt. Egyébiránt Madridban 1851 óta még más hasonszenvi folyóirat is jelen meg ezen czim alatt: „El Propagador periodico del instituto homoeopathico espanol“. De nemcsak a fővárosban, hanem a megyékben is nagyszámu hasonszenvi orvosok vannak, nevezetesen Badajozban, hol dr. R i u n o egy folyóiratot is ad ki; Sevilában, Granadában, Malagában, Alcala-la-Realban s más városokban. Különös említést érdemel a barcelonai orvosi kar dékánja dr. J a n e r, egyik Spanyolország leg-tudósabb írói közül, kit dr. N u n n e z 25 éves hajától megszabadítván, most nemcsak gyakorolja a hasonszenvi gyógymódot, hanem tanítja is, ugy hogy jelennen Cataloniában majdnem minden orvosi növendék, s nagyszámu régibb orvosok a hasonszenvi gyógymódot követik. A corognai orvosi karnál is nyilvános leczkék tartatnak arról. Látni való ezekből, hogy Spanyolországban az új gyógymód néhány év alatt roppant haladásokat tőn s nem sok idő mulva teljes diadalra számíthat.

A homoeopathia becsének méltatására nagyot nyom ezen ügy mérlegében az, hogy a gyakorlati élet mezején minden más nemzeteket túlszárnyaló szigeti nép is nagy buzgalommal karolta fel a homoeopathiát. Legelőször dr. Q u i n, a belga király egykori orvosa, tett azzal kísérleteket Angliában 1827-ben, de csak 1830-ban

lett az inkább ismeretessé a Shrewsbury család által, mely azzal olaszországi utjában ismerkedett meg. Összekelvéen Doria Pamphili, római herceg, lady Shrewsburyval, még ismeretesebbé lön a hasonszenvi gyógymód az által, hogy de Romano nápolyi orvos, ki a herceget Angliába kísérte, annak ős várában Alton-Tower-ban, Derbyshire-ban, klinikumot állított fel, melyet Daniello és Roth orvosokkal együtt látott el. Sokat tett a homocopathia elterjesztésére Belluomini nápolyi orvos is, ki itt 12 évet töltött s 1843-ban ment vissza meggazdagodva Luccába. 1830-ban Anglia leghíresebb évnegyedes folyóiratában, az „Edinburgh Rewiew“ban, igen jeles czikk jelent meg a hasonszenvi gyógymódról (No C. 504 és k. l.), melynek írója teljes méltánylással fogván fel ezen ügyet, komolyan felszólítja Anglia orvosait annak szigorú és éles elméveli megvizsgálására. Nem is volt siker nélkül a felszólítás, s a nemesség az új gyógymódot naponkint melegebben kezdé pártolni, kivált miután dr. Stapf, Naumburgból, az öreg királynét, kiról az allopathák lemondtak, kigyógyította. 1839-ben Curie, több orvosi munka szerzője, poliklinikumot állított fel, melyben naponkint 30—40 beteg láttatik el. Ugyanő látta el Ozann és Massal orvosok segítségével azon 25 ágyas kórházat is, melyet Leaf gazdag kereskedő alapított az új gyógymód iránti hálaadatosságból. Ezen kórház később nagy intézetté alakult, „The London Homocopathic medical Institution“ czim alatt, melynek gyámolai nagy nevű férfiak, mint Wellington hg, Bedford hg, Grosvenor lord, Ailsbury marquis s több mások. Van egy más csaknem hasonló nevű intézet is (The London Homocopathic Institution), melyet dr. Calmann alapított. Ugyanő alapított még egy más gyógyintézetet is (The Clapham and Brixton Homocopathic Dispensary). Ezen két utóbbi intézetben hetenkint 200—250 beteg láttatik el. Ezekon kívül még két nagy gyógyintézet van Londonban: egyik a „West London Homocopathic Dispensary“, másik a „Westminster and Lambeth Homocopathic Medical Institution and Dispensary.“ Amazt tiz tekintélyes férfiből álló választmány kormányozza. (Ezek közt: The Right Honourable the Earl of Shrewsbury, The Right Honourable the Earl of Dembigh, The Right Honourable the Lord Davre, The Honourable Augustus Moreton, Sir Sandford Graham, Bart stb.) Az intézetet fentartó aláírók közt vannak a Sutherlandi hgnő, Welsbly marquise, Lady Suffield, Lady Graham,

Lady Inglis, Cardigan grófnő, Lady Campbell stb. Az intézet orvosai: Hurris Dunsford, Gilioli és Calmann. Az utóbbi intézet pártfogója: The Right Honourable General Lord Lynedoch, elnöke: The Right Honourable Lord Kinnaird; orvosai: Joseph Laurie, Edward Hamilton, és William Mayne. Ezekén kívül még több más hasonszenvi Dispensary-k is vannak Londonban. 1843-ban három fiatal orvos: Drysdale, Russel és Black egyesült egy folyóiratnak „British Journal of Homoeopathy“ kiadására, mely által a homocopathia egész Angliában elterjesztetett, s 1844-ben a már tíz év előtt dr. Quin által indítványozott, de akkor létre nem jöhetett társulat: „British homoeopathic Society“ megalakult. Számos tagjai több osztályokra oszlanak. Fellows, Members, Inceptive, tiszteleti és levelező tagokra. Évenként választ elnököt, pénztárnokot és titoknokot. Havonként üléseket s minden évben egy nagy gyűlést tart. Van ezenkívül Londonban egy orvosok és nemorvosokból álló társaság is: „English Homoeopathic Association“, melynek célja, az új iskola tanáinak terjesztése. Ezen társaság 1846. júniusban tartotta első ülését Lord Grosvenor elnöksége alatt s tagjainak száma már túlhaladta a hatszázat. A társaság elnöke Beaufort hg., alelnöke Anglesea marquis. Mult évben még nagyobb életet fejtett ki a hasonszenvi gyógymód. Új társulat alakult, a „Hahnemann medical Society“ melynek jelenleg 42 valóságos belakó és 35 külföldi tiszteleti tagja van. Hahnemann születésnapján (ápril 10-én) nyitattott meg az új kórház: „The London Homoeopathic Hospital“ (golden Square). Ugyanaz nap indítványoztatott ünnepélyes ebéd alkalmával egy új nagyszerű kórház, „Hahnemann Hospital“ czim alatt, melyre azonnal hétezer fontot (70,000 pengőt!) irtak alá a jelenlevők. Többen, kik 100—300 font sterlinget irtak alá, kötelezték magukat nevezetes járulékokra évenként. A „List of subscribers“ 518 nevet foglal magában! Ezen új kórház alapelveiben 90 orvos egyezett meg. Pártfogói: Bunsen, porosz követ, Hamilton hg., Wilton gr.; elnöke: Lord Grosvenor; alelnökei: Langston, Leslie, James Wilson, More Molineux, William Leaf; meghatalmazottjai: Langston, Ladler Leaf, Charles Hunt; pénztárnoka: William Leaf. Van ezenkívül az intézetnek 19 tisztviselője. Ezen nagyszerű intézettől, mely 1851 évben oct. 16-kán nyitattott meg (39 Bloomsbury Square), nagyon sokat lehet várni, miután az elméleti

és gyakorlati oktatásokra nagy elméjü s talentomdús férfiak választattak oct. 4-ikén. Hat orvos és hat sebész választatott. Amazok nevei: James Chapman, Chepmell, Curie, Dudgeon, Malan és Roth (hazánkfia); ezekéi: Engall, Hands, Henriques, Kelsall és Wilson. — Egyébiránt Londonban a „Gazette homoeopathique“ szerint 56 hasonszenvi orvos és hat hasonszenvi gyógyszerész van. Évenként hasonszenvi congressus tartatik. Londonban négy hasonszenvi folyóirat jelenik meg. A legújabb 1851. kezdődött ily czim alatt: „The homoeopathic Times. Review of British and Foreign medical Science and Literature“, s minden szombaton megjelenik. Az új iskolára nézve nem csekély fontosságú az Angliában, hogy a királyné házi-orvosa, Sir James Clark, nagy buzgalommal feküdt a hasonszenvi gyógymód megtanulásának. De nemcsak Londonban, hanem egész Angliában számos tisztelője van az új gyógymódnak. Minden valamirevaló városban vannak hasonszenvi orvosok s poliklinikus intézetek (Dispensarys). Manchesterben 1851-ik évben april 10-én nyitattott meg egy hasonszenvi kórház 60 ágyra, melylyel poliklinikum is van összekötve. Ezen intézetre eddig 700 font st. iratott alá. Dublinban 1845-ben egy nagy hasonszenvi egyesület: „Irish homoeopathic Society“ alakult, melylyel egy Dispensary is van összekötve. Edinburgh, Birmingham, Newcastle, Birkenhead, Leeds, Chester, Brighton, Islington, Liverpool s több más városokban terjedelmes hasonszenvi gyógyintézetek vannak. Nagyon feltűnt az újabb időkben Angliában a híres Hendersonnak, az edinburghi egyetemenél pathologia és klinikum professorának áttérése a homoeopathia elveihez. Munkája: „Inquiry into the Homoeopathic Practice of Medicine“ nem fogja eltéveszteni hatását az el nem fogult lélekre. Dr. Liebecknek — ki számos hasonszenvi munkát fordított svéd nyelvre, — tudósítása szerint Svécziában is naponkint nagyobb elismerésben részesül a homoeopathia, noha az upsalai egyetem még nagyon ágaskodik az ellen.

Annál több s buzgóbb pártolója van annak Oroszországban, hol a legmagasb állású személyek hódolnak annak. A hasonszenvi gyógymód törvényesen s teljesen szabad, s vannak szabadalmazott hasonszenvi gyógyszerészek. Legnagyobb haladást tesz a homoeopathia a fővárosokban, hol azt leginkább a magasb s miveltebb osztályok segítik és pártolják. A régi iskola legszélsőbb része nem akar semmit tudni az új iskoláról. Petersburgban van egy nagy kórház

száz ágygyal. A belügyminister kívánsága az volt, hogy mind a száz ágy hasonszenvileg gyógyíttassék, de a főorvos véleményénél fogva, hogy összehasonlításokat lehessen tenni, csak fele gyógyíttatik így. A kormány hivatalos kísérleteket kíván tételni, s az orvosi osztályban egy tulajdon programm is készítettett e végre. A kormány teljes figyelemmel van az eredményekre s az orvosi kormányosztály tanácsosai közt a hasonszenvi gyógmódnak is van képviselője. Átalában a kormány semmi akadályt nem tesz a hasonszenvi gyógmód elé. Mily nagy kiterjedésben gyakoroltatik ez a fővárosban, lehet gondolni onnan, hogy a petersburgi hasonszenvi gyógszertárból évenként mintegy 18,000 hasonszenvi gyógyrendelet kerül ki. A cholera-betegek számára 1846-ban ministeri parancs által saját hasonszenvi kórház rendeztetett. Moskauban Gallitzin herczeg alapított egy kis kórházat, melyben hasonszenvileg gyógyíttatnak a betegek, s van itt egy nagy hasonszenvi gyógszertár is. Oroszország hasonszenvi orvosai közt említést érdemelnek: Wolf orvosi elnök Varsóban, Ever sm an prof. és státustanácsos Kasanban, Lullof és Re us z professorok és státustanácsosok Moskauban, dr. Scheering, az összes lovagárda orvosa stb. — Konstantinápolyban a követségi orvosok nagy része a hasonszenvi gyógmódot követi. Moldvában és Oláhországban számos hasonszenvi orvosok vannak. Még a Libanon hegyén is van egy orvosbarát, ki e szerint gyógyít s ki szereit Európából szokta kapni. — A berlini „Missionsberichte“-k szerint (No 3. 1847.) Schmidt és Kropf missionariusok, kik Berlinben a hasonszenvi gyógmódot magukévá tették, a legjobb sikerrel gyakorolták azt déli Afrikában a hadvivő seregeknél. — A missionariusok tudósítása szerint Nyugat- és Keletindiában is haladásokat tesz a hasonszenvi gyógmód, s tisztelőinek száma naponként növekedik, — kik lelkesedéssel beszélnek a hasonszenvi gyógszerek munkálatáról.

Észak-Amerikában a hasonszenvi gyógmódot legelőször dr. Wesselhöft német orvos gyakorolta 1830. körül. Majdnem ugyanazon időben foglalkoztak azzal Gram és Gray urak New-Yorkból. De legtöbbet tett az új gyógmód elterjesztésére dr. C. Hering, ki ide Surinamból jött. Az ő fáradozásai által alakult egy hasonszenvi társulat 1833; jeles irói tehetségének sokat köszönhet mai napig a hasonszenv. Hasonló társulatot alakított 1843-ban dr. Gray New-Yorkban. — 1843-ban adták ki Gray és Hullo doctor urak az első hasonszenvi folyóiratot. 1833-ban állt fel Al-

lentownban az észak-amerikai hasonszenvi akadémia, melyet a pennsylvaniai törvényhozó gyűlés 1836-ban febr. 25-kén megerősített. Később Philadelphiában is alakult egy hasonszenvi társulat. 1840-ben jelent meg H u l l folyóirata: „Homoeopathic Examiner“, mely még most is foly. Az utóbbi években legerősebb álláspontot vívott ki magának a homoeopathia Bostonban. Philadelphiában orvosi collegium állítottatott fel (Homoeopathic medical College of Pennsylvania), ugyanazon jogokkal, melyekkel más orvosi tanintézetek birnak, miután a pennsylvaniai kormány arra 1848-ban szabadságot adott. Itt egy új folyóirat is jelenik meg: „The North American Homoeopathic Journal“, H e r i n g, M a r c y és M e t c a l f o. drok által szerkesztve. 1844-ben tartotta első évgyűlését az amerikai hasonszenvi intézet (Institution), melybe csak előleges vizsgálat után vétetnek fel a tagok. A gyűlés ezen célra 26 censort nevezett ki. Az 1844-ki new-yorki gyűlésben dr. N e i d h a r t szerint az egyesült státusokban valóni négyszáz követője van H a h n e m a n nak. New-Yorkban magában 46 hasonszenvi orvos van, de a kik ellenében 500 allopathikus orvos áll. Átalában, különösen az északi és közép státusokban, majd minden valamirevaló városban vannak hasonszenvi orvosok; a déli státusokban, hol kevesebb a miveltség, ritkábbak *). 1848-ban szállott vízre az első hajó Norfolkban, melynek neve: „Samuel Hahnemann.“

A hasonszenvi gyógymód sehohsem terjedt oly hamar, mint Brasiliában. 1837-ben egy német orvos-növendék egy hasonszenvi thesist oltalmazott a rio-janeiroi egyetemnél, de csak később 1840-ben kezdett dr. D u q u e - E s t r a d a az új gyógymód szerint gyógyítani. 1842-ben jött vissza dr. L i s b o a, ugyanezen gyógymód követője, Franciaországból. Azonban még mind kevés részvétben részesült az, mindaddig mig dr. M u r e, a hasonszenvi gyógymódnak ezen fáradhatlan terjesztője, 1843-ban ide nem érkezett. Ő csakhamar több előkelő orvost nyert meg ez új gyógymódnak, s először is S o u t o d e A m a r a l-t, egy nevezetes sebészt. 1844-ben L i s b o a és prof. M a r t i n s segedelmével alapította dr. M u r e a hasonszenvi intézetet (Institut homoeopathique du Brésil) s az első hasonszenvi poliklinikumot, melyben havonkint ezer betegnél több fordul meg. Jelennen csak magában a Rio tartományban 25 ily

*) Az 1857-diki „Hom. Zeitung“ szerint egyedül New-Yorkban 93, Philadelphiában 83 h. orvos van; az összes amerikai státusokban több százra megyen a h. orvosok száma; azonfölül itt összesen 24 h. egylet alakult, és 3 hon. lap jelenik meg.

gyógyintézet van, melyekben évenként 20,000 orvosi tanács osztatik ki. Az új gyógymód elterjedése óta a fővárosban egy negyedrészeszel, a négerek közt az ültetvényekben felényivel kevesebb a halandóság. Innen az eziránti bizalom nőttön nő, s a fővárosban, hol több mint húsz hasonszenvi orvos van, a lakosságnak egy harmadrésze az új gyógymódnak hódol. 1846 óta az álladalom helybenhagyásával egy hasonszenvi tanintézet létezik a fővárosban, melyben, három évi tanfolyam alatt, minden előkészítő s orvosi tudományok taníttatnak. 1847-ben, Hahnemann halálának évnapján, tudorran-goztattak nagy pompával és ünnepélyességgel ezen intézet által az első hasonszenvi orvosok. Ezen intézetnek fiók-ágai vannak Bahiában és Pernambucoban. Az intézet professorai 1847 óta egy havi folyóiratot adnak ki következő czim alatt: „La Ciencia, revista synthetica dos conhecimentos humanos, redigida pelos professores da escola homoeopatica de Rio de Janeiro.“ Nevezetes tünemény az értelmi miveltség történetében, hogy oly miveletlen status mint Brasilia, volt első, mely teljesen rendezett s fölszerelt akademiát alapított az új gyógymód számára.

Ily módon terjedt H. gyógymódja körülbelül 1852 évig. — A hely nem engedi, hogy a homoeopathiának történelmébe mélyebben ereszkedjem; nehogy lapokat töltsek be oly tárgygyal, mely mindenkit nem érdekel. Ki a homoeopathiának jelen állását akarja tudni, az szerezze meg magának dr. V. Meyer „Kalauzát“ (Hom. Führer für Deutschland und das gesammte Ausland, Leipzig 1860), melyben az austriai és német birodalomban létező 465, Olaszthonban 141, Francia- 398, Angolthonban 242, Amerikában gyakorló 1500 hom. orvos sat. neve, lakhelye, — most majd minden nyelven megjelenő h. folyóiratok, h. kórházak — és a homoeopathiának fényes terjedését bizonyító egyéb adatok közöltetnek.

1834-ben tartatott az utolsó gyűlés Némethonban H. elnöklete alatt; mert már jövő évben életének más, új időszakába lépett ismét H., kinek házi szükségeiről, özvegyiségének öt éve alatt, leányai gondoskodtak valódi gyermeki ragaszkodással. 1835-ben tudniillik egy 35 éves, előkelő családból származott s mivelte francia nő, d'Herbilly Gohier Melánia, látogatá meg H-t, betegsége miatt vele értekezendő. Ezen nőnek kellemes külseje, kedves gyöngéd társalgása, szép miveltsége, H. iránt mutatott nyájas és hizelgő vonzalma győzedelmeskedtek

azon figyelmeztetéseken, melyekkel gondos barátai s szerető gyermekei egész tisztelettel és ovatossággal iparkodának föllépni. Híjába! Nem függ talán semmi annyira a véletlentől, mint épen érzeményeink, melyek önként jönnek és ismét önként hagynak el bennünket. Gyakran azon pillanat, melyben szívünk egy rokonkebel után vágyódik, fölbonthatlan kötelékkel fonhat körül, és kik talán örökké távol állottak volna egymástól, egy véletlen körülmény-varázsolta pillanat hatalma által elválaszthatlan barátokká válnak; midőn máskor ismét ellenkező körülmény miatt két oly rokonkeblűnek kell egymástól elválnia, kik egymásra szintén bizton számítottak; szerencsel! hogy az idő elfelejteti velünk azon érzést, melyet ők kiríthatlannak gondolának. Melánia tulajdonai újra fölébreszték a még akkor is erőteljes ősz bajnokban azon érzést, mely őt ugyanezen évi január 28-án ünnepelt második nősségre határozá, életének 80-ik évében.

De nejének Köthen nem tetszett. Páris — így gondolkodott a francia nő — leend a hely, honnét férjének hirneve világszerte terjedend; Páris fogja méltányolni tudni férjének buzgó fáradaimait; Páris és Francia hon jutalmazandja egyedül ritka érdemeit. A nő, kivált pedig a kedves, csinos nő, csodálatos fegyverével ügyesen kivivhat mindent. H. fiatal nejének kérésére, rábeszélésére el tudott válni Némethon, családja, barátai, tisztelői, tanítványai megszokott körétől, és Köthenből, hová annyi emlékek csatolák 14 év alatt, Párisba tette át lakhelyét, hol Rue de Milan 1. sz. alatt lakott, később pedig tulajdon diszes házában.

És Páris... csakugyan megfelelt neje várakozásának, ki mostanig Párisban lakik és édes örömmel emlékezik azon szép napjaira, melyeket szeretve tisztelt férjével élt. H. neve biztosítá itt is jövendőjét, hol legkitünőbb tisztelettel fogadtatott. Mindemellett az emberi természetet közelebből vizsgálva méltán kételkedhetni, valjon H. nem sovárgott-e magán óráiban édes honába?! szenvedései-, örömeinek színhelyére, hol leányai, barátai annyi szivességgel, figyelemmel viseltettek iránta:

Mert boldogságra még nem elég a szép jelen —
 A multban épül az, s az emlékezeten.
 Örömeinkre szint, derűt titkon ez ad,
 Mint a gyök adja a virág színét, szagát.

T. M.

Elmenetele előtt nejével és leányaival Lipszébe utazott, hol tanítványaival értekezvén, szíve belsejéből kéré őket a hasonszenv szent ügyének hív kezelésére; azután a „Lengyelhez“ címzett vendéglőben búcsu-ebédet adott; végre érzékeny szavakkal vált el itteni barátaitól. Pünkösöd első napján indult el végkép Párisba második nejével. Köthenből külön postakocsin kísérik őt gyermekei és unokái Halleig. Itt a „Koronaherczeg“ vendéglőben ebédelt, ebéd után folytatván utazását. Az elbúcsuzás perczei szívrehatók valának, megrázák még a jelenlevő idegenek idegzetét is. Leányai könyzápor közt tértek vissza Köthenbe; és a nyugtalanság kínos érzete feszíté keblökét vigasztalhatlanul, körükben nem látván azt, kin gyermeki szeretettel csüggttek *). H., mint tudjuk, 14 évet töltött Köthenben, hol tulajdon szép háza, mellette csinos kertje kényelmes lakhelyt képezének. Magával vitte el mindazon irományokat, melyeket Köthenben készített és végrendeletileg legfiatalabb leányának hagyott, oly föltétel alatt, hogy azok csak néhány év lefolytával nyomassanak ki. E határidő már elmulván, 1856-ban a „Presse“ szerint H.-né Párisból Némethonba utazott dr. Böninghausen-hez, kire e munkának kiadását bizá, melynek megjelenését mindenki közölnk feszült figyelemmel várja. Nem rég (1857) olvasám, hogy a fiatal dr. Böninghausen Párisba tette át lakását, nőül vevén el H.-nak fogadott leányát Bohrer Zsófia kisasszonyt; — így annál többet remélhetünk tőle.

Voltak ugyan Párisban az orvosok közül többen, kik H. tanát pártolák, mielőtt mesterök ide érkezett volna; de mint mindenütt, úgy Párisban is nagyobb számmal létezének szokásos emberek, kik eleinte szintén csak a kö-

*) H. leányai közül dr. Süssné 1857-ben december 7-én halt meg, kinek egyetlen fia Süss Leopold Londonban hom. gyakorlati orvos; — jelenleg tehát dr. Mohsdorf-Hahneman Luiza asszonyság, és Sarlotta H. hajadon leánya, laknak még Köthenben.

zönséges modorban játszák ellenséges szerepüket. Ezek közül is némelyek azt koholák, hogy „a homoeopathiában csak a diaeta használ;“ mások ismét, hogy „itt a képzelődés vagy a hit boldogít, mert szerintök a homoeopathia semmi, vagy hogy kedvenez szójárásukat használjam: nihilismus;“ míg többen egész nyugalommal azt hirdetik, miként „e gyógymódról, mint elsorvadt eszméről, már senki sem beszél“ sat. Ily értelmű röpiratok, hasonló czikkek jelentek meg a hírlapokban is és egy szerkesztő sem merészelt ez ügyben másképp nyilatkozni, nehogy a közvélemény, divatozó orvosi tekintélyek ellen nyilatkozván, előfizetőinek nagyobb számát maga ellen izgassa.

H. föllépésével más fordulatot nyert a dolog. Azonnal a „Temps“ kivonatban ily módon szólalt fel: „Hahnemann Párisban Guizot közbenjárása által felsőbb rendelet mellett engedelmet kapott gyógytanának szabad, korlátlan gyakorlataira.“ Lelkes ügybarátai nemcsak a körüllevő tartományokból, hanem Angolhonból is érkezének a nagy Aesculap tiszteletére. H. elnöklete alatt azonnal tartatott nyilvános gyűlés és az összegyűlteknagy száma, ezeknek kitörő lelkesedése reményen fölül elégiték ki az érdemdús elnököt. Csakhamar egy hom. társulat is alakult, melyhez kitörő jeles férfiak járulának, kik közül legkitünőbbeknek tartattak: dr. Croserio, már azért is, mivel ez a német nyelvet egészen bírván, H. német munkáit alaposan érté; dr. Jahr, kinek érdemei a hom. irodalomban halhatatlanok; és dr. Mure, ki a homoeopathiának köszönhetően megrögzött bajának gyökeres kiirtását, annak terjesztésére mindent elkövetett; Siciliába utazott, hol nagy részét az orvosoknak H. zászlója alá nyéré. Átalános hírre jutván H. Párisban, betegei száma is napról napra növekedett. A francia hom. orvosok részint őszinte köszönetük kifejezésére, hogy honukban telepedett le H., részint hódoló tiszteletük nyilvánítására, H. arczképét örök emlékiül ércbe öntették és ezt 1836 közepén egy fényes kiküldetés által neki kézbesítették.

A hasonszenv barátai Párisban sem mulaszták el az augustus 10-ki ünnepélyt; — 83-ik születés-napját pedig tulajdon lakában tartá meg H. legünnepélyesben. E napra Amerika-, Angol-, Olasz- s Némethonból jövének tisztelgő lelkes vendégek, kik között a francia orvosokon kívül Páris legmiveltebb osztályainak néhány tagjai is megjelenének. Esti órákban H. lakása utcájában jobbra balra a legdiszesebb uri fogatok és bérkocsik hosszú sora álla, mint ez a legfényesebb estvélyek alkalmával szokott történni. Egy tágas udvaron keresztül, kertészi ügyességgel rendezett legszebb virágok és egyéb ültetvények közt jutának vendégei az épületbe, melyben H. maga lakott; virágbokrokkal szegélyezett lépcsőzeten menének föl első emeletébe és ennek fényes teremében gyűltek össze; hol a ragyogó világosság, szembetűnő izléssel válogatott divat s kényelem szerinti butorzat, az arany borostyánkószorúval ékesített H. szobra, — melynek két oldalán függő szárnyaiba a legnevezeteseb amerikai és europai férfiak nevei fonattak — és mindenek fölött a jelenlevő diszes társaság, — mindezek bájló tekintetet adának az egésznek. A szobor az europai hírü David készítménye vala; ki midőn Némethonnak nagy részét bejárva, itt több jeles férfakkal megismerkedett és két nagy német szobrárt mint tulajdon művét szerencsés volt átadni az utóvilágnak, — lelkéből örvendett, hogy személyesen részt vehett ezen ünnepélyen, mint lelkes barátja a homoeopathiának. Mialatt a vendégek közül többen szívesen mulatának e híres művészszel, és vele Börne-ről édesdeden beszélgetének, kit ő egész tisztelettel, hizelgő érzéssel barátjának nevezett; mások ismét egymás közt társalgának: — Hahnemann lépett be a terembe, — ama viruló ősz, kit inkább 63 mint 83 évesnek lehet mondani, karöltve vezetvén szellemdús nejét. Mosolygó arczán ártatlan öröm sugárzék, midőn e diszes társaságban annyi ismert kedves arczcal találkozott és vendégeit szívélyes üdvözllet mellett meleg kézszorítással fogadá. Barátságos társalgás közben a jelenlevő párisi hom. orvosok egyike H. elé lépett, — őt a koszorúzott szoborhoz vezeté, — mialatt az élénk beszélgetést meglepő hallgatás váltá fel, — melyet

H. vezetőjének lelkes szavai szakítának félbe, ki jeles beszédet tartott H. halhatatlan érdemeiről. Ezt követék francia és olasz költők remek műveikkel; a zene sem hiányzott, Kalkbrenner, Panofka stb. igazgatása alatt.

Ki Hahnemann képét keblében hordja, fölfoghatja ezen ünnepély méltóságát; — ezt körülményesen leírni, inkább regényírók műköréhez tartozik: egyszerű tollam a szépirodalom mezején versenyt nem futhat. Tisztelői által többször rendeztetek hasonló ünnepélyek H. tiszteletére, mely alkalommal a tudomány, művészet, s az elegans világ szép számmal voltak mindenkor képviselve, és rendszeren a leghiresebb zeneművészek — kik közül nem lehet nem említenem a híres Bohrer gordonkavirtuózt (violoncellistát) és az ismeretes Wieck Klárát, — mulattaták a válogatott társaságot. A főrangú férfiak, sőt a közönségnek figyelmét sem kerülé ki H. Így az 1841-ki születésnapján a szász kir. követ adá át Párisban H.-nak azon oklevelet, melylyel Meissen városa tisztelé meg híres honfiát.

Ennyi és ezekhez járuló még többnemű tisztelet jelei, nevének magyarázhatlan valódi szeretete, megelőző készsége H. öreg napjait hercegi jövedelme mellett egész édenre varázsolák, hol csak régi jó baráti hiányzának. Ifjúkori erejének teljes épségében s érzékeinek egész birtokában volt ő még akkor is, midőn több mint nyolcz tized tűnt le feje fölött. „Friss ő és piros, — így írt róla derék élettársnője 1837-ben, — mint a rózsa és vidám mint az ifju madár.“ S e ritka épség testi és értelmi tekintetben, mindvégig tulajdona maradt a nagy férfinak, örök bizonyosággal annak, hogy a test czélszerű ápolása és a lélek szakadatlan foglalkodtatása az élet épségben fentartásának csálhatlan eszközei. Politikai, vagy más őt nem érdeklő viszonyokba nem avatkozván, egyedül tudományának élt és annak terjesztése kedvéért egy alkalmat sem mulasztott el. Tanítványaival mindig szívesen értekezett, felakadás esetében őket útba vezeté, külföldi levelezéseit pontosan és fáradhatlanul folytatá, legkedvesebb leányaival, szintén dr. Lehmann bizalmas barátjával is végnapjáig szoros összeköttetésben állott.

Az elfáradt vándor, midőn a nap keltével kezdvén meg utját, kitűzött czélja felé haladott mindaddig, míg a nap végsugárai a láthatáron egészen el nem tűntek, végre kifogy minden erejéből, pihenni megy, pihenni kénytelen. Ilyen az emberélet. Hahnemann is érzé már, miként életének 88-ik évében ereje csökken; azért, midőn szokott tavaszi betegsége, tüdőkatarrhusa april 15-én beköszöntött, előre kimondá, miszerint ez leend utolsó betegsége. Eleinte önmagát gyógyítá H., sőt halálához közeledve is, beleegyezéssel választá szereit dr. Chatran. Hat heti fekvése alatt naponkint szemlátomást fogyó anyagi ereje, végre 1843. július 2-dik napján reggeli 5 órakor végkép kimerült; életének a tüdőhűdés — Lungenlähmung — véget vetett. Nejének kérésére e reggel jelent meg azonnal látogatására dr. Jahr párisi orvos, ki terjedelmes praxisa miatt régóta nem látta H—t. Ez alkalommal nem jött eléje szokása szerint a mosolygó, szivélyes ősz barát. Szobájába lépve — zokogó nejét pillantá meg férje hideg fejére borulva. E nem sejdített keserű meglepetésében elnémult, — csak könyei fejezék ki fájdalmát.

A kegyes Istenség mindenkinek kiszabta határát! — H. dicsően végzé be napszámát; — ő pihenni ment! Lelki erejét el nem veszté utolsó leheletig; és noha hangja mindig gyengébb s érthetlenebb lön, tört szavai mutaták lelkének tisztaságát, nyugalmát, melylyel életének közelgő vége felé nézett. Így halt meg az erényes munkás, ki 1839-ben kérdés nélkül kimondhatá a „non inutilis vixi“ szavakat. A Gondviselés mindent akkor ad, midőn leginkább szükséges; — a 19-dik század fiainak nagy szükségök volt már Hahnemannra — és ő lelkesen felelt meg nemes hivatásának. Végórái nyugodtak és fájdalomnélküliek valának. Elkecseregett nejének, ki látván végszorongó állapotát férjének, kérte a Gondviselést, „könyörülne azon, ki ezeket szabadított meg kinjaiktól és mentett meg a haláltól“ — az elaggott hős e szavakat suttogá: „mindenkinek kötelessége e földön, kitelhető ereje szerint működni; — a Gondviselés nekem semmivel

sem tartozik, — én tartozom neki igen sokkal, — mindennel.“ Betegsége alatt nagy örömet okozott neki özvegy dr. Süßné, kedvesleányának megérkezése, kit szokott modorával legszivesebben fogadott, fájdalom! most már utoljára!

Hideg teteme Granal által bebalzsamoztatott, egy czin, s fölötte fa, kettős koporsóba tétetett és a rendőrség engedélye mellett csak több nap mulva temettetett el. Temetése napján, július 11-én, az ég is gyászba borult; nagy cseppekben hullott az eső, midőn H. a „Montmartre“ temetőbe vitetett, hol a bemenetnél mindjárt balra nyugszik. E szavaknál kezem remeg, — a temetést leírni nem fogom — és H. életrajzának végsorait is csak holnap irandom

Atyám, anyám után — Hahnemannban vesztém el legnagyobb jótevőmet e földön! — béke e három jótevőm hamvainak!!! Szüleimnek köszönhetem első neveltetésemet a tudományos pályán, H.-nak köszönhetem biztosb szerencsémét az orvosi téren. Szeretett szüleim emléke szívembe vésvé marad életem utolsó perczéig, — H. emlékének nagyobb dicsőítésére elkövetek mindent: mint rendithetlen hasonszenvi orvos. Ezzel tartozom Hahnemannnak, — de tartozom a szenvedő emberiségnek is; és midőn e kettős tartozásomat elismerem: szívet kellene cserélnem, hogy szót ne emeljek a hasonszenv ügyében, azon szilárd meggyőződés mellett, hogy a homoeopathia terjesztésénél hathatósb szolgálatot nem tehetek az emberiségnek. Az orvosi tudomány kimivelésében fáradozók: Galen, Paracelsus, Sydenham, Stahl, Boerhave, Brown, Hufeland sat. neveit mai napig tisztelettel emlegeti az orvosi világ; — Hahnemann az értelmi kifejlődés haladásával évezredek mulva is csodálatni és magasztaltatni fog, — fényes emléke fenmaradand az emberiség szívében.

Lipcese tágas piacznán diszlik a nagy férfiú emlékszoبرا, mely hálás tisztelői által emeltetett 1851-ben, és többbe került tizezer pengő forintnál. Háta mögött egy csinos nagy épület jól veszi ki magát; midőn az oldalvást

ültetett berek ismét nyájas tekintetet kölcsönöz e szép térnek. Az öntött vasból készült rácsozat oszlopait a conit és arnica növényeket képző czirádák ékesítik. A lépcsők granitkőből faragvák, ezek fölött a talapzat simított márványból izletes alakban diszeleg. A szobor Steinhäuser mintája szerint készítettet és Rómában dr. Braun galvanoplastikai intézetében rézzel lön befuttatva. A fényesen sikerült emlék Hahnemannt köpenyben, széken ülve és írva ábrázolja. — H. dicsőségére 1846-ban többek által egy alapítvány is indítványoztatott dr. Kurtz fölügyelése alatt, melynek tőkéje évenként növekszik, — kamatja kitünő meiszeni fiúk jutalmaztatására fordítandó. 1858-ki mart. 28-án először osztattak ki jutalmak, melyekben a városi tanodákban tanuló hat meiszeni fiú részesült.

Emlékére több nyelven írt versezetek közöl, hazánk jeles költőinek műveivel zárom be végre a halhatatlan Hahnemann életrajzát; kiről, ha időm engedné, sokkal több ívet írhatnék, miután ez alkalommal itt-ott alig érintem a homoeopathiának terjedelmes történelmét, mely H. életével szoros kapcsolatban áll.

I.

Az ész diadala.

Fölreszketett a század-óriás;
S mit keble, válla régtől hordozának,
A szörnysötétnek — átkos magzatának —
Megúnva terhét: fényért küzd, csatáz.

Vitt; s ime ajkán leng örömfohász.
Feltűn mosolygva bére a csatának:
A fénysugárok szerte áradának,
Nem holt betű már — él a jósírás!

Az ész szabad, lát! Győztesen bejárja
Nap- s csillagoknak pályatereit,
A földkebelt, a tenger mélyeit.

Fa, szírt, növény, ércz, mind önkényt kitárja
 Az ős erőt, mi benne rejtve él. —
 Tiéd, oh ész! az égi szép babér!

II.

Hahnemann.

Az éjcsatában ott küzd lángeszed,
 Nagy HAHNEMANN! S mig lélekszolgaságról,
 Polgár-bilincsről fennen száz ajak szól:
 A gyógyerőket hősként rendezed.

Órangyalúl lesz ápoló kezed:
 A kóri kínpad eltűn a világról;
 S ez illetődve hall az új csodákról,
 A kór hatalmát mikkel átszeged.

Jő a sötét még egyszer — végtusára.
 De karja gyöngye: ész lángfegyvered,
 S védül csodáid ezre áll veled.

Te győzsz! s tanod szentlelke, fényugára
 Dicső füzérbe gyűl sírod felett,
 És millió szív zeng üdvéneket.

Császár.

Hahnemann.

Ha halhatatlan
 Nagy istenektől
 Vevé eredtét
 Ősz Aeskulap:
 Mit van csodálni,
 Hogy a természet
 Nagy műhelyének
 Titkaiba hatván,

A benne rejlő
 Csodás erőket
 Az embereknél
 Jobban tudá?
 Ő istenektől
 Istenfi nyerte
 Az égi tannak
 Varázshatalmu

Szent kulcsait,
 Isten-kezeztől
 A bútalismánt,
 Melylyel füvekből,
 Fák- és kövekből
 A gyógyításnak
 Csodás erőt
 Kibúvólé.

Téged, halandó
 Törékeny ember
 Nemzett halandót,
 Nagy HAHNEMANN!
 A természetnek
 Szent rejtekeihez
 Sem bútalismánt,
 Sem égi kulcsot
 Neked nem adtak
 Az istenek.
 Magad haladtál
 Mutatlan úton,
 Keresni lelked
 Sejtelmait;
 A lenni hitt,
 A megtalálni
 Remélt igazság
 Új kútfejét.
 S nyomába jutván
 A keresettnek,
 Merész kezekkel
 Magad nyitád meg,
 Nem égi kulccsal,
 Nem talismánnal,

De ember-észnek
 Önerejével —
 Magad nyitád meg
 Zsilipjeit.

Amannak oltárt
 Emelt az ó kor,
 Zarándok-utat
 Járt tudománya
 Szent templomához,
 S megisteníté
 Érdemiért.
 Tenéked oltárt
 Nem kell emelnünk:
 Embert ma ember
 Nem istenít meg,
 Sem Epidaurus
 Tisztelt nevednek
 Dicsőtemplomul.
 Neked s tanodnak
 Szebb és dicsőbb hér
 Jutott vala:
 Téged s az új tant,
 Melyet merészen,
 Emberhüvelyben,
 De isten-ésszel
 Kívívsz vala —
 Téged s az új tant
 Megistenített,
 Mely főtökön leng
 A martyr-dicsőség
 Zöld myrtusa!

Garay János.

Hahnemann.

1.

Eddig anyag harezolt anyag ellen a bús beteg ágyán,
 S durva csatájok közt kín vala élni tovább.
 De te jövé, s a parányokból felidézted az alvó
 Szellemeket, s küldéd mesteri büvöd alatt.
 S újra szelid nemtők kísérik az emberiséget,
 És a halál retteneg gyötreni áldoztatit.

2.

Meghaltál, hogy kötve ne légy egy testhez örökké:
 S lelked az őś elemek gyógycrejébe vegyült.

Vörösmarty.

Az adatokat e kulfökből merítém: 1) Dr. Balogh, H. emlékbészéde 1844. 2) Ujk. ism. tára 1852. A. B. P. 3) Uj Plutarch, Bajza 4-ik füz. 4) Hahnemann, Organon. 5) Hahn, Reine Arzneimittel-Lehre. 6) Hahn, Chronisch. Krank. 7) Lutze, Hahn. Todtenfeier 1852. 8) Lutze, Lehrbuch d. Hom. 9) Bönninghausen Repertor. 1833 10) Rau, Über den Werth hom. Heilf. 1824. 11) Stapf, Kleine med. Schriften des H. 1829. 12) Stapf, Die Homoeopathie 1846. 13) Hahnemanns Denkmal 1851. 14) Brunnow, Ein Blick auf H. und Hom. 1844. 15) Brunnow dr. Quin után, Hom. Behandlung der Cholera 1848. 16) Clotar Müller, Die Hom. 1854. 17) Buchner, Heil und Verhütung der Cholera 1844. 18) Rosenber, Fortschritte und Leistungen der Hom. 1843. 19) Schweickert, Die Hom. 1843. 20) Bauer, Hom. Allopathie 1843. 21) Wese-meyer, Die Hom. 1840. 22) Jahr, Die Lehren und Grunds. der hom. Klinik. 1857. 23) Altschul, Die Homoeopathie 1858. Dr. Verwey francia kiadáśa után. 24) Richter, Therapie 10-ik köt. 25) Hartlaub et Trinks, Annalen der hom. Klinik. 26) Practische Mittheilungen der corresp. Gesellschaft h. Aerzte 1826. 27) Stapf, Archiv für hom. Heilkunst. 28) Allg. hom. Zeit. 29) Hom. Zeitschrift. 30) Oesterr. Zeitschr. 31) Hufeland Journal 1801. sat. 32) Wittels-höfer, Wien. med. Zeit. 1851. 33) Wanderer 1855. Nro 362. 34) V. Meyer, Hom. Führer 1860.

ELMÉLETI HASONSZENV,

RÖVID REPERTORIUMMAL.

Elméleti homoeopathia.

Az emberi testben támadt ezerféle rendetlenségek vagyis betegségek megsemmisítésére, a jótékony életerő lép föl s működik a természet örök törvényei szerint. E törekvését az életerőnek elősegítheti az orvos, — de csak úgy, ha gyógytani véleménye és működése a természet itéletével s működésével megegyez. Századok után Hahnemannnak sikerült, számtalan csábító, tekervényes utak közt feltalálni végtére azon utat, mely a küzdő életerő segedelmére egyenesen vezet; — ki őt híven követi, az gyógyít; mert tagadhatlan immár: „*similia similibus*“ a természet törvénye; az e szerint alkalmazott gyógyszer által segítették az életerő működéseiben, győzetnek le a nyavalyák hamar, bizton és gyökeresen.

H—nak ezen elve szerint, mint tudjuk, ugyanazon orvosság, mely egészségesek által nagy adagban bevéve azoknál bizonyos változásokat hoz elő, — hasonló változások jelenlétében használandó a betegeknél kis adagban. Így p. o. az *ipecacuanha* egészséges ember által nagy adagban bevéve, hányást okoz — tehát hányás ellen adandó kis adagban, — ha egyébiránt a betegnek egyéb symptómái is hasonlók a nagyobb adagban bevett *ipecacuanha*-symptómákhoz minden tekintetben. Tudjuk, miszerint Hahnemann maga nagyobb mennyiségű *chinát* vett be, ennek munkálatát az egészséges testben vizsga szemmel tartandó; és tagadhatlanul érzé, önmagán tapasztalá, hogy a china sok más, eddig nem gyanított kórjeleken (symptómák) kívül, bizonyos váltólázhoz hasonló változást okoz a testben.

Ezen szerencsés tapasztalás vezérlé őt azon újs nagy fontosságra fölfedezésre, melynek szüleménye az üdvös

homoeopathia. Gyanítá ugyanis ebből, hogy a china azért gyógyít némely váltólázakat, mivel maga is hasonló nyavalyát nemz az egészséges testben; és hogy az eddigi gyógyászat azon okból oly tökéletlen, mivel a gyógyszerek valódi ereje nem ismertetik. A nagy férfiú állítása szerint egyedül egészséges embereken teendő kísérletek által lehetséges kipuhatolni bizonyos gyógyszer pozitív erejét. Szerinte ama változatok által, melyeket bizonyos szer az egészségesekben eszközölt, szinte intetik az orvos ugyanazon szer választására akkor, midőn betegénél hasonló változásokat tapasztal, hogy annak kis adaga által gyógyuljon a beteg.

És igaza van Hahnemannnak: egészséges embereken teendő kísérletek által lehetséges tudni bizonyos gyógyszer pozitív hatását; mert valamint tagadhatatlan azon physiologiai állítás, hogy egy életműnek (Organ) például a szívnek és az egész életművezetnek (Organismus) beteges állapotát föl nem foghatja az orvos, ha előbb ugyanazoknak egészséges állapotáról nincs fogalma: úgy igaz azon homoeopathiai állítás is, hogy egy gyógyszernek valódi, a beteg életműre és életművezetre sajátlagosan — *specifice* — ható erejét nem lehet tudnunk, ha előbb ugyanannak hatását az egészséges életműre s életművezetre ki nem puhatoltuk. *)

Eszméjének ügyét eldöntendő, nem késett H. a gyógyszerek vizsgálatával: egészségeseknek adván be orvosságokat, híven jegyezvén föl több mint 170 szer hatáskörét (jelenleg sokkal többel birunk), melyek eszméje szerint kis adagban hasonló kórban adatva, csakugyan gyógyulást szülnek. Így alkotá e hasonszenvi gyógyyelvet: **hasonlók hasonlókkal gyógyíttatnak** — (*similia similibus curantur.*) **)

*) A gyógyszer valódi erejének megismerésére, dr. Pereira londoni orvostanár szintén szükségesnek látja, hogy az orvosok physiologiai uton fürkészszék ki a gyógyszerek hatásait; miután más tanulmányok e czélhoz csakugyan nem vezetnek. (Lehrbuch der physiol. Pharm. Dr. Altschul. Prag 1852. 9. füz. 7. lap.) Ily értelemben nyilatkozik W i r c h o w.

**) Ezen elvet már több híres orvos is sejdíté. Így Para-

E tan által a gyógyművészség lényeges változáson ment által; különösen Hahnemann gyógyszer- s gyógytana új alakot öltött magára. Csak Ő, e század legjelesbike, érté meg a természet intését, ennek örök törvényei szerint alkotott gyógyelve után rendezvén a gyógyszereket, a rendetlenségbe jött életerő segedelmére. Észméjének és ezen épült elvének valóságát betegek ágyainál igazolja a tapasztalás, mely szerint így lehet csakugyan az életerőt segíteni; segítvén az életerőt, így lehet a beteg testben létező változásokat, mint a rendetlen életerő (vagyis nyavalyák) termékeit, az életművezetből kitaszítani, vagy megsemmisíteni; így lehet az életművek rendes működését helyreállítani; így lehet az elvesztett egészséget hamar, bizton, kínzás nélkül visszaadni; midőn a régi gyógymódnál, a természet ítéletével ellenkező egyéni vélemények erőszakos hatalma alatt nyög mind ekkorig a sinlődő életerő.

A természet titkos törvényeit kifürkészheti alkalomadások által az ész, — ez az emberi észnek diadala; de a változhatlan természet törvényei sohasem lesznek alárendelve az észnek, daczára a tizenkilencedik és jövő századoknak: nem az orvos jó szándéka szerint működend a beadott gyógyszer, ha ez a természet törvénye szerint nincs alkalmazva. A nagynevű Schönlein berlini, a híres Oppolzer, Rokitsanszky, Skoda bécsi tanár uraknak és több jeles férfiaknak előhaladásai a kórboncztudományban (pathologische Anatomie), diagnosticai, általánosan orvosi ismereteik valóban nevezetesek; de fáradhatlan szorgalmukat nem jutalmazza a hálaadatlan

Celsus-Stahl — (Hummel comment. de Arthrid. p. 40.), — Basilius Valentinus (de microcosmo) nyilván kimondák, hogy hasonlót hasonlóval kellene gyógyítani. Így Stoerk (Libell. de StramONIO p. 8.) gyanítá, hogy *maszlagos redőnyével* több lelki betegséget lehetne gyógyítani, mivel ez, egészségesek által bevéve, hasonló bajokat okoz. Dr. Ringseis müncheni tanár méltányolván a homoeopathiát, annak igazságát elismeri. (Vorwort über allgemeine Pathologie, und Therapie. Erlangen 1853.) stb. — De ezen természetén alapult gyógyelvnek életbehozása s a gyógyszereknek ezen elv szerinti alkalmazás-módja halhatatlan Hahnemannak örök dicsősége.

„*contraria contrariis*“ elv szerinti gyógytan (Therapie), a mint ezt a cholera és több más betegség gyógyításánál a legműveltebbek nyíltan megvallani kénytelenek. *) Már pedig nem anatómiai vagy physiologiai, nem chemiai vagy botanikai sat. értekezés kedvéért kíván a beteg ember orvost (kire nézve azonban e tudományok nélkülözhetlenek); — ő gyógyulni akar: czélszerűen alkalmazott gyógytan segedelme által! Azért is, idővel meg kell szünniök az oly ingatag elveken nyugvó gyógyszervegyületeknek; meg kell szünnie a természet törvényével nem egyező, sőt ellenkező és így csak az egyéni vélemények önkényének alárendelt régi gyógymódnak. És ekkor, — az oly borzasztó pusztításokat tevő gyógyszernyavalyák nem teendnek többé oly sok szép reményt nyújtó életet semmivé; nem békítják meg az életerőt működéseiben; mert Hahnemann a természet nagy könyvéből írta ki a „*similia similibus*“ gyógyelvet és ez által eloszlatta azon sötétséget, melyben tapogatództak az orvosok: — e sötétségből egyenes útbá vezetvén őket, mely útban az eddig keresett utak közöl a legbiztosb, — az óhajtott emberi segély föl van lelve, a mint azt a szerencsés gyógyítások tanusítják, melyek H. principiumának valódiságát kétségen túl teszik.

Ennél erősb argumentumot nem hozhatok a homoeopathia részére; és ki nem elégszik meg ezzel? Ime — a megfagyott vagy meghült tagok, ha melegre vitetnek, betegségbe esnek vagy élni is megszünnek; ellenben hideg vagy jeges vízbe mártva, vagy hóba téve, hátramaradt baj nélkül élednek föl. A fölhevült ember ha hideg vizet iszik, tüdőgyuladásba vagy más bajokba esik; meleg s hevítő kávé, bor által valamint a hőségtől, úgy a szomjtól is minden rossz következmény nélkül megsza-

*) A tudomány, e szó értelme szerint, oly tant jelent, mely után tudunk valamit. Így mi tudjuk, miként „*similia similibus*“ tan szerint a cholera világszerte *veratrum*, *arsenicum*, *carbo veg.* által egyaránt szerencsésen gyógyíttatik s gyógyíttatott. Menyryi különböző, egymással ellenkező szerek használtattak az allopathiában e nyavalya ellen!!!...

badul. A szakács nem mártja megégetett kezét hideg vízbe: félvén a rossz következménytől; hanem betakarja azt pamuttal, megáztatja égett borral, olajjal, vagy egyenesen a tűzhez közel tartja, és ezáltal javulást, gyógyulást tapasztal. *Veratrum* a cholérát, *belladonna* a viziszonyt, *china* a váltólázat, *mercur* a bujasenyvet, *sulphur* a rühet orvosolja, — és ki nem tudja? hogy az imént említett szerek, bizonyos adagban egészségeseknek adatva, azokban a főnidézett bajokhoz hasonlókat okoznak. Nem különben tapasztalhatni kivétel nélkül minden betegségben, próbálják meg elleneink bármelyikben, a többi hasonszenvi szer gyógyító tehetségét is; azért kik, mielőtt megvizsgálnák a dolgot, ítélnék; kik egy tapasztalati tárgyban megvetik a tapasztalást, holott egyedül csak ez hozhat erről és így a hasonszenvről is ítéletet, meghallgatást sem érdemelnek.

A homoeopathia tehát az allopathiától nem abban különbözik egyedül, hogy itt nagyobb, ott pedig parányi adagban adatnak a gyógyszerek; hanem e két gyógy mód közti lényeges különbséget a különböző gyógyelv teszi. De a homoeopathiának gyógyelvéről soha, vagy igen ritkán hallani szót! Kisebb nagyobb körökben, midőn e gyógy mód kerül szőnyegre, sokszor a legélénkebb vitatkozás tárgya egyedül „a megfoghatlan kis adag;“ holott lelke a dolognak a „hom. gyógyelv;“ mert bámulatos erejét csak ennek köszönheti a parányi gyógyszer. Ugyan kérem mondják meg, ki tudná mostanig, hogy oly nagy ereje van a gőznek, ha ennek alkalmazási módja föl nem találhatik?! Hiszen a gőz, abstract véve, alig foglal magában erőt!; roppant erejét az alkalmazásmódtól nyeri!: így parányi gyógyszereink, abstract véve, csakugyan erőtleneek *), — hom. gyógyelv szerint betegeknek alkalmazva, a legerősebbek. A hom. gyógyelvnek ezen elmellőzéséből keletkezik a hibás fogalom és ebből aztán a tévedésnek, eszmezavarnak egész halmaza. — Azért figyeljünk kevésbé e két gyógyelvre, melyek-

*) Ámbár több egészséges sensitiv egyénnél a diluált szerek is észrevehető változásokat idéznek elő.

ről szólani akarok. Elvünk: „hasonlók hasonlókkal gyógyítatnak,“ *similia similibus*; régi elv: „ellenkezők ellenkezőkkel orvosoltatnak,“ *contraria contrariis curantur*. Ezen két különböző gyógyelv következtében világos, hogy mi nem gyógyítjuk a betegségeket ugyanazon szerekekkel kis adagban, melyekkel nagyobb adagban orvosolja ugyanazokat a régi gyógy mód; világos különösen, hogy midőn a *homoeopathia* „hasonlót hasonlóval“ (például, gyulladásokat gyulasztó szerekekkel) gyógyít, — akkor az *allopathia* „ellenkezőt ellenkezővel“ (gyulladásokat hűtő szerekekkel) orvosol; világos tehát az is, hogy midőn az *allopathiában* bizonyos cél elérésére nagyobb adagokat kell adni, a *homoeopathiában* azokat veszedelem nélkül használni nem lehet, s hogy itt csak kis adagot lehet nyújtani.

Hogy jobban értsük egymást, egy közönséges példát hozok elő. A megégetett kezét „*contraria contrariis*“ elv szerint vízbe tartja a beteg, hogy ennek hidege által szabaduljon meg a gyuladástól; — „*similia similibus*“ elvünk szerint tűz mellé teszi, hogy ennek melege által gyógyuljon. Ime, itt a régi gyógy mód szerint hideg vízbe kell tartani a kezét (nagyobb adag); de mi elvünk szerint nem javasoljuk, hogy ugyanazon hideg víz mellé (*allopath.* gyógyszer és kis adag) tegye kezét a szenvedő, hanem egy különböző módot ajánlunk: t. i. tűz mellé (*hom.* gyógyszer, és így szükségkép kis adag) tenni a kezét. Mikép gyógyul biztosabban s gyorsabban? kik mind a kettőt próbálták, megmondandják.

Ily módon minden belső gyulladások nagyobb sikerrel gyógyítatnak hevítő szerek által, minden érvágás nélkül — hasonsz. gyógyelv szerint. — Égetés okozta külső gyulladásokat, elvök ellen, pamuttal, szeszes hevítő szerekekkel gyógyítják többnyire az *allopath.* orvosok, igen helyesen; kísértsék meg a hevítő szereket belső gyulladásokban is elvünk szerint kis adagban! fogadom, — kellemesen meg lesznek lepetve.

Tagadhatlan, — az első nevelés, a szokás majd legyőzhetlen hatalmat gyakorol az emberek munkálataiban. Orvosi gyakorlatom kezdetén, noha jól fölfogtam *Hahnemann* tanítmányát a gyulladásokról; — noha

tudtam azt is, hogy gyuladásokban minden vérbocsátás mellett halnak a betegek: — mindemellett el nem felejt-hetvén H u f e l a n d rettentő átkát azokra, kik gyuladá-sokat vérelesztés nélkül akarnak gyógyítani, — nehogy elmulasztván az érvágást az embergyilkolás mardosó ér-zete kinozza lelkemet, magam is érvágót tarték mindig zsebemben, eret nyitandó azon esetre, ha a beadott ha-sonszenvi szerek után rövid idő alatt bő izzadást, néhány óra alatt némi könnyebbülést nem tapasztalának bete-geim; — de mind magam, mind pedig mások tapasztalá-sai után csakugyan meggyőződtem arról, hogy a vérbo-csátás a nedvek legnemesbikének szükség nélküli pazar-lása *) (máskép mi is eret nyitnánk! miután gyógysze-reink hatását nem gátolná az érmetszés: ha ez már ma-g á b a n káros nem lenne); meggyőződtem arról, hogy valamint a víz, míg tüznél van, forr, és a forrás megszün-tetésére nem szükség a vizet kimeríteni, hanem a tüzet elmozdítani: úgy a gyuladásnál is nem szükséges vért eresztetni, hanem illő hasonszenvi orvosságokkal kell a vért lecsillapítani; mit érvágás által eszközölni nem le-het, **) — nem lehet ez által a vérnek tüzeességét elvenni,

*) Hasonszenvi orvosokon kívül, elismerték már többen az ér-vágás veszedelmét. H e l m o n t a vérelesztésről ekkép ír: „Egy gyilkoló ördög foglalt helyet az orvosi tanszékben; mert a vérbo-csátást mint szükséges eszközt ajánlani az orvosoknak, egyedül ör-dög műve vala.“ K r ü g e r H a n s e n szerint tüdőgyuladás- és min-den gyulasztó betegségben a vérbocsátás szükségtelen. Dr O p-p o l z e r bécsi kórodájában 1849. 15 beteg közül csak háromnak vágatott eret tüdőgyuladásban, és ezeknek is nem legjobb sikerrel (Tenzler, Diss. de pneum. 1849.). Dr. P f r a n g (Österr. med. Wo-chensch. 1845. Nro 3.) közöl több gyuladást, melyeket dr. S k o d a szerencsésen gyógyított érvágás nélkül hányborkövel. Ellenben Pá-risban 1808. dr. B r o u s s a i s kedvelt érvágásával 219 tüdőgyu-ladásban fekvő közül 137, dr. L o u i s, szintén Párisban, 78 közül 28-at veszített!! (Hygea Bd. 15. H. 6. S. 512.) Érdekes e tekintet-ben dr. K a r s a y értekezése: a t ü d ő l o b n a k é r v á g á s n é l k ü l eszközölhető gyógyításáról több esetben (Orvosi hetilap 17. sz. 1857.). Hígye el a t. értekező, legnagyobb valószínűséggel gyógyítta-tik általában a tüdőlob érvágás nélkül hom. gyógyszereink által. A.

**) Nyilvános adatok szerint, elvünk mellett a 23-ik, régi elv mellett a 8-dik beteg hal meg gyuladásokban. Érvágás által tehát

a mint ezt a kórboneztudomány is bizonyítja. Több hírneves természetbuvár közt Bichat, Andral Párisban, Lobstein Strassburgban, az érdemtelen Rokitanszky Bécsben, fölboneczolván azokat, kik tüdőgyuladásban érvágás daczára haltak el, a megtámadt életműnek gyuladás-jeleit világosan szemlélték. Nem segít tehát az érvágás positiv, hanem csak palliativ enyhít; mert nem hat a gyuladt vérré qualitativ, hanem csak quantitativ tesz a vérben változást, mire enyhülést érez ugyan a beteg, de rövid időig tartót, mely után ismét, érvágás által le nem győzhető, roszabbulás következik, ha csak az életerő önmagától meg nem kezdi működését leginkább jótékony izzadás által, melynek következtében föllábad a halállal küzdő. Azonban így minden érvágás nélkül is föllábadna a beteg! és pedig könnyebben! mert nem gyógyul az alkalmazott orvoslásra (miután gyuladás alkalmával nem mennyiségére, hanem mineműségére nézve van megváltoztatva a vér), — mint gyógyul hom. szereinkre, melyek qualitativ működven és így szembetűnőleg segítven az életerőt, legtöbb esetben azonnal bő izzadásba hozzák a szenvedőt, mely által gyulasztó tüzét vesztvén a vér, a beteg veszedelmen túl tétetik. Ez tény, ismét egy elvitázhatatlan tény annak bizonyítására, hogy az érvágás nemcsak nem szükséges, sőt következményeire nézve sokszor nyilvánosan ártalmas. — De térjünk most már vissza a „kis adagra.“

Ismételtem: gyógyelvünk „hasonlót hasonlóval.“ Kik erre nem figyelven szereink adását a régi mód szerint képzelik, parányi adagaink működését bizonyosan nem tapasztalandják; *) nem tüz mellé, hanem víz mellé tevé-

sokkal több vesz el, mint midőn egyedül a természetre hagyatik az orvoslás; a mint látni fogjuk a „tüdőgyuladásnál.“ És mégis! haljon meg (ha mindjárt a beteg gondatlansága miatt is) csak egy betegünk gyuladásban, — érvágás daczára bármennyi, — „ezeknél minden elkövetetett! amannál elmulasztatott az érvágás! (?)“ jóváhagyólag, kárhóztatólag, ekként vélekedik és itél az elfogult ellenpárt!!

*) Így, nem látnók váltólázban a *china*, bujasenyvben a *mercur* kis adagának jó hatását, ha azokat elvünk szerint nem adnók;

megégett kezünket, óhajtott sikert nem látandunk; — és ily értelemben elleneinknek tökéletes igazuk van, hogy „a homoeopathia semmi;“ mert csakugyan allopathicus elv szerint hánytatót, hashajtót, vagy bármi más szert hasonszenvi adagban nyújtani — (hogy elleneink szokott kedves kifejezésökkel éljek) valódi agyrém; miután bizonyos, hogy midőn az allopatha elve szerint hánytatni akarja a beteget, neki a hánytatót meghatározott nagyobb adagban kell adnia, mint a hasonszenvi adag. Azonban nem akarunk mi hánytatni ott, hol a régi gyógymód hánytatót ad! Parányi szereink gyógyelvünk szerint alkalmazva más úton üzik ki a nyál- és nyáltermelő productumait minden undor s utóbaj félelme nélkül, az életerőt oly módon segítvén, a minőt ez akar, — nem pedig a minőt a roszul számító ész a priori gondolt ki inkább, mint a posteriori. (Így sok látszik állani elméletileg, a mi nem áll tapasztalatiilag! Azért nem szenvedhetem a csupán elméleti okoskodást tapasztalati tárgyakban).

De valamint nevétséges, régi gyógyelv szerint használni gyógyszereinket, úgy nemcsak káros, hanem több esetben halálos is lenne, azokat elvünk szerint oly adagban adni, mily adagban elve szerint használja ugyanazokat az allopathia különféle más betegségekben. Így — elvünk szerint gyuladásokat oly szerekkel gyógyítunk,

és mivel elvünk következtében szükségkép kell kis adagot adnunk: épen ezért káros a *china*, a *higany* elvünk szerint, de következetlenül allopathicus adagban adatva. A *china* nagy adagjának következményei általánosan ismeretesek. — A *mercurra* nézve *Paracelsus* (a bujasenyvről szóló iratában 2. kötet 181 és következő lapjain) egész sereg higany-okoza betegséget; — *Sachs* (Handwörterbuch der pract. Arzneim. II. k. 79. 80. lap.) veszélyes szájfekélyeket; — *Travers*, *Jäger*, *Dieterich* (*Hufeland's Journ.* 1838.) a higanykenőcs bedörzsölésétől szemgyuladásokat; — *Schönlein* (*Spec. Pathol. und Therap.* 3. k. 22. lap.) tüdő- és szívbetegséget; — *Richter* (*Arzneim.* 4. köt.) vérhányást, tüdővész; *Rombert* (*Lehrbuch der Nervenkr.* 450. lap.) vitustánczhoz hasonló esetet tapasztaltak. — Hogy a csontokat s a test más részeit is megtámadja, *Louvrier* és *Delpesch* orvosok hitelen bizonyítják stb.

melyek, nagyobb adagban adatva, az egészségeseknél is gyuladáshoz hasonló kórokat hoznak elő. Már most ezen gyógyelv szerint nem borzasztó gondolat-e, gyuladásban gyulasztó orvosságokat oly adagban adni, mily adagban ezek „*contraria contrariis*“ elv szerint, persze más nemű betegségekben használtatnak az allopathiában? nem rémítő-e majd átalánosan, szemmel tartván mindig gyógyelvünket, e szerint nagyobb adagban nyújtani a gyógyszereket? Ugyebár? tudjuk, hogy a megégetett kezét *contraria contrariis* elv szerint vízbe tartja a beteg, — *similia similibus* elvünk szerint tűz mellé teszi; gyógyítunk már most elvünk szerint meleggel, de azért a régi elv szerint alkalmazott gyógyszernek (hidegvíz) nagyobb adagát tartjuk meg, — azaz: tanácsoljuk a betegnek, hogy tartsa kezét a tűzbe úgy, mint ellenkező elv szerint hideg vízbe tartani javasoltatik, mi történendik a szerencsétlennel?! Az ilyetén felforgatott gyógmód, nemde? sokszor kiszámított gyilkolás lenne, több esetben rögtön keserves halál!

Tehát „*conditio, sine qua non*“ a homoeopathiában: az elv, mely szerint orvosoljuk a nyavalyákat; mivel pedig hasonlókkal gyógyítunk, és mivel mindennemű ingerek közt a hasonlók legnagyobb hatással bírnak *) — ezen gyógyelv, és az adagok kicsinysége elválaszthatlanul függnek össze; a hasonlósági elv megkívánja a kis adagokat, de ezek is a hasonlatossági elvet. — Ezen elvnek a rokonsági elv (*lex affinitatis*) felel meg. Bárminő tűzhalom, homokra hintve, eredmény nélkül alszik el; de ennek milliomad része is, lőporos hordóba jutva, ezt borzasztó robajjal veti szét. Így, képzeljünk magunknak két beteget. Az egyik szemgyuladásban, a másik fülgyuladásban szenved. A szembeteg nem tűrheti a világosságot, de elszenvedi a taraczkok durrogtatását is, a nélkül hogy gyuladt szemére nagyobb fájdalmat érezne. Épen ellenkezőleg áll a dolog a fülgyuladásban szenvedővel. A legnagyobb világosság sem hat fájdalmasan beteg fülére,

*) Az egészséges emberbőrre legkisebb kellemetlenséggel sem hat Reaum. 28° meleg, de égetten nagy fájdalmat okoz.

mig nagyobb zörej, vagy csak mások beszéde is, azt rendkívül izgatja. Ime, valamint e felhozott példában a rokonszenvü inger, — úgy a hasonszenvi szer beteges állapotban roppant hatást gyakorol és azért a homoeopathiában mindenkor elég a kis adag, — a kis adag az ész postulátuma. *)

Mindezeket jól felfogván, a gyógyyerők más, a régi-től különböző alkalmazása következtében, természetes a homoeopathiában a kis adag. Kis adag alatt azonban az orvosságok dilutióit, különösen inkább a felső, mint alsó dilutiókat értem, nem pedig a homoeopathiának szellemével meg nem férő, elvileg a vastag materialismushoz tartozó: trituratiókat, essentiákat. A gyógyszerek felsőbb dilutióival gyógyított H. és szerencsés gyógyításai által így hozta életbe a homoeopathiát; azért a most divatozni kezdő, előbb említett relativ nagy adagok, ha tán nem is ártanának szembetűnőleg, valóban fölöslegesek, sőt helytelenek, mondhatnám károsak, mert az áldott homoeopathiának elfajulására adhatnak alkalmat. A finom művész, például az órási, mesterségének megfelelő, tulajdon

*) „A mi nem hat az egészségesre, hathat a betegre,“ jó figyelmezzenek erre — különben egy közönséges mindennapi tényre — mindazok, kik annak megmutatására: „hogy a homoeopathia sem nem árt, sem nem használ,“ egész készséggel ragadnák gyógyszereinket, ezeket rendre beveendők. — Nemcsak az egészségesre, tisztelt urak! de a betegre sem hatandnak gyógyszereink, ha a betegség ellen adott gyógyszer nincs jól eltalálva, azaz: ha az adott h. szer nem minden tekintetben rokonszenvü, nem hasonló a gyógyítandó betegséghez; azért önk-erője nem logikai következtetés! mert habár az egészséges szemre nem hat fájdalmasan a világosság; habár a gyuladt szemre sem hat a legnagyobb zörej (mivel ez heterogen): fájdalmasan hat azért a gyuladt szemre a világosság (mivel homogen), — erőteljesen hatnak épen így gyógyszereink, a betegséghez ozélszerűleg alkalmazva. Így a sáfrános levest megeheti az egészséges, sőt néha a beteg is minden érezhető következés nélkül: ugyanazon sáfránnak — *crocus* — legkisebb adaga gyógyít mindemellett több betegséget; hatalmas különösen a vérfolyás ellen. De még többet mondok. Legtöbb eledel készítésénél nélkülözhetlen a só; és ki érzi annak orvosi erejét? Pedig higgyék el: a *natrum mur*, legkisebb hom. adaga több betegségben jó sikerrel használtatik, stb.

eszközeivel dolgozik és nem vesz kölcsön kalapácsot a kovácstól: így működik minden művész, művészetének természete szabta sajátos törvények szerint.

Mennyi függ általánosan minden erőnek alkalmazás-módjától, tudjuk a természettanból. Télen közelebb állunk a naphoz, mint nyáron és a meleg nagyobb télen, mint nyáron? Bizonyosan nem; mert az egész természetben az anyaghoz van ugyan kötve az erők működése, — mindazáltal a természet legnagyobb természetesen, nem az anyag, melyhez az erő kötve van, hanem annak alkalmazás módja az, a mi e nagyszerű működéseket teremti. Nemde? czélszerű alkalmazás által nyertek a gőzerőművek lényeges javítást; nemde? haszonvehetlenké válnának a szélmalomok, ha a szél függőlegesen (perpendiculariter) hatna a szárnylapokra; nemde? ki az emeltyűnél erőben vágy nyerni, az erő távultát lehetőségig nagyítja a támaszponttól. Így, különösen gyógyszereink alkalmazás-módjában lappang azon theoria, mely szerint kis adagaink erőteljesen működnek; és mi főleg a gyógyerők ezen alkalmazás-módjában különbözünk a régi orvoslásmódtól (mit, mint földolgot, többször kell ismételnem); azért ne csodálják elleneink, midőn gyógyelvünk szerint kis adagaink meglepőleg kielégítő hatást okoznak, holott ezek, régi elv szerint alkalmazva, igen természetesen mit sem működnek. Hiszen nem csodálják már, hogy a gőzhajó Pestről Pozsonyba néhány óra alatt büszkén fut föl a szőke Duna hátán, midőn ezelőtt a gőznek ily célra szolgáló alkalmazását nem ismervén, lovak ereje által sokkal hosszabb idő alatt, számtalan akadályok közt jutának kitűzött helyekre a közönséges hajók. Hiszen, hiszik már a vaspályái mozdony bámulatra gerjesztő erejét! Hiszik nemde? mert látják. Látni fogják a hasonszenvi szerek meg nem fogható erejét is, csak méltassák ezeket hív s el nem fogult tapasztalásukra. De egyébiránt is, ki érdemel tapasztalati tárgyban nagyobb hitelt: az e, ki tulajdon hív tapasztalását adja elő, vagy az, kinek még ebbeli tapasztalása nem volt?

Nem kívánom ügyfeleimmel, hogy vakon higyen

valaki a hasonszenvnek, de nem titkolhatom el méltó fájdalommat, midőn igazságosan pártolt gyógymódunk ellen olyanok emelnek szót, kik róla csak annyit tudnak, hogy itt parányi adagok használtatnak; hogyan? s mikép? erről fogalmuk sincsen! — Uraim, mint mondám, egyenes az út, mely a dolog férfiakhoz illő bírálatához vezet; orvosnak, nemorvosnak egyaránt áll hatalmában, sőt (ha ez ügyben szólani akar) erkölcsi kötelességében: megkísérteni, közelebbről megismerni azon tant, mely ezek jobblétét, életét czélozza. Kérem önöket: tegyenek előbb kísérleteket és azután okoskodjanak. Hahnemann nyilvánosan tanított, nyilvánosan működött; és az őt követő ügybarátai hosszú sorának dicsősége szintén: a nyilvános működés. Szolgálhatunk akármennyi jeles h. könyvekkel, hom. folyóiratokkal majd minden nyelven; tapasztalati téren mutathatunk a betegségek minden nemében fényes példákat, melyek a hasonszenv érdemét méltán kiemelik; tanulhatunk, tapasztalhatunk, csak akarjunk; akarnunk pedig kell: mert a homoeopathiának ügye az emberiség ügye. Számtalan szenvedő hálás emlékekkel áldja, sok kétkedő orvos elismeri már ezen újabb gyógymód jóságát; hiszem is tökéletesen, hogy eljő az idő, — el kell jönni az időnek, midőn majd mindenki, tapasztalati adatok által legyőzve, gyógymódunk elsőségének hódoland — és a midőn nem leend már vita tárgya azon új tan, mely végett évek óta annyi tonta folyt.

Kérdem csakugyan a hitetleneket, miként alapított meg az allopathiában az orvosságok azon adaga, mely elvök szerint bizonyos hatást — p. o. hányást — képes okozni; nemde? tapasztalás által: tapasztalás alapítá a homoeopathiában is a gyógyszerek azon adagát, mely elvünk szerint óhajtott hatást képes előhozni. És valóban, — mi tartóztathatna vissza bennünket a gyógyszerek nagyobb adagbani adásától, ha a kis adagok nem működnének?! Mesterünk szavaira előlegesen nem esküdött közölünk bizonyosan senki; de esküdött arra minden orvos, hogy betegeit lelkiismeretesen gyógyítandja; ennél fogva, ha allop. ügyfeleink nyugodt lélekkel működnek a szenvedő emberiség ügyében: kimondhatjuk bátran,

miszerint mi nyugodt lélekkel gyógyítunk kis adagainkkal, s pedig a szenvedők nagyobb megelégedésére. *) Tagadni a homoeopathiában használandó kis adagok erejét, csakugyan annyit tesz, mint tagadni a priori az allopathiában az orvosságok határozott adagának bizonyos munkálatát; mert valamint itt, úgy ott is a tapasztalás határozza meg az adagok mennyiségét. Nem különben, nagyobb adagot adni akarni a homoeopathiában, midőn elve szerint tagadhatlan a kis adagok ereje, ismét annyit tesz, mint az allopathiában bizonyos orvosságot határozott adagán fölül adni a végből, hogy annál inkább működhessék; adni például *strichninből* (*nux vom. extr.*) egy szemer tizenhatod része helyett (hiszen, mi még egy szemer tizenhatod része) öt szemert (gran), hogy kimosan érezze és csodálja a beteg (ha még sok ideje lesz) e gyógyszer nagy erejét, melyet ezen tapasztalás nélkül alig sejtített volna, és melyből öt szemer Esquiról sat. tapasztalása után halálos gyomor- s bélgyuladást okoz; — melynek $\frac{1}{2}$ gránjától Christison és Pelletier szerint két kutya egypár percz alatt dögölt meg; — sőt melynek parányi adagától, egy gran $\frac{1}{12}$ részétől görcsöket látott egy esetben Andral. Turinban Pr. Guilio tudományos kísérletei tanúsítják, miként azon víz is, mely a *phosphort* föl nem olvasztja, veszélyes, sőt halálos tüneteményeket idéz elő.

Kis adagaink erejének könnyebb felfogása kedvéért nem akarom még előhozni, hogy a beteg test hajlandóbb minden kül benyomást elfogadni, és pedig annyira, hogy midőn ezek az egészségesre épen nem hatottak, p. o. zörej, mások léptei vagy beszéde, szokott étkek látása vagy szaga, a beteget rendkívül izgatják; nem akarom e tárgy fölvilágosítása tekintetéből előhozni az electricitás, magnetismus végtelen erejét; nem akarom említeni a hold- és időváltozásoknak hatását az emberi testre; nem

*) Hahnemann eleinte szokott nagyobb adagban adá elve szerint is a gyógyszereket; de látván ezeknek káros hatását, mindaddig kisebbité szükségkép az adagot, míg végre a most használandót ajánlá, mint legcélszerűbbet.

akarom tudatni, hogy sokaknál némely állatoknak jelenléte is legkinosb görcsöket okoz (idiosyncrasia); a tudós Verwey ezen évi munkájában közölt physical, chemiai, pathologiai argumentumai közül is csak a szagidegre, különösen kutyák szaglására vonatkozó physiologiai argumentumát hozom fel, mely szerint „a kutyák sötét éjjel is feltalálják elhagyott urokat szaglás által, ezek nyomdokait követve; Verwey szerint a chinaiak ismét szaglás által észreveszik az aranyba kis mennyiségben vegyített rezet;” — (és ezen argumentumot is csak azért csatolom a többihez, hogy lássák olvasóim, mily csekély adag kívántatik az idegrendszer (Nerven-system) érintésére és hogy ekkép újra figyelmeztessem egyszersmind arra, miként parányi adagaink egyenest az idegrendszer czélszerű érintése által hatva az életerőre, segítik az életerőt); azt pedig mindenki tudja, mikép magában az életerőben is van már ösztön: elhárítani a betegséget, — a mely ösztönnek előmozdítására és így a törekvő életerő elősegítésére, a czélszerűleg alkalmazott, homogen gyógyszer kis adagánál nagyobb adag csakugyan nem kívántatik; — — mindezeket, mondom, mellőzve, csupán egy mindenki által igaznak ismert physical elvvel élek: nincs okozatok nélkül.

E szerint bármilyen parányi legyen bizonyos szer, míg az változásokat képes okozni a betegnél, kell orvosi erővel birnia; már pedig tagadhatatlan, hogy a czélszerűleg adott kis adagok bevétele után főképp sürgetősb nyavalyákban rövid idő alatt változás p. o. izzadás, ezután javulás s egészség áll be: fog-e tehát így kétkedni valaki a kis adagok erejéről?! Mondám: a czélszerűleg adott kis adagok bevétele után történik e változás, javulás, egészség; mert ne gondolja senki, hogy beadván a hasonszenvi szert, már jól gyógyít! A betegségnek ügyes felfogása, a gyógyszereknek helyes választása esetében várhatja csak az orvos azt, hogy izzadni fog betege (mi mindenkor jó jel) és pedig izzadni fog különösen acutus betegségekben mindaddig, míg a betegségek productumai ki nem taszítottatnak. Ekkor e dicső munkálatát bevégezvén a jól talált szer,

miután nem szükséges már a további izzadás, nem izzadand a beteg, ha mindjárt folytatjuk is ugyanazon gyógyszer beadását, — valamint akkor sem, ha az orvosság helyesen nem volt választva. De ilyenkor is nagy jótét betegeinkre nézve, hogy gyógyszereinkkel tévedés esetében tetteleg nem árthatunk.

Már pedig a betegségek gyógyítása főleg a bőrnek azon munkálata által történik, melyet izzadásnak mondunk és én a hom. szereknek izzasztó erejökre figyelmeztetem t. olvasóimat: nem értvén az izzadás által azon izzadást, melyet nagyobb adagban bevett izzasztó szerek erőszakolnak, hanem, mint mondám, a minőt vagy hom. gyógyszereink eszközölnek, vagy sokszor az életerő önereje által hoz elő a beteg javára; mit jól különböztessünk meg, mivel ez nem mindegy. Ezen állításom igazolására, hogy tudniillik nem mindegy, akár így, akár amugy izzadásba hozni a beteget, hogy az által gyógyuljon, — szolgálhatnak a régi iskolához tartozó orvosok észlelései, melyek következtében ők nem gyógyíthatnak izzasztó szerekkel minden betegséget: noha senki sem tagadhatja, hogy főleg acutus betegségekben leginkább jótékony izzadás által (mert nem érhetem itt a rossz izzadást, milyen a sorvadók izzadása) gyógyulnak a természetre hagyott betegek, amiért is azt kellene csakugyan az orvosnak czél szerűleg előmozdítania. Hahnemann volt szerencsés feltalálni azon valódi módot, a természetnek azon törvényét, mely szerint kedvezően segítetik az életerő az említett működésre oly gyógyerő által, mely ha „similia similibus“ gyógyelve után egyesén alkalmaztatik: gyuladások, gastricus, biliosus, typhosus sat. lázak, cholera, guta, vérfolyás, pokolvar és a többi főkép acutus nyavalyákban izzadást okoz, mely után a betegség természetéhez képest igen rövid vagy hosszabb idő múlva javulás, gyógyulás következnek legnagyobb probabilitással.

Ez az én tapasztalásom több mint husz év lefolyása alatt; mely figyelemmel kísért tapasztalásomat sophismák által senki el nem döntendi. Örüljenek a betegek, midőn acutus betegségekben egy-két bevételre azonnal izzadnak;

mert gondos ápolás mellett ily izzadás után a betegségek természetéhez képest előbb-utóbb javulást is tapasztaltam legtöbb esetben; de azért el ne bizzák magukat a reconvalescensek; mivel meghülesi vagy más oknál fogva visszaesvén az előbbi nyavalyába súlyosban, méltán tarthatnak ennek halálos kimenetelétől, azért: mert elgyengülvén már az első betegség által az életerő, daczára az ismét bekövetkezett izzadásnak, ezen megújított törekvés alatt sokszor egészen kimerül a már ellankadt életerő. Ilyenkor aztán nem segíthet többé az orvos, ki csak addig és csak akkor nyújthat segédkezet általában, míg és midőn az életerő még nincs kimerülve; így különösen a h. szerek előidézte-izzadás következtében csak ekkor remélhetünk minden jót. — Félreérték a természet e kegyes intését azok, kik látván a jótékony izzadás hatalmát, ezen krízis előidézésére izzasztó szerekkel akarának járulni! mert csak a természet ősz törvénye szerint illőleg alkalmazott gyógyerő által segítették az életerő ilyen izzadásra általában. Félremagyarázzák a többi krízist is azok, kik ezen kríziseket utánozni akarván, érvágást, hánytatót, hashajtót használnak; mert mindenki által tapasztalható tény: mikép érvágás, hánytató, hashajtó nélkül ugyanazon nyavalyák sokkal hamarabb és biztosabban győzetnek le H. elve szerint, úgy, mint általában minden betegségek! *)

Tehát szembetűnő változást is, például izzadást okoznak a jól eltalált hasonszenvi gyógyszerek? Igen ám! — mondják elleneink — a jótékony természet önjereje által hozza elő az ilyen változást. — Valóban csodálatos, hogy épen bevétel után kezd mindig működni a

*) E szavaknál eszembe jutnak a homoeopathiának azon ellenségei, kik a homoeopathiak előtt kaczer udvariasságból egekig magasztalák a homoeopathiát, közönségesen e következő argumentumokkal lépven fel: 1-ször, mily könnyű itt a bevétel! 2-or, ha nem használ, nem árt a homoeopathia!! 3-or, némely chronicus betegségekben csakugyan nem tagadhatni annak jó sikerét!!! — Őszintén megvallom, — én ily cosmopoliták előtt mélyen hajtom meg magamat, szólani velök nem szeretek, mert jól tudom, miként nyilatkoznak az ember háta mögött; de annak megmutatására, hogy annál többet gondolok, a fönemlített pontokat illetőleg meg

jóteknony életerő, — midőn gyógyszerünk bevétele előtt sem criticus változást, sem javulást nem tapasztalt a beteg; csodálatos mondom: hogy több száz betegnél a szunyadozó életerő épen akkor ébred fel azon dicső munkálatának véghezvitelére, melyet az orvosok jó krisisnek neveznek, midőn orvosságunk beadatott! Így, ha a kis adagok gyógyerővel nem bírnak, varázserővel kell bírnia a hasonszenvi orvos személyének! (?)

És ugyan mi gyógyít nálunk — ha kis adagaink gyógyerővel nem bírnak — oly betegségekben, melyek egyedül a természetre hagyatva, gyógyulást nem várhatnak, hanem gyógyszerek segédme nélkül mindig tovább terjednek, míg végre ezer kínok közt előlik a szánandó embert? Ohajtott sikerrel orvosoljuk mi ezeket is, valamint a forró *) nyavalyá-

kell nekik ezeket sugnom: 1-ör, igaz, a könnyű bebevés, kivált gyermekekre nézve, nagy boldogság, de csak caeteris paribus méltánylandó; mert 2-ör, a könnyű bebevést meg nem fogja köszönni a beteg, ha az nem használ, — valamint egy becsületes orvos sem fog megelégedni azzal, ha szere nem árt ugyan, de nem is használ akkor, midőn betegének élete forog veszélyben, midőn az orvosi segély sürgetősen szükséges. 3-ör, arra nézve, hogy a homoeopathia nemcsak egyes chronicus kórok ellen, hanem a betegségek minden nemében kivétel nélkül hasznos, ime — üssük fel könyvemet, melyben a legveszélyesb nyavalyák gyógyítása tárgyaltatik, elősoroltatnak a szerek, melyek helyesen alkalmaztatva, hamarabb, biztosabban győzik le a betegségeket, mint a régi gyógymód. Ugy van-e? ... feleljenek azon elvbarátok, kik könyvemet évek óta használják. Végre 4-szer. Alkalmi vitatás közben számtalanszor azt is hallám kegyes elleneinktől „mikép minden orvos saját meggyőződése szerint működik“. Ez igaz; csakhogy az alapos és alaptalan meggyőződés, — a helyes és helytelen működés közt a következményekre nézve nagy a különbség! Mi az allopathiát rendszeresen tanulmányozván, később tapasztalati adatok után győződünk meg a homoeopathiának előnyeiről; — elleneink a priori győződven meg (!) a homoeopathiának semmiségéről, hallani sem akarnak a homoeopathiáról; — — kinek van már most a l a p o s meggyőződése, — ki működik helyesen, — kérdem őszintén a szigorú logikát.

*) Forró, heves — acutus — betegségeknek nevezték a régi orvosok azokat, melyek 4—7—21 nap alatt folynak le, vagy legfőlebb 40 napig tartanak; ezen időhatáron túl idültteknek — chronicusoknak mondották.

kat (melyek gyógyítását elleneink egyedül a természet gyógyító erejének akarják tulajdonítani) nagyobb valószínűséggel gyógyítjuk: segítvén az életerőt és így hamarabb szüntetvén meg ez utóbbi betegségeket, mintsem ez önként történt volna, legyőzvé minden utóbajt;... s én úgy hiszem, hogy csak ennyit, — többet nem tehet az orvos és hogy ekkor csakugyan gyógyít. De ha a gyorsabb lefolyásu — acutus — bajoknál több hétig dühög a betegség, míg végre önként, sokszor rossz orvoslás daczára is, szerencsésen foly le, — ez nem gyógyítás; mert nem a gyógytan műve! Hiszen a jótékony életerő minden orvosi segély nélkül is képes sokszor gyógyítani betegségeket bizonyos idő alatt!; hogy tehát gyógytan művének lehessen méltán tulajdonítani bizonyos gyógyítást: szükséges, hogy ez által ugyanegy esetben, például torokgyulladásban, sokkal rövidebb idő alatt érezzen a beteg enyhülést, javulást, egészséget; máskép bármiféle gyógytan fölösleges, sőt ártalmas, miután gyakran szembetünőleg akadályozza inkább, mint segíti az életerő működésében, a mint fájdalom! ezt nem ritkán tapasztalhatni! *)

Gyógyítunk tehát mi, hála Hahnemannnak! és gyógy módunk nem várakozó módor (methodus expectativa), — mint némelyek szeretik állítani, — midőn hamarabb szüntetjük meg az ilyenén betegségeket, midőn egyszersem mind legyőzünk minden utóbajt, segítvén az életerőt, mely máskép vagy későbbben, vagy tán sohasem érhetne célta. **) Ki a betegség rendes stadiumait nem képes megrövidíteni; — ki több napig

*) Mindezeket mélyen érzé Boerhave, midőn szerencsésnek állítja azon orvost, ki gyógyításával positiv nem árt; midőn nyíltan megvallja, hogy jobb lett volna, ha orvosok a világon nem is léteznének. — Ily értelemben szól többi közt Pr. Bock is „Das Buch von gesunden und kranken Menschen“ 1855 munkájának 510. lapján. Igaz, hogy ő a homoeopathiának sem barátja, — de mivel homoeopathice sohasem gyógyított, csak az allopathiáról állhat semmisítő itélete.

**) Beadott gyógyszereink szemlátomást segítik elő az életerőt, rövid idő alatt oly criticaí változást — például bő izzadást —

csak vállat vonítva lesi azon jótékony változásokat — krisiseket, — melyek a betegség lefolyása alatt önként szoknak előjönni, a beteg nagy könnyebbülésére, és melyek közül az izzádást mint fő krisist el nem hallgathatom; — ki csak ezek beköszöntével tud a beteg jövődősorsáról határozni, — az nem gyógyít; — a beteg fellábadhat, de nem gyógyul orvosszer által. Mindemellett — midőn torokgyuladást (angina) három nap alatt gyógyít a homoeopatha, a beteg alig hiszi, hogy élete veszélyben volt! — ellenben midőn más gyógymód mellett sokszor három hétig tart a gyógyítás, visszagondolva kiállott szenvedéseire, egész életében emlékezik azon évre, sőt azon hónapra, melyben a halálhoz közel állott: hálás érzéssel ismervén el, „miként csak orvosa rendkívüli ügyessége által szabadult meg a legnagyobb veszedelemtől!“

Sokan ismét azt állítják, hogy a homoeopathiában nem az orvosság, hanem egyedül a szoros életrend — diaeta — használ. — Tiltatnak ugyan általunk: a fűszeres, illatos, csipős és savanyu eledelek, így az erős eczet, bors, paprika, erős torma, sáfrán; tiltatnak minden hagyma- és fokhagyma-neműek nyers állapotukban; továbbá a bor, ásvány-vizek, kávé, thea, és a nehéz emésztésű füstölt, igen sós és kövér hússok, hová tartoznak a lúd-, kácsa- és sertés-hus is (természetesen csak addig, míg a beteg föl nem gyógyul). — Ha pedig egyébiránt megengedettnek: mindennemű huslé és tej, minden előbb nem említett husnemek, különféle tésztás és sült eledelek, és pedig a betegnek megengedhető mennyiségben, — ez szoros diaeta? — Czelirányos életrend nélkül egy orvos sem gyógyíthat szerencsésen, miről még más helyen szólандok.

Gyógyít bizony a képzelődés (hallom ismét elleneinket) a homoeopathiában, — melynek nagyobb hatása van, mint egész üvegecske hom. gyógyszernek! — Szegény képzelődés! korunkban a sok anyagi és szellemi ta-

hozván elő, melyre nem sokára javulást is érez a beteg; — és mely változás s ezzel összekötött javulás másképp vagy később, vagy tán sohasem jött volna elő.

lálomány századában, neked is új s szélesebb mezőt fűrészelt ki a buvár emberész; és ezt a homoeopathiának köszönheted. Kant, Krug, Carus, C. G. Eschenmayer, Fries, Herbart, Hegel psychologok után eddig magam is azt hívém, hogy teljes értelmi képzelődéssel csak ember bír; de mióta gyógyrendszerem fennáll, e hitemről is le kell mondanom; mert midőn a barmot ki-gyógyítom, ezt nem parányi adagimnak, hanem a barom képzelődésének kell tulajdonítanom! (?) *). Egyébiránt ha a képzelődésnek oly általános s hatalmas ereje van a betegségek elüzésére, vessenek meg minden eddigi gyógy-módot az ekkép okozók, és betegségeikben csak azt képzeljék maguknak, hogy egészségesek, hiszen hitők szerint meggyógyulandnak! Mily könnyű és egyszerű mód, egy perc alatt megszabadulni minden bajtól!

Nem a képzelődés, — nem a szoros diaeta egyedül, —nem a természet csak önereje által, gyógyít a homoeopathiában; hanem gyógyítanak beadott gyógyszereink, segítvén az életerőt, mely gyógyművészi segély nélkül későn, vagy több esetben sohasem juthatna célhoz. — Ki nem hiszi, — kísértse meg ezen gyógy-módot; és mint a vak, ki orvosának ügyes keze által most szabadult meg szemhályogától, az első tárgyat pillantván meg, örömben feljajdul: úgy látni fogja örömtelve a hitetlen is e gyógyszerek új világát, melyet nem sejdített, észszel föl nem fogott. Egyébiránt is sok van a természetben, mit mi határok közé szorított elménkkel föl nem fogunk; de ha azoknak hitelt nem adunk, miket a hív tapasztalás bizonyít, hasonlók leendünk ahhoz, ki a nap létét tagadná, midőn ez felhőkbe burkolva fényét tőlünk megvonja. Jó azon elmélet, melyet a tapasztalás igazol: már pedig a homoeopathiai elméletet igazolja a tapasztalás; azért a homoeopathia, üdvös gyümölcseinél fogva, méltánylandó gyógyrendszer, mely sokszor más gyógy-mód sikertelen használata után is segít, **) és így minden tekintetben

*) Bámulandó a h. szerek hatása az állatoknál is; e tekintetben igen ajánlom N á r a y I m r é n e k dr. G ü n t h e r után fordított e című jeles munkáját: „Hasonszenvi állatorvos“ Aradon 57.

**) Ezt őszintén megvallá Hufeland is ezen szavaival:

tökéletesb amannál. Áll és állni fog a homoeopathia, mint obiectiv valóság; áll és állni fog mint subiectiv igazság, elfogulatlan bírái előtt.

Ezen kérdések: hogyan, mikép történik ez, vagy amaz? — gyakran felelet nélkül maradnak; de nem úgy vagyunk-e legtöbb természeti tüneménynyel? A nap világít — mikép? a manges asztalon túl is hat a vasra — hogyan? a magból idővel viharokkal ezredekg küzdő fa fejlődik ki — mikép s hogyan? mennyi anyagot szítt magába az, ki typhusban szenvedők körében, nem érintvén a beteget, de épen disponálva levén, ugyanazon betegség-től lepetik meg? Mennyi anyag hat az emberi test belsejébe más ragályos, pestises betegségek-ből? Ha száz gyermekén átment is már a védhímlő, még akkor sem szünt meg az első tehénhímlővel beoltottéhoz hasonló küteget támasztani! — Nincs a természet az emberi ész határai közé szorítva; „egy teremtménynek sincs megadva a természet belsejébe hatni“, hogy Haller szavaival éljek; a legmerészebb okoskodó hasztalan törekvését kineveti sok esetben a tapasztalás. Igen bölcsen mondja Kölcsey: „részegnek mondassék a józan, ha magát a világosodást mérték fölött kívánja“; már pedig mérték fölött kívánja a világosodást az, ki tapasztalati tárgyban nem elégszik meg tapasztalati adatokkal; miután a természet törvényei önmagukat védik.

Igaz — egy régi és tökéletesb gyógymódot egy újabb s tökéletlenebb gyógymód iránti vak szeretetből megvetni, nem fér meg a logicával; de hátha biztosb, tökéletesb azon gyógyelv, melyet Hahnemann alapított, a régi gyógyelvnél, ... még akkor sem érdemel-e nagyobb méltánylást a homoeopathia? ...

Miként vétekednek, nem mondom a homoeopathák, hanem az allopathák az allopathiáról, nem titok; ezek közül csak néhány híres orvost fogok említeni, elősorolván ezeknek tulajdon szavait,

„nemcsak más tiszteletre méltó férfiak, hanem entapasztalásim is meggyőztek engem a felől, hogy a homoeopathia többször s pedig igen szembetűnőkép más gyógymód sikeretlen használata után segített. (Lássuk az 1830. Tud. gyűjtemény III. köt. l. 69.)

melyeket átolvasni nem leend érdektelen. — Stoll: „Plures remediumum usus necat, quam vis et impetus morbi“; Hildebrand: „Sunt medici, qui morbos construunt, et aegrotos destruunt“; Rademacher (Erfahrung's-Heillehre etc.): „Ihr bringt die Krankheit unter eine krankheitslehrige Kategorie, macht nach dieser Eure Indication, und sucht dann in der materia medica die Mittel aus einer solchen heilmittellehrigen Kategorie, welche auf die krankheitslehrige Kategorie passt, unter welcher Ihr die Krankheit gereihet. Ist Eure Rechnung richtig, so muss Eure Arznei nothwendig helfen: aber siehe! die Arznei versagt die festerwartete Hülfe, ja die Krankheit wird wohl gar schlimmer darauf. — Irren ist menschlich; Ihr habt Euch verrechnet; — fangt nur geduldig die Rechnung noch einmal von vorne an. Neue Indicationen werden gemacht, neue Mittel aus dem Arzneischatze gewählt: aber, ach Jammer! das Ding will noch nicht rutschen; — Ihr müsst wohl wieder die Rechnung ohne den Wirth gemacht haben. — Nur frischen Muth! und noch einmal die Rechnung gemustert! vielleicht wird es dann besser gehen. So bleibt Ihr am Grübeln, und am Spähen, am Wühlen, und am Verwerfen, bis Ihr entweder das wahre Heilmittel trifft, oder bis der Kranke von selbst geneset, oder bis er stirbt. — Könnt Ihr es nun leugnen, dass Ihr in beständigen Täuschungen lebt, und unaufhörlich gescheiterte Pläne zu beklagen habt! mir scheint aber, werthe Herren und Freunde! ein Leben, das unter beständigen Täuschungen hingehet, ist ein schlechtes, ein wahrhaft erbärmliches Leben.“ — Reil (Fieberlehre 1811.): „Ich bin jetzt vollkommen überzeugt, nach dem ich lange genug von dem Strudel grundloser Hypothesen hin- und hergeworfen bin, dass es Regionen in der Medizin gibt, wo es noch stockfinstere Nacht ist, und welche nicht durch Hypothesen, sondern nur durch Versuche und Erfahrungen aufgeklärt werden können.“ — Chaulant (Zeitschrift für Natur und Heilkunde 1. Bd. 2. Heft. S. 313): „Wir wollen vom Dunkeln das Licht verbreiten, aber es will nicht hell werden: wir haben auf den Sand des Meinens gebaut, und das Gebäude schwankt wie das Rohr im Winde.“ — Girtanner: „Da die Heilkunde keine festen Principien hat; da nichts in derselben ausgemacht ist; da es nur wenig sichere, zuverlässige Erfahrungen in derselben gibt: so hat ein jeder Arzt das Recht, blos seiner eigenen Meinung zu folgen. Wo von keinem Wissen die Rede ist; wo alle nur mei-

nen; da ist eine Meinung so viel werth, als die andere.“ Más helyen: „Wer mag seine Zeit darauf verwenden, aus dem ungeheueren Misthauf, den die Aerzte seit 2000 Jahren zusammengesammelt haben, die wenigen Goldkörner hervorzusuchen.“ Dr. Haller (Zeitschr. der k. k. Gesellschaft der Aerzte in Wien): „Die masslose Willkür, welche in neuester Zeit im Gebiete der Therapie herrscht; die Vorliebe, mit welcher gewisse Heilmittel bei oft nur schwankenden Indicationen gereicht, und meist nur zufällige, oder geträumte Erfolge auf deren Rechnung gebracht werden; die leidige Sucht, etwas ganz Besonderes durch ein bisher unbekanntes oder nicht angewandtes Heilmittel erzielen zu wollen, etc.: macht eine Übersicht der therapeutischen Leistungen zu einem ebenso mühsamen, als undankbaren Geschäfte!“ — Dr. G a r m s (Eröffnung eines neuen Weges, Leipzig 1853. 89. lap.): „Kommen nun die Herren Collegen zur Consultation zusammen, so wird die Sache noch interessanter, und wäre sie für den Patienten nicht so ernst, man wäre versucht, sie herzlich lächerlich zu nennen. Da reiten sie nun ihre verschiedenen Steckenpferde; der eine reitet auf den Nerven; der andere schwimmt im Blute; der dritte kämpft mit der *Materia peccans*, wie Don Quixotte mit den Windmühlen; dieser klagt die Leber; jener die Milz; der das Herz etc. an. Dieser will laxiren, jener will Diuretica, ein anderer Diaphoretica reichen! einer hat hier, — der andere dort in seiner Praxis Ausgezeichnetes davon gesehen. Man vereinigt sich endlich zum Laxiren; aber womit? Senna? Jalappe? Calomel? Mittelsalze? Rheum? Und das nennt man dann noch **rationell!**“

Őszinte vallomás ismét, s ez allop. orvostól! — De halljuk még hazánk egy névtelen orvosát. „A legjelesbek közlünk jól érzik gyengeségünket; hány éjet nem töltenek el olvasva, gondolkodva! És mit nem adnék én is (így szól a közlő) csak némely egyes betegségekért biztosan győző gyógymóddért“ stb. (Lásd Világ 1843. 12. sz.) sat. sat.

Ennyi őszinte vallomás! ennyi és ezekhez hasonló még ezer annyi kitörő panasz hangzik mai napig minden részről, panasz a régi gyógymód ellen; és mégis — mi gyanusítottunk! (elég szerénytelenül), kik mindezeket előbb szintén mélyen érezvén, egy biztosb gyógymódhoz ragaszkodunk — a homoeopathiához; igen — biztosb gyógymódhoz, a mint ezt kórházi adatokból nyilván láthatni. Már pedig, hogy két tárgyról józan ítéletet hozhassunk,

nemde? szükséges, hogy mind a kettőt jól ismerjük; — különösen, hogy két tapasztalati tárgyról mondhassuk ki logikai véleményünket, nemde? elkerülhetlenül szükséges, hogy mind az egyik mind a másik részről nem koholt, hanem hiteles tapasztalati adatokkal lépünk föl; — és ime! — vannak mégis többen, kik minden kórházi adatot meg tudván hidegen vetni, kik tulajdon tapasztalásukra sem akarván méltatni a homoeopathiát, — fölötte pálczát törni nem áttallanak!

Századunk jelszava: „haladjunk“; és hogy az anyagiakban és szellemiekben egyiránt a régi jó helyett a jobb újat elfogadni készek vagyunk, fennhangon és büszkélkedve hirdetjük: csupán a hasonszenv, mely legfőbb kincsünket, egészségünket, életünket tárgyalja, maradjon az anyagi érdekek mögött annyira, hogy azok szava, kik ezzel legfényesb hiv tapasztalásuk után jó lelkiismerettel kínálnak bennünket, viszhangra ne találjon, hanem elveszsen a pusztában kiáltó vándorként?! Ime — az electro-magnetismus magasztos theoriája szerint parányi villanyosság által, (szebben nem tudván magamat kifejezni, itt dr. Balogh ékes szavait használom) „pár perc alatt villámsebességgel tudatja már gondolatait az ember a távol földek lakóival. Néhány óra alatt ezer meg ezer példányokban osztja szét eszméinek másolatát. Pár nap alatt országokat fut által s az oceán hullámain repülve, messzetartományok partjaira száll. A tudományok országában a legmeglepőbb, legnagyobb fölfedezések egymást érik. Az előítéletek s elfogultságok homályát a valóznak mennyei sugárai háttérbe szorítják. A régi nehézkes, mély álmra szenderítő s tévutakra vezető rendszerek ideje lejárt;“ — és a gyógyművészség?! — — —!!! de szóljanak erről a szenvedők! *)

*) De hát, kérdik sokan, miért nem gyógyítanak h. gyógymód szerint az orvosi notabilitások. Erre a kérdésre Seneca szavaival felelek: „ki mit tanult, azt miveli“. A leghiresebb zongorász nem játszhatik hegedűn, noha a hegedű is a zenészethez tartozik, ha abban nem mivelte, nem gyakorolta magát: így a gyógyszerek alkalmazása (therapie) más levén az allopathia-, más a homoeopathiában, a homoeopathiát tanulni kell, mire némelyeknél kedvező körülmény, másoknál kedv, idő, és még fia t a l k o r kívántatnak;

Nem czélom itt ismét előhozni gyógyszereink gyorsabb s biztosabb hatását a heves (acutus) bajokban úgy, mint az idült (chronicus) betegségekben; de nem lehet nem említenem ugyanazoknak könnyü bevételét s olcsóságát is; mert egy keserü érzés rezgi át keblemet, ha fölemelem fátyolát azon időnek, melyben alkalmam vala gyermekek gyógyítását (régí gyógymód szerint) szemlélni, — és sok szegény szánandó állapotát látni. A multa visszatekintve, összevéve egyszersmind a homoeopathiának minden előnyét, Hahnemann gyógymódját Galen gyógymódjával legfényesb érczek csábitása mellett sem tudnám fölcsérélni. Szinte most is látom, mikép rettegének a gyermekek orvosuk jelenlétében; mikép beszélék el bajaikat félelem-szülte akadozással; mikép rimázkodának összetett kézzel, tőlök kitelhető ékesszólással irgalmat gerjesztendők, látván a veendő gyógyszerert; mikép függeszték pillanataikat szerelmök kedves zálogaira a belső gyötrellemmel telt szülék; mikép nyomák vérző szivvel forró csókjaikat a fájdalom vagy inkább félelem miatt sikoltókra, kérvén, mindenféle ígéretekkel kecsegtetvén őket az orvosság bevételére; midőn végtére mindez nem használván, sok belső küzdés után, a halál hideg karjaiból menteni kívánók, lefogák szeretett gyermekeiket, szájokat erőszakkal felnyiták s így önték be az általok és gyermekeik által ezerszer megátkozott gyógyszerert. Szánandó szülék! ártatlan gyermekek! mily szívesen s minden undor nélkül vehetnék be az újabb gyógymód szerint adandó szereket, és pedig nagyobb sikerrel! Sok szegény ember, megbetegedvén szerette neje vagy gyermeke, mindennapi keresetét áldozza fel egészségük helyreállítása kedvéért; de sokszor a még szükségesnek mondott gyógyszer-halmaznak megszerzésére

mert hiába! mit e tekintetben Hufeland nyíltan kimondott, azt valljuk meg más szavakkal „mit a Janika meg nem tanult, azt a János ur megtanulni nem bírja.“ Ha orvosi oklevelem elnyerése után, azonnal nem kezdek a homoeopathiának tanulásához, őszintén megvallom, 25 évi allop. praxisom után, alkalmasint magam is csak abban gyakoroltam volna magamat, mit tanultam és újat tanulni vagy időm, vagy kedvem alig lett volna.

mindezen keresete elegendő nem lévén, főleg huzamosb nyavalyákban, a kétségbeesés kínos érzelmei szaggatják keblét, midőn hosszabb idő alatt már minden pénze elfogyván, nem tudja szegény, hová forduljon! E helyzetében kész volna szívéből pénzt venni, hogy megmentse a veszélytől családját, melynek életébe tulajdon élete van fonva! Szánandó ember! Ő még nem ismeri az áldott homoeopathiát, mely igen csekély költség mellett biztosabban segítene minden aggodalmán! Mily boldogok s örök hálával magasztalandók ily esetben a földesurak és lelkesek, kik hasonszenvi szereket tartván házuknál, ezeket használják a szegény betegeknek is, anélkül hogy a nagy költség terhét éreznék, anélkül hogy tetemesen árthatnának tévedés esetében, mint árthatnak hánytató, hashajtó stb. szerek által, — gyakran ohajtott sikerrel orvosolván.

Ezen emberbarátok és gyógy módunkat közelebbről megismerni kívánó azon orvosok, kik minél rövidebb, minél könnyebb útmutatást akarnak, leginkább **forró** — acutus — *) betegségek gyógyításában, fogadják szivesen munkám e negyedik tökéletes kiadását, hol több *chronicus* nyavalyáról is teszek említést, és használják azt a szenvedő emberiség javára és *Hahnemann* dicsőségére. Részemről, — miután szerencsés tapasztalati adatok által lelkesítve fogtam tollat és nem annyira fáradoztam, mint élveztem inkább, midőn e csekély munkámat írom, — egy meleg kézszorítással tökéletesen megelégszem azon esetre, ha szív- s észhez szóló soraimért azt csakugyan megérdemleném.

Valóban szép, bár nehéz a pálya, melyet mi orvosok futunk; — egészséget, életet adhatni embertársainknak, vajmi dicső hivatás! Azért is szoros kötelességünkben állana mindent elkövetni, mindent, a mi üdvös, kizsákmányolni a szenvedő emberiség javára, jól tudván, hogy semmi sincs oly csekély a széles föld kerekiségén, mit hidegen lehetne megvetni. *Newton* lehullott almája nagy következményeket szült e földön; így *Hahnemann*

*) Milyen betegségek tartoznak a forró — acutus — betegségekhez, előbb már említém.

chinája, mely által elve alapítására jutott, nagy változásoknak lőn kútfeje az orvosi tanban. Hogy a tapasztalati tárgyban fő győz-ok a tapasztalás, tudják elleneink; rajta tehát, — tegyenek kísérleteket, hogy lássák, mikép nem phantasia gőzéből van alkotva azon alap, melyen Hahnemann tanítása épül, hanem erős alapon áll ez: a tapasztaláson; mely ha azt mutatná, hogy hasonszenvi uton gyógyítani nem lehet, minérdekünk-parancsolta tekintetből is már rég meg kellett volna azt vetnünk; meg kellett volna vetnünk a homoeopathiát, vagy rettegnünk kellene a nyilvánosságtól. De mi magunk keressük a nyilvánosságot; emberbaráti kötelességből ügyfeleinket mi kínáljuk gyógyszereinkkel, melyek életet osztanak, ha ügyesen kezeltetnek; — és mégis mi gyanúsítatunk gyógymódunkért, melynek megismeréséhez oly egyenes út vezet!

Azonban, ez vala sorsa minden új találmány- és tudománynak. Az indifferentismus, scepticismus legyőzésére néha századok szükségesek! De a tudományok mezéjén minden új elmeszüleményre czélzó illetén nyilak döféseit Pallas erősebb paizsa fel fogja tartóztatni, — el fogja háritani mindenkör, s végve ki fogja vívni magának a megérdemlett dicsőséget. Így H-n tana is kivíandja magának a közmegelegetést; mert évek óta harczolva: meg nem törve, — sőt növekedő terjedése által mindinkább megerősödve, teljes tiszteletben él azoknál, kik azt közelebről ismerik; élete — halhatatlanságra alkotott épsége által van biztositva. Akadályok állanak minden pályán, főkép mely a mindennapitól eltért; minden új igazságnak sorsa: bizalmatlankodás — ellenszegülés — megvettetés; minden új keletkezetnek egy időig küzdenie kelle az ős idő sürü moha alatt buján tenyésző előítéletekkel; míg végre a sors boszujának napja feltünvén s az előítéletek vastag köde széledvén, a győző igazságnak örömtelvé hódolt az ezt kereső emberiség. — A szenvedők javára szentelt fáradalomk már is szépen érő és minden viharok daczára el nem maradható gyümölcse, egykor szép jutalma leend lefutott röggős pályánknak. — Azt mondja Seneca: „a miért szenvedni nehéz volt, arra visszaemlékezni édes.“

Előleges utasítás

a betegségek gyógyítása ügyében.

Hogy szerencsésen gyógyíthassunk, eleve tudnunk kell, hogy ugyanegy betegség ellen több az orvosság; mert ugyanegy betegség, p. o. váltóláz, különféle symptomákkal mutatkozik. Figyelemmel olvassuk tehát által mindazon orvosságokat, melyek bizonyos betegség ellen javasoltatnak, és ezek közül válaszszuk azon szert, mely, leirt körjeleire és egyéb körülményekre nézve, leghasonlóbb a gyógyítandó betegséghez. Így a fogfájás ellen igen sok a gyógyszer, miután a fogfájás igen sokféle symptomákkal mutatkozik; ha ezen szereket csak amugy vaktában rendre próbálgatjuk, betegeink napokig kinosan fognak szenvedni; de ha figyelemmel olvassuk át mindazon szereket, melyek a fogfájás ellen javasoltatnak és ezek közül a jelenlevő fogfájáshoz legillőbbet, leghasonlóbbat választandjuk, — ez leend a specificum, — ennek beadása után sokszor már néhány percz mulva (nem akarom a dolgot nagyítani), órák alatt közönségesen s kevés kivétellel, javulást éreznek betegeink, rövid idő alatt egészen megszabadulván a gyötrő kinoktól.

A gyógyszereknek ily módon történendő választása mellett figyelmeznünk kell még az alkalmi okokra, melyek a betegséget okozzák, milyenek: a meghülés, szenvedélyek sat.

Figyeljünk egyszersmind a beteg egyéniségére (individualitát) átalában, különösen annak szervezetére, testalkatára; így a kövéreknél az: *antimon.*, *calcareá*, — a nyulánk természetüeknél *nux v.*, *phosphor* figyelembe veendő; a beteg mérsékményére (temperamentumára), — így *crocus*, *lycop.*, *pulsatilla*, *silica* szelid, — *nux v.* heves; ingerlékenyeknek: *bryonia carbo v. graphites*, *natrum m.*, *phosphor*, *sulphur* felelnek inkább meg; — élet mód-

jára, — korára, — mert vannak szerek, melyek különösen működnek a gyermekeknél, így az *aconit*, *chamom.*, különösen az idősbe knél, például az *opium*, *baryta*, *aurum*, *conium*, valamint némely orvosságok hathatósabbnak tapasztaltatnak a nőknél: így a *pulsat.*, *sepia*, *platina*, *belladonna*; mások ismét a férfiaknál: *nux*, *phosphor*. Figyelmezzünk általában arra is, valljon a betegségnek symptomái éjjel, nappal, vagy reggel, — nyugalomban, vagy mozgásban, meleg, vagy hideg által növekszenek, vagy enyhülnek-e sat. De itt jól jegyezzük meg, hogy azon szerek, melyek bizonyos mérsékményü, vagy koru sat. egyénekre különösen hatnak, *caeteris paribus* alkalmazandók és így nem egyedül ezeknek, hanem kedvező körülményekben másoknak is használhatnak, valamint a beteg egyéniségével megegyező szerek is csak úgy fognak működni, ha egyébiránt szintén illenek a gyógyítandó betegséghez.

Igen figyeljünk még, különösen *chronicus* esetekben, a testben talán már rég jelenlevő *vérvegyredyscrasiára*, azaz: figyeljünk arra, valljon nincs-e a betegség szoros összeköttetésben a testnek *scrophulosus*, bujasenyves, rühes, sömörös, köszvényes, aranyeres állapotával, mely a testben már rég lappang? nem-e ez az alapja a gyógyítandó betegségnek? mert a testben szunyadozó ezen betegségek figyelembe vételével lehet csak gyógyítanunk jó sikerrel különféle mind *acutus*, mind *kronikus* betegségeket, — és ezeknek jóslata (*prognosisa*) is, a testnek különben egészséges, vagy már ezelőtt alattomban beteges állapotától függ leginkább. Kérdezzük meg azt is, valljon betegsége előtt nem élt-e a beteg *heroicus* orvosságokkal, *mercurral* nagy adagban? (*Mercurialis* szerek ellen jók az: *ac. nitri*, *thuja*, *hepar s.*, *china*, *staphysagria*, *aurum*) — tekintetbe vevén általában a beteg *dispositióját* bizonyos betegségre.

Továbbá, elkerülhetlenül szükséges, hogy gyógyítás alkalmával a kevésbé lényeges symptomákat jól különböztessük meg az *essentiális* symptomáktól, főleg ezekre fordítván figyelmünket. Így, typhusban ne sokat törődjünk a több napi szorulással és e miatt ne változtas-

suk a typhus ellen indikált szereket a végre, hogy széke legyen a betegnek; mert az organismus ilyenén rendetlen állapotában, ha a rendetlenség fő symptómáit eltávolítjuk, az ezekkel szoros összeköttetésben levő és így kevésbé lényeges symptómák is el fognak enyészni. Megtörténhetik azonban, hogy a veszélyből már kiragadott beteg rendes állapota a még hátramaradt akadályok miatt egészen vissza nem akar térni; hogy ekkor már e hátramaradt kór legyőzésére más szerek adandók, — magában értetődik. —

Mindezen és orvosi szempontból elkerülhetlenül szükséges egyéb körülményekre figyelve, — a még kezdő nyavalyának további, tán veszedelmes kifejlődését gyakran gátolandjuk; gyógyítandunk több kifejlődött betegséget is, a szövevényes bajokban pedig nem ártandunk legalább annyira hasonszenvi szereinkkel addig, míg orvoshoz jutandunk, mint az ugynevezett házi orvosságokkal, melyenek a különféle labdacok (pilulák), porok, theák sat. Hogy a h. orvosnak egyszersmind a physiológiát, pathológiát sat. jól kell tudnia: hogy a symptómák összegét helyes szempontból fogván fel, okszerűleg gyógyíthasson, — világos.

A jól eltalált szernek jele: a beköszöntő javulás, vagy változás, p. izzadás *), melynek következtében acutus betegségekben rövid idő alatt javulást is érez a beteg, mire a chronicus nyavalyákban csak hosszabb idő lefolytával számíthat. Ilyetén javulást vagy változást tapasztalván, ne változtassuk az orvosságot, hanem folytassuk azt és legyőzendjük a betegséget. — Végre, hasonszenvi gyógyszereink használata alkalmával, mellőzzünk minden más külső vagy belső szereket, nehogy ezek által a be-

*) Az előhozandó izzadás kedvéért nem szükséges takarókkal terhelni a beteget; takarózzék ő csak úgy, mint közönségesen szokta magát betakarni, és a jól adott gyógyszer izzadásba hozza. De az izzadásban levő, egész gyógyítás alatt, különösen orvos engedelmé előtt föl ne keljen úgyából kivált acutus betegségekben, inget se változtasson; mert legnagyobb óvatosság mellett is néha meghűlvén, így előbbi nyavalyájába visszaesvén, ennek halálos kimenetétől méltán tarthat, daczára az ismét bekövetkező izzadásnak: mivel ha az első betegség által ellankadt életerő, ezen megújított törekvése alatt egészen kimerül, — ekkor nem segíthet már többé az orvos! Ezt minden okos ember átlátván, legyen szófogadó és ne tegye ki magát a legnagyobb, többnyire legyőzhetlen veszélynek.

adott gyógyszer működése gátoltassék. (Én csak hígított — diluált —*) szerekkel gyógyítok, ezekkel megnedvesített kis golyókat, néha cseppeket használván; és a gyorsabb lefolyásu — acutus — bajokban közönségesen 3 — 5 golyócskát (vagy egy-két cseppet) tesztek pohárba, rá öntök tiz evőkanálnyi vizet, addig várok, míg e golyócskák elolvadnak, azután jól fölkeverem az így készített gyógyszert, kanalankint adom be, minden 1—2 órában egy evőkanállal; — rendkívüli nagy fájdalmakban, milyenek a fogfájás, gynomorgöröcsök, vagy rögtön veszedelemmel fenyegető betegségekben, milyenek a guta, nőknél néha a méhvérfolyás sat. $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órában; de javulást tapasztalván, mindig ritkábban.) Ha alszik a beteg, álmából sohase ébreszszük föl rendes beadás miatt. Elfogyván az említett módon csinált orvosság, abból ugyanazon mód szerint készitek ismét és folytatom az orvosság beadását, ha sikerét tapasztaltam; különben tiszta poharat és tiszta kanalat vevén, a körülményekhez képest változtatom gyógyszeremet, veszedelem esetében előbb is mintsem egészen elfogyna. De ha bizonyos szerből, p. o. *aconit*ből csak egyszer-kétszer akarok beadni, ez után pedig más gyógyszert,

*) A növények hígítása vagyis dilutiója így történik: A még virágzásban levő növénynek, p. o. a virágzó *belladonnának* egy edénybe kisajtolt nedvéből veszünk 10 cseppet, ezekhez 90 csepp lepárolt borszeszt (spiritus vini rectificatus) vegyítünk egy üvegcsőben, ezt jól felrázzuk, — és ez: az első dilutio; ebből ujlag 10 cseppet 90 csepp borszesszel vegyítvén, — a második, a harmadik s. b. dilutiót készítjük. — Az ásványok dilutiója pedig így történik: Bizonyos ásványból, p. o. a *cuprumból* veszünk 5 szemert (egykét ásvány kivételével), ezekhez 95 szemer (Gran) tejcukrot adván, e vegyítéket üveg porcellán edényben hasonló törővel hosszabb időig dörzsöljük, — ez az első vegyíték; ebből ismét 5 szemer 95 szemer tejcukorral hasonlóul dörzsöltetve, — a második, továbbá a harmadik vegyítéket adja. Ebből 5 szemert 95 szemer vizes borszesszel fennemlített módon diluálunk háromszor egymás után, — a többi dilutiókat tiszta borszesszel készítvén. — Vagy mások szerint: egy csepp folyó orvossághoz 99 csepp borszeszt, — egy gran mérő szerhez 99 gran tejcukrot adván, az előbb mondott mód szerint készíttetnek a h. orvosságok. Ekkép csinálván a hom. dilutiókat, ugyan ki gyógyítana azokkal, ha kívánt célhoz nem vezetnének? hiszen kezeink között: a növények essentiái, az ásványok első triturációi!

Én a növényi dilutiókból a 10—20-dik dilutiót használom; midőn a solidumok közül a 20—30-dikat választom általában, és pedig egy üvegcsőt cukor-golyócskákkal töltvén meg, ezekre néhány csepp diluált szert öntvén, az illetén, orvossággal impraegnált golyócskákkal gyógyítok közönségesen. A metaphisical subtilitások egyike lenne: határozottan kimondani, hogy az említett dilutiók közül melyik használandó különösen; bizonyos betegséget kivéve, hol kiteszem az adandó orvosságnak határozott adagát

— vagy ha az orvosság bevétele ritkábban (p. o. napjában kétszer; a *chronicus* nyavalyákban csak minden másod, negyed, nyolczad nap) szükséges, — ekkor 3 golyócskát egy-két evőkanályi vízben felolvasztván, vagy, ha jobban tetszik, szárazon, egyszerre adom be betegemnek. *Chronicus* bajokban több hétig ugyanegy orvosság mellett maradok és csak ekkor változtatok szeremet azon esetre, ha épen semmi sikerét sem tapasztaltam. *Acutus* betegségekből, ezeknek igen sebes, vagy lassúbb lefolyása szerint: egy-két óra, vagy egy-két nap múlva változtatok az orvosságot azon esetre, ha sem izzadást, sem némi csekély javulást nem okozott. Midőn két szert felváltva akarunk használni, ekkor legyen mind az egyik, mind a másik szernek külön pohara és kanala. De erről különösen is teendek említést; kimondhatom azonban bátran, miszerint a valódi hom. orvos sohasem szorul a gyógyszerek essentiái-, vagyis tincturáira, hanem ezeknek dilutióival mindenkor legyőzi a legyőzhető kórokat; — elvünk következtében, mint mondtam, a gyógyszerek ezen dosisa *quantitativ* mindig elegendő, miután ezek *qualitásában* rejlik az erő. Az iránt semmi lényeges észrevételem sincs, midőn némelyek golyócskákat, mások ismét diluált cseppeket használnak szívesebben; de ismétlem: diluált cseppeket, mert csekély kivétellel csak ezek felelnek meg általában tudományunk szellemének, nem pedig az essentiák, vagy *trituriációk*.

Ezen utasításom mellett:—a gyógyszereknek könnyebb választása kedvéért *szövevényes* (*complicált*) esetekben, — vagy hogy akkor, midőn egyes *symptomák*, egyes *körülmények* *szembetűnő* jellemzik a nyavalyákat, — vagy midőn bizonyos betegség ki nincs fejlődve és csak egyes *symptomákat*, egyes *körülményeket* észlelhet a beteg,—könnyen találhassunk illendő *gyógyszereket* oly *acutus de főleg chronicus betegségekből* általában, melyek könyvemben leírva nincsenek: irányul szolgáljon e célra a most említett kóresetekben e rövid „repertoriumom.“

Általános kórszemle.

(Repertorium).

Itt — különösen jellemző egyes symptómák vagy körülményekre vonatkozólag: 1-ör az álmatlanság, 2-ör az álmoság, 3-ör lelki szenvedések, szellemi okokból származott bajok ellen találhatunk illendő orvosságokat. 4-er Figyelve a beteg szervezetére (constitutiójára), azonfölül az érzelmek minőségére, több szerből választhatunk szintén egy illendőt. 5-ör Amennyire feltűnő néha, mikép a test különféle helyzete, nemkülönben nyugalom, mozgás, nyomás, érintés által nagyobbodnak vagy kisebbednek a fájdalmak, — e tekintetben is szemlélhetünk ki specificus szereket; úgy az erőművi (mechanicus) sértések okozta bántalmakban; valamint 6-ör az időviszonyokra változó betegségekben, — hidegre vagy melegre fellépő fájdalmakban. 7-er a bőr-, 8-ör a csontbántalmakat illetőleg, ezekre nézve is kikutattam az egyes symptómákra illő orvosságokat: általában véve a betegségeket és csak illetően egyes jellemző symptómákra szorítkozva. Végre ily módon figyelmettem t. olvasóimat több egyes betegség leírása után, az ezekre vonatkozó egyes feltűnőleg jellemző symptómák- és ezeknek megfelelő orvosságokra, főleg **chronicus** esetekben használandókra.

Megjegyzem itt azonban, mikép ezen egyes feltűnő symptómák a többi jelenlevő symptómákkal és körülményekkel összehasonlítandók és így mindenkor azon gyógyszerek választandók, melyek legtöbb symptómának és körülménynek megfelelnek. Ezen értelemben, a jelenlevő betegség ellen nem egyedül kórjelileg (symptomatisch), hanem egyszersmind egyénileg (individuell), azaz a beteg pathologiai természetéhez illőleg választandó az orvosság. Vagy, hogy másképp fejezzem ki magamat: a betegségek gyógyításában nem csak a betegség, hanem az egyéniség is mindenkor, de főleg chronicus esetekben méltánylandók.

1) Álmatlanság ellen: *)

Álmatlanság álmoság mellett: *arnica, bellad., caladium, chelidon, natrum m., sambucus, silica, cofea.*

Álmatlanság szenvedélyek miatt (nézzük a 3-ik cikket).

Folytonos gondolatok miatt: *calcarea, china, nux v., lycopod., pulsat., staphysagria, sulphur.*

Sok gond, aggodalom miatt: *ac. phosphor, graphites, staphys.*

Belszorongás (Angst), nyugtalanság miatt: *arsenic., bellad., bryonia, calcarea, carbo v., caustic., chamom., cocculus, graphit., mercur, phosphor, sepia, veratrum.*

Ábrándos képzelettek miatt: *bellad., calcarea, china, ledum, mercur, phosphor.*

Buja gondolatok miatt: *calcarea, carbo, china, graphites.*

Ijesztő képzelettek miatt: *calcarea, carbo, silica, bellad.*

A kisértetektől való félelem miatt: *carbo, cocculus, sat.* (nézzük a 3-dik cikket.)

Ideges felingerültség miatt: *china, cofea, colchicum, nux v., pulsatilla.*

Vérpezsgés miatt: *aconit, bryonia, mercur, sepia, sildea,* (*pulsat.* ha a fejben, vagy a mellben érezhető a vérpezsgés).

Száraz forróság miatt: *calcarea, chamom., phosphor, petrol., psorin.*

Fejforróság miatt: *silica, pulsat.*

Izzadás miatt: *arsenic., veratrum.*

Álmatlanság éjfél előtt: *bryonia, phosphor, rhus.*

— éjfél után: *nux v., rhododendron;*

— oly érzés miatt, minőt a testen mászó hangyák okoznak: *carbo v., lycopod.;*

— viszketés miatt: *carbo v., lycopod., mercur, pulsat, sulph.*

Időszakonkinti álmatlanság (periodische Schl.) nézzük a 6-ik cikket.

2) Álmoság és álombántalmak ellen:

Az álomkór le van írva más helyen.

*) Ha az álmatlanság bizonyos betegségnek kórjele, ekkor természetesen ezen betegség gyógyítandó illő szerekkel és nem az álmatlanság egyedül, mely közönségesen mindenkor más bajjal van összekötve.

Almosság azonnal este felé: *lachesis, angustura, calcarea, conium, crocus, arnica, ac. phosphor., silica, sulphur.*

— reggel: *rhus, spigelia, nux v. zincum, ledum;*

— déltájban: *agaricus, aurum, bryonia, china.*

— munka-közben: *sulphur, zincum, ammon., phellandr., natrum c.;*

— minden harmad nap: *sepia;* — le nem győzhető: *aurum, cannabis, lachesis, sulphur;*

— álom nélkül: *arnica, bellad., caladium, chelidon., natrum m., sambucus, silica.*

Kábitó álom: *opium.*

Boszorkány-nyomás (Alpdrücken): *aconit,* ha forrósággal, szomjjal, szorongó légzéssel lép fel; *nux v.* gyomor-terheltség után; *opium* hörgő légzés jelenlétében; nemkülönben *ammonium m., lycopod., bellad., bryonia, cyclamen, pulsatilla, silica, ignatia, conium, sulphur.*

Nehéz álmak: *nux v., phosphor, china, thuja.*

Borzasztó álmak: *arnica, cocculus, graphit, lycopod., nux v., phosphor, pulsat.*

Buja álmak: *ac. phosphor., lachesis, platina, thuja, viola tr., opium.*

Felriadás az álomból (Aufschrecken): *bellad., ginseng, bryonia, caust., chamom., drosera, hepar, lycop., puls., sepia sat.*

Eszméletlen (unbesinnlich) fölébredés: *china, puls., platina.*

Álomban érezhető fájdalom: *arsenic, carbo v., graphit, ac. nitri, sulphur.*

Ébrenre alvás: *cocculus, hyosciamus, laurocerasus, veratrum.*

Álom után rosszabbulás: *calcarea, carbo, cocculus, conium, graphit.*

Felébredéskor keserű szájíz: *bryonia, rhus.*

— szomj: *ac. phosphor., sulphur.*

Alvajárás (Sonambulismus): *phosphor, silica.*

3) Beteges körülményekben a lélek állapotára vonatkozólag, vagy lelki szenvedésekben, vagy szellemi okokból eredő kóresetekben ezekre figyeljünk:

Öröm után fejlődött kóresetekben: *cofea.*

Bú, bánat után: *ignatia, platina, pulsat., ac. phosph., staphys.*

Harag után: *aconit, chamom., nux v., bryonia, colocynthis, platina, sepia, staphys.*

Ijedés után: *opium, ignatia, platina*; forróság: *aconit.*

Elkeseredés után: *colocynt., staphys.*

Szerencsétlen szerelem után: *lachesis, ac. phosphor., ignatia, staphys.*

Szerelemféléstől: *ac. phosph., lachesis, hyosciamus.*

Az állati ösztön erélyes legyőzéséből eredő bajokban: *conium, bellad., nux v., calcarea, graphit., lycopod., hyosc., lachesis, phosphor, ignatia.*

Gond és aggodalomtól: *graphit, ignatia, ac. phosph., staphys.*

Félelem után: *pulsat., bellad., opium*;

— a kisértettől: *arsenic, carbo v., ignatia, pulsat., ranunculus, sulphur*;

— a betegségtől: *calcarea*;

— a magánytól: *lycopod*;

— a haláltól: *agnus, arsenic, bryonia, calcarea, ac. nitri, cocculus, graphit, platina, pulsat., rhus*;

— a szerencsétlenségtől: *calcarea, graphites*;

— a mérgezéstől vagy elárulástól: *bellad., hyosciam., rhus*;

— a jövődőtől: *anacard., bryonia, ginseng, digitalis, staphys.*;

— a tébolyodástól: *alumina, calcarea, mercur.*

Félelmesség, belszorongás (Angst): *arsenic, bellad., phosph., pulsat., veratrum*; éjjel: *caustic*; alkonyatkor: *calcarea*; égi háboru alkalmával: *phosphor, natrum m.*

Epedés (Gram): *ac. phosph., graphit., ignatia, lycopod., staphys.*

Honvágy (Heimweh): *aurum, capsicum, carbo v., ac. phosph., silica.*

Életunottság: *arsenic, antimon., aurum, carbo v., phosphor, sepia, silica, staphys.*

Öngyilkolási eszmékkel való foglalkozás: *alumina, antimon., arsenic., aurum, nux v., pulsatilla, rhus, secale, spigelia.*

Ábrándozások a philosophiai téren: *sulphur.*

Vallásos lelki szenvedések: *arsenic, veratrum, aurum, lycopod., pulsat., sulphur, selenium, lachesis.*

Irtózástól eredő bajokban: *calcarea, phosphor.*

Elmeeröltetéstől: *calcarea, nux v., lachesis, bellad., sulphur, colchicum.*

Megfeszítéstől irás alatt vagy után: *bryonia, cannabis, natrum m., sabina, silica.*

Sok beszéléstől: *arnica, arsenic, aurum, bellad., calcarea, carbo v., cocculus, natrum m., nux v., cannabis, phosph. silica, stannum, sulphur.*

Mások beszélésétől: *arsenic, ammonium, veratrum.*

Társaságban fellépő bajokban: *baryta, aurum, pulsat., bellad., cicuta, conium, croctalus, cuprum, rhus, selenium, stannum, lycopodium.*

Magányban felmerülő bántalmakban: *arsenic, stramon., phosphor.*

Ember-gyülölés: *ledum, phosphor*: — a sértő egyént illetőleg: *natrum m.*

Zenétöli izgatottság: *ac. phosphor., calcarea, sepia.*

Hajlam a sirásra: *bellad., bryonia, calcarea, aurum, chamom., ignatia, lycopod., pulsat., rhus, natrum m., platina, sulphur, staphys.*

Alaptalan nevetés: *aurum, bellad., cicuta, hyosc., crocus, nux mosch., stramonium, ignatia, sulphur, veratrum.*

Változékony kedély: *crocus, cyclamen, ignatia, platina, stramon., zincum.*

Szerencsétlenség érzelme fontosb ok nélkül: *china, veratrum.*

Kétségbeesés: *arsenic, aurum, calcarea, carbo v., graphit., veratrum*; mások miatt: *aurum*; lelki üdv miatt: *lycopod., sulphur.*

Képtelenség a szellemi munkálatra: *alumina, cyclamen, lycopod., natrum m., sepia, spigelia, ac. phosphor., silica.*

Kelletlenség (Verdrieszlichkeit): *ammonium m., aurum, evonymus, ledum, gratiola, ac. phosph., natrum s., staphys., ac. sulphur., strontiana, zincum.*

Haragosság (Zornigkeit): *aurum, bryonia, causticum, nux v., petroleum, croton.*

Csintalan vigság (ausgelassene Lustigkeit): *cofea, cannabis, stramonium.*

Szelidség, engedékenység: *crocus, cuprum, lycopod., pulsat., silica.*

Kislelkűség, csüggetegség: *bellad., china, conium, plumbum, secale, sepia, silica, spigelia, sulphur, veratrum.*

Leverettség (Niedergeschlagenheit): *bellad.*, *colchic.*, *colocynth.*, *jod*, *sulphur*, *thuja*.

Részvétlenség, közönyösség: *calcareea*, *cannabis*, *conium*, *lycopod.*, *mercur*, *ac. phosph.*, *rhodod.*, *sepia*.

Elégedetlenség: *angust.*, *capsicum*, *china*, *cicuta*, *plumbum*, *ruta*.

Nyugtalanlás: *arsenic*, *asa*, *bellad.*, *bryonia*, *cantharis*, *carbo*, *colocynth.*, *dulcam.*, *graphit.*, *lachesis*, *mercur*, *nux v.*, *phosphor*, *pulsat.*, *rhus*, *sabadilla*, *silica*, *stannum*, *thuja*, *veratrum*.

— este: *carbo v.*, *nux v.*, *mercur*, *phosphor*; alkonyatkor: *calcareea*; magányban: *mezereum*, *phosphor*.

Hypochondriai szeszély: *anacard.*, *arnica*, *bellad.*, *conium*, *gratiola*, *hellebor.*, *nux v.*, *phosphor*, *pulsat.*, *senega*, *staphys.*

Hysteriái szeszély: *anacard.*, *asa*, *conium*, *gratiola*, *moschus*, *viola od.*, *cocculus*, *pulsat.*, *sepia*, *platina*, *stramon.*

Megvetéssel járó szeszély: *china*, *ipecac.*, *platina*, *quaiacum*.

Feledékenység: *baryta*, *bellad.*, *crocus*, *croton*, *graphit*, *natrum m.*, *phosphor*, *platina*, *rhodod.*, *rhus*, *silica*, *zincum*, *asarum*.

Szórakozottság: *angust.*, *bovista*, *crocus*, *oleander*, *pulsat.*, *sepia*, *nux v.*, *graphit*, *mercur*, *sulphur*.

A szavaknak helytelen alkalmazása az illető tárgyakra: *alumina*, *ammonium*, *carb.*, *calcar.*, *caust.*, *lycopod.*, *natrum m.*, *nux v.*, *sepia*, *silica*, *sulphur*.

Képtelenség magát kifejezni és összefüggésben beszélni: *alumina*, *ammonium*, *bellad.*, *capsic.*, *carbo an.*, *china*, *conium*, *hepar*, *hyosc.*, *ignatia*, *lycopod.*, *natrum m.*, *nux m.* és *vom.*, *rhus*, *staphys.*, *thuja*, *zincum*.

Gyenge emlékező tehetség: *alumina*, *anacard.*, *natrum m.*, *sepia*, *spigelia*, *staphys.*, *sulphur*, *viola od.*

Gondolat-hiány (Gedankenlosigkeit): *bellad.*, *evonymus*, *nux mos.*, *ac. phos.*, *rhus*, *ruta*, *spigelia*.

Csaló képzelgések (Phantasie-Täuschungen): *bellad.*, *calcareea*, *mercur*, *opium*, *stramon.*, *ac. phos.*, *rhus*, *sabadilla*, *staphys.*; nappal: *opium*, *stramon.*; éjjel: *bellad.*, *ledum*, *mercur*, *phosphor*, *stramon.*

Eszméletlenség (Bewusstlosigkeit): *bellad.*, *camphora*, *ci-*

cuta, helleb., hyosc., opium, ac. phos., platina, pulsat., secale, stramon.

Félrebeszélés láz nélkül: *bellad., bryonia, camphora, cantharis, cuprum, hyosc., lachesis, lycopod., nux v., opium, platina, plumbum, stramon.*

Mélaság (Melancholie): *arsen., aurum, caustic., helleb., hyosc., lycopod., natrum m., calcarea, graph., croton, crotalus, platina, plumbum, senega, stannum, staphys., sulphur.* Különösen:

- ha sok gond által emészti magát a beteg: *alum., ammonium, caust.*; bú, bánat által: *ignatia, natrum m., sepia*;
- ha vallásos tárgyakra merült: *arsen., aurum, selenium*;
- ha a beteg ábrándozó: *arsen., aurum, caust., lycop., pulsat., sepia*;
- ha szelid: *castor., veratr.*; ha ingerlékeny: *antim., aurum, ac. nitri, ac. sulphur., platina, sepia*;
- ha igen félénk: *granat., lachesis, petrol., ac. phosph., sepia*;
- ha szerencsétlennek érzi magát: *chelid., graph., lycop., rhus, sulphur*;
- ha epezti magát: *ignatia, natrum m., pulsat., sepia, sulph.*;
- ha kétségbe esett: *aconit., graph., lycop., pulsat., rhus, veratrum*;
- ha halálát óhajtja: *lachesis, aurum, kreosot, stramon., sulphur.*

Dühöngés (Manie, Wuth): *bellad., cantharis, hyosc., lycopod., stramon., veratrum, agar., camphora, cannabis, cuprum, plumb., sabadilla, ac. nitri.*

Őrületség (Vesanie, Wahnsinn): *antim., bellad., canth., cicuta, crocus, cuprum, hyosc., lachesis, lycop., opium, nux mosch., stramon., veratrum sat.* Különösen:

- ha az örült énekel: *bellad., stramon., veratr.*; ha tánczol: *bellad., cicuta, ac. phosphor., hyosciam.*;
- ha ruháit tépi: *veratr.*; ha harap: *bellad., cupr., secale*;
- ha félénk: *bellad., cuprum, stramon., veratr.*; ha vallásos tárgyakra merült: *lachesis, stramon., veratrum*;
- ha szökni szeretne: *arsen., bellad., cuprum, digitalis, nux vom., veratrum*;
- ha futásnak indul: *canth., hyosc., nux, stramon., veratr.*;
- ha mindent összevissza beszél: *bellad., hyosc., stramon.*;

- ha nevetséges cselekvényei vannak: *hyosc., nux mosch.*;
- ha nem ismeri az övét: *bellad., hyosc., mercur, veratr.*;
- ha nem tudja hogy hon van: *opium*;
- ha kísérteteket és egyéb tárgyakat lát: *arsen., bellad., stramon.*;
- ha dühös: *agar., arsen., bellad., canth., hyosc., lycopod., opium, plumbum, veratrum*;
- ha szerelem következtében örült meg: *ac. phosph., hyosc., ignatia, lachesis, platina*;
- ha szeszés italokkal való visszaélés okozá az örültséget (Delirium potatorum, Säufer-Wahnsinn): *arsen., hyosc., nux vom., opium, stramon., calcarea.*

4) A beteg szervezete (constitutiója), azonfölül az érzelmek minősége is irányt adand a gyógyszerek választásában.

Heves (sanguin.) temperamentumnak fő orvosságai: a *nux v., arnica, aconit.*

Cholericus egyéneknek a: *bryonia, lachesis, nux v.*

Melancholikusoknál az *arsen., lycopod., graphit.*

Phlegmaticusoknál a *berberis, capsicum, jod, pulsat., senega.*

Szelid egyéneknek illendő esetben: a *bellad., lycopod., pulsat.* kitünőleg működnek sat.

Ráosztóros (hypochondricus) férfiaknak hasznosak leginkább: *china, conium, gratiola, nux v., phosphor, staphys., sulphur, veratrum*

Méhkóros nőknek (hysterische Frauen): *arsenic, asa, aurum, bryonia, cocculus, ignatia, natrum m., pulsat., platina, sepia, stramon., sulphur, valeriana, viola od.* sat.

Görvélyes (scrophulös), rühes és a többi hibás vér-vegy (dyscrasie) ellen, keressük ott az orvosságokat, hol ezen kórok leírva léteznek.

Nyulánk egyéneknek: *nux v., phosphor.*

Kövéreknek: *antim., calcarea, senega.*

Öregeknek: *aurum, baryta, conium, opium*; gyengeségben: *china, baryta.*

Gyermekeknek kivált az *aconit, bellad., calcarea, chamom., ignatia, ipecac., lycopod., nux.*

Vérszegénység (Anaemie, Blutarmuth) esetében: *ac. phosphor., china, crotalus, ferrum.*

- Vérbőségtől (Hyperaemie, Vollblütigkeit) eredő bántalmakban: *aconit, bellad., calcarea, hepar, mercur, senega.*
- Vérpezsgés (Blutwallung) ellen: *aconit, arnica, bellad., calcarea, lycopod., mercur, phosphor, sepia, kali carb.*
- Idegesség (Nervosität): *chamom., china, cofea, ignatia, nux v., mercur, pulsat., platina, rhus.*
- Ideg-gyengeség: *baryta, calcarea, china, conium, phosphor, ac. phosph., ignatia, silica, platina.*
- Idegcs fájdalmak (Nervöse Schm.): (*aconit.* kiállhatatlan fájdalmakban), *china, platina sat.*
- Ideiglenes elgyengülés, vagy bágyadtság érzete: *nux v.*; rögtön a menésben: *conium*; sok járás, fáradozás után: *arnica, ruta, silica.*
- Elgyengülés vagy másféle bántalmak, jó nedvek, u. m. vérvesztés, paráználkodás, önfertőztetés által: *anacard., nux vom., conium, natrum m., china, calcarea, ac. phosph., staphys., lycopod., sulphur, phosphor, mos., sepia.*
- Elgyengülés az öregeknél: *aurum, baryta, china, conium, opium*, általában fő szerek az öregek bajaikban.
- Vég elgyengülés: *arsenic, carbo, veratrum.*
- Belső száraz forróság: *aconit, arsenic, bellad., bryonia, dulcam., phosphor.*
- Száraz forróság, csak a jobb vagy bal arczon észlelhető: *chamomilla.*
- Külső forróság, belső borzadozással: *ignatia.*
- Ha a szenvedő részek forrók: *aconit, bryonia, sulphur*; hidegek: *mercur.*
- Izzadás: nézzük tovább „a bőrbántalmak“ közt.
- Fázékonyság, hiányzó állati melegség: *alumina, euphorb., lycopod., ledum, natrum m., sepia, paris.*
- Hideg érzelem: *camphora, china, cicuta, berberis, conium, opium, veratrum*;
- oly érzéssel, mintha hideg lenne a vér: *lycopodium.*
- Borzadozással járó fájdalmak: *arsenic, baryta, mercur, sepia, mezereum.*
- Fázással járó bántalmak: *arsenic, bryonia, graphit, lycopod., pulsat., mezereum, rhus, veratrum.*
- Növekedő és ismét alábbhagyó fájdalmak: *ac. sulphur, platina.*

Nagy nyugtalansággal vagy ingerültséggel járó fájd.: *arsenic.*

Kétségbeeséssel járó fájd.: *aconit, arsenic, carbo v., chamom., colchicum.*

— csak felkelés és járás által eltűrhetők: *arsenic.*

Belszorongással összekötött fájd.: *arsenic, calcarea, phosphor, bellad., chamom., carbo v., rhus, veratrum.*

Remegés, reszketés: *arsenic, bellad., cicuta, cocculus, jod, lycopod., phosphor, plumbum, secale, sepia, stramon.;*
belszorongással: *ferrum, pulsat.;* este: *lycopodium;*
megerőltetés után: *mercur.*

Nehézség érzete: *arnica, baryta, ignatia, mezer., nux v., paris, pulsat., ruta, sabad., secale;*

— reggel felkeléskor: *natrum c., zincum;*

— ebéd után: *lachesis, staphys.*

Hemzsegés — (Kriebeln): *ac. phosph., arnica, colchicum, rhodod., secale, solanum n., ranunculus, plumbum, stramon., sulphur, veratrum;*

— mint a hangyáktól: *carbo v., rhodod., ac. phosph., platina, secale, staphys.*

Merevedés — (Steifigkeits-Gefühl): *angustura, bellad., lycopod., nux v., opium, platina, rhus, sulphur, veratrum, terebinthina.*

Elhalás — (Absterben): például a tagok elhalása: *calcarea, lycopod., secale, chelidon., thuja, conium, nux, cicuta, phosph., zincum.*

Eltikkadás — (Abspannung): *calcarea, carbo v., caust., conium, lycopod., natrum m., senega, spongia, alum., phosphor.*

Bénaság érzete (Lähmige Schmerzen): *arnica, arsenic, cannabis, chamom., china, cocculus, colchicum, rhus, veratr.*

Zsibbadás — (Einschlafen): éjjel: *crocus, thuja;* nyugalomban: *pulsat.;* ülésben: *mercur;* kézi munka után: *sepia;* midőn bizonyos tagjára fekszik valaki: *china, silica;* általában pedig a tagok zsibbadásában hasznosak: *carbo v., calcarea, cocculus, graphit., ignatia, lycopod., petrol., sulphur, veratrum.*

Az inak ugráندozása (Flechsen-springen): *ac. sulphur., conium, jod, rhus, pulsatilla.*

- Ficzamodás érzelme (Verrenkungsschmerz): *ammonium*,
arnica, *bryonia*, *carbo v.*, *causticum*, *natrum m.*, *rhus*,
sulphur.
- Sebszerű fájdalom (Wundheitsschmerz): *cantharis*, *cicuta*,
platina, *pulsat.*, *rhus*, *zincum*.
- Üresség érzete: *cocculus*, *kali carb.*; teliség érzete: *ruta*,
conium.
- Oly érzés, mintha valamely testrész meg lenne kurtítva
(Verkürzungsgefühl): *ammonium*, *baryta*, *causticum*,
graphit, *pulsat.*, *rhus*, *natrum m.*, *sepia*, *sulphur*;
- mintha nagyobb lenne: *alumina*, *aranea*, *mercur*;
 - mintha be lenne bonyolódva (unwickeln): *anac.*, *plat.*;
 - mintha valami eleven mozogna bizonyos testrészben:
crocus, *berberis*;
 - mintha a hus elvált volna a csonttól: *ac. nitri*, *berbe-*
ris, *bryonia*, *ignatia*, *rhus*, *sulphur*;
 - mintha czövektől eredne (Pflock-Gefühl): *anacard.*, *ac.*
sulphur., *ignatia*, *platina*;
 - mintha késsel vakarnák (schaben): *ac. nitri*, *ac. phos-*
phor., *bryonia*, *rhus*;
 - minőt a szálkák (Splittern) okoznak: *ac. nitri*;
 - mintha a vérkeringés megálloított volna: *aconit*, *lycopod.*
- Erlüktetés érzete (Pulsiren): *clematis*, *graphit*, *jod*, *pulsat.*,
sabina, *sepia*, *thuja*, *glonoin*.
- Villanyos lüktetéshez hasonló érzés (electrische Rucke):
arnica, *bellad.*, *nux v.*, *opium*, *lycopod.*, *sulphur*.
- Összezúzatás, összeveretés, ütés, törődés érzelme: *arnica*,
cocculus, *rhus*, *nux*, *ruta*; ha száraz forrósággal jár:
aconit.
- A fájdalmak minőségének továbbá e szerek felelnek meg:
- égető: *arsenic.*, *carbo v.*, *euphorb.*, *phosphor*, *mezereum*,
sabina, *secale*, *sepia*;
 - nyomó: *anacard.*, *arnica*, *bellad.*, *capsic.*, *carbo*, *cuprum*,
cyclamen, *ignatia*, *lycopod.*, *phosphor*, *stannum*, *veratr.*;
 - furó: *agaricus*, *helleb.*, *sabadilla*, *ranunculus sc.*;
 - kopogó: *bryonia*, *calcarea*, *carbo v.*, *chamom.*, *silica*, *ly-*
copodium;
 - csipdeső: *cannabis*, *menyanthes*;

- mardosó, rágó (Nagen): *conium*, *ranunc.*, *lachesis*, *natrium mur.*;
 - vájó (Wühlen): *cocculus*, *nux mosch.*, *berberis*;
 - szaggató (Reissen): *agaric.*, *ammon.*, *aurum*, *baryta*, *bryonia*, *cannabis*, *calc.*, *carbo*, *chamom.*, *caustic.*, *china*, *colchic.*, *colocynt.*, *graphit.*, *pulsat.*, *ledum*, *lycopod.*, *mercur*, *mezer.*, *nitri ac.*, *rhus*, *phosphor*, *spigelia*, *staphys.*, *sulphur*;
 - szúró (Stechen): *aconit*, *bryonia*, *cannabis*, *lycopod.*, *mercur*, *nux v.*, *sepia*, *phosphor*, *spigelia*, *sulphur*, *thuja*;
 - — finom, mint a tüktől: *arsen.*, *cannabis*, *ledum*, *thuja*, *spongia*, *staphys.*, *verbasc*;
 - — mint a balháktól: *mercur*, *platina*;
 - feszítő (Spannen): *angust.*, *antim.*, *arnica*, *euphorb.*, *mezer.*, *platina*, *nux vom.*; mozgás alatt: *bryonia*; menésben: *angustura*; nyugalomban: *rhus*;
 - szorító (Klammschmerz): *unacard.*, *angust.*, *caps.*, *calcareia*, *coloc.*, *conium*, *graphit.*, *lycop.*, *secale*, *stram.*, *ruta*;
 - taszító (stossende Schm.): *cannabis*, *cuprum*, *platina*;
 - kaparó, körömsélő (Kratzen): *sepia*, *silica*, *staphysagr.*;
 - huzó (Ziehen): *antim.*, *bryonia*, *carbo v.*, *caust.*, *cina*, *cocculus*, *lycop.*, *mercur*, *ac. muriat.*, *nux v.*, *platina*, *plumbum*, *pulsat.*, *rhodod.*, *rhus*, *staphys.*, *stramon.*, *tart. emet.*;
 - összehuzó (Zusammenziehen): *capsicum*, *colocynthis*; a sértett részben: *arnica*; egyes részekben: *lycopod.*;
 - görbén összehuzó (Krummziehen) egyes részekben: *calc.*, *coloc.*, *graphit.*, *hyosc.*, *lycopod.*, *mercur*, *phosphor*, *secale*, *silica*, *stramon.*;
 - összefűző (Zusammenschnüren): *alumina*, *cocculus*, *ignatia*, *platina*, *plumbum*;
 - metsző (Schneiden): *ac. muriat.*, *angust.*, *hyosc.*, *argent.*, *china*, *sabadilla*;
 - tompa: *crocus*, *cuprum*, *cina*, *sepia*, *silica*, *pulsat.*, *veratr.*;
 - rángató (Zucken): *chamom.*, *conium*, *cina*, *hyosc.*, *jod*, *lycopod.*, *plumbum*, *opium*, *secale*, *sepia*, *petrol.*, *stramon.*
- Göresök: nézzük „a nehéznnyavalyát“ sat.; oly érzés mellett, mintha a testen egér futna: *ac. nitri*, *bellad.*, *sulphur*;

- gyermekeknél a fogzástól: *cham.*, *ignatia* sat.;
 - terheseknél: *cham.*, *cicuta*, *hyosc.*;
 - gyermekágyasaknál: *bellad.*, *chamom.*, *cicuta*, *ignatia*, *hyosc.*;
 - méhkóros (hysterisch) nőknél: *bellad.*, *cocculus*, *ignatia*, *ipec.*, *chamom.*, *stramon.*, *platinu*;
 - havitisztuláskor: *cofea*, *cocculus*, *ignatia*, *pulsat.*, *cupr.*;
 - gelisztáktól: *cina*, *hyosc.*, *mercur*, *ignatia*, *valeriana*, *cicuta*, *marum v.*;
 - ijedéstől: (*secale* kivált éjjel), *stramon.*, *ignatia*;
 - nagy fénytől: *bellad.*, *stramon*;
 - folyadék-nyeléstől: *bellad.*, *hyosc.*, *canth.*, *stramon.*;
 - külsértés vagy sebektől: *arnica*, *ruta*, *angust.*, *rhus*, *sulphur*; fekélytől: *cocculus*;
 - az idegrendszert gyengítő okok után: *arnica*, *china*, *ac. phos.*, *lachesis*, *calcarea*, *silica*, *sulphur*;
 - szenvedélyek következtében: *chamom.*, *hyosc.*, *nux v.*, *opium*, *cuprum*, *platina*;
 - meghülés után: *bellad.*, *chamom.*, *rhus*, *ignatia*, *nux v.*, *cicuta*, *lachesis*, *china*, *silica*;
 - visszaütődött kütég után: *calc.*, *caust.*, *ipec.*, *lachesis*, *nux*, *stram.*, *sulphur*;
 - bor, sör, thea, dohány után: *bellad.*, *chamom.*, *cuprum*, *nux v.*, *opium*, *ignatia*, *hyosc.*;
 - érintés által előidézett: *angust.*, *bellad.*, *stramon.*, *coccul.*;
 - nevetéssel kezdő: *bellad.*;
 - akarat elleni kiabálással: *bellad.*, *crotalus*, *hyosc.*, *lachesis*, *ignatia*, *opium*;
 - szólan nem bírással: *stramon.*, *cuprum*;
 - hátra-hajlító (Rückwärtsbiegung des Körpers — Opisthotonus): *lachesis*, *angust.*, *bellad.*, *cicuta*, *ipecac.*, *ignatia*, *opium*, *rhus*, *stramon.*
- Fájdalmak a csontokban általában: *asa*, *aurum*, *china*, *cuprum*, *calc.*, *cocculus*, *cyclamen*, *colchic.*, *euphr.*, *lycop.*, *mercur*, *ac. nitri*, *mezer.*, *plumbum*, *phosphor*, *ac. phos.*, *rhus*, *ruta*, *sabadilla*, *silica*, *staphys.*, *sulphur*. Egyébiránt nézzük a 8-ik cikket.

5) A test különféle helyzetére növekedő vagy enyhülő, — nemkülönben a test szenvedő részeiben: érintés,

nyomás, mozgás által, vagy **nyugalomban** érezhető nagyobb vagy kisebb fájdalmakra nézve, — úgy a bántalmak változó vagy állandó **székhelyére**, — végre **külsérelmekre** (Verletzungen) nézve is, — jellegző körülmények, szintén bizonyos szerekre utalnak:

Egyik részről a másakra ugró fájdalmak: *pulsatilla*.

Egyoldali fájd.: *ac. sulphur., cantharis, mezer., pulsat., cocculus*;

— a test baloldalán: *aconit., asa, agaricus, china, indigo, thuja, lachesis, mercur, ac. nitri, spigelia, sulphur*;

— jobb oldalán: *bellad., causticum, hepar s., ignatia, moschus, ginseng, rhus, croctalus, sanguinaria, zincum*.

Az ágybanfekvéskor rosszabb: *arsen., calcarea, graphit, ignatia, lycopod., nux, pulsat., rhus, sepia, silica*;

— jobb: *bryonia, veratrum*.

Hanyatfekvéskor rosszabb: *phosphor*: — jobb: *ign., pulsat.*

Oldalt rosszabb: *arsen., graph., pulsat., silica*; — jobb: *phosph.*

A fekvésnek jobbra vagy balra változtatása által érezhető nagyobb fájd.: *pulsat.*; — érezhető enyhülés: *ignatia*.

Fekvés a fájdalmas részre rosszabb: *arsenic, ignatia*; — jobb: *ignatia*.

Jobb oldalon lehetetlen: *bryonia*; — bal oldalon lehetetlen: *lycopod*.

Az ágyból felkeléskor rosszabbulás: *carbo v., graph., guajac., ignatia, veratrum*; — javulás: *aurum*.

Fekvő helyzetből felegyenesedéskor rosszabbulás: *bellad., sulphur, natrum m.*; — enyhülés: *pulsat.*

Ülés alatt rosszabb: *aconit., arsen., calc., cina, china, euphrasia, natrum c., platina, pulsat., sulphur, zincum*; — jobb: *ac. phosphor., nux v., petrol., staphys., veratrum*.

Ülésből felkeléskor rosszabbulás: *caust., conium, natrum m., pulsat., sulphur, tart.*; — enyhülés: *veratrum*.

Ülésből felkelés után rosszabbulás: *alum., carbo v., rhus, gratioli*; — enyhülés: *pulsat.*

Állásban rosszabb: *ac. phos., bryon., cocculus, sulphur*; — jobb: *arsen., calcarea*.

Járás alkalmával rosszabb: *arnica, bellad., calcarea, carbo*

v., *china*, *nux v.*, *sulphur*, *veratrum*; — jobb: *arsen.*, *dulcam.*, *graphit*, *platina*, *pulsat.*, *rhus*, *sepia*.

Járás a szabadban rozabb: *calcareea*, *carbo v.*, *conium*, *ipac.*, *ledum*, *nux v.*, *sulphur*, *veratrum*; — jobb: *graphit*, *opium*, *sepia*.

Szaladástól származott bajokban: *arnica*, *silica*.

(Nehezen járás a gyermekeknél: *calcareea*, *silica*, *sulphur*.)

Elfáradás (Ermühdung): *arnica*.

Magasb helyen vagy lépcsőkön fölfelé menve rozabb: *aconit*, *aurum*, *bryonia*, *calcareea*, *carbo v.*, *nux v.*, *platina*, *plumbum*, *rhus*, *stannum*, *sulphur*, *thuja*.

Hajolástól eredő bajokban: *aconit*, *bellad.*, *calcareea*, *lycopod.*, *natrum m.*, *pulsat.*, *rhus*, *sulphur*.

Mozgás által növekedő fájdalmak: *aconit*, *bellad.*, *bryonia*, *china*, *calcareea*, *mezer.*, *graphit*, *mercur*, *phosphor*, *silica*, *spigelia*, *staphys.*

— enyhülés: *asa*, *cyclamen*, *dulcam.*, *lycopod.*, *pulsat.*, *rhodod.*, *rhus*, *senega*, *sepia*, *sulphur*, *natrum c.*

Mozgás után rozabbulás: *phosphor*, *pulsat.*, *stannum*.

Megfészített testi munkásság után: *arnica*, *ruta*, *ac. sulphur.*, *rhus*.

Nevetés alatt mutatkozó bántalmak: *arsen.*, *bellad.*, *carbo v.*, *stannum*.

Tüsszentés által előidézett vagy nagyobb fájdalom: *arnica*, *capsicum*.

Orrfúvásra növekedő fájd.: *arnica*.

Nyomás által növekedő fájd.: *bellad.*, *bryonia*, *calcareea*, *nux v.*, *mercur*, *mezer.*, *silica*, *zincum*; — enyhülés: *phosphor*, *pulsat.*, *stannum*, *natrum c.*

Szorosb ruha el nem tűrhető: *bryonia*, *conium*, *nux vom.*

Érintés által növekedő fájd.: *aconit*, *arsen.*, *bryonia*, *colchicum*, *euphorb.*, *hepar*, *ignatia*, *lycopod.*, *nux vom.*, *ranunc.*, *sepia*, *spigelia*, *sulphur*, *staphys*.

Nyugalomban rozabb: *aurum*, *dulcam.*, *lycopod.*, *opium*, *platina*, *ac. phosphor.*, *pulsat.*, *rhus*, *sepia*, *silica*, *sulphur*, *magnesia cb.*, *zincum*; — jobb: *aconit*, *bryonia*, *colocynt.*, *ipacac.*, *mercur*, *nux*, *veratrum*.

Kocsizástól rozabb: *carbo c.*, *cocculus*, *glonoin*, *graphit*, *petrol.*, *phosphor*, *sepia*, *silica*; — jobb: *ac. nitri*.

Lovaglástól roszabbulás: *arsen.*, *natrum m.*, *sepia*.

Sebes járás, táncz utáni fölhevülés lecsillapítására jó egy pár csepp erős bort, vagy rhumot önteni czukorra és bevenni; még jobb az *aconit*, ez után az *arnica*.

Erőművi sérelmek (mechanische Verletzungen): esés, ütés, nyomás, ficzomodás, törés sat. után: *arnica*, *conium*, *hepar*, *rhus*, *ac. sulph. symphytum*, *ruta*;

— emelés után: *calcareea*, *carbo v.*, *rhus*;

— megrántás (Verstauhung) után: *arnica*, *bryonia*, *rhus*.

6) Az időviszonyokra, zárt vagy szabad légre különböző, melegségi fokra változó, meghűléstől eredő betegségekben figyelembe veendőek e gyógyszerek:

Tavaszkor fellépő bántalmakban: *aurum*, *carbo v.*, *crotalus*, *natrum m.*, *veratrum*, *rhus*.

Nyáron: *carbo v.*, *natrum m.*, *lycopod*.

Őszkor: *aurum*, *colchicum*, *mercur*, *veratrum*, *rhus*.

Télen, leginkább: *petrol.*, *sulphur*.

Időváltozáskor: *ac. nitri*, *calcareea*, *graphit*, *mercur*, *rhus*, *phosphor*, *rhodod.*, *silica*, *sulphur*, *veratrum*, *manganum*.

Szeles időben: *aurum*, *carbo v.*, *conium*, *graphit*, *phosphor*, *platina*, *lycopodium*.

Nedves időben: *calcareea*, *carbo v.*, *lycopodium*, *rhus*, *sepia*, *veratrum*.

Nagyobb világosságtól eredő bántalmakban: *colchicum*, *lycopod.*, *stramon.*, *mercur*.

Holdváltozáskor: *calcareea*, *graphit.*, *lycopod.*, *sulphur*, *silica*; különösen holdfogytával: *mezer.*; holdujulással: *alum.*, *sabadilla*, *silica*, — hold-töltével: ugyan e szerek és a *cyclamen*, *spongia*, — hold-nőttével: a *thuja*, vagy az előbbi szerek.

Égiháború alkalmával: *caust.*, *silica*, *phosphor*, *rhododendr*.

Időszakonkint megjelenő bántalmak (periodische Beschwerden): *arsen.*, *aurum*, *bellad.*, *cantharis*, *carbo v.*, *ignatia*, *lycop.*, *nux v.*, *rhod.*, *sepia*, *silica*, *sulph.*, *valeriana*.

Jellegzett bántalmak (typische Beschwerden): *china*, *arsen.*, *ipec.*, *lycopod.*, *spigelia*, *veratrum*.

A meleg, meleg borogatás eltűrhetlen: *pulsat*.

— enyhülést okoz: *arsen.*, *chamom.*, *lycopod.*, *rhus*, *sepia*, *sulphur*.

Az ágyi meleg roszabbulást idéz elő: *caustic.*, *graphit*, *sabina*, *thuja*, *veratrum*, *ledum*, *mercur*, *pulsat.*, *rhus*.

— enyhülést: *baryta*, *lycopodium*.

A hideg jótékony: *pulsat.*, *thuja*.

Hideg után roszabbulás: *agaricus*, *calcarea*, *mercur*, *nux mosch.*, *phosphor*, *sepia*, *sulphur*, sat.

Szabadban roszabb: *bryonia*, *calc.*, *caust.*, *cocculus*, *conium*, *ignatia*, *lycopod.*, *mercur*, *nux*, *petrol.*, *rhus*, *sulphur*, *veratrum*, sat.

— jobb: *asa*, *aurum*, *crocus*, *graphit*, *opium*, *pulsat.*, *rhodod.*, sat.

Hideg légtől roszabb: *bryonia*, *calcarea*, *camphora*, *carbo v.*, *nux m.*, *phosphor*, *rhus*, *sabadilla*, *sepia*, *veratrum*; — jobb: *antimon*.

Meghüléstől támadt bajokban: *aconit*, *bellad.*, *chamom.*, *dulcam.*, *lycopod.*, *nux v.*, *ac. nitri*, *pulsat.*, *sulphur* sat.

— léghuzamban: *bellad.*, *calcarea*, *caustic.*, *china*, *sepia*, *sulphur*.

— hideg víz által külsőleg, belsőleg igen hideg víz-ivás által: *arsen.*, *pulsat.*;

— hideg ital után: *calc.*, *graphit*, *nux v.*, *spigelia*, *natrum carb.*, *staph.*, *thuja*; hirtelen ivás után: *silica*.

Meghülés hideg vízben: *calcarea*, *rhus*; láb-átázás-, láb-átnedvesítéstől: *silica*.

Roszabbulás reggel: *antim.*, *aurum*, *crocus*, *ignatia*, *opium*, *nux v.*, *phosphor*, *veratrum*, *sepia*, *sulphur*;

— délelőtt: *ac. sulphur.*, *sepia*, *phosphor*, *staphys.*;

— ebéd előtt: *arsen.*, *nux v.*, *stannum*, *zincum*;

— alkonyatkor: *calcarea*;

— az esti légnak rosz hatása esetében: *mercur*;

— éjféel előtt: *arnica*, *bryonia*, *pulsat.*, *rhus*;

— éjféel után: *arsen.*, *cannabis*, *graphit*, *silica*, *thuja*;

— éjjel általában: *arsen.*, *aurum*, *caust.*, *china*, *mangan.*, *lycopod.*, *mercur*, *ac. nitri*, *silica*, *spongia*, *sulphur* sat.

7) A bőr és a bőr alatt fekvő részek bántalmaikban e következő egyes körülmények adhatnak irányt az orvosság választásában:

Petyhüdt bőr (Schlaffheit der Haut): *china*, *jod*, *secale*;

— ránczos: *ac. phosphor.*, *lycop.*, *calc.*, *sepia*, *secale*, *sassap.*;

- eserepes (schrundig): *alumina, aurum, calcarea, hepar, lycopod., mangan., sulphur, petrol., pulsat.*;
 - durva: *bellad., calcarea, graphites, jod, mercur, sepia*;
 - vörös eres-hálózat (Adernetz): *berberis, carbo v., causticum, lycop., thuja, platina*;
 - pergamentféle bőr: *arsenic, china, lycop., silica*;
 - száraz: *arsen., bellad., china, graphit, dulcam., ledum, lycopod., natrum, sepia, silica*;
 - nedves: *baryta, petrol., selenium.*
- Izzadás: kevés mozgás után is: *bryonia, calcarea, china, cocculus, kali c., ferrum, graphit, lycopod., natrum c., sepia, stannum sat.*;
- ülésben: *sepia, staphys., rhus, anacard, sulphur*;
 - beszéd közben: *graphit, jod, sulphur*;
 - álm kezdetén: *arsen., conium*; álomban: *ac. phosphor., agar., cham., china, ferrum, opium, kali cb., pulsat.*;
 - reggel: *bryonia, calcarea, carbo v., natrum m., phosphor, pulsat., rhus, sepia, silica, stannum, sulphur, veratrum*;
 - tapadozó: *arsen., lycop., phosphor, veratrum*;
 - hideg: *arsen., lycop., natrum c., veratrum*;
 - gyengítő: *carbo v., china, ferrum, cocculus, veratrum*;
 - rothadt szagu: *staphys, carbo veg.*; penész szagu: *nux vom.*; mint a zsir: *bryonia, mercur*; mint a kén: *phosphor*; mint a fűszer: *rhodod.*; mint a hagyma: *bovista*; mint a vér: *lycopod.*;
 - vizelet —: *ac. nitri, berberis, colocynt*;
 - savanyu —: *arnica, bryonia, lycopod., nux v., rhus, sepia, silica, sulphur, veratrum*;
 - bűdös —: *baryta, graphit, lycopod., nux, pulsatilla, mercur, nitri ac., rhodod.*

Bűdös láb-izzadás: *baryta, silica, kali cb.*

Nem enyhítő izzadás a betegeknél: *mercur.*

Egyoldali izzadás: *pulsat., nux v.*

Sárgára festő —: *graphit, mercur, lachesis, carbo an.*; sötétre: *bellad.*

Fájdalmakban hideg izzadás: *arsen., veratrum.*

Vérizzadás: *calc., crotal., lachesis, nux vom.*

Elnyomatott habituális izzadás: *bellad., bryonia, nux, si-*

lica, pulsat., mercur, rhus; a három utolsó elnyomott lábizzadás esetében.

Piszkos bőr-szín: *jod, mercur*;

— vörös: *agaricus, bellad., lycopod., crocus, euph., pulsat.*;

— barna-vörös csíkokkal (Streifen): *carbo v.*;

— vörös csíkokkal: *sabadilla, euph., orbium.*

— sárga bőr: *calc., carbo, china, digit., jod, mercur, nux v., plumbum, secale, sulphur*;

— kék: *arsen., digit., lachesis, indigo, nux v., opium, plumbum.*

Fekete izzó-lyukak (Schweisslöcher): *ac. nitri, sulphur, graphit.*

Szeplők: *ammon., calcarea, graphit, lycop., phosph., sulphur.*

Bőr-hámlás: *aconit., aurum, ammonium m., colocynt., digit., mezereum, phosphor, ac. phos., secale, veratrum.*

Daganat: fényes: *arnica, arsen., bryonia, mercur, rhus, sabina, sulphur*;

— gyuladt: *aconit., apis, arnica, bellad., aurum, colchic., lycopod., pulsat., rhus, thuja sat.*

— genyedző: *calc., silica, staphys., sulph., graphit, hepar s.*;

— feszes: *bellad., bryonia, rhus, sulphur*;

— kemény: *arnica, arsen., china, graphit, ledum, sepia, sulphur, thuja*;

— vörös: *arnica, aurum, bellad., bryonia, hepar, mercur, pulsat., rhus, sabina*;

— fehér (czomb, vagy térdfehér d., tumor albus): *arsen., calcarea, euphorb., graphit, jod, lycopod., mercur, sepia, sulphur, rhus, sabina*;

— csúzos, köszvényes, orbánczos: nézzük „ezen betegségeknel”;

— bőr alatti, sejtszöveti vizkór (Wassersucht des Zellengewebes, anasarca): *china*, vérvesztés után, vagy ha máj-bajjal van összekötve; *mercur*, szintén ha máj-bajjal szövetkezett; *jod, arsenic*, ha gyomor-, szivbántalmakkal csatlakozott; *lycop., bryonia*, ha szorulással jár; *hellebor*, ha a vizelet egészen el van nyomva, a beteg mindig szendergő állapotban tapasztaltatik; *phosphor*, ha mell-bajokkal mutatkozik.

Mirigy-daganat (Drüsen-Geschwulst): *aurum, baryta, bellad., calcarea, carbo an., clematis, cocculus, conium,*

- dulcam.*, *graphit*, *hepar*, *jod*, *lycopod.*, *mercur*, *silica*,
spongia, *staphys.*, *sulphur sat.*;
- csomók: *carbo an.*, *clematis*, *dulcam.*, *graphit*, *lycopod.*,
phosphor, *sulphur*;
- kemény mirigy-dag: *baryta*, *bryonia*, *calcarea*, *carbo*
an., *cocculus*, (*Conium* főleg ütés után), *dulcam.*, *jod*,
silica, *spongia*, *sulphur*.
- Tömlős daganat (Balggeschwulst): *ac. nitri*, *calcarea*, *ba-*
ryta, *graphit*, *silica*, *hepar*, *spongia*, *sulphur*, *sabina*.
- Szalonna-dag (Speckgeschw., steatoma) főleg: *baryta carb.*
- Husos dag (fleischig, sarcoma): *baryta*, *graph.*, *lycop.*, *sulph.*
- Vér-ér-dag vagy csomók (Adergeschw., varices): *arnica*,
arsen., *calcarea*, *carbo v.*, *caustic.*, *ferrum*, *lycopod.*, *gra-*
phites, *hamamelis*; — fekélyes: *silica*.
- Üt-ér-dag (Pulsadergeschw., anevryσμα): *carbo v.*, *lache-*
sis, *lycop.*; vagy *guajac.*, *pulsat.*, *sulphur*; egyes ese-
 tekben: *arnica*, *arsen.*, *calc.*, *caust.*, *graphit.*, *hamame-*
lis, *natrum m.*, *ferrum*, *zincum*.
- Vértapló (Blutschwamm): *bellad.*, *calc.*, *carbo*, *lycop.*, *phos-*
phor, *sepia*, *silica*.
- Vér-ömlék (Blutunterlaufung): *arnica*, *conium*, *dulcam*,
ac. sulphur., *sulphur*.
- Fakadékok (Pusteln): *clematis*, *sulphur*, *thuja*;
 — feketék: *arsen.*, *crotalus*, *secale*.
- Sebhedt bőr: *ammonium*, *baryta*, *chamom.*, *caustic.*, *graphit.*,
ignatia, *lycopod.*, *sepia*, *sulphur*.
- Érzelmek: Érzékeny bőr: *china*, *petrol.*, *sepia*, *silica*,
thuja; — érzéketlen: *anacard*.
- Hemzsegés, hangya-mászás érzelme: *ac. phosphor.*, *carbo*
v., *platina*, *rhodod.*, *secale*, *staphys.*; *zincum*.
- Bőr-égetés: *agaricus*, *arsen.*, *bellad.*, *carbo v.*, *euphorb.*, *he-*
par, *selenium*, *sepia*, *rhus sat*.
- vakarás után: *ledum*, *mercur*, *gratiola*, *ammonium*, *silica*,
sulphur.
- Viszketeg, este: *carbo v.*, *cyclamen*, *lycopod.*, *nux v.*, *mer-*
cur, *pulsat.*, *thuja*;
- lefekvéskor: *arsen.*, *cocculus*, *mezer.*, *nux v.*, *silica*;
- az ágyban: *carbo v.*, *lycopod.*, *mercur*, *pulsat.*, *sulphur*;
- nappal a test fölmelegedésére: *lycopod.*; hidegben:

- spongia*; vakarás után nagyobb: *anacard.*, *mezereum*, *pulsat.* (A viszketeg más helyen is le van írva).
- Sebszerű fájd.: *hepar*, *nux v.*, *platina*, *ferrum*.
- Szuró — : *bryonia*, *conium*, *pulsat.*, *thuja*;
— este: *cyclamen*, *thuja*, *zincum*.
- Metsző — : *belladon.*, *calc. lycop. ac. mur.*, *viola tric.*
- Kütegek (Ausschläge) láz nélkül; az acutusok, u. m. a skarlát, kanyaró, sat. le vannak írva.
- Kölesféle: *arnica*, *arsen.*, *bellad.*, *bryonia*, *caladium*, *mercur*, *phosphor*, *staphys.*, *sulphur*;
— korpaféle (schuppig): *aurum*, *cicuta*, *clematis*;
— rühes (a rüh le van írva);
— koszos (schorfig): *alumina*, *arsen.*, *baryta*, *calcarea*, *cicuta*, *lycopod.*, *ac. muriat.*, *rhus*, *sassap.*, *sulph.*, *viola tric.*;
— tömötten egymás mellett álló: *agaricus*, *ac. phosphor.*, *calcarea*;
— csomós (knottig): *alumina*, *antimon.*, *dulcam.*, *mezer.*, *natrum mur.*;
— apró csomócskákban mutatkozó: *cocculus*, *ledum*, *spigelia*, *staphys.*, *thuja*;
— száraz küteg: *baryta*, *mercur*, *veratrum*, *evonymus*, *sassap.*
— nedves: *calcarea*, *cicuta*, *graphit.*, *rhus*, *staph.*, *gratiola*, *oleand.*, *mercur*;
— genyedző: *lycop.*, *mercur*, *sepia*, *silica*, *staphys.*;
— eves (jauchig): *rhus*, *ranunc. sc.*;
— felevő (fressend): *mercur*, *rhus*, *staph.*
- Mérges küteg: *calc.*, *graph.*, *ranunc. sc.*
- Vörös küteg: *apis*, *arnica*, *bellad.*, *graph.*, *sepia*, *rhus*;
— skarlát-vörös: *bellad.*, *euph.*, *lachesis*, *ac. phosph.*;
— zöldes: *rhus*, *carbo v.*, *arsen.*, *veratr.*;
— kékes: *ranunculus sc.*, *carbo v.*, *digit.*, *indigo*, *lachesis*, *opium*, *veratrum*;
— sárgás: *euphorb.*, *mercur*, *crotalus*, *lycop.*, *sepia*;
— barna: *antimon.*, *ac. nitri*, *phosphor*;
— réz színű: *arsen.*, *carbo an.*, *kreosot*, *mezer.*, *rhus*, *veratr.*;
— fehér: *arsenicum*, *pulsat.*, *agaricus*.
- Hólyagsák: *cantharis*, *ranunc.*, *rhus*.
- Hólyagok: *ammonium*, *antimon.*, *arsen.*, *bellad.*, *dulcam.*, *euphorb.*, *ranunc.*, *rhus*, *sulphur*.

Vér-hólyagok: *arsen.*, *secale*, *natrum m.*

Meghüléstől támadó küteg: *dulcam.*; szabad légben: *sas-sap.*; (szabadban elmuló: *calcarea*); meleg ágyban, vagy éjjel: *antim.*, *mercur*, *pulsat.*, *rhus*, *veratrum*; mozgás után: *conium*, *natr. mur.*; szalonna-evés után: *pulsatilla*.

Érzelme k: égető küteg: *arg.*, *arsen.*, *bryonia*, *ranunc.*, *mezer.*, *rhus*, *staphys.*, *sulphur*;

— csipdeső: *bryonia*, *mercur*, *platina*;

— felevő (fressend): *clematis*, *viola tr.*;

— szuró: *antim.*; *natrum m.*, *viola*;

— viszkető: *ammonium*, *bryonia*, *rhus*, *mercur*, *ranunc.*, *sepia*, *sulphur*, *thuja*;

— — este: *staphys*;

— — az ágyban: *mercur*, *rhus*, *antim.*, *pulsat.*, *veratrum*;

— — melegben: *cocculus*, *lycopod.*, *veratrum*.

Foltok: balha-csipéshez hasonló k: *aconit*, *graphit*;

— petécsfélék, vérfoltok: *arsen.*, *bryonia*, *calc.*, *opium*, *rhus*, *secale*, *mix*, *phosphor*, *pulsat.*, *sulphur*;

— vörös foltocskák: *mercur*, *psorin*;

— — foltok: *bellad.*, *calcarea*, *lycopod.*, *sabadilla*, *sepia*;

— márványozott: *thuja*, *crotalus*;

— barna-vörös: *ac. nitri*, *cannabis*;

— barna: *carbo v.*, *conium*, *hyosc.*, *petrol.*;

— sárga: *crotalus*, *ferrum*, *natrum*, *phosphor*, *sepia*, *sulphur*;

— fehér: *arsen.*, *alumina*, *silica*, *sulphur*;

— máj-foltok: *crotalus*, *lycopod.*, *mercur*, *sulphur*, *ac. nitri*.

Érzelme k. Viszkető foltok: *lycopod.*, *graphit*, *mercur*, *ac. sulphur.*, *natrum m.*;

— égetők: *arsen.*, *ac. phosphor.*

Sömör (Flechten) más helyen is található.

— száraz: *calc.*, *dulcam.*, *ledum*, *mercur sol.*, *rhus*, *psorin*, *sulphur*;

— koszféle (schorfig): *calc.*, *dulc.*, *graph.*, *lycopod.*, *psorin*, *ranunculus*;

— korpaféle: *clematis*, *dulcam.*, *lycopod.*, *mercur*, *sulphur*;

— cserepes (schrundig): *lycopod.*, *graphit.*;

— nedves: *calc.*, *dulc.*, *graph.*, *lycopod.*, *ac. phosph.*, *kreosot*, *mercur*;

- genyedző: *arsen.*, *lycopod.*, *mercur sol.*, *silica*, *zincum*;
- gyűrűforma sömör: *sepia*, *natrum m.*, *clematis*;
- az egész testen elterjedő sömör: *dulcam.*, *psorin*, *ranunculus sc.*

- vörös: *clematis*, *lachesis*, *ammonium*;
- sárgás-barna: *crotalus*, *lycopod.*, *natrum*

Érzelme k. Égető sömör: *arsen.*, *bryonia*, *mercur*, *sepia*;
vakarás után égető: *staphys*;

- viszkető: *caustic.*, *clematis*, *petrol.*, *graphit*, *staphys*.; e két utolsó kivált: éjjel.

Félkört (halben Cirkel) képző, tenyérszi szélességű vörös küteg, melynek gyuladt fölületén apró fakadékok (Pusteln) támadnak: viszkető, szűrő, égető fájdalommal (ö v, Gurtel, Zona): egy-két adag *aconit*, ha lázzal jár, ez után *rhus*, ha ez nem használna: *mercur*, különben hasznosak még különösen a *graphit*, vagy *arsen.*, *ac. nitri*, *euphorb*, *apis*.

A sebek- és fekélyekről más helyen.

8) Csont-bántalmakban figyelemre méltók e főgyógy-szerek:

Csont-gyuladásban: *aconit*, *asa*, *aurum*, *bellad.*, *calcarea*, *china*, *hepar*, *jod*, *lachesis*, *mercur*, *mezereum*, *ac. nitri*, *phosphor*, *pulsat.*, *silica*, *staphys*, *sulphur*, *manganum*.

Csont-daganatban: *asa*, *aurum*, *calcarea*, *jod*, *clematis*, *guaiacum*, *lycopod.*, *mercur*, *mezereum*, *ac. nitri*, *phosphor*, *pulsat.*, *rhus*, *ruta*, *sabina*, *silica*, *staphys.*, *sulphur*.

Csont-csomó ellen (Ueberbein): *phosphor*, *silica*, *plumbum*

Genyedés, csontszu ellen: *angustura*, *asa*, *aurum*, *hepar*, *lachesis*, *lycopod.*, *mercur*, *mezer.*, *ac. nitri*, *ruta*, *sabina*, *silica*, *staphys.*, *sulphur*.

Csont-lágyulásban (Erweichung): *asa*, *calc.*, *hepar*, *lycop.*, *mercur*, *ac. nitri*, *phosphor*, *sepia*, *silica*, *sulphur*.

Csont-porhanyósság: *asa*, *calcarea*, *mercur*, *phosphor*, *ac. phosph*, *staphys*, *silica*, *sulphur*.

Csont-meggörbülés (Verkrümmung): *asa*, *calc.*, *hepar*, *lycop.*, *mercur*, *ac. nitri*, *ac. phosph.*, *phosphor*, *pulsat.*, *rhus*, *sepia*, *staph.*, *sulphur*.

Csont-törésben: *calcarea*, *lycopod.*, *ruta*, *silica*, *symphytum*, *sulphur*.

Csont-fene ellen (Brand): *sabina, secale, silica, calc., asa, phosphor, arsen.*

Érzelmek. Fúró fájdalom: *bellad., calcarea, mercur, lycop., natrum m., pulsat., sepia, silica, spigelia;*

— maró: *ammonium, lycop., phosphor, ruta;*

— égető: *arsen, lycop., rhus, ruta, sabina;*

— viszkető: *cyclamen, phosphor, veratrum;*

— kopogó: *calc., lycop., mercur, sabadilla, sulphur;*

— hemzsegő: *colchic., plumbum, secale, sepia;*

— szorító: *euph., mezer., ac. phosphor., spigelia, platina;*

— szűrő: *bellad., calc., caustic., china, conium, helleb., lachesis, mercur, pulsat., ranunc., ruta, sepia, sassaparilla;*

— vājó: *carbo an., cocculus, ruta, thuja, aranea;*

— húzó: *baryta, carbo v., caustic., china, lycopod., sabina;*

— rángató: *asa, calc., china, natrum m., pulsat.;*

— nyomó: *anacard., arg., aurum, bellad., colchic., cuprum, cyclamen, graphit, ledum, mercur, mezer., platina, pulsat., rhus, sabina, staphys., thuja, veratrum;*

— sebszerű: *conium, ac. phosphor., graphit;*

— szagató: *agaricus, ammonium, arg., aurum, baryta, carbo v., caust., china, cyclamen, cuprum, lycop., mercur, ac. nitri, phosphor, ruta, sabina, spigelia, rhodod., staphys., teucrium, veratrum, thuja.*

Oly érzés, mintha a csontot valamivel vakarnák: *ac. phosphor., china, rhus, sabadilla;*

— mintha a csontban velő nem léteznék: *lycopod.;*

— mintha a hus el lenne válva a csonttól: *bryonia, ignatia, rhus, ac. nitri, nux v., stannum, staphysagria, sulphur, thuja.*

Hidegség érzelme: *calcarea, lycopod, zincum.*

Csont-törés, összezuzatás érzelme: *cuprum, sepia, ruta.*

Áttekintvén e rövid repertóriumot, egyes symptómák, egyes körülmények mellett többnyire több orvosságot találandunk (noha ezen egyes esetekre csak a főszereket szemeltem ki). Ezek közül, mint mondám, válaszszuk ki mindenkor azt, mely a jelenlevő kór-esetre legtöbb tekintetben illik. Általában arra nézve, hogy

mindazokat, miket itt a gyógyszerek könnyebb választása kedvéért, csak utasítás gyanánt, jellemszerűleg följegyeztem, kívánatos sikerrel fordíthassa hasznára az orvos úgy, mint a nemorvos, szükségeselek: a tudományunk iránt való buzgó szeretet, — ennek következtében a folytonos buvárkodás és a körülmények ügyes felfogása.

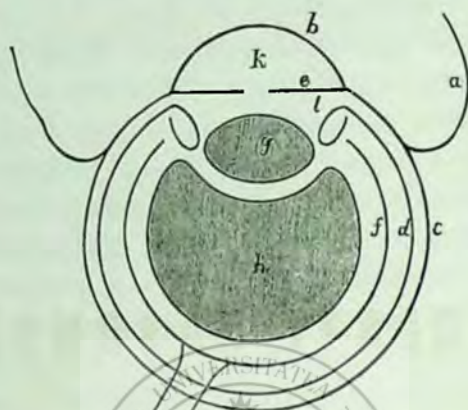
A gyógyszerek bevitelét illetőleg: acutus esetekben, ha a nyavalya sebes lefolyásu, vagy igen élénkek a fájdalmak: 3 — 5 golyót tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ — 1 — 2 órában egy kanállal; — chronicus kór-esetekben elég reggel, este beadni három golyót két evőkanálnyi vízben felolvasztva, egyszerre, mindaddig, míg valami, bár csekély javulást nem érez a beteg; ekkor már két, három vagy több napi szünettel, azaz minden 4-ik 5-ik sat. nap véendő az orvosság reggel, este. Chronicus bajokban több hétig maradjunk egy orvosság mellett, és csak ekkor változtassuk a szert azon esetre, ha épen semmi sikerét sem tapasztaltuk. Acutus esetekben egy-két óra, vagy egy-két nap mulva változtathatjuk a gyógyszert (a mint igen sebes, vagy lassubb lefolyásu a betegség, — a mint igen élénkek, vagy tűrhetők a fájdalmak), azon esetre, ha sem izzadást, sem némi kevés javulást nem okozott a beadott orvosság. De erről már előbb is szólottam.

GYAKORLATI HASONSZENV

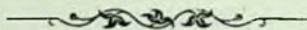
A GYERMEK ELSŐ NEVELÉSE.

A szemnek vízirányos átmetszete.

<i>a</i> : köthártya	<i>g</i> : jégencse
<i>b</i> : szaruhártya	<i>h</i> : üvegtest
<i>c</i> : túlkhártya	<i>i</i> : látideg
<i>d</i> : edényhártya	<i>k</i> : előcsarnok
<i>e</i> : szivárványhártya	<i>l</i> : hátsó csarnok.
<i>f</i> : reczeg	

Gyakrabban előforduló betegségek

I.

A FEJBEN.

Különösen:

A szem - betegségek.

Szembetegségekről szólandó, itt a szem néhány egyes részének fekvését legrövidebben és csak annyira irandom le, mennyire elkerülhetlenül szükséges azon nemorvosokra nézve, kik a homoeopathia iránt teljes bizalommal viseltetvén, elszigetelve a nagyobb világtól, h. orvos hiányában mintegy kényszerítve vannak arra, hogy a homoeopathiát tanulmányozzák, családjuk körében mindenkor azt használván.

A szem véd-részei ezek: a szemöldök, a szemhéjak, a könnyszervek, a szemizmok.

A szemhéjak (Augenlieder, palpebrae) szabad, vízirányos szélei közt levő nyílt hasadék — szemhasadék — (Augenliedspalte, rima palpebrarum) két végével képezi a külső és belső szemzugot azaz szemszögletet (Augenwinkel, canthi oculorum) és így a halánték felé néző szemzug külső szemzagnak, — az orr felé tartó szemzug, belső szemzagnak neveztetik.

Mindegyik szemhéjnak alapját a pillaporc (Lidknorpel, tarsus palpebrae) teszi. A pilla-porc belső fölületének (innere Fläche) szélein, a porc árocskáiba mélyedve, sőt általa egészen körítetve, a meibom-mirigyek (Meibom-drüsen, glandulae M.) léteznek.

A szemhéjak mellső (vordere) azaz külső fölülete külbőrrel van bevonva; a hátsó (hintere Fläche) azaz belső része pedig köt-hártyával (Bindehaut, conjunctiva) van behuzva, mely a szemhéj kifordítása alkalmával vörösnek látszik és a mely köt-hártya bevonván a pillaporczot a szemüregi szél közeléhez halad, innét pedig a szemteke mellső fölületére ereszkedik. Ennélfogva különböztetjük meg: a szemhéj-köthártyát és szemteke-köthártyát.

A szem belzugánál a köt-hártya függélyesen áll és homoru felével kifelé néző kettőzetet (duplicatura) képez: — a félhold alakú redőt — (Nickhaut, Blinzhaut, plica semilunaris).

A belső szem-zugban látható, kisebb borsó nagyságu domborulat, könny-huscának (Tränenkarunkel, caruncula lacrymalis) mondatik.

A könny-mirigyek (Tränendrüsen, glandulae lacrymales) a kül szemzugok táján, a szemteke fölött, a felső szemhéjak mögött fekszenek.

A könny-tömlő (Tränensack, saccus lacrymalis) a csont-könyárokban (fossa lacrymalis) fekszik.

A könnypontok (Tränenpunkte, puncta.) a belső szemzugok felé, a felső és alsó szemhéjak szélein léteznek. Az innét kiinduló könny-csatornák (Tränenröhrchen, canales l.) a könny-tömlőbe nyilnak.

A szemtekét (Augapfel, bulbus oculi) illetőleg ennek erős, rostos (fibrös) tülkhártyája (Weisse Haut, sklerotica) azon fehéres hártya, mely a szemteke nagyobb részét képezi.

A szaru-hártya (Hornhaut, cornea) átlátszó-kony, gömbdomboru, közvetlenül a tülkhártyába foly át, melytől azonban szöveti és vegyi tulajdonaira nézve különbözik.

Az edény-hártya (Aderhaut, membrana choroidea) a tülkhártya után jő. Hátsó része a lát-ideg velője (das Mark des Sehnervens) által van átlyukasztatva; mellső része azon helyen, hol a tülk-hártya a szaru-hártyával szövetkezik, befelé vonulva megránczosodik és a sugártestet (Strahlenkörper, corpus ciliare) képezi.

A szivárvány-hártya (Regenbogenhaut, iris) gyűrű-forma, közepében a lát-lyuk — láta — (Pupille) által áttört edényes hártya. Előtte áll a szaru-hártya, — utána a jég-lencse; azonban sem egyiket, sem másikat nem érinti, hanem a jég-lencse és szaru-hártya közt létező folyadékban szabadon lebeg. A szivárvány-hártya hátsó fölülete szőlő-hártyának (Traubenhaut, uvea) nevezetik.

A reczeg vagyis idegrecze (Netzhaut, retina) az edény-hártya után jő, valamint ez (mint tudjuk) a tülk-hártya után. Leginkább a szem-ideg elágazott szálaiból van összeszöve.

Az üveg-test (Glaskörper, corpus vitreum) tiszta, átlátszó, puha anyag, mely a reczegnek csésze-forma részét tölti ki. Az üveg-test, teljesen átlátszó, gyöngéd hártyába — üveg-hártyába — (Glashaut, membrana hyaloidea) van burkolva.

A jég-lencse (Kristal-linse, lens crystallina) tökéletesen tiszta és átlátszó; az üveg-test csésze-árkában fekszik: vékony, átlátszó tokba (Linsenkapsel, capsula lentis) zárva. E lencse-tok semmiféle összeköttetésben nincs a lencsével és így a lencse abban szabadon fészkel; a fenmaradt tért megsűrűsödött savós nedv — morgagni nedv — foglalja el.

A szem-csarnokok (Augenkammern, camerae oculi) ama két tér, melyet a szivárvány-hártya választ el egymástól, a láta egymással összeköt és melyet a viz-nedv (humor aqueus) tölt ki. A mellső szemcsarnok mellül a szaru-hártya, hátul a szivárvány-hártya által környeztetik. A hátsó szemcsarnok mellül a szőlő-hártya, azaz a szivárvány-hártya hátsó része, — hátul a lencse-tok mellső fala, oldalt a sugártest által képeztetik.

A szem részletesb, tökéletesb leírásával nem akarom fárasztani a nemorvost; de ennyit tudnia kell: ha a tárgyalandó szembetegségek gyógyításában felfogható utasítást kíván nyerni.

Ezen néhány sort jól megtanulván és így tudván melyik a szaru-, melyik a tülk-hártya sat., azok gyuladásait (mert ezek legsürgősb kóresetek) biztosabban fogja

gyógyítani h. szereinkkel a nem orvos, mint a kuru-
zsolók által ajánlott, sokszor ártalmas szemvizekkel és e
betegségnek szomorú, néha legyőzhetlen kimeneteit több-
nyire szerencsésen elhárítandja. A gyuladások egyes le-
írása után, csillag alatt általánosan is ajánlandók né-
hány szert azoknak, kiknek nincs idejük mélyebben eresz-
kedni az egyes betegségek tanulásaiba. Azonban, ha ezen
általánosan ajánlott szerek nem használnak: h. orvos tá-
vollétében a szem, e legnemesb szerv (organon) megmen-
tésére többet is olvasni, úgy hiszem, mindenkinek leg-
sürgösb teendői közé tartozand.—Kez d ő h a s o n s z e n v i
o r v o s o k n a k , rendszeresen írom le 1-ör az erőszeti
(dynamicus), 2-ör a szervezeti (organicus) szembetegségeket,
melyek sorozatát „a tartalomban“ láthatjuk.

De mindenütt csak röviden fogok szólni; miután fő
célom: valamint általában minden betegség, úgy külön-
ösen különféle szembetegség ellen is leginkább h o m.
o r v o s s á g o k a t ajánlani, —nem pedig: tudományos ér-
tekezéseket tartani a nyavalyákról. Az orvos olvashat
ilyetén értekezéseket más munkákban, a betegségek ellen
szolgálándó szereket pedig e magyar könyvemben ta-
lálándja; *) —hogya a nem orvos, szükség eseteiben, csak
a rövid és könnyen felfogható orvosi utasítást szereti,
mindennapi tapasztalásom után, jól tudom; —röviden kel-
lett tehát írnom: kiváltkép a „therapiára“ figyelve.

Hasonszenvi szemgyógyítás alkalmával, száraz me-
leg borogatáson kívül (hol ez indikálva van), vagy hideg
vizbe mártott és kifacsart tiszta vászon-rongyok alkalmaz-
ását kivéve (hol ismét ez szükségeltetik), vagy a feké-
lyekben tiszta tépeten kívül, — minden egyéb külszer
használata mellőzendő. Egyes esetekben a külszer, vagy
a műtétel elkerülhetlen levén, ezt ügyes szemorvosra biz-
zuk: e műtétel után is azonnal hasonszenvi szereket hasz-
nálándók, melyek hamarább és biztosabban vezetendnek
célhoz, mint másnemű orvosságok.

*) Könyvem e részének: „a szembetegségeket illető munkám-
nak“ fordítását magamnak fentartom.

I. ERŐSZETI SZEMBETEGSÉGEK.

A) Gyulasztó szemgyuladások.

A gyulasztó szemgyuladás mindenkor és mindenütt gyulasztó symptómákkal lép fel és szerencsés eloszlására hathatósan működnek gyógyszereink. De csak ritkán oly nagy ezen betegség kiterjedése, hogy az egész szemtekét és ahhoz tartozó minden részt egyszerre támadná meg: az egyes részek gyuladása pedig különböző symptómákkal jár; azért leírom itt röviden először az egyes szemrészek különféle gyuladását és ennek különböző symptómáit, — azután elősorolandom a gyógyszereket, melyekből nem lesz nehéz oly szert választani, mely a jelenlevő gyuladás symptómáival és oda tartozó egyéb körülményeivel leginkább megegyez. E célra szolgáland azonfölül mindaz, mit „a gyuladásokról és azok kimeneteleiről átalában“ írtam. Nézzük csak e munkám „tartalmát“ és itt feltalálандjuk az e tárgyra vonatkozó lapot.

Ha valahol, szemgyuladásokban különösen sürgetve ajánlom a szenvedőknek, hogy még kezdetben azonnal használjanak gyógyszereket; mert különben a legokszerrűbb orvos sem hárithatja el sokszor a legszomorubb következményeket. Ezen utóbajok lehető legyőzésére részint azonnal a gyuladások leírásánál, részint azon helyen, hova azok a szembetegségek itteni felosztása szerint tartoznak, ajánlok ugyan szintén czélszerű szereket, melyek nagyobb valószínűséggel működnek, mint bármiféle más orvosságok; de már ily esetekben többnyire kétes a jóslat (prognosis), — azért ismételve ajánlom a gyógyszeres használatát azonnal a kezdő gyuladásokban.

A gyulasztó szemgyuladás előforduló alakjai ezek: szemhéj- szemárpa-, szemzug-, könnyimirigy-, szem-, köthártya-, szivárvány-, szaru-, tok-, érhártya-, ideghártya-, idegrecze-gyuladás.

Gyulasztó szemhéj-gyuladás. (Blepharitis phlegmonosa). E gyuladás a szemhéjak egész területén elterjed. Vörösséggel és daganattal kezdődik, melyek lassankint az egész

szemhéjat elfoglalják. A vörösség nagy és világos, a daganat pedig érzékeny, kemény, és oly nagy, hogy a szemhéj minden mozgását akadályozza. A szenvedő rész annyira meleg, hogy a melegséget nem csak a beteg, hanem az orvos tapintó ujjja is érezheti. A szemhéjat kegyetlen szűrő és égető fájdalom lepi meg, mely a szemhéj legkisebb mozdulatára, vagy kivált tapintásra növekszik. A nyák (Meibom-nyák) és könnyek eleinte nagyobb mérvben választatnak el, de rövid idő múlva egészen elnyomatnak; innét van, hogy a betegség lefolyása alatt az orr-üregben, a megtámadt részen kellemetlen szárazságot érez a beteg és e körülmény gyakran tüszentésekre ad alkalmat. E kórjelekhez gyulasztó láz is csatlakozik. — Ha a gyuladás eloszlik (mint gyógyszerünk segédelmével közönségesen szok történni), akkor lassankint annak minden elősorolt symptómája is elenyésszik; de ha genyedésbe megyen át, akkor ez lökő fájással, a daganat nagyobbodásával, a vörösség nagyobb tömötségével, gyakran visszatérő borzadással nyilatkozik; a daganat egy része csúcsos lesz, annak teteje megsárgul és tapintás által érezhető benne a hullámzás.

Az ekként képződött tályog (Abscess) önkényt vagy műtétel által megnyilván, a geny kifoly és a genyedés még néhány napig eltart, végre ügyes ápolás mellett a fekély beheged. De ha a genyedés rendellenes, ekkor a pillaporczok megemésztéséből: beszegély (entropium), — a külbőr veszte miatt: kiszegély (ectropium), és nyulszem (lagophthalmus), — a könnypontok és könnycsatornák összenövése miatt: gyógyíthatlan könyhullás, mint utóbajok származhatnak. Az üszök által is különféle szemhibák hozatnak elő, ámbár e gyuladás csak ritka esetekben megyen át üszökbe (Brand), a midőn a fájdalmak rögtön elmúlnak, a szenvedő szemhéj némely részein feketés kék szín mutatkozik. — Okai e gyuladásnak a meghülés, vagy külsértés.

A gyógyítást illetőleg, mindenek előtt a méh- vagy darázs-fulánk fogócskával mellőztessék el, — a sértő eszközök vagy ezek részei illendő módon távolítassanak el, midőn ilyenén külsértés következtében fejlődött a gyula-

dás. Ez megtörténvén adjunk azonnal *aconitot*, ezután pedig *arnicát*, méh-csipés után: *apist*. — Ha pedig meghűlés okozá e gyuladást, ekkor is adjunk azonnal:

Aconitumot. Három golyót öt evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből eleinte minden órában egy kanállal, bő izzadást tapasztalván, minden 2 órában. Elfogyasztván egészen ezen orvosságot, adjunk:

Belladonnát ha a szemhéj világos vörös, dagadt; a beteg kegyetlen szúró, égető fájdalmat érez, mely a szemhéj legkisebb mozdulatára, vagy leginkább tapintásra növekszik.

Hepar sulph. (száraz meleg borogatás mellett), midőn lökő fájdalmat érez a beteg; a daganat csúcsos kezd lenni; tapintás által érezhető benne a hullámozás (*fluctuatio*); ha a tályog megnyílt és geny foly ki belőle.

Sulphur, vagy *silica* ha a genyedés hosszabb időig tartana. — *Arsenicum*, *secale*, *carbo an.* üszök ellen.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, gyuladásban adjunk be minden órában 1 kanállal; genyedésben minden 2—3 órában.

Gyulasztó szemárpa (*Hordeolum phlegmonos.*) A szemhéj-szélektől nem messze előforduló, többnyire egyik vagy másik mirigyet (Meibom-mirigyet) megtámadó, kis gyuladós többnyire magányos kelést (kilst) képező gyuladás, szemárpnak mondatik. E baj a szemhéj kellemetlen feszülés és viszketés érzetével kezdődik; a szemhéj megvörösül, megdagad; a nyák (*phlegma*) nagyobb mennyiségben választatik el, innét a szemhéjak éjjelenként összeragadnak. A szemárpa vagy eloszlik, vagy genyedésbe, nem ritkán keményedésbe megy át. A genyedést növekedő vörösség, nagyobbodó daganat, a szemhéjon némi nehézség érzelme, végre a daganat csúcsán mutatkozó sárga pont által lehet megismerni. A kifejlett tályogocska a szemhéj külső vagy belső színén megnyílik, a benne foglalt kevés geny kifoly, és nem sokára a kis fekély beheged. Megkeményedés alkalmával, a vörösség és a gyuladás többi jelei lassankint elenyészvén, a daganat és ennek keménysége megmarad. Itt a:

Bryonia heves természetű egyéneknél hasznos akkor, midőn e gyuladás kezdődik. Szintén hasznos a *digitalis*.

Pulsatilla hasonlóképp a gyuladás kezdetén, kivált szelideknél.

Hepar sulph genyedésben használandó.

Staphysagria vagy *conium* könnyen visszatérő keményedésbe átmenő szemárpában (*chalazion*); görvélyes egyéneknél ugyanezen esetben hasznos a *calcareo*

Thuja makacs keményedés ellen jótékony; a görvélyeseknél pedig ily esetben méginkább hathatós az *aurum*, *lycopodium*, *graphites*, *silica*.

Eleinte a gyuladásban beadhatunk minden 2 órában 1 kanállal; genyedésben minden 2—3 órában; keményedésben minden 3—5 órában (5 golyót 10 evők. vizben olvasztván fel).

Gyulasztó könymirigy-gyuladás (*Dacryoadenitis phlegm.*). E gyuladás leginkább a könymirigyet környező sejtszövetet (*textus cellulosus*) támadja meg, innét a könymirigybe ereszkedvén. A halánték-táj szűrő és nyomó fájásával kezdődik, mely folyton növekedvén, a szemtekére, homlokra és a nyakszirtre elterjed. Rövid idő alatt a felső szemhéjon leginkább a külső szemszöglet felé kemény, vörös daganatot láthatni. Maga a szem csak alig vörösül meg, de többnyire nem tűri a világosságot, a szemgödörből valamennyire kinyomatik, vagy legalább a belső szemszöglet felé tolatik. Azonfölül a szem mozgása nehéz és fájdalmas kivált a külső szemszöglet felé és szemében kellemetlen szárazságot érez a beteg. Ezen körjelekhez járul, álmatlansággal, félrebeszéléssel, nagy nyugtalansággal jelentkező láz. E gyuladás okai lehetnek a könymirigy, vagy ehez közellező részek megsértése, a halánték-táj meghűtése főleg hideg szelek alkalmával. Ha a gyuladás azonnal orvosoltatik, ekkor szerencsésen és elég hamar eloszlik; különben genyedésbe, keményedésbe megyen át. Ha a genyedés rendellenes, ekkor fekélyek támadnak, melyek néha nehezen hegednek be, és sokszor csontszuval (*caries*) szövetkezdvén, igen hosszadalmas gyógyítást kívánnak. Begyógyulván a fekély gyakran köny-sipoly marad vissza — Itt azonnal:

Aconit adandó. (5 golyót 5 evők. vízben felolvasztván, minden órában 1 kanállal.) Ezt mind bevevén, adjunk:

Belladonnát meghülés után támadt gyuladásban. Ha erre sem nem izzad, sem nem javul a beteg, ekkor *bryonia*, ezután, ha szükséges lenne, *silica* választandó.

Az *arnica* a könymirigy, vagy az ehez közellévő részek sértése után hasznos, azonnal *aconit* után adandó. Ha erre nem javulna a beteg észrevehetőleg, ekkor *calcareae* veendő.

Genyedésben a *hepar* vagy *silica* adandók. Ha pedig könyvsipoly (Tränenfistel) maradna vissza: ismét a *silica*, vagy *calcareae*, melyek csont-szu esetében is jótékonyan működnek.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, ebből adjunk be eleinte minden órában 1 kanállal; bő izzadást és ezzel járó javulást tapasztalván, minden 2—3 órában.

Gyulasztó zug-gyuladás. (*Encanthis phlegm.*). E gyuladás a könyhúcsát és az alatta levő félhold-hártyát támadja meg, és ezen részek vörösségével, daganatával kezdődik. A vörösség a belső szemszögletben a szemteke köthártyájára és a szemhéjakra is elterjed. A húcsa daganata néha annyira nő, hogy a könnyek felszivódását is gátolja. A beteg részt hasogató fájás fogja el, mely tapintásra növekedvén, gyakran szikralátást okoz.

A zug-gyuladás néhány nap alatt vagy eloszlik, vagy genyedésbe megy át. Ezen utóbbi esetben a belső szem-szögletben éjjelenként megkeményedett nyák-rétegek képződnek; a hasogató fájás enyhül, a daganat és vörösség növekszik, a könyhúcsa és a félhold-hártya közt egy sárgás pont mutatkozik, a tályog nem sokára magától felfakad és ha a genyedés jó indulatu, az egészség visszatér; ha tulságos, a könyhúcsát nagyobbbrészt vagy egészen megemészti; ha pedig rossz indulatu, ekkor a belső szemszögletben taplós kinövés támad.

A gyógyítást illetőleg: ha a szembe esett idegen test okozá a gyuladást, akkor mindenek előtt ez távolíttassék el, szorgalmasan vizsgálván meg szemüveg segédelmével a szemet, mert az eféle idegen testek igen kicsinyek szoknak lenni. Ez megtörténvén, — ha a gyula-

dás nagy, adjunk eleinte mindjárt *aconitumot*, minden órában, egymásután ötször. Azután pedig:

Calcarea ha a szembe esett idegen test okozá a gyuladást. Ha pedig a gyuladás már genyedésbe kezd menni; azaz, ha a daganat és vörösség növekszik és azon már sárgás pont mutatkozik: *sulphur*-t.

A *bellad.*, vagy ha erre nem izzadna a beteg, az *euphrasia*, vagy *berberis aconit* után akkor választandók, midőn meghülés után támadván e gyuladás, bő könyvezéssel, szemszikkrazással lép fel.

Hepar sulph., ez után, ha elegendő nem lenne, a *silica* jó indulatu genyedésben alkalmazandók; rosz indulatu genyedésben is használhatók e gyógyszerek, ez esetben azonban a *mercur*, *calcarea*, *graphites* szintén jótékonyan működnek.

A *bellad.*, *calcarea*, *mercur*, *sepia*, *lycopodium*, *arsen.*, *antimon.*, *carbo*, *clematis*, *lachesis*, *silica*, *thuja*, *staphys.*, *graphit*, *sabina*, *petrol.*, *phosphor* taplós kinövés elleni orvosságok. Kül-erőszak következtében támadt taplós kinövés ellen pedig a *coniun.*, *sulphur* az előbb említett szerek előtt adandók.

Gyuladásban minden órában, genyedésben, taplós kinövésben minden 2—3 órában adjunk be. A gyógyszerek készítését tudjuk.

Gyulasztó szem-gyuladás (Ophthalmitis phlegm.). Ha a szem minden részét ugyanegy időben támadja meg a gyuladás, a szemnek ezen állapotát gyul. szemgyuladásnak nevezzük. Ezen igen súlyos nyavalya iszonyu szúró és nyomó fájással kezdődik, mely mindinkább növekedvén az egész fejre terjed. A tülk- és köt-hártyát hirtelen növekedő vörösség lepi meg. A fekete és barna szivárvány-hártya vöröses, a kék és szürke zöldes színt ölt magára. A láta mindegyre szűkül, mig végre egészen be nem záródik. A látás már a nyavalya kezdetén csökken, később igen hamar egészen elenyészik; a világosságot nem tűrheti a beteg és villám-érzelme által gyötörtetik. Később a szaru-hártya homályba borul, a tülk-köthártya a szaru-hártya körül tetemesen felduzzad és igen vörös, kemény, igen érzékeny daganatot képez. Végre a szem

területe annyira megnő, hogy a szemgödörben többé meg nem férvén, abból mintegy húsos gyurma kidudorodik, az alsó szemhéj kifordul, a felső pedig meggyulad. E symptómákat mindenkor erős láz kíséri, melyekhez néha az agy-gyuladás kórjelei is járulnak.

Ha e gyuladás kifejlése alkalmas szerek által azonnal nem gátoltatik, ritkán oszlik el, hanem itt-ott üszökbe (gangraena) legtöbbször genyedésbe megyen át. Az üszököt a fájdalom rögtön lecsillapodása, vagy eltünése, a daganat némely részein mutatkozó petyhüdség és sötét-kék szín által lehet megismerni. A genyedés beállásakor: a beteg ismét borzadást, nyugtalanságot és kegyetlen hasogató fájdalmat érez; a vörösség és daganat nagyobbodnak, nem sokára a szaru-hártya megsárgul és geny-örvényynyé változik. A dagadt köthártyán is több sárgás pontok, mint mindannyi tályog csúcsai mutatkoznak. Végre a legkeservesb fájás közt a szemteke megpukkan, a szemből nem csak nagy mennyiségű geny özönlik ki, de egyszersmind a jég-lencse és az üveg-test legnagyobb része kiiszamlik (prolapsus). Ha a beteg különben erős, egészséges testalkatu, ekkor a jó indulatu genyedés, a szemteke nagyobb s kisebb részét megemésztvén, megszűnik; de ha rossz indulatu, ekkor az organismus erejét kimerítvén, az egész szemtekét elpusztítja.

Hajlandók e betegségre az izmos, vérmes, tápláló eledelekkel, szeszes italokkal élő, szemüket sokat gyakorló egyének. Előidéztetik leginkább szerfeletti világosság behatása által, kivált ha fehér vagy vörös tárgyakról verődik vissza a fény, vagy ha maga a fény játszik hasonló színeket. Ide járul még a külerőszak és ez esetben igen gyászos az előremondás; mert a szemrészeknek szagatása, törődése, összezuzatása miatt épen nem lehet számat tartani a szemgyuladás elosztatására. Más okból származott szemgyuladás ellen a z o n n a l használván czél-szerű szereket, a gyuladás többször eloszlik; de e szerencsés esetben is fenmarad a gyenge látás, mely ugyan némelykor elhárítható, de néha gyógyíthatlan. Ha a nyavalya kifejlése mindjárt eleinte nem gátoltatott, annak genyedésbe menetét semmikép sem lehet elhárítani és

ennek többé kevesebbé gyászos, a genyedés indulatától függő következményeiről előbb szólottam.

Minden gyuladás alkalmával igen helyesen teszi a beteg, ha azonnal lefekszik; de ezen szem-gyuladásban igen szükséges, hogy mindjárt lefeküdjék; mert ekkép gyógyszereink segedelmével nem sokára izzadásba jövend, mely után remélni lehet, mikép e gyuladás szerencsésen eloszlik. E célra szolgálанд az

Aconit, melyből 5 golyót 5 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden órában 1 kanállal. Elfogyván ezen adag, adjunk:

Belladonnát, vagy ha erre nem javulna a beteg, *apis-t* az előbb említett mód szerint elkészítve, szintén minden órában, javulást érezvén a beteg, minden 2 órában. Külerőszak után *arnica-t*.

Mercur akkor adandó, midőn el nem oszolván a gyuladás (mi leginkább oly esetben történik, midőn gyógyszereink a z o n n a l nem használtattak), genyedés áll be.

Silica, ha a *mercurra* pár nap alatt javulást nem látnánk.

Az *arsenicum*, vagy *carbo veg.* vagy *secale*, midőn el nem oszolván a gyuladás, üszökbe megyen át.

Ezen utóbbi két esetben, úgy készítvén el a gyógyszereket, mint első alkalommal, minden 2–3 órában adjunk be 1 evőkanállal.

Gyulasztó köt-gyuladás (Coniunctivitis phlegm.) E gyuladás fő széke a szemteke köthártyája, de az alatta fekvő tülk- és szaru-hártya is részesülnek e gyuladásban. Midőn e gyuladás enyhébb, akkor a beteg csak csekély szűrő fájást érez, könnyen eltűri a világosságot, a könnyek is csak csekély mennyiségben választatnak el. Pár nap alatt eloszlik a gyuladás, ritkán megyen át genyedésbe. Midőn hevesebb a gyuladás, akkor a köt-hártya és az alatta fekvő tülk-hártya is vörösebb; a köt-hártya kemény, érzékeny és igen vörös daganattá emelkedik, a szaru-hártyát mintegy körülsánczolván; a szűrő fájdalom sokkal nagyobb; az elnyomott könny-elválasztás miatt a beteg nagy alkalmatlanságot érez, iszonyodik egyszerűsmind a fénytől; rokonszenvileg megdagadnak a szemhéjak; mind ezekhez még láz is csatlakozik. E hevesebb

gyuladás ritkán végződik eloszlással, hanem többnyire genyedésbe vagy kiizzadásba (exsudatio) megyen által. A visszatérő borzadás, lökő fájdalom, a szaruhártyának nagyobb homálya jelei a genyedésnek. Nem sokára vagy az egész szaru-hártya genyed, és ekkor szaru-sorv, vagy teljes szaru-csap következtében vakság hozatik elő, — vagy annak csak némely részei genyednek, ekkor ha a szaruhártya át nem lyukadt, néha hegjegy és foltos homály marad vissza; a köthártyán is apró tályogok képződnek, melyek önként felfakadnak. Ha a köt-gyuladás kiizzadással végződik, akkor a láz és a többi kórjelek enyhülnek, de a tülk-köthártyát némi fehér, szivós, bőrforma hártya vonja be és míg csak a gyulladás tökéletesen el nem enyészett, sokszor több hasonló hártyák képződnek.

Az *aconit* minden órában azonnal használandó. Ez után a:

Belladonna; vagy ha erre bő izzadást és nem sokára kevés javulást nem érez a beteg, — *arsenicum* adandó: minden órában.

Arnica külsértések, *calcareä* a szembe hullott idegen testek okozta gyulladásban *aconit* után adandók.

Hepar sulph. vagy *silica* genyedésben,

Mercur vagy *sulphur* kiizzadás esetében használandók. — E kimeneteleit a gyulladásnak elkerülendő, ismét és ismét ajánlom, hogy azonnal feküdjék le a beteg, orvosságot azonnal használjon, melynek ereje által többnyire szerencsésen eloszlik a gyulladás.

5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, gyulladásban minden órában, javulást látván minden 2 órában, — genyedésben, kiizzadásban minden 2—3 órában adjunk be 1 kanállal.

Gyulasztó szivárvány-gyuladás (Iritis phlegm.). Nem csak a szivárvány-hártya, hanem a közelfekvő részek is részesülnek e gyulladásban. A szem belső részeit elfoglaló heves szűrő fájással kezdődik; e mellett a szivárvány-hártya mozgása gátolva van; elveszti természetes színét: a szürke és kék, zöld, a barna és feketés színü vöröses színt ölt magára; igen nagy a fényiszony; a láta szük; a köt- és tülk-hártya vörös; a látás mindjárt eleinte csök-

ken sőt e gyuladás legnagyobb fokán tökéletesen elenyé-
szik. Ezen esetben a fényiszonyhoz szikra-látás is járul,
a láta szinte egészen bezáródik. Néha mind a szivárvány-
hártya gyurmájában, mind a mellső szemcsarnokban ki-
ömlött vért is tapasztalhatni.

E gyuladás vagy eloszlik, vagy genyedésbe és ki-
izzadásba megyen által. Genyedés alatt a szivárvány-
hártya megsárgul, a láta és víznedv megzavarodik, és a
mellső szemcsarnok fenekén csekély sárga nedv mutatko-
zik. A geny vagy a szivárvány-hártya mellső, néha
hátsó, sőt mind a két felén tűnik elő, — vagy pedig a
geny apróbb tályogokban gyülvén össze, ezek a láta kö-
zelében mint apró vöröses gombocskák tűnnek fel. Ha a
geny fel nem szivatik, annak sűrűbb részei összetömőd-
vén, a látát kitöltik, és ez által a látás elenyézik. — Ki-
izzadás esetében a víznedv és a láta zavarosak, az utóbbi
szegletes is lesz. A kiizzadt nyirk (lymph) nagyobb
mennyisége által nem csak a láta szenved változásokat,
hanem a szivárvány-hártya is a jégencsének mellső tok-
jával rendellenes összefüggésbe hozatik.

Okai lehetnek: a szemek erőltetése, nagyobb vilá-
gosság, az aranyér, hős szám felakadása, — külerőszak, há-
lyog-műtétel alatt történt sérelem. — Súlyosb szivár-
vány-gyuladásban a víznedv kiürítése is célhoz vezethet
és e műtétel a betegnek nagy enyhülést hozhat: de hol
nem épen szükséges, ezen műtételt mellőzni tanácsosb
már azért is, mivel a gyuladt szem uj sebesítése könnyen
igen káros lehet.

Külerőszak, hályog-műtét, szemerőltetés után azon-
nal az: *aconit*, ez után az *arnica* használandók.

Különben e gyuladásban specificus erővel birnak:
aconit után:

Clematis; melyre ha nem javul bizonyos idő alatt
a beteg:

Mercurius corrosiv., vagy *arsenic* legyőzendik e bajt

Aranyér, hős szám elmaradása következtében fejlődött
ily gyuladás ellen használjuk az e tekintetben illő gyógy-
szereket.

Hogy genyedésben a *hepar* vagy *silica*, — nyirk-kiizzadásban a *mercur*, *sulphur* hasznosak, tudjuk.

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be eleinte minden órában egy kanállal, javulást látván, minden 2—3 órában.

Gyulasztó szaru-lob (Keratitis phlegm.). E gyulladás többnyire a szaru-hártya hátsó részén jelenik meg; inét gyakran a szivárvány-hártyára terjed. Nyomó fájással kezdődik, mely a szemet és a szemív fölötti tájat ostromolja és éjjel dühöng leginkább. Azonfölül kellemetlen feszülés- és teliség-érzetről panaszkodik a beteg; a szaru-hártya meghomályosul; a viznedv többnyire zavaros; a köt- és tülk-hártyát halavány, csak a szivárvány-hártya körül tömöttebb vörösség borítja el; a szenvedő szem könnyez, nem tűri a fényt; a látás csökken. Midőn a gyulladás messzebb terjed, ekkor a szivárvány-hártya nem mozog és néha vörös foltok-, vagy csikokkal van el látva; a mellső csarnokban sokszor vér tapasztaltatik; a láta megszűkül és szegletes; a látás tetemesen csökken.

Többnyire szémsértések által hozatik elő, melyek a hályog-műtétel némely eseteiben ejtetnek, de meghülés után is támadhat ezen hosszabb lefolyású gyulladás, mely kezdetben szerencsésen gyógyítható, de később vagy szaru-homályt okoz, vagy a látába kiizzadó nyirkot hoz elő; mindakét esetben a látás akadályozva van. Itt az:

Aconit, *arnica* sértés után használandók. Különben *aconit* után, meghüléstől támadt szaru-gyulladásban az:

Euphrasia; vagy ha erre nem javulna a beteg, a *spigelia* hasznosak.

Mercur, *sulphur* nyirk-kiizzadásban használandók.

A gyógyszerek az előbb említett mód szerint veendőek; melyeknek ha nem enged a gyulladás és hihetőleg a betegség lefolyása alatt nagyobb mennyiségben elválasztott viznedv szolgál annak okául, — ezen nedvet ki lehet üríteni.

Gyulasztó tok-lob (Capsulitis phlegm.). E gyulladás fő széke a lencse-tok; lefolyását alig lehet észrevenni; miután a gyulladás területe is igen kicsiny. A beteg ködös, zavaros látásról panaszkodik, mely fényiszonynyal, a szem-

teke közepe táján fészkelő teliség, nyomás érzetével van összekötve. Domboru üveg segedelmével a láta mögött apró, vérrel telt edényeket lehet látni, melyek a jég-lencse tokjában mintegy reczét képeznek sőt néha a lencsébe is benyomulnak. E hosszadalmas gyuladás ritkán oszlik el, hanem genyedésbe, keményedésbe szok átmenni.

A jóslat e betegségben szomorú; mert ámbár e gyuladás többször fordul elő, de mivel annak lefolyása többnyire észre nem vehető, közönségesen elhanyagoltatván, hályogot hoz elő. Ha azonnal észlelhető a gyuladás, ekkor az:

Aconit szerencsésen működend és elhárítandja a fejlődő hályogot. Szokás szerint minden órában veendő. Ez után az:

Arnica, midőn sértés következtében támadt e gyuladás. Különben *aconit* után:

Cannabis, vagy ha erre néhány nap alatt nem javulna a beteg, ekkor a *phosphor*. Minden 2 órában veendők.

Keményedés, genyedésben pedig: *sulphur*, *silica*; — *co-nium*, ha ütés után támadt e baj és keményedésbe ment át.

A *cannabis*, *phosphor*, a már fejlődő hályog ellen is hasznosak; egyébiránt ez esetben ezen két orvosságon kívül vannak még más gyógyszerek is, melyeket „a hályognál“ elősorolandók: úgy veendők, mint ott olvashatjuk.

Gyulasztó érhártya-gyuladás (Choroitis phlegm.) Részint hosszú és makacs lefolyása miatt, részint mivel különös hajlammal jár e gyuladás a fekete hályog (amaurosis) előhozására, mindenkor szomorú kimenetellel fenyeget. A szem hasogató fájásával kezdődik, melyben a halánték és a szemiv fölötti táj is részesül és a mely leginkább éjjelenként dühöng. A túlk- és köt-hártya vörös; a szivárvány-hártya nem mozog; a fény eltűrhetlen; a láta ki van tágulva; a látás tompa. Előhozatik e gyuladás az érhártya tetemesb sérülése által. Itt az orvosságok hosszabb időig használandók.

Aconit után az *arnica*, ez után az *euphrasia*, ha pedig ennek több napi használata után nem javulna a beteg, a *calcareia* ajánlhatók.

5 golyót 10 evők. vizben felolvasztván, minden 2 órában adjunk be 1 kanállal; az *aconit*-ből minden órában.

Gyulasztó üveg hártya-gyulladás (*Hyalitis phlegm.*). Hosszas lefolyása miatt is alkalmatlan ezen nyavalya, de e mellett veszedelmes, mert ritkán oszlik el, hanem többnyire kiizzadásba megy át, mely által szemviz-kór hozatik elő, vagy keményedéssel végződik, mely aztán üveg-hályogot (glaukom) okoz. Symptómái: a szem és közellévő részek enyhe, félbenhagyó, hasogató fájdalma, a szivárvány-hártya mozgatlansága, fényiszony, a látásnak kitágulása, és füstöz hasonló homálya, a látás csökkenése, a szem duzzadása, a köt-hártya némely edényeinek telisége. Meghülés, külső sérelem után támad.

Az *aconit* mindenkor jótékonyan hat a gyulladás kezdetén, melyből minden órában néhányszor bevevén, ez után helyén leend az: *arnica* sértés után.

Phosphor meghülés után. Ha több nap alatt épen semmi javulást sem okozna, ekkor e helyett adjunk:

Mercurt, ha már kiizzadásba megyen át a gyulladás.

5 golyót 10 evők. vizben felolvasztván, minden 2—3 órában 1 evőkanállal.

Gyulasztó idegrecze-gyulladás (*Retinitis phlegm.*). Ennek kórjelei: kegyetlen fájdalom a szem fenekén, mely a fej azon részére is elterjed, hol a fájdalom széke: bő könnyár; fény-izony; szikra- és villám-látás; a szivárvány-hártya mozgatlansága; szűk láta; heves láz. Egyulladás, mely kivált elnyomott habitualis kiürítések által hozatik elő, vagy nagy fény által, ritkán szok eloszlani és ha el is oszlik, sokszor fekete hályogot, bénulatot hagy maga után. Sokkal gyakrabban keményedésbe, kiizzadásba megy át, az ideg-reczén különféle organicus változásokat hozván elő, melyek gyógyíthatlan vakságot okoznak. Az eddig mondottakból is tudjuk, hogy itt is azonnal *aconit* adandó. Ez után:

Belladonna, ha pedig ez nem hozna javulást: *mercur* vagy *spigelia* választandók.

Keményedés ellen főleg *silica*; nyirk-kiizzadásban a *sulphur*, *mercur* ismeretesek.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, adjunk be minden 1—2 órában egy kanállal.

Különnemű szemgyuladások.

Ide tartoznak a hurutos, orbánczos, csúzos, köszvényes, küteges és senyves (görvélyes, bujasenyves, rühes, sülyös) szemgyuladások.

A hurutos szemgyuladás (Ophthalmia catarrhosa) azon részeket támadja meg, melyek nyák-elválasztásra vannak rendelve; ilyenek a szemhéjban létező mirigyek (Meibom-mirigyek) és a köthártya. Innét első esetben az ilyen gyuladás szemhéj-mirigy-gyuladásnak, — a hurutos köt-hártya gyuladás pedig a megletteknél egyptomi szemgyuladásnak, a kisedeknek, ujszülöttek szemgyuladásának neveztetik.

Szemhéj-mirigy-gyuladás (Blepharitis catarrhosa). E gyuladás a szemhéj-szél kellemetlen viszketésével, vörösségével, dagadásával kezdődik. A daganat és vörösség a szemhéj külső színén annak szélein túl nem terjed, de belső fölületén a szemhéj köt-hártyája is megdagad, megvörösül és ezért, a szemhéjak mozgása alatt feszülést, nehézséget érez a szenvedő. Mind a mirigyekben, mind a köt-hártyában a takony-elválasztás elnyomatik, e helyett rokonszenvesen a könnyek nagyobb mennyiségben választatnak el és csipős minőségöknél fogva a szemben égetést, az arczon pedig ezen kívül kipörsögést is okoznak. Nem sokára azonban a könnyek kiválasztása felakad és a szemben oly érzés támad, mintha abba főveny hullott volna. Enyhülvén a gyuladás, a szemhéjak viszketésének megszünése mellett, a nyák-elválasztás geny-alakban ismét visszatér és pedig nagyobb mennyiségben, mint egészséges állapotban; vékony hártya gyanánt huzza be a szaruhártyát, a midőn a szem nyitva van; éjjel megkeményedvén és a szemszőrökre ragadván, a szemhéjakat összeragasztja; néha a szemhéj-széleken pörsenések támadnak, melyek felfakadván, a szemhéj-széleken fekélyedést okoznak. Ezen felevödött helyek fájdalmasak, azért ily esetben a beteg összehúzza, vagy csukva tartja szemhéjait és ha e fekélyedés és genyedés tovább tart, igen

gyakran a szem e részei megrontatnak, sőt néha a pilla-porcok megemésztetnek.

Őszkor és tavaszkor leggyakoribb e betegség, mert ilyenkor legtöbb viszontagságnak van kitéve a lég és ennek behatása által támad e gyulladás, mely gyakran náthával, hurutos lázzal van összekötve. A baj kezdetén kedvező a jóslat; elhanyagoltatván a gyulladás, különféle utóbajokra ad alkalmat.

Itt mindenek előtt arról gondoskodjunk, hogy a beteget környező lég tiszta és egyaránt meleg legyen.

Az *aconit* azonnal veendő (5 golyót 5 evök. vízben felolvasztván, minden órában 1 kanállal). Ezt elfogyasztván:

Chamomilla vagy *digitalis* ha nem nagyon könyeznek a szemek; az utóbbi ha a könyek csipősek.

Bellad. vagy *apis* ha a szemhéj belső felületén a köt-hártya is megvörösül, megdagad; a szemhéj mozgása alatt feszülést érez a beteg; feje felé tolul a vér; szemében szárazságot érez. Kivált „Grippe“ uralgása alatt.

Nux v. kivált náthával van összekötve e gyulladás.

Apis vagy *pulsatilla* genyes nyák elválasztásában.

Euphrasia ha a nyavalyának további lefolyása alatt a nagyobb mérvben elválasztott könyek csipősek, a szemben égetést okoznak, az arcz külbőrét pedig feleszik; ha a szemszéleken fekélyedés támad; ez utóbbi esetben, ha ezen szer nem használna a *sulphur* kielégítőleg működend.

Arsenic ha már e fekélyedés és genyedés tovább tart, és már a pilla-porcok megemésztésétől lehet tartani. Szintén makacs eféle gyulladásban (mint néha „Grippe“ uralgása alatt történik) ha heves, égető fájdalmak mellett a köthártya is részesült e gyulladásban.

5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, adjunk be a beteg körülményei szerint minden 1—3 órában 1 kanállal.

Egyiptomi szemgyulladás (Ophthalmia aegyptiaca). E nyavalyának első fokában csak a szemhéjak köt-hártyája, másodikban a tülk-hártya, — harmadikban a szaru-hártya van megtámadva. Oly érzéssel kezdődik, mintha főveny esett volna a szembe; a szemhéjak köt-hártyája megvörösül, megdagad; a tülk-hártya is megdagad, vérrel

telt edényei duzzadtak; a szaru-hártya üveghez hasonló fényességet mutat. A köthártyán némi savós nedv elválasztása mutatkozik, bő köny-ár, nagy fényiszony mellett. Kedvező körülményekben a gyuladás ezen fokán néha e nyavalya eloszlik; de ha tovább halad, akkor az említett kórjelek súlyosbulnak; a szemhéj köthártyája tetemesen megdagad és vörös bársonyhoz hasonló; a szemhéjak mozgása meggátoltatik, külső fölületök dagadt, kékes; a tülkhártya is tömöttebb vörösséget öltvén, a szaru-hártya körül dagadozni kezd, kegyetlen, főleg éjjel dühögő fájdalmak kíséretében. Az elválasztott savós nedv közt fehéres pelyhek mutatkoznak; később e nedv sűrűbb, fehérebb, takonyhoz hasonló alakot ölt. A nyavalyának további kifejlése alatt láz-kórjelek észlelhetők. A szemhéjak köt-hártyája keményebb és bibircses daganatot képez; a tülkhártya tetemesen megdagad és a szaru-hártyát sáncz gyanánt veszi körül. A kegyetlen fájdalom a fejre is elterjed, elüzi az álmat. A kifolyó takony sárga színt ölt és valóságos genyhez hasonló. A szaru-hártya eleinte meghomályosodik, azután megfehéredik és vagy egészen geny-örvényyé változik, vagy csak részletes genyedésbe megyen át. Egy idő múlva az életműves részeket többé kevesebbé megemésztő genyedés megszűnik; visszatér az előbbi savós nedv elválasztása és sokaig tartó fényiszony. A gyuladásnak minden symptómája eltűn-
vén, különféle hibák maradnak vissza.

E nyavalya többnyire hatsöt több hétig eltart. Vért-meseknél a gyuladás hevesebb és néha az agyra is elterjed. Átalánosan szomorú itt a jóslat; mert el nem oszolván e gyuladás, a bekövetkező genyedés által könnyen megemésztí a szemeket, a látást is elpusztítja. Leginkább a jobb szemem kezdődik, innét a balra terjed. E gyuladásnak enyhébb lefolyása alatt is többnyire a szemhéj köt-hártyájának daganata, vörössége, sőt néha szemcsés (granulös) kinövése, vagy tetemes bujálkodása szok visszamaradni. A szaru-hártya genyedéséből mindig tetemes utóbajok származnak. De azért meg ne ijedjünk; mert ha a beteg e baj előtt jó egészséggel birt, a járvány geniusa jó indulatu, az orvoslás jókor és czélirányosan intéztetett,

méltán remélhetünk szerencsés kimenetelt. — Ezen veszélyteljes és gyakran járványos betegségben nem csak a betegek gyógyítására ügyeljünk, hanem az egészségesek megóvásáról is gondoskodjunk, figyelmeztetvén a beteg körül létező egyéneket, hogy kerüljék különösen a meghülésre szolgáló alkalmat, kivált a lég melegségi fokának hirtelen változtatását; szeszes italokkal ne éljenek, mindenek fölött pedig a legnagyobb tisztaságra gondosan ügyeljenek. E nyavalyának uralgása alatt, az egészségeseket válaszszuk el nem csak a betegektől, hanem azoktól is, kik a ragályról gyanusak, hogy a nyavalya ragály által tovább ne terjedhessen, legalább huszonnégy napig.

Aconit után, azonnal:

Apis adandó és szerencsés esetben ez egyedül legyőzendő a bajt. Ha az *apis* több nap alatt nem használna, ekkor az *euphrasia*, vagy *mercur* adandók. Szemcsés kinövésben is használhatjuk e három szert, de ha meg nem felelnének várakozásunknak, ekkor az *arsenic* választandó, vagy *rhus*, *cannabis*, *belladonna*.

A *Thuja*, *staphysagria* tetemesb bujálkodás ellen hasznosak. Makacs esetekben a szemcsés kinövés vagy tetemes bujálkodás ellen külsőleg használhatjuk a *pokolkövet*, vagy e helyett a *sabina essentiáját*, úgy, a mint „a szemhéj-rögnél“ említem.

A *calcarea*, *sulphur* genyedésben adandók. A gyuladás egyéb következményei ellen szolgálendő szereket ott keressük, hová e bajok tartoznak.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 2 órában adjunk be 1 kanállal, javulás esetében minden 3—5 órában.

Az újszülöttek szemgyuladása (Ophthalmia neonatorum) az egyiptomi szemgyuladással ugyanegy nyavalya; symptómái a csecsemő test nagyobb gyöngédsége által csak módosítva vannak. Azért valamint a jóslat, úgy a gyógyítás is, az egyiptomi szemgyuladásával egészen megegyez.

Angol hom. folyóiratok a diluált *argentum nitricumot* (dil. 6-a) ajánlják belsőleg és ugyan e szerből egy szemert (gran) egy latnyi destillált vízben felolvasztva,

melyből egyikét cseppet kell naponként kétszer csepegtetni a szembe.

Orbánczos szemgyulladás (*Ophthalmia erysipelacea*). A szemet környező részek közül a külbőr lepetik meg eféle gyulladás által, magán a szemem pedig a külső hártya, azaz a köthártya. Háromféle alakban fordul elő: mint szemhéjlob, mely a szemhéjakat, — mint z u g b ő r l o b, mely a könnyömlőt fedő külbőrt,—mint k ö t l o b, mely a szemteke hártyáját támadja meg.

Az orbánczos szemhéjlob azaz gyulladás (*Blepharitis erysipelacea*). Világos vörös és mintegy átlátszó daganattal veszi kezdetét, mely a szemhéj-széleken kezdődvén, innét tovább, sokszor az egész fél-arczra terjed. A vörösséggel azonnal feszülő, tapintásra növekedő fájás van összekötve; a szemhéjakat nem képes mozgatni a beteg; a nyák és könnyek elválasztása nagyobb. Az orbánczos szemhéjlob, ha el nem oszlik, mindenkor kiizzadásba megy át: a szemhéjak külszínén t. i. enyvéforma nyirk izzad ki, mely a lég hatása által kiszárad, azután a felbőrrel együtt korpa-alakban lehámlik. Ha pedig e nyirk-kiizzadás a felbőr alatt történik, akkor ez átlátszó hólyagokká emelkedik, melyek rövid idő múlva felfakadnak és ez esetben hólyagos orbáncznak neveztetik.

Kiváltkép meghűtés után támad e gyulladás; de a szemhéjak gyengébb sértései, különösen a méhek csipése által is előhozatik. Célirányos gyógyítás által e baj könnyen gyógyul; genyedésbe, vagy üszökbe csak rosz orvoslás, vagy a beteget környező más ártalmas befolyások által megy át és ekkor több utóbajtól lehet tartani. Lehámlás időszakában, az új felbőr finomsága következtében, a szemhéj-vizenyre nagy a hajlam, kivált ha hideg, nedves időben nem vigyáz magára a beteg. — Száraz meleg párnácskák külső alkalmazása mellett ezen gyógyszerek hasznosak:

Aconit és *belladonna*, vagy *apis* gyulladás időszakában; *arnica* ha külsértések által támad.

Rhus hólyagos orbánczban.

Hepar sulph. midőn a gyulladás megszűnt, de a fájdalom még el nem enyészett, a hólyagok felfakadtak.

Graphites vagy *sulphur* az egészen meg nem szűnt, és hátramaradt baj ellen használandó. — *Lycop.*, *china*, *hel-leb.*, *arsen.* szemhéj-vizeny, az utóbbi üszök esetében is.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk eleinte minden 1—3 órában, később 3—5 órában 1 kanállal.

Orbánczos köt-gyuladás (*Coniunctivitis erys.*). A tülk-köt-hártyának vörös és hólyagos daganatával jelentkezik. E hólyagok néha annyira megnőnek, hogy a szemhéjak résén is kiállanak. Itt a szűrő és feszítő fájdalom, a fényiszony, a könny-ár enyhébb mérvben jelennek meg; néha a köt- és tülk-hártya közé vér ömlik ki, minek következtében a köt-hártyán világos vörös foltok támadnak; a szemhéjak éjjelenként összeragadnak. Később a kiömlött vér felszívattván, a vörösség lassankint oszlani kezd, a hólyagos daganat elenyészik. Lázat ritkán lehet tapasztalni.

E gyuladás meghűtés után támad; nem szok rossz kimenetelekkel végződni; czélszerű orvoslás mellett eloszlik, ha azonnal orvosoltatott; de elhanyagoltatván, a szaru-hártya genyedésétől és innét eredő következményektől méltán lehet tartani. Száraz meleg borogatás használata mellett ezek az orvosságok:

Aconit súlyosb gyuladás és lázas állapotban vérmes egyéneknek, — ezután *belladonna* vagy *apis* legtöbb esetben használandnak. Hólyagos daganat ellen a *rhus* szintén sajátlagos szer.

Hepar sulph. ha az elhanyagolt gyuladás genyedésbe megy át.

Graphites, *arsenic* sat. az elhanyagolt betegség egyéb következményei ellen megkisérendők.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván eleinte minden 2 órában, később minden 3—5 órában adjunk be 1 kanállal.

Orbánczos zug-bőr-gyuladás (*Anchylops erysip.*). E gyuladás székhelye a könytömlő fölött és a nagyobbik szemszeglet körül létező külbőr, mely halavány vörös daganat által tűnik fel, a mely vörös daganat lassankint a szemhéjakra és a fél-arczra is elterjed, feszítő fájdalom mellett; a megtámadt félen az orr-üregben szárazság érzelve támad. Enyhülvén a gyuladás, a nyák bővebben

választatik el és innét a szemhéjak kivált éjjel beragadnak. Végre ha gyuladás csak kis mérvben volt jelen, a felbőr lehámlásával visszatér az egészség. Azonban a gyuladás nagyobb fokozatán a könytömlő is megtámadtatván, a fájdalom nagyobb, szúró, égető; az orbánczos daganaton, más kisebb, babforma daganat is mutatkozik, mely a tapintást nem szenvedi. Enyhülvén e gyuladás a Meibom-mirigyekben, a könyhuscában, de magában a könytömlőben is nagyobb mennyiségű nyák választatik el, mely a könytömlőből nyomás által kiüríthetik a könypontokon vagy az orrmeneten át, és a mely többnyire hosszabb ideig fen szok maradni, és továbbig tart akkor, midőn a gyuladás el nem oszolván, genyedésbe megyen át. Ilyenkor a belső szemszegletben kis tályog képződik, mely felfakadván, vagy egyszerű kecskeszemnek, vagy könytömlő-sipolynak mondatik.

A belső szem-szöglet külbőrének megsértése, vagy meghűtés által támadt e gyuladás, mely czélirányos orvoslás mellett eloszlik, bőr-lehámlással végződván. De ha fonákul orvosoltatott, akkor a köny-tömlő tak-árja (takony-árja) marad vissza, mely igen könnyen idült (chronicus) lesz és legmakacsabb azon esetben, midőn genyedés marad vissza. A genyedés még más gyógyíthatlan bajt is okozhat, és ez: a szüntelen könyhullatás.

Itt is főszerek az *aconit*, *apis*, és *bellad.*; — genyedésben *hepar s.*; — de ha a genyedés makacs, ekkor a *calcare*, *silica* megkisérendők; valamint szüntelen könyhullajtás, könytömlő-sipoly esetében is; ez utóbbi két esetben az említett gyógyszerekhez csatolandók az *ac. nitri*, *pulsatilla*.

A gyógyszerek úgy veendőik, mint előbb említém.

Csúzos (rheumaticus) köt-lob (Coniunctivitis rheumat.). E gyuladás nagy fényiszonynyal és bő könyezéssel kezdődik. A tülk-hártya vörös színe átlátszik a vöröselő köt-hártyán; a szemet és a szemív feletti részt hasogató, kivált éjjel visszatérő fájdalom ostromolja. Enyhülvén a gyuladás a fájdalmak is lecsendesülnek, végre eloszolván a gyuladás eltűnnek a többi kórjelekkel együtt; de ha a gyuladás el nem oszlott, a szaru-hártyán apró, savóval

telt hólyagok képződnek, ezek felfakadván, fekélyekké válnak, melyek savós anyagot választanak el. Enyhülvén a betegség, e fekélyek behegednek, de a szaru-hártya mégis némely helyeken mintegy kievődve marad. E gyuladás kísérelője sokszor a csúzos láz.

A csúzos köt-lob meghülestől, kivált pedig a légmelegségi fokának hirtelen változtatása által történik. Célirányos gyógyítására, száraz meleg párnácskák alkalmazása mellett, e szerek szolgálnak:

Aconit gyulasztó láz jelenlétében minden órában adandó.

Belladonna ha vértolulása van a betegnek.

Bryonia ha nyomó, összezuzó fájdalmat érez szemében a beteg, mely minden mozgásra növekszik.

Rhus ha mozgás által enyhülést érez a szenvedő, apró hólyagocskák jelenlétében.

Pulsatilla ha e csúzos szemgyuladás, a test más részének csúzos állapotával van összekötve.

Clematis, ha a gyuladás bő könyezéssel jár; a beteg heves fájdalmat, vagy szemében égetést érez; a gyuladás a testben szunnyadozó csúztól származik és a szivárványhártyára is elterjed.

Spigelia. Ez ugyan inkább köszvényes szemgyuladásban használandó, de heves fájdalmakban itt is helyén leend.

Calcarea és *sulphur* fekélyek ellen adandók.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, adjunk be minden 1—3 órában 1 kanállal. A felváltva veendő két orvosságot két külön pohárban készítvén el.

Köszvényes szem-tak-ár (Ophthalmoblenorrhoea arthritica). E veszedelmes nyavalya a tülk-köthártya halaványvörös, puha és hólyagos daganatával kezdődik, mely körülveszi a szaru-hártyát és csipős savót foglal magában. A szemhéjak köt-hártyája is vörös és dagadt; de sokkal nagyobb daganat szok támadni a szemhéjak külső színén, melyen sokszor hasonló csipős savóval telt hólyagokat lehet látni. A vörösség és daganat a könnytömlőt fedező kül-bőrre is elterjed. A szemet kegyetlen, lassankint növekedő és az egész fejre terjedő fájdalom fogja el. A fény; iszony nagy, a könyezés bő és ezt rövid idő alatt geny-

forma nyák elválasztása követi, a könytömlő is takáros állapotba jő.

Itt csakugyan szigoruan lássunk azonnal a gyógyításhoz; mert ellenkező esetben méltán tarthatunk a legszomorubb kimeneteltől, miután genyedés következtében a szem annyira megromlik, hogy rendes idomát is elveszti. Ha elnyomatott köszvény okozá e bajt, ekkor vegyük elő az ez esetben ajánlott gyógyszerek közül a *pulsatillát*: mindenkor előre *aconitumot* adván. *Aconit* után hasznos a:

Pulsatilla akkor is, midőn meghülés után támadt ezen betegség főleg szelid egyéneknél. Vörösség, daganat, fény-iszony, bő könyezés mellett kivált izgékonyaknál hasznos a *bellad.*

Euphrasia, ha az említett szerek nem használnak, csipős, savós nedv elválasztása idejében.

Mercur sol. geny-forma elválasztásban használandó, az egész fejre terjedő fájdalom mellett; így a *staphysagria* is.

Spigelia vagy *arsenic.* növekedő kegyetlen fájdalmakban.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, heves fájdalmakban minden órában 1 kanállal veendő; különben minden 2—3 órában.

Köszvényes szivárvány-lob (*Iritis arthritica*). A szem és szemgödör táján hasogató fájdalommal kezdődik. Ezen, leginkább éjjel sanyargató fájás mindinkább növekedvén a fej-tetőre és állkapocsra terjed; itt bő könyezés mellett, nagy a fény-iszony: a köt- és túlk-hártya megvörösül; a barna és fekete szivárvány-hártya vöröses, a kék és szürke zöldes színt ölt. A szem mozgásai alatt a szem-szegletekben fehéres hab (*spuma arthritica*) gyűl össze. E symptómák mellett, a betegség lefolyása alatt megjelenő egyéb kórjelek, a beteg különböző szervezete szerint különfélék. Az érzékenyebb és izgékony egyéneknél már a gyulladás kezdetén elég heves a láz; a láta a kiizzadó nyirk miatt szögletessé és homályossá lesz; innét minden fájdalom-roham után mindinkább tompul a lát-tehetség, míg csak a láta egészen be nem záródván, a lát-tehetség el nem enyészik. Nem enyhülvén ezen kórjelek mellett a betegség,

a szemteke lassankint összeaszik, és a szemgödörbe hátra-vonul. Ezek után végre a gyuladás megszűnik. — Pöffedt egyéneknél ritkán mutatkozik láz; ezeknél a láta sem szűkül, mint az előbb említett izgékony egyéneknél, hanem inkább kitágul; a láta mögött a szem fenekén sár-gás zöld homály fejlődik, melynek széke az üveg-test (üveg-hályog), a mely homály minden fájdalom-roham után növekedvén, végre a látást tökéletesen megsemmisíti. Ezenegyéneknél hasonló homály lepi meg néha a jég-lencsét is (üveg-lencsehályog); midőn pedig mindezen változások már megtörténtek, a szemteke összeaszik, a gyuladás el-enyészik.

Ezekből kitetszik, mily nagy veszélynek van kitéve a lát-tehetség ezen betegség lefolyása alatt; azért is e betegségben a jóslat is szomorú, kivált pöffedt egyéneknél, ha a kiizzadt nyirk az egész látát kitölti, mert ekkor gyógyíthatlan vakságot okoz. Ha e gyuladás nagyobb hevességgel foly le, ha soká tart, gyakran visszatér, roz-szul orvosoltatik ilyenén egyéneknél, szintén hasonló szo-moru eset következik be, valamint orvosolhatlan vakságot szül az üveg- vagy üveg-lencsehályog is. Kedvezőbb ki-menetelre lehet számot tartani az érzékenyebb és gyen-gébb külsejű betegeknél még akkor is, midőn a gyuladás el nem oszlott, főleg ha a látában a kiizzadt nyirk kisebb mennyiségben találtatik, mert ez többnyire elég hamar tökéletesen felszívatik.

Aconit hasznos a baj kezdetén (5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván minden órában 1 kanállal veendő). Ez után:

Sulphur; szintén úgy veendő, mint az *aconit*, de csak minden 2 órában 1 kanállal; *sulphur* után, vagy *mercur sol.*, vagy *sepia*.

A *sulphur* és *mercur* nyirk-kiizzadásban is hasznos.

Belladonna vagy *bryonia* nyomó fájdalom, fény-iszony, bő könyezés, igen heves, rohamonkint kínzó fájdalom mel-lett főleg izgékony egyéneknél használandó; valamint a:

Nux vom. kivált azoknál, kik szeszes italokkal vissza-éltek. Reggel dühöngő fájdalmakban; midőn az éji

fájdalmakban különösen jellemző orvosság, főleg egyoldali fájdalmakban a *pulsatilla*.

Spigelia. A fő-szerek egyike, midőn a szűrő, fűrő, vájó, heves fájdalmak a szemet környező csontokat is ostromolják; fájdalmak közt meleg könyvek gördülnek le a szemből.

Colocynthis; midőn szűrő, hasogató, égető fájdalmat érez a beteg, mely vagy egyedül csak a szemet kinozza, vagy a homlokra is elterjed: bő könyezés, fény-iszony mellett. Rest (torpid) egyéneknek hasznos a: *rhus*.

Colchicum valamint ilyenén gyuladásban, ugy egyéb köszvényes szembajban a fő-szerekhez tartozik.

A mennyire a physikai lehetőség engedi: Utóbajokban megkísérhetjük a *silicát*, *calcareát*, *aurumot* de kétséges sikerrel; *beadván minden 3—5 órában*.

Nagy fájdalmakban 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben feloldvasztván, adjunk be minden órában 1 kanállal, enyhülést látván, minden 2—3 órában.

A himlős szemgyuladás: összeköttetésben áll a jelenlevő vagy lappangó himlővel és szemhéj-lob, és kötőlob alakjában fordul elő.

Himlős szemhéj-gyuladás (Blepharitis variolosa) kezdetén a szemhéj-szélek megdagadnak, vörösek, ezek mellett más kórjelek is mutatkoznak: viszketés, fényiszony, könnyár. A vörösség és daganat rövid idő alatt a szemhéjak egész külszínét elfoglalja, azok mozgását gátolja feszítő fájdalom mellett. Végre a szemhéjak külszínén himlős kütég képződik, mely lassankint kiszárad és lehull. De mielőtt ez történnék, a már említett symptómákon kívül sokszor nagy fényiszony, bő könnyár beköszöntésével oly fájást érez a beteg, mintha szemébe főveny esett volna, nyilvános jeléül annak, hogy a szemteke köthártyája is részesült e gyuladásban. Részt vesz néha e gyuladásban a könnytömlő is, miután e táj is megdagad, vörös, fáj, és az orr-üreg a megtámadt részen kiszárad; mely rokonszenves könnytömlő-lob némelykor sokáig tartó könnytömlő-takárba megyen át. Végre e szem-lob néha szemhéj-takárban végződik görvélyes egyéneknél.

Midőn a himlők genyedésbe mennek át, száraz me-

leg alkalmazása mellett, a beteg szemnek tisztán tartása szükséges. Különben ezek az orvosságok:

Aconit (minden órában veendő) a baj kezdetén. Ezután:

Belladonna, midőn a vörösség és daganat az egész szemhéjat elfoglalja.

Hepar sulphuris genyedésben; szintén a *sulphur*, vagy

Mercur viv. — Az *euphrasia*, *silica*, *pulsatilla*, *senega* tak-árban.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden 2—3 órában 1 kanállal adjunk be.

Himlős köt-gyuladás (*conjunctivitis variolosa*). Itt a köt- és tülk-hártya vörösségével, szúró fájdalom, fényiszony, könnyár van összekötve; nem sokára a szaru-hártya is meghomályosul, azon valóságos himlők ütnek ki, melyek egyéb szaru-fekélyekként ezen hártyát képesek átlyukasztani. Vérmeseknél e gyuladás hevesebb, a fájdalom súlyosabb, a vörösség tömöttebb és a szivárvány-hártyára is elterjed. E körülmények közt a láta szűkül, a szivárvány-hártya elveszti mozgékonyágát. Görvélyeseknél a himlős köt-lob néha szem-tak-árba megy át, vagy könny-tömlő-gyuladással szövetkezik. Ha a szivárvány-hártyára is elterjed a gyuladás, méltán lehet félni a szarucsap kifejlődésétől. A szaru-hártyán támadt himlők után többnyire hegjegyek következnek.

Ha lázzal jár e gyuladás, eleinte adjunk *aconitumot*.

Belladonna, *aconit* után adandó; ha pedig a szivárvány-hártyára terjed: *mercur*.

Hepar sulph. vagy *mercur viv.* genyedésben, — szem-tak-árban: *euphrasia*, *silica*, *pulsat.*, *senega*.

Baryta, *clematis*, *lycopod.*, *rhus*, *thuja*, *arsenic.* az utóbajok ellen. Keressük fel ezen betegségeket.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be eleinte minden 2 órában 1 kanállal. Utóbajokban minden 3—5 órában.

Kanyarós és vörhenyes szemgyuladás. A kanyarós és vörhenyes lefolyása alatt fordulnak elő leginkább e gyuladások, mint kanyarós, és vörhenyes köt-lob. A kanyarós szemgyuladás (*ophthalmia morbillosa*) a szemhéjak daganatával, vörösségével kezdődik, melyekhez nagy fényiszony, bő könnyezés járulnak, szúró fájdalommal; a

köt-hártya halavány, a tülk-hártya még halaványabb vörös; a szaru-hártya némely helyein szokatlan fényesség mutatkozik, hol aztán savóval telt hólyagocskák támadnak, melyek felfakadván, szétterülő fekélyeket képeznek; e fekélyek híg genye néha a szaru-hártya lemezei közé szűrődik be és ugynevezett szaru-körmöt okoz. E gyuladáshoz láz is járul. — A vörhenyes szemgyulladás (ophthalmia scarlatinosa) olymódon támad, mint a kanyarós, csak a kórjelek lépnek fel nagyobb hevességgel és e miatt a jóslat szomorúbb; mert a szaru-hártya fekélyeiből, és a szaru-körömből különféle szemhibák szoknak eredni; sőt a szivárvány-hártyára is elterjedvén a gyulladás, a látába nyirk-kiizzadás és néha teljes szaru-csap (staphyloma corneae) fejlődik ki.

Aconit adandó e gyulladás kezdetén; ez után *pulsat*.

Belladonna bő könnyezés, fény-izsony, fájdalom mellett.

Bryonia kis hólyagocskák fejlődésében.

Euphrasia, silica, szaru-hártya fekélyei ellen. A szaru-csap ellen e betegségnél találándunk szereket.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában 1 kanállal.

Görvélyes szemgyulladás előkészítő okát a görvély teszi; előfordul mint szemhéj-mirigy-lob, szem-árpa, könytömlő-lob, szaru-lob és köt-lob. A görvélyes szemgyulladásban általánosan hasznosak az *aconit*, fellépő nagyobb gyulladásban néhányszor veendő; különben a: *bellad.*, *calcarea*, *causticum*, *aurum*, *pulsat.*, *nux vom.*, *euphrasia*, *rhus*, *sulphur*, *hepar sulphuris calc.*, *silicea*, *ac. nitri*, *sepia*, *arsenic.* sat. néha felváltva veendők úgy, hogy a *belladonnát calcareával*, — néha *hepar s. calcareával*, a körülmények szerint választandókat adjuk betegeinknek; hasznosak általában azért, mivel egyszersmind specificus gyógyszerek a görvély-kór ellen.

A görvélyes szemhéj-mirigy-gyulladás (Blepharadenitis scrophulosa) a hurutos szemhéj-mirigy-lobbal sokban megegyez symptómáira nézve. Kezdődik a szemhéj-szélek viszketésével, daganatával, vörösségével. Fény-izsony mellett, a szemben oly érzelem jelentkezik, mintha a szemekbe idegen test esett volna. Eleinte bő könnyezés van

jelen, később mind a köny- mind a takony-elválasztás elnyomatik. Az izgékony egyének a gyuladás ezen időszakában néha szemhéj-göresben is szenvednek. Ezek után az elválasztások nem sokára ismét visszatérnek.

Midőn az általános görvélyes betegség csak kis fokban van kifejlődve és a gyuladás czélszerűen gyógyíttatik, a görvélyes szemhéj-mirigy-lob, habár makacs is, többnyire minden utóbaj nélkül elmulik. De ha a görvélykór mélyen van elterjedve az organismusban, vagy ha a gyuladás rosszul gyógyíttatott, több más, a hurutos szemhéj-mirigy-lobbal közös szem-hibák maradnak vissza, azonfölül szem-kéreg is (tylosis) támadhat, főleg a pöffedt, lágy testalkatu egyéneknél.

Átalában minden görvélyes szemgyuladásban oly szereket szükséges használni, melyek a testben szunnyadozó görvélykórra átalában hatnak. A gyógyítás igen hosszadalmas és makacs; a gyökeres gyógyítás leginkább az organismus kifejlődésével remélhető: különösen férfiaknál a serdülés, nőknél a hőség vagy első terhesség időszakában. Gyógyítás alkalmával figyeljünk a beteg testalkatára: az izgékony és gyengébb egyéneknél más, a pöffedt és lágy testalkatuaknál más szereket használván. A szabad levegőt és fényt kerüljék a betegek.

Az *aconit* (minden órában veendő) azonnal kezdetben hasznos; ez után izgékony egyéneknél, kivált ha szemhéj-göresben is szenvednek: *belladonna*.

Staphysagria eleinte nyák-elválasztás, később szem-szárazság jelenlétében; szintén göresös állapotban is használandó.

Graphites kezdő szem-kéreg fejlődésében, vagy *jod*.

Lycopodium főleg bő könyezés mellett de egyébiránt is ajánlható.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván minden 2—3 órában egy kanállal.

Görvélyes könytömlő-gyuladás (*Dacryocystitis scroph.*) a könytömlőt és az ezt fedező kül-bőrt lepi meg. Innét a kül-bőr halavány vörössége, daganata, a Meibom-mirigyekben és a könhúscsában bővebben elválasztott nyák miatt, a könytömlő-gyuladás orbánczos zugbőr alakjában tűnik elő.

De ezen orbánczos daganaton, még egy másik vörösebb és bab-forma kis daganat is mutatkozik, bizonyos jeléül annak, hogy a könytömlő gyuladva van. E kis daganat lassankint nagyobbra nő; mert a könytömlő takony-hártyáján bővebb takony választatván el, ez által a tömlő mellső fala mindig jobban és jobban kinyújtatik. Az ekként összegyűlt nyákot, a könytömlőből nyomás által ki lehet üríteni a könypontokon által, de az orr dagadt takony-hártyája miatt az orr-üregbe kiüríteni nem lehet, azért is a beteg a megtámadt félen kellemetlen szárazságot érez.

El nem oszolván a gyuladás, genyedésbe megy át; az elhanyagolt orvoslás után pedig, könytömlő-sipoly (Fistel) következik. Lejárván a genyedés időszaka, ha a könytömlő el nem pusztítatott, annak igen makacs takárja marad vissza, néha legkedvezőbb esetben is. Ha a könytömlőből a nyák gyakrabban ki nem ürítették, végre a könytömlőnek petyhüdt állapota miatt a nedvek le nem szállanak többé önkénytelen orrba (könytömlő-sérv, hernia sacci lacr.).

Ha a könycsatornák és pontok vagy egyedül, vagy az orr-menettel összenőnek, ekkor a könytömlő vizkórja (hydrops sacci lacr.) és szüntelen könyhullás következik. Ha pedig a könytömlő falai nőnek össze egymással, ekkor a könytömlő-üreg elpusztul, tetemes hegjegy és gyógyíthatlan könyhullás marad vissza.

Aconit szokott mód szerint minden órában veendő azonnal kezdetben. Ez után *apis*, vagy

Pulsatilla bővebb takony-elválasztás esetében; a midőn igénybe vehető az:

Euphrasia. E gyógyszerek többnyire célhoz vezetendnek.

Hepar s. genyedés — *silica*, *calcareea* szintén genyedés, de különösen sipoly esetében használandók.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, ebből vegyen be a beteg minden 2—3 órában 1 kanállal. Midőn felváltva használjuk e szert, mind az egyik, mind a másik szernek legyen külön pohara és kanala.

Görvélyes szaru-gyuladás (Keratitis scr.) a szaru-hártyát, leginkább pedig annak köt-hártyáját lepi meg. Kór-

jelei e következők: tetemes fényiszony; meleg és néha csípős könyek elválasztása; nyomó, lassankint növekedő és éjjel dühöngő szem-fájdalom; a tülk-hártyának halavány, a szaru-hártya körül tömöttebb vörössége; a köt-hártya eleinte ködös homályba borul, néha a szaru-köt-hártya alá ömlött vértől vörös színt mutat; hasonló vörös foltok tapasztaltatnak leggyakrabban a szaru-hártya felső vagy alsó színén; a látás majdnem mindenkor csak a fénysejtésre van szorítva; a lázas állapot ezen gyuladásnál ritka.

E gyuladásnak lefolyása makacs, hosszadalmas, ritkán és csak akkor végződik eloszlatással, ha mind az általános betegség, mind a szemgyulladás kisebb mérvben van jelen és azonnal célszerűen orvosoltatott. Ha a szaru-lob tökéletlenül oszlott el, az összegyűlt nyirk egy része meghegedvén, a szaru-hártyán foltos homályokat képez; azonfölül, mivel a szaru-lob hosszas lefolyása alatt ezen hártya ritkán marad fölületes fekélyedés nélkül, a behegedt helyeken néha apró heg-jegyek is (cicatrix) csatlakoznak. Ritka esetekben a görvélyes szaru-lob a szaru-hártya bujálkodását hagyja maga után, vagy szaru-posztót okoz.

Itt is eleinte az *aconit* a tudva levő mód szerint veendő.

Euphrasia tetemes fény-izszony, csípős könyek elválasztása, szaru-hártya-foltok, heg-jegyek (Narben) jelenlétében.

Calcarea, silica, ac. nitri a nyavalyának hosszas lefolyása alatt fejlődött fekélyek, heg jegyek, homály alkalmával használandók. A kezdő fekélyedés ellen a:

Hepar sulphuris jó sikerrel adatik.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 3—5 órában 1 kanállal vegyen be a szenvedő.

Görvélyes köt-lob (Conjunctivitis serophulosa). Igen sokszor fordul elő, a köt- és tülk-hártya vörösségével, szűrő fájdalommal, a könyek bő elválasztásával, fényiszonynyal kezdődvén. A vörösség tömöttebb a köt-hártyán, melyen a vér-edények összeszedetve nyomulnak a szaru hártya felé, mintegy fürtöket képezvén. E fürtök végein, közel a szaru-hártyához, vagy magán a szaru-

hártyán apró pörsök támadnak, melyek izgékony egyéneknél savóval, petyhüdteknél geny-forma anyaggal vannak telve. Felfakadván e fekélyek, vagy savósak, vagy genyformák; amazok inkább szétterülnek, midőn ellenben ezek a szaru-hártyába mélyen hatnak és ezt néha át is lyukasztják, szivárvány-izsamra (prolapsus iridis) és egyéb szaru-hártya hibáira adván alkalmat, kivált petyhüdt egyéneknél. Ugyanezen hibáknak vannak kitéve az izgékony egyének is, ha e gyuladás nagyobb fokra emelkedvén talán a szivárvány-hártyára is elterjed; sőt hasonló esetben a teljes szaru-csap kifejlődésétől még inkább lehet tartani. Általában az izgékonyaknál kevésbé kedvező a jóslat, mint a petyhüdt egyéneknél: részint mivel az izgékonyaknál a fény-izsony és szem-görcs sok alkalmatlanságot okoz; részint a szaru-hártya felé nyomuló véredények fürtjéből fejlődő szaru-posztó miatt, mely a láttehetséget veszedelmezteti, a gyógyításnak makacsul ellenszegül és sokszor a túlk-köthártya bujálkodásával szövetkezik, sőt e bujálkodás néha a szemhéjak köt-hártyájára is kiterjed.

Aconit ugy veendő, mint e tárgyban többször említettem.

Belladonna szúró fájdalom, fény-izsony, duzzadt véredények jelenlétében; vagy *apis*.

Rhus midőn apró, lassankint felfakadó pörsenések támadnak; főleg petyhüdt, torpid egyéneknél használható.

Mercur sol. vagy *corrosiv* izgékony egyéneknél alkalmazandó, hasonló pörsök, fekélyek támadásakor.

Arsenic azon esetben, ha ezen említett orvosságok nem használnának, reményen fölül is működhetik a beteg javára, ha ennek test-szervezete különben ép és erős. Az utóbajokat nézzük más helyen is.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, adjunk ebből minden 2—3 órában 1 kanállal.

A bujasenyves szemgyuladás szem-tak-ár, és szivárvány-lob alakban fordul elő.

A bujasenyves tak-ár (Ophthalmoblenorrhoea syphilitica) részint helybeli fertőzés és a bujasenyves ragálnak közvetlen alkalmazása a szemhéjakra, — részint a buja-

senyves tak árnak: a nemző részek hirtelen meghütése, izgató befecskendések, megfeszített test-mozgás, szeszes italok által okozható elnyomatása által hozathatik elő ezen betegségben szenvedő egyéneknél. Mind a tülk-köt-hártya, mind a szemhéjak köt-hártyájának daganatával, vörösségével kezdődik. A szemhéjak lassankint annyira megdagadnak, hogy egymástól alig huzathatnak szét; az alsó szemhéj néha ki is fordul. A tülk-köthártya daganata sánczolat gyanánt környezi a szaru-hártyát és oly kemény, vörös, fájdalmas, mint a hevesebb gyulasztó kötgyladásban szok lenni; fény-iszony és bő könyezés mellett kegyetlen fájdalmat érez a szenvedő; nem sokára a szemhéjak köt-hártyája geny-forma taknyot választ el; rövid idő múlva a szaru-hártya genyedésnek indul és ilyenkor a szemteke különféle hibáin kívül a szivárvány-izsam is ritkán hiányzik. E gyuladás súlyosabb lob-láz-zal jár.

E gyuladás a szem veszélyére és anyagi pusztítására igen hajlandó. Azonban a baj kezdetén czélszerű orvoslás mellett sokszor szerencsésen kigyógyul a beteg; később legczélirányosb gyógyítás mellett sem lehet elhárítani többé a veszedelmet; ha már a szaru-hártya geny-örvény-nyé vált, akkor a látás örökre elvesz és a szem alakja is több vagy kevesebb kárt szenved.

Mindjárt kezdetben hatalmas az *aconitum*, de mivel csak ritkán hivatik az orvos e gyuladás kezdetén, azért ezen szer után adjunk *cannabis-t*.

Pulsatillát meghülés vagy az előbb említett okok által elnyomatott tak-ár következtében fejlődött ilyenén gyuladásban.

Mercur sol. vagy *corrosiv.* fő-szer takony-elválasztásban.

Ac. nitri e baj későbbi stádiumában megkísérthető, nemkülönbén a *sulphur, thuja*.

E szerekből 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, gyuladás alkalmával beadhatunk minden órában egy kanállal, a későbbi stádiumban minden 2— 3 órában.

A bujasenyves szivárvány-lob (*Iritis syphilitica*). Elsőrendü (primär) ilyenén gyuladás által azok lepetnek meg, kik tökéletesen kifejlett buja-kórban sínlődnek; másod-

rendü (secundär) gyuladás által azok, kik buja-kórban még csak kis mérvben szenvednek, vagy a lábbadozók (reconvalescensek). A bujasenyves szivárvány-gyuladás a tülk- és köt-hártya halavány vörösségével kezdődik, mely a szaru-hártya körül tömöttebb és mintegy koszorút képez; a szivárvány-hártya természeti színe a szokott mód szerint elváltozik; a láta kevésbé összehúzódik, megszegletesedik és állandólag föl- és befelé terped, mintha az orr gyökéhez akarna húzódni; a szaru-hártya azonfölül homályba borul. A szem igen érzékeny, könnyez. A beteg heves fájdalmakban szenved, melyek leginkább estvétől viradtig kínozzák a szemgödör-csontokat; hasonló rohamok alatt a látába nyirk izzad ki, a láta homályosabb, szegletesebb lesz és az elejétől fogva csüggedő lát-tehetség, minden roham alatt nagyobb fogyatkozást szenved. Tovább húzódván a betegség, a látába annyi nyirk izzad ki, hogy az egészen bezárul, és így a lát-tehetséget tökéletesen megsemmisíti. A szivárvány-hártya mellső színén néha apró, vöröses-barna kinövések képződnek, melyek nagyító üvegekkel vizsgálva, egészen hasonlóak a függölyökhöz (Condylomata). Végre ha a betegség elhanyagoltatik, a tülk-hártyán szalonnás fekélyek támadnak, a szemgödör-csontokon pedig gumók (tophi) fejlődnek.

Ha azonnal kezdetben czélszerűen gyógyíttatik a beteg, szerencsésen megszabadulhat bajától; de ha már a nyirk-kiizzadást gátolni nem lehet és így a láta nyílása sokszor egészen nyirkkal tömetik ki, ekkor az elpusztított lát-tehetséget csak ritkán és akkor is tökéletlenül lehet helyreállítani. Szintén nagy veszélyben forog a lát-tehetség akkor, midőn a bujasenyves szivárvány-lob köszvényes vagy más különmemű betegséggel van összekötve. Az utóbajok közé tartoznak leginkább a láta-csukulat (atresia pupillae) és a szem-puhaság (synchisis).

Gyógyítás alkalmával a szemet a lég és világosság ártalmas behatása ellen kellőleg oltalmazván, — e szerek vezetendnek célhoz:

Aconit azonnal, mielőtt kifejlődött e betegség: minden órában veendő (5 golyót 5 evőkan. vízben felolvasztván).

Belladonna midőn a tülk- és köt-hártya vörös, a szí-

várvány-hártya is szenved, a beteg heves fájdalmakat érez.

Mercur sol. vagy *corrosiv.* A most említett körülményekben, ha már a látába nyirk izzad ki.

Mercur praec. ruber. Midőn a szivárvány-hártyán apró vöröses-barna kinövések támadnak; ezen esetben a *thuja* szintén szerencsés körülményekben használhat. A túlkhártya szalonnás fekélyei ellen: *baryta*.

Acid. nitri hasznos különösen azoknak, kik már *mercurt* nagy adagban használtak.

Sulphur, ac. nitri, calcarea, aurum csont-gumók ellen.

Arsenic., spigelia főleg nagy csont-fájdalmakban.

Euphrasia, graphil, pulsat. a nyavalyának hosszabb lefolyása alatt szintén figyelembe veendő, ha a jelenlevő körülmények ezen szereket kívánják.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 1—2—3 órában 1 kanállal.

Rühes szemgyuladás (*Psorophthalmia*) a szemhéjak egyenes fertőzése, vagy elnyomatott rüh után támad és csak szemhéj-lob-alakban fordul elő. A szemhéj-szélek égetésével kezdődik, és ehez viszketés, vörösség járul. Nem sokára a szemhéjak széle mellett apró pörsenések támadnak, melyek felfakadván, fekélyecskéket képeznek. Éjjel a szemhéjak oly erősen összeragadnak, hogy reggel nagy nehezen felnyitvatván, fájnak és véreznek. A fekélyek a szemhéj-szélektől mindig tovább terjedvén, lassankint az egész szemhéjat elfoglalják. Ha sokáig tart e betegség, a szemteke köt-hártyája is megvörösödik, gyakran a szaru-hártyán hólyagocskák képződnek, melyek felfakadván, fekélyeket okoznak.

Azonnal a baj kezdetén lássunk a gyógyításhoz, mert a rühes gyuladás nagyobb fokra emelkedvén, némely gyógyíthatlan hibákat hágy maga után. Így a genyedés némelykor elpusztítja a pilla-szőröket és szem-ször-hiányt (*madarosis*) okoz; máskor a pilla-porcot emészti meg, honnét beszegély (*entropium*) támad; ha pedig fonákul orvosoltatott, kegyetlen fejfájás közt üveg-hályog (*glaucoma*) fejlődik ki. Czelírányos orvoslás mellett, ha ez még jókor eszközöltetett, minden utóbaj nélkül elmúlik e

szemgyuladás, a tisztaságra leggondosabban figyelvén, ezen gyógyszerek segedelmével:

Sulphur itt sajátságos gyógyerőt fejt ki; de ezen kívül hasznos a:

Causticum. Szintén ajánlható a:

Sepia. Makacs esetekben a *psorin*.

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2—3 órában 1 kanállal adjunk be.

A súlyos szemgyuladás (*Ophthalmia serorbutica*) a szem minden részét egyszerre támadja meg. Meg lehet e ritka betegséget ismerni a szaru-hártya ködös homályából, a viz-nedv megzavarodásából, a tülk-hártya kékes, a köt-hártya tömöttebb vörösségéből. A szivárvány-hártya a szaru-hártya felé domborul, a láta pedig széthuzódik. A belső részekben kitágult edények és az ideg-reczének inét következő nyomatása miatt a lát-tehetség csökken, naponkint fogy, végre egészen elenyészik. Néha a köt- és tülk-hártya közé kiömlött vér világos vörös foltokat képez; leggyakrabban a szem csarnokaiban ömlik ki a vér (csarnok-vér, *hypoaema*); olykor pedig vérrel vegyes könnyek választatnak el, mit régenten vér-könyezésnek neveztek.

E gyuladás szerencsésen eloszlik, ha azonnal orvosoltatott. De ha az általános súlyos betegség és a súlyos szemlob nagyobb fokban fejlődött ki, — miután e szem-bántalom csak úgy enyhül, ha az általános betegség alábbhagy, a súly orvoslása hosszabb időt igényelvén, méltán lehet attól tartani, hogy a kitágult vér-edények által igen nyomtatván az idegrecze, a lát-tehetség visszapótolhatlanul elenyészik.

Száraz meleg borogatás mellett oly orvosságok lehetnek hasznosak e betegségben, melyek a betegben szunyadozó dyscraziára különös, sajátságos erővel bírnak.

Ilyenek: az *ac. phosph.*, *ac. sulphur.*, *rhus*, *staphys.*, *arsenicum*; de ezeken kívül különös figyelemre méltók a *calcarea*, *crotalus*, *nux vom.*, *carbo veg.* véres könnyezésben.

E gyógyszerekből 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be minden 2—3 órában egy kanállal.

A szemgyuladások ezen leírásából láthatjuk, mennyi veszélynek van kitéve gyuladások alkalmával a szem. Elhárítandjuk minden veszedelmet, igen sokszor kivált oly betegeknél, kik különben egészséges test-alkatúak, ha azonnal használnánk hom. szereket: legpontosabb élettrend mellett, hová az is tartozik, hogy szobájából ki ne menjen a beteg, sőt feküdjék le, midőn a szükség ezt parancsolja. Igaz — nehéz feladat nem orvosra nézve annyiféle gyuladás gyógyítását tanulmányozni; de ha csak általában is figyelünk a gyuladás természetére, azaz arra: valjon gyulasztó-e, vagy hurutos, csúzos, küteges sat. a szemgyuladás, — nem leendő nehéz találni czélszerű orvosságot, mely szükség esetében mindenkor inkább felelend meg várakozásunknak, mint egyéb allop. házi orvosságok.

Általában bármiféle gyuladásban azonnal kezdetben *aconitumot* adván, sokszor ezzel egyedül legyőzendjük a különben veszélyes szemgyuladást is; *aconit* után *gyulasztó szemgyuladásokban* a *belladonna*, — hurutos, orbánczos gyuladásban az *apis*, — csúzos, köszvényes gyuladásban leginkább a *spigelia*, *clematis*, *colocynthis*, — görvélyesben *bellad.*, *calcarea*, *silica*, — bujasenyvesben *mercur*, *ac. nitri* sat. a főgyógyszerek sorába tartoznak, melyeknek jótékony hatását az említett különféle gyuladásokban számtalanszor tapasztaltam: hom. gyógyszereink által egyedül, minden külszer alkalmazása nélkül, sokkal hamarabb és biztosabban jutván czélhoz, mint a régi gyógymódhoz tartozó orvosok. E szerencsés körülmény bátorított arra, mikép munkám negyedik kiadása alkalmával, kevés szabad időmet a szembetegségek hasonszenvi gyógyításának leírására szánjam, azok számára, kik a szenvedő emberiség sorsát szívükön hordják és a régi jó (?) helyett a jobb újat szívesen elvállalják.

B) Ideges szembajok.

Ideges szemhéjgöres (Blepharospasmus). E baj kisebb fokozatán a szemhéjak nem húzódnak össze erőszakosan; azonban nagyobb fokán a szemhéjak rése oly szorosan bezáródik, hogy azokat nagyobb kül-erő sem választhatja el egymástól: tetemes fájdalmak mellett. A szemgöres rohamonkint ostromolja a beteget és midőn alábbhagy, a szemből könnyek ömlenek ki, a fény-iszony is tetemes. Leginkább a ráz-kóros (*hypochondricus*) férfiak és méh-kóros (*hysterica*) nők szenvednek e betegségben; néha a görvélyes szemgyuladás kórjele szok lenni; de gyakran a szembe hullott idegen testek izgatása következtében is támad.

Ezen okokhoz képest intézendő a gyógyítás. Így a görvélyes szemgyulladás okozta szem-görcsben, a gyuladást gyógyítsuk; ráz- és méh-kóros betegeknél, betegségeknek megfelelő gyógyszert használjunk. — Különben hasznosak a:

Ruta: a szembe hullott idegen testek eltávolítása után maradt izgatottságtól eredő szemhéj-görcsben; ekkor hasznos a *coniūm* is.

Chamom. meghülés után. Ezen kívül a *hyosciamus* és *crocus*.

Ezen szerekből roham alatt 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden órában 1 kanállal, különben minden 2—3 órában.

Szem-görcs-nek (Nystagmus) neveztetik a szem-izmoknak görcsös összehuzódása. Midőn efféle összehuzódások nagyobb erővel mennek végbe, a szemek rendkívül forognak, és zord tekintetet mutatnak; kisebb mérvben pedig a szem szüntelen reszket, a tekintés nyugtalan.

E baj különféle más betegségeknek, ugymint nehézkórnak, dühösségnek kórjele, vagy a már közelgő halál gyászos hirnöke szok lenni. Azért csak azon betegség gyógyítandó, melynek kórjele a szem-görcs; de sokszor azon betegségnek szerencsés legyőzése után is fenmarad a szem-görcs és többé el sem enyészik. A lehetőségig fognak működni e szerek:

Belladonna, *ignatia*, *spigelia*, *cantharides*, *hyosciamus*, *cuprum*, melyek a gyógyítandó általános betegségben is, melytől a szem-görcs függ, figyelembe veendőek.

Szemhéj-bénulat (Blepharoplegia). Ezen betegségben a felső szemhéj előre függ és a szemteke nagyobb részét befedi; de azért a szemhéjak rése nincs egészen bezárva és a szem fehére, néha a szaru-hártya alsó része is kilátszik; a felső szemhéjat nem képes a beteg mozdítani. E betegség többször más betegségek után támad, különösen szemgyulladások után; alkalmat adnak azonfölül e bántalomra a szemhéj és szemöldök-táj sértései. Midőn szemgyulladások következménye a szem-bénulat, ekkor elég kedvező a jóslat; makacsabb más esetekben, ha sértés után támad,

köszvénynyel, fekete hályoggal van összeköttetésben. Az orvosságok ezek:

Arnica, *conium*, vagy *ruta* kül-erőszak után támadt szemháj-bénulatban.

Belladonna, ha a guta-ütés előjele; szintén ezen szer, vagy a *rhus*, *graphites*, szemgyuladások után; ezek, vagy még a *sepia*, *plumbum*, *opium*, *veratrum*, *zincum*, más betegségek után is körülmények szerint választandók.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 3—5 órában 1 kanállal.

Szem-bénulatban (Ophthalmoplegia) a szem mozdíthatlan, a nézés meredt, komor és gyakran hasonló a haldokló nézéséhez. A láta tágult; a látás hiányos; fájdalom ritkán van jelen, csak ritkán érez a beteg nehézséget, nyomást. Alig fordul elő magányosan, hanem majd mindenkor más betegséggel: giliszta-kórral, köszvénynyel, fekete hályoggal áll összeköttetésben, ezekhez képest gyógyítandó.

Itt azonban általában figyelmeztetem olvasóimat az *aurum. bellad.*, *secale*, *sepia*, *phosphor*, *silica* gyógyszerekre, melyekből a jelenlevő körülményekhez illendőt választjuk. A siker a gyógyítandó más betegség természetétől függ.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, guta-ütés alkalmával adjunk be a belladonnából minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; különben minden 3—5 órában.

Bandzsalság (Luscitas) néha hirtelen támad és ekkor a beteg kettős látásban szenved, ha lát-tehetségét még el nem veszté; azonban a bandzsalságra leginkább meghülés ad alkalmat, kivált azoknál, kik köszvényre hajlandók; de támadhat sértés után is, vagy akkor, midőn a könny-mirigy-kökem (scirrhus), a szemgödör-csontok gumói, vagy a szemgödör sejt-szövetében (textus cellulosus) létező tömlős daganatok a szemet egyik vagy másik oldalra nyomják; néha ismét kórjele más előforduló betegségeknek, milyenek a giliszta-kór, guta-ütés, hüdés (Lähmung), fekete hályog.

Ha meghülésből származik, célszerű orvoslás mellett elenyészik. Akkor is gyógyítható e betegség, midőn a szemgödör-csontok bujasenyves, vagy köszvényes daga-

natai okozzák a bajt; a giliszta-kór, guta-ütés szerencsés gyógyítása szintén megszüntetheti e betegséget: de hol a köny-mirigy-kökem, tömlős daganatok, vagy az izmok elszagatása által hozatik elő, ekkor a jóslat szomorú.

Az *arnica*, *ruta*, *conium* jótékony erejüket ismerjük már sértés esetében (minden órában veendő, úgy mint többször mondtam).

Chamomilla, *cicuta*, *bellad.*, *hyosciamus* meghülés után használandók, dupla látásban is a három utolsó. (5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, minden 2—3 órában egy evökanállal.) A *bellad.* guta-ütésben hasznos.

A kancsalság (Strabismus) abban különbözik a bandzsalságtól (Luscitas), hogy a bandzsal egyén szemét nem fordíthatja hibás helyzetéből a másik oldalra, — a kancsal pedig mindenfelé szabadon forgathatja szemeit. Midőn csak az egyik szem fordul elő a kancsalság és e baj még nem régi, többnyire kettős látás is van jelen. E baj a csecsemőknél akkor szok leginkább támadni, midőn ezek mindig ugyanegy emlőből szopnak, vagy midőn a bölcsőben állandóan úgy fekszenek, hogy a világosság mindig csak ugyanegy szemökre szolgál; nemkülönben, midőn a csecsemők igen gyakran orruk hegyét nézegetik. A megletteknél is sokszor rossz szokásból veszi eredetét a kancsalság, midőn bizonyos tárgyak látása végett, azokat igen közel tartják szemökhöz, vagy még gyakrabban akkor, midőn az egyik szemnek gyengébb láttehetsége miatt, annak gyakorlása egészen elhanyagoltatik; azonfölül előfordul a kancsalság azon szem-betegeknél, kik szaru-hártya-foltban (macula) vagy hályogban (leucoma) szenvednek, mely szaru-homály ha orvosolhatlan, ekkor a kancsalság is elháríthatlan, — midőn más esetekben czélszerű orvoslás mellett a jóslat elég kedvező.

Valamint mindenütt, úgy itt is az okok eltávolítása legsürgösb figyelmet érdemel. Így ha a gyermekek szemei előtt fényes, vagy más, bennök figyelmet gerjesztő tárgyakat tartunk, ők ezen tárgyakra egyenest függesztvén szemeiket, a kancsalságtól lassankint megszabadulandnak; — ha a meglettek mindennap egyenest a tükör elébe állíttatnak és szigoruan intetnek arra, hogy egye-

nest és élesen nézzenek önnön szemeikbe, a kancsal szem visszanyeri rendes állását; — ha a kancsalság szem-gyengeségen alapul, hol az egyik, hol a másik szemet felváltva kendővel kell bekötni, hogy ekkép a kancsal mindig csak egy szemmel nézvén, mind a két szemet mindenfelé tanulja mozgatni; — ha pedig a kancsalság gyógyítható szaruhártya-homályból támadt, ekkor ez gyógyítandó. Legkevésbé czélszerűek a szemekre alkalmazandó, fából vagy csontból készített domboru lemezek, melyeknek közepe apró lyukakkal van ellátva, a végre, hogy ezen lyukak felé fordítsák szemeiket a kancsalok, ilymódon egyenes nézést nyerendők. — Ezen gyakorlatokon kívül, kancsalság ellen hasznosak az:

Alumina, bellad., hyosciamus, beadván reggel, este 3 golyót 2 evők. vízben felolvasztva, egyszerre.

Szem-fájás (Ophthalmodynia). Ezen ideges szem-fájást jól különböztessük meg azon gyuladós szem-fájástól, mely legtöbb szemgyuladás symptómája szok lenni. Az ideges szemfájás fűró, összeszorító; néha hirtelen lép fel, de többször: fény-izony, könnyezés, gyakori szem-hunyorgatás előzik meg a betegséget; roham alatt a láta összeszorul, a látás esökken, a szem, sőt többnyire az egész arcz is felduzzad. A fájdalmas roham nem tart mindig egyenlő idődig; néha a fájás enyhül vagy egészen elenyészik, de ismét visszatér sokszor legnagyobb hevességgel és ekkor hányás és más kórjelek is jelentkeznek. Itt a jóslat többnyire szomorú, mert ha gyakran visszatér e szemfájás, a lát-tehetséget veszedelmezteti. Okai lehetnek: a szenvedélyek, a szemek erőltetése, nagy fény. Itt ezek a gyógyszerek:

Cicuta, ideges felingerültség után, kivált nőknél használandó.

Bellad., stramonium nagy fény okozta szem-fájásban.

Crocus, midőn gyakori szem-hunyorgatás, könnyezés előzik meg e bajt.

Ruta, szem-erőltetés után fejlődött szem-fájásban.

Spigelia, midőn rohamonkint heves fájdalma van a betegnek.

Zincum, midőn este lefekvéskor különösen kínzó a fájdalom.

Veratrum, *arsenicum*, midőn a kiállhatlan fájdalom hányással, nagy nyugtalansággal lép fel.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, roham alatt adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában 1 kanállal, javulást látván, minden $\frac{1}{2}$ — 1 órában; rohamon kívül minden 3 órában.

Mór- vagy fekete hályog (Amaurosis) az ideg-recze és a láta-ideg bántalmán alapuló vakság, vagy a látás tetemes gyengesége. Néha csak az egyik szemet, többször mind a kettőt támadja meg. Némelykor hirtelen lép fel, máskor lassankint fejlődik különféle kórjelek megelőzésével. Igy ezen betegeknek a tűz-láng vagy gyertya-világ nagy kellemetlenségökre szolgál, nehezen tűrik a fényt; minden tárgyat világos színben látnak és szemeik előtt gyakran szikrák, villámok, világító alakok, egész sor-képek forognak minden külső ok nélkül; néha különféle szint látnak, sokitva látják a tárgyakat, vagy nappal alig látnak, és csak alkonyatkor vagy sötétben különböztetik meg a tárgyakat. Azonban vannak ilyféle betegek, kik a világosságot keresik, a napfénybe örömet néznek, szemök előtt repdeső fekete foltokat látnak. Vannak olyanok is, kik minden tárgyat csak félig, vagy különfélekép csonkítva látnak, vagy kiknél minden tárgy homályba, vagy ködbe burkolva, vagy legalább sötétebb színekben tűnik fel; midőn némelyek sötétes helyeken nem látnak jól és csak világos nappal különböztetik meg a tárgyakat.

Ezen előjelek, kedvező körülményekben néha elenyésznek, vagy javulnak, vagy legalább a fekete hályog további fejlődése gátoltatik. Azért ne ijedjenek meg azonnal azok, kik légy-látást, éj- vagy nap-vakságot tapasztalnak; mert e hibák sokszor több évig, sőt egész életben fenmaradnak a nélkül, hogy nagyobb bajt szülnének. Fájdalommal kell azonban kijelentennem, mikép az említett kórjelek a látást naponkint fogyasztván, előbb-utóbb többnyire előjelei a vakságnak.

Ekként elveszvéen a lát-tehetség, sokszor a szemem objectív semmi különös változást sem lehet látni; de van-

nak azért némi kórjelek, melyek a mór kifejlését követik. Többnyire a láta igen ki van tágulva, a szivárvány-hártya resten vagy épen nem mozdul; némelyeknél azonban a láta rendes nyílással, a szivárvány-hártya rendes mozgékony-sággal bír; sőt néha a láta össze van huzódva, a szivárvány-hártya mód nélkül mozgatag. A láta a mórban többnyire fekete szint mutat, néha mégis szarv-szinűnek, ködös fehéres, vagy vörösesnek tapasztaltatik. E kórjeleken kívül többnyire más különféle alkalmatlanságok és fájdalmak is mutatkoznak, kivált a mór kifejlődésekor néha vérgyülem jelei a szenvedő szemén; hol pedig a nyavalya már megrögzött, ott lassankint különféle anyagi hibák is fejlenek ki. Így a szaru-hártya homályba borul, a jégencse elveszti átlátszóságát, az üveg-test megzöldül, a szem-edények betegesen kitágulnak.

E gyászos nyavalya egyaránt támad meg mindenkit; férfit úgy, mint nőt, meglettet úgy, mint csecsemőt. Az ideges egyének inkább vannak ugyan kitéve e betegségnek, de azért nincsenek attól megkímélve a vérmesek, főleg kik vértolulásban gyakran szenvednek. Az ideg-láz, csúz, köszvény, kütegek, has-dugulások, ideges betegségek, u. m. a ráz-kór, méh-kór, fejfájás, szédülés, guta-ütés, — e nyavalyának előkészítő, támasztó okaihoz tartoznak. Nemkülönben a fej sértései; a szem tetemes sérelmei, melyek a lát-ideget, vagy reczeget, vagy a sugár-idegeket, vagy a sugár-testet érték; az agynak nyomatása csontgumók, daganatok, összegyült savó, vér, geny által. De még más okok is adnak alkalmat e betegségre; ilyenek: a terhesség, nehéz szék, köhögés, hányás, nagy nevetés, erőszakos kiabálás, előre hajtott fejjel végzett nehezebb munkák, fejen hordott terhek, nagy fény; szintén a sötétnek hirtelen változtatása a világossággal, vagy sötét helyeken való tartózkodás hosszabb időig; a nagyító üvegekkel való visszaélés; megeröltetés; lelki indulatok sat. Végre, hogy az ideg-rendszert megtámadó, kábitó, szédítő gyógyszereknek nagyobb adagbani használata, — az ideg-rendszerre kimerítőleg működő ártalmak által, milyenek a nemesb nedvek vesztése, éhség, hideg, lehangoló szenvedélyek, — de még az elnyomatott kütegek, külszerek által

erőszakosan behagedt fekélyek után is nem ritkán fejlődött ki a fekete hályog, mindennapi események bizonyítják.

A mór vagy a látideg és reczeg gyengeségén alapul, — vagy a látideg és reczeg működése csak el van nyomtatva különféle okok, leginkább vér-tolulások által. A látideg gyengeségén alapuló mórban néha nagyobb az érzékenység, mit a láta rendellenes szűküléséből és a szivárvány-hártya beteges mozgásából lehet megismerni; de néha az elgyengült látideg tehetsége el van tompulva, mit a szem tompa érzékenységéből, a láta rendellenes kitágulásából, a szivárvány-hártya rest vagy épen hiányzó mozgásából lehet megismerni. Midőn a látideg működése leginkább nedv-torlások által van elnyomtatva, ekkor a látideg tehetsége nincs kimerítve sem elcsüggedve.

Egyszerű a mór, midőn egyedül létezik; szövevényes (complicált) midőn más szembajjal, vagy általános betegséggel van összekötve. Megtámadhatja a mór csak az egyik, vagy mind a két szemet. Kiterjedésére nézve lehet teljes, midőn az egész reczeg szenved; vagy részletes, melyben a látás csak bizonyos irányban tagadtatik meg. E részletes mórhoz tartozik a fél-mór, melyben a beteg a nagyobb tárgyaknak csak felét képes megkülönböztetni. Hirtelen, vagy lassan támadhat a mór és az egyik vagy mind a két szem egyszerre vagy lassankint vesztheti el lát-tehetségét. Végre tökéletes a mór akkor, midőn a beteg minden tárgy látásától egészen meg van fosztva; tökéletlen, midőn a beteg nagyobb tárgyakat, bár nem igen tisztán, képes látni; — lehet a mór folytonos, vagy időszakonként megjelenő.

Ezen legmakacsabb, sokszor a művészet minden tehetségét kimerítő nyavalyának gyógyításában, arra figyeljen az orvos, hogy a nyavalya természetéhez legalkalmasb gyógyszereket szemelje ki: az indító okokra vetvén főfigyelmét.

Az orvosságok használata mellett szükséges, hogy a beteget környező lég tiszta és száraz legyen; a világosság foka a szem érzékenységéhez alkalmazandó; a beteg

könnyü emésztésü eledellel éljen; mértékletes test-mozgást tegyen, kerülvén a lelki indulatokat, nagyobb test-mozgást és világosságot.

A fejlődő fekete hályog ellen ezek a gyógyszerek:

Bellad., *veratrum*, *hyosciamus*, ha a szem csak fénylő világosságnál különbözteti meg igazán a tárgyakat (Éjvakság, *Hemeralopia*). Szintén akkor, midőn minden tárgyat kétszeresen lát a szenvedő; de ekkor a *cyclamen* is hasznos.

Sulphur, *silica*, *conium*, midőn a beteg csak este különbözteti meg jól a tárgyakat (Nappvakság, *Nyctalopia*).

Mercur vagy *silica* rögtön meglepő, — csak rövid ideig tartó nappal történt rögtön vakság ellen: *phosphor*; a nap hősege okozta ily vakság ellen: *conium*.

Szikkák látása ellen: *bellad.*, *bryonia*, *nux*, *stramonium*; legyek látása ellen: *agaricus*, *mercur*; fekete foltok látása ellen: *agaricus*, *ammonium*, *cocculus*, *baryta*, *phosphor*, *secale*, *sepia*, *silica*; villám-látás ellen: *crocus*, *spigelia*, *staphysagria*; homályos látás ellen, mint fátyolon át: *crocus*, *petrol.*, *secale*, *caustic.*, *sepia*, *sulphur*; különféle színek látása ellen: *strontiuna*, *cicuta*, *digitalis*, *cantharid.*, *conium*, *stramonium*; az olvasástól: *crocus*; pontok látása ellen: *conium*, *china*, *ammonium*, *mercur*, *ac. nitri*, *natrum mur.*, *ruta*, *thuja*; felhők látása ellen: *sabina*; világosságnak keresése: *belladonna*; midőn a tárgyak esonkítva látszanak: *platina*, *stramonium*; mintha árnyékban lennének: *senega*.

Bellad., *calcarea* inkább izgékony, vérmes; *senega* jól táplált, phlegmaticus egyéneknek mórja ellen adandók. *Baryta* az idősbeknek használhat.

Aurum, *dulcamara*, *silica*, *causticum*, *lycopodium* görvélyesek mórjában, mint főszerek tekintendők.

Ignatia, *nux*, *pulsatilla*, *china*, *secale*, *stramonium*, idegeseknek.

China, *phosphor*, *sulphur*, *calcarea*, *natrum mur.*, nemesb nedvek vesztése után.

China, *phosphor*, idegláz után.

Ignatia, *staphysagria* lehangoló szenvedélyek után.

Nux, bryonia, veratrum, plumbum, sulphur, cocculus, csorvás állapot, dugulásban.

Kábító gyógyszerek következtében fejlődött mórban azoknak ellen-szerei — antidotumai — használandók.

Elnyomatott kütegek után: *sulphur, graphites, pulsatilla, phosphor, arsenic.*; roszul gyógyított és behegedt sebek után is használhatók.

Elnyomatott havitisztulás után: *pulsat., ignatiu, bryonia, graphites, sulphur, sepia.*

Elnyomatott aranyér után: *sulphur, nux, pulsatilla, carbo, calcarea*, ez utóbbi vérmeseknél használ.

Elnyomatott köszvény, csúz után: *sulphur, pulsatilla, nux, aurum.*

Conium, ruta, rhus kül-erőszak, apró tárgyakkal való foglalkozás, előrehajtott fejjel tett munkák után adandók.

Bellad., calcarea, gyakori fejfájás, szédelgés, vértolulás után. — Mindezen körülményeket összehasonlítván, válaszszuk ki az itt elősorolt szerekből a legtöbb tekintetben illendő orvosságot.

Rögtön esetben 5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, beadhatunk minden 2 órában 1 kanállat, mint például a nap- vagy éj-vakságban. Különben reggel, este 3 golyót egyszerre; ha javulást látunk minden 3—4-ik nap.

Rövid- és messzelátásról e helyen egykét szót. A tárgyak világos látására és kisebb részeiknek megkülönböztetésére az ép szemnél 8—11 ujjnyi távlat kívántatik; a rövidlátók azonban kisebb, a messzelátók pedig nagyobb távolban láthatják jól a tárgyakat. Ha e két baj nem régi, belső szereink által gyógyítható; különösen gyuladások után hátramaradt rövidlátás ellen jó

A *pulsatilla*; ideg-láz vagy elgyengülések után *phosphor*; nagyobb adagban bevett higany után *carbo v.*

Szintén a messzelátás ellen, ha nem régi, kívánt szolgálatot teendenek: — a *nux vom.*, főleg azoknál, kik szeszes itallal élnek; *calcarea c.* kövérebb, *silica* soványabb egyéneknek; ugy a *sulphur, sepia* czélszerűek.

Azonban az ilyen bajjal vesződők szemüvegre szorulnak: öblös (concav) lencsékre a rövid, domboruakra (convex) a messzelátók, közönségesen az öregek. (E két

baj egyébiránt nem is annyira szem hibája, mint a szokásé, mert kiskorunknál fogva tehetjük az egyik vagy másik bajt sajátunkká, a mint apró tárgyakat vagy nagyon közelről, vagy azokat nagyon messziről iparkodunk látni). De csak a valódi szükség alkalmával kell ezen üvegeket elfogadni és megválasztásukban igen nagy vigyázattal élni; nem szabad nekik sem nagyobbítóknak, sem kisebbitőknek lenni, hanem csak világosan mutatónak. Vigyázzon arra a messzelátó, hogy azon üveggel, mely neki a közeli testeket láthatókká teszi, a messzebeket ne nézze, hanem mihelyt dolgát végezte, szemüvegét letegye.

Vagy épen ne használjuk, — vagy változtassuk meg a szemüveget és cseréljük fel mással: ha kellemetlen érzést, vagy nyomó fájdalmat okoz a szemben, sőt a fejben is; ha álmosná teszi az embert; ha utána a szem forró, vörös lesz; ha gyakran kell pihentetni a szemet; ha a szemüveg levétele után csak egy idő múlva lát igazán a szenvedő; ha a szemüvegen át kisebbnek vagy nagyobbak látszanak a tárgyak, mint azelőtt; ilyenkor, különösen az első esetben gyengébb, a másodikban valamivel erősebb üveget válaszszon a rövidlátó; — a messzelátó ellenben az első esetben erősebb, a másodikban gyengébb üveggel cserélje föl előbbi szemüvegét.

Csak a rövid- vagy messzelátás esetében — ismétlem ujjalag — használjuk a szemüveget; mert kik ezt csak divatból, kaczerködésből teszik, ezen szükség nélküli alaptalan öntetszés-majmolta szemüvegelésnek ártalmát idővel mélyen érzendik! De még gyenge szemnek sem hasznos a szemüveg, sőt inkább rontja a szemet, hacsak nem rövid-, vagy messzelátó. *)

*) E szemgyöngeség ellen ajánlhatóbb a tiszta hideg vízzeli mosás, napjában egypárszor; ha ez nem lenne elegendő, vannak h. gyógyszerek ily helyzetben is a beteg javára működők; ilyenek kül erőszak után az *arnica*, *ruta*, *rhus*, *conium*; ezek közül ajánlható a *ruta* azoknak, kik sok irás, olvasás, finomabb munkák következtében estek szemgyöngeségbe; szeszes italok után a *nux vom.*, *opium*; gyengítő okok (vérvesztés, magömlés) után a *china*; az aranyértől

Hogy láterőnket a lehetőségig jó állapotban tartsuk, figyeljünk ezekre. Nem kell a szemet sokáig egy huzamban erőltetni, szükséges neki pihenést is engedni; ki sokat irni, olvasni, vagy apró tárgyakat nézni kénytelen, használja leginkább a reggeli, délelőtti, nappali időt: este a láterő már sokat gyengült a nappali használás által. A világ sugarainak, kivált pedig a nap sugarainak egyenes esését a szembe kerülni kell, mert fekete hályogot okozhatnak. Nemkülönbén a gyertya- vagy tűzvilágba nézés is gyengíti a láterőt. A látásra elég, de nem fölöttébbi világosság kívántatik, gyenge azonban ne legyen, mivel így a szemnek erőlködni kell a sugarak egyesítésénél; ártalmas azért az alkonyodáskori dolgozás. Ki el nem kerülheti az esti munkát, jól válaszsza meg a világot; legjobb e célra a széles belül lámpa világítása, mert elég nagy, egyenletes, nem lobogó. E végből, minthogy tisztogatás nélkül egyenletes lánggal égnek a stearin-gyertyák, nagyon ajánlhatók; kevésbé jók a nem eléggé világító viaszgyertyák, még rosszabbak a fagygyuból készülttek, részint mivel nagyon lobognak, részint mivel gyakorta kell őket tisztítani és ilyenkor a gyertyára nézni: mi kivált a gyenge szemnek nagyon ártalmas. Legjobb a világítás fölülről, — innen a dolgozó bal oldalára alkalmazott gyertya legezészerűbb, ha magas helyre téve, innét önti világát.

kivált *sulphur*; az elnyomatott hószám következtében *pulsatilla*, *sepia*; bizonyos küteg (Ausschlag) eltűnte után *bellad*, *mercur.*, *sulphur*; sok higany használata után ismét *sulphur*, *ac. nitricum*. Különbén szemgyengeség ellen hasznos a *silica*; megkísérthető azok által is, kik már épen nem bírnak olvasni; szintén a *phosphor*. Ezen orvosságokból három golyócska veendő naponként, de hosszabb időig. — Kik szemüveget alapos okból kényszerülnek használni, tartsák mindig a legtisztábban szemüvegöket és ne használják azokat, melyek meg vannak repedve, mert ártalmasak.

II. SZERVEZETI SZEMBETEGSÉGEK.

A) Hibás vegyületen alapuló szembetegségek.

Szaru-homályok (Obscuraciones corneae). A szaru-hártyának hiányos átlátszékonyságát minden gyulladás nélkül, **szaru-homálnak** nevezzük. A szaru-homályok mindig előrejárt gyulladásokból veszik eredetüket és így az összegyült nyirk, — vagy összegyült és megkeményedett geny, — vagy a szaru-hártyán keresztülható fekélynek tökéletlen behegedése és innét támadt heg-jegy következtében szoknak támadni.

A szaru-hártya nyirk-homályának kisebb fokát: **szaru-foltnak** (macula corneae) mondjuk; ez ködös, vagy kevésbé fehér színűt mutat, mindenkor félig átlátszó, azért a látást sohase gátolja tökéletesen; — a szaru-hártya nyirk-homályának nagyobb fokát: **szaru-hályognak** (leucoma) nevezzük; ez minden átlátszékonyság nélkül levén, fehér, kékes, vagy sárgás; ha az egész szaru-hártyát elborítja, ekkor a látást annyira akadályozza, hogy a fénysejtésnél egyéb fény nem marad; kisebb mérvben akadályozza a látást akkor, ha eféle kisebb szaru-hályog a szaru-hártya széle felé vonul.

A **geny-homály** (onyx) a szaru-hártyának egészen sötét, fehér-sárgás homálya által ismertetik meg; ez soha sem foglalja el egészen a szaru-hártyát, de azért tökéletes vakságot okozhat, ha egyenest a láta előtt fekszik.

A **heg-homály** tiszta fehér; ez a látást tökéletesen eltörli, ha a látást takarja be.

A gyógyítható szaru-homályok orvoslására több hónap kivántatik. Kedvezőbb a jóslat a fiataloknál, kik különben jó egészséggel bírnak, kiknél a homály nem rég támadt, nem nagy területű és az összegyült nyirk mennyisége és hegedési foka nem nagy. Ellenkező esetben a jóslat igen szomorú. — Így az összegyült geny felszívása is könnyebben történik, ha nem nagy mennyiségű, ha a baj nem idült, a szenvedő egyén még nem öreg. — A **heg-homály** szintén ha igen kicsiny és jól táplált

egyéneknél fordul elő sokszor szerencsésen elenyészik; de legtöbb esetben a heg-homály legszomorubb jóslatot enged.

Szaru-foltok ellen a: *bellad.*, *cannabis*, *euphrasia*, *calcareia*, *arsenic*, *coniium*, *senega*, *silica*, *ac. nitri* használandók.

Szaru-hályog ellen a most említett orvosszereken kívül az *aurum*, *silica* kivált görvélyeseknél.

Geny-homály ellen a *hepar s.*, *sulphur*, *silica*, *calcareia*.

Heg-homály ellen az *euphrasia*, *cannabis*, *pulsatilla*, *magnesia carb*, *sulphur*, *silica*.

Reggel, este három golyó, két evők. vízben felolvasztva, veendő eleinte naponkint, javulást látván, minden 3—4-ik nap.

Hályog (Staar, Cataracta). Több nemorvos szivesen veendi itt azon figyelmeztetésemet, mikép hibás azon vélemény, mely szerint némelyek valami hártjának vagy vékony bőröcskének gondolják a hályogot; mert a hályog a jegőcz-lencse (*lens crystallina*)-rendszer homályában áll. Azért a hályog legáltalánosb tünetényeihez tartozik: a szivárvány-hártya mögött létező homály és e homály területétől, tömötségétől függő csökkenése a látásnak. A jegőcz-lencse-rendszer minden része vagy egyenkint, vagy mindössze meghomályosodhatik és innét a hályognak többféle nevezete van.

Hol csak egyes része homályos a lencse-rendszernek, ott a hályog részletes; ide tartoznak a: lencse (*lenticularis*), a Morgagni- (*morgagniana*) és a tok-hályog (*capsularis cataracta*). Midőn a lencse-rendszernek több, de nem minden része van meglepette a homálytól, akkor a hályog vegyes; ide tartoznak: a tok-Morgagni hályog (*c. capsulo-Morgagniana*), a tok-lencse- (*capsulo-lenticularis*), és a morgagni-lencse-hályog (*cataracta Morgagniano-lenticularis*). Ha a lencse-rendszer minden része homályba borul, a hályog teljes; ez tehát csak egyféle lehet, t. i. tok-morgagni-lencse-hályog.

A lencse-hályog székét a név maga jelenti. E hályog lassankint fejlődik, hacsak erőszakos ok után nem támad. A látás csekély tompulásával kezdődik, mely leg-

inkább fényes tárgyak szemlélése alkalmával észlelhető, mert ezek mintegy mocskosaknak, és ködbe burkolva látszanak. Szorosb vizsgálat alatt, a láta mögött, főleg a középpontban némi sárgás-szürke homály tűnik elő, melynek növekedésével aránylag csökken a látás, úgy mindazáltal, hogy csak a szem előtt egyenest helyezett tárgyakat nem látja a beteg, — világosan megkülönbözteti azokat, melyek oldalvást fekszenek, de csak addig, míg a szem árnyékban van, vagy setétes helyeken; délben elenben oldalvást is keveset látnak eféle betegek.

A morgagni hályogban azon gözalaku nedv, mely a jég-lencse és ennek tokja közt foglaltatik, meg van sűrűdve és homályosodva. E hályognak kifejlődése többnyire gyors; színe fehér-kékes, tejhez hasonló. Midőn a szem és fej nyugalomban vannak, a homály felső része higabb, az alsó része sűrűbb; ha pedig a szem ujjal dörzsöltetik, vagy a fej erősen megrázatik, az egész homály egyenletes szint mutat. E hályog nem marad soká magánosan.

A tok-hályogban vagy a mellső, vagy a hátsó lencsetok-rész van meghomályosodva. A mellső tok-hályog fényes szürke vagy kréta-fehérségű, gyöngyként tündöklő foltokat, vagy csíkokat terjeszt elő; a látást nem enyészeti el egészen. A hátsó tok-hályogban hasonló foltok nem oly tündöklők; a látás itt sincsen elenyészve egészen. De néha az egész lencsetokot elfoglalja a hályog. Ezen teljes tok-hályog foltos vagy csikos, ezüsthöz vagy gyöngyhöz hasonló tündökléssel bir, a látást majdnem csak a fénysejtésre korlátozza.

A tok-morgagni hályog ritkán fordul elő; kórjelei a tok- és morgagni-hályog kórjeleiből állanak.

A tok-lencse-hályog leggyakrabban mutatkozik; hasonló a gyöngyhöz, vagy sárga, néha szürke színt mutat, de a gyöngyszín képezi a mellső réteget. Az ebben szenvedőknél a fénysejtés nem hiányzik ugyan, de a látás elenyészik. Különféle alakjára és küleményére nézve különféle nevet nyer.

A hályognak ezen felosztásán kívül, érdekes a hályognak azon felosztása is, mely a hályog összeállítását,

színét, nagyságát, támadási körülményét, fejlődési fokát és szövetkezését illető megkülönböztetésen alapszik. — A hályog összeállását illetőleg, a kemény hályogban minden rész egymással szoros összeköttetésben áll; a puha hályognál a részek összeállása csekély, azok könnyen elválasztathatnak egymástól; a puha-kemény vagy kocsonyanemű összeállásban a lencse közepe kemény, környéke pedig puha; a folyó összeállású hályogban az egész jéglencse vagy tej- vagy geny-alaku nedvvé van olvadva. — A hályog színét tekintve, a hályog lehet szürke, fehér, gyöngyszínű, sárga, fekete. Ezen utóbbi hályog hasonlít ugyan a mórhoz (amaurosis), de ettől meg lehet különböztetni kivált az által, hogy hályog esetében a világosság nem verődik vissza a szem fenekéről, mint a lappangó mór esetében. — Nagyságára nézve a hályog kicsiny vagy nagy. A hályog összeállása és nagysága közt azon viszonyosság tapasztaltatott, hogy annál nagyobb a hályog, minél csekélyebb az összeállása; azonfölül a hályog nagysága, kevés kivétellel, a meghomályosodott részek számától is függ. Támadását a hályognak e szavak: születési, vagy szerzett, — hirtelen, vagy lassankint fejlődő hályog — eléggé magyarázzák. — Fejlődési fokát tekintvén, éretnek mondatik a hályog, midőn már nagyobbra nem nőhet; éretlennek, mely még csak kifejlésében van. A hályog szövetkezését illetőleg, egyszerű a hályog, ha egyedül fordul elő; szövevényes, ha más szembajjal, vagy a testben lappangó más betegséggel van összekötve.

Ki van téve mindenki e szomorú állapotnak; fájdalom különösen! hogy kiváltkép édes hazánkban hatalmasan uralkodik a hályog. A hályogra való öröklött hajlamon kívül különféle betegségek adhatnak alkalmat e betegségre; nemkülönben a kül-erőszak, a szemeknek tartós és tetemes erőltetése apró, fényes vagy igen kivilágított tárgyak szemlélése által, előrehajlott fejjel végzett munkák, hirtelen és gyakori változtatása a nagy világosságnak feltűnő sötétséggel, hirtelen meghülés, a szeszes italokkal való visszaélés, a testben lappangó betegségek, u. m. görvély-, buja-kór, köszvény sat.

A hályognak szerencsés gyógyítása leginkább a szenvedő beteg általános test-szervezetétől függ. Jó kimenetet lehet remélni azoknál, kik különben ép, egészséges testtel és lélekkel birnak; nem igen vérmesek, de senyves állapotban sem sinlődnék; szintén a haladott koru betegeknel. A baj kiirtására több esetben szerencsésen működendnek hasonszenvi szereink. Jó lelkiismerettel ajánlom illetén szenvedőknek, hogy mielőtt műtétre (operációra) határoznák el magukat, kísértsék meg hosszabb időig gyógyszereinket, annál inkább, mivel néha a legjobbnak tartott, legtöbbet ígérő hályog legnagyobb vigyázat, legkedvezőbb ápolás mellett is rossz kimenetelre fordul. Ide járul még az, hogy a legszerencsésebben eszközlött műtétel után is számos kül- és belső befolyások által veszedelmeztetik a láttehetség, melyeket az orvos előre látni, sokszor nem képes. A hályog szétoszlatását különféle beszerekkel már a régi orvosok is megkísérék; de specificus gyógyszerek hiányában célt nem érhetének. Kivánt célhoz vezetendnek h. gyógyszereink kivált kezdő hályog gyógyításában: azonban hosszabb idő alatt gyógyszereinktől kivánt sikert nem tapasztalván, megérett hályog esetében ügyes szemorvos által teendő műtételhez folyamodjunk: azonnal műtétel után ismét szereinket használandók.

Műtétel után azonnal az *aconit* használandó; ez után a *crocus*, ha kopogó, viszkető fájdalmat érez a beteg; vagy *ignatia* kivált szelideknél, ha szúró fájdalmat éreznek a szemben vagy a halántékban; *bryonia* ha heves fájdalmak közt hányása van a betegnek; *arsenic*, ha égető fájdalma van és hasmenése; *thuja* ha semmi étvágya nincs és a halántékból kiinduló, szúró fájdalom által gyötörtetik; *aconit* után hasznos a *senega* is főleg rosszul sikerült műtétel után; szintén a *strontiana*, midőn minden tárgyat vérbe borulva szemlél a beteg.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden órában 1 kanállal, javulást látván minden 2—3 órában.

Különbén hályog ellen ezek a gyógyszerek:

Sulphur adjunk először; ennek több napi használata után, ha semmi javulást sem érez a beteg, adjunk:

Cannabis-t, vagy *magnesia carb.*, vagy *ammonium carb* *Belladonna*, *calcarea* vérmes, kövér egyéneknél használandó. *Opium*, *baryta* az idősbekeknél. *China* idült váltólázak után fejlődött hályogban.

Causticum, *silica* inkább görvélyeseknél, de másoknál is hasznosak.

Pulsatilla szelid, *senega* szelid és petyhüdt egyéneknél inkább alkalmazandó.

Conium esés, ütés után támadt hályogban.

Phosphor főképp rögtön támadt homály esetében.

Ezen gyógyszerek közül könnyen kiszemelhetjük azokat, melyek elnyomatott más betegségek után e munkámban többször ajánlottak, melyek ez esetben is igénybe veendőek.

Rögtön esetben (esés, ütés, vagy gyuladás után) 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, beadhatunk minden 2—3 órában 1 kanállal. *Lassankint fejlődő hályogban reggel, este 3 golyót 2 evők. vízben; javulást látván minden 3—4-ik nap.*

Üveghályog-nak (*Glaucoma*) nevezzük az üvegtest és üveg-hártya homályát. Előjelei szoknak lenni: hirtelen növekedő messzelátás; a gyertya-világnak színes udvara; tűz-látás homályos látással felváltva. A baj kezdetén sárgazöldes homály mutatkozik a szem fenekén; mire a látás azonnal eleinte nagyon csökken, és rövid idő múlva egészen elenyészik. A láta kitágul, néha annyira, hogy a szivárvány-hártyának keskeny szélét lehet csak észrevenni a sugár-kötő körül; a szemteke rendes ruganyos-sága szinte kőkeménységgé válik, a szemedények vizérdaganatokat képeznek. Nagy fej- és szemfájások közt mindinkább fejlődvén a zöldhályog, a lencse is homályba borul és ekkor a baj üveglencse-hályognak mondatik. Ilyenkor a zöldes homály a szivárvány-hártya mögött szemléltetik; sőt sokszor a homályos lencse a kitágult látába nyomulva tapasztaltatik. Meglepi e kór az egészségeseket is, de mégis leginkább azokat, kik a testben szunnyadozó más általános nyavalyában szenvednek. Fejlődésére majd mindig az üveg-hártya gyuladása szolgál okot. A jóslat itt szomorú. A kezdetben levő üveghályogot célirányos orvoslás által talán még meg le-

het gátolni további kifejlődésében, de csak ritka esetekben; az idült üveg-hályog gyógyíthatlan.

Gyógyszereink közül legtöbbet várhatunk a: *phosphor*-tól.

5 golyót tiz evökanálnyi vízben felolvasztván, eleinte minden 3—5 órában adjunk be 1 kanállal; később reggel, este három golyót; sőt javulás szerencsés esetében, ritkábban.

B) S e b e k.

A **homlok-sebek** közül a metszett sebek, melyek éles eszközök által ejtettek, legkedvezőbb jóslatot engednek; mivel czélirányosan orvosoltatva, könnyen összeforrnak és csak alig látszó heg-jegy (Narbe) hagynak vissza. De ha a seb-szélek kellőleg egybe nem foglaltnak, genyedés támad, melynek következtében nyilvános heg-jegy, sőt más hibák is támadnak. A **s z a g g a t o t t** sebek után még sokkal gyakrabban fordulnak elő ezen hibák; mert a most említett sebek ritkán gyógyulnak genyedés nélkül. A **z ú z o t t** sebek hasonló hibákat szülnek.

A **m e t s z e t t** és **s z a g g a t o t t** sebek szerencsés gyógyítására szemorvos, vagy ügyes sebész szükséges, ki a seb-széleket czélirányosan egybefoglalja. A **z ú z o t t** sebek, mihelyt a homlokon sértés történt, azonnal hideg borogatásokat kívánnak; elkészítvén ez alatt az illendő gyógyszert, tegyük félre e borogatásokat, beadván:

Arnicát, vagy rutát, vagy coniumot (5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, minden 1—3 órában 1 kanállal).

Genyedés esetében jók a *hepar s., mercur, sulphur, silica* minden 2—3 órában veendő a most említett mód szerint.

A **szemöldök-sebek** is ily módon gyógyítandók. Különös, — hogy ez esetben, többek tapasztalásai szerint némelykor vakság következett be; valószínűleg külerőszak következtében az ideg-recze, vagy sugár-test sértődven meg, innét fejlődött ki a fekete hályog. — A **szemhéjak sebei** is orvost kívánnak, szintén a **szemgödör sebei**, hol mindenek előtt a sértő eszközt, vagy annak darabjait, ha tán a sebben maradtak, kell eltávolítani; — úgy a **szaru-**

hártya, — köt- és túlk-hártya, — szivárvány-hártya, — **su-gár-test**, — **jegőcz-lencse**, — **üveg-test**, — **ideg-recze** sebei orvosi kezelés mellett gyógyíthatók; hasonszenvi gyógyszerek használata mellett; melyek a körülmények szerint használandók és melyekről részint már itt, részint általában a „sebek gyógyításánál“ tesztek említést.

C) **Hibás nagyságon alapuló szembetegségek.**

Szemvizkór (Hydrophthalmus). E betegség vagy a **viznedv** (humor aqueus) rendetlen szaporodásától veszi eredetét, — vagy a szerfözlött bő **üvegnedvtől** (humor vitreus) származik, — vagy mind a viz, mind az **üvegnedv** szaporodásán alapszik. A **viznedv** bőségén alapuló szemvizkór nyomás és nehézség érzelmével, a mellső csarnok növekedésével, és messzelátással kezdődik. A **szaru-hártya** rendes nagyságát túlhaladja; a **szivárvány-hártya** lassankint elveszti mozgékonyágát és sötétebb színt ölt; a **túlk-hártya** nem messze a **szaru-hártya** szélétől kékes színt vesz magára; a **viznedv** minél inkább szaporodik, annál zavarosb lesz; a szem nehezen mozog; a látás naponkint csökken; míg végre ez is elenyészik. — A **bő üvegnedvtől** származott szemvizkórban a **szaru-hártya** megcsúcsosodik anélkül, hogy átlátszékonyságától megfosztatnék, vagy területére nézve nagyobbodnék: innét, a baj kezdetén rövidlátásról panaszkodik a beteg. A **szivárvány-hártya** előre domborul; a látá összehúzódik; a **túlk-hártya** piszkos kék színt mutat; a szemteke elvesztvén ruganyosságát, keményebb lesz, nehezen mozog; a látás naponkint jobban elbénul. A beteg kegyetlen fájdalmat érez szemében, mely a fejtetőre is elterjed, álmatlanságot, undort, gyengeséget okoz. A betegség legnagyobb fokán pedig a szemteke megpukkan; kiürülvén a benne foglalt nedvek, rossz indulatu gyuladás áll be, mely többnyire rákfénés fekélyt, vagy taplós dülszemet idéz elő. — A **vegyes szemviz-kórban** az előbb említett két vizkór-alak kórjelei keverve jelennek meg. A nyavalya további lefolyása alatt a beteg senyves állapotba, sorvasztó lázba esik.

E betegség soha sem ígér szerencsés kimenetet; mert mindenkor méltán lehet félni hogy lassankint a szem kökemmé változik, vagy rákfenébe fajul el. A gyógyítás tehát vagy igen nehéz, vagy egészen lehetlen. Itt az orvos sokszor eleget tett, ha a betegség további kifejlésének határt tudott tenni. Gyógyulást leginkább a szemvízkór azon nemében lehet remélni, mely egyedül a víznedv sokaságán alapul. — Okai lehetnek: a kül-erőszak; különféle betegségek. Ezekhez képest alkalmazandók a gyógyszerek.

Igy ha bujakórban, köszvényben, görvély-kórban szenved a beteg, ezen bajok ellen intézendő a gyógyítás. Ha a testben létező vízkórtól függ, erre kell fő figyelmet fordítani. Ha elnyomatott aranyér, hősám okozá a bajt, azok visszaállítása eszközöltessék illendő szerekkel. Ha pedig az ok kifürkészhetlen, ekkor oly szereket használjunk, melyek a felszívó edények tehetsége fölélesztésére sajátlagosan működnek; ilyenek:

A *helleborus*, *digitalis*, *scilla mar.* és ezek közt méltó helyet foglaló: *apis*, nemkülönben az *arsenicum* — Ha ezekre nem javul a beteg, sőt ha a nyavalya hevessége naponkint előrehalad, — ekkor már szükséges a műtét el.

Az orvosságokból 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 3—5 órában 1 kanállal, javulást látván, ritkábban.

Dül-szem (Exoptalmia). E betegség alatt a szem beteges, rendellenes nagyságát értjük, melyben a szem részei elfajulva tapasztaltatnak. Ezen elfajulás minőségére nézve lehet a dülszem: taplós, kökemes és rákfenés.

A taplós (fungosus) vagyis husanyos dül-szemben, a szem területének rendellenes nagysága a köt-hártya elfajulásának tulajdonítandó. A baj kezdetén csak a tülk-hártya köt-hártyája szenved és számos puha, és vörös karélyokba (lobus) fajul el; később a szaru-köt-hártya hasonlóképp elfajul és a szemteke annyira megnő, hogy a szemgödörből húsos gyurmaként (massa ként) a szemhéjak résén kidudorodik. A felső szempilla ezen kiálló gyurmát valamennyire még eltakarja, de az alsó szemhéj a daganat által egészen lenyomatik. Csekély

külok, a daganat legkisebb érintése, vérzést hoz elő. A szemhéjak résén kidudorodott daganat fölülte a meghegedt vér miatt fekete héjjal bevonva látszik.

A kökemes dül-szem vagyis a szem kökeme (scirrhus) a szemtekének minden hártáját megtámadja és annyira elváltoztatja, hogy a szem egészen elveszti rendes alakját. Ezen kökem jelenlétére mutatnak: az elfajult szemtekének egyenetlen és göröngyös daganata; alkalmatlan nehézség érzelme; a szem akadályozott vagy egészen meggátolt mozdulata. Fájdalom vagy láz nem követi ugyan e bajt; de a nyak-, mell-, és más részek mirigyei sokszor megdagadnak.

A rákfénés dül-szem (carcinoma) vagyis a szem rákfénéje nyílt fekélylyel, vagy a nélkül jár. A szem nyílt rákfénéje többnyire kökemből veszi eredetét; bő könyezéssel, viszketéssel, tompa fájással, kékes vörösséggel és daganattal kezdődik. A fájdalom lassankint szűrő, égető lesz és legkisebb érintésre növekszik. Nem sokára sorvasztó láz köszönt be; a szem husos alakot vesz magára, három, négy akkorára is feldagad, és a szemgödörből formátlan gyurmaként tolódik ki. Végre e husos gyurma fölületén bűdös, híg ev izzad ki, mely az életműves (organicus) részeket föleszi; néha hasonló bűdös evet tartalmazó fekélyek is mutatkoznak. — Máskor a tökéletesen egészséges szemem is támadnak fájdalmas és szederjes színű bibircsek vagyis kinövések, melyek kitágult véredényektől fonatnak körül és a tülk-hártját foglalják el, heves fájdalmak közt lassankint kifekélyesednek, bűdös evet ürítvén ki; — és így a szem nyílt rákfénéje nem mindig az előbb említett módon veszi eredetét. De bármely úton eredt is a szem nyílt rákfénéje, későbbi fejlődésével mindenkor fekete színt ölt, a szemhéjakkal összenő, ezeket is megtámadja, elterjed a mellékes arcz-részekre, némelykor a szemgödör-csontig hatván, ezt megrontván, megemésztvén. E keserves kórjelekhez járulnak még: a szenvedő rész gyakori vérzése, végre sorvasztó láz.

Ezen betegségnek okául többnyire különmemü gyuladások szolgálnak. — A taplós dül-szem jóslata a

haj kezdetén elég kedvező; de ha már a szaru-hártya is hasonló elfajulásba hanyatlott: csak műtétel által lehet a súlyosb bajokat elhárítani, ha gyógyszereink elegendők nem lennének. A kökemes dül-szem jóslata azon tekintetből szomorú, hogy a látást és a szem rendes állapotát nem lehet többé helyreállítani; de azért a kökem sok időig élet-veszély nélkül fenmaradhat, hacsak kül-erőszak, helytelen izgatószerek által gyuladásba nem hozatik. — Ha rákfenévé változik a kökem, akkor azonnal élet-veszedelemben forog a szenvedő. Gyógyszereink a halál hideg karjaiból egyes szerencsés esetekben kiragadhatják azokat, kik különben egészséges test-szervezettel bírnak, — vagy ha még jókor eszközöltetett a rákfene kiirtása; de különben meg nem menthető a szárandó beteg élete.

Taplós dül-szem ellen: *belladonna*, vagy *calcareia*, *silica*, *sepia*, *lycopodium* használandók.

Kökemes dül-szem ellen is használhatjuk az előbb említett szereket, azonfölül a *silicát*, *thuját*, *graphitet*, *coniutum*.

Rákfenében az utolszor elősorolt szereken kívül a *carbo an.*, *ac. nitrit*, *arsenicumot*, *aurumot*. Ha ezekre nem javulna a beteg, — műtéltre gondoljon még jókor az orvos, nehogy annak elmulasztása miatt vádoltassék, bekövetkezhető halál-esetben; mert annyi megrögzött előítélet mellett, vajmi nehéz a homoeopathának helyzete!

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában, 1 kanállal; javulást látván, ritkábban.

Szem-ér-kitágulás (Cirsophthalmia). A szem-edények kitágulását szem-ér-kitágulásnak nevezzük. E betegségben a szemteke kúpos alakot ölt, nehezen mozog, és kemény. A szaru-hártya jobban kiáll, mint rendes állapotában és elhomályosodik. A túlk-köthártyán számos edények kitágulva és fekete vérrrel vannak telve. Maga a túlk-hártya szennyes kék szinte ólom színű és a szaru-hártya körül több kékelő csomót képez az ér-hártya és sugár-test daganatai miatt. A szivárvány-hártya nem mozog; a láta, ha csak össze nem nőtt, kitágult, szegletes, nem tiszta. Az ideg-reczének nyomatása miatt az érdaga-

natok által a látás elenyészik; néha a szikra- és villám-látást kivéve a beteg fény-sejtéssel sem bír; de fájdalma nincs, vagy csak időközben.

Az ér-szem többnyire a gyuladások utóbaja; és ezek közül a köszvényes szivárvány-lob után fordul elő, ha az fonákul gyógyítatott, vagy elhanyagoltatott. E betegség legszomorubb jóslatot enged; ha tovább tart, időszakonként megjelenő fájdalmak mellett, a szem egész életben megmarad anélkül, hogy valami más beteges változás következne; de ha helytelenül alkalmazott izgató szereket használnak, maga a szemteke is kegyetlen fájdalmak közt megpukkan; ha pedig bármi okból folyvást izgattatik, vagy meggyulad, a szem kökeme, vagy rákfeneje fejlődik ki.

Orvosszereink közül, amennyire a lehetőség engedi, az *arsenicum*, *belladonna*, *mercur*, *phosphor*, *spigelia*; vagy még: *caustic.*, *carbo v.*, *lachesis*, *lycopodium*, *sulphur* működhetnek a beteg javára; melyekből 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 3 órában 1 kanállal; ha javul a beteg, ritkábban. A kökem, rákfene ellen előbb soroltam el a gyógyszereket.

A szem velős-taplója (*Fungus medullaris oculi*). A szemnek ezen elfajulása az ideg-reczen és lát-idegen kezdődvén, az egész szemteke elfajulását, területének nagyságát okozza. Kórjelei: a szivárvány-hártya mozgatlansága, a láta kitágulása és a látás elenyészte. A láta ezüst fényességű; a szemteke területe nő, egyenetlen és göröngyös lesz. Az elfajult gyurma a szemgödörből lassankint kitolódik, felületét taplós kinövések lepik meg, melyek ha megsértetnek, vérzenek. A nyakszirtig terjedő, kivált éjjel dühöngő szűrő fájdalmak ritkán hiányzanak; a fültő- és nyakmirigyek megdagadnak; a beköszöntő láz miatt a beteg igen elgyengül, végre elfogyván minden ereje, megszűnik élni.

E baj közönségesen a csecsemőknél fordul elő, gyakran minden tudvalevő ok nélkül. Néha azonban a szemteke sebei és zuzatásai szolgálnak reá alkalmat. — Mivel ezen elfajulás nemcsak az egész lát-ideget támadja meg, hanem az agyra is elterjed: ha csak a betegség kezdetén

nem intéztetik a kiirtás, később még ettől sem lehet e bajban segílyt reméleni. Azonban:

Azonnal eleinte, a betegségnek további legyőzhetlen fejlődését gátolhatja a *belladonna*, *phosphor*. Külerőszak után azonnal az *arnica*, ez után, ha nem használna, ismét a *bellad.* vagy *phosphor*, vagy *carbo animalis*: minden 2—3 órában veendő, a szokott mód szerint elkészítve.

Szaru-csap (*Staphyloma corneae*). A szaru-hártyának a szivárvány-hártyávali összenövését, és ezen hártyák rendellenes kiterülését: szaru-csapnak nevezzük. Vagy az egész szaru-hártya, vagy annak csak egyik része van összenöve a szivárvány-hártyával. Amennyire a szaru-hártya a szivárvány-hártyával össze van növe, minden szaru-csapban elveszti átlátszékonyságát; mindazáltal, ha a látás nincs foglalva az összenövésbe, a látás különféle fokban fenmarad, habár sohasem tökéletes. A teljes szaru-csap teke- vagy kúp-alaku. Ez utóbbi a szemhéjakat tetemesen izgatja és gyuladásokat hoz elő; a teke-alaku szaru-csap többnyire annyira feldagad, hogy megpukkan; a csap ezen megpukkanását gyakran gyuladás követi, melynek következtében az elfajult hártyák megemésztetnek s a csap elenyészik.

E baj leginkább küteges és takár-szemgyuladások után szok következni, de más gyuladások után is támadhat. Az előrejárt gyuladástól függ, hogy a szaru-csap teljes, vagy részletes legyen.— A részletes és teljes szaru-csapot műtétel által lehet kiirtani; és noha ez által a teljes szaru-csap után a látás el van veszve, a szem alakját azonban müleges szem alkalmazása által tetemesen lehet javítani; — a részletes szaru-csap elmellőzése által a látást, ha még tart valamennyire, lehet fentartani. Kik hom. szereink jótékony hatását nem ismerik az ilyen bajokban is, méltán folyamodhatnak e műtételhez, mely által minden e bajjal járó veszély elhárítatik; — de elhárítatik e veszély, — különösen a kökem (*scirrhus*), melybe a külbefolyások okozta izgatás által gyuladásba jövő nagyobb szaru-csapok fajulni szoknak, — hom. szereink által is több esetben, főleg a baj kezdetén: azért a műtétel

csak akkor ajánlandó, midőn azok hosszabb idő alatt kívánt célhoz nem vezetnek. A gyógyszerek ezek:

Euphrasia, mercur, pulsat. részletes csapban.

Sulphur, lycopod., calcarea, silica teljes csapban; a kökem ellen is használhatók.

Apis gyuladásba jött szaru-csap alkalmával.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden 3—5 órában 1 kanállal; gyuladásban minden 1 - 2 órában.

Szaru-túltengés (hyperkeratosis). Szaru-tengésnek nevezük a szaru-hártyának azon kúposan kiálló részét, mely egészen átlátszó, vagy csak fényes szürke csúcscsal ellátva, a szaru-hártya bizonyos helyén, ritkán annak közepén, egész kiterjedésében pedig soha sem tapasztaltatik. Midőn a szaru-hártya kiálló része egészen átlátszó, a szem különféle mozgásai alatt majd vöröses, majd sárga színt játszik. Minél inkább a szaru-hártyának közepontját foglalja el e bujálkodás, annál nagyobb mérvben tompul el a látás.

Jóslata e betegségnek legszomorubb. Itt még a műtételtől sem várhatunk sem gyógyulást, sem javulást. Amennyire lehetséges a gyógyítás, megkísérthetjük a:

Calcarea, lycopod., staphys., sulphur, thuja, silica, graphit. gyógyszereket.

Reggel, este 3 golyó véendő; meglepő javulás esetében ritkábban.

Szaru-posztó (Pannus corneae). A szaru-hártya felduzzadását vagy daganatát, mely ezen hártya véredényei által hozatik elő, szaru-posztónak nevezük. A baj kisebb fokán, a túlk-köthártyából csak kevés véredények nyomulnak a szaru-köthártyába, hol is mindinkább vékonyodván, elenyésznek; nagyobb fokán, a szaru-köthártyáján számos véredények keresztül szöve tapasztaltatnak; legnagyobb fokán, a szaru-hártya tetemesen meg van dagadva, hasonló a vörös posztóhoz, a látás majdnem a fénysejtszere korlátoltatik: midőn a szaru-posztó kisebb fokán a látás csak el van tompítva. A túlk-köthártya minden posztóban vörös színt ölt; a beteg szem nem szenved a fényt; könnyezés áll be; a szemhéjak köthártyája megdagad, megvörösül vagy pedig husanyos

vagy szemcsés bujálkodást mutat; ezekhez járul némelykor: nagyobb agy-torlás.

E baj mindenkor szemgyuladások utóbaja szok lenni, melyek közt a görvélyes köt-lob különösen kedvez ezen betegségnek. Mindaddig, míg szünteleni gyuladós állapot miatt, a szaru-hártyán fekélyek és heg-jegyek (Narben) nem támadnak, gyógyulást lehet remélni; de ezen homályok jelenlétében szomorú a jóslat. Itt a műtételtől nem várhatunk sok kedvezést. Kísérletet érdemelnek jó reménység fejében főleg a kezdő szaru-posztóban az:

Aconit, midőn nagy vér-torlása van a betegnek, néhányszor, minden órában veendő. Különben a:

Belladonna, midőn bő könyezés mellett nem tűri a beteg a fényt. Ha e szer nem használna, ajánlom az *apist*.

A *spigelia* szintén figyelemre méltó, ha az előbb említett két szer nem felelne meg a várakozásnak, valamint a *mercur*.

Arsenic. a szemcsés, — *staphysagria*, *thuja* a husanyos bujálkodásban.

A szaru-posztóban hasznosak még a *caustic.*, *lycopod.*, *carbo veg*.

A *silica* fekélyek ellen is lehetőleg működend; vagy még az *arsenicum*, *mercur corrosivus*.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 2–3 órában adjunk be egy kanállal.

Sugár-csap (*Staphyloma corporis ciliaris*). E baj a sugár-test rendellenes kiterjedésében áll. Jelenlétére mutat a tülk-hártya gyűrű-alaku daganata, mely a szaru-hártya körül egész a sugár-test végéig nyulik. E daganatnak színe: kékes. A csap fölüllete némely helyeken barázdás; a tülk-hártyán a csap alapjához vonuló, sok vérrel telt edények mutatkoznak.

Többnyire kül-erőszak által támad e betegség, midőn az erőszak ott éri a tülk-hártyát, hol ez a sugár-testet fedezi. Azért a sugár-test és szomszéd részeinek gyuladásában rejlik e nyavalya oka. A gyógyszerek ezek:

Aconit, nagyobb gyuladás esetében. Ez után: *apis*.

Arnica, vagy *ruta* kül-erőszak után; később *sulphur*, *calcareo*.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 1—3 órában adjunk be 1 kanállal.

Itt a műtétel helyén leend, ha talán az említett orvosszerek meg nem felelnének várakozásunknak.

Kökemes könyhús (*Encanthis scirrhusa*). Ha a könyhúscsa gyuladása tökéletesen el nem oszlik, kökemes megkeményedést hoz elő. Ekkor a könyhúscsa kemény, egyenetlen, halavány-vörös, fájdalom nélküli daganatot képez. A szüntelen könyezés ezen bajnak állandó kórjeléhez tartozik. Ha gyulasztó ok hat a szenvedő könyhúscsára, a kökem rákfenébe megyen át és ekkor a daganat szederjes, igen fájdalmas; azon kérges szélű fekély támad, melyből az arcot, és a belső szemhéj-ereszt felevő bűdös ev szivárog.

Mielőtt műtételre határozónok magunkat, tegyünk kísérletet ezen szerekkel, melyeknek jó hatása több szerencsés eset által bebizonyult:

Bellad., conium, sepia, sulphur, silica, thuja kökem ellen.

Arsenic., calcarea, graphites, carbo an., ac. nitri, aurum rákfené ellen.

Minden 3—5 órában 3 golyó veendő.

Könymirigy-kökem (*Scirrus glandulae lacrymalis*). E baj leginkább görvélyes könymirigy-gyulladás után támad, midőn ez keményedésbe megy át. E betegségben nemcsak a könymirigy és a szögödör-hártya szenved, hanem a sejtszövet (*textus cellulosus*) sőt maga a szemteke is elfajul. Meg lehet ismerni ezen kökemet a külső szemszegletben a felső szemhéj alatt létező kemény és egyenetlen daganatból. Innét a felső szemhéj restebben mozdul, a szemteke a belső szemszeglet felé kinyomatik, úgy, hogy a szaru-hártya be- és lefelé fordul. Az elnyomatott köny-elválasztás miatt kellemetlen szárazságot érez szemében a beteg, egyéb fájdalom nélkül; a vörösség is hiányzik; a szaru-hártya átlátszékonyságát lassankint elveszti.

Valamint minden kökemnek, úgy ezen most leirt betegségnek is legszomorúbb jóslata annál inkább sujtó: mivel, ha tán egyes esetekben gyógyszereink erejének nem enged e baj, a műtételtől mit sem remélhetünk,

miután minden elfajult részt kiirtani, lehetetlen, sőt a műtétel által okoztatott izgatás a rákfene kifejlését siettetetheti, előidézhetheti.

A gyógyszereket előbb említettem, a „kökemes könyhús“ gyógyításában adván oly utasítást, mely a körülményektől függő nagyobb, kisebb valószínűséggel, e bajban is kívánt célhoz vezethet.

Köny-mirigy higora (*Hydatis glandulae lacrymalis*). Ezen igen ritka szemhibában, mélyen a szemgödörben tompa fájást éreznek a betegek és kivált a halanték felé szemeiket nehezen és fájdalmasan fordíthatják. A könymirigynek rendellenes nagysága, mely annak gyurmájában támad, könyvet tartalmazó hólyagocska által okoztatik. A szárazságban szenvedő szemteke a szemgödörből annyira kinyomatik, hogy a szaru-hártya az orr felé fordul. A kidülő szemben nem hiányzik ugyan a látás, de a tárgyakat kettőzteti. Minél jobban tolatik ki szemgödöréből a szemteke, annál inkább csökken a látás, végre egészen elenyészik és a szem holt tekintetet mutat. E baj nagyobb fokán hiányzik az étvágy, álom; a beteg nagy gyengeséget érez. Végre a bajhoz álom-kór járul és rövid idő múlva guta, halál.

Ha a kidülledt szemteke meggyulad, a fájdalmak kegyetlenül dühöngnek; a szem-hártyák megvörösödnek, megduzzadnak; a szaru-hártya lassankint genyed; nemsokára legnagyobb fájdalmak közt megreped és a szemből vérrel vegyült geny csurog. Ezek után a szaru-hártya a szivárvány-hártyával együtt megránczosodik; a szemteke többi részei pedig formátlan gyurmaként állanak ki a szemgödörből; gyakran a beteg oldalon a fültő-mirigy is megdagad; a gyengeség napról napra növekszik, míg végre sorvasztó láz áll be.

Szerencsés esetekben, ha azonnal orvosoltatik a beteg, nem csak élete, hanem a szem alakja, sőt néha a szem működése fentartathatik gyógyszereink által. De általában soha sem lehet e betegségben jó kimenetelt előremondani. A szem-teke tetemes kinyomatása és a látás elenyészte előtt palástoló orvoslást hozand a hólyagcsa szurása. Hol pedig a betegség egészen kifejlődött és a látás elenyészett,

ott, ha már szereink nem használnak, csak kiirtás által lehet még fentartani az életet.

Itt a *belladonna* vagy *apis*, vagy még a *calcareia* gyuladásban, — *sulphur*, *silica* gyenyedésben, — később pedig a *carbo an.*, *ac. nitri*, *arsenic*, *aurum* választandók; ezek nem használván, a kiirtás eszközlendő.

5 golyót 10 evőkan. vizben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában 1 kanállal.

Szemhéj-kéreg (Tylosis) a szemhéj-szélek egyszínű daganata, mely nem fáj, de kemény és a szemhéjak mozgását némelykor akadályozza. Néha az egész szemhéj-szélt elfoglalja, másszor az egyik, vagy másik, vagy mind a két szem-szegletet foglalja el; olykor pedig fehéres kemény csomócskák alakjában fordul elő. Ezen csomós szemhéj-kéreg néha igen kemény, szederjes szint ölt és a szemhéj-kéreg kökemes daganatot képez, melynek fölületén kitágult véredények mutatkozáván, a kökem rákfénévé változik.

E baj mindenkor elhanyagolt szemhéj-mirigy-gyuladás, vagy szem-árpa után támad. A szem-kéregből, ha izgató és fanyar szerekkkel helytelenül orvosoltatott, kökem fejlík ki; ha pedig a kökem gyulasztó okoknak tétetik ki, rákfénévé válik. Midőn már régóta tart e baj, eloszlátása igen makacs, vagy csak alig eszközölhető. A kökem legkevesebb veszedelemmel sem jár mindaddig, míg rákfénének nem indul; mihelyt tehát meggyulad a kökemes szemhéj, azonnal használjunk illendő gyógyszereket, és ezek kedvező körülményekben elegendők. Különben műtétel által irtatik ki a kökemes szemhéj.

Jod, vagy ha ez több nap alatt semmit sem használna, akkor a *bryonia*, *spigelia* vagy *ranunculus* adandók.

Staphysagria csomós kéreg ellen. E bajban a *calcareia*, *ledum*, *graphit*, *lycopod.*, *thuja* is a főszerek közé tartoznak. Rákfene ellen előbb irtam le az orvosságokat.

5 golyót 10 evőkan. vizben felolvasztván, ebből minden 3 órában 1 kanállal adjunk be.

Szemhéj-rög (Trachoma). E név alatt a szem-héjak köt-hártyájának elpetyhüdését, vagyis meglágyulását és bujálkodását értjük. E betegség kisebb fokán a szemhéj-

köt-hártyának daganata csekélyebb, e köt-hártya vörös, mintegy meglágyult és bársonyhoz hasonló alakot mutat; a szem köt-hártyája is piszkos színt mutat, rendes fényességgel nem bír; bő könny- és nyák-elválasztás mellett, kevés fény-iszonyt, kellemetlen nyomást érez a szenvedő; a baj nagyobb fokán a daganat tetemesb, a szemhéj-köt-hártya szemcsés (granulös) szövetet mutat, sőt a túlköthártya is részletesen szivacsos és szemcsés gyurmává változik; a pilla-szőrök éjjelenként szivós nyák által összeragasztatnak; mindezekhez, szárazság érzelme mellett, a túlköthártya halvány daganatán kívül, még szaru-posztó is járul.

Leginkább egyiptomi gyuladás, idült hurutos szemhéj-mirigy, görvélyes szemgyuladás után fejlődik. Valamint mindenütt, úgy itt is a betegnek test-szervezetétől (constitutio) és a baj minőségétől, helyiségétől függ a szerencésb, vagy szomorúbb jóslat. Ha a szemhéjak köt-hártyája még nem szemcsés, a beteg különben egészséges, ekkor kedvező a jóslat; sőt még akkor is lehet reménységünk, midőn szemcsés a daganat: ha csak a köthártya azon része nem ölt szemcsés küleményt, mely a pilla-porcokat fedezi.

A köt-hártyának szemcsés (granulös) állapotában, ha gyógyszereink nem segítenének egyes esetekben: a bujálkodó gyurma megsemmisítésére ajánlom az *argentum nitricumot* külsőleg;*) melyből két szemer (Gran) egy latnyi destillált vízben felolvasztandó és ecset segedelmével néhányszor vigyázva alkalmazandó; ezen kül-alkalmazás után, a bekövetkező égetés enyhítésére, hideg vízzeli borogatást használván. Erre sem javulván a beteg, a bujálkodó gyurma gyökeres kiirtása műtétel által eszköz-lendő.

Ez előtt azonban egyedül belsőleg:

Az *apis* ez esetben méltó a kísérletre; de ha néhány nap alatt nem használna, e szer után az:

*) Dr. Lunda pokolkő helyett a *sabina* essentiáját ajánlja külsőleg, melylyel a bujálkodó köt-hártya ecset segedelmével bevonandó. (W. med. Wochenschr. 1860. 30. és 31. sz.)

Euphrasia, mercur, rhus, különösen az *arsenic.* választandók.

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2-3 órában 1 kanállal, javulást látván, ritkábban.

Szemhéj-vizeny (Blepharoedema). A felső, vagy mind a két szemhéjnak azon hálvány, átlátszó, puha daganata, mely a sejtszövetben összegyűlt savós nedv által hozatik elő, szemhéj-vizenynek mondatik. Ha e daganat igen nagy, az által a szemhéjak mozgása egészen gátoltatik és a szemhéjak rése csukva van. E baj orbánczos szemhéj-lobból veszi eredetét leggyakrabban; azonfölül általános bőrvizkórban a szemhéj-vizenyt mindig tapasztalhatni.

Ha csak önálló betegség a szemhéj-vizeny, czélirányos életrend mellett egyedül száraz meleg borogatás által is orvosolható; hasznosak egyébiránt a

china, dulcamara, sulphur, arsenicum, minden 3 órában tudva levő mód szerint veendő.

Ha az általános vizkórnak kórjele, ekkor az gyógyítandó.

A szemhéj-szél-kór (Blepharēmpysema), a szemhéjak azon daganata, mely azok sejtszövetében létező szél által okoztatik, tapintás alatt recseg, színére nézve a többi bőrrel egyszínű, sokszor a szemhéjak mozgását akadályoztatja. E betegség néha az általános szélkórral lép fel, néha pedig erőszakos tüsszentés, hányás után támad.

Ez utóbbi esetben száraz meleg borogatás mellett hasznos a *sulphur*; különben ugyanezen szer, vagy a *china, carbo v., lycopod.* veendő.

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből egy kanállal minden 2-3 órában.

Könytömlő-vizkór (Hydrops sacci lacrymalis) alatt a könytömlőben összegyűlt takony által okoztatott dagana-tot értjük. A nyavalya kezdetén, midőn az összegyűlt takony még hígabb, a daganat is kisebb, babhoz hasonló, a bőrrel egyszínű, tapintás alatt nyilvános hullámzást (*fluctuatio*) mutat; midőn pedig nagyobb mennyiségben gyűlt össze a takony, a daganat is nagyobb, galambtojás-nagyságu, azonfölül kemény és tapintás által nem észlelhető a hullámzás. Növekedvén e daganat, a bőr színe

is elváltozik, setét-kék lesz; idővel a könytömlő, az innét ki nem nyomható takony miatt, gyulladásba jő, fekélyedést hozván elő.

Mindenkor el nem oszlott könytömlő-gyulladás után szok támadni. Azonnal kezdetben az:

Euphrasia, pulsatilla, de főleg a *silica* használandók. (5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden 2—3 órában 1 kanállal.) De ha ezek nem működnének a beteg javára, müleleges segély nélkül soha sem, és ez által is nem minden esetben gyógyul meg a könytömlő-vizkór. Műtétel után, ha a testben szunnyadozó más kórral van összekötve a nyavalya, belsőleg használjuk a:

Silicát, vagy *calcareát* fekélyedés esetében is; szinte ezeket, vagy még az *ac. nitri-t*, különösen pedig a *pulsatillát* akkor, midőn az összegyült takony előhozta izgatás miatt: könytömlő-sipoly (Fistel) támad.

Midőn pedig a könytömlő kifekélyedése könycsontszúval (*caries*) van összekötve, mit a børszederjes színéből, taplós kinövések jelenlétéből, eves nedv kifolyásából, legbizonyosabban kutasz (*specillum*) által lehet megismerni, — az előbb említett három szer sorába illendenek még az *aurum, ac. phosph., mezereum.*

Könytömlő-sérv (*Hernia sacci lacrymalis*). E daganat, hasonló a könytömlő-vizkórhoz. De itt a daganat soha sem nagyobb a babszemnél, a bőrrel mindig egyszínű és a mi fő: nyomásra elenyészik a daganat, mert itt a könytömlőt nyomás által ki lehet üríteni, és ekkor vagy fehéres, átlátszó és könyekkel vegyült takony, vagy pedig fehérsárgás, nem átlátszó és genyforma nyák ürül ki belőle.

E nyavalya mindenkor könytömlő-tak-ár által hozatik elő. Noha hosszabb időig tart annak gyógyítása, kedvező a jóslat, ha a bajsoká el nem hagyatott. Itt is figyeljünk a gyógyítandó lappangó, e bajjal összekötött kórra, e szereket használván: a

Mercurius sol. vagy *corrosiv.* fő-szerekhez tartoznak. Hasznosak azonfölül a:

Cannabis, pulsatilla, thuja, ac. nitri.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában 1 kanállal.

A szemgödör tömlős daganatai (tum. cyst. orbitae) többnyire ismeretlen okból származnak és leginkább a szemteke alatt, ritkábban oldalvást vagy a szemgödör fenekén léteznek. Az ezen daganatokban foglalt anyag sűrű zsirhoz, vagy fehérnye-, genyhez, vagy savóhoz hasonló. A daganat által, annak székéhez ellenkező helyzetbe csavartatik a szem; azért ily betegek néha kettősen látják a tárgyakat; később a szemteke ki is áll, a látás igen csökken, sőt elenyészik; a szem-mozgás nehéz, vagy lehetlen; a könnyek fel nem szivatnak, hanem az arczon csurognak le; gyakori szem- és fej-fájás állanak be, sokszor visszatérő szemgyulladás, fény-iszony kíséretében. Ez utóbbi esetben *belladonna* adandó.

A tömlős daganat ellen fő-szerek a *baryta*, *calcareo*, *graphit*, *silica*; de ha ezek egyes makacs esetekben nem használnának, akkor e daganatot csak műtétel által lehet kiirtani. Azonban a szemgödör fenekén fekvő tömlős daganat kiirtása lehetlen levén, súlyos bajokat okoz, sőt az életet is veszedelmezteti.

Ha a daganat nagysága tetemesebb, akkor a szemhéj elpetyhüdt köt-hártyája műtétel után némelykor taplós kinövésbe fajul el.

Ez ellen a *bellad.*, *sepiá*, *calcareo*, *lycopodium* használandók szokott mód szerint elkészítve, minden 3—5 órában. Ha ezek nem segítenek, — a kinövés késsel eltávolítandó.

A szemhéjak tömlős daganatai (Tumores cystici palpebrarum). E daganat a szemhéjakon, leginkább a felsőn támad; eleinte csekély, a bőrrel egyszínű, tapintásra ruganyos, nem fájós, többé kevésbé mozgatag; de lassankint észrevehetlenül nő, a szemhéjak mozgását akadályozza és végre galamb- vagy tyuk-tojásnyi nagyságra emelkedik. Az ezen daganatokat környező hártya legvékonyabb a mézes daganatokban, vastagabb a kásás, legvastagabb, majdnem bőrvastagságu a szalonnás daganatokban.

E daganat leghamarább gyógyítatik műtétel által. De ez néha elkerülhető e szerek által:

Calcareo, *graphites*, *baryta*, *silica*, beadván minden 5 órában 3 golyót.

Szem-árpa (Chalazion) elnevezés alatt a szemhéj szélét meglepő kemény csomócskát értjük, mely, mint már említém, mindenkor gyuladás után támad, midőn ez keményedésbe megy át.

A gyógyszereket is „a gyulasztó szem-árpánál“ elősoroltam, melyek kielégítőleg nem működven (kivált ha az e bajban szenvedőnek nincs béketűrése hosszabb időig használni e szereket), műtétel által kiirtható.

A kása (Miliun) a szemhéjak külső színén létező, a kása-szem nagyságát soha fölül nem muló daganat, mely sűrű fagygyu-anyagot foglalván magában, vékony bőrrel fedett gombocskát képez

A pörs (Phlyctaenula) hasonló a kásához: kis hosszas hólyagcsát képez, mely átlátszó és nyirkkal van kitöltve. — Mindakét baj ártatlan; gyógyszereink által is gyógyítható, milyenek: a *sulphur* de még inkább a *baryta carb.* minden 3 órában veendő; de a kásának és pörsnek gyógyítása rövidebb uton is történhetik aként, hogy a kis daganat hályog-tüvel átszurassék és a benne foglalt anyag kinyomassék.

Szemhéj-varancs (*Veruca palpebrarum*). E kinövés a szemhéjak külső színén fordul elő, hasonló más részek varancsaihoz; megszaporodván a szemhéjak mozgását gátolják; azért azoktól megszabadulni, többek ohajtása.

Itt a *causticum* különösen, azonfölül a *calcareia*, *dulcamara*, *rhus*, *lycopodium*, *sepia*, *sulphur*, *silica*, hasznosak, de csak hosszabb idő alatt semmisítik meg a kinövést: *naponkint bevévén reggel három, este három golyót, egy evők. vízben felolvasztva.*

Rövidebb út arra nézve, kinek béketűrése nincs: ezen kinövéseket ollóval levágni; de a lekötés, vagy a tüzes vas, vagy a rágó szerek, melyek által más részek varancsai szoknak eltávolíttatni, a szemhéj-varancs ellen azért nem ajánlhatók, mert azok használata után sokszor a szemhéjak rákfenéje következhetik. A megfeketült, megszedrjesedett varancsokat legtanácsosb bántatlanul hagyni; mert ha ezek külsőkép bármi módon izgattatnak, azonnal rákfenének indulnak.

Szemhéj-husany (Sarcoma palpebrarum). E baj a szemhéj köt-hártyájának húsos, nem fájós kinövése, mely kinövésnek alapja néha szélesebb, néha vékonyabb, és ennek következtében a husany üllőnek, vagy függőnek mondatik. A husany föllete majd puha és sima, majd kemény és egyenetlen.

Az üllő husany e szerekkal gyógyíttatik:

Staphysagria, vagy *thuja* által, melyekből 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 3 órában egy kanállal.

Azon husany, mely mintegy száron függ és azért függőnek neveztetik, leghamarább és legbiztosabban távolíttatik el ollóval vagy késcsével.

Bibires (Papula) az alsó szemhéj köt-hártyáján fordul elő kivált azon leányoknál, kik rendetlen havitisztulásban szenvednek. Kis gombocskát képez, mely szüntelen viszketésnél egyéb alkalmatlanságot nem okoz. Ha ujjakkal izgattatik, hamar megnő. Lehet ugyan e kinövést is ollóval elmetszeni, de mivel gyakran szok visszatérni, gyökeres gyógyítást leginkább e szereinktől várhatunk:

Pulsat., *sepia*, *lycopod.* Ezek közül az egyik vagy másik úgy veendő, mint előbb említém.

Hücsa (Caruncula) mind a tülk- mind a szaru-köt-hártyán előfordul és ott kis, vöröslő, nem fájós esomót képez, mely ha a szaruhártyán támad, a látást többetkevesebbet gátolja. Legtöbbször görvélyes gyuladásokban szenvedő egyéneknél tapasztalható.

E baj ellen szolgálandnak a *sulphur*, *belladonna*, *thuja*, *staphysagria*; melyekből 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, vegyen be a beteg minden 3 órában egy kanállal.

Szem-röp (Pterygium). E baj a szemteke köt-hártyájának kúp-oszlopos kinövése, vagy inkább összetömődése; melynek hegye mindenkor a szaru-hártya felé áll, annak széléig ér, vagy arra is elterjed, de középpontján túl nem ereszkedik. Ha a szaru-hártyára ki nem terjed, sem fájást, sem egyéb alkalmatlanságot nem okoz; de ha a szaru-köthártyát is meglepi, a látás többé kevésbé akadályozva van; elenyészik a látás tökéletesen, midőn több röp, he-

gyeivel a szaru-hártya középpontját eléri. — A szem-röp vagy vékony és ez szürke színű, félig átlátszó, hasonló a köt-hártya ránczához; vagy vastag és ez vörös színű, sok edényekkel van ellátva, hasonló a boncztanilag elkészített izomhoz (musculus) azaz húshoz és mintegy vastag izom-ínnal (tendo) végződik.

A kórjóslat kedvező, főleg ha a szem-röp nem ereszkedett a szaru-hártyára. Mielőtt a röp tökéletesen ki nem fejlődött, gyógyszereinktől sokat várhatunk; később is működnek ugyan a beteg javára, de ha azok le nem győzhetnék a bajt, ekkor már a műtételhez folyamodjunk. A szerek e következők:

Sulphur, vagy ha ez hosszabb időig nem használna, az *antimonium*, nem különben az *agaricus*, *ranunculus scel.*, *psorin*, *graphit*, szürke, félig átlátszó szem-röpben.

Bellad., vagy *spigelia* vörös, sok véredénynyel ellátott szem-röpben. — *Staphysagria*, *Thuja*, midőn a röp elkészített izomhoz hasonló.

Reggel, este 3 golyó 2 evők. vízben felolvasztva, veendő; javulást látván csak minden 2—3 nap.

Szem-szőr (Trihosis bulbi) alatt a szemteke fölületén termő szőröket értjük. Ilyetén szőrök támadnak leginkább a tülk-köthártyán, néha a szaru-köthártyán, sőt magán a köny-húscsán is; különféle nagyságúak és vastagságúak. Az idomtalanságot kivéve, néha csak csekély alkalmatlanságot okoz a szem-szőr, de némelykor a szem mozgását akadályozza, a szemhéjakat izgatja, vagy szemgyuladást okoz.

E ritka nyavalyának gyógyítása abban áll, hogy a daganat, a belőle kinövő szőrökkel együtt műtétel által kiirtassék.

Szem-sorv vagyis sorvadás (Tabes oculi). E betegség minden szemrésznek apadását és megemésztődését jelenti. Ily esetben az egész szemteke tetemesen megkisebbül, mélyen bevonul a szemgödörbe, de saját alkatát minden részében jóformán megtartja. E baj kisebb fokán a szem még önkényt kinyilik, de a szemteke tetemesen kisebb; még kisebb a szem területe a sorv nagyobb fokán; azért

a felső szemhéj lankadva előfügg, és önkényt fel nem emelkedik.

A szem-sorv majd mindig a köszvényes szivárványlob utóbaja és minden gyógyításnak ellenszegül. A köszvény célirányos gyógyítása által, a szem további emésztődését meg lehet még gátolni akkor, midőn a szem sorvadó állapota kisebb fokban van kifejlődve.

Szem-vész (Phthisis bulbi). E hiba az el nem oszlott gyulladás után támadt genyedés által okoztatott kisebbülése a szemtekének. Ilyenkor a felső szemhéj petyhüdten előfügg; eltávoztatván egymástól a szemhéjak, a nyavalya legnagyobb fokán a szemgödör fenekén csak egy kis formátlan gyurma látható. A baj gyógyíthatlan.

A **szaru-vész** (Phthisis corneae) csak előrejárt gyulladás és genyedés által hozatik elő. Itt csak a szaru- és a szivárvány-hártya van megemésztve genyedés által, a szemteke hátsó része szokott nagysággal bír. A szem itt kellek kinyilik, de a szemteke mellső fele nem domboru, hanem egyenes felületet mutat és kékes, fehér csíkokkal (Streife) ellátott, sötét hártyát képez.

Műleges szem alkalmazásánál egyebet itt orvos nem tehet.

A **szem-ször-hiány** (Madarosis) nem csak szépségi szempontból figyelemre méltó, hanem azért is, mivel más bajokat okozhat: különféle külbefolyások ellen kevésbé védelmezettvén a szemek, mint oltalmaztatnak ezen szörök által, melyek a felette nagy világosságot elhárítják a szemektől, gátul szolgálnak oly ártalmaknak, melyek máskép könnyebben hatnak a szemtekére.

Hol az elvesztett szörök gyökei nincsenek elrontva, ott a szörök, ha mindjárt lassan is, de ismét megnőnek, minden kül-szer nélkül, e szereket használván:

Calcarea, graphites, mercur, phosphor, secale, sulphur.
Reggel 3, este 3 golyót vegyünk be.

D) Hibás helyzetből támadt szembetegségek.

Szemször-fordulat és szemször-kalász (Trihiasis, distrihiasis). Szemször-fordulatnak neveztetik a baj, midőn a

szemhéj-szél rendes helyzete mellett a szemhéj-szőrök a szemteke felé vannak irányozva; — a baj szemször-kalásznak mondatik akkor, midőn a szemhéj-szőrök rendes állapotban levén, a szemhéj-szél belső szögletéhez közel még egy rend támad, mely a szemtekét éri. Mind a két esetben a szem fáj és viszket, a köt-hártya vörös lesz, a szaru-hártya meghomályosul és a véredények megduzzadnak, a szemek könnyeznek. A szemször-fordulat kiváltképp a meibom-mirigyekben fészkelő gyuladásokból ered; a szemször-kalász is előrejárt gyuladások után támad, de csak oly egyéneknél, kiknél a haj és más szőrök buján tenyésznek.

A szőrök által okozott folytonos izgatás miatt, ha e két baj magára hagyatik, szomoru jóslatot enged; mert ezen izgatás következtében a szaru-hártya meghomályosul, fekélyek, vagy posztó által támadtatik meg, a látás napról napra fogy, végre elenyészik.

A baj egyedül műtétel által orvosolható. A szemször-fordulatban azonban műtétel előtt megkísérthetjük a *Pulsat.* szokott mód szerint beadván minden 2 órában — és ez által többnyire elkerülhetjük a műtétet.

Beszegély (Entropium). Midőn a szemhéj-szél külső szöglete, szőreivel együtt a szemtekét éri: e baj beszegélynek mondatik. A felső szemhéjon gyakrabban fordul elő, mint az alsón. A szem szüntelen fáj, a köt- és tülkhártya vörösek, a szaru-hártya, fekélyek vagy posztó által behuzatva, homályos, a könnyezés nagyobb, a fény kellemetlen érzést okoz, a látás csökken, végre elenyészik.

Némelykor a felső szemhéjat emelő izom zsongtalan-sága (Atonie) miatt, a szem-zárizom hathatós b tehetsége fordítja be a szemhéj-szélét; de többször szemhéj-gyuladás után támadt genyedés által megemésztődvén a pillaporcz, vagy a belső szemhéj fölületén heg-jegy támadván, fordul be a szemhéj-szél; néha pedig a külbőr petyhüdése ad okot e bajra, mint az öregeknél; előhozhatják e betegséget: szemhéj-gyuladások lefolyása alatt szükségnél tovább alkalmazott lágyító szerek is; előfordul végre ezen kóreset más betegségekben, milyenek: a szemhéj-vizeny, szemhéj-görcs, tömlős daganatok.

Ezen okokhoz alkalmazandó gyógyszerek választása oly módon történjék, hogy azon esetben, midőn a felső szemhéjat emelő izom zsongtalansága okozza a bajt, ekkor azon szereket használjuk, melyeket a „szemhéj-bénulatnál“ említettem; — hol, mint más betegségnek kórjele fordul elő, ekkor e betegség gyógyítandó; — ha pedig a szemhéjak bőrének petyhüdttségén alapszik a baj: ekkor a „szemhéj-izsamnál“ előhozott szerek használandók, ha csak kis fokon van jelen; de ha a külbőr petyhüdése tetemes, nem használván szereink, legtanácsosb a bőr fölösleges részét elvágatni; — hol a beszegély a szemhéj-köt-hártya heg-jegyén, vagy a pilla porcz elpusztulásán alapul, a szemteke elfajulásának elhárítására, legcélszerűbb a bántott szemhéj szőreit gyökerestül kiirtani, ha gyógyszerreink megelégedésünkre nem működnenek.

Szemhéj-izsam (Phalangosis). E név alatt azon betegséget értjük, melyben a felső szemhéj annyira el van lengülve, bágyadva, hogy lefelé függ, a látást és szépséget csonkítván. A szemhéj-vizenytől abban különbözik, hogy midőn itt a bőr feszült és dagadt, a szemhéj-izsamban nincs daganat és a bőr ránczokat mutat.

Mindenkor szemhéj-lob után támad, kivált midőn ennek lefolyása alatt a lágyító borogatások hosszabb időig használtattak. Célirányos gyógyítás mellett kedvezően gyógyul.

A *china, jod, secale* bágyadt szemhéj, — vagy a *graphit, opium, sepia, viola tr., zincum, phellandr.*, lefelé függő szemhéj esetében hasznosak: *minden 3 órában veendők, a szokott mód szerint készítve*; — de ha ezen szereknek nem enged a szemhéj-izsam, nincs egyéb hátra, mint az ellágyult bőr egy részének elvágása.

Kiszegély (Ectropium) alkalmával a szemhéj-szél és pilla-porcz kifelé fordul. Ezen esetben a szemhéj kifordult széle nem éri a szemtekét, de a másik szemhéjjal sem ér össze; ilyenkor tehát a szemhéjak rése nyitva áll és e baj nyul-szemnek mondatik. A szemteke köt-hártyája, kül-izgatás miatt, vörös; a szaru-hártya homályos és foltos; a könyezés nagy; a lát-tehetség lassankint elvész. A kifordult szemhéj köt-hártyája, kül-befolyások által szín-

tén izgattatván, megdagad és husanyos bujálkodásnak indul, eleinte puha, sima, vörös, érzékeny daganatot képezvén. Azonban e husanyos daganat nem mindenkor a kiszegély okozata; sőt ellenkezőleg, hasonló daganat más okból eredvén, maga eszközli a kiszegélyt.

Ha az itt ajánlandó szereknek nem engedne e betegség: a baj különböző fokaira nézve különféle módon végrehajtandó műtételhez folyamodjunk. Itt leginkább a

Belladonna működhetik; melyből minden 3 órában vegyen be a beteg. Az *apis*, *mercur*, *rhus*, *cannabis* szintén méltók a kísérletre.

Staphysagria, *thuja* husanyos bujálkodás ellen. Ezek nem használván, külsőleg a pokolkő használendő vagy dr. Lunda szerint a *sabina* essentiája, vagy műtétel által eszközzendő a gyógyítás.

Szaru-sérv (*Hernia corneae*) azon betegséget jelenti, melyben a szaru-hártya mellső lemezei (*laminae*) megemésztetvén, a hátsó lemezek rendellenes helyzetbe jönnek és a víznedv által előre kinyomatnak: szürke, félig átlátszó és a szaru-hártyából kidudorodó hólyagocskát képezvén, mely néha kisebb borsószem nagyságu. Növekedvén e hólyagocska, többnyire elpattan és ekkor a víznedv kiürülvén, a mellső szemcsarnok elenyészik és a sérvhólyag lelohad. De nem sokára ismét kiujul a hólyag, fölemelkedik a szaru-hártya fölületén és a víznedv ismét helyreállítja a szem csarnokait.

A szaru-sérv leggyakrabban szemgyuladások által hozatik elő, midőn azok lefolyása alatt a szaru-hártyán fekélyek támadnak, melyek annak mellső lemezeit megemésztik. Midőn a szaru-sérv kis terjedésű, ebből egy kis heg-jegy kivül, mely a látást csak akkor akadályozza, midőn a láta átellenében van, tetemes hiba nem marad vissza; de midőn a sérv-hólyag nagyobb, ekkor nagyobb a heg-jegy is; azonfölül ezen esetben tartani lehet attól, hogy a hólyag felfakadván, más szemhibák támadnak.

Itt az *euphrasia*, *calcarea*, *silica* használendók. 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden 3 órában adjunk be 1 kanállal. Ha a szaru-sérv makacs és hosszadalmas, nem leendő célelleses pokolkövet használni.

Szivárvány-csapban (*Staphyloma iridis*) a szivárvány-hártya a szaru-hártya nyílásán kitolulván, elfajul és többé vissza nem tétethetik. Nagyságára és alakjára nézve különbözik. Néha nem egy hanem több helyen áll ki a szivárvány-hártya, apró gombocskákat képezvén. E bajban tehát a szaru-hártya fölületén kiálló, egy vagy több göröngy tapasztalható, melyek többnyire barna színűek.

Mindenkor sokáig tartott szivárvány-izsamból veszi eredetét; mert midőn ez helyre nem tétetik, a szivárvány-hártya kiiszamlott része elfajul és a szaru-hártyával összenövé, többé vissza nem tétethetik. De mivel a szaru-hártyán mindenkor nyílásnak kell jelenlennie, hogy azon a szivárvány-hártya kiiszamolhassék, tudnunk kell, mikép vagy sértések által lyukasztatik ki a szaru-hártya, vagy fekélyek által furatik át, néha több helyen és ekkor minden lyukon kiiszamlik a szivárvány-hártya, fűrtös csapot képezvén, melyben nem lehet többé a látást helyreállítani. Különbözik a jóslat a látá állapotától függ. Ha a látá tetemesen szűkülve, vagy csukva van, ekkor a látás is vagy igen csökken, vagy elenyészik; ha pedig a látá nyílása nagy részben fenmarad, a szem működése alig szenved kárt.

A *mercur*, vagy *euphrasia*, *sulphur* vagy *silica* valószínű gyógyerővel bírnak; de hosszabb időig használandók: *eleinte minden 3 órában adjunk be e gyógyszerből, kevés javulást látván, minden 5 órában.* A gyógyszerek készítmódját tudjuk Szükség esetében a műtétet ajánlandó.

E) Hibás összefüggésen és összeálláson alapuló szembetegségek.

Szemhéj-hasadék (*Colombo palpebrarum*) alatt a szemhéjakon keresztülható kérges szélü rész értetik. Minél inkább elállanak egymástól a rész szélei, minél hosszabb ezen rész, annál kevésbé oltalmaztatik a szem, külbefolyások ellen. Megelőző sértések után, ha a seb-szélek kelőleg egybe nem foglaltatván, kérgesek lesznek, ezen szemhiba többnyire mind a két szemhéjon tapasztaltatik.

Elég kedvező a jóslat ott, hol a szemhéjak nagyobb része fenmaradt; de ha nagyobb része elveszett, segélyre nincs remény. Amennyire hathatnak belső gyógyszerek ily esetben, az:

Arnica, ruta, conium, sértések után azonnal; később a:

Graphites, lycopodium, calcarea vagy *silica* adandók, akkor, midőn a seb-szélek kérgesek. De ha nem használnának ezen orvosságok, a kérges szélek műtétel által elmetszendők.

Szivárvány-hasadék (Colombo iridis). A szivárvány-hártyának azon részét, mely az alsó láta-széltől a sugárkötőig terjed, szivárvány-hasadéknak nevezzük. E baj, melyben a látás többnyire tompa és a szem azon szemgörcs nemében szenved, mely szüntelen rezgés által nyilatkozik, gyógyíthatlan.

Rezgés ellen megkísérthetjük az *opium, jod, sulphur, platina, carbo veg.* gyógyszereket: *reggel, este adván be 3 golyót, ritkábban, ha javúl a beteg.*

A szemhéj-hegedés (Anchyloblepharon) a szemhéjszélek összenövése. Néha csak egyik, néha pedig mindkét szem szenved e bajban. Néha a szemhéjak egészen összehegednek; gyakrabban csak a szem-szögletekben. A részletes szemhéj-hegedésben, a látás nincs egészen elenyészve. E baj némelykor más szemhibákkal van összekötve; de legnevezetesebb azon eset, midőn a szemteke a pillákkal van összenöve.

Sokszor hosszadalmas gyuladások, vagy egyéb szem-bajok után támad, midőn a betegek sok időig csukva tartják szemeiket; de néha mint születési hiba a csecsemőknél is tapasztalható. Jóslata a szemteke állapotától függ; ha a szemben semmi anyagi változás fel nem fedeztetik és világos fény-sejtés van jelen, valószínű a jó ki menet, mit csak ügyes kézi segítség eszközölhet.

Szem-hegedés (Symblepharon) alatt a szemtekének a szemhéjakkal való összenövését értjük. E bajban szintén egyedül ügyes szemorvos segíthet a lehetőségig: műtétel által.

Előheg (Synechia anterior). E bajban a szivárvány-hártya van összenöve a szaru-hártyával. Amennyire

terjed e kinövés, annyira a szaru-hártya homályos és heg-jegyes (narbig). Megismertetik e baj, ha a szemteke ferde irányzatban minden oldalról megvizsgáltatik; mert a szem oldalvást fekvésében a szaru-hártyával összenőtt szivárvány-hártya könnyen szembe tűnik. Midőn a láta nyitva van és szaru-homály által nincs elrejtve, habár szűkült is a láta, a lát-tehetség különféle fokon fenmarad; de midőn a láta is összenőtt és hiányzik, a látás tökéletesen elenyészik.

Megelőző gyuladás ad mindenkor alkalmat e szem-betegségre, melynek jóslata már azért is szomorú, mivel itt a műtétel nem ajánlható.

A szaru-hártya heg-jegye ellen az *euphrasia*, *silica*, — homály ellen: a *calcareae*, *china*, *euphrasia*, *pulsatilla*, *sulphur* azon szerekhez tartoznak, melyek a lehetőségig jótékonyan működnek; tehát az előheg további fejlődését is gátolandják. Ezen szerek sorából ki nem hagyhatom még a *lycopodiumot*.

Hátsó-heg (*Synechia posterior*). A szivárvány-hártyának a mellső lencse-tokkal való összenövése nevezetik hátsó-hegnek. A látába és a hátsó szem-csarnokba kiizzadt nyirk által hozatik elő többnyire ezen összenövés. Kisebb fokban is csökken a látás; a láta szegletes; a szivárvány-hártya alig, vagy épen nem mozdul; nagyobb fokban mindezen körjelek súlyosbulnak, azonfölül a látában világosan meg lehet különböztetni azon fehéres vagy barna színű nyirk-szalakat, melyeket csak nagyító üvegek által lehet látni akkor, midőn még kisebb fokban van e baj.

A szivárvány-hártya különmemű gyuladásai, melyeknek a köszvényes, bujasenyves szivárvány-lob, legnagyobb hajlamot mutatnak nyirk-kiizzadásra; azért leggyakrabban ezek után támad a hátsó-heg. E betegség jóslatában a baj foka, a beteg életkora, test-szerkezete határoznak; azonban legszerencsésebb esetben is csak lassan halad előre a javulás.

A nyirk felszivatását elősegítő gyógyszerek ezek:

Mercur, vagy *euphrasia*, vagy *sulphur*: minden 3 órában veendő, a szokott mód szerint készítetvén. De itt az orvos-

ságot csak akkor változtassuk, ha több nap lefolyása alatt épen semmi javulást sem látunk.

Láta-csukulat (*Atresia pupillae*). Közvetlenül akkor támad e baj, midőn a szivárvány-hártya igen kiterjedvén, annak azon széle, mely a láta felé áll, egymással összeér és összeheged úgy, hogy a látának semmi nyílása sem marad. Ekkor a szivárvány-hártya színe is elváltozik; hiányozván a láta, a látás elenyészik, csak fénysejtés szok legtöbbször fenmaradni. — A közvetett láta-csukulatban a látát vagy csupa kiizzadt nyirk tölti ki, majd ennek szálaeszkái közé geny- vagy hegedt vér-részecskék is telepednek. Itt is a szivárvány-hártya színe mindenkor el van változva, zöldes, vagy sárgazöldes színt mutat, a láta szűk és szegletes; a látás elenyészik és legtöbbször csak fénysejtés marad fen. Midőn a láta nyirkkal van kitöltve, ekkor fehéres; ha pedig a nyirk-szálaeszkák közé geny- vagy hegedt vér-részecskék is fonatnak, sárgás vagy vöröses színt mutat. — Néha ismét a láta rendes vagy rendellenes állapotban meg van ugyan, de a szaru-hártya hibája által úgy el van rejtve, hogy nem látszik és a látás is elenyészik. Így borítja el némelykor a látát a szaru-hártyán szélesen kiterjedt heg-jegy, vagy fehér hályog; az előhegben szintén és a részletes szaru-csapban szaru-folt, vagy fehér hályog takarja el a látát. Ezen esetekben meg lehet a bajt ismerni az igen eleven fény-sejtés jelenlétéből, vagy talán a nagyobb tárgyak megkülönböztetéséből is; azonfölül abból, hogy gondosan vizsgáltatván meg a láta, vagy még inkább, ha a szembe valamely bódító szer cseppentetik, a láta szembe tűnik.

Minden láta-csukulat előrejárt gyuladásból származik. Jóslata szomorú, mert a láta összenövésén kívül sokszor más életművi (*organicus*) hibák is vannak jelen, melyek örökös vakságot okoznak. Hol még lehetséges a látás helyreállítása, különösen, hol még a fénysejtés eleven, jeléül annak, hogy a szem belsejében semmi hiba sem rejlik, mely a látást lehetlenné tenné, — ott nem lehetlen a:

Sulphur, silica, calcarea, ac. nitri, graphites többet-kevésbet kedvező hatása; mely szerekből reggel, este

vegyen be a beteg 3 golyót 2 evőkanálnyi vízben felolvasztva, naponkint, — némi javulást érezvén, csak minden harmad, vagy negyed nap, azaz egy-két nap be nem véve, azután ismét, és így tovább. — Hogy a műleges látakészítéstől szintén lehet segélyt remélni ott, hol a látás helyreállítása lehető, néhány szerencsés tapasztalás bizonyítja; de vajmi kétes e műtétel kimenete!

Szem-puhaság (Synchisis). Az üveg-test higabb összeállásán alapuló betegséget: szem-puhaságnak nevezük. Kórjelei: a szemteke tetemes petyhüdsége: a láta nevezetes szűkülete; a láttehetség csökkenése, vagy tökéletes elenyészése. Midőn a látás egészen el nem veszett, messzelátásban szenved a beteg. A szivárvány-hártya igen resten vagy épen nem mozog. Ha a szem-puhaság idült, a jéglencse meghomályosodik; a tükhártya redőkbe szedetik; végre a szemteke elsorvad, anélkül mégis, hogy ezen szem-sorv legnagyobb fokra emelkednék.

A tapasztalás tanúsítása szerint ezen betegség gyakran a bujasenyves szivárvány-lob utóbaja; mindazáltal néha oly bujasenyves egyéneknél is fejlődik, kik soha sem szenvedtek szivárvány-lobban; azért e baj inkább a higanynyal (mercur) való visszaélésnek, mint a bujakórnak tulajdonítandó. Különben e betegség oka nem tudatik, miután olyanoknál is támad, kik máskép egészségesek valának.

Mindaddig, míg a messzelátás tart, a jóslat még nem legszomorubb; mert a nyavalyának további terjedését és tökéletes vakságba menetét, célirányos szerekek sokszor meg lehet gátolni; de a tökéletesen kifejlett szem-puhaság csak némileg is kedvező jóslatot nem enged. A gyógyszerek használata mellett itt szükséges, hogy a beteg mérsékelt meleg léghen testét gyakran gyakorolja és tápláló eledelokkal éljen. A szerekek ezek:

Ac. nitri; mely általában a higany következményeinek legyőzésére hathatós, valamint a *china*, *jod*, *aurum*.

Ha pedig e baj oka nem tudatik, ekkor a *mercur*, vagy *jod*, vagy *china*, *ferrum*.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be eleinte minden 3 — 5 órában 1 kanállal; ritkábban ha javulni kezd a beteg.

F) **A folyó és merő (solidum) részek hibás erőműves viszonyain alapuló szembetegségek.**

Szemháj-vérömlény (Echymosis palpebrarum). E betegség nevét viseli azon baj, melyben a vér a szemhajak sejtszövetébe (textus cellulosus) öntődik. A kiömlött vér mennyiségéhez képest, különböző nagyságu daganat képződik, mely által a szemhajak mozgása akadályoztatik. Kezdetben a daganat sötét-vörös, nem sokára feketés, vagy szederjes színt mutat.

E betegség a szemhajak sértése után támad; azért itt az:

Arnica helyén leend. Különben hasznos a *belladonna*, vagy leginkább a *nux vom.* Genyedés esetében pedig a:

Hepar s. vagy *silica.* Megjegyzendő, mikép elhanyagoltván e baj, ez utóbbi esetben néha nyul-szem, vagy kiszegély szok bekövetkezni.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be eleinte minden órában 1 kanállal; javulást látván, minden 2—3 órában.

Köt-vérömlény (Echymoma coniunctivae). E baj a vérnek a köt-hártya sejtszövetébe történt kiömlése: vörös, vagy kékes-vörös, néhány nap múlva zöldelő, sárgás foltot képezvén.

A köt-hártya sebesítése által hozatik elő; de néha minden tudva levő ok nélkül, kiváltképen álomközben, gyakrabban hányás, nehéz szék, vagy szülés alatt támad. A kiömlött vér felszívására, bármiféle erőszak után hasznos az:

Arnica. Különben pedig a *bellad*, *nux vom.* hasznosak: az előbb leirt mód szerint minden 2—3 órában veendők.

Csarnok-vér (Hypoaema). Az eddig mondottakból könnyen tudhatjuk, mikép e baj a vérnek a szem-csarnokba történt kiömlését jelenti. Kisebb fokban semmi alkalmatlanságot, vagy fájdalmat nem érez a beteg; a mellső csarnok fenekén látható vért, barna-vörös színe által könnyen meg lehet különböztetni a viznedvtől. Ha nagyobb mennyiségben öntődik ki a vér, ezzel az egész elő-csarnok annyira eltelik, hogy sem a szivárvány-hár-

tyát, sem a látát megkülönböztetni nem lehet. Ilyenkor némi nehézséget, fájdalmat érez szemében a beteg és nem lát. A csarnok-vér legnagyobb fokában az összegyűlt vér előrenyomja a szaru-hártyát, az egész szemteke területe nagyobbul, a szem kegyetlenül fáj, nehezen mozog, néha meg is pukkan

Csarnok-vérre többnyire a szem sértései adnak alkalmat. Ezekhez tartoznak a hályog műtétele, vagy láta képlete alkalmával ejtett szemsértések is; azért itt az *arnica* és az előbb már kétszer ajánlott szerek hasznosak leendenek. De ha a csarnok-vérhez gyuladás csatlakozik, ekkor adjunk azonnal *aconitumot*, minden órában, mindaddig, míg a beteg javulást nem érez és *aconit* után az említett szereket. Ha e baj mindjárt nem orvosoltatik e czélszerű szerek által, ekkor a gyuladás nyirk-kiizzadáshoz (Exsudatio) megy át és ez által könnyen láta-csukulat hozatik elő, ha a kiizzadt nyirk, vagy vér-hegedmények fel nem szivatnak; mire nézve:

Mercurius sol., sulphur, silica használandók nyirk-kiizzadásban.

Calcare vér-hegedmények felszivatására.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, adjunk be eleinte minden órában 1 kanállal; javulást látván minden 2—3 órában; szintén ilyen időközben nyirk-kiizzadás esetében.

Csarnok-tej (Hypogala). E betegségben a szem csarnokai vagy valóságos tejet, vagy csak zavaros tejforma nedvet foglalnak magukban. Egyedül a gyermekágyasoknál, és szoptatóknál fordul elő, midőn a tej-elválasztás meghülés, ijedés, vagy más ok miatt elnyomatik. Néha e baj súlyos gyulasztó lázzal jár.

E baj jóslata szomorú; mert ámbár a víznedv lassankint rendes állapotába visszatér, de többnyire a lencse és üveg-test homályos állapotban maradnak vissza, és a látást gátolják. Azonfölül a csarnok-tejet nem ritkán fekete hályog, vagy láta-csukulat, mint utóbajok szokják követni. Midőn lázzal jár e betegség, az

Aconit adandó, minden órában. Ezután pedig oly szerek használandók: melyek az emlők elnyomatott elválasztásának helyreállítására és a szemekbe letett tejnek

felszivatására működnek. Ezen szerek azonnal igénybe veendők akkor, midőn semmi lázza nincs a betegnek.

Bellad. ijedés, meghülés, vagy *bryonia* meghülés, harag után inkább izgékony nőknél használandók.

Pulsatilla, szelid nőknél meghülés, ijedés után.

Mercur, *rhus* kezdő fekete hályog ellen, később a *sulphur*, *calcarea* veendők. A tej elnyomatása okozta hályogban hasznos még a : *zincum*.

Acutus esetben 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván adjunk be minden 1—2 órában 1 kanállal; *chronicus* esetben reggel este 3 golyót kevés vízben egyszerre; javulást látván, ritkábban.

Csarnok-geny (*Hypopyum*). A szemben összegyűlt geny, csarnok-genynek nevezzük. Meg lehet e bajt ismerni a szaru-hártya legalsó részén mutatkozó sárgásszínből, mely a szaru-hártyán belül létezik; mert a geny nehezebb levén a víznedvnél, mindenkor a csarnok fenekére ülepszik le. Midőn csekély a geny mennyisége és nem ér a látáig, a látás nincs gátolva; ellenben elzárván a látát, a látást eltörli. A csarnok-geny közönségesen kevés fényiszonnyal, nagyobb könnyezéssel, a köt- és túlk-hártya vörösségével és a szemgyulladás egyéb körjeleivel szok járni: a geny növekedő mennyiségével mindig alkalmatlanabb nyomó érzelmet okozván. Jól különböztessük meg itt a csarnok-geny a szaru-körömtől, melyben a geny nem a szem csarnokaiban, hanem a szaru-hártya lemezei közt foglaltatik; itt a geny fölülete nem vízirányos (horizontál), hanem domboru és a fej helyzetének változtatására csak igen lassan változtatja előbbi alakját.

A csarnok-geny leggyakrabban súlyos gyuladások után támad, néha a geny letétele által hozatik elő. Jós-lata a geny-mennyiségtől függ. Midőn az egész szemcsarnok genyvel van eltelve, többnyire a szaru-hártya geny-örvénynyé válik és szaru-vész fejlik ki; mely szomorú kimenet leginkább akkor áll be, midőn a baj célirányosan nem orvosoltatott. — Száraz meleg borogatáson kívül, a geny felszivatását elősegítő gyógyszerek e következendők:

Mercurius sol.; ha ez nem lenne elegendő, ekkor a:

Sulphur vagy *hepar s.*, vagy még a *silica*. A:

Plumbum szintén többek által ajánltatik. Makacsabb esetekben, ha a szemcsarnokokban több geny tapasztal-
tatik és szereink segedelmével annak felszívása nem
eszközölhető: a genyt műtétel által kell kibocsátani
ügyes szemorvosnak; mely műtétel után a geny nagyobb
része kiürülvén, a még visszamaradt geny felszívásá-
nak előmozdítására, száraz meleg borogatás további hasz-
nálata mellett, az említett gyógyszerek bevétele foly-
tatandó.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, adjunk be min-
den 2—3 órában 1 kanállal.

Különféle szembántalmak

egyes symptómák, egyes körülményekre nézve.

Ha csipős szerek: só, paprika, mész, burnót, vagy
dohánypor szálltak a szembe, nem szabad a szemet ki-
mosni, mivel a víz csak jobban felolvasztja ezen anyago-
kat, és nagyobb gyuladást okoz: hanem iparkodnunk kell
ezeket mandola-olajba mártott ecsettel kivenni. Ezután
külső borogatáskép a *causticum* 3-dik dilutiójából egypár
csepp néhány kanál vízben fölkeverve, legzélszerűbben
veszi el a tüzességet, csillapítja az égetést.

Ha pedig fővény, por esnék a szembe, ezt el lehet
távolítani, ha a szemszögletet ujjal nyomogatjuk; az ez
által származott könnyár kimossa ezen idegen anyagokat.
Az orvosságok közül jók a: *sulphur*, *calcareae*, *aconit*. De
ha a szembe esett test nagyobb, p. o. rovar (Insect), ezt
tejbe mártott kis ecsettel minden esetre ki kell venni;
ezután, ha még gyuladás maradna vissza, ezt az *aconit*,
vagy *arnica*, belsőleg véve, minden külszer nélkül le-
győzendik.

A szembe esett vasrészecskéket kihuzza a mágnes, Belgiumban minden nagyobb gépgyár el van látva mindenkor mágnessel; melynek jó sikere tapasztaltatott ilyen sérelmek gyakran előforduló eseteiben.

Ha valamely rovar csipné meg a szemhéjakat és ez után daganat támadna, — szintén külszer nélkül jó az *arnica*, vagy ha ez nem használna, gyógyít a *belladonna*, *apis*.

Ha forró viz, olaj sat. által lön megégetve a szem, ekkor borszeszt nem szabad használni külső borogatás gyanánt, hanem legjobb a gyapot (Watte), belsőleg az *aconitum*. Genyedés esetében alkalmazzuk azon szereket, melyeket a „sebek“nél előhozok.

A most említett esetekben öt golyót tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be minden 1—3 órában egy kanállal. Erőművi sérelmek (mechanische Verletzungen) után: arnica, ac. sulphur., conium, ruta.

A szemeknek megerőltetése után fájdalom: *ruta*; megerőltetéskor fájdalom: *baryta*, *carbo v.*, *mercur*, *ruta*, *staphys.*, *ac. sulphur.*

Szemgyengesség (nézzük 185. lapon).

Duzzadt erek a szemgolyón (Adern-Strotzen): *bellad.*, *spigelia*.

Szemvörösség: *aconit*, *bellad.*, *spigelia*.

A szem fehér hártájának sárgás színe: *arsen.*, *bellad.*, *cantharis*, *conium*, *crotalus*, *jod.*, *plumbum*, *sepia*, *veratrum*.

Vérfoltok a szemgolyón: *bellad.*, *nux vom.*

Szaru-foltok (Hornhaut Flecke): *aurum*, *bellad.*, *conium*, *euphrasia*, *hepar*, *ac. nitri*, *lycopod.*, *silica*.

Heg-jegyek (Narben) a szaru-hártján: *euphrasia*, *silica*.

Szem-daganat: *aconit*, *apis*, *croton*, *baryta*, *bryonia*, *rhus*, *stramon.*; oly érzés mellett, mintha dagadt lenne a szem: *crocus*, *paris*.

Gyuladás (nézzük kivonatban 175. lapon).

Szempillák fekélyei ellen: *sulphur*, *mercur*, *spigelia*; a szempillák szélein: *euphrasia*, *mercur*, *sulph.*

A szempillák összeragadása: *alumina*, *baryta*, *bryonia*, *ignatia*, *lycopod.*, *phosphor*, *pulsat.*, *sta-*

- phys.*; reggel: *calcarea, chelidon., nux v., psorin*; este: *alumina, bryonia, carbo v., crocus, euphrasia, lycopod., rhus, sepia, silica, stannum, sulphur.*
- Csipás szem (Augenbutter): *antimon., graphit, nux vom., staphys., silica, sulphur.*
- Nyák-folyás a szemekből (Schleimabsonderung): *euphrasia, antimon., graphit., staphys., pulsat., senega.*
- Genyedésben: *bryonia, calcarea, hepar, silica, sulphur*; sipolyokban (Fisteln): *silica, sulphur.*
- Keményedésben: *baryta, calc., conium, jod, silica, sulphur*: kemény csomók ellen: *staphys., sulphur, thuja.*
- Fenében: *arsenic., carbo, secale, sabina, china.*
- Könyezés este: *mercur, sepia*; reggel: *calcarea, sepia*;
— olvasáskor: *crocus, gratiola, ac. sulphuric.,* irás után: *ruta, ferrum*;
- a szabadban: *phellandr., phosphor, pulsat., sepia, silica*;
hideg légben: *pulsat.*
- Könyhullajtás: *euphrasia, mercur, pulsat., rhus, paris, spigelia.*
- Ha a szem olyan, mint sirás után: *crocus.*
- Köny-sipoly (Tränenfistel): *calcarea, ac. nitri, petrol., pulsat., silica.*
- Szemvérzés: *bellad., carbo v, croतालus, chamom., nux vom.*; vér-kiizzadás (Blutauschwitzung): *calcarea, nux vom.*; vér-ömlény (Blutunterlaufung): *chamom., nux vom.,* — a szempillákban: *arnica.*
- Szem-szárazság: *berberis, crocus, manganum, nux v., phellandr., pulsat., rhodod., staphys., senega, spigelia, sulphur, zincum*; szárazság érzelme: *asarum, nux v., silica, baryta.*
- Kettős (dupla) látás: *agaricus, ammonium, bellad., cicuta, cyclamen, conium, euphrasia, hyosciam., jod, natrum m., ac. nitri, petrol., pulsat., secale, stramon., veratrum.*
- Félig-látás (Halbsichtigkeit): *calcarea, lycopod., ac. muriat., natrum mur., spigelia.*
- Ha a tárgyak nagyobbaknak látszanak: *hyosciam., laurocerasus*;
— kisebbeknek: *platina, stramon.*

- Színek látása sötétben: *strontiana*; a szobában: *conium*; olvasáskor: *crocus*;
- kék szín: *strontiana*; sárga: *cantharis*, *digitalis*; zöld: *digitalis*, *sepia*, *strontiana*; többféle: *cicuta*, *digit.*, *stramon.*; színezett gyűrűk: *strontiana*; villám-látás: (Blitz v. d. Augen): *crocus*, *spigelia*, *staphys.*
- Fényes tünetmények (helle Erscheinungen): tüzvörös fénylátás: *aurum*, *bellad.*, *bryonia*, *cannabis*, *pulsat*, *viola od.*, *zincum*;
- szikralátás: *aurum*, *baryta*, *bellad.*, *causticum*, *dulcam.*, *digit.*, *jod*, *lycopod.*, *mercur*, *psorin*, *silica*, *staphys.*, *veratrum*;
- csillámlás, szemszikrázás: *alumina*, *causticum*, *graphit*, *ledum*, *lycopod.*, *petrol.*, *platina*, *senega*, *staphys.*, *tart. em.*, *veratrum*;
- tüzes karikák: *pulsat.*; fényes foltok: *senega*; fényes csíkok (Streifen): *ammonium*, *natrum mur.*, *sepia*; csillagok: *castoreum*, *bellad.*, *ac. nitri.*
- A tűz-világ elviselhetlen: *mercur.*
- Sötét, fekete tárgyak a szem előtt, ugymint: foltok: *agaricus*, *ammonium*, *anacard.*, *baryta*, *cocculus*, *kali carb.*, *phosphor*, *secale*, *sepia*, *silica*;
- legyek: *agaricus*, *mercur*; szúnyogok: *lachesis*, *silica*; csíkok: *ac. phosphoric.*;
- hálók: *anacard.*, *baryta*, *caustic.*; pontok: *ammonium*, *conium*, *china*, *mercur*, *ac. nitri*, *natrum m.*, *ruta*, *sepia*, *thuja*;
- felhők: *castoreum*, *sabina*, *conium*, *digitalis.*
- Homályos látás (Trübsichtigkeit) mint fátyolon át: *calcareea*, *caustic.*, *crocus*, *petrol.*, *natrum m.*, *secale*, *sepia*, *sulphur*, *thuja*;
- mint ködös időben: *alumina*, *ammonium*, *bellad.*, *calcareea*, *cyclamen*, *caustic.*, *evonymus*, *mercur*, *phelandr.*, *ac. phosphor.*, *plumbum*, *ruta*, *secale*, *sulphur*;
- mintha árnyékban léteznének a tárgyak: *senega*;
- ha a gyertyavilágnak udvara van: *anac.*, *baryt.*, *bellad.*
- Homályos látás erős nézésnél: *calcareea*, *phelandr.*;
- írás alkalmával: *rhodod.*, *sepia*; olvasáskor: *baryta*,

calcarea, crocus, rhodod., sepia; olvasás után: *ruta*;
gyertya-világnál: *crocus, hepar*;

— reggel: *capsicum, pulsat., chelidonium*; délutáni
álom után: *pulsat.*; este: *crocus, hepar, pulsat.*

Olvasáskor összefolyó betük: *bryonia, graphit, lycopod.,
natrum m., senega, silica, stramon.*; a betük moz-
gása: *calc., cina, conium, hyosc., mercur.*

Lengés (Schwanken) a szem előtt: *cicuta.*

Nap-vakság (Tagesblindheit), midőn a beteg csak este
különbözteti meg jól a tárgyakat: *phosphor, si-
lica, conium, sulphur.*

Éji vakság, midőn a beteg csak fénylő napvilágnál lát
jól: *bellad., hyosciam., mercur, pulsat., stramon., veratr.*

Hirtelen, de rövid időig tartó vakság: *phosphor, mercur,
silica.*

Nehéz felnyitása a szempilláknak reggel: *ac. nitri, ambra,
ginseng*; — éjjel: *cocculus, sepia.*

Összeesése a szempilláknak: *graphit, phellandr., viola tr.*

Feszessége a szempilláknak (Steifigkeit): *rhus, spigelia.*

Göresösen felnyitott szempillák: *angustura, arnica, bel-
lad., conium, laurocerasus.*

Göresös összehuzatása a szempilláknak: *euphr., viola tr.*

Szem-rángás (Convulsionen): *bellad., cantharis, cuprum,
ignatia, hyosciam., spigelia.*

Pislogás (Blintzeln): *crocus, euphrasia.*

Remegés: *opium, sulphur*; a szempillák remegése: *carbo v.,
jod, opium, platina.*

Lüktetés érzelme (Pulsiren): *asarum, bellad., berberis.*

Teliség — : *nux moschata.*

Hemzsegés — (Kriebeln) a szemben: *spigelia*; a szem kö-
rül: *arnica*; a szemgödörben: *crocus*; a szemszög-
letekben: *platina*; a szempillákban: *china, senega.*

Viszketeg: *agaricus, phellandr., sulphur.*

Oly érzés, mintha víz borítaná el a szemet: *staphys.*

— mintha főveny (Sand) esett volna a szembe: *alumina,
bryonia, capsicum, caust., china, graphit, mercur, phos-
phor, psorin, silica, strontiana, sulphur, thuja.*

Szem-törülgetésre kényszerítő érzelem: *alumina, crocus,*

plumbum, pulsatilla; törülgetés után javulás: *cina, capsicum*; roszaabbulás: *senega*.

Összezúzatás érzelme: *cocculus, hepar, tart. em., veratrum*.

Forróság — *bellad., carbo v., graphit, manganum, phosphor, sabina, silica, spigelia, veratrum*.

Hidegség — : *alumina, ammonium, berberis, calcarea, conium, lycopod., platina*.

Fájdalom: a szemgödörben: *bellad., spigelia*;

— ideges: *cicuta* (l. szemfájás 179. l.);

— köszvényes: *arsen., bryonia, colocynt., mercur, pulsat., rhus, spigelia*;

— metsző: *calcarea, colocynt., mercur*;

— fesztítő: *a aurum, platina, sabina, stramon.*;

— sebféle: *antim., canth., crocus, hepar, zincum*;

— égető: *agnus, ammonium, bryonia, calc., cantharis, capsic., carbo v., crocus, lycopod., mercur, phosphor, sulphur, thuja*;

— nyomó: *alumina, angust., caust., euphr., graphit, hepar, ignatia, pulsat., senega, sepia, spongia, veratrum*; befelé: *colocynt.*; kifelé: *ac. muriat., silica*.

Szem-mozgásnál fájdalom: *bryonia, china, conium, hepar, spigelia*.

A szemek mozgása nehéz: *arnica, hepar*.

A gyógyszerek bevételét nézzük 134. lapon.

Agy-gyuladás.

Az agygyuladás némelykor minden nyilvános előjel nélkül hirtelen jelenik meg; máskor ismét a fejnek melegsége, nehézsége, nyugtalan és irtózó álmok által félbeszakasztott álmok, feledékenység, eszmék zavartsága, szédelgések, szokatlan hajlam a haragra, — előzik meg ezen betegséget. — Az agygyuladás dühöngéssel vagy tompasággal jár.

Dühöngéssel járó agygyuladás fázással kezdődik, mely után forróság következik, nagy szomjjal, állandó, kopogó, nyomó fejfájással összekötve, azonfölül a beteg nem szenved a világosságot. Nagyobbodván a forróság, a beteg arca megpirosodik, szemei vörösek és szinte kidüledtek, könnyezők s érzékenyek; a beteg tekintete komor, vad; hallása oly érzékeny, hogy csekélyebb zöreij is nyugtalanítja, sem éjjel sem nappal nem alszik; susog, fecseg, néha legnagyobb dühöngéssel félrebeszél, el akar szaladni, fogait csikorgatja, káromkodik és más eféle illetlen cselekedeteket visz véghez; — máskor ismét énekel, tréfál, nevet; — forrósága nagy, valamint a száj szárazsága is, de azért néha csekély a szomj, máskor egészen hiányzik; gyakran pedig legnagyobb szomja mellett sem nyelheti le az italt, sőt irtózik a víztől (viziszony); — az érverés a halánték- és nyak-üterekben igen látható; *) légzése nem épen nehéz, hanem gyakori fohászok által félbeszakasztatik; közönségesen ingert érez a hányásra, sőt valóban hány a beteg; széke rekedt, vizelete vörös. — Ily körülményekben minden érvágás, na-

*) A már kifejlődött egészséges ember constitútiója, temperamentumához képest sat. egy perc alatt az érverés 60—80, — a gyermekeknél 90—140-re megyen. A relativ sebesebb vagy lassúbb érverés beteges állapotra mutat.

dályozás, hideg- vagy jeges vizzeli borogatás *) sat. nélkül hathatós eleinte az

Aconitum, melyből minden órában adhatunk egy-két golyócskát egy ujjnyi vízben; egy-két bevételre bő izzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után 3 órára jó a

Belladonna. Ez főszerep az agygyulladásban, főképp ha kül forróság, nemkülönben nagy meghűtés után támadt; ha a most említett kórjelek közt jelen van az is, hogy legnagyobb szomja mellett alig nyelheti le az italt; sőt irtózik a beteg a víztől.

Bryonia, ha inkább haragos, rossz kedélyű a beteg.

Nux vomica, főképp elmeeröltetés, szesz italok, lelki indulatok, különösen harag után előjött agygyulladásban, ha ez szorulással is összekötve van.

T o m p a s á g g a l járó agygyulladásban mély álomba van merülve a beteg, mintha csak guta ütötte volna, vagy pedig fél-álmban morogva félrebeszél; szemeit szüntelen egy pontra függeszti, mintha figyelmét valami különösen elfoglalná; testét nem annyira, hanem inkább kezeit mozgatja minduntalan; szemei a világosság iránt érzéketlenek; légzése hörgő; hallása tompa; ürülései akarat ellen jelennek meg; néha zöldes anyagot hány ki; nyelése nehéz, s a szájba vett ital orrán foly vissza.

Ezen kórjelekkel megegyez az *opium*, főleg ha szesz italok okozák a bajt, vagy ha a nap sugárainak hatása hozá elő az agygyuladást; ha a beteg mély álomba merül, vagy fél-álmban morogva félrebeszél; szemei szüntelen egy pontra vannak függesztve, légzése hörgő; a beteg nyugodtan fekszik, csak kezeit mozgatja, és szinte merevedett.

De miután e tompasággal járó agygyuladást sokszor a dühöngéssel járó váltja fel (és viszont), ily esetben válaszsunk az előbb említett szerekből egyet, mely a jelen agygyulladás kórjeleihez leghasonlóbb.

**) Nem helyeslem azon homocopathák tettét, kik eféle borogatást használnak; mert a nélkül sokkal hamarabb és biztosabban működnek szereink, melyek elvileg is, másnemű antiphlogisticumra nem szorulván, kielégítőleg felelnek meg várakozásunknak.

Ezen szerekből, *aconitum* bevétele után, egy külön pohárban készítsük el a *belladonnát*, vagy más illő szert; 3—5 golyót olvasztván fel tiz evőkanálnyi vízben, melyből minden 2 órában adhatunk egy kanállal; bő izzadást tapasztalván, ritkábban.

Ha az agygyuladás ideglázzal jár, nézzük az ideglázat; ha rothasztó lázzal, akkor ismét ezt.

A kütegek (Ausschläge) hirtelen elnyomatása után is következik olykor agygyuladás; ily esetben hasznosak:

Pulsatilla külső fülgyuladás rögtön eltunte után előjött agygyuladásban.

Belladonna gyermekeknél elnyomott skarlát, köles-himlő után.

Rhus orbáncz (Sz. Antal-tüze — Rothlauf) eltüntével támadt agygyuladásban. De ezen gyógyszerek beadása előtt is ajánlom az *aconitumot*, úgy használandót, mint előbb említém, valamint ezen gyógyszerek is úgy veendőek, amint előbb íram le a bevételi módot.

Az agyrázódásról.

Az agyrázódás, agymozzanás küll erőszak hatása után azonnal szédülést, tompaságot, lelki tehetségek elenyészését, vagy azonnali halált okoz.

Külső erőszak által talált ember összerogyik, magán kívül van, de csakhamar összeszedi magát és érzékei zavarodásáról, szédülésről, álmoságról, fülcsengés- és zúgásról panaszkodik. A rázódás nagyobb fokán nem oly hamar jő magához az ember, hanem mély álomban dermedez; arcza halavány, vég tagjai hidegek, légzése könnyü, szemei a világosság iránt érzéketlenek, eféle beteg légzését gyakran alig vehetni észre, és csak többé-kevésbé meleg kigőzölgése tesz bennünket kétes életéről bizonyosokká. Az agymozzanásnál többnyire kisebb nagyobb okadás van jelen és mindenkor a vértorlódástól, később az agygyuladástól lehet tartani.

Hatalmas szer az agyrázódásnál az *arnica*, melyből öt golyót tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, eleinte adhatunk minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást érezvén, minden 1.

3. 5. órában. Hasznos itt a *cicuta virosa*, ha az *arnica* tán nem lenne elegendő, — szintén úgy veendő.

Az agygyuladásnak elkerülése végett, mely az agymozgás után gyakorta későn is mutatkozik, a betegre jól kell vigyázni, és neki nyugalomban szükséges maradni, az ételben és italban pontosan tartván meg a megtartandókat. Mindemellett kifejlődvén a gyuladás, gyógyítsuk azon szerekekkel, melyeket ott előhoztam.

G u t a ü t é s.

(Apoplexie).

A guta különféle kórjelekkel jár, melyek következtében: 1) véres, 2) savós, takony- vagy hideg, 3) ideges gutaütést különböztetünk meg.

1) Véres gutaütésre (Blutschlag) hajlandó az erős, izmos, bővérű, kövér, nagy fejű, rövid vastag nyaku, tágas vállu test. Meglepő beköszöntésétől méltán tarthatunk: ha a beteg arcza hirtelen vörös, duzzadt; kidülledt szemei vörösek; fülei zúgnak; tagjai nehezek, hidegek, holott feje forró; a halánték- és nyaküterek verése szinte látható; a légzés hörgő, hortyogó; — mert súlyosbultván ezen előjelei a gutának, néha azonnal, vagy egypár órára a beteg rögtön elveszti eszméletét, beszédében akadozik, ajkai reszketnek, szive erősen dobog és majd ide, majd fejéhez, majd hasához kapkodván, összerogyik. Ily szomorú körülményekben először is távolíttassanak el a szabad vérforgást gátló akadályok: azért mindenek előtt szükséges a szorító ruhaneműeknek azonnali feloldása; fektetessék a beteg feje lószőrrel töltött vánkosokra jó magasan; dörzsöltessék száraz ruhával csak addig, míg a bevett h. gyógyszerre nem izzad; a szoba tizenhárom foknál melegebb ne legyen; a körüllevők száma minél kisebb, annál jobb. Ezek után, minden érvágás nélkül, h. gyógyszerünk bámulatos gyorsasággal segítenek ott, hol még élet van, hol segíteni lehet. Hatalmas tekintetben a

Belladonna, nélkülözhetlen, veszedelem perceiben

többnyire valóságos gutahárító; ha ez néhány bevétel után várákozásunknak meg nem felelne, hasznos az

Arnica, esés, ütés, nyomás folytáni gutaütésben, azonnal (mint főszer ily esetben) használandó.

Opium, kiváltkép idősbeknél, ha a beteg mély, kábult álomba merül, melyből csak igen nehezen lehet őt fölébreszteni és ekkor eszméletlenül tekintgetvén maga körül, a tett kérdésekre nem képes felelni; ha arcza duzzadt, vörös; feje nehéz; érverése erős, lassu; légzése hörgő; szeszes italokkal visszaélőknek gutaütés alkalmával jó szolgálatot tesz különösen, — de azért hasonló kórjelek mellett másoknak is.

Ipecacuanha, ha **gyomortherhelés** után böfögést, ökrendést, émelygést érez a beteg és hányásra kényszerítették a gutaütés félelme közt. Ez nem használván, hasonló esetben ajánlható a

Nux vom., főleg szeszes italok szenvedélyes barátainak; vagy

Pulsatilla, ha zsíros, igen hűtő eledetek vagy italok rontották meg a gyomrot, és innét a guta kórjelei, különösen az erős szivdobogás, midőn az érverés majd egészen el van nyomva.

China, ha a h. orvos távollétében megtépetett már az érvágás, mire azonban a gutakórjelek vagy el nem maradtak, vagy ha ezek eltűntek is, nagy erőtlenséget s egyéb rendetlenséget érez a beteg.

Ezen gyógyszerekből guta esetében három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be eleinte minden öt perczen egy evőkanállal; bő izzadást, kevés javulást tapasztalván, minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ — 1 órában; sokkal jobban érezvén magát a beteg, minden három órában; mindaddig, míg előbbi egészségét tökéletesen vissza nem nyerte.

Sokszor ezen gyógyszerek szerencsésen győzik le a guta után maradni szokott **utóbajokat** is; — különösen ezeknek gyökeres kiirtására hasznosak: a *belladonna*, *nux vom.*, *china* sat. napjában háromszor, vagy kétszer három golyócskát két evőkanálnyi vízben adva; de ezeken kívül makacsabb esetekben nem lehet nem ajánlanom: a *tachest* — ha a testnek bal részét; a *barytát* — ha a testnek

jobb felét, vagy a beteg nyelvét érte a gutaütés. Ez utóbbi főleg idősbeknél hatalmas, különösen midőn a beteg kábult, szüntelen morog, nevetséges mozdulatokat csinál. Midőn szólni nem bír a gutaütött, ekkor kísértjük meg a *phosphort, barytát*.

De ezen gyógyszerek használata mellett szükséges bizonyos életrendet tartani. A véres gutára hajlandók soványabb, inkább növényi eledelokkal éljenek, kerüljék a fűszereket, szeszes italokat, kávé, dohányzást, szűk ruhákat, lelki indulatokat; ebéd vagy vacsora után azonnal le ne feküdjenek; meleg szobában ne tartózkodjanak; végre egy nap se mulasztják el az egészségre szükséges testmozgást.

Nem mindig rögtön veszélylyel fenyeget a guta; — sokszor napok, hetek, hónapokon át előpótlák előzik meg azt, melyeket nem leend fölösleges megismerni, hogy ily módon a veszedelem elhárítására még jókor elkészülvén, óvszert használhassunk. Ezen előpótlák ezek: szokottnál nagyobb hajlam az álomra, mely hörgő légzéssel, fogcsikorgatással, gyakori fölújedéssel van összekötve; a fejnek nehézsége, kábultsága, fájása, benne némi súlynak, teliségnek érzete; lerogyás félelmével járó szédülés; a lélek működéseinek elgyengült állapota: főleg a mondottaknak, vagy nem rég írottaknak elfelejtése; szokatlanul ingerült, vagy rendkívül derült lélek; az üterek erős verése; az arcznak különös vörössége, kék, vagy halavány színe; a kidülledt szemek vörössége, fényessége, néha önkénytelen könnyezése; hibás látás, melynek következtében a tárgyak majd szivárvány színeivel festve, majd köddel burkolva látszanak, ide járulván a legyeknek, égő tárgyaknak látása és a sornak olvasás közbeni elvesztése; fülzúgás, nehézhallás; szokatlan szaglás; a szájnak pillanatig tartó elcsavarása; többszöri ásítózás, csuklás; nehéz, kevésbé érthető, hebegő beszélés; nehezebb nyelés nagyobb torokbaj nélkül; undor, inger a hányásra, kivált fejmozgás alkalmával; nehéz emésztés; a szék- s vizeletnek rendetlensége; vég tagok zsibbadása.

Ily helyzetben a körülmények- s kórjelekhez képest használhatjuk óvszerekként is azon szereket, melyeket

előhoztam, a bevétel ismétlését mindig a beteg könnyebb vagy nehezebb állapotához alkalmazván. *Elég reggel estve bevenni három golyócskát két kanálnyi vízben, midőn a beteg türhetően érzi magát; nehézbülés esetében három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden 1—3 órában egy kanállal; sulyosbodván a kórjelek, guta veszedelmivel fenyegetődzök, minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órában ismételhetjük a beadást, mindaddig, míg javulást nem érez a szenvedő.*

2) A savós, takony- vagy hideg gutaütésre (seröser Schlag, Schleimschlag) hajlandók kiváltképen a hideg mérsékményű, gyakran összegyült takony-okozta nyavalyákban szenvedő senyves egyének. Jelei: a lankadtság, szédelgés, homályos látás, halavány hideg bőr; duzzadt vizkóros arc; az egész testnek csekély állati melege; gyöngé, lassu érverés. Ez elleni orvosságok:

Belladonna; ez nem használván, — *mercur viv.* vagy *digitalis*; ugy veendő, mint a véres gutánál említettem.

3) Az ideges gutára (Nervenschlag) hajlandók: a gyöngé, sovány, halavány, érzékeny, ideges nyavalyákban (görcsökben, rángásokban, nehézkórban) szenvedő egyének; gond, bú, szomor által elgyöngült emberek. Itt többnyire minden előjelek nélkül az arc összeesett, halavány; az orr meghegyesedik; a szemhéjak majd be vannak zárva, majd görcsösen összehúzva; az egész test hideg, az érverés gyöngé, félbenhagyó; a légzés nem hörgő. Eféle guta ellen használnak:

Belladonna, vagy ezután, ha szükséges: *arnica*.

Hyosciamus, midőn a beteg kábult állapotához görcsök, rángások csatlakoznak.

Ignatia, bú vagy hirtelen változó, most vig és már ismét szomoru kedélyű egyének gyógyszere; bú, gond, szerencsétlen szerelem-szülte ideges gutaütésben ajánlható.

Cofea, igen érzékeny, sirásra hajlandó személyeknek hasznos; midőn a többi kórjelek közt szembetűnő túlérzékenység s ingerültség jellemzi a gutát.

A gyógyszerek bevétele ugy történik, mint a véres gutánál ajánlottam.

E helyen leírandom még „az aléltságokhoz“ (ecclyses) tartozó álomkórt, hűdést, ájulást. — Leíran-

dom továbbá az idegnyavalyák közül a nyavalyatörést, vit-tánczot, sat. A görcsök egyéb nemeit, — szintén az idegnyavalyákhoz (nevroses) tartozó többi nyavalyákat, — lélek-betegségeket, (nézzük a tartalomban: „idegnyavalyák“) — munkám felosztása szerint tárgyalandom.

Görcsnek nevezzük általában az izmok, az izmos vagy hártyás részek akaratelleni és rendetlen mozgásait, nagyobb, kisebb mérvben. A görcsök rángó, zsongos, vagy vegyes görcsökre osztatnak fel. Rángó görcs (spasmus clonicus, convulsiones) alatt valamely testrésznek erőszakos összehuzatását értjük, mely mégis viszonyos ellágyulással jár; itt tehát az izmok összehuzatásai és ellágyulásai sebesen változnak — Zsongos görcsnek (spasmus tonicus) mondatik valamely testrésznek erőszakos, akaratelleni, állandó, mozdíthatlan és mereven összehuzatása. — Vegyes a görcs, midőn majd rángó, majd zsongos, vagy midőn a test egyik részében rángó, a másokban pedig zsongos görcs van jelen.

A rángó görcsökhöz tartoznak: a *reszketés, nyavalyatörés, vit-táncz, bizserkór* (raphania); — a részletes rángó görcsökhöz: a *görcs-nevetés, szívdobogás, csuklás, prüszentés, görcs-köhögés*

Az általános zsongos görcsökhöz tartoznak a *dermedtség* (tetanus), *merevedés* (calalepsis); a részletes zsongos görcsökhöz: az *áll-görcs, bandzsalság, kutya-görcs* (spasmus cynicus, azaz a szájszeglet izmainak rángó görcse), *nyelv-görcs, mell-görcs, izom- és ikra-görcs, férfi tag-merevedés* (priapismus).

A vegyes görcsökhöz tartoznak: a *rázkór, méhkór, viszony*. Az aléltságok: *guta, hűdés, álomkór, szédelgés, ájulás, tetszhalál*.

Ezen idegnyavalyák ellen részint itt, részint munkám felosztása szerint más helyen ajánlandok gyógyszereket.

Á l o m k ó r .

(Schlafsucht).

Idősbeknél az álomkór néha a gutának előjele; máskor pedig különféle betegségek symptómája, a midőn is elháríttatván az okok, az álomkór mint okozat, külön orvoslást nem kíván. Sokszor azonban az álomkór önálló nyavalya; a beteg szokásánál hosszabb időig tartó, mély, szokatlan időben megjelenő álomba esik, mely által nemcsak nem erősödik, hanem inkább bágyadtságot érez. Néha, midőn ezen álmából fölébresztetik a beteg, a tett kérdésekre felel ugyan, de azután ismét elalszik. Az álom-

kór legnagyobb foka: az eszméletnek és mozgékony-ságnak tökéletes elenyészése által bélyegzi magát; a beteg félig behunyt szemekkel, nyílt szájjal, szünet nélkül hátán fekszik, ha fölébred ásítózik, a kérdésekre fél-álmosan felel, és ismét visszamerül álmába. — A gyógyszerek ezek:

Chamomilla, kivált gyermekeknél; vagy ha az alvó nyugtalan; arcának most az egyik, majd a másik oldala kipirosodik; tagjaiban rágások mutatkoznak.

Opium, ha mély álomba esik a beteg; arca duzzadt és vörös; légzése lassu, néha félbenhagyó, ugyszintén az érverése is.

Baryta, kivált öregeknél, ha az álom kábitó; az alatt nyugtalan a beteg és álmában morog; érverése gyors és gyenge.

Lachesis, ha az eszméletnek és mozgékony-ságnak elenyészése bélyegzi az álomkört; az érverés félbenhagyó, néha egészen elnyomatott.

Belladonna, ha hosszú és mély álmában a beteg nyugtalan; tagjaiban rágások, göresök mutatkoznak; fölérredéskor dühösen tekintget maga körül.

Selenium, ha meleg nyári időben legyőzhetlen hajlamot érez valaki a hosszabb álomra.

Ezen szerekből minden 5 órában 3 golyócska veendő; javulást érezvén, ritkábban; sőt később csak minden negyed nap, reggel és este.

Hűdés vagy bénulás.

(Lähmung).

Midőn a test bizonyos részében, kivált az izmokban az érzés vagy mozgás, vagy mindakettő elgyengül vagy elenyészik, — ezen beteges állapotot bénulásnak (paresis), hűdésnek (paralysis) nevezzük. Minden ember hajlandó a hűdésre, de legfőképp az öreg-, ritkábban a közép-, leg-ritkábban pedig a gyermek-kor. Néha hirtelen lép föl, mint symptomája a guttaütésnek, de eredetikep is jelenkezik és ekkor lassankint fejlődik, ezen megelőző symptomákkal: szenvedő részében fájdalmat és oly ér-

zést tapasztal a beteg, mintha ott hangyák mászkálnának; a szenvedő rész reszket és érzéketlen lesz; — később hidegebb, mint a test többi része, mozdíthatlan, halavány, elsoványodik és megdagad; az érverés is gyenge és alig érezhető, vagy csupán a bénult részben, vagy az egész testben.

Sokszor a testnek egyik oldala bénult és ilyenkor az arcra is elterjedvén a baj, főképen gutaütés után, az arcizmok meglágyulnak, a száj a bénult oldalra huzódik, szintén ezen oldalon a szem is kisebbnek látszik, a rágás és nyelés egyszersmind nehéz; — máskor egyik oldalának keze, a másiknak lába szenved hűdésben; — megbénulhatnak azonfölül a test külső részei, mint: a lábak, kezek; szintén annak belső életművei (organumai), így: a nyelv, légső, tüdők, szív sat. A megtámadt részekről függ kisebb nagyobb veszedelme a hűdésnek.

Gyógyítás alkalmával jól figyeljünk mindenkor az alkalmi okokra és ezek után válaszszuk a szereket, melyek e következők:

Aconit, ha agy- vagy gerincz-gyuladás esetében támadt a hűdés; ez után:

Belladonna; nemkülönben ha a gutaütés symptómája, a midőn hasznos a *lachesis*, ha a testnek bal-részét, — *barryta*, kivált idősbeknél, ha a test jobbfelét, vagy a nyelvet érte a gutaütés.

Nux vom., szeszes italokkal való visszaélés után (ekkor a *carbo v.* is helyén leend), vagy ha sok ülés, elmeröltetés, meghülés, gyomorterhelés következtében fejlődött a hűdés, melylyel székszorulás van összekötve.

Ac. phosphor., *ignatia*, *platina*, *staphysagria* lelkiindulatok után. Az eddig mondottakból nem leend nehéz e szerekből az illendőt választani; így könnyű leend azon szereket is alkalmazni, melyeket az idegrendszer gyengítő okok: bőséges hószám, vérfolyások, magömlések után támadt bajokban többször előhoztam.

Az *arnica* és *ac. sulphur.* erejét ismerjük szintén külerőszak-okozta betegségekben; valamint könnyen fölkereshetjük azon orvosságokat, melyek elnyomatott köztvény, súly (scorbut), kütegek, bujasenyv, gastricus bajok,

begyógyult régi fekélyek, elnyomatott izzadások esetében már többször ajánlottak, — melyekkel e nyavalya is gyógyítandó. — Itt azonban még megemlítem, hogy a:

Phosphor, tartarus em. tüdő-, a *secale, arsenic.* vizelet-hólyag-, a *plumbum* gerincz-hüdesben megkísérlendők; noha, főleg a nyavalyák lefolyása alatt fejlődő tüdő-hüdesben, melynek jelei: nehéz légzés, mellszorongás, hör-gés, a legrosszabb kimenettől méltán tarthatunk.

Tudva levő mód szerint a *cutus* esetekben gyakrabban, *chronicusok*ban ritkábban adandók a válasz-tandó gyógyszerek. A villámnak (*electricitas*) hatása, M. Hall, Duchenne, Meyer által tett kísérletek után, tagadhatlan.

Á j u l á s.

Az ájulás gyökeres gyógyítására szükséges az oknak kinyomozása és elhárítása. Mindenek előtt oldoztassanak fel a szoros ruhák, adassék a betegnek vizirányos helyzet, bocsáttassék a szobába tiszta lég, locsoltassék a beteg arcza hideg vízzel; dörzsöltessék keze és talpa kefével; ha a beteg nem nyelhet, tartassék orra alá az illó h. gyógyszer; ha eszmélete fenmaradván, nyelni tud, hasznosak az:

Aconitum, ha nyilvános vértorlásból származik az ájulás és a véres gutához közelít; ha ez nem használna, jó ily esetben a *belladonna*.

Ipecac., ha a bélhuzam tisztátalanságától ered az ájulás, mely után hányás, hasmenés következik; ha vér- vagy seblátás után, undor következtében jött elő az ájulás; — ha e szer nem használna, jó a *nux vom.*, kivált ha elme-erőltetés, vagy szeszes italok okozák a bajt.

Ignatia, méhkóros (*hysterische*) egyéneknek hasznos, ha az ájulás ideges kórjelekkel mutatkozik, jelesen: eszmélet hiányával, haskorgásokkal, szelek megindulásával föl- s lefelé; sokszor göresökkel, rángatózásokkal; a beteg nem lát, nem hall, nem mozdul, mig végre fél, vagy egy óra mulva mély légzés után magához tér; sokszor pedig hosszabb időig, napokig tart eféle ájulás

és a tetszhalálhoz közelít. Ha e gyógyszer nem használna, jó a *cocculus*.

Belladonna, ha a szívnek organicus hibája, a tüdőknek, májnak dugulásai sat. okozzák az ájulást, némi enyhülést hozhat elő; ily esetben azonban tanácskozzunk h. orvossal.

Ijedés után jó az *opium*; félelem után a *pulsat.*; öröm után a *cofea*; sok vérelesztés, gyakori hasmenés-okozta elgyengülés utáni ájulásban jó a *china*; nagy fájdalom miatti ájulásban az *aconit.*, vagy *veratrum*; ez utóbbi különösen, ha a beteg homlokát hideg verejtek fedi.

Az illető szerből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden öt perczen egy kanállal; némi javulást tapasztalván, minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1—3 órában.

Meg kell még említenem, miszerint néha váltóláz gyanánt mutatkozik bizonyos időszakban az ájulás, — midőn máskor ismét különféle nyavalyák kórjele; — ezek szerint gyógyítandó.

Nyavalyatörés vagy nehéznyavalya.

Sokszor e betegség más forró (acutus) nyavalyáknak p. o. kütegeknek lefolyása alatt kórjelkép fordul elő; vagy mulékony okok, p. o. lelkiindulatok után jelenik meg, és ennél fogva rövid időig szok tartani. De az idült (chronicus) nyavalyatörés a testben mélyen gyökerezett, nem mulékony okokból származik, és hónapokig, évekig el-tart. — Szabad legyen e borzasztó és makacs kór kiirtására néhány szert ajánlanom, hogy h. orvos távollétében szenvedő társainkon ily helyzetben is segíthessünk.

Roham alatt figyeljünk arra, hogy testét, különösen nyelvét meg ne sértse a beteg; e végre kendő tétessék fogai közé; ruhái feloldoztassanak; testének alkalmas helyzet (főlemelt fejjel és mellel) adassék; a hüvelykujj erőszakos kifeszítése jóvá nem hagyható, mert az által nagyobb mérvben bágyasztatik el a beteg, mint ha magára hagyatik; roham végével nyugalom engedtessek a betegnek és ezután orvosoltassék. — Az okok fölfedezése és lehető elhárítása után gyökeres gyógyítást remélhetünk,

a betegség okaihoz és kórjeleihez alkalmazott gyógyszereinktől. Az okok ezek lehetnek: szenvedélyek, az anyák lelki szenvedései, sok tanulás, a nemi ösztön elnyomatása, a test elgyengülése vér és más nedvek vesztése által; aranyér, köszvény, rüh elnyomatása, fekélyek begyógyulása, agy-rázódás, fej-sebek, geliszták, bizonyos gyógyszerek. *)

Ignatia, hasznos kivált fiatalabbaknak, ha ijedés után következett e kór; ha könnyen visszatér minden nagyobb felindulásra; igen érzékeny, változó, most víg, majd komor kedélyü egyéneknek; nemkülönbén az idősbeknek is, kik a nemi ösztönnek rögtön ellenszegülvén, a már megszokott közösüléstől erőszakosan tartózkodván, ennek következtében estek nehézkórba; nemkülönbén, ha e nemi ösztönnek gyakori fölingerlése és ki nem elégítése okozza a bajt, vagy ha ez szerenésetlen szerelem szüleménye.

Opium, szintén ijedés után jó, ha a rohamot hosszú, mély kábító álm követi, mely alatt hortyog a beteg, arcza duzzadt; néha rángásokat venni észre sötétvörös arczán. Ezen kórjelek mellett jó még a szeszes italok, kábító szerek okozta nyavalyatörésben is.

Belladonna, hathatós főleg erős, vérmes, jól táplált, vértorlódásra hajlandó egyéneknél; ha álmaikból hirtelen felriadnak félelem és lárma közt, meredt szemekkel. Ezen kórjelek jelenlétében visszaverődött izzadás utáni nehéznyavalyában is figyelmet érdemel, kivált ha a beteg feje forró, arcza piros, kidüledt szemei vörösek, nyelése igen nehéz.

Lachesis, ha a rohamot szédülés, gondolathiány, különös érzet, lábhidegség, szivdobogás, bőfögés, felpuffadás előzik meg; ezek után a száj és torok takonynyal telik meg; a beteg késztetést érez a vizelésre, vagy akarata ellen is vizel és igen mélyen alszik. Ezen kórjelek kíséretében szintén hatalmas, ha visszaütődött izzadás, az

*) Megjegyzésre méltó kivált szülékre nézve, mikép dr. Deméaux párisi orvos harminczhat nehézkóros eset közöl öt esetben bizonyosságot nyert az iránt, hogy a fogantatás az apa részeg állapotában történt. (O. H. 1860, 50. sz.)

idegrendszernek szerfölötti elgyengülése, vagy csalódott szerelem, szerelemföltés kinjai idézték elő a szerencsétlenséget.

Nux vom., ha elmeeröltetés, p. o. sok tanulás vagy harag, vagy szeszes italok-, kábító szerekkel való visszaélés okozák a betegséget; a beteg igen ingerlékeny, rossz kedvű, szorulásban szenved. Ezen körjelek mellett jó sikerrel használandó, ha az elnyomatott izzadás oka e nyavalyának.

China, ha a testnek, különösen az idegrendszernek önfertőztetés, gyakori közösülés, sok vérelesztés általi elgyengülése alapja a nehéznyavalyának. Ily esetben hasznos a *phosphor* is.

Arnica, ha agyrázódás, esés, ütés után támadt fejsebek következtében fejlődött ki a nehézkór. Ilyenkor a *rhus*, vagy *sulphur* is alkalmazható.

Cuprum, ha a rohamok bizonyos időre (hónaponként) térnek vissza; ha mindenkor az ujjak rángásával kezdődnek, mely után nyálfolyás és vizelés közt tör ki a nyavalya.

Sulphur, ha roham előtt oly érzése van a betegnek, mintha izmain át alulról fölfelé eger futna; ha némely betegségnek: köszvénynek, rühnek, sömörnek hirtelen elnyomatása, vagy régi fekélyeknek begyógyulása, havi-tisztulásnak elmaradása, az aranyérnek rögtön megszűnése sat. után lép föl a betegség. Ily okok után a nyavalyának körjeleihez képest használhatjuk a *lachesis* vagy *calcareea* szereket is.

Calcareea c., ha éjjel jönnek a rohamok ujjongatás és lárma közt. Tekintetbe véve e körjelt, a nyavalyának okaihoz képest több esetben hatalmas, főleg *sulphur* után. E két gyógyszert idült nehézkórban különösen ajánlom, és a *causticumot* is, míg *acutus* esetben ismét az *artemisia vulgarist* is megemlítem; mely a serdülő, rendetlen havi-tisztulásban szenvedő, hysteriának alávetett nőknek hasznos. A *hyosciamus*, *stramonium* szintén hatalmas szerek görcsös betegségekben.

Ha geliszták okozzák e betegséget, ezek ellen adjunk gyógyszert. A csecsemők rángásait, görcseit a

gyermekbetegségek közt feltaláljuk, ha egypár lapot fordítandunk. Ha az anyák lelki szenvedései a terhesség alatt szolgálnának ok gyanánt, ehez és a kórjelekhez képest intézzük gyógyításunkat.

A nem régi nehézkórbán adjunk be roham után három golyócskát két evőkanálnyi vízben felolvasztva, és így egy két nap reggel estve; ha már idült a baj, adjunk be mindig roham után, különben pedig minden 5—7-ik nap; egész gyógyítás alatt pontosan tartván meg a diatétát akkor is, midőn be nem vesz a beteg. — Nevezetes, miként e nyavalya minden gyógyszer nélkül is néha elmarad, ha a beteg meglepő, őt igen érdeklő, feszült figyelmet igénylő, agyát és az egész idegrendszerét megrázó tárgygyal van elfoglalva. Így francia orvosok állítják, hogy a forradalom idejében sok nyavalyatörésben szenvedő gyógyult meg minden orvosszer nélkül. (Ez hihető tény; — a lelki indulatok szülnek és gyógyítanak egyszersmind betegségeket.)

Vit-táncz.

Nevét e betegség onnét nyerte, hogy ennek 1374-ik évbeni uralkodása alatt sz. Vithez folyamodtak az Istenben bizó keresztények. — Lassankint fejlődik; a megelőző symptómák ezek: undor, gyomorgörcs, szivdobogás, szédülés, a vég tagok elzsibbadása, rendkívül jó kedv, mely a csintalansággal határos, vagy szomorúság. Kifejlődvén a nyavalya, a lábak, vagy összesen a kezek s lábak mozgásai szinte nevetségesek, melyeket a beteg leghatározottabb akarata mellett sem képes elnyomni. Közönségesen azon izmok szenvednek, melyeket azelőtt leginkább használt a beteg; így néha oly testmozgást visz végbe, mintha tánczolna, vagy fonna, vagy fát vágna; máskor legnagyobb könnyűséggel szalad, ugrik rendkívüli ügyességgel sat.; — míg végre fél-, vagy több óráig tartó rohama után elkábul, elbágyad, tagjai érzéketlenek lesznek.

Valamint általában, úgy különösen az idegbajokban a „magnetismus“ csodálatos erejét nem lehet tagadni. Így, ha egészséges egyén a beteg gyomra-tájára teszi kezét, — ekkor a görcsök enyhülnek; — szintén a beteg kezébe

adott vas, például kulcs, megszünteti a görcsöket. De hom. szereink is hathatósak; különösen a

Bellad., *calcarea*, vérmeseknek hasznos.

Crocus, változékony kedélyűeknek.

Ignatia, *hyosc.*, *stram.*, *zincum*, *rhus* idegeseknek.

Cuprum symptómái: piros arcz, a szemek elforgatása, sírás, belszorongás, ösztön az elbujásra.

Nux: roham után zsibbadás-érzelem jelenlétében. — Hasznosak még a *sulphur*, *silica*, *agaricus*, *graphit*, *lycopod.*, *sepia*.

A gyógyszerek úgy veendők a mint a „nehéznyavalyánál“ emlitém.

A rángó görcsök közé tartozó bizserkórról is csak röviden teszek itt említést. E nyavalyát általában rossz tápanyag okozhatja; különösen nem csak az anyarozsból (*secale c*), hanem bármiféle roszul szárított és nedves rozslisztből készült kenyér, vagy ha a liszt *szédítő vadóc*z (*lolium tem.*), *repsén-retek* (*raphanus r.*) vagy *fekete kömény* (*nigella sativa*) maggal van vegyítve. Lefolyása vagy sebes vagy lassu. A sebes lefolyásu erős lázzal lép fel és ekkor hasznos eleinte az *aconit*, néhány bevétel után pedig a *bellad.*, vagy *rhus*. Erősb görcsök jelenlétében a: *hyosc.*, *stramon*. Különösen pedig: a *solanum nigrum*, vagy *secale c*. — A lassu lefolyásu bizserkórban is hasznos a *bellad.*, de ritkán felel meg egyedül, amidőn is, vagy az előbb említett szerek, vagy az *ignatia*, *cuprum m.* és *cina* hasznosak, a legutolsó kivált akkor, ha gélisztákat hány ki a beteg. A *solanum n.*, *secale*, *arsen.* sokszor a fene (Brand) jelenlétében is használnak. A hátramaradt gyengeség ellen a *china* helyén leend.

A részletes rángó görcsök közül itt még a görcsnevetést emlitem meg. E baj leggyakrabban a nőknél fordul elő. Az okokhoz képest leginkább e szerek ajánlhatók: *alumina* este az ágyban megelőző hallgatással, vagy nevetéssel kezdő görcsben; *bellad.*, *conium*, *ignatia*, *aurum*, *calcarea*, *cuprum sat.* (nézzük általában a „görcsöket“ 121. lap.)

A zsongos görcsöket illetőleg: dermedtség (tetanus) alatt azon görcsöt értjük, mely a fej, nyak, törzsök és végtagok izmaiban egyszerre fordul elő; a test egészen kinyújtatik, megmerevedik, mozdíthatlan.

Itt is az okokhoz képest több az orvosság, ilyenek: az (*arnica* kül-erőszak után fejlődött dermedtségben, — tetanus traumaticus) *bellad.*, *ignatia*, *ipecac*, *opium*, *rhus*, *secale*, *stramon*. sat. (Nézzük a „görcsöket“ általában 121. lap.)

Merevedés (Catalepsis) azon rohamonként megjelenő nyavalya, melynél az önkénytes mozgások, érzések el vannak nyomva, az életi működések mindazáltal eltartanak és a beteg azor helyzet-

ben, melyben roham előtt volt, annak végeig megmarad, tagjai pedig hajlékonyak lévén mint a viasz, a nekik adott irányt megtartják.

Az okok figyelembevételével a *bellad.*, *ignatia*, *opium*, *platina* sat. közül választszuk ki azon szert, mely a jelenlevő körülményeknek megfelel. E végre nézzük a „nehézkört“ és „görcsöket“ általában, 121. lap.

A gyógyszerek úgy veendők, mint a „nehéznayavalyánál“ mondám. A bizserkórban 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 1—3 órában 1 kanállal.

Fejfájás.

A fejfájás különféle okokból származván, ezekhez és e kórjelekhez (symptomákhoz) képest különfélek a gyógy-szerek.

Vértolulás okozta fejfájásnál, ha a fej forró, szédül, és úgy fáj mintha tele volna, vagy mintha szét akarna repedni, kivált köhögéskor; ha az arcz piros, a szemek fénylők, a halánték- és nyaküterek verése igen érezhető: igen hathatós szer az

Aconitum; — körülményekhez képest úgy veendő, mint alább említeni fogom. — Ez után, ha meg nem szűnik egészen a fejfájás, jó a *ferrum*, kivált az aranyereses chronicus vértolulásában.

Belladonna, ha a fájdalmat fejében mélyen érzi a beteg; ha arcza sápadt, beesett; a beteg álmos, de álma kábító, álmában morog és eszén kívül félrebeszél. Ugy szintén: ha a fejfájás vagy szédülés reggel, vagy evés után mutatkozik; a beteg fáradt, tagjai elszibbadnak; kábult, nehezen beszél, szája elgörbül, szemei elhomályosodnak, fülei zúgnak.

Nux vomica hasznos mindazon fejfájásokban, melyek elme-eröltetés, kávé, szeszes italok, éjszakázás után jönnek; ha a beteg sápadt, szemei vörösek és a világosságot nem szenvedik; ha a fej nehéz, szédül, főképp hajlás, mozgás, gondolkodás után; ha köhögven a beteg, minden köhөntésre nagyobb fájdalmat érez; ha gyomra émelyeg és hányásra ingereltetik.

Thea utáni fejfájást gyógyítja az *ignatia* vagy *china*; ser után jó a *rhus*; szintén szédülés ellen is, ha ez lefekvés- és fölkeléskor mutatkozik.

Dohányfüst, vagy dohányzás-okozta fejfájás ellen jó a *pulsatilla*, *antimonium*.

Chamomilla ajánlható, ha a fejfájás és szédülés epehányással és hasmenéssel van összekötve. Ha ez nem használna, czélszerű a

Veratrum, főképp ha néha hideg futja át a beteg testét.

Ha léghuzamtól van a fejfájás, és a fej inkább külsőkép fáj: *nux vomica*; ha belsőkép érezhető a fájdalom: *belladonna*.

Opium ijedés után; *ignatia* szomor, elfojtott harag után; *chamomilla* harag után; *nux vomica* mérgelődés után hathatósan működnek.

Dulcamara, ha minden meghűtés után megújul a fejfájás; *rhus*, ha nagyobb emelés okozza a bajt; *arnica*, esés, ütés után; szintén az innét következő agymozgás (Gehirn-Erschütterung) ellen is hasznos. *China*, ha nagyobb gyengülés következtében tódul a vér a fej felé; *mercurius vivus*, ha a szenvedő könnyen és sokat izzad, a nélkül hogy erre javulna.

Ha derült nyári időben a nap hosszabb időig löveli forró sugarait födetlen fejünkre, néha iszonyu fejfájást kapunk, melyet napszurásnak — Sonnenstich — nevezünk; ez ellen hathatós a *belladonna* vagy *cumphora*. E szereken kívül dr. Fox leghatalmasbnak állítja a *glonoint*.

Ezen szerekből 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ha nagy a fájdalom, vegyen be a beteg minden $\frac{1}{4}$ órában; javulást érezvén, azonnal ritkábban, egy evőkanállal.

Rohamon kívül chronicus esetben, pár napi szünettel veendő a kiszemelt orvosság.

Vértorlódást és fejfájást okoz nem ritkán a szorulás; ekkor segitendnek a következő gyógyszerek:

Nux vomica, ha a fej nehéz, az agy érzékeny és a fájdalom minden mozgásnál nagyobb; ha szemeit szívesen behunyva tartja a beteg, de aludni nem tud; ha fölkel vagy lefekszik, egyiránt szenved; a halántékokban nyomást érez; rosszabbul van, ha mélyen gondolkodik, szintugy reggel, vagy evés, különösen kávé-ivás után, mitől betegségében majdnem undorodik. Szintén jó a *crotalus*.

Bryonia, ha a beteg úgy érzi fejét, mintha mind a

két részről erősen össze lenne szorítva, hajolásnál pedig, mintha homlokán minden ki akarna tolni; ha szemei szinte égnek, fájdalomban könnyeznek; ha az orrvérfolyás mitssem könnyebbit a beteg.

Opium, ha a beteg fejét oly érzés fogja el, mintha fejéből valami kifelé nyomulna; ha szemei nyugtalanul járnak ide s tova; ha szomj, savanyu bőfögés, ökrödés, sőt hányás is kinosan gyöttrik a szenvedőt; ha s z é d ü l.

Veratrum, ha a fájdalmak a fej egyik oldalát ostromolják, néha oly érzéssel, mintha az agy össze lenne zúzva; vagy ha nyomást, kopogást érez fejében a beteg, gyomra is émelyeg, és gyakran hányásra kényszerítettik.

Ha nem nagy a fejfájás, elég minden 3 – 5 órában bevenni egy golyócskát egy ujjnyi vízben, sőt csak reggel és este ezen szorulás- okozta fejfájásban.

Ha a **gyomor** nem emésztheti meg az eledeleket, gyakran érzünk fejfájalmat, és ilyenkor helybenhagyom többek szokását, kik azonnal orvosságot nem akarván használni, ily esetben fekete kávét isznak; de ha erre gyomrunk nem javulna és fejfájásunk sem enyhülne, azonfölül a tisztátalan nyelv, rossz szájíz, étvágytalanság mellett bőfögés, ökrendés, hányás kinozná a beteget, ekkor keressük föl a gyomorbetegség elleni szereket; ezeket czélszerűleg használván, a fejfájás meg fog szünni; miután a fejfájás ily esetben csak egyik kórjele a gyomorbajnak, melyet megszüntetvén, a fejfájásnak természetesen el kell mulnia.

Sokszor az **idegektől** (von den Nerven) származik a fejfájás; ekkor az arcz sápadt, a fej nem meleg; a fájdalom gyakran a fejnek csak egyik részét foglalják el, sokszor megújulnak, és úgy érzi a beteg, mintha fejét fúrnák, vagy mintha szeget szúrtak volna fejébe; a fájás kisebb nyomás által is növekszik, és midőn nagy mértékben jön, émelygést, hányást okoz, mire enyhül a fájdalom, enyhül néha nyugodt állapotban, sötét szobában. Ilyenmü fejfájás ellen ezek a gyógyszerek:

Cofea, ha a fejfájdalom a fejnek egyik oldalát foglalja el, ha a fej igen érzékeny minden zörej- vagy zenére, ha a fájdalom, harag, gondolkodás, meghűtés után könnyen visszatér és gyakran elviselhetlennék látszik, és a beteget

nagy szorongások közt sirásra, jajgatásra készíti; ha a szabad levegőt kerüli a beteg, megszokott kedves kávéját nem ohajtja; ha vizelete vizenyős. Ha ezen gyógyszerre nem javulna a beteg, ezután hasznos a

China, főleg érzékeny, sápadt egyéneknél, ha csekély tapintás által is külsőleg fájdalmat érez a beteg, ha ez enyhül nyugodt állapotban.

Ignatia, ha a sápadt beteg leginkább orra fölött érez fájdalmat, vagy ha feje úgy fáj, mintha azon keresztül egy szeget vertek volna; ha szemei homályosak, a beteg kerüli a világosságot, helyét változtatván javul, de ismét visszatér a fájdalom reggel fölkeléskor, evés után, estve lefekvéskor; a szenvedőt egészen leveri, ki magába vonulva, szótlan tűri fájdalmát.

Platina, ha a beteg úgy érzi a fájdalmat, mintha belülről valami lotyogna a homlok táján; ha füle, szeme, szája és arcának egyik oldala körül hideget érez, szemei előtt pedig mintha rezegne valami; ha minden tárgyat kisebbnek lát.

Pulsatilla, szelíd, csöndes egyéneknél, ha a fejfájás enyhül nyomás vagy szoros kötés által, enyhül a szabad levegőben; ha szédül, midőn fölfelé néz vagy lehajul a beteg; ha a fájdalom a fejnek csak egyik oldalát bántja; ha a fej nehéz, szédül; a sápadt beteg nem szereti a világosságot, étvágya nincs, nem is szomjazik, némelykor hány. Hasonló esetben jó a *sepia*.

Chamomilla, meghűtés vagy sok kávé-ivás után jönni szokott fejfájás ellen igen jó szer; ha a halántékokban szurást, a fejben kopogást érez a beteg; különösen ha az arc egyik fele piros, a másik sápadt; ajánlható türelmetlen szenvedőknek és gyermekeknek.

Belladonna, ha a fej minden testmozgásra, szemforgatásra, legkisebb zöreijre, minden léptekre igen érzékenyen fáj; ha a homlok táját oly érzés fogja el, mintha ott valami lotyogást, csapkodást érezne a beteg; ha a világosságot nem szenved, ha fejfájása kivált estve lefekvéskor nagyobbodik, és ilyenkor nem ritkán eszméletlenül szenved a beteg.

Veratrum, ha a fájdalmak majd örültségig kinozzák a

beteg; ha a beteg hajához nem nyulhat fájdalom nélkül; fájdalma fölkeléskor vagy lefekvéskor legnagyobb, a beteget egészen megfosztja erejétől; ha a beteg szédül, hasmenésben is szenved, szomjazik, fázik, izzad, izzadsága különösen hideg.

Arsenicum, a leggonoszabb fejfájásnál, ha az iszonyu kinok egészen elgyengítik a szenvedőt, ki is a fájdalmak terhe alatt részvétlen, közönyös minden iránt.

Minél kinzóbb a fejfájás, annál gyakrabban lehet bevenni, és így öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, eleinte beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ órában; javulást érezvén, ritkábban, tehát minden $\frac{1}{2}$ —1—2 órában egy kanállal.

Csúzos (rheumaticus) fejfájások ellen, melyek meg-hűtéstől támadván, leginkább szaggatással járnak és helyöket változtatván, majd itt, majd ott ostromolják a fejet: ha a fej tapintás vagy mozgás által külsőkép is fáj; a fájdalmak néha nyakig, fülig, halántékig terjednek, éjfél előtt leginkább kineznek a beteget; itt-ott kis *daganatok* is támadnak; — legtöbbször használ a

Chamomilla, ha erre sem nem izzad, sem nem javul egypár óra alatt a szenvedő, használ a

Pulsatilla, ha a fájdalmak estve felé nagyobbodnak, különösen ha ezek a fejnek csak egyik oldalát bántják, és innét fülig terjednek.

Nux vomica, ha a fájdalmak inkább reggel mutatkoznak és mozgás által, valamint szabad levegőben is növekszenek.

Bryonia, ha jelesen érintés vagy mozgás által nagyobbodnak a fájdalmak.

Sulphur, a csúz-fájásokban nemkülönben hasznos.

A köszvényes fejfájás majd hasonló a csúz-fájásokhoz, azzal a különbséggel, hogy itt a fájdalmak élénkebbek és közönségesen csak hányás után szoknak enyhülni. Itt hasznos az

Ignatia, ha a fájás leginkább az orr fölött érezhető; vagy ha a szaggatást, szúrást, fúrást mélyen érzi a beteg; ha a fájdalom hajolás vagy fekvés alkalmával enyhül.

Colocynthis, legrosszabb esetben hasznos, ha a fejszaggatást émelygés, hányás követi; ha ez a fejnek egyik ol-

dalát vagy előrészét foglalja el, és néha naponként 5 óra-
kor délután köszönt be; ekkor hasznos az *asurum* is, főleg
ha a fej bal felét támadja meg a fájdalom.

A csúz-fájdalomnál előbb említett körülmények közt
adhatunk e köszvényes fájások ellen is *pulsatillát*, *nux v.*,
ajánlom még a *bryoniát*; — 5 golyócskát 10 evőkan. vízben
felolvasztván, eleinte minden órában; izzadást, javulást tapasztalván, minden három órában, egy kanállal.

Vannak fejfájások, melyek hónapok- sőt esztendőig
is eltartanak, és időszakonként bizonyos napokban vagy
órákban, vagy az esztendőnek bizonyos részeiben lépnek
föl; ezek gyökeres kiirtása kedvéért csak akkor vegyen be a
szenvedő minden $\frac{1}{4}$ órában, midőn a nagy fájdalom köszönt
be; különben szabad napjaiban hetenkint csak kétszer, s pedig
reggel este 3 golyócskát kevés vízben egyszerre. — Ilyetén pe-
riodicus fejfájás: **fejgörcs** — **Migraine** — közönségesen fűrás-
érezéssel lép föl, a fej bizonyos korlátolt részét: a homlo-
kot, vagy a szem fölötti, halánték melletti tájat foglalja
el, a szemüregig terjed, enyhül néha nyomás által, más-
kor ismét az által növekszik, míg végre bekövetkező há-
nyás után könnyebbülést érez a beteg, elalszik és másnap
relatív jól érzi magát. Roham alatt a beteg igen érzékeny
a világosság, zörej, sőt beszéd iránt is és csak egyforma
testi lelki nyugalmat keres. A fej bal oldala gyakrabban
szok szenvedni, mint jobb oldala.

A fejfájás ellen leirt orvosságok közül roham alatt
leginkább ajánlom a: *cofeát*, vagy *aconitot* gyakrabban
veendőket.

Különben, gyökeres orvoslást remélhetünk körülmé-
nyek szerint a: *nux vom.*-, *bellad.*-, *veratrumtól*; nőknél a
platina, *pulsat*, *sepia*-tól.

Helyén leend az *arnica*, midőn már a roham előtt ál-
matlanság mutatkozik, a fájdalom széke a homlok.

Digitalis, midőn a szem fölött dühöng az éles fájdalom.

Rhododendron, nedves időben fellépő görcsös fejfá-
jásban.

Másokat ismét egészen kielégített a *calcarea cb.* jóté-
kony hatása és e szert magam is igen ajánlom; a *glonoin-*
és *apisra* szintén figyelmeztetem olvasóimat.

Roham alatt beadhatunk minden $\frac{1}{2}$ —1—2 órában; rohamon kívül minden 4-ik nap, tehát két napi szünettel: reggel, este három golyót.

Ha a fejfájás más betegségek kórjele, keressük fel és gyógyítsuk ezeket; így a fejfájás is minden más külön orvoslás nélkül megszűnendik.

Fej-bántalmak egyes symptómák, egyes körülményekre nézve, melyek a 134 lapon adott utasításom szerint méltánylandók.

Külső fej-bántalmak:

Daganat: *arsen.*, *cham.*, *rhus*, *cuprum*; ütés után: *arnica*.

Viszketeg: *cyclamen*, *graph.*, *oleand.*, *rhododend.*, *ruta*, *sepia*.

Bőrhámlás pikkelyekben (Schuppen): *calc.*, *graph.*, *oleand.*, *staphys*.

Var (Grind, Schorfe): *arsen.*, *baryta*, *calc.*, *carbo an.*, *graph.*, *oleander*, *psorin*, *rhus*, *silica*, *staphys.*, *sulphur*;

— viszkető: *mercur.*, *mezer.*, *rhus*, *silica*, *staph.*

Száraz küteg: *rhus*, *mercur.*, *baryta*, *sepia*, *staph.*

Nedves —: *graph.*, *kreosot*, *psorin*, *silica*, *staph.*, *sulphur*.

Genyedző —: *hepar*, *lycop.*; бүдös kiszivárgással: *lycop.*, *staph.*, *silica*, *psorin*, *sulphur*.

Lengyel-fürt (Weichselzopf): *kreosot*, *lycop.*, *vinea*.

A hajak kimenése (Ausfallen der Haare): *ambra*, *baryta*, *carbo v.*, *conium*, *ferrum*, *graph.*, *kreosot*, *lycop.*, *kali*, *lachesis*, *mercur.*, *sepia*.

Hajlam a fej-meghűtésre: *calc.*, *lycop.*, *phosphor*.

Kül-forróság: *bellad.*, *bryon.*, *coloc*.

Kül-hidegség: *calcarea*, *sulphur*, *veratrum*.

Borzadás: *senega*.

Fej-izzadás: *calc.*, *chamom.*, *mercur.*, *sepia*; hideg izzadás: *veratrum*.

Érzelmek. Fúró fájdalom külsőleg: *lycopod.*, *bellad.*, *helleborus*;

- sebszerü: *alumina, argent., bryon., drosera, nux, staphys., zincum*;
- összezuzó: *helleb., ipecac., petrol.*
- feszítő: *arnica, caust., mercur, ruta, tart. em., viola od.*;
- szaggató: *argent., bryon., carbo v., graph., lycopod., rhodod., rhus, sepia.*
- szuró: *caust., china, digit., ranunc., ruta, sassap., thuja*;
- huzó: *canth., china, graph., petrol., pulsat., rhodod., rhus, ruta, sepia, staph., thuja.*

Hemzsegés: *arnica, chelid., colchic., ledum, ranunc., rhus, sabadilla.*

Zsibbadás: *caustic., platina.*

Remegés, reszketés: *alumina, tart. em., cocculus.*

A fejnek göresös mozgásai: *cuprum, lycop., stramon.*;
oldalt: *camphora*; — hátrafelé: *bellad., ignatia, cicuta, stramon.*; — göresös fejrázás: *lycopod., sepia.* Meggátolt fejmozgás: *arnica.*

Fej-csontfájdalmak: *ac. nitri, aurum, mezer., rhodod.*

Oly érzés, mintha a fej meg lenne dagadva: *guajacum, digitalis*;

- mintha nagyobb lenne: *dulcam., indigo, ranunc.*;
- mintha vizecseppek esnének a fejre: *cannabis*;
- mintha valami eszközzel vakarnák: *lycopod.*;
- mintha a külső fej fekélyes lenne: *ac. sulph., petrol., rhus, rhodod., zincum.*

Tapintás által fájdalom: *china, nux, pulsat.*;

— a hajak érintése által: *pulsat., mezer., veratrum*;

— a hajak hátrafésülése által: *rhus, pulsat.*

Belső fej-bántalmak: vértolulás: *aconit, bellad., nux, phosphor, glonoin, kali cb., ferrum, lycop., sepia, sulphur sat.*

Szédelgés; ideges (nervös): *arnica, bellad., china, mosch., pulsat., rhus*; a vértől: *aconit., bellad., nux, opium, silica*; a gyomortól: *antim., cham., nux, pulsat.*; a kocsizástól: *cocculus, petrol., silica*; arz-pirossággal: *cannabis, calcarea*; — sápadtsággal: *pulsat.*

Fejzúgás: *aurum, calc., caust., graph., nux, phosphor, pulsat., sulphur.*

Belforróság: (*arnica*, ha a fej forró, a test többi része nem meleg); *aurum*, *bellad.*, *bryon.*, *phosphor*, *sepia*, *sulphur*.

Belhidegség: *arnica*, *calc.*, *valeriana*.

Borzadással járó fejfájás: *mezereum*.

Elfogultság (Eingenommenheit) mint éjszakázás után: *nux*, *bryon.*, *china*, *pulsat.*; mint a részegségtől: *nux vom.*, *opium*, *pulsat.*; mint magömlés után: *ac. phosphor*.

Zsibbadás: *carbo v.*, *graphit.*, *platina*, *thuja*.

Üresség érzete: *cocculus*, *pulsat.*, *senega*, *cuprum*, *argentum*.

Teliség érzete: *aconit*, *ammonium*, *bryonia*, *china*, *rhus*, *terebinthina*, *glonoin*, *sulphur*.

Oly érzés, mintha valami eleven mozogna az agyban: *petroleum*, *silica*;

— mintha az agyban szög lenne: *cofea*, *ignatia*, *lycop.*, *nux v.*, *platina*, *thuja*;

— mintha a homlok előtt deszka lenne: *dulcam.*;

— mintha a koponya üregében víz lenne: *aconit*, *bellad.*, *digitalis*, *indigo*, *ac. phosphor.*;

— mintha víz forna a fej üregében: *aconit*, *indigo*;

— mintha lég járná át az agyat: *aurum*;

— mintha hengerítenének valamit, vagy mángolnának: *eugenia*, *graphit*;

— mintha az agy petyhüdt (locker) lenne: *aconit*, *baryta*, *nux mosch.*, *crocus*, *rhus*, *ac. sulphur.*, *carbo an.*, *staph.*, *veratrum*.

— mintha abroncs vagy szalag szorítaná a fejet: *mercur*, *sulphur*, *terebinthina*.

Fájdalmak belsőleg: kábító: *bellad.*, *cyclamen*, *phosphor*, *ruta*, *staph.*, *stannum*, *hyosc.*, *oleander*, *verbasc.*;

— butává tevő: *conium*, *helleb.*, *ledum*;

— égető: *aconit*, *arnica*, *bryon.*, *canthar.*, *mercur*;

— nyomó: *bryonia*, *calc.*, *carbo v.*, *china*, *colchic.*, *ignatia*, *lycopod.*, *nux*, *phosphor*, *platina*,

- pulsat., rhus, ruta, spigelia, staph., sulphur, veratr.*;
- kopogó: *calc., lachesis, bellad., bryon., cannabis, ignatia, lycop., petrol., puls., silica, sulphur, veratrum*;
- kifelé nyomuló: *aconit., ammon., calcarea, psorin, rhus, silica*;
- befelé nyomuló: *anacard., platina, ranunc.*;
- fészítő: *calc., graphit., lycopod., nux, mangan., opium, sulphur*;
- furó: *antim., calc., clematis, dulcam., hepar, sabina, sepia, spigelia, staph.*;
- vájó: *baryta, bryon., caust., clematis, coloc., sabina, spigelia*;
- összenyomó: *graph., bryon., platina, spigelia, staph., thuja*;
- összezúzó: *aurum, china, euphorb., euphrasia, helleb., nux, veratrum, phosphor, anacard, bovista.*
- széttépő: *ac. muriat., pulsat., veratrum, cofea, opium, staph., agaricus, ammonium mur.*;
- szétrepesztő (Zerspringen): *ammon., antim., bellad., capsicum, china, mercur, ruta, silica, spigelia, spongia, sulphur*;
- összeszorító: *arnica, cocculus, graph., veratrum*;
- rángató: *arnica, bryon., china, pulsat., sepia*;
- szűrő: *arnica, caust., conium, cyclamen, ignatia, lycop., natrum m., nitriac., petrol., rhus, sepia, spigelia, sulphur*;
- szaggató: *cantharis, chamom., china, ignatia, lycop., mercur, pulsat., silica, sulphur*;
- lökö: *nux, sepia, spigelia, thuja, ac. sulphur.*;
- húzó: *calc., carbo v., chamom., crocus, rhodod., squilla, sulphur, zincum*;
- szorító: *aconit., ammon. m., coloc., kali, ac. phosph., platina, squilla, thuja, ignatia, nux vom., oleander.*
- sebszerü (Wundheitsschm.): *ammonium, caust., cantharis, camphora, nux vom.*;
- egyoldali fájdalom: *capsicum, chamom., calc., coloc., lycop., pulsat., sepia*;

- fokonkint növekedő és lassankint alábbhagyó fájdalom: *platina*; hirtelen elmuló: *ac. sulphur.*;
- hysteriái fejfájd.: *aurum, bryonia, valeriana.*
- Fej-göres: *aconit, arnica, carbo v., coloc., moschus, phosphor, platina*; l. szorító fájd.; vagy „Migraine.“
- A fájdalmak helyére nézve: a fej tetejét, vagyis felső részét ostromló fájdalmak: *calcarea, conium, china, graph., lachesis, thuja, veratrum*;
- szemgödör alatt: *arnica, baryta, crocus, lycop., ranunculus*;
- a halántékokban: *arnica, clematis, cyclamen. crocus, rhododend.*;
- a homlok táján: *bellad., bryon., cicuta, coloc., croton, crocus, calc., colchic., rhodod., aconit, apis, teucrium marum verum, sulphur, verbascum*; az orrig terjedő: *lycop., mezer., rhus*; a nyelvig: *ipecac.*;
- a fej felső részétől a nyakszirtig: *baryta, sabiná*;
- a nyakszirttől fölfelé: *carbo, ferrum, pulsat., silica*;
- nyakcsiga-feszességgel: *graph., spigelia, lachesis, veratr.*;
- kóborló fejfájás: *pulsatilla.*

Egyébiránt, valamint a külső fejbántalmakra nézve, az általános leírt „bőr- és csont-bántalmak“ közt is kereshetünk gyógyszereket: úgy szellemi izgatottság-szülte, — *activ* vagy *passiv* állapotra változó, — az időviszonyokra, hideg, megre fellépő, — vagy egyéb körülményektől függő fejfájásban, felhasználhatjuk még mindazt, mit az „átalános repertoriumban“ felhoztam.

- Rövid megjegyzésre méltó azonban, mikép az *aconit, bryonia, calcarea, nux, spigelia* választandók, midőn fejmozgás által növekszik a fejfájás;
- *bellad., nux, bryonia, pulsat.*, midőn szemmozgás, vagy felnyitás alkalmával nagyobb a fejfájás;
- *china* fejmozgatásra kényszerítő fejfájásban hasznos;
- nedves időben jelentkező fejfájásban: *carbo v., rhodod.* adandók;
- reggeli fejfájásban: *graphit, natrum m., nux, phosphor, sepia, sulphur*;
- esti f.: *pulsat., lycop.*; éji f.: *carbo v., china, lycop., merc. sat.*
- A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 134. lapon.*

Arcz-orbáncz.

(Sz. Antal tüze. — Rothlauf.)

Kezdődik e nyavalya némi feszülésnek, viszketésnek vagy égetésnek kellemetlen érzésivel, a bőrnek azon helyén, hol később meg fog jelenni; másod vagy harmad napra lapos, meleg, fényes s vörös daganatocska, közönségesen csekély, viszkető, kevésbé égető vagy szuró fájdalommal emelkedik föl, mely fájdalmak az orbánczczal járó lázzal együtt estvefelé nagyobbodnak, reggel pedig kisebbednek. E körjelekhez tartoznak még: a fejfájás, kivált a homlok körül, a nyelvnek szárazsága, nagy szomj, néha undor, hányás, nagy nyugtalanság.

Az orbáncz ellen, a lúz lecsillapítására szolgáland az aconitum (egy-két golyót egy ujnyi vízben felolvasztván, egyszerre kell bevenni); három óra lefolyta mulva leghathatósb a belladonna (melyből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, kanalonként beadhatunk minden két órában egy kanállal).

Ritkán kell itt más gyógyszert használni; a *pulsatilla* néha csak akkor segít, ha az orbáncz egyik helyről a másikra szökik, vagy ha fülgyuladással van összekötve; de ily esetben is hasznos a *belladonna*, noha az *apis* jó hatása is elvitázhatlan.

Némelykor az orbáncz fölületén különféle nagyságu hólyagocskák emelkednek föl, hasonlók azokhoz, melyeket a hólyaghuzók eszközölnek; ezek éles, sárgás nedvet foglalván magukban, viszketést, égetést okoznak; hamar felfakadnak és lassankint varral födetnek be, melynek leesése után az egészséges bőr mutatja magát.

Ezen hólyagos orbáncz ellen leghathatósb ismét a *rhus* (ugy veendő mint a *belladonna*).

Szükség esetében ezen betegségről többet olvashatunk az orbáncznál.

Fothergill-féle arczfájás.

Nagy hasonlatossága van ezen ideges (nervös) kór-
nak a fogfájás vagy az egyoldali fejfájással; megismer-
hetjük azonban e következő kórjelekre figyelvén: — a
beteg általában igen élénk, metsző, szaggató, szúrás, vagy
villanyozás-okozta érzéshez hasonló fájdalmat tapasztal
leginkább a szemgödör alatt. E helyét azonban sokszor
elhagyja és a fül vagy orr körül kezdődik a fájdalom,
néha pedig a zápfognál; nem ritkán ismét a halántékokra,
ajkakra, a fej hajás részeire, máskor pedig egy kis pontra
van szorítkozva. Az arcznak jobb oldala gyakrabban szen-
ved mint a bal, ritkán tapasztaltatott mindakettőn egy-
szerre, vagy felváltva. Kezdetben néha csekély, sokszor
azonban legirtózatossá fájdalommal lép föl e nyavalya,
mely leggyöngédebb érintésre, beszélés, sírás, rágás köz-
ben növekszik, míg ellenben az erős nyomást elszen-
vedí, sőt erre néhány pillanatra mérsékeltetik a fájdalom,
mely léghuzam, fölhevülés, lelki indulatok után ismét
nagyobbodik. Roham alatt az arcz-izmok görcsei, nyál-
folyás, könnyezés, a test hidegsége, a bőrnek sápadt színe,
piros duzzadt arcz, a halánték-üterek erős de nem sebes
verése, nehéz beszélés, színetlen vizelet, fülzúgás — nem
mindig ugyan, de sokszor, e kór symptómáihoz tartoz-
nak. E roham egy perczig, vagy $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ óráig, néha
hosszabb időig is eltart és bizonyos vagy bizonytalan
időben jelenik meg. A nők hajlandóbbak e betegségre
mint a férfiak, mely leginkább 30—60 év közt szok föl-
lépni. Okai: a fej-sebek, gonosz indulatu, főleg bujaseny-
ves fekélyek; kütegek, havitisztulás, aranyér elnyoma-
tása, gyomortisztátlanság, hasdugulások, meghülés, lelki
indulatok. Nem tartozik ugyan az illetén arczfájás a ha-
lálós nyavalyák közé, de gyógyítása igen makacs, — mi
ezen szerek által eszközölhető:

Midőn *acutus* alakban mint **gyulasztó arcz-fájás** lép
föl e nyavalya, mely ekkor a betegnek lázas állapotával
van összekötve, előbb *aconitumot* adván, ezután hasznos a
belladonna. 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván,

ebből adjunk eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában, míg nem izzad a beteg, ez után minden 1—3 órában; ha ez nem használna, ekkor *apis* adandó.

Láz nélküli chronicus esetben szintén hasznos a *bella-donna*, ha könyezéssel, nyálfolyással van a baj összekötve; —továbbá a *verbascum*, ha láz nélkül csupán ideges enyavalya s főleg a pofacsontban érezhető; — *apis*, *staphysagria*, ha szúrás, villanyozás érzéséhez hasonló a fájdalom; — *veratrum*, ha oly iszonyu, hogy e miatt félrebeszél, majd örült a beteg; — *china*, ha a pofacsontban, vagy az orrban létezik a fájás; — *capsicum*, ha alvás közben érez élénk fájást a beteg kivált a pofacsontban; — *spigelia*, ha a fájás széke a szemgödör; — *colocynthis*, ha lelki indulat után nagyobbodik a fájás; — *coniium*, ha éjjel a beteg fülét ostromolja a fájdalom; — *arsenicum*, ha a zápfogban kezdődik a fájás, álmából veri fel a szenvedőt, majd kiállhatlan; vagy ha a halántékokban mutatkozik oly érzéssel, mintha tüzes tűkkel szúrnák a beteg fájdalmas részét, kinek hippocraticus kinézése szembetünő; — *arnica*, vagy *ruta* fej-sebek után; — *thuja*, ha szabad léghen köszönt be a fájás, mely erősb nyomásra rövid időre kisebbedik; — *pulsatilla*, ha szabad léghen enyhülést tapasztal a beteg.

Aurum sat. gonosz indulatu fekélyek következtében fejlődött illeten arczfájás ellen jótékonyak; —szintén midőn más betegségek, például elyomatott aranyér sat. okozzák az eféle arczfájást, ekkor ezekre fordítsuk figyelmünket.

Különösen ajánlom a *colchicumot* elnyomatott köszvény után; vagy ideges egyéneknek ha a pofacsontokban éreznek fájdalmat, kivált az arcz baloldalán.

Acutus esetben tudjuk már e szerek használatát; *chronicus* esetben roham alatt úgy veendők, mint *acutus* esetben emlitém, bevevén minden 5 perczen, midőn nagy a fájdalom; rohamon kívül csak minden negyed nap reggel, este 3 golyócska veendő, a kór gyökeres kiirtására hosszabb időig használván a gyógyszereket.

Az arczon és ajkakon (Lippen) előforduló különféle bántalmakban, a jelenlevő összes symptómák és egyéb körülmények figyelembe vételével egyes jellemző symptómákra nézve, általában figyelemre méltók ezen gyógyszerek:

Arcz-daganatban: *arnica, bellad., bryon., carbo v., graph., lycop., rhus, sulphur*;

— ha fényes, kemény és meleg, eleinte *aconit*, azután *arnica*;

— ha vörös: *arnica, bellad., bryon., mercur, rhus*;

— oly érzésnél mintha az arcz dagadt lenne: *pulsat.*

Felduzzadt arcz esetében: *arsen., croctalus, bellad., bryonia, chamomilla, china, lycopod., phosphor, sepia, spigelia.*

Arcz-orbáncz (Rothlauf) nézziük más helyen.

Arcz-kütegben (Ausschlag) a barkók helyén: *ac. nitri, calcarea*; — az arczon: *calcarea*; a homlokon: *calcarea, aurum, sepia, sulphur*; — az orr körül: *rhus*;

— sárga: *antim., euphorb., mercur, sepia*;

— sárgás környezet: *ac. nitri, spigelia*;

— vörös foltok: *bryonia, lycop., silica*;

— egyoldali vörösség: *arnica, chamomilla*;

— körített vörösség: *dulc., lycop., phosphor, sulphur*;

— feketés arczszín: *china, croctalus, arsen., lachesis*;

— kékes: *arsen., cina, cuprum, ignatia, lycop.*;

— kékes környezet a felső és alsó szemhéjak táján: *arsen., china, graph., secale, staphys.*

Hólyagos küteg: *antim., clematis, euphorb., rhus, psorin*;

— genyedző: *antim., rhus, sulphur, silica*;

— nedves: *calc., graph., mercur, sepia, viola tr.*;

— бүдös: *mercur, graph., lycopod., sulphur.*

Szeplők ellen: *calcarea, graphites, lycopod., sulphur.*

Arcz-sömör (Flechte) ellen: *ledum, rhus, sulphur*;

Sűrűen egymás mellett álló küteg ellen: *sepia, psorin.*

Csomós küteg ellen: *ledum, graphit., thuja.*

Arcz-kosz ellen: *calcarea, graphit., mercur, sepia, rhus, silica, sulphur.*

Cserepes arcz-bőr: *bryonia, natrum m., silica.*

Durva arcz-bőr: *graphit., rhus, sepia, sulphur*;

— ránczos arcz ellen még fiatal korban: *lycopod., calcarea, secale.*

Gümők ellen: *antimon.*, *sepia*.

Tömlős daganat (Balggeschwulst) ellen: *calcareea*, *graph.*

Fekélyek: *graphit.*, *silica* (kivált a száj körül), *mercur*,
staphys., *ac. nitri*, *sulphur*.

Arczkeményedés ellen: *chamom.*, *arnica*, *bellad.*, *silica*.

Szemölcs (Warzen) ellen: *causticum*, *kali*, *sepia*.

Arcz-csont-gyuladás: *aurum*, *staph.*;

— csont-daganat: *aurum*, *silica*, *spigelia*.

Érzelmek az arczon.

Átfutó forróság: *graphit.*, *lycopod.*, *phosphor*, *thuja*;

— egyoldali: *arnica*, *ignatia*.

Valódi hidegség: *veratrum*; hidegség érzete: *platina*, *ranunculus sc.*

Arcz-izzadás: *lycopod.*; hideg izzadás: *veratrum*.

Érzékeny bőr: *pulsat.*

Viszketeg: *bellad.*, *calcareea*, *conium*, *natrum m.*, *ruta*.

Fúró fájdalom: *euph.*, *thuja*;

— égető: *arsenicum*, *euph.*, *rhus*;

— nyomó: *bryonia*, *rhus*, *staphysagria*, *verbascum*; a csontokban: *capsicum*, (kivált éjjel), *mezereum*, *hyosciamus*, *platina*, *sabina*, *spigelia*, *verbascum*.

Hemzseges: *cannabis*, *colchicum*, *secale*.

Egyoldali bénulat: *causticum*, *graphites*.

Szaggas: *agaricus*, *colchicum*, *ledum*;

— egyoldali: *pulsatilla*;

— a csontokban: *calcareea*, *graphites*, *lycopodium*, *phosphor*,
sepia, *spigelia*, *zincum*.

Összehúzó f.: *rhus*.

Zsibbadás az arcban: *asa*, *platina*, *samb.*, — a csontokban: *asa*, *platina*, *caps.*, *mez.*, *oleand.*

Metsző f.: *bellad.*, *rhus*, *staphysagria*.

Feszült bőr (Spannen): *alumina*, *baryta*, *lycopod.*, *phosphor*, *viola*.

Feszítő f.: *colocynthis*, *veratrum*, *verbascum*.

Feszesség (Steifigkeit) beszéd, evés közben: *euph.*

Szuró f.: *arsen.*, *conium*, *euph.*, *rhus*, *stannum*.

Pókháló-okozta érzelemhez hasonló érzelem: *baryta*, *graphit.*, *ranunculus*.

Aréz-, vagy ajkremegés: *opium, stramonium, sulphur.*

Rángás (Convulsion): *bellad., chamomilla, ignatia, ipecac., lycopod., opium, pulsat., thuja.*

Ideges arczfájás (nézzük másutt).

Görcsös nevetés (más helyen keresendő).

Nyomás által enyhülő f.: *bryonia*; nagyobbodó f.: *verbasc.*

Jellegzett (typische) bántalmak: *spigelia.*

Ajk-daganat (Lippen-geschwulst): *bellad., bryonia, mercur, sulphur.*

Felső ajk-daganat: *calcarea, lycopod.*, — alsó: *alumina, puls.*

Ajk-küteg: *arsenic, bryonia, calcarea, causticum, lycopod., sepia, silica, thuja*; a száj körül: *calcarea, graphit., rhus*; a száj-szegleteken: *bellad., causticum, lycopod.*

Feketés ajk: *arsen., china, veratrum.*

Fölrepedezés: *arsenic, bryonia, calcarea, crocus, graphit., ignatia, mercur, pulsat., sulphur, veratrum.*

Ajk-kisebesedés: *canth., caust., graph., lycopod.*; a szegletekben: *antim., lycop., caust.*;

— ajk-keményedés: *cyclamen, bellad., silica*;

— rák (nézzük a „rákot“ más helyen).

Az ajkak elhalása (Absterben): *calcarea*; elzsibbadása: *cyclamen*; remegése: *opium, stram., sulphur.*

Ficzamodási érzés: *conium*; égetés: *bryon., mercur, spigelia, sulphur, mezereum.*

Ajk-görcs: *ambra, causticum, ranunculus.*

A gyógyszerek bevételi módját nézzük 134. lapon.

Fül-betegségek.

Mindenféle olaj, gőz és más külszer, gyógyszereink használata mellett, megvetendők.

A külső fül néha megdagad, vörös, meleg, fáj; a fájdalmak oly nagyok, hogy alig nyulhatni a fülhez; a szaggatás, szúrás, égetés, fúrás, majd kiállhatlanok; s pedig gyakran annyira, hogy a beteg félrebeszél, szinte böszült: Itt jó a *pulsatilla.*

Chamomilla, ha meghűtés következtében néha szaggatást, máskor egyes, de oly éles szúrást érez a beteg, mintha ez késsel történnék; ha fülzsir hiánya miatt a bel fül száraz.

Mercurius v., ha izzad a beteg, a nélkül, hogy szag-
gató, nyomó fájdalma enyhülne és kívülről égetést, be-
lülről hideget érez a szenvedő.

Pulsatilla, szelid, csendes, sirásra hajlandó egyének-
nél, ha a fájdalmak fültől félarczig terjednek; ha a fül
dagadt, a fájás szaggató.

Nux vomica, heves és haragos egyéknél.

Arnica, igen érzékenyeknél, ha a baj minden alka-
lommal visszatér és a fül minden zörejre igen érzékeny.

China, ha kívülről szaggatást, belülről szurást vagy
csengést tapasztal a beteg.

Belladonna, ha a szaggatás egészen a nyeldeklőig
hat; a fül zúg, búg, cseng; a fej és szem is részesül a fáj-
dalomban, mely minden mozgás által növekszik.

Dulcamara, ha ilyenén fájdalmak inkább nyugodt ál-
lapotban jönnek elő, kivált éjjel, néha gyomorémelygéssel.

Sulphur, hasonlókép hathatós.

A **belső fülgyulladás** e következő jelekből ismertetik:
az egyik, vagy mind a két fülnek belsejében mélyen he-
lyezett állandó, égető, metsző és nem engedő fájdalom van
jelen, mely csak a külső zörejre, nem pedig a külső fül-
nek nyomattatására nagyobbodik; ha a nyavalya a külső
füldre ki nem terjed, külsőleg a gyuladásnak semmi jelei
sem vétetnek észre; a hallás igen éles és érzékeny, azért
szüntelen csengést érez a beteg; vagy igen tompa, és ek-
kor a rágás, nyelés meg van akadályoztatva; a beteg fül
oldalán levő szem is vörös és könnyez; a nyavalyának na-
gyobb fokán fejfájás, álmatlanság, félrebeszélés, vagyis
az agygyuladásnak jelei fejlődnek ki. Egyébiránt a gyu-
ladás fokához képest ide járulnak: az arcz vörössége és
felduzzadása, az egész test melegsége, láz. — A belső fül-
gyulladás, az ezzel járó súlyos fájdalom és annak a közel
levő részekre történhető kiterjedése miatt veszedelmes
nyavalya, de szerencsésen gyógyítható, különösen ezen
következő szerekkel:

Pulsatilla, a legnagyobb fájdalmakban, midőn a be-
teg félrebeszél, nyugtalan, — igen hathatós.

Belladonna, ha az agy is szenved, és a beteg nagy

fejfájást, álmatlanságot sat. érez. (Nézzük az agygyuladást.)

Ezen szerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 1—3 órában egy kanállal.

A fülfolyás mindenkor megérdemli figyelmünket, mert az elnyomatott folyás a legveszedelmesb következményeket vonhatja maga után; — az idült pedig igen nehezen gyógyítható. — A tisztátalan fület tisztaság kedvéért moshatjuk ugyan langyos vízzel, de bármi más külszer használatát meg nem engedi a hasonszenv.

Ha a fülfolyás gyuladás után maradt és a fül még vörös, meleg, fáj: adjunk *pulsatillát*, vagy ha ezt már használtuk: *sulphurt*.

Skárlát után *belladonna*, vagy ha ez nem elegendő, *mercurius v.*, és ezután ismét *belladonna*; jó itt még a *hepar sulph.*

Ha a fülfolyás himlő után jön, néha vérrel vegyülve; a fül kívülről fekélyes, a folyás büdös: *mercurius v.* vagy *carbo v.* Ha már ez előtt higanynyal élt a beteg, előbb *hepar sulphuris* vagy *pulsatilla*, és azután az említett gyógyszer adandó. Nemkülönben, ha genyfolyást veszünk észre, hathatós a *mercurius v.*, de ha nyolcz nap alatt nem használ, *sulphur* vagy *calcarea c.*

A makacs fülfolyásnál hasznos a *silica*, minden másod—harmad nap adandó, sőt javulást érezvén, ritkábban (este három golyócskát egy ujjnyi vízben felolvasztván, egyszerre).

Fül-vér-folyás ellen: *bryonia*, *graphites*, *mercur*, *petroleum*, *rhus* adandók.

Elmaradván hirtelen a fülfolyás, ha a nyakmirigyek megdagadnak és megkeményednek: *pulsatilla*; egyptár nap mulva, ha az nem használna, *mercurius v.* vagy *belladonna*.

Ha az eltűnt fülfolyás következtében fejfájást érez a beteg, mely lázzal van összekötve; ha a szemek is vörösek, a fül zúg és minden mozgás nagyobb fájdalmat okoz: a *belladonna* minden veszedelmet, mely innét szokott következni, elhárítand.

Ha a fülzúgás fülfájdalommal és folyással, fejfájással és vértolulással van összekötve, ekkor használandanak

azon gyógyszerek, melyeket a most említett bajoknál előbb elősoroltam.

Ha a fülzúgás önálló és meghűtés következtében nem rég támadt, ha reggel nagyobb, *nux vomica*; ha délután vagy este, *pulsatilla*; ha éjjel, *dulcamara*.

Kik minden enyhülés nélkül sokat izzadnak, *mercurius v.*; kik nehezen jönnek izzadásba, *chamomilla*.

Az idült fülzúgás ellen jó a *sulphur*, vagy a *causticum*; ez utóbbi főleg azoknak hasznos, kik szaggatásban gyakran szenvednek, különösen ha a betegnek minden lépte, minden szava kellemetlen viszhangot okoz.

A nehézhallás, ha nem régi, könnyen gyógyítható, az idült gyakran igen makacs. Ha a füldugulás okoz nehézhallást, ily esetben vigyázva tisztíttassék ki a fül és minden baj elmarad. Ha a hallásra szükséges fülzsir hiánya miatt a fül száraz és innét a nehézhallás, *chamom. vagy carbo v.*

A nehézhallás leggyakrabban más betegségektől függ és csak ezekkel gyógyítható. Ha fülfájással van összekötve, ez elleni szerek hasznosak leendenek, főkép a *mercurius v.*, *sulphur*, *pulsatilla* és *calcareu c.*

Skárlát után: *belladonna* vagy *hep. sulph.* működnek.

Vereshimlő után *pulsatilla* jó sikerrel használtatik.

Himlő után *mercurius v.* vagy *sulphur* segitendenek.

Elmázolt fekélyek, szintugy kütegek rögtön eltunte után a *sulphur* szembetünő hatása el nem marad.

Váltóláz után *arnica*, *ac. phosph.* választandók.

Májbaj, láz után ha a fül cseng, szintén ha sok higany bevétele után következik a nehézhallás, *chinát* adjunk.

Idegláz, vagy más ideges kór után *phosphor*, *veratrum*, *arnica* leendenek az illendő gyógyszerek.

Ha a nehézhallás aranyértől van, *nux vom.* jótékony.

Az idült nehézhallás ellen ezen szereken kívül vannak még más orvosságok, ilyenek: a *graphites*, *silica*, ez utóbbi különösen, midőn holdváltozáskor nehezbül a hallás, sat. de ennek gyógyítására hosszabb idő kívántatik.

A nem régi fülbetegségben öt golyócskát tiz evőkanálnyi

vizben felolvasztván, minden 2—3 órában adjunk be egy kanállal,— az idült nehézhallásban minden 3—5 nap 3 golyócskát egyszerre.

Fül-bajokban egyes jellemző symptómákra figyelve, (de ezeket összehasonlítva a többivel, és egyéb körülmények tekintetbe vételével) az orvosságok könnyebb választására szolgálанд ezen jegyzékem:

Fül-küteg ellen: *baryta, calcarea, china, petroleum, psorin, pulsat., sepia*; a fül mögött: *baryta, calcarea, graphites, hepar s., mezereum, silica*; égető: *pulsat.*; gennyedző: *cyclamen, sepia, sulphur*; nedves: *calcarea, mezereum, psorin*; viszkető: *mezereum*; bűdös küteg: *mercur, graphites*;

— sömör: *graphites, causticum, sepia*;

— fülkosz: *graph., hepar, psorin, pulsat., silica*.

Vértolulás: *lycopod., pulsat., sulphur*.

Fül-mirigy daganat, gyulasztó: *bellad., chamom., calcarea, lycopod., rhus, silica*; sápadt: *bellad., chamom., calcarea, ignatia, mercur, rhus*.

Kemény daganat: *dulc., lycop., silica*.

Kelés: *sulphur, silica*.

Gümő (Beule): *bryonia, calc., spongia*.

Taplós kinövés: *mercur*.

Pöfeteg (Polyp): *calcarea*.

Bűdös fülek: *graphites*. — Fül-fekélyek: *sulphur, silica*.

Csont-szu (Knochenfrass): *aurum, silica, ac. nitri*.

Élénk, igen érzékeny hallás általában: *cofea, lycopod., phosphor, sepia, silica, sulphur*;

— különösen zene iránt: *cofea, lycopod., ac. phosph., sepia, viola od.*;

— hegedü iránt: *viola od.*; orgona iránt: *lycopod.*;

— beszéd iránt: *arsen, ac. phosph., veratrum*;

— zörej iránt: *arsen., bryonia, china, lycopod., plumbum, silica, zincum*;

— csattanás iránt: *lycopod., theridion, spigelia*.

Hiányos hallás (Gehör-Mängel) távolról: *ac. phosph.*;

— fej-meghülés után: *arsen., bellad., ledum, pulsat.*;

- kanyaró (Masern) után: *pulsat.*;
- nagy adagban bevett higany (mercur) után: *ac. nitri, staphysagria*;
- meghűlés után: *mercur*;
- elnyomott váltóláz után: *calcarea*;
- nyelés alkalmával: *mercur*;
- kocsizás alatt: *graphites*;
- hirtelen támadt hiányos hallás: *plumbum, secale, sepia*;
- időszakonként megjelenő: *secale, spigelia*;
- holdtöltével: *silica*;
- minden időváltozással, most jobb, most rosszabb: *mercur, manganum*;
- nehéz hallás a szobában: *magnesia cb.*

Siketség (amennyire a physical lehetőség engedi): *ac. muriat., bellad., mercur, antimon., capsic., petrol., pulsat., silica sat.*

Hibás, csalékony hallás (Gehör-Täuschungen):

- fülzúgás (Brausen): *antimon., arnica, bellad., cannabis, causticum, conium, lycopod., mercur, ac. nitri, opium, petroleum, sepia, sulphur*;
- bömbölés (Brummen): *causticum, natrum m., pulsat., sabadilla, spigelia*;
- mennydörgés: *calcarea, causticum, platina, graphites*;
- mángolás: *graphites, platina*;
- kalapácsolás: *kati, thuja, spigelia*;
- kopogás: *calcarea, cannabis, graphit., mezereum, phosphor, rhus, silica, thuja*;
- harangozás: *calcarea, clematis, chamomilla, ledum, mercur, silica, ac. sulphur*;
- esengetés (Klingen): *bellad., carbo v., china, conium, graphit., lycopod., nux v., pulsat., staphysagria, sulphur*;
- fül-esengés (Sausen): *arsenicum, aurum, baryta, calcarea, carbo v., china, hepar, manganum, natrum m., petroleum, secale, sepia, strontiana, sulphur*;
- pattogás (Knakken): *baryta, calcarea*;
- csattogás (Knallen): *manganum, sabadilla, silica*;
- sziszegés (Kniestern): *alumina, calcarea, hepar, laches.*;
- kvákogás (Quatschen): *calcarea, manganum*;
- éneklés: *calcarea, natrum m., phosphor, graphit*;

- zene-hallás: *lycopodium, calcarea*;
- fütyülés: *ac. muriaticum, rhodod., chelid., hepar*;
- suttogás (Rauschen): *bellad., causticum, manganum, mercur, phosphor, pulsat., therebint.*;
- susogás (Zischen): *graphit., silica*;
- dongás (Sumsen): *bryonia, calcarea, causticum, conium, graphit., hyosciamus, jod, spigelia, sulphur*;
- bűgás (Wummern): *petroleum, platina, rhodod.*;
- dobolás: *caps., drosera, dulc., lachesis*;
- lárma, kiabálás (Schreien): *ac. phosph., stannum*;
- viszhang: *bryonia, phosphor, causticum.*

Érzelme k.

- Oly érzés, mintha czövek lenne a fülben: *anacard, spigelia*;
- mintha féreg fészkelődnék a fülben: *rhodod.*;
- mintha lég tódulna a fülekbe: *graph.*;
- mintha a fül be lenne dugulva: *bryon.; colchic., cyclamen, mercur, pulsat., sepia, verbas., veratrum.*

Szárazság érzete: *bellad., graph., petrol., phosphor.*

Fül-dugulás: *carbo v., manganum, silica, spigelia, sulphur.*

Fülsiklandozás: *ambra, china, mang., ruta, sulphur, sabadilla.*

Viszketeg: *agaricus, hepar, baryta, silica, spigelia.*

A fülből kitoluló szelek: *chelidonium, stramonium.*

Összezúzatás érzelme: *arnica, cicuta, ruta.*

Csapkodás érzete (Schwappern) mint a vitzől: *sulphur.*

Fülfájás émelygéssel: *dulcamara*;

— beszélésnél: *manganum.*

Fúró érzelm: *bellad., euph., plumbum, ranunculus, rhodod., silica.*

Fül-égetés: *agaricus, causticum, clematis, ignatia, spigelia.*

Hidegség érzelme: *bellad., mang., mercur, menyanthes, platina, veratrum*;

Kifelé nyomuló érzelm (Drängen heraus): *caustic., pulsat.*

Fül-nyomás: *capsicum, ruta, senega, spigelia, spongia.*

Szaggatás: *chamom., mercur, pulsat., rhodod., thuja, verbascum, zincum.*

Lüktetés (Pulsiren): *calcarea, spigelia.*

Szúrás: *alumina, anacardium, arnica, chamom., calcarea, mercur, ac. nitri, ac. phosphor., sepia, staphysagria, sulphur, viola, zincum.*

Huzó fáj. (Ziehen): *cyclamen, mezereum, silica, sulphur.*

Összehuzó fáj.: *bryonia, digitalis, spongia.*

Fül-rángás (Zucken): *pulsat., rhodod., spigelia.*

Zsibbadás: *platina.*

Szorítás (Zwang): *anacardium, causticum, lycopod., manganium, mercur, mezereum, nux, platina, pulsat., ranunculus, rhodod., sepia, silica, spigelia, thuja, zincum.*

Fülfájás a szabad légben: *bryonia, conium, euph., lycopod.;*
— éjjel: *thuja, ranunculus, carbo v.*

Gyermekek fülfájása ellen: *zincum.*

Kül-sérelmek: esés, ütés után: *arnica* adandó.

A gyógyszerek bevételi módját kimondottam már általában a 134. lapon.

Fültőmirigy-gyuladás.

(Ohrendrüsen-Bräune).

A fültő és áll alatt létező mirigyeket nem ritkán gyuladás lepi meg, mely a gyuladásnak külsőleg látható közönséges jeleiből, a vörösségből, melegségből, daganatból és fájdalomból ismertetik meg; nem ritkán a mandolák is feldagadván, a nyelés, rágás és száj-tátás is meggátoltatik.

Igen gyakran hurutos jelekkel kezdődik ezen betegség; a beteg borzadást, lankadtságot érez és fájást a vég tagokban; azután pedig az egyik vagy másik, vagy mindakét fültőmirigyben daganat jelenik meg, mely tompa fájdalommal és az állkapocsnak mozgékonytalanságával van összekötve, a rágást, nyelést, beszélést nagyobb vagy kisebb mértékben megakadályozza. A láz némelykor oly csekély, hogy a beteg ágyon kívül is lehet, sokszor pedig fontos. Nem ritkán járványosan uralkodik ezen nyavalya és gyógyszereink használata mellett majd mindenkor eloszlik; főkép ha még jókor kezdjük a gyógyítást, genyedés- vagy keményedéssel ritkán végződik. Hatalmas gyógyszerek a:

Mercurius sol., melyet azonnal használván, a daganat eloszlik; de később is a gyuladás nagyobb fokán vagy már a genyedés kezdetén igen hasznos; ha elegendő nem lenne, hathatósak a:

Belladonna és *rhus* még akkor is, ha ideges (nervosus) jelenségek jönnek elő.

A gyuladás nagyobb lázzal levén összekötve, kitünő eleinte az *aconitum*, minden órában egy-két golyócska egy ujjnyi vízben; egy-két bevételre bő izzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után adjunk *mercurt*, *bellad.*, vagy *rhus*. Az egyik vagy másik szer beadására szintén izzadván a beteg, ne változtassuk minden ok nélkül szereinket.

Genyedés ellen jó a *mercurius v.* és *hepar sulphuris*; melyek közül az elsőt a tán beköszöntő keményedés ellen is jó sikerrel adandjuk.

Ha ezen gyuladás torokgyuladással járna, ekkor gyógyítsuk a torokgyuladásnál ajánlott szerekkkel; — ha ideglázzal lenne összekötve, nézzük az ideglázzat, de itt (mint mondám) jót teend a *bellad*, vagy *rhus*.

Ezen gyuladás elosztatására 5 golyót tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2 órában egy kanállal, — genyedés, keményedés esetében elég minden 3 órában beadni, sőt javulást tapasztalván, ritkábban.

Áll-görcs.

(Szájcsukódás — Mundsperre).

Az idősbek állgörcse gyakran különféle ideges nyavalyák symptómája; sokszor azonban önálló betegség, melynek kezdete: kellemetlen érzés a száj-, vagy vizsketés az alsó áll szöglete körül, néha görcsös nevetés. Kifejlődvén az állgörcs, az alsó áll oly erősen huzódik a felsőhöz, hogy azokat egymástól elválasztani lehetetlen; a légzés azonban, és az érverés, valamint a test egyéb működései szabályosak. Okai lehetnek: az előbb említett ideges nyavalyákon kívül, esés, ütés-, nyomás-okozta fejsébek; lelki indulatok; meghülés. A szerek ezek:

Camphora mindenek előtt ajánlható; mely után hasznosak:

Arnica esés, ütés, nyomás után; *chamomilla*, *nux vom.*, meghülés, harag után; *ignatia* leverő indulatok után; *opium*, midőn kábult szenderedésben fekszik a beteg; a *belladonna*-nak görcs elleni hatását általában ismerjük. *Mig a beteg nem nyelhet, addig a diluált camphorát, ha ez nem használna, körülmények szerint az említett diluált folyó szereket tartjuk a beteg orra alá hosszabb ideig; ha pedig már bevehet, ekkor 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be eleinte minden 5 perczen 1 kanállal; javulást látván, ritkábban, — vagy száraz golyócskát tegyünk a beteg ajkai közé.*

A csecsemők áll-görcse születésük utáni 3—6 napra szok mutatkozni. A kisdud eleinte zöldes epét, vagy lenyelt tejet hány ki; vizelete halovány színű; a csecshez hevesen kap, de nem szophatik; szemei elhomályosodnak, könnyeznek; légzése szorongó; arcza beesett; alsó álla erősen huzódván a felsőhöz, azokat egymástól nem lehet elválasztani; az ajkak is egymáshoz vannak szorítva, sokszor pedig nyitva tartja száját a beteg mozdíthatlanul; hasa puffadt, széke rekedt; — mindezekhez rángások járulván, a kisdud élete veszélyben forog. — Okai lehetnek: a köldökzsínórnak ügyetlen lekötése, innét következő gyuladása és fekélyedése; a midőn az *aconit*, ez után az *arnica*, fekélyedésben a *hepar sulph.* használnak, előbocsátván a *camphorát*, mely után az előbb felhozott okokhoz képest az előbbi orvosságok használandók, azon esetet ide számítva, ha leverő indulatok következtében az anya-tej okozá e betegséget, a midőn az *ignatia*, — vagy ha gyomorterheltetés, vagy visszatartott gyermekvárás miatt fejlődött ki az áll-görcs, a midőn ismét a *nux vom.*, vagy *opium* használandók. E mellett a szobának tiszta jó levegőjéről is gondoskodjunk.

Az alsó áll (Unterkiefer) bántalmái közül e következő egyes symptomákra nézve jelelek ki orvosságokat:

Az alsó áll alatt létező mirigyek daganata, ha gyulasztó: *belladonna*; sápadt daganat: *arsen.*, *buryta*, *bellad.*, *calcarea*, *cocculus*, *graphites*, *lycopod.*, *spongia*, *silica*, *staphys.*, *sulphur*; kemény: *arnica*, *cocculus*, *graphit.*, *mercur*, *silica*.

Kütege az állon: *graph.*, *lycopod.*, *mercur*, *rhus*, *sulphur*, *thuja*.

Az áll-kapocs könnyű fízamlása: *staphys.*, *petroleum*.

Égető fájd.: *clematis*, *mezereum*;

— összehuzó: *rhus*.

Elszibbadás: *platina*, *capsicum*, *mezereum*.

Rángás (Zucken): *chamom.*, *ipecac.*, *thuja*.

A *gyógyszerek bevételi módját kimondottam már általában a 134. lapon.*

Orr-betegségek.

Orr-daganat. Ha az orr esés vagy ütés után, vagy más oknál fogva dagad föl, oly fájdalommal, milyent ütés után érezhetni: *arnica*, minden külszerek használata nélkül, egyedül legyőzendő e betegséget.

Ha náthával van összekötve és főleg az orr szélei dagadtak, vörösek, sebesek, fájdalmasok; ha a szaglás majd érzékeny, majd tompa, *belladonna*; ha egyedül nem elegendő, *hep. sulph.*

Ha az orr gyuladt, azaz fáj, fényes, vörös, dagadt, meleg, az orrból folyó nedv éles, csipős annyira, hogy az orrszárnyakat sebesekké teszi, jó eleinte a *mercur v.*; ha erre egészen nem gyógyulna, *hepar sulph.* vagy *belladonna*.

Cantharid. hasznos az orrgyuladásban égető fájdalom érzete mellett.

Ha az orrhegy vörös: *rhus*; jó a *sulphur* is, mely utóbbi szer az orrgyuladásban is hathatós.

A *bryonia* szintén maga helyén leend minden fájdalom orrdaganatnál

Réz-orr alatt, az orr hegyén kezdődő, innét lassankint tovább terjedő sötétvörös küteget értjük, mely legmagasb fokán a homlokra is, de mindig legélénkebben az orron terjed el, mely megdagad, később megránczosodik, szinte több részre osztatik fel; az orrlyukak pedig a ma-

gasb életkoruaknál ki vannak feszítve. — E chronicus baj néha örökségi hajlam következtében fejlődik ki; legközönségesebb okai pedig: a szeszes italokkal, kivált a vörös borral való visszaélés, a mikor is használnak: *sulphur*, *calcareo*, *arsenicum*; az elnyomatott aranyér, havitisztulás, a hasdugulások, a hibás epe-elválasztás, a sömör, bujakór, köszvény szintén e kór okaihoz számítandók, a midőn, fölkeresvén ezen bajokat, az ott előhozott szerek jó sikerrel alkalmazhatók. Különösen ajánlom ezen orvosságokat minden külszer használata nélkül:

Arnica esés, ütés után, gyakrabban veendő.

Rhus, vagy *causticum*, *carbo veg.*, *ac. nitri*, ha az orr hegyén foglal helyet a küteg.

Sulphur, *calcareo*, *arsenicum* szintén nemcsak a borivóknak, hanem másoknak is használhatnak; melyekhez méltán csatolhatom még a: *belladonnát*, *silicát*. — *Reggel, este egypár napig naponként 3 golyócska veendő; később csak minden héten kétszer.*

Orrvérzés. Némely betegségek lefolyta alatt az orrvérzés könnyebbülést okoz; ily vérzést hideg vízzel vagy bármí más szerrel elnyomni káros. Ha ütés után következik az orrvérzés, vagy csiklandozás az orrban előzi meg ezen orrvérzést; ha az forró, a vér piros: férfiaknak jó az *arnica*; nőknek *pulsatilla*; főleg ha ezek csendes, szelid természetűek, vagy ha tisztulás alkalmával kevés vért veszítenek.

Ha fölhevült állapotban kapunk orrvérzést: *aconitum*; ha rövid idő alatt nem segít, *bryonia* megfelelőend várákozásunknak; hasznos e szer különösen azon nőknek, kiknél a rendes havitisztulás kimaradt.

Ha nátha mellett kapunk orrvérzést, kivált estefelé, *pulsatilla*.

Ha gelisztákban szenvedő gyermekek orrpiszkálás után vérzenek, *china*.

Rhus, hajolás vagy nagy erőltetés, például emelés után, ha főképp éjjel jön; reggeli orrvérzés ellen pedig *mur vom.*; *carbo v.* gyakori tartós orrvérzés ellen, kivált éjjel, arczsápadtság mellett; *graphil.* arczpirossággal összekötött orrvérzésben; *crocus*, ha a folyó vér fekete, nyulós és

ájulással jár; *cofea*, ha orrvérzés alkalmával a fej nehéz; *bellad.* nagy véromlás alatt használandó, valamint a *china*.

Orrvérzés-okozta elgyengülés esetében *china*. Nem ajánlom, hogy valaki hideg vizet szíjon fel az orrába: — ha már ily esetben külsőleg akarunk valamit használni, tanácsosb hideg vízbe mártott ruhával beburkolni az alhast úgy, hogy a nemzőrészek is ezzel burkolva legyenek.

Orrdaganat ellen öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden három órában egy evőkanállal; az orrvérzésnél minden öt perczben, ha szünni kezd, minden $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ órában.

Az orr-pöfeteg — Nasen-Polyp — gyakrabban fordul elő, mint más pöfetegek a test egyéb üregeiben. Gyakran csak egy van jelen az orrlyukban, sokszor több fejlődik ki egyszerre, még pedig mindkét orrlyukban. Kezdetben a beteg tartós nátháról panaszkodik, szaglását elveszti, orra bedugul és belőle nagyobb mennyiségű nedv szivárog ki. A pöfeteg fokenkénti növekedésével az orrüreg falai minden irányban kiterjednek, az orr választó fala ellenkező oldalra nyomatik, általa az egészséges orrlyuk összeszoríttatik, a kifolyó taknyos, néha vércsíkkal vegyes nedv eves és bűdös lesz, a pöfeteg megfekélyesedik, az evesedés a csontba kap, és a baj az erő fölemésztése által halált okozhat. — Az orr-polypus vagy piros, puha, érzékeny, de azért semmi különös bajt nem okoz, — vagy bőralaku, halovány színű, bőséges takonyelválasztással járó és az idő minőségéhez képest változik, — vagy kemény, porcogós, igen fájdalmas, legkisebb érintésre vérzik és könnyen fenés elfajulásba megy által. Jó természetű azon orr-polypus, mely puha, halovány, szürkésfehér, nincs fájdalommal összekötve, érintésre sem fáj, szuszogáskor mozgékony és nyálkás folyadékot választ el; — gonosz indulatu ellenben a világos-veres polypus, vagy ha kék színe van, érintésre igen fáj, könnyen vérzik, nem mozgékony, és melynél a hurut vagy szuszogás fájdalmas érzést okoz; szintén ha az orrból bűdös, csipős ev foly ki.

Mióta Hahnemann gyógyrendszere fennáll, ezen bajnak kiirtására nem szükségesek már a: kiszakítás,

lekötés, kimetszés, izzó vassali elpusztítás; gyógyszereink használata mellett a még nem régi polypus néhány nap alatt, az idült hosszabb idő lefolytával gyökeresen gyógyíttatik:

Calcarea, teucrium, sulphur, staphysagria, phosphor által. Különösen pedig a *calcarea, teucrium* a szürkés-fehér, nem fájdalmas; — a *sulphur, staphysagria* vöröses és fájdalmas, — *phosphor* ismét azon polypus ellen, mely husos, fájdalmas, könnyen vérzik.

E szerekből reggel három, estve három golyócska veendő két evőkanálnyi vízben felolvasztva.

Náthától rövid idő alatt megszabadulhat a beteg, ezen szereket használván:

Nux vomica, ha a beteg igen érzékeny a külső hideg iránt, szüntelen a meleget keresi és ez neki jól esik; ha többszöri borzadás, csekélyebb láz lepi meg; forrósága csekélynek látszik ugyan, de a beteg oly nagy hőségről panaszkodik, mintha valami égetné testét; keveset iszik, az orr takonyhártyája dagadt, és e miatt az orrlyukak szűkebbek, a beteg kénytelen feltátott szájjal aludni, légzeni is csak így képes; a szaglás és izlés hiányzik, a beteg nyugtalan, feje fáj, kábult.

Chamomilla, ha egyik oldala az arcnak piros, a másik halovány.

Ha a náthát gyakori prüszsentés előzi meg, a fej fáj, különösen a homlok táján, a beteg sokat izzad könnyebülés nélkül; lázt érez, tagjaiban itt ott fájdalmat, szomjat; a meleg rá nézve alkalmatlan; az orrból híg, éles, sós izü nedv foly ki, mely által annak alsó része megvörösödik, megdagad, viszketetést, égetést okozván, vagy ha a folyó takony tulajdon és büdös szagu, *mercurius v.* Ha 12 óra alatt nem javít, egy adag *hepar sulphuris* (egy-két golyócska egy ujjnyi vízben egyszerre veendő) és ezután ismét *mercur* adandó.

Ha a folyó takony csipős, kívülről belülről szinte égeti az orrot; az éj álmatlan, a beteg gyenge, *arsenicum*.

Pulsatilla, ha a beteg szaglását, étvágját elveszti és a folyó takony sűrű, sárgás-zöldes, büdös.

Euphrasia, ha nátha mellett a szem is fáj és könnyez.

Ha a nátha visszaütődött és nagy fejfájást okoz: *aconitum*, — ezután *pulsatilla*; ha a mellre vette magát, *bryonia* segítettnek. Ajánlom a *sulphur*t, ha tán ezen szerekre nem javulna a beteg, és a *phosphor*t, főkép szük-mellü egyéneknek.

Nátha ellen öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2 órában adjunk egy kanállal; bő izzadást tapasztalván, minden 3 – 5 órában.

Ha náthával más baj van összekötve, keressük föl ezt és gyógyítsuk illő szerekkel.

Orr-bajokban néhány jellemző symptómára figyelemzettem olvasóimat, de úgy, hogy ezeket a többivel és a jelenlevő körülményekkel összehasonlítván, választjuk az illendő gyógyszert.

Orr-küteg általában: *antim.*, *aurum*, *clematis*, *euphr.*, *ac. nitri*, *petroleum*, *plumbum*, *psorin*; az orr-hegyen: *ac. nitri*, *causticum*, *clematis*, *silica*, *spongia*;

— lehámló bőr: *arsenic.*, *aurum*, *carbo v.*;

— sömörféle küteg: *spigelia*, *ac. nitri*;

— sárga folt: *sepia*; — vörös folt: *jod*, *ac. phosphor.*;

Vörös orr-hegy: *carbo*, *ac. nitri*, *rhus*, *silica*.

Vörös orr: *alumina*, *aurum*, *bellad.*, *calcareea*, *cannabis*, *china*, *mercur*, *phosphor*, *ranunculus sc.*

Varas, cserepes orr: *carbo v.*, *graphit.*, *natrum m.*, *ac. phosphor.*; belsőleg varas orr: *graphit.*, *ac. nitri*, *silica*, *staphysagria*, *thuja*; az orr-lyukak körül: *cicuta*, *calcareea*, *lycopod.*; az orr-hegyen: *carbo v.*, *sepia*, *silica*, *ac. nitri*.

Szemölcs (Warzen): *causticum*.

Az orrszárny keménysége: *thuja*.

Szeplők: *sulphur*, *phosphor*.

Orrdaganat: *alumina*, *arnica*, *arsenic.*, *bellad.*, *bryonia*, *calcareea*, *cantharis*, *graphit.*, *lycopod.*, *mercur*, *natrum m.*, *phosphor*, *rhus*, *sepia*, *sulphur*, *zincum*; egyoldali daganat: *cocculus*, *crocus*, *natrum m.*, *zincum*.

Sebes orr: *agaricus*, *mezereum*, *zincum*; — sebes orrlyukak: *antimon.*, *graphit.*, *ignatia*.

Orr-fekélyedés : *sulphur*, *staphysagria*; belsőleg : *mercur*,
silica; az orr-lyukak körül : *calcareea*, *graphit.*, *lyco-*
pod., *sepia*;

Orr-pöfeteg : *teucrium*, *calcareea sat.*

Geny-kifolyás, bűdös : *aurum*, *graphites*, *mercur*, *lycopod.*;
sárga : *aurum*, *cicuta*; zöld : *aurum*, *mercur*, *rhus*; vé-
res : *argent.*; felevő : *lycopodium*.

Orr-csont-daganat : *mercur*. Csont-szu (Knochenfrass):
aurum.

Orr-rák : *arsen.*, *aurum*, *calcareea*, *carbo an.*, *sepia*, *sulphur*.

Igen élénk finom szaglász : *aconit*, *agaricus*, *aurum*, *bel-*
lad., *colchicum*, *conium*, *lycopodium*;

— érzékeny : *aconit*, *bellad.*, *chamom.*, *colchicum*, *graphit.*,
lycopodium, *phosphor*, *sulphur*;

— eltompult : *alumina*, *calcareea*, *cyclamen*, *mezereum*;

— hiányzó (Geruch, mangelnd): *anacardium*, *hepar*, *hyo-*
sciamus, *ipecac.*, *natrum mur.*, *plumbum*, *rhododendron*,
silica, *zincum*;

— hibás, különösen oly szag mint a vér : *psorin*; mint a
geny : *senega*; mint a pálinka : *aurum*;

— undorító : *cantharides*; mint a rothadt tojás : *calcareea*,
bellad., *menyanthes*;

— rothadt szag : *aurum*, *mercur*;

— mint a hering : *agnus*; mint a sajt : *nux v.*; mint a ganéj :
anacard., *calcareea*, *veratrum*; mint náthában a nyák :
pulsat.; mint a puskaapor : *calcareea*; mint a kén : *nux*
vom.; mint a megégett szarv : *sulphur*; mint a mo-
schus : *agnus*; mint a tapló : *anacardium*;

— bűdös szag az orrból : *graphites*, *calcareea*, *ac. nitri*, *phos-*
phor, *nux*.

É r z e l m e k. Érzéketlen orr-bőr : *natrum mur.*

Hajlam az orr-furásra : *cina*, *phosphor ac.*, *selenium*.

Fekély-érzelem (Geschwürschmerz) : külsőleg : *pulsat.*;
belsőleg : *ammonium mur.*, *nux*, *pulsat.*, *silica*.

Orr-forróság : *cannabis*, *cantharides*.

Orr-viszketeg : *agaricus*, *carbo*, *causticum*, *chelidon.*, *mercur*,
spigelia.

Hideg orr : *arnica*, *plumbum*, *veratrum*.

Hemzsegés, csiklandozás: *arnica, sabadilla, zingiber, carbo, spigelia.*

Zuzatás érzelme: *cicuta, arnica.*

Oly érzés mintha szálka jött volna az orrba: *ac. nitri.*

Zsibbadás érzelme: *platina, sambucus, viola od.*

Orr-bedugulás éjjel ((Zuschwären): *lycopod., zingiber.*

Orr-rángás (Convulsionen): *lycopod.*

Orr-esont-fájdalom: *aurum, mercur, silica, thuja*; — metsző: *indigo, digitalis.*

Feszítő fájd.: *graphit., ranunc., thuja.*

Sebszerü —: az orr-hegyen: *rhus*; az orron: *cicuta, hep-*
par; az orr belső részén: *colchicum, nux v.*

Összehuzó —: *sabadilla*; összenyomó —: *aconit, veratrum.*

Összeszorító — (Klammschmerz): *hyosc., platina, zincum*

Fúró —: *natrum m., spigelia, sulphur*; kopogó: *coloc., silica.*

Égető —: külsőleg: *bellad.*; belsőleg: *arsen., cantharis, carbo, phellandrium.*

Metsző —: *ignatia, indigo, zincum.*

Szüntelen prüszentés: *agar. bellad., *calc., cantharis, colchic., *conium, crocus, euphorb., gratiola, helleb., *silica, jod, *kreosot, lycop., nux v., pulsat., staphys., stannum, sulphur, thuja, arsenic sat.*

Ezen jellemző symptómákat a többi körülményekkel összehasonlítván, válaszszunk illendő gyógyszereket, melyeknek bevételét a 134. lapon általában érintettem.

S z á j f á j á s.

Ezen általános nevezet alatt a nemorvosi közönség azon fekélyeket érti, melyek részint a foghúson, részint a szájnak belső részein szoknak támadni, nagy fájdalmat, rothadt szagot és bő nyálfolyást okozók; a foghús egyszersmind poshadt, megdagad és könnyen vérzik. Legtöbb esetben fő orvosság itt a

Merc. v., ha ez néhány nap alatt nem működnék, jó az

Ac. nitric., kivált ha ezen fekélyek nagyobb adagban használt *mercur.* után támadtak.

Ac. muriat., főleg ha a nyelvet foglalták el ezen fekélyek; a fájdalom nagy, a nyelv mozgatása nehéz.

Carbo v., ha a foghús könnyen vérzik, a beteg szája kellemetlen szagu. Az *arsenic* szintén figyelmet érdemel.

Három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden külszer használata nélkül, adjunk be minden három órában egy kanállal.

Száj-bajokban e következő orvosságokra utalom olvasóimat: egyes symptómák, egyes körülményekre nézve.

Szájbőr-lehámítás: *sulphur, ranunculus.*

Forró ital vagy étel után történt száj-égetés ellen: *causticum*-ból (ennek 3-ik dil.) három cseppet keverjünk 3 evőkanálnyi vízben, ezt tartván szánkban egy ideig.

Kinövés a száj-padlaton vagy az arcz belső falain: *staphys.*

Szokottnál vörösebb szájpadlat: *bellad.*

Ránczos bőr a szájbán: *phosphor.*

Nyelesap (Zäpfchen) daganat: *bellad., mercur, nux, senega, silica, sulphur.*

Sebhedt szájpadlat (Wundheit): *ac. nitri, ac. phosphor., pulsat., mezereum.*

Száj-hólyagok: *baryta, calcarea, chamom., mezereum, natrum m., rhodod., spigelia, staphys, sulphur*; — csipők: *natrum m., rhodod.*; — égetők: *ammonium mur., argent., bryonia, argilla, mezereum, capsicum, natrum m., spigelia.*

Apró hólyagocskák: *arsen., mercur, sulphur, thuja.*

Fekélyek: *agnus, jod, mercur, ac. nitri, ac. phosphor., petroleum*, — csipők: *natrum m., caustic., mercur, ac. phosphor* — viszketők: *china*; — szúrók: *ac. nitri.*

Büdös fekélyek: *arsenic., carbo v., lycopod., mercur, silica.*

Vadhus: *graphit., petroleum, sepia, silica.*

Bujasenyves fekélyek: *mercur*, — mercurialis szerek után: *ac. nitri, aurum, carbo v., silica.*

Csontszu (Knochenfrass): *aurum.*

Száj-rothadás (Mundfäule stomacace) ellen: *mercur sol.*, vagy *nux vom.*, *ac. nitri*, *sulphur*, *staphys.*—Ha pedig mercurialis szerek után támadt: *ac. nitri*, *carbo v.*, *hepar* vagy *sulphur sat.*

Vizrák (Wasserkrebs, noma). Ennek nevezzük a száj-üregben támadt fehéres, vöröses, vagy azonnal feketés csomócskát vagy hólyagocskát, mely roszul táplált, rosz légben élő 2–10 éves gyermekeket hirtelen lep meg. E mellett az arcz, ajkak, szempillák megdagadnak; a kül-bőr sápadt mint a viasz és fényes mint a zsirtól; a fül- és nyak-mirigyek megdagadnak. Fölfakadván rövid idő alatt a hólyagcsa bűdös evet ürít ki; közönségesen a pofa közepén támadván, fölemésztí a puha részeket, megtámadja a fogakat, csontokat és néhány nap alatt az eleinte sápadt arcz, ajkak, szempillák, puha, rothadt gyurmává (*Masse*) változnak. Első napokban nincs lázza a betegnek; később légzése szorongó, ütérverése sebes, kicsi, hasmenés stb. mellett Javulás jelei: a bűdös szag eltünése, az ev (*Jauche*) helyett jóindulatu geny-szivárgás a fekélyből, a fekély fölületén a kezdő granulatio. Itt a *sulphur*, *calcareea*, *silica*, vagy a *kreosot*, *carbo veg.* célhoz vezetendnek.

Nyálfolyás (*Speichelfluss*): *bellad.*, *granat*, *canthar.*, *colchicum*, *digit.*, *dulcam.*, *euphr.*, *croton*, *mercur*, *ac. nitri*, *pulsat.*, *spongia*, *sulphur*, *veratrum*;

— mercurialis szerek után: *jod*, *sulphur*;

— hányásra ingerlő: *euphr.*, *pulsat.*;

— nyulós (*Zäh*): *argent.*, *camphora*; tapadozó: *cannabis*; vastag: *nux m.*;

— véres: *argent.*, *canthar.*, *clematis*, *indigo*, *rhus*, *nux*, *staphys.*, *sulphur*;

— vizenyős, hideg nyálfolyás: *asarum*.

Sárga nyák: *rhus*; — vörös: *sabina*; — keserű: *thuja*; — édes: *digit.*, *phosphor*, *plumbum*, *pulsat.*, *sabadilla*; — sós: *euphr.*, *hyosciam.*, *mercur s.*, *phosphor*, *sepia*, *veratrum*, *verbascum*; — savanyu: *calcareea*, *ig-*

- natia, stannum, alumina*; — ércz izü: *ranunc., zincum*; — rosz szagu: *digit., mercur.* *)
- Száj-iz: nyákos (schleimig) száj-iz: *arnica, bellad., lycopod., petrol., phosphor, rhus, senega*;
- tapadozó: *nux mosch.*; vizenyös (wässricht): *capsicum, china, staphys.*;
- kellemetlen: *sabadilla, selenium*;
- genyforma: *pulsat.*; rothadt: *arnica, bryonia, chamom., cyclamen, mercur, natrum m., petrol., pulsat., rhus, sepia, sulphur, veratrum*;
- zsiros: *ac. muriat., causticum, sabina*; krétaiz: *nux mosch.*;
- föld-iz: *hepar, nux mosch., pulsat., strontiana*;
- sajt-iz: *phellandr., phosphor*; vér-iz: *alumina, ferrum, sabina, zincum*;
- növény-iz: *nux v., phosphor, stannum, veratrum*;
- keserü: *aconit, antimon., arnica, bryonia, carbo v., chamom., china, graphit., lycopod., pulsat., sabina, spongia, veratrum*;
- savanyú: *baryta, calc., capsic., cocculus, lycopod., natrum m., ac. nitri, nux v., phosphor, sepia, sulphur*;
- édes: *cuprum, mercur, platina, plumbum, sabadilla, squilla, aurum, crocus*;
- sós: *arsen., carbo v., mercur, zincum*;
- ércz-iz: *agnus, cocculus, mercur, senega*;
- szappan-iz: *dulcam., jod*; vizelet-iz: *senega*;
- borsos-menta-iz: *veratrum*; éles iz: *rhus.*
- Izetlenség: *bryonia, china, ipecac., staphys., pulsat., thuja.*
- Száj-szag: mint a keléstől: *ac. nitri*; földszag: *manganum*; sajt-szag: *aurum*; foghagymaszag: *petroleum*; retek-szag: *agaricus*; szurokszag: *cantharis*; vizelet-szag: *graphiles*;
- rothadt szag: *alumina, aurum, bryonia, graphites, lycopodium, ac. nitri, pulsat., sabina*;

*) Ha a nyálfolyás más betegségek, például: torok-, nyelvgyulladás, vagy csorvás állapot, hysteriának sat. symptomája, — ekkor az ezek elleni szerek használandók; valamint, midőn a nyálfolyás: havitisztulás, lábizzadás, kütegek elnyomatása után támad, — ekkor ismét ezen betegségeknel találandjuk fel az orvosságokat,

- bűdös szag: *agaricus*, *anacardium*, *arsenicum*, *bryonia*, *lycopod.*, *mercur*, *ac. nitri*, *petroleum*, *sepia*, *spigelia*, *sulphur*, *verbascum*;
- fiatal egyéneknél: *pulsat.*, *sepia*; görvélyeseknél: *silica*; reggel: *nux vom.*

Érzelmek. Szárazság: *aconit*, *carbo v.*, *cyclamen*, *helleborus*, *staphys.*, *veratrum*;

- forróság: *aconit*, *carbo v.*, *chamom.*, *colchicum*; hidegség: *veratrum*;

- oly érzés, mintha a nyelcsap hosszabb lenne: *crocus*, *dulcam.*, *platina*;

- sebszerű fájdalom: *agaricus*, *alumina*, *causticum*, *digit.*, *sabadilla*; hemzsegség: *zincum*;

- csipő: *carbo v.*, *mezereum*, *ranunculus*;

- fűró: *aurum*; — égető: *chamom.*, *carbo v.*, *camphora*, *mezereum*, *ranunculus*, *squilla*, *veratr.*

A szájszegletnek hátra és fölfelé húzatása és e helyzetben való maradása: (kutyagörcs, — spasmus cynicus): *cham.*, *bellad.*, *ignatia*, *ipéc.*, *puls.*, *arnica*, *tart.*
E görcs a görcsnevetéstől abban különbözik, hogy a görcsnevetésben a szájszeglet nem marad egy helyzetben, hanem itt a rángások egymásután következnek.

A nyeldekét (Rachen) és nyelcsőt (Schlund) illetőleg, az érzelmek minőségéhez képest e szerekből választhatunk:

Nyák-gyülem (Schleim-anhäufung): *argent.*, *carbo v.*, *caustic.*, *pulsat.*, *ranunculus*, *senega*, *silica*, *stannum*, *zincum*; nyulós: *pulsat.*, *ranunculus*, *senega*;

- tapadozó: *phosphor*, *ac. phosphor.*, *psorin*;

- hákogásra készítő: *hepar*, *lycopod.*, *phosphor*, *platina*, *sepia*;

- fehér vagy sárga: *spigelia*; zöldes: *colchicum*; hamuszínű: *argent.*; vörös mint a vér: *thuja*; véres: *alum.*, *sepia*;

- turha-darabokban: *agaricus*, *senega*.

Oly érzés mintha valami fölfelé tolna (Aufsteigen): *conium*, *lycopod.*, *plumbum*, *ranunculus*, *spigelia*, — forró: *phosphor*, *mercur*, — hideg: *causticum*;

- mintha golyó tolnának fölfelé: *conium*, *plumbum*;

— czövek-érzés: *graphit.*, *hepar*, *ignatia*, *nux*, *natrum*, *plumbum*, *sabadilla*, *sepia*, *sulphur*;

— hajszál-érzés: *sulphur*; szálfka-érzés: *hepar*.

Zörejzel járó nyelés: *arnica*, *cuprum*, *laurocerasus*.

Késztetés a nyelésre: *bellad.*, *causticum*, *mercur*.

Akadályozott nyelés: *arnica*, *arsenic.*, *bellad.*, *cantharis*, *cicuta*, *cina*, *hyosciamus*, *laurocerasus*, *lycopod*, *opium*, *plumbum*, *stramon.*, — a folyadékokra nézve: *bellad.*, *cantharis*, — az ételekre nézve: *silica*; — nyelésen kívül érezhető akadály: *ignatia*, *manganum*, *nux*, *zincum*; — nyelés alatt: *bellad.*, *lycopod.*, *rhus*, *sulphur*, *sabina*, *thuja*, — üres nyelés alatt: *bryonia*, *lachesis*, *mercur*.

Szorosság érzelme: *calcareea*, *aurum*, *capsicum*, *chelidonium*, *mezereum*, *veratrum*, — a lenyelendő ital az orron jő ki: *bellad.*, *mercur*, *petroleum*, — az étel az orrjáraton (Choanen): *silica*.

Fojtogatás (Würgen): *cantharis*, *chelidonium*, *graphit.*, *ranunculus*, *sabina*, *veratrum*.

Összefűzés (Zusammenschnüren): *alum*, *hyosc.*, *ignatia*, *mezereum*, *platina*, *stramonium*, *veratrum*.

Összehúzó érzelem: *aconit.*, *baryta*, *ac. phosphor.*, *ranunculus sc.*

Összenövési érzelem: *ac. nitri*.

Kaparás: *carbo v.*, *crocus*, *graphit.*, *hepar*, *phosphor*, *teucrium*.

Égetés: *aconit.*, *arnica*, *arsenic.*, *carbo v.*, *cantharis*, *chamom.*, *lycopod.*, *mercur*, *ranunculus*, *rhodod.*, *sabadil.*, *secale*, *veratrum*.

Görcs: *bellad.*, *calcareea*, *conium*, *laurocerasus*, *platina*, *stramon.*, *zincum*.

Feszítő fájdalom: *chelidonium*, *pulsat.*, *sepia*, *stannum*.

— sebszerü: *argent.*, *arsenic.*, *bryonia*, *causticum*, *lycop.*, *mercur*, *ac. phosphor.*, *ac. nitri*, *pulsat.*, *thuja*, *zincum*, *psorin*, — meleg étel, ital után: *alumina*.

Csuklás: *ammonium*, *lycop.*, *nicol.*, *nux*, *hyosc.*, *ignatia*, (nézzük tovább a „gyomorbántalmak“ közt).

A gyógyszerek bevételeét nézzük 134. lapon.

S ü l y.

(Vérsenyv — Skorbut)

Ezen nyavalyaszokatlan bágyadtsággal, lankadtsággal, levertséggel, roszkedvüsséggel kezdődik. A betegek legkisebb mozgásra is elfáradnak. Ezután elenyészik az étvágy és csak zöldségeket, savanyús ételeket kíván a beteg; arca halovány, sárga színű és duzzadt; bőre száraz, viszkető s előbbutóbb különféle nagyságu vörös, barna színű és fekete szélekkel körülvelt foltok jelennek meg a lábszárakon, a honnét tovább is elterjednek; a foghús duzzadt, eleinte viszkető, azután lágy mint a szivacs (spongia), ólom színű; rosz büzü mocsokkal fedve, a legcsekélyebb megilletésre vérzik; a beteg lehelete kellemetlen szagu, szájíze poshadt; légzése szorongó, látása gyenge. A nyavalya növekedtével növekszik a beteg bágyadtsága; arca összeesik és színere nagyon megváltozik; a foghús daganata és rothadt indulata nő; a foghús önkényt vérzik, a fogak megfeketülnek, feketékké válnak a végtagokon levő foltok is, melyek a többi testre jobban jobban elterjednek, és valódi patécs vagy kedvezőbb esetben Werlhoff-féle *) küteget képeznek; ezen fekete foltok

*) Mivel itt a Werlhoff-foltokat említem, a Werlhoff-foltos kórról (morbus maculosus W.) is irok röviden. E kór több esetben rögtön lép fel. A bőrön támadt foltok hasonlóak a patécskékhez, kicsi, vörös, néha kékes vagy feketés, gömbölyű, lencse-nagyságu, balha-csípéshez némileg hasonló foltokat képezvén a bőrön, melyek másod nap zöldesek lesznek és ekkor hasonlóak ismét az ütés-okozta foltokhoz; viszketést nem okoznak és a bőrnek lehám-lása nélkül mulnak el közönségesen kilencz nap alatt, gyógyításunk mellett hamarább. Ezen foltokhoz néha különféle vérzések csatlakoznak, milyen a száj-vérzés; de láza a betegnek nincsen, noha azért mégis nagy gyengeséget érez, étvágya nincs, feje kábult, egész teste hideg. Magában nem aggasztó e kór és csak nagyobb vérzések, gyöngeség, vízkóros tünetmények által lehet veszélyes. A betegség csekélyebb formáját legyőzendő a *belladonna*, vagy a *bryonia*; — de ha nagyobb vérzések, gyöngeség, vízkóros tünetmények csatlakoznak e nyavalyához, ekkor az *ac. sulphur.*, *rhus*, *phosphor*, vízkóros esetben pedig leginkább az *arsenicum* hasznosak, mely utóbbi nagyobb vérzések, szembetünő gyöngeség alkalmával is igénybe veendő. — *Öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden három órában adjunk be egy kanállal.*

később igen rossz indulatu fekélyekké változnak, legcsekélyebb nyomásra megfenékednek; a beteg vért köp és okád, egyszersmind vizelet, székletétel által is vér ürül ki. — Továbbá kifejlik a rothasztó láz, a beteg nagy forróságot és nagy szomjat érez, igen nyugtalan és félrebeszél; a gyengítő vérfolyások eltartanak; a foghus, sőt az egész szájüreg fölülte poshadt; a fogak kihullanak, a fekete foltok felfakadnak és csunya fekélyekké válnak; a gyengeség oly nagygyá lesz, hogy a beteg legcsekélyebb mozgások alatt is elájul. Ezen betegségnak kezdetén, néha később is hatalmas gyógyszer minden külszerek használata nélkül a

Mercurius v. De ha épen e szerreli visszaélés okozá a betegséget, ekkor e helyett használ a

Carbo veg., vagy akkor is, ha igen sós eledelek, u. m. beszózott vagy füstölt husnak vagy halnak bővebb evése okozá a súlyt.

Nux vomica, ha testi mozgások hiánya szolgál okul ezen nyavalyára olyanoknál, kik szobai zárt életet viselnek.

Acidum nitri, nagyobb mennyiségben bevett higan-y-okozta súly ellen különösen, de egyébiránt is hasznos; ha barna színű foltok jelennek meg a testen; ha ezek rossz indulatu fekélyekké válnak, ha a beteg lehelte bűdös, rothadt szagu; szájfekélyei igen csunyak és a beteg igen gyenge.

Acidum muriaticum, hasonló körülményekben, ha igen gyenge és félrebeszél a beteg és a rothasztó láznak minden jelei mutatkoznak.

Arsenicum, szintén a betegség nagyobb fokán, ha egyszersmind gyengítő vérfolyások jelennek meg, ha a beteg nagy forróságot és szomjat érez; igen nyugtalan és félrebeszél, ha oly gyenge, hogy legcsekélyebb mozgások alatt elájul. Ily esetben ajánlom a *kreosot*-ot, vagy a *crotalust* is.

Ezen szerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, eleinte minden 2, később minden 3 órában adjunk egy kanállal.

Nyelv-gyuladás.

Nyelv-gyuladás egyedül ritkán, legtöbbször torokgyuladással összekötve fordul elő. Ezen gyuladást megismerhetni a gyuladás közönséges jeleiből, melyenek: a daganat, vörösség, melegség, fájdalom és a megakadályozott munkálat. A daganat némelykor oly fontos, hogy a nyelv alig fér a szájüregbe, mely miatt a nyelés és beszélés megakadályoztatik. A többi beteges jelenségekhez tartoznak: a nagy szomj, nyugtalanság, álmatlanság, fejfájás, az arc vörössége, a szemek könnyezése, étvágytalanság, végre a gyuladás fokához képest nagyobb kisebb láz. Ha a beteg nagy forróságot, szomjat érezne, a láz lecsillapítására jó eleinte az

Aconitum, melyből minden órában adhatunk három golyócskát; egy-két bevételre bő izzadást tapasztalván, az utolsó bevételtől három órát számítván, adjunk:

Mercur v., mi igen hatalmas szer ezen bajban, melyet azonnal is adhatunk, ha a láz nem fontos, a beteg forrósága nem fölötte nagy; ezen gyógyszerre a fájdalom, vörösség, daganat kisebbülni és egészen is el fognak mulni. Sőt ha későn jön a beteg segélyért, ha a gyuladás egyedésbe megy által (mi nem ritkán történik), vagy ha a nyelvnek részszerinti megkeményedése következnék, — ekkor szintén a *mercur.* megfelelőend várakozásunknak.

Arnica, ha a nyelv-gyuladás annak megharapása, vagy akármilyen módon történt megsebesítése által jön elő.

Belladonna, ha egyedül a *mercur.* nem lenne elég, ezzel felváltva, hasznos.

Arsenicum, veszedelmes esetekben, ha a gyuladás kimenete fenével (Brand) fenyegetne.

Ezen szerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk minden órában egy kanállal; javulást érezvén, minden 3 órában.

A nyelven előforduló különféle bántalmakban ezen specificus szerek adhatnak irányt a választásban:

Szokottnál vörösebb nyelv: *bellad.*, *chamom.*, *hyosciamus*, *ranunculus*, *veratrum*;

— sötétvörös: *bryonia*; — kék: *digitalis*, *indigo*, *sabadil.*;

— barna: *arsenic.*, *china*, *plumbum*, *secale*, *sulphur*;

— fekete: *arsenic.*, *nux*, *opium*, *veratrum*;

— száraz nyelv: *arsenic.*, *bryonia*, *bellad.*, *dulcam.*, *nux*, *sulphur*, *veratrum*.

Szemölcs a nyelven: *crocus*.

Nyelv-béka (Fröschlein) a nyelv alatt: *calcarea*, *mercur*, *thuja*.

Bőrhámlás: *ranunculus*.

Nyelv-daganat: *arsenic.*, *bellad.*, *helleborus*, *mercur*, *crotalus*, — egyoldali: *silica*.

Fölrepedezett nyelv: *bellad.*, *arsenic.*, *chamom.*, *nux*, *spigelia*, *veratrum*.

Csomócskák a nyelven: *manganum*, *staphys*.

Kemény nyelv: *mercur*.

Himlőféle kütég a nyelven: *ac. muriat.*

Hólyagok: *ammonium m.*, *argent.*, *bryonia*, *calcarea*, *graphites*, *natrum m.*, *sepia*, — csipők: *natrum m.*, *rhodod.*, — szűrők: *chamom.*, *spongia*, — seb gyanánt fájók: *argilla*, *sulphur*, — égetők: *mezereum*, *ammonium*, *argent.*, *capsicum*, *bryonia*, *natrum m.*, *spigelia*.

Apró hólyagesák: *agaricus*, *borax*, *jod*, *mercur*, *arsen.*

Sebhedt nyelv (Wundheit d. Z.): *agaricus*, *carbo v.*, *digil.*, *sepia*, *silica*.

Fekélyek: *agaricus*, *china*, *graphites*, *natrum m.*, *silica*, — a nyelvféken (Bändchen): *agaricus*.

Nyelvrák: (nézzük a „rákot“).

Érzelmek. Oly érzés, mintha hajsza lenne a nyelven: *natrum m.*, *silica*;

— mintha a nyelvőr lehámlott volna: *agaricus*;

— mintha a nyelv sebes lenne: *alumina*, *antimon.*, *causticum*, *graphites*, *thuja*;

— mint nyelv-égetés után: *hyosciamus*, *platina*, *pulsat.*, *sabadilla*, *sepia*.

Nyelvforróság érzelme: *bellad* Hidegség érzete: *veratrum*.

Szárazság érzete: *arsen.*, *bellad.*, *calcarea*.

- Csipő érzelem: *ac. phosphor., ignatia*;
 — fúró: *clematis*; — metsző: *baryta, cicuta*;
 — szúró: *aconit, a c. nitri, phosphor, staphys.*;
 — égető: *aconit, arsenic, ac. phosphor., ranunculus, senega, veratrum*;
 — kopogó: *calcareo, sulphur.*
 Hemzsegés: *aconit, secale.*
 Zsibbadás: *colchicum, hyosciamus, lycopod., natrum m., pulsat.*
 Nyelv-fesz (Steifigkeit): *colchicum, natrum m.*
 Nyelv-bénulat: *caust., dulcam., nux m., opium, hyosc., stramon., lachesis.*
 Nyelvrángás (Convulsion): *chamom., secale.*
 Nyelv-görcs: *ruta.*
 Nyelv-nehézség: *anacard., bellad., carbo v., lycop., plumbum.*
 Nehezen eső beszélés: *anacard., aurum, bellad., calcarea, cannabis, cicuta, conium, graphites, mezereum, nux, opium, secale, stannum,* — guta-ütés után: *baryta, laurocerasus.*
 Hebegés (Stottern): *bellad., euphr., mercur, secale, stramonium, veratrum.*
 Némaság — Sprachlosigkeit — (midőn e baj nem születési hiba, hanem betegség következtében fejlődött tünet): *bellad., caustic., cuprum, hyosc., laurocerasus, mercur, plumbum, stramon., veratrum.*
A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 134. lapon.

F o g - f á j á s.

Mily bizonytalan minden külszer működése a fogfájásban, tudják azok, kik ennek leirhatlan kinjait gyakrabban keserűen érezték. Hasonszenvi gyógyszereink munkálata sokkal biztosabban s gyorsabban a fájdalmak elűzésére, mellőzvéni mindennemű külszert. De miután a fogfájás tömérdek változásokkal kinozza a beteget, és így ennek kiirtására több a gyógyszer: ezek közül jól választjuk ki azon orvosságot, mely a gyógyítandó fogfá-

jáshoz leghasonlóbb, mert másképp el nem találván az illő szert, nem segítünk keservesen kinlódó betegeinken. Hogy pedig ez minél könnyebben történjék, kérdezzük ki jól a szenvedőt e következő pontok szerint:

1. Roszak-e a fogak? inognak-e? dagadt-e a foghús? vérzik-e? fekélyes-e? dagadt-e egyszersmind az arcz? 2. Vértolulással van-e összekötve a fogfájás és szomjusággal? vagy szomj nélkül? Szorulással-e? hasmenéssel-e? vagy nyálfolyással. 3. Meghűtés okozta-e a fogfájást? Az egész fogsor fáj-e? vagy csak egyik oldalon; és nem terjed-e a fülíg, arczig, állsontokig? 4. Nagyobbodik-e a fájás hideg levegőben, szélben, léghuzamban? vagy pedig enyhül hideg levegőben, vagy hideg víz alkalmazása által? 5. Nagyobb-e a fájás melegre, meleg szobában, ágyban, meleg italra, ételre? vagy kisebb? 6. Nagyobb-e az evésnél, ivásnál, dohányzásnál? szájmozgásnál? vagy kisebb a rágásnál, nyomásnál, piszkálásnál? 7. Nagyobb-e, midőn fájdalmas oldalára fekszik a szenvedő, vagy ekkor kisebb? vagy ismét nagyobb, midőn egészséges oldalán akar nyugodni a beteg? 8. Nagyobb-e az ülésnél? este az ágyban? vagy éjjel, éjfél előtt, éjfél után, vagy reggel korán, dél előtt? Ezenfölül figyelembe vegyük mindenkor a beteg mérsékményét (temperamentum), kedélyét sat., de erről már általánosan tettem említést.

Majd minden fogfájást ezek közül néhány jelenség kitünőleg jellemez (igy a tavaszi fogfájás némelykor egyoldali fülszaggyal jár, szabad levegőben enyhül, melegre s kivált este növekszik; ezen kitünő jelenségeknek legtöbbször megfelelő a *pulsatilla*); ezekre figyeljünk leginkább és keressünk oly gyógyszert, mely néhány főjelenségnek különösen megfelel.

Chamomilla segít sok fogfájásban, különösen gyermekeknél és olyan egyéneknél, kiknek gyakran adódik alkalom a haragra, kik szenvedélyes baráti a kávénak; a nőknél, főképp ha tisztulás előtt szenvednek fogfájásban; ha a fájdalom nemcsak szu-ette fogakban, hanem egész fogsorban legtöbbször csak az egyik oldalon dühöng és innét a halántékig, fülíg terjed; ha meghűtés okozá a

fogfájást és az arc is dagadt, ha a fájdalom-rohamok annyira gyötrik a szenvedőt, hogy ezek elviselhetleneknek látszanak és a beteget majd haragossá, majd siránkozóvá teszik; az ágy melege által nagyobbodnak, valamint evés ivás után, legyenek ezek melegék, vagy hidegek; néha hasmenéssel van összekötve a fogfájás; ha havitisztulás alatt, vagy után szok megjelenni.

Nux vomica segít főleg heves egyéneknél, kik kávé- és szeszes italokhoz szoktak; ha meghűtés után fáj a fog és úgy tetszik, mintha inogna, vagy mintha hosszabb lenne; ha csak egy szu-ette fog fáj oly érzéssel mintha fúrnák, vagy ha szaggatást, szúrást több fogban érez a beteg, fájdalmat érezvén az állkapocsban is, mely a halántékig, fülíig terjed; ha reggel néha már az ágyban jön a fájás; rágás, evés, mozgás alkalmával nagyobb; különösen ha hideg ital vagy lég éri az odvas fogat; meleg által enyhül; ha egyszersmind szorulásban szenved a beteg.

Pulsatilla, szelid csendes egyéneknél, nőknél főleg hasznos, ha terhes állapotban is kapnak fogfájást, különösen tavaszi időben előforduló fogfájásban egyoldali fül- s fejszaggyatással, ha szúrást, szaggatást, rángatást, kopogást érez a beteg odvas vagy máskép egészséges fogában; ha a fájás nagyobbodik meleg után, meleg szobában, ágyban, nagyobb ülés mint járás idején, nagyobb piszkálás által; enyhül szabad levegőben, vagy rágás, nyomás által; leginkább este jön, néha forrósággal, de szomj nélkül; ritkán reggel.

Spongia m., ha fogfájás alatt bel-szorongást, nyugtalanságot érez a beteg; ha a mirigyek meg vannak dagadva és kemények; ha nyálfolyása van; szuró, viszkető fájdalmat érez fogaiban; a foghus szintén dagadt; rágás alatt nagyobb a fájdalom; ha fej felé tolul a vér. Ajánlom e szert.

Bryonia különösen működik haragos, heves egyéneknél, ha az egészséges fogak jobban fájnak mint a romlottak; ha a szaggatás, szúrás fülíig terjed, ha úgy tetszik a betegnek, mintha fogai hosszabbak lennének, evés alkalmával pedig mintha minden harapásra kiesné-

nek a fogak; ha a fájás enyhül, midőn beteg oldalára fekszik a szenvedő, nagyobbodik, ha egészséges részén akar nyugodni; nagyobbodik a lég beszívásánál, nemkülönben meleg, vagy dohányzás által; enyhül szabad levegőben, ha a fájdalom majd az egyik majd a másik fogba jön, és a fejben itt-ott szaggatást és egyéb fájdalmat érezhetni, ha szorulásban szenved a beteg.

Belladonna, kivált nőknél terhesség alatt is, de másoknál is hathatós, ha nagy szorongások és fájdalmak közt nyugtalanul jár s kel, helyét nem találja a beteg; ha dagadt arcz mellett a fogakban s foghusban finom szúrást, szaggatást, forróságot, égetést érez a beteg, nyál-folyással; ha az odvas fogak, vagy csak egy zápfog szenved; ha a szenvedő szemei is szinte égnek, torka száraz, szomjazik; ha a fájás enyhül nyomás által, vagy ha addig piszkálja fogát a beteg, míg vérzeni kezd; ha nagyobbodik harapás, étel, meleg ital által és szabad levegőben; ha a fájdalmak leginkább éjszakán jönnek, néha ebéd után vagy reggel.

China, ha a fogfájás szakonkint jön, néha mintha elzsibbadnának a fogak, máskor mintha vájnak, erősen nyomnák azokat; sokszor ismét szaggatást, kopogást, vagy tompa fájást érez a szenvedő; a foghus is dagadt, a vér fölfelé tolul, a homlokön és kezeken duzzadtak az erek, a száj száraz, a beteg nyugtalan, légvonalban könnyen visszatér a fájdalom; szoptatás alkalmával ily körülmények közt ajánlható a nőknek és azoknak, kiket a fájás haragra indít, holott máskor nem oly könnyen indulnak fel, főkép ha nyomás által enyhül, érintés vagy mozgás által pedig növekszik.

Aconitum, ha a fogfájás vértolulással van összekötve, fejében nagy hőséget érez a beteg, ha meghűtés okozá a fogfájást. Ha ez egyedül nem használ, *chamomilla* vagy *belladonna* segitend.

Cofea, ha a szenvedő remegés, sirás, szorongás közt oly nagy fájdalmat érez, hogy ezt leírni nem képes; a fájdalom főleg akkor növekszik, midőn a beteg valamibe harap.

Hyosciamus, igen érzékeny, ingerlékeny, gyenge

egyéneknél, kik görcsökben gyakran szenvednek; ha nemcsak a fogban, hanem az arcban, állkapocsban, foghusban is iszonyu szúrást érez a beteg; ha a fog inog, rágásnál mintha ki akarna esni; vagy ha a fájdalom homlokig terjed, egyes fogakban majd itt majd ott érezhető és futó forrósággal, vértolulással van összekötve, hives levegőben kivált reggel felé támad; ha terhesség alatt jön elő a nőknél.

Ignatia, gyöngéd, érzékeny, most víg, majd ismét siránkozó, búsongó egyéneknél, ha a zápfogak úgy fájnak, mintha összezúzták volna; a metsző fogak, mintha vájnak, a többi fogakban pedig sebfájdalmat érez a szenvedő; ha a fájdalmak nagyobbodnak kávé, thea, dohányzás, olvasás után, szintén ebéd után, lefekvéskor, reggel fölkeléskor.

Calcarea c., ha vértolulással jár a fogfájás; ha a szuette fogakban nyomást, rángatást, fúrást, kopogást vagy sebfájdalmat érez a szenvedő; ha a foghus is dagadt, érzékeny, könnyen vérzik, ha meghülés vagy légvonal okozta a fogfájást és ez hidegre, hideg vagy meleg italra sőt neszre is növekszik; ha a nőknél tisztulás alatt, előtt, vagy után jön a fogfájás vagy terhesség alatt. Ez utóbbi esetben jó a *sepia* is.

Antimonium, szuette fogak fájdalma ellen igen hatóságos; ha a különféle fájások este, vagy étel, hideg ital után nagyobbak, szabad levegőben enyhülnek. *)

Rhus, szomorú kedélyű egyéneknél, ha a fogfájás oly érzéssel mutatkozik, mintha a fogak hosszabbak lennének; vagy ha oly fájdalmat érez a szenvedő, milyent foghuzás után érezhetni, néha szaggatással, szúrással; ha a foghus is dagadt, benne égetést, viszketést, zsibongást, vagy oly fájdalmat érezni, mintha fekélyes lenne; ha nagyobb szabad levegőben; meleg által enyhül, közönségesen egyoldali, meghülés vagy harag után támad; néha hasmenéssel van összekötve, ha terhesség alatt kinozza a nőket.

*) *Cariosus* fog fájdalmaiban néhányszor igen jó sikerrel használtam az „*odonton cerosin*“ isopathiai szert, melynek bevétele a leírandó mód szerint történik; nézzük a leírt fogfájás vég sorait.

Arsenicum, ha fogak inognak, néha azon érzéssel, mintha hosszabbak lennének; ha a foghusban égetést, szaggatást érezhetni; ha a fájdalom növekszik érintés által, vagy ha a beteg fájdalmas oldalára fekszik, nemkülönbén hideg által; enyhül melegített ruhák alkalmazása által, vagy meleg kályha mellett, ha egyszersmind igen gyengének érzi magát a szenvedő.

Mercurius sol., ha több fogban, főleg mégis a megromlottakban szaggatást érez a beteg, vagy szúrást, mely fülíg terjed; ha az arcz feldagad, fáj kivált éjjel; ha a fájdalom nagyobb evés, ivás után, legyen az hideg vagy meleg; nagyobb hideg és főleg nedves levegőben; enyhül meleg, dörzsölés, dohányzás által; ha izzad a beteg, de könnyebbülés nélkül, sőt tagjaiban is fájdalmat érez; ha a fogfájás többnyire egyoldali, arczdaganattal, nyál-folyással összekötve. Különösen, ha a foghus dagadt, fehér, fekélyes, eláll a fogaktól; ha benne égetést, viszketést érezhetni; ha a foghus vérzik, geny szivárog ki belőle.

Különösen működik a *mercurius sol.* akkor is, ha minden fogfájás nélkül csak a foghus dagadt, fekélyes, vérzik vagy geny szivárog belőle; szembetünőleg hathatós több szájbaj, ezek közül a gyakran előforduló és a nyelven is támadni szokott hólyagocskák ellen. *) *Mercuron* kívül, fog-

*) De jó a *mercur* akkor is, midőn a fogfájással vagy a szájüregben mutatkozó több más nyavalyával **nyál-folyás** van összekötve. Midőn pedig más betegségek, például torok-, nyelv-gyuladás, vagy csorvás (saburralis) állapotnak, hysteriának sat. symptomája, — ekkor az ezek elleni szerek használandók; valamint midőn a nyál-folyás: havitisztulás, lábizzadás, kütegek elnyomtatása után támad, ekkor ismét ezen betegségeknel találándunk orvosságokat. — Nagyobb adagban bevett *mercur*-okozta nyál-folyás esetében a *mercur* elleni szerek felelendnek meg célunknak. — Nemkülönbén hasznos a *mercur* **száj-bűz** ellen akkor is, midőn ez más nyilvános nyavalyával nincs összekötve. Ez esetben a *pulsatilla*, *sepia* kivált fiatal nőknél, és a *nux vom*, ha reggel fölkeléskor, — a *silica*, főleg görvélyeseknél, — a *lycopod*, ha rothadt szagot, — *graphites*, ha vizelet-szagot érez az ilyen egyénekkel társalgó, — jótékonyak. Este, reggel három golyócska veendő. Hogy a mercuriális szerek-okozta száj-bűz ellen az előbb említett szerek használandók, világos.

fájás nélküli foghus-daganat, fekély, vérzés ellen nemkülönben hathatósak a következő gyógyszerek is, melyek egyszersmind fogfájás ellen hasznosak:

Hepar sulph., ha a *mercur* várakozásunknak egészen meg nem felel.

Foghus-kinövés ellen a *sulphur*, *staphysagria*, *thuja*.

Sulphur, ha a beteg szúrást, szaggatást, rángatást érez fogaiban, néha az állkapocsban is és a fülben; vagy ha a fájás tompa, vagy ha a fogak hosszabbaknak tetszenek; ha a foghus is dagadt, vérzik, benne kopogást érezni; ha léghuzam vagy meghülés után támad; hideg vízzel öblítvén ki a száját, nagyobbodik, meleg által enyhül.

Carbo veg., hasznos azoknak, kik sok higanynyal éltek; ha a foghus vérzik, a fogtól elvált; a fogak inognak, ha csak nyelvvel érintetnek is; jobban fájnak szintén evés után, kivált a metsző fogak; ha havitisztulás előtt, alatt, vagy után jön a fogfájás, vagy terhesség alatt.

Staphysagria, ha kivált a fogak gyökeit ostromolja a fájás, néha fülíg terjed, ha nagyobb szabad levegőben, hideg ital és étel után, nagyobb éjjel; ha a foghus is vérzik, dagadt, sápadt, fehér, fekélyes; használ akkor is ily körülmények közt, midőn terhes nőket kínoz a fogfájás.

Ha fogfájás után megmarad az arc daganat, ez ellen jó a *chamomilla*; vagy ha a daganat vörös: *mercurius v.*; ha inkább kemény: *arnica*; ha már fel akar fakadni: *hepar sulph.*; — ez higany után is hasznos. — Foghuzás után ajánlható az *arnica*.

Fog-férgesek (*denticolae*) ellen, melyek fölfedezését a mostani microscopiumoknak köszönhetni, legjobb: diluált borszeszszel mosogatni a fogakat.

Ezen gyógyszerek, körülmények szerint illőleg alkalmazva, legtöbb esetben használandanak; rendkívüli esetben forduljunk orvoshoz, miután ezeken kívül van még több szer is a fogfájás ellen, melyeknek elősorolására iven kívántatnának.

Ha igen kínzó a fogfájás, három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden öt perczen

vagy $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást érezvén ritkábban; foghús-daganat ellen, elmaradván a fogfájás, elég minden 2—3 órában bevenni; valamint a foghús-vérzés, sekélyek, szájhólyagocskák ellen is.

Azokat, kik a hom. gyógymódba mint kezdők nincsenek még beavatva, ezen egyes symptómákra figyelemzettem a gyógyszerek választására nézve.

Közönségesen hasznosak az:

Aconit, *aurum*, *hyosciamus*, *graphit.*, ha a fogfájás vértolulással jár.

Chamomilla, ha arczdaganattal van összekötve, *arnica* kemény daganattal.

Lycopod., *pulsatilla*, ha a fogfájás egyoldali arcz- és fülzaggatással mutatkozik;

Bryonia, *alumina*, *arsenic*, ha fogában oly érzése van a betegnek, mintha hosszú volna.

Mercur, ha több odvas fog fáj nyálfolyással.

Staphysagria, ha a fogak gyökeit ostromolja a fájdalom, mely hidegre növekszik.

Clematis, vagy *cofea*: szorongó nyugtalansággal, hánkolódással járó fogfájásban.

Cofea, sirással összekötött fogfájásban.

Arsenic, dühösségre ingerlő fogfájásban.

China, tompa fájdalomban.

Kreosot, különféle fogfájásban, különösen, midőn a fájdalom a felső zápfogokban kezdődik, innét az alsókra megyen át, később a felső melső fogakat ostromolja, aztán az alsókat, a halántékig terjedvén, oly érzéssel, mintha a fogak hosszabbak lennének.

Vásott fogak (*Stumpfheit d. Zähne*) esetében hasznosak a *nux m.*, *capsicum*, *ranuncul.*, *sepia*, *spongia*, *a. c. sulphuricum*.

Fogfájás mellett ha sápadt az arcz: *pulsat.*, — midőn piros: *aconit*, *graphites*, *hyosc.*

Oly érzés mellett, mintha vér tolulna a fogba: *calcarea*; — mintha a fog üres lenne: *coccionella*; — mintha kiszaggatnák a fogat: *ipecac.*, *coccionella*; — mintha

a fog inogna: *bryonia*, *hyosc.*, *mercur*, *nux m.*, *oleander*, *spongia*, *sulphur*; — mintha kihullani akarna: *ac. nitri*, *caustic.*, *stramon.*

Érlüktetés a fogban: *hyosc.*, *mercur*, *pulsat.*, *natrum s.*

Vájó fájdalom a fogban: *bovista*, *calcarea*, *nux v.*, *platina*, *pulsat.*, *ruta*, *senega*, *silica*; összehúzó: *carbo v.*

— sebszerü: *calcarea*, *caustic.*, *graphit.*, *rhus*, *zincum*;

— rángató: *bryonia*, *china*, *clematis*, *pulsat.*, *ranunc.*, *ruta*, *rhus*;

Szűrő f.: *calc.*, *caust.*, *clematis*, *cyclamen*, *conium*, *euphorb.*, *graphit.*, *mercur*, *mezer.*, *phosphor.*, *rhus*, *sabadilla*, *sepia*, *sambucus*, *silica*, *sulphur*; metsző f.: *oleander*, *ranunc.*

— kopogó: *aconit*, *calc.*, *caustic.*, *china*, *coccionella*, *platina*, *pulsat.*, *sabadil.*, *sepia*, *spigelia*, *stramon.*, *natrum s.*;

— szaggató a fogak gyökeiben: *mercur*, *staphys.*, — a fogakban: *agaric.*, *carbo v.*, *china*, *coccionella*, *colchic.*, *lycopod.*, *rhus*, *phosphor.*, *rhodod.*, *staphys.*, *sulphur*, *zincum.*

Lökő f.: *baryta*, *coccionella*, *lycopod.*;

— égető: *baryta*, *mezer.*, *ac.*, *phosphor.*, *sulphur*;

— fűró: *bovista*, *calcarea*, *conium*, *cyclamen*, *gratiola*, *lachesis*, *natrum m.*, *nux v.*, *selenium*, *silica*;

— maró: *calc.*, *carbo v.*, *staphys.*, *thuja*;

— nyomó: *euphorb.*, *nux m.*, *jod*, *china*, *oleander*, *staphys.*, *veratrum*;

— szétfeszítő: *sabina*, *staphys.*, *spigelia*, *ranunc.*

Hemzsegés a fogakban: *rhus*, *secale.*

Viszketeg: *spongia*, *kali c.*, *rhododendron.*

Hidegség érzelme a fogakban: *asarum*, *aranea*, *gratiola*, *rhatannia.*

Fogfájás arcfájdalommal: *arsen.*, *euphorb.*, *kali cb.*, *silica.*

Fázással járó fogfájásban: *euphorb.*, *kali cb.*, *pulsat.*

A nyeldekölőig terjedő fogfájásban: *natrum m.*; — az arczig: *mercur*, *nux v.*, *mezer.*, *hyosc.*;

— egyik részről a másakra terjedő fájdalomban: *managanum*, *pulsat.*, *bryonia*; fülszaggatással: *pulsatilla*, *mercur.*

Havitisztulás előtt, alatt, utáni fogfájásban körül-

mények szerint főleg ezen orvosságokból választhatunk: *chamom.*, *carbo v.*, *calcarea*, *sepia*, *ammonium*.

Terhes állapotban: *calc.*, *sepia*, *carbo v.*, *magnesia cb.*, *ignatia*, *hyosc.*

Ha odvas fogakban van a fájdalom: *antim.*, *china*, *lachesis*, *mercur*, *staphys.*, *mezereum* átalában.

Vizirányos helyzetben növekedő f.: *clematis*.

A szenvedő oldalon való fekvés nagyobb fájdalmat okoz: *arsenic*.

Az egészséges oldalon való fekvés okoz nagyobb f.: *bryonia*, — némi enyhülést érez a beteg, midőn a szenvedő oldalon fekszik: *bryonia*.

Érintés által nagyobbodó f.: *bellad.*, *china*, *euphorb.*, *nux v.*, *rhodod*.

Piszkálás által f.: *pulsat*.

— piszkálás, nyomás által enyhülés: *bellad.*, *china*;

— dörzsölés által enyhülés: *mercur*.

Évésnél f.: *bryonia*, *cocculus*, *lycopod.*, *puls.*, *sabina*, *kali c*.

Évés által nagyobb f.: *bellad.*, *mercur*, *cantharis*.

Évés után fogf.: *bellad.*, *bryonia*, *lachesis*, *sabina*, *spigelia*, *staphys*.

Kávé után f.: *cham.*, *ignatia*, *nux v*.

Thea után: *thuja*, *ignatia*.

Dohányzás által növekedő f.: *clematis*, *ignatia*, *sabina*;

— enyhülő: *natrum s.*, *mercur*.

Nyugalomban f.: *magnesia cb.*, *bryonia*.

Ha a szabadban való járás enyhít: *antimon.*, *pulsat*, *bovista*, *psorin*;

— ha nagyobb fájdalmat okoz: leginkább a *phosphor*, ezen kívül a *conium*, *nux vom.*, *china*, *spigelia*, *sulphur* hasznosak.

Léghezamától fogf.: *calcarea*, vagy *china*, *sepia*, *sulphur*.

Légbeszívás által előidézett fogf.: *natrum m.*, *staphys.*, vagy *spigelia*.

Hideg légtől f.: *hyosc.*, *staphys.*;

— átalában hidegtől f.: *calcarea*, *mercur*, *spigelia*.

Hideg italtól f.: *antimon.*, *calcarea*, *graphit*, *staphys.*,

— megújuló f.: *nux v*.

— enyhülő: *puls.*, *clematis*, vagy *bryonia*.

Az ágy-meleg által növekedő f.: *mercur, pulsat.*;

— enyhülő: *lycopod.*

— általában meleg által növ. fogf.: *graphit., pulsat.*;

— enyhülő: *arsenic, castoreum, lycopod., rhus, nux v.*

Nedves időben fogf.: *rhodod., mercur.*

Reggeli f.: *hyosc., phosphor.* — reggel növekedő: *staphys.*

Éjjel: *magnesia cb., pulsat, silica, petrol.*

Esti fogf.: *mercur, sulphur, sabina*, — este növekedő: *ac. sulphur., pulsat.*

Fájás nélküli odvas fogak: *kreosot, sepia, staphys.*

Sárga fogak: *ac. nitri, ac. phosphor., lycopod., jod.*

Fekete fogak: *mercur, plumb., sepia, staph., squilla.*

Büdös fogak: *calcarea, rhus, plumbum.* Ezen utóbbi esetekben ritkábban veendő a gyógyszerek (minden 2—3 nap reggel este 3 golyó), holott a fogfájásban az említett gyakori bevétel elkerülhetlenül szükséges.

Ennyi körülmény tekintetbevételé miatt, nehéz ugyan a fogfájás gyógyítása; mindemellett rövid idő alatt sikerülend a gyógyítás: összeegyeztetvén minden egyes körülményt a gyógyítandó fogfájás symptomáival — és így több gyógyszer közül azon orvosságot választván, mely legtöbb tekintetben felel meg a gyógyítandó fogfájás symptomáinak. A jól kiszemelt gyógyszer néha igen rövid idő alatt irtja ki a legdühösb fájdalmakat; — azért más orvossággal cseréljük fel azon beadott orvosságot, mely legfőlebb 1—2 óra alatt épen semmi enyhülést sem okozott. Hogy az illendő, azaz a jelenlevő symptomákkal megegyező szerek szagolása néha igen rövid idő alatt használ, tagadhatlan.

A foghúson előforduló különféle bajokban ezen jellemző körülmények adhatnak irányt a specificus gyógyszerek választásában:

Elálló foghús: *antim., calcarea, mercur, phosphor.*

Felporhanyodott foghús (Auflockerung): *argent., jod, ac. phosphor., terebenthina.*

Rothadt foghús: *natrum m., nux vom.,*

— súlyös (skorbutisches Zf.): *kreosot, mercur, ac. muriat.*

Foghús-vérzés: *antim.*, *argent.*, *arsenicum*, *aurum*, *crotalus*, *carbo v*, *graphites*, *nux*, *phosphor*, *sepia*, *staphysagria*.

Vizrák (Wasserkrebs, noma): *sulphur*, *silica*, *calcareea*.

Fehér foghús: *mercur*, *ac. nitri*, *staphys*, *zincum*.

Gyuladás: *aconit*, ez után *jod*, *nux*, *phosphor*, *silica*.

Foghús-kinövés: *staphys*.

Daganat: *ammonium*, *baryta*, *calcareea*, *graphit.*, *lycopod.*, *mercur*, *nux*, *phosphor*, *sulphur*;

— fehér daganat: *sabinu*, — vörös: *carbo an.*, *ranunculus*.

Csomós daganat: *ac. phosphor.*, *plumbum*, *staphys*.

Égető hólyagesák: *mezereum*.

Geny-hólyagesák: *carbo an.*, *petroleum*.

Sebhedt foghús (Wundheit d. Zf.): *carbo v*, *digitalis*, *ac. nitri*, *silica*.

Foghús-fekélyek (Geschwüre): *jod*, *kreosot*, *lycop.*, *mercur*;

— elágazott fehér fekélyek (Zacken): *mercur*;

— fekély a fog mellett: *agnus*;

— sipolyos fekélyek (Fistelgeschwüre): *calcar.*, *causticum*, *lycopod.*, *natrum m.*, *silica*.

Érzelmek. Szuró fájdalom a foghúsban: *bellad.*, *calcareea*, *lycopod.*, *pulsatilla*;

— sebszerü (Wundheitschmerz): *alumina*, *bryonia*, *graphites*, *mercur*, *nux*, *rhus*, *thuja*;

— szaggató: *colchic.*, *lycopod.*, *staphys.*, *teucrium*;

— égető: *aconit*, *mercur*, *bellad.*, *rhus*, *petroleum*;

— húzó: *capsicum*, *staphysagria*;

— rángató: *lycopod.*

Hemzsegés a foghúsban: *arnica*, *secale*.

A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 134. lapon.

II.

A TOROK ÉS MELLBEN.

Különösen:

A h u r u t.

(Katarrhus).

A hurut a takony-hártyának beteges, gyuladáshoz közelgető állapotában áll, melynek következtében mind mennyiségre mind mineműségre nézve rendetlenül választatik el a takony. — Különféle helyére nézve különféle nevet kap: így náthának nevezetik, ha az orrban foglal helyet; rekedtségnek, ha a gégét lepi meg; tulajdonképeni hurutnak, ha a gögsíp (légcső — Luftröhre) takonyhártyája szenved. — Minden hurut két időszakon megy keresztül. — Az egyik a gyulasztó állapotnak időszaka; erre mutatnak: a beteg résznek nagyobb érzékenysége, itteni csekély viszkető fájdalom, vörösség, és a takony elválasztásának elnyomatása. A másik pedig a megválásnak időszaka, midőn tudniillik az említett helybeli jelenségek kisebbednek, a takony-elválasztás lassankint visszatér.

A nátháról már szólottam.

A rekedtséget h. uton hamar s könnyen gyógyíthatni ezen szerekkel:

Chamomilla, ha a gögben levő kellemetlen inger köhögésre késztetí a beteget; ha torkában szárazságot, égetést vagy nyulós taknyot érez a beteg; ha indulatos, haragos, beszélni nincs kedve, este felé lázadoz, főleg gyermekeknél.

Nux vomica, ha a rekedt beteg mélyen, szárazon köhög; ha torkában szárazságot, fájdalmat érez; hol hideg-

ről, hol melegről panaszkodik; ingerlékeny, veszekedő, makaes.

Lachesis, ha a rekedtség oly nagy, hogy egy tiszta hangot sem adhat a beteg. Ha a hang tisztátlan: *graphites* használandó chronicus esetben.

Pulsatilla, ha a beteg több nap óta rekedt, torkában szúrást vagy oly fájdalmat érez, mintha sebes volna; ha nyelése fájdalmas, köhög és sok sárga, zöldes, rosz szagu turhát köp ki; melle fáj; gyakran érez hideget szomj nélkül; hol erre, hol ismét amarra jön kívánsága.

Mercurius v., hathatós a rekedtség ellen, ha könnyen izzad a beteg, a nélkül hogy erre könnyebbülne; ha minden csekély meghülés után rekedt.

Carbo veg., hosszadalmas rekedtség ellen, mely reggel, este, vagy sok beszéd után növekszik. Megkísérhetjük e szert azoknál is, kik az éneklésben bizonyos hangot nem képesek kiadni úgy, mint azelőtt; és ha tán nem használna, az elvesztett hangot visszaadhatja az *argentum*.

A tulajdonképeni hurutot hamar lehet orvosolni azon orvosságokkal, melyeket részint a náthánál, részint most a rekedtségnél előhoztam, ha a hurut rekedtséggel, náthával van összekötve; de egyébiránt is hasznosak az ott előhozott orvosszerek.

A hurut gyakran minden láz nélkül, vagy csekély lázzal összekötve fordulhat elő; de néha nyilvános lázzal jár — hurutláz — *Katarrhalieber*, — a beteg nagy forróságot, nagy szomjat érez; fájdalmas köhögése pedig a többi kórjellel növekszik. Ilyenkor tehát *Grippe* vagyis *Influenza* uralgása alatt jó az *aconitum*, minden órában három golyócskát egy ujjnyi vízben; egy-két bevételre bő izzadásba jövén a beteg, az utolsó bevétel után három órára válaszszunk ismét azon szerekből egyet, melyeket a náthánál, rekedtségnél kijelöltem *Öt golyócskát tíz evőkánálnyi vízben felolvasztván, ebből minden 2 órában egy kanállal.*

Influenza (*Grippe*) ellen, ha az említett orvosságok nem használnak, ajánlhatom a

Spigeliát, ha arcz-fájdalma van a betegnek.

Senega, ha torkában csiklandozást, égést érez a beteg;

szünet nélkül ingereltetik a köhögésre, mely miatt nem is fekhetik.

Sabadilla, ha a beteg igen rosszul néz ki, feje kábult és kendőre minduntalan szüksége van.

A hurutláz ellen különösen ajánlom a *nux vomicát*; nemkülönben akkor is ha a hurut láz nélkül van.

Ha ideges vagy rothasztó lázzal jár a hurut, nézzük ezen betegségeket és gyógyítsuk a körülményekhez illő, maga helyén leirt gyógyszerekkel.

K ö h ö g é s .

A *nux vomica* hasznos a köhögés ellen, ha a gőgben és szájpadtalon érezhető csiklandozás erőlteti a beteget köhögésre; ha a köhögés száraz és fájdalmat okoz a fejben, oly érzéssel, mintha a fej szét akarna repedni, szintén fájdalmat okoz a hasban is, oly érzéssel, mintha összezúzatott volna; ha reggel korán fölveri a szenvedőt; ha csak nagynehezen köphet ki valamit a beteg; melle fáj, mintha valami nyomná, szája száraz, szomjazik, olvasás, gondolkodás, mozgás után köhögése nagyobb. Ajánlható különösen heves és szeszies italokhoz szokott egyéneknek, de azért másoknak is hasznos ily körülményekben.

Chamomilla, téli időben meghülés-okozta köhögés ellen; ha a gőgben levő alkalmatlan csiklandozás ingerli a beteget köhögésre; ha a köhögés száraz; éjszakán át, több beszéd által nagyobb; ha reggel felé keserű taknyot köp ki a szenvedő. Főleg gyermekeknek jó.

Calcarea carb. különösen működik kövér gyermekeknek; hasznos általában, ha a köhögés száraz, vagy ha barnás, zöldes, sárgás turhát sokszor ökrendés közt köp ki a beteg; ha melle hörög, este felé forróságot, később hideget és szomjuságot érez a beteg.

Ipecacuanha, ismét gyermekeknek különösen, de másoknak is gyakran hasznos; ha a göresköhögés annyira erőlteti a beteget, hogy arca elpirosodik, elkékül, szinte fuladoz a szenvedő; ha köhögése száraz, csak ritkán köp ki valamit; ha az erős köhögés fájdalmat okoz a hasban is, kivált köldök körül, és vizelésre késztetni a gyermeket.

Belladonna, a görcsköhögésben; midőn alig juthat a beteg légzéshez és a köhögés egész testét megrázkódtatja; ha a köhögésre szünet nélküli ingert érez a légsőben, semmit sem köphet ki a szenvedő, és kevés pökje is véres; ha mellében köhögés alatt szúrást érez, néha a hasban, vagy oly fájdalmat a hasban, mintha benne valami szétszakadt volna.

Hyosciamus, ha a száraz köhögés nagyobb, midőn fekszik a beteg, kisebb, midőn fennül; ha a légsőben létező inger köhögteheti a beteget, melyben légzés alatt hörgést hallhatni; ha a hasizmokban is sebfájdalmat érez és majd mindenkor csak éjjel köhög a beteg.

Ignatia, ha éjjel nappal egyaránt köhög a beteg, néha oly érzéssel, mintha valami összeszorítaná torkát. Búsongóknak ajánlható.

Pulsatilla, ha a beteg hol szárazon köhög, hol ismét kivált reggel felé sok sárgás, sós, néha vérrel vegyült turhát köp ki, a mi őt ökrödésre, hányásra, vizeletre készte.

Veratrum, ha a beteg úgy érzi mintha gyomrából köhögne; a köhögés mély, tompa, üres hangot ad és fájdalmat okoz mind a mellben mind a hasban.

Bryonia, ha valaki meleg szobába jutván azonnal jobban köhög; ha a köhögés száraz, vagy a kevés pök véres, ha minden kehrohámra fájdalmasan szenved a fej is.

Sepia, ha sok sós izü taknyot köp ki a köhögő.

Staphysagria, ha a köhögés genyhez hasonló sárgás köpéssel jár, melyben néha véresíkok (Blutstreife) látszanak.

Mercurius v., ha szárazon köhög a beteg, néha oly erőltetéssel, mintha melle és feje szétrepedne; ha alvás előtt, vagy éjszakán át ingereltetik köhögésre; ha gyermekeknél náthával, rekedtséggel, ökrödéssel, hasmenéssel van összekötve.

Phosphorus, főleg gyenge, szűkmellű, mellbetegségekre hajlandó egyéneknek, ha a gögben alkalmatlan esiklandozás ingerli a beteget köhögésre; ha a köhögés száraz, ital után nő; vagy ha köhögése által genyes, néha vérrel vegyes turhát köp ki a beteg, igen hasznos

Hepar sulphuris, ha a köhögés száraz, rekedt és a beteg sokszor szorongás és fojtogatás érzései közt sirásra fakad; ha az ágyban fekvéskor többet köhög és köhögése mély, fuladozó.

Sulphur, ha a beteg éjjel szárazon köhög, nappal sárgás, zöldes, bűdös turhát, vagy vérrel vegyült genyrt köp ki; ha minden köhögésre mellében egyes szúrást érez; ha melle hörög, feje forró, kezei hidegek.

Ha a köhögés már régi, ennek gyógyítása orvost kíván; hogy pedig a nem rég támadt köhögéstől, náthától minél hamarabb szabaduljon a beteg, — száraz és mérsékelt meleg szobában tartózkodják, óvja magát meghűtéstől. A nedves, hideg, éjszak felé álló szoba ily betegnek csak ártalmára leend és oly könnyen nem gyógyuland. Mindazáltal óvszer gyanánt nem ajánlom a szobai életet azoknak sem, kik hajlandók a köhögésre, midőn már ettől megszabadultak; mert bizonyos, hogy ilyenén elkényeztetése a testnek ezt minden meghűlésre érzékenyebbé, hajlandóbbá teendi. Edzjük a testet hidegviz-mosással és oly könnyen meg nem hűtendjük magunkat. A hidegviz-ivást megengedem még akkor is, midőn a beteg köhög, mert számtalan tapasztalás erősített meg azon hitemben, hogy a hideg friss víz-ivás ilyenkor sem ártalmas.

Köhögés ellen öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben feloldvasztván, beadhatunk minden 2—3 órában egy kanállal; javulást tapasztalván, ritkábban.

A köhögés ellen most elősorolt orvosságok többnyire használandnak, ha a köhögés, meghülés következtében rögtön támad és azonnal orvosoltatik. Makaesabb esetekben azonban, vagy idült (chronicus) köhögésben, az említett orvosságokon kívül másokat is ajánlandok, melyekből a jelenlevő körülmények szerint választjuk ki a legillendőbbet: legillendőbbnek tartván azon szert, mely legtöbb körülménynek megfelel. Figyeljünk tehát jól a következőkre.

A köhögésnek előidézése: a gögben (Kehlkopf) vagy a légcsőben (Luftröhr) fészkelő csiklandozás által:

arnica, bryonia, chamomilla, drosera, euphras., nux v., lycopod., phosphor, rhus, senega, sepia, sulphur.

Inger által: *bellad., drosera, mercur, phosphor, spongia, stannum;*

— inger a gögben: *bellad., chamom., silica, phosphor, rhus, senega, sulphur;*

— a légesőben: *arnica, euphras., rhus, senega, sepia;*

— mint a pehelytől (Federstaub): *calcarea, ignatia;*

— a dohánytól: *aconit, bryonia, lachesis.*

Köhögés meghülestől: *aconit, carbo v., chamom, dulcam., nux, sepia;*

— hideg légtől: *phosphor;*

— hideg italtól: *silica, squilla;*

— italtól általában: *arsenic, bryonia, lycopodium, phosphor;*

— beszélés által: *chamom., caustic., digitalis, phosphor, silica, stannum;*

— lárma, sirás által (a gyermekeknél): *arnica, chamom.;*

— olvasás által: *nux vom.,* — fenhangon: *manganum, phosph.;*

— nevetés által: *china, phosphor, stannum;*

— a gög és légeső szárazsága által: *carbo an., manganum, petrol., pulsatilla;*

— csiklandozó szárazság által: *lachesis.*

Köhögés ülésben: *phosphor;*

— fekvésben: *conium, hyosciamus, pulsat., mezerreum, silica, sepia, sulphur;*

— hanyatfekvésben: *phosphor,* — (enyhülés fölülés által: *hyosciamus,* — kéz-fölemelés által: *crocus, drosera);*

— fölkeléskor köhögés: *lachesis;*

— ágymelegség által: *nux moschata;*

— fölhevülés által: *thuja;*

— munkásság után: *nux mos.;*

— testmozgás által: *nux mos.;*

Kéngöz érzelme által: *bryonia, china, ipecac., ignatia, lycopod.;*

— viszketés által: *conium, nux vom., pulsat.;*

— összefüzés érzelme által: *ignatia.*

Köhögéssel járó más bántalmak:

Fejfájás: *arnica, bryonia, capsicum, lycopod., natrum m., nux vom., sulphur.*

Gögg- és légső-fájdalom: *lycopod., capsicum, china, phosphor, hepar.*

Mellfájás: *arsen., nux v., psorin, sepia.*

Mellfojtogatás: *bellad., carbo, drosera, hepar, ipecac., pulsat., sulphur.*

Zörömbölés (Rasseln): *natrum m., nux v., sepia, tart. em.*

Hörgés: *argilla, bellad., causticum.*

Köhögés mellszúrással: *aconit, bryonia, phosphor, sulphur.*

Oly érzéssel, mintha sebes lenne a mell: *carbo v., spongia, causticum, phosphor, stannum.*

Szétrepesztő fájd.: *bryonia, mercur.*

Összeűző f.: *arnica, rhus.*

Rekedtség: *bryonia, drosera, mercur, dulcam., mangan, phosphor, senega, spongia.*

Szivdobogás: *arnica, calcarea.*

Undor: *ipecac.*

Étvágy-hiány: *mercur.*

Gyomorfájás: *bellad., ipecac., lycopod., phosphor, rhus.*

Hasfájdalom: *arnica, bryonia, helleb., lycopod., drosera.*

Csípe-fájás: *bellad., caust.*

Tök-zacskó-fájás: *zincum.*

Forróság: *aconit, arsenic., nux v., sulphur.*

Hidegség: *kreosot, phosphor;*

Remegés: *phosphor.*

Száraz köhögés: *Ammonium m., bellad., bryonia, calcarea, chamom., crocus, hyosciamus, ipecac., ignatia, lycopod, mangan., mercur, nux, phosphor, pulsat., sabina, veratr., verbasc.*

Mély köhögés: *hepar, sambucus, veratr., verbasc.*

Fulasztó, fojtogató, vagy görcs-köhögés: *bryonia, carbon., bellad., china, hyosciamus, ipec., nux v., spigelia, sulphur.*

Hányásra ingerlő: *bellad., carbo v., drosera, hepar, ipecac., mercur, nux v., pulsat., sulphur.*

Hányással: *bryonia, calcarea, carbo v., ipecac., pul-*

sat., sepia, ac. phosph., rhus, sulphur, tartarus em.

Rekedt köhögés: *chamom., mangan., hepar, nux v., verbascum.*

Üres hangú köhögés: *phosphor, sambucus, spongia, veratrum, verbascum.*

Csaholás (Bellen): *bellad., drosera, hepar, phosph., spongia.*

Köhécselés, vagyis rövid köhögés: *aconit., alumina, bellad., cofea, natrum m., petroleum, rhus.*

Megrázkódtató köhögés: *hyosc., ignatia, ipecac., lycopod., mercur, pulsat.*

Köhögés éjjel, vagy estve: *aconit., bellad., calc., mercur, petrol, nux, veratr., sulphur, verbasc.*

— reggel: *alumina, calcarea, euphr., lycop., pulsat., rhus;*

— éjjel, nappal egyaránt: *bellad., lycopod., spongia,*

— jellegzett (typicus) köhögés: *cocculus.*

Nedves köhögésben, azaz nyák- vagy takony- geny-kiköpéssel: *calcarea, cannabis, euphr., lycop., phosphor, pulsat., senega, silica, stannum, sulphur, thuja,* — este: *sepia, staphys.,* — reggel: *calc., euphr., nux.*

Nehezen szakadozó pök (Auswurf): *arsen., lachesis, china, cina, senega, sulphur.*

A kiköpött anyag alakára nézve: vérköpés (l. más helyen);

— véresíkokkal (Streife) ellátott anyag: *arnica, bryonia, china, ferrum, sabina, phosphor;*

— takony: *dulcam., phosphor, pulsat., senega, sepia, silica, squilla, stannum, staphys., thuja,* — átlátszó: *senega, silica,* — vastag: *calc., phosphor, stannum, sulphur,* — nyulós: *cannabis, phosphor, senega, staphys., stannum;*

— habos nyák: *opium, arsen., ferrum;*

— genyes: *arsen., calc., carbo an., china, kali cb., plumbum, guajac., lycop., phosphor, silica, staphys., sulphur.*

Ízére nézve keserű: *arsen., chamom., drosera, pulsat.;*

— növény-ízű: *phosph.;* édes: *calc., phosph., stannum, sulph.;*

- sós: *lycop.*, *natrum*, *phosphor*, *sepia*, *stannum*;
 - mintnátha alkalmával: *sulphur*; undorító: *ipéc.*, *drosera*;
 - rothadt izü: *carbo an.*, *sepia*, *stannum*.
- Színére nézve: fehér: *phosphor*, *sulphur*;
- sárga: *bryonia*, *calcarea*, *lycop.*, *pulsat.*, *staphys.*, *sulphur*, *thuja*;
 - zöld: *cannabis*, *carbo v.*, *phosphor*, *paris*, *pulsat.*, *sepia*, *stannum*, *sulphur*, *thuja*;
 - hamuszinü: *lycopod.*, *thuja*;
 - vöröses: *bryonia*.
- Szágára nézve: bűdös: *calcarea*, *arsenic.*, *guaiacum*, *stannum*, *sulphur*.
- A gyógyszerek bevételeét nézzük a 134. lapon.

Vérhányás és vérköhögés

A vérhányás és vérköhögés némelykor minden előjel nélkül lepi meg a beteget; máskor ismét e következő jelenségek mutatkoznak a vérköpés előtt: a beteg légzése megnehezbül, a mellcsont alatt égetést érez, e mellett nyugtalanságot, szívdobogást, szorongást, átfutó meleget, melynek következtében arca elpirosodik, torkában visketegget, szájában édes ízt tapasztal és köhögésre, hákogásra ingereltetik, mely által vér ürítettik ki nagyobb, kisebb mértékben, majd világos vörös és híg, majd setét vörös, fekete és sűrű. A beteg csak félbenszakasztva mondhat ki egy pár szót; légzése rövid, lihegő, sziszegő, hörgő.

Ily körülmények közt tiltsunk meg minden beszélést, testmozgást, meleg ételt s italt, minden lelki indulatot, milyen p. o. a harag, öröm; mert könnyen visszatér a köhögés, mely nem ritkán minden nyilvános ok nélkül lepi meg a szenvedőt.

Ha csak kevés vért köp ki a beteg és őt inkább csak a köhögés kínozza: válaszszunk azon gyógyszerekből egyet, melyeket a köhögésnél említettem, midőn a köhögés vérköpéssel van összekötve.

Ha a vérhányást és vérköpést esés, nyomás, ütés okozza, *arnica*; ha a vérköpéshez láz is járul, *aconitum*. Igen hathatós az *aconit.* nem csak a vérköpésnél, hanem

akkor is, midőn csekély hákogás által nagy mennyiségben hány vért a beteg; ha ez előtt mellét úgy érzé, mintha tele volna; ha mellében égető fájdalmat érez, szorongással, szívdobogással, nyugtalansággal, főleg fekvő állapotban. A legnagyobb veszély első perczeiben szembetünő ezen szernek hatása, melyből három golyócskát tiz evőkánálnyi vízben felolvasztván — veszedelem idején beadván minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal, gyakran azonnal az első bevétel után jobban érzi magát a beteg; szorongása, szívdobogása, nyugtalansága szünik; — ilyenkor ritkábban adhatunk be, minden $\frac{1}{2}$, 1—3 órában. Visszatérvén talán néhány óra múlva a vérhányás, folytassuk ezen gyógyszer beadását ismét gyakrabban mindaddig, míg javulást nem tapasztalunk, és legtöbb esetben legyőzendjük ezen veszedelemmel fenyegető bajt. — 5—6 óra múlva, ha a beteg még vért érez szájában, ha még keveset köhécset, jó az ipecacuanha, minden 2—3 órában, az előbb említett mód szerint készítve veendő.

Arsenicum, ha *aconit* és *ipecacuanha* után javulást nem érezvén a beteg, forrósága növekszik és szinte égetővé lesz a nagy melegség; nemkülönben ha a szívdobogás, szorongás és nyugtalanság nagyobbodnak és ezek miatt nem képes a beteg elaludni.

Pulsatilla, különösen szelid egyéneknél, ha a mell alsó részében érezhető a fájdalom, ha a kiürített vér fekete és megalszik; ha a nőknél rendetlen tisztulás következtében jön a vérköpés.

Phosphorus, kivált szűkmellűeknek, oly körülmények közt hasznos, mint a *pulsatilla*.

Nux vomica, heves egyéneknek és azoknak, kik szesz italokhoz szoktak, ajánlható, valamint aranyérben szenvedőknek is, ha ettől származott a vérköpés.

Arnica nemcsak a fentemlített esetben hasznos, hanem hasznos egyszersmind a szűkmellű betegnél, ha mellében szúrást, égetést érez, forróság- és szívdobogással; ha minden erőltetés nélkül ürítették ki a vér; ha a vér fekete és megalszik, vagy habos, közben megaludt vérdarabokkal vegyülve; ha némelykor a mellsont alatt

csiklandozást érez, a köhögésnél fejében is szúrást tapasztal és igen bágyadt a beteg.

Az idült vérköhögés gyógyítását bizzuk orvosra; ezen szereken kívül ajánlható itt a *carbo veg.*, ha a beteg nemcsak vérköhögése alatt, hanem még azután is égetést érez mellében; ha az időváltozásokat előre is igen érzi; ha betegsége előtt nagy adagban bevett higanynyal gyógyított.

Elmaradván a vérköpés, gyengeség ellen igen jó a *china*, napjában négyszer egyaránt felosztva egy-két golyócska egy ujjnyi vízben veendő; később napjában kétszer — egyszer. — A beteg derült szép napokban sétáljon szabad levegőben; egyék gyakrabban, de egyszerre sokat soha; több tejes, tésztaeszedelével éljen, hússal kevesebb mennyiségben.

Görcs-fulladozás.

(Asthma spasm.)

Görcs-fulladozás alatt bizonyos időig tartó és időszakonként visszatérő görcsös mellszorulást értünk, melynél a légzés igen megnehezedik, rövid, süvöltő, sőt pillanatokra meg is akadályoztatik, mell-összeszorításnak, vagy megfulásnak érzését tapasztalván a beteg. Leggyakrabban fordul elő a magasabb életkoruaknál és a kisdedeknél.

Az idősbek sokszor hosszú életet érnek e nyavalya mellett, mely csak a hozzájáruló és belőle kifejlő nyavalyák által szokott halált okozni; roham alatt halállal ritka esetben végződik, fuladás vagy guta által.

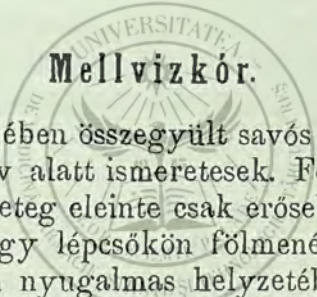
Kórjelei ezek: alvás közben hirtelen szorongás, mellszorulás, nehéz légzés lepi meg a beteget, mire oly érzéssel ébred föl, mintha melle összefüzetnék; erre ágyában sebesen felül, lábait lelógatja, mellét hátrahajtott fejjel erőszakosan ügyekszik kitérítetni; továbbá levetvén takaróját fölkel ágyából, ablakait felnyitja és így kapkod friss lég után; légzése nehéz, süvöltő, hörgő; arcza halavány és duzzadt; vég tagjai hidegek; ezekhez járul rövid, száraz, kevés kiköpéssel összekötött köhögés, melyre

bővebben kiürített takony után fél vagy egész óra múlva javulást érez a beteg. Roham végével elbágyad a szenvedő, mellszorulása pedig és nehéz légzése eltart a következő napon is.

Különösen hathatós itt az *arsenicum*; vagy ha ez bizonyos idő alatt nem használna, az *ac. nitric.* hatalmas; az *ammonium carb.* szintén figyelemre méltó; — *napjában háromszor három golyócska veendő kevés vízben*; — *roham alatt pedig öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal, míg nem könnyebbül a szenvedő.*

Aconit vértolulás, — *cocculus, carbo v. szelek, bryonia, nux, pulsat.* máj-, alhas-bántalmak, — *sulphur* aranyérokozta mellgörcsben hasznosak.

A kisdetek mellgörcséről a gyermekek betegségeinél szólnak.

Mellvízkór.

A mell belsejében összegyűlt savós nedvek, általában mellvízkór név alatt ismeretesek. Fő körjelei: nehéz légzés, melyet a beteg eleinte csak erősebb testmozgások, hegyremászás, vagy lépcsőkön fölmenés után tapasztal; később azonban nyugalmas helyzetében is gyötri őt, nevezetesen éjjel, midőn ágyban, főképp vízirányos helyzetben fekszik, a miért is hirtelen feljedd álmából, mintha meg kellene fuladnia, ülve keres s talál enyhülést; végre csak ülve, vagy előre hajlott testtel vehet léget; sokszor egyik oldalán (a hol összegyűlt a víz) könnyebben fekszik mint a másikán; ha pedig a mellnek mindakét üregében gyűlt össze a víz, egyik oldalán sem feketik. Ezen nehéz légzéshez csatlakozik a köhögés, mely eleinte száraz, azután vizenyős, taknyos kiköpéssel van összekötve; növekedvén a nyavalya, a beteg egész külseje vízkóros, a szemhéjak duzzadtak, a tőkcacsó, szeméremajkak, lábak megdagadnak; a köhögés gyakoribb, bő kiköpéssel összekötve; a csekély mennyiségben kiürített vizelet zavaros, a szék rekedt; a beteg gyakran szomjazik, borzadozik, fázik, szóval lázban szenved és hónapok,

néha csak évek múlva meghal. — E kórnak elüzésére, vagy ha ez már nem történhetik, a betegnek tetemes enyhülésére lesz főleg az:

Arsenicum, mi különösen akkor használ, midőn a beteg este fekiüdni készülvén, bár lassan és óvatosan hágfel ágyába, légzése felakad, valamint azon alkalommal is, midőn ágyában megfordul; ha gyötrő szorongás és fuladás kinjai közt szenved; ha fölötte gyenge, minden erejéből kifogyott. Ha ez épen nem használna, jó az *ammonium carb.* is.

Carbo v. hathatós azoknál különösen, kik szeszese italokkal visszaélvén, jó nedveiket pazarolván, ezen okokból jutottak ily szomorú helyzetbe.

Spigelia, ha organicus szivbaj következtében fejlődött ki e vízkór.

Psorin, psoricus egyéneknél jó sikerrel használtatik.

Ezen szereken kívül megkísérthetjük a *kali cb.*, *senega*, *helleb.*, *colchicum*, *squilla*, *digitalis*, *lycopodium*, *pulsat.*, sat., de izzadást, némi javulást tapasztalván, ne változtassuk a gyógyszert.

A most említett szerek, különösen az *arsenicum*, *kali c.*, így az *aurum mur.*, *digitalis*, melyek közt méltó helyet érdemel az *agaricus*, *helleborus*, *china*, — szivhártya-vízkór ellen is hasznosak. E kórnak megismeréséhez, az előbb említett symptómákon kívül, e symptómák vezetnek: belső szorongás, többszöri szivdobogás, a sziv rendetlen mozgásai, melyeket látni, a sziv tájára tett kéz által érezni lehet, nyomó sulynak érzése a 3-dik és 5-dik oldalborda közt; mely kórjelekhez szédelés, ájulás járulnak. *)

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 3—5 órában egy evőkanállal; izzadást látván, ne változtassuk a szert; — javulást érezvén, szintén a

*) Itt még említést teszek röviden a **tüdővizennyről** (Lungenoedem), melynek symptómái ezek. Az ajkak és arcz kékes színe már a betegség kezdetén; igen nehéz légzés, mely a test minden helyzetében állandó; sercsegéssel (Knistern), zörömböléssel (Rasseln) járó légzés; inger a köhögésre; nyákos, habos, vizenyős bő kiköpés vagy semmi. Itt is az előbbi szerek használandók, de figyelemre méltók még a *phosphor*, *tartarus em.*

bajnak kisebb fokán napjában háromszor, vagy csak kétszer, adjunk be három golyócskát egyszerre, kevés vízben.

Torokgyuladás.

(Torokgyík. — Angina.)

Félretévén minden külső szert, milyenek: a lágyító kásák, gőzök, szájvizek, befecskendezések, hólyaghuzók, nadályok, érvágás, néha a mandolákba teendő metszések, — h. szereink óhajtott sikerrel rövid idő alatt gyógyítják a torokgyuladást.

Ha a torok belsőleg nagyon vörös és dagadt, ha a beteg fájdalmas szúrást, égetést érez a nyelésnél, harácsolásnál vagy beszédnél is; ha torka száraz, néha takonynyal fedve, nyelve tisztátlan; ha szünet nélküli fájdalmas nyelésre ingereltetik a beteg; ha némelykor görcs fogja el a torkát, mely miatt alig nyelhet, sőt néha ivás alkalmával orrán jön ki az ital; ha nyelésen kívül is szagztatás kinozza a beteget, mely az állkapocsig, halántékokig terjed; ha torkában fekélyek támadnak; ha külsőkép is dagadtak a mirigyek, — ha egyszersmind láza van a betegnek nagy forrósággal, szomjúsággal; arcza duzzadt, vörös; szemei fényesek: jó előbb az:

Aconitum (egy-két golyócska egy ujjnyi vízben egyszerre veendő; ha erre nem izzadna a beteg, egy óra múlva ismét adhatunk egy adagot). Ennek bevétele után hatalmasak a

Belladonna és *mercurius v.*, felváltva minden órában veendők. — (E végre két külön poharat külön kanálakkal ellátván, az egyik gyógyszerből három golyócskát o.vaszszunk fel az egyik, — szintén három golyócskát a másik szerből a másik pohárban, tíz evőkanálnyi vízben; és így adjunk egyszer az egyik, máskor a másik orvosságból egy kanállal.) Betegünk egy-két bevétel után izzadásba jövén, némi javulást érezend és ekkor e két szert minden 2 órában adjuk felváltva; 2—3 nap alatt legveszedelmesebb esetben is (gondos ápolás mellett, hogy izzadván, újra meg ne hűtse magát) minden előszámlált kórjeltől legtöbbször egészen megszabaduland.

Pulsatilla, ha a toroknak csak egyik, jobb vagy bal oldala gyuladt; ha a belső részek inkább sötét-vörösek; ha este felé majd hideg, majd ismét forróság futja át a beteg testét; ha torkában égetéshez, sebfájdalomhoz, karmoláshoz hasonló érzés támad; ha a pusztanyelés is fájdalmas, sőt fájdalmasabb az ital és étel nyelésénél, szúrást, nyomást okozván; ha a nyeldeklő dagadtnak tetszik, noha csekély az itteni daganat; ha külsőleg is szaggatást, fülében pedig szúrást érez a beteg; ha este növekszik a baj, ide járulván a láz és ezzel összekötött szomj; éjjel nyugtalan a beteg, éjfélt után alszik ugyan, de álma félelmes álmak által gyakran félbeszakasztatik.

Ignatia, ha nyelésen kívül érez szúrást a beteg, nyelés alatt pedig oly érzés fogja el torkát, mintha csomót nyelt volna le. Ha nyelés alatt érez szúrást a beteg, ugyezen szer nem használand, hanem nyelésen kívül érzésén szúrást, igen hathatós; nemkülönben, ha nyelésen kívül oly érzés támad torkában, mintha ott egy czövek léteznék, vagy mintha egy égető daganaton keresztül nyelne a beteg.

Nux vomica, ha nyelés alatt szúrást érez a beteg, vagy nyomást a torkában, mint valami daganattól, mely érzés nem az étel s ital, hanem inkább a nyál nyelése alatt támad; nyelésen kívül pedig, mintha czöveket érezne torkában a beteg.

Elmulván minden fájdalma a betegnek, a torokban támadt fekélyek ellen jó a *mercur. viv.*; *hepar sulphuris* makacsabb esetben, de ebből csak egy adag (három golyócska egyszerre veendő), három óra lefolytával visszavetvén a *mercurra*. Keményedés ellen jók a: *aryta*, *jod*.

Ha a torok-gyuladás fenével (Brand) fenyeget (angina gangrenosa), melyet a gyuladt résznek nagy fájdalomából és fekete színre hajló vörösségből meg lehet ismerni; azonfölül a daganat fontosságából, az azon megjelenő hamuszínű és feketés foltokból, melyek varakká válnak, alattok pedig bűdös leheletet okozó fekélyek vannak elrejtve, — az *arsenic*, *carbo v.*, *silica*, *chini* hasznosak; minden órában, az előbb említett mód szerint veendők.

Ha a torokfájás nagyobb gyuladás nélkül gyakran visszatér és makacs; ha a torok dagadt és e miatt a nyelés nehéz, adjunk *sulphur*, és pedig három golyócskát *tiz evőkanálnyi vízben olvasztván fel*, adjunk minden 3 órában egy kanállal. Így veendők a *pulsat.*, *ignatia*, *nux vom.*, midőn ezeknek egyedüli használata van indicálva a torokgyuladásban, de minden 1—2 órában.

Mindazoknak, kik gyakrabban szenvednek torokgyuladásban, igen ajánlom, hogy őszi, téli, tavaszi zordon időben se viseljenek a szokott nyakkendőn kívül más melegebb kendőt, — sált; mert ez által izzadásba jövén a nyak, könnyen meghül azonnal, mihelyt a sált leteszik, és innét a gyakori torokgyuladás. Télen át azonban, nagyobb ovatosság kedvéért, a régi rossz szokást se változtassuk meg rögtön; hanem nyáron kezdve, egész télen át sohase viseljünk a szokott egyszerű nyakkendőnél egyebet.

A nyelésre vonatkozó egyéb bántalmakra nézve a „nyeldeklőt“ illető bántalmak közt keressünk gyógyszereket.

A gőg (Kehlkopf) és légeső (Luftrohr) különféle bántalmaiban, körülmények szerint e szerekből választhatunk:

Nyák (Schleim) nagy mennyiségben: *argent.*, *calcareae*, *phosphor*, *pulsat.*, *senega*, *silica*, *stann.*
Rekedtség: *alumina*, *carbo v.*, *causticum*, — meghülés után: *chamom.*, *bryonia*, — nedves időben: *sulphur*, — fenhangon olvasás után: *verbascum*, — kanyaró (Masern) után: *bryonia*, *drosera*, *carbo v.*, — hosszadalmas: *calcareae*, *carbo v.*, *causticum*, *ac. phosphor.*, *manganum*.

Szárazság: *arsenic.*, *manganum*, *mezer.*, *phosph.*, *zincum*.
Gyöngye hang: *angustura*, *causticum*, *ignatia*, *lamium*, *phosphor*, *pulsat.*, *spongia*.

Mély hang: *china*, *drosera*;
— tisztátalan hang: *causticum*, *graphites*, *mercur*;
— ki nem ejthető: *bellad.*, *caustic.*, *mercur*, *plumbum*, *stramonium*, *veratrum*.

Érzelmek. Czövek-érzelem (Pflock-Gefühl): *laminium, spongia*.

Sebszerű fájd.: *argent., bryonia, causticum, graphit., jod, silica*.

Összefüző —: *bellad., calad., cocculus, helleb., ipecac., nux, pulsat., veratrum*.

Összehuzó —: *ac. phosph., jod, thuja*

Viszketés: *nux v.*

Hemzsegség: *arnica, carbo v., drosera, stannum, sulphur, thuja*.

Szurás: *cantharis, ac. nitri, phosphor, thuja*.

Kaparás: *graphit., hepar, lycopod., nux vom.*

Csiklandozás: *cham., mercur, nux, stannum*.

Égetés: *ammonium m., graphit., mercur, mezereum, spong.*

Érzékenység: *bellad., graphit., hepar, lachesis, sulph.*

Fájdalmasság általában: *bellad., hepar, ac. sulph., lachesis, phosphor, spongia*; érintésnél: *bellad., lachesis, spongia*; nyakmozgatás, éneklésnél: *spongia*; köhögésnél: *bellad., bryon.*; beszélésnél: *ac. sulph., bellad.*; külsérelmek után: *arnica, ac. sulphur., ruta*.

Külsőleg a nyakon észlelhető bántalmakban, körülmények szerint e szerek választandók:

Küteg (Ausschlag): *causticum, lycopod., phosphor, spigelia, staphys*;

— vörös foltok: *jod, sepia*; — sárga foltok: *jod*; (egyéb-iránt nézzük itt a bőr-bántalmakat).

Nyak-daganat: *bellad., jod, lycopod, mercur*.

Nyakcsiga-dag: *calcareo*; nyak-dag emelés után: *calcareo*.

Mirigy-daganat: *bellad., jod, calcar., dulcam., lycopod.*, (egyoldali) *mercur, staphys., sulphur*,

— kemény: *baryta, carbo an., jod, silica, staphys.*, (egyébiránt itt még a „görvély-kórnál“ is kereshetünk gyógyszereket).

Gümők, vagyis csomók: *graphit., hepar*.

Golyva (Kropf): *calcar., caustic., jod, conium, spongia, silica*.

Nyakcsiga-görbedés: *calcareo*.

Feszés nyak: *baryta*, *bellad.*, *bryonia*, *caustic.*,
dulc., *lycopod.*, *rhododendron*, *menyanthes*,
rhus, *spongia*, *staphys.*, *sulphur*.

Vastag nyak: *conium*, *jod*, *phosphor*.

Duzzadt erek: *opium*, *thuja*.

Érzelmek. Emelés után fájdalom: *calcare*;

— előregörbítő (vorbiégend) göresös mozgás: *canth.*,
ipeccac.,

— hátragörbítő: *belladonna*, *canth.*, *chamom.*, *cicuta*,
ignatia, *ipeccac.*, *opium*, *rhus*, *stramonium*;

Nyak-rángás: *china*;

Csúzos fájdalom: *bryonia*, *mercur*, *rhus*, *pulsat*.

Érintés által nagyobb fájd.: *pulsat*.

Mozgatás által nagyobb fájd.: *rhus*, *thuja*,

— mozgatas alatt ropogás: *cocculus*, *pulsat.*, *stannum*.

Nyak-fájdalom átalában: *graphit*.

Ficzamodás érzelme: *agoric.*, *calcare*; fessesség: *bellad.*, *bryonia*, *mercur*, *spongia*, *squilla*, —
egyoldali: *lycopod*.

Bénulási fájd. (Lähmigkeit Schm.): *cyclamen*.

Sebszerű fájd.: *cicuta*, *cyclamen*.

Összezuzatás-érzelem: *agoric.*, *subina*, *thuja*.

Húzó fájd.: *carbo v.*, *cyclamen*, *rhododendron*.

Hidegség érzelme: *calcare*.

Meleg által enyhülő fájd.: *rhus*.

A gyógyszererek bevételi módját nézzük a 134. lapon.

Tüdőgyuladás.*)

A tüdőgyuladás szintén borzadozással kezdődik, ezt követi a láz, mely reggel felé sem tágit; a beteg bőre szünet nélkül forró s száraz, lehelete meleg, légzése sebes, de

*) A tüdő-lob pontos megismerése sokszor nehéz, néha lehetlen: kontaktás és hallgatódzás (Auscultation und Percussion) mellözésével; és csak a kontaktás és hallgatódzás czélszerű alkalmazása vezet bizton a kórisme meghatározásához. A betegség lefolyása alatt is, habár egyes jelek javulásra mutatnak, erre sokat nem építend a kontaktó, midőn még mindig *t o m p u l t h a n g r a* akad. Azért az orvosra nézve szükséges a kontaktás és hallgatódzás, nehogy váratlan fordulat által tudatlanságról vádoltassék.

szúró fájdalmak által még sem gátoltatik annyira, mint az oldalnyilalásnál; a beteg köhög, köhögése eleinte száraz, nem oly gyakori, de annál fájdalmasabb és néha fejfájást okoz; a mell közepét fájdalmas nyomás foglalja el; a beteg arcza azonnal a betegség kezdetétől sötétvörös, szemei fényesek; nem oldalvást, hanem hanyat fekszik a szenvedő, nem mozdul, nem beszél; gyakran szomjazik; nyakütereit duzzadtak és pedig inkább bal, mint jobb oldalon; forrósága nagy.

Ily esetben, ha mindjárt mennydörgések hangján is javasolandják a vér-és csak a vérbocsátást mindazok, kik újabb és szerencsésb tapasztalásunknak hinni nem akarnak, ez valóban nem szükséges; és míg gyuladásokban általánoson száz beteg közül 14 hal meg érvágás mellett, okszerű felfogásunk szerint pedig 4 (kórházi adat), addig úgy hiszem nyugodt lélekkel gyógyíthatjuk ezeket elvünk szerint, minden érvágás nélkül, *)

Lelkünk e legtisztább meggyőződését bebizonyítandja a tapasztalás, beadván a tüdőgyuladásban sisakvirágot — *aconitum* — (három golyócskát két evőkanálnyi vízben); ennek bevétele után néhány óra alatt izzad a beteg, izzadás után pedig némi könnyebbülést érez; ekkor

*) Dr. Reisz h. kórházában (Linzben) 99 közt 1, Dr. Fleischmann bécsi (Gumpendorf) h. kórházában 284 egyén közül 10 halt meg tüdőgyuladásban. (Hom. Klin. Studien von Dr. Wurmb et Dr. Caspar, Wien 1852.) — Dr. Dietl Bécsben 1842 — 1846. 380 beteget gyógyított tüdőgyuladásban; és pedig 85 érvágás által, 106 hány-borkővel R a s o r i után nagy adagban (6—10 gran egy napra), 189 diact. orvoslásra bizván Érvágás daczára ezen 85 közül meghalt 17; h.-borkő használata után 106 közül meghalt 22; diactet. orvoslás mellett egyedül, minden érvágás nélkül, 189 közül csak 14 halt meg. (Dr. J. Dietl. Der Aderlass in der Lungenentzündung. Wien, 1849.) — Előttem (igy ír dr. Karsay) a bécsi közkórház most (1857) megjelent jelentése az 1855-ik évről. Itt többi közt 584 tüdőlobról szerfölött érdekes adatok közöltetnek; a gyógymódot illetőleg megemlítendő, hogy az érmetszés ritkán alkalmaztatott. (Orvosi hetilap 1857-ki 17. sz.) — Sauertr. a pesti egyetemen 1851 óta 56 túlrostanyos tüdőlobot gyógyított *cuprum sulf.*-mal, érvágás nélkül, kik közül csak 3 halt meg. (Hetilap 1857.)

lecsillapulván a vér, a betegségnek gyökeres kiirtására adjunk ezen szerekből:

Bryonia, ha a láz már gyengébb, a köhögés nem annyira száraz; ha vérrel vegyült nyálkát köp ki a beteg; ha mélyebben vehet légzetet; fájdalmas szúrást vagy nyomást érez ugyan, de kisebb mértékben.

Nux vomica, ha fájdalmas görcsköhögés kinozza a beteget és szorulásban szenved.

Cannabis, ha a mell alsó részében érez a beteg szúrást, vagy bal felében; ha erős szivdobogással, csuklással van összekötve.

De különösen ajánlom *aconitum* után a *phosphorust*,— ezen oly hathatós szert, melyet *aconitum* után adván, általa számtalanszor győzők le a veszedelmet.

A hátramaradt köhögés ellen is, főkép ha a pök genes, hasznos ennek folytonos beadása; ezen kívül a köhögés ellen jó: a *hepar sulphuris*, *nux vomica*, *pulsatilla* sat. körülmények szerint (Nézzük a köhögést).

Némelykor a tüdőgyulladásnál említett kórjelek mellett a beteg igen nyugtalan, álmatlan, vagy álma gyakori ébredés által félbeszakasztatik; eszén kívül nemcsak álmában, hanem ébren is mindent össze-vissza beszél. Ily esetben jó a *belladonna*, különösen ha a beteg arcza duzzadt, piros, szemei vörösek, villogók; ha egyszersmind szorulásban szenved.

Phosphorus nemkülönben megfelelőend várakozásunknak a betegnek ilyenmü helyzetében is: főkép akkor, midőn a beteg hasmenésben szenved.

Néha ismét a tüdőgyulladás lassan fejlődik ki, holott többnyire hirtelen történik ezen kifejlődése; a beteg több napig húzza betegségét, a nélkül hogy igazán tudná, mi baja; étvágya nincs, feje fáj, álma hiányzik. Ezen előzmények után kezdődik a borzongás, ezután forróság (miről azonban a nyugodt beteg nem panaszkodik), nehéz légzéssel, mellnyomással, később nyúlós kiköpéssel, mely csak ritkán véres. A beteg ugyan nyugodtan fekszik, mindazáltal bágyadt szemei, száraz és fekete nyelve, orrának szárazsága, tapadékony izzadsága, szóval egész tekintete eléggé nyilváníják veszedelmes helyzetét; főkép ha lég-

zése rendetlen, melle hörög, tudta nélkül maga alá vizek, sőt nagyobb szükségét is ágyban végzi, gyengesége mindinkább növekszik. Ily helyzetében a beteg mitsem panaszkodik, sőt azt állítja, hogy jobban érzi magát; ha kérdeztetik, néha helyesen is felel, de többnyire magában morog.

Itt a *phosphorus* ismét helyén leend, mely után, ha izzadásba jön a beteg, jó reményben lehetünk sorsa iránt: de itt folytonos és általános bő izzadást értek; azért ha a beteg izzadsága tapadékony, ezt ne tekintsük a beadott szer működésének és ilyenkor adjunk más gyógyszert, vagy küldjünk h. orvos után; — ennek távollétében kísértsük meg ezen szereket:

Opium, ha a beteg félig nyitott szemmel kábultan fekszik, és hortyogó szendergéséből nagynehezen ébreszthető. Vagy

Arsenicum, ha az említett körülmények közt igen gyenge, bágyadt a beteg.

Egyébiránt a betegnek illetén ideges helyzetében nézzük az ideglázat is, vagy ha rothasztó-láz fejlődne ki, ekkor ezt.

Tüdőgyulladásban először adjunk *aconitumot*, — és pedig minden órában 3 golyócskát egyszerre, míg jól nem izzad a beteg; ekkor — három óra múlva az elősorolt szerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk minden 2 órában egy kanállal; nagy izzadást, javulást tapasztalván, mindenkor ritkábban; — és gondos ápolás mellett meg fogunk győződni arról, hogy a tüdőgyulladás legnagyobb fokán sem szükséges az érvágás, és hogy e nélkül elvünk szerint hamarabb és biztosabban gyógyulandnak meg betegeink. *)

Tüdővés z.

(Lungen-Schwindsucht.)

Tüdővésznek nevezzük az elsoványodás azon nemét, mely a tüdők genyedésén, vagy fekélyedésén alapul és

*) Érvágás következtében fejlődött tüdőbajokban hasznosak a: *china*, *ac. phosphoricum*, *sulphur*.

köhögés, geny-vagy enyvforma nedvnek kiköpése, a testnek elsoványodása és sorvasztó láz által ismeretes. — A tüdővész igen gyakori, legveszedelmesebb, legpusztítóbb nyavalyák közé tartozik, már azért is, mivel a tüdők szünetnélküli mozgásban és a külléggel érintkezésben vannak. A fiatalabbak előbb és nagyobb valószínűséggel halnak meg; 50-dik év felé lassabban folyik le e nyavalya és vele még sok évig élhet a beteg. A betegség első stádiumában még nem nagy a veszély, nagyobb a genyedés, legnagyobb utolsó időszakában; — veszedelmesb a férfiaknál mint a nőknél, és ezeknél a közbenjött terhesség szinte megállítja a tüdővész folyamatát, mely azonban szülés után annál fontosabb szok lenni.

A tüdővész gyógyításánál fő dolog az életrend és ehez tartozik mindenek fölött a beteget környező lég, ennek mértékletes melege és tisztasága. Indiában alig ismerik e kórt; ezt tudván a gazdagabbak, életük fentartása kedvéért melegebb tartományokba menekülnek, hol többször szerencsésen ki is gyógyulnak. E tekintetben ki nem ismeri Toulon, Nizza, Genua, Livorno, Florenz jótékony vidékeit? Kiknek a sors kedvezett, azoknak magam is azt javaslom, hogy utazzanak Algierba; innét egy óranegyednyi távolságra fekszik dr Feuillet hom. orvosnak nem rég épült tágas, diszes palotája tüdővészben szenvedő betegek számára a legkiesebb helyen, kik ily kedvező légben hom. gyógyszereink kielégítő hatására nagyobb valószínűséggel méltán számíthatnak. Kik ezt nem tehetik, óvják magukat különösen a meghüléstől. E végre az időviszonyokhoz és körülményeinkhez képest védjük testünket a kül-lég ellen, most melegebb, most kevésbé meleg ruhát öltvén magunkra; — így czélszerűbben leendünk biztosítva a meghülés veszedelme ellen, mint ha, némelyek tanácsa szerint, minden szükség nélkül egyaránt melegen öltözködünk, szerintök ősztől kezdve tavaszig flanel-ruhával fedvén be testünket a végre, hogy a test egyforma transpirációban tartassék. Kár ezt erőszakolni! miután e betegség későbbi stádiumában anélkül is bekövetkezik az izzadás a beteg legnagyobb veszedelmére; mert ily esetben az izzadás nem crisis, hanem ominosus sym-

ptóma. Azért, vegyük tekintetbe mindenkor: melegségi fokát a légnek, melyben tartózkodunk és e szerint öltözködünk, ide értvén, hogy mellünket se tartsuk melegebben, mint szükséges; — máskép elkényeztetjük testünket, mely aztán hajlandóbb levén a meghülésre, csekély, sokszor véletlen meghülésre azonnal többszerved. Hideg téli időben ki ne járjunk, őszi és tavaszi szép napokban csak dél tájban menjünk szabad légre, az egész telet mértékletesen meleg szobában töltsük, ha mellbajban szenvedünk. A hegyes vidékek nem kedveznek ilyenén szenvedőknek, hanem inkább oly lapályos helyek, hol ellenben a váltóláz uralgását nehéz megszelidíteni. Semmi ujat sem mondok, midőn itt az istálók, némelyek szerint a czukorgyárak kedvező levegőjéről is teszek említést. — És most nézzük át röviden a tüdővész fajait. — De itt a szükséges kontaktusról (Auscultation und Percussion) nem teendek említést, mert ehez csak ügyes orvosok értenek.

1) A fekélyes tüdővész (phthisis ulcerosa) leggyakrabban fordul elő és a tüdővésznek minden más faja (kivéven az idegest) végre ebbe megyen át. Megismerése nem igen könnyű; azért tekintetbe vegyük mindenkor az előrejárt nyavalyákat, a katarrhusokat, tüdőgyuladásokat, vérhányást sat., melyekben a beteg egykor szenvedett, valamint ennek hajlamát is, hogy így a tüdők fekélyedéséről vagy más lappangó mellbajról valószínű ítéletet hozzassunk. A fekélyes tüdővésznek három stádiuma van.

a) A gyuladásos időszakban mellében, vagy ennek bizonyos pontján szúrást, nyomást, súlyt érez a beteg, főleg mély légzés alatt, vagy midőn a lépcsőkön fölfelé megyen; köhögése kivált esténként vagy reggel majd száraz, majd nedves és tompa hangú, csekély mennyiségű genyforma, néha véres csikokkal ellátott kiköpéssel; láza csekély és közönségesen reggel felé annyira enyhül, hogy a beteg alig veszi fel állapotát, sőt mivel étvágya jó és szokott foglalatosságát végezheti, baját egészen csekélynek tartja; azonban rosszabb kedélyű mint máskor, soványodni, gyengülni kezd.

b) A genyedés időszakában mindezen symptómák

sulyosbulnak; a köhögés fontosb kezd lenni kivált reggel felé és enyvforma, sárgás, hamuszínü, zöldes, vérrel vegyített, rosz büzü, a betegnek undort okozó, édes, sós izü genynek kiköpésével, gyengítő izzadással van összekötve; hasonló arányban növekszik a láz főleg dél tájban és este felé, a midön a beteg feje fáj, nyelve száraz, arca piros, légzése nehezebb, izzadása reggel felé bő és gyengítő; külső tekintete is bágyadt, elsoványodása szembetünőbb, ujjai szinte hosszabbak, vizelete zavaros és bűdös, széke hig. Mindemellett legszebb reménynyel biztatja magát a beteg és azt hiszi, hogy valamint az izzadás, ugy a kiköpés is könnyebbülést okozand.

c) A harmadik azaz a feloszlás időszakában a most említett kórjelek legnagyobb fokra emelkednek. Jelenen hajnalban naponkint ragadozó izzadás jelenik meg, a székürülések gyakoriak, higak, bűdösek és vissza nem tarthatók; az étvágy elenyészik, a hajak kihullanak, a végtagok megdagadnak, az arcz be van esve, az orr hegyes, a légzés nehéz és hörgő; a beteg nyugtalan és álmatlan fekszik, sorvasztó láza erős, egészen elsoványodik, de azért a közelgő veszélyt nem gyanítja, sőt a felgyógyulás édes reményével keesegteti magát, fölötte figyelvén azokra, miket bajáról a körüllevők beszélnek, míg végre csalódását nem érezve, kimerülvén az életerő, örökre elszenderül.

Kedvező esetben megtörténik néha, hogy tüdőgyuladás után az összegyült geny erős, szívós tokba záratik (*vomica cystica*) és e baj minden fontos jelenség nélkül hosszabb időig eltart. A légzés ilyenkor nincs igen megakadályozva, mellének bizonyos pontján csak tompa fájdalmat, nyomást érez a beteg, köhögése mindazáltal állandó és száraz, izzadása ragadzó; a beteg könnyebben fekszik azon oldalon, melyen a fekély van, mint az ellenkező egészségesen és ekkor mellszorongást, görcsöt, fuladást tapasztal; arczán kerekded pirosság mutatkozik. Az illetén fekély nem könnyen nyílik fel, sőt néha évekig eltart minden változás nélkül; ha pedig fölreped, ekkor, ha a tüdők belsejében létezik és nagy, rögtön kiürüléskor fuladást okoz; ha lassankint ürül ki a geny, kiköpés által

távoztatik el; — ha pedig a tüdők külső fölületén van a fekély, ekkor nem ritkán az oldalbordák közt genydaganat támad, mely kifelé nyilván fel, szerencsés körülmények közt meggyógyul; sokszor azonban a mellüregbe, máskor ismét áttörvén a geny, a májba, hasüregbe öntetik ki. — A gyógyszerek közül válaszszunk azokból, melyeket a fekélyes tüdővésznél előhozok; különösen azonban *aconit* után helyén leend itt a *carbo v.*

A fekélyes tüdővész gyógyításánál figyeljünk mindenkor az alkalmi okokra, milyenek: az idült és száraz köhögések, katarrhusok, el nem oszlott tüdőgyulladás, forró bőr-kütegek, más nyavalyáknak letétele a tüdőkre, így az orbáncz-, sömör-, rüh-, köszvénynek sat. letétele a tüdőkre, meghülés, különösen a lábak átfázása, a nemi ösztönnel való visszaélés, gyakori vérvesztés, bizonyos gyógyszerek, például a mercurialék. Ezen okokra általában figyeljünk a tüdővész gyógyításánál, a betegség kezdetén ezen gyógyszereket használván:

Aconit, ha meghülés után mellében szúrást érez a beteg; *ebből adjunk be minden 3 órában 3 golyócskát kevés vízben egy-két napig*; ez után jó az *arnica*, ha nagyobb testi fölhevülés után hüté meg magát a beteg, vagy *bryonia*; — *nux vom.* azoknak, kik sok tanulás vagy más túlságos lelki fáradozásban megerőltették magukat, nem különben azoknak, kik szeszes italok élvezetében mértékletlenek valának; ily utóbbi esetben a *carbo veg.* is segíthet; — *lobelia*, midőn mellének bizonyos pontján érez a beteg fájdalmat; — gyenge mellüeknek *phosphor.* Vagy általában a „köhögésnél“ leirt szerekből válaszszuk ki a legillőbbet, melyekhez még a *lycopodium*, *ferrum acet.* csatolom, főleg megelőző tüdőgyulladás után fejlődni kezdő tüdővésznél. *Mercuriálék* után az *ac. nitri*, *carbo veg.*; sok vérvesztés után leginkább *china*; szintén ez, s azonfölül a *calcareá, ac. phosph.*, *natrum mur.* ismét azon kicsapongóknak, kik a paráználkodás bünének büntetését sinlik, adandók; — *beadván minden 3 órában 3 golyócskát; javulást látván, ritkábban.*

Genyedés időszakában hasznosak lehetnek: a *calcareá, hepar sulph.*, *phosph.*, *sepia*, *silica*, *sulphur*; különösen a *silica* és *calcareá* köfaragók tüdővésznél jótékonyak;

mercurialis szerek után fejlődött tüdővész ezen időszakában, ha az *ac. nítri*, *carbo veg.* nem használtak, a *lachesis*, *hepar s.*, *sulphur* rendelendők.

A harmadik stadiumban megkísérthetjük általában a: *kali carb.*, *phosphor*, *arsenic.*, *carbo v.* gyógyszereket, melyek az említett mód szerint veendőek. Egy szer hatását várjuk be több napig, mert már a tüdővész második stadiumában nem segítettünk rövid idő alatt és nagy valószínűséggel, kivált ha a tüdővészre való nagy hajlam miatt fejlődött ki a tüdővész; — harmadik időszakában pedig igen keveset, vagy semmit sem ígérhetünk. Mint eleinte említém, mindenek fölött a beteget környező légmelegségi fokáról, tisztaságáról annak célszerű ruházatáról, rendes életmódjáról, lelki nyugalmáról gondoskodjunk, a testmozgást a beteg erejéhez szabván.

2) Tüdőgümőkór (*phthisis tuberculosa*) lefolyása alatt a tüdőben daganatocskák, csomócskák, gümők fejlődnek, melyek előbb-utóbb gyuladásba, azután rossz indulatú genyedésbe mennek át, végre a fekélyes tüdővész symptómaival lépven fel. E betegségnek lefolyása lassúbb mint a fekélyes tüdővészé, ha a csomók csak lassankint mennek át gyuladásba és genyedésbe, — ellenesetben szintén rövid idő alatt (*galloppierend*) végződik. Három időszakon megyen át, mint a fekélyes; lassankint fejlődik; eleinte csupán mellszorulásról, nehéz légzésről, nyomásról panaszkodik a beteg, vagy mellének bizonyos pontjain szúrást érez, — és csak a későbbben megjelenő kinzó s gyengítő köhögés, a pöknek gyanus minősége mutatnak nyilván a közelgő veszedelemre. A mindig nehezen kiürített sűrű, fehér pökbe keményes, lencse- vagy borsószem nagyságu, gömbölyű vagy szögletes anyag van vegyítve, mely a köszvényes egyéneknél valódi kövecset képez. Midőn az említett tüdőcsomók gyuladásba mennek át, ekkor gyuladással symptómák fejlődnek ki, melyek a genyedés beköszöntésével elenyésznek a beteg nagy könnyebbülésére. Így — rosszabbulás és könnyebbülés közt felváltva a beteg elsóványodik, elgyengül, azon oldalon, melyen a nyavalya kezdetén a fájdalmak kitünők valának, a kar zsibbadt, a kezek s lá-

bak dagadtak, a reggeli izzadások és hasmenések sem hiányzanak, mint a fekélyes tüdővésznel, melytől abban különbözik, hogy a csomós tüdővésznel ritkán kecsegteti magát a beteg javulás reményével. *) A gyógyszerek ezek:

Aconit szúrás alkalmával; később *phosphor*, *spongia*, kitünőleg pedig a *guajacum* köhögés ellen, — továbbá *calcareia*, *lycopodium* főleg *scrophulosusok*nál; — ha a csomós tüdővész letételes: rüh, sömör sat. elnyomatása következtében fejlődött, *bryonia*, *dulcamara*, *phosphor*, *pulsat.*, *sulphur* adandók oly módon, mint a fekélyes tüdővészben, mely ellen ajánlott szereket körülmények szerint szintén alkalmazhatjuk. Különösen a *ferrum*, *kali carb.*, *carbo v.* ezen tüdővész gyógyszerei.

A takony-tüdővészek (*phthisis p. pituitosa*) kórjelei sok tekintetben megegyeznek a fekélyes tüdővész kórjeleivel. A beteg sápadt, senyves kültekintete mellett itt nem szűrő a fájdalom, hanem tompa, nyomó; a mellszorulás is csekély és mindakét oldalán feketik a beteg; a pökés könnyű és eleinte bő, átlátszó, szivós, fehéres, később sárgás, zöldes, barna, rosz büzü; a láz szintén csekélyebb. A mellvízkórtól pedig az által lehet e nyavalyát leginkább megkülönböztetni, hogy mellvízkórban nagyobb szorongást érez a beteg; itt a pök higabb és habosabb; és hogy későbbi időszakában a test különféle részein vízkóros daganatok támadnak. A tüdővész minden faja közt ez legkevésbé veszélyes, főleg ha

*) Dulcher orvos több éven át figyelemmel észlelé a tüdővész betegek foginyját. Szerinte a foginynek azon állapota, hogy szabad széle sötétebb színű mint a szomszéd részek, és mintegy kikanyargatott szegélyt mutat: a tüdők gümős állapotának biztos jele. Ha a tüdőbaj súlyosbodik, ezen szegély skarlát színű lesz s közönségesen a metsző fogakat körözi, de néha az őrlők körül is látható. A midőn e szegély jelen van, bárminő homályosak legyenek az egyéb kórjelek, a tüdővész közel feltünését biztosan lehet várni. Ha a szegély nem létezik, bárminők legyenek az általános kórjelek, mindig remélhető, hogy a beteg czélszerű szerek mellett még visszanyerheti egészségét. Ha gyógyítás alatt a már létező szegélyt eltűnni látjuk, ez elég arra, hogy kedvező jóslatot tehesünk. (O. H. L. 1860. 48. sz.).

a szükséges czélszerű orvoslás minél előbb használtatik, mire ezen orvosszerek szolgálандanak:

*Pulsatilla, mercur. viv., senega, dulcamara, stannum, se-
pia, sulphur.* A körülmények szerint az előbb felhozottak is használhatók a nyavalyának végső stádiumában, ha ezek várakozásunknak meg nem felelnének. A bevételi mód az előbbi.

3) Az ideges tüdővészre (phthisis p. nervosa) leginkább az asszonyi nem hajlandó. Itt a köhögés közönségesen száraz, legfeljebb csak savós, habos kiköpéssel van összekötve; e mellett a beteg elsoványodik és sorvasztó lázba esik. E körjelekhez igen gyakran méhkóros symptomák is járulnak. Okai: gyengítő ürülések, gyakori vérvesztés nagyobb mennyiségben, hosszabb idei tej-elválasztás, leverő lelkiindulatok, ugymint szomorúság, aggodalom, szerencsétlen szerelem sat.; néha pedig az ideg-vagy elhanyagolt váltó-láznak utóbaja.

Czélirányosan még jókor használt orvoslással gyógyítható e tüdővész, de különben halállal végződik. Ime — a gyógyszerek:

Lachesis, ac. phosph. szerencsétlen szerelem következtében fejlődött eféle tüdővész ellen; *ignatia, platina, staphysagria* bú, szomorúság után; *china, ferrum* sok vérvesztés, gyengítő ürülések után; ideg- vagy váltó-láz után *veratrum, natrum mur., ac. phosphor.* de ezek a tüdővész ezen nemének különben is a lehetőségig megfelelnek. Utolsó időszakban adhatunk *arsenic.* vagy *carbo v.*, de kevés reménynyel. — *A gyógyszerek tudva levő mód szerint veendők.*

4) Az aranyér, havitisztulás, köszvény, rüh, sömör elnyomatása után fejlődött letételes tüdővész (phthisis p. metastatica) ellen e most említett nyavalyáknál találándjuk meg az illendő gyógyszereket, melyeket az itt leírottakkal combinálván, a kifejlődött betegség stádiumaihoz képest most amazokból, most ezekből választhatunk néhány orvosságot; de a választott szer hatását több napig várjuk be és rögtön egymás után ne változtassuk szereinket, főleg ok nélkül; mert szerencsés esetekben is általánosan a tüdővész gyógyítása csak hosszabb idő alatt eszközölhető.

Légcső-vész.

(Luftröhr-Schwindsucht.)

E kór által a légcső genyedését, fekélyedését értjük, mely főkép gyuladás, elhanyagolt katarrhus után fejlőd-
vén, lehet katarrhalis, görvélyes, bujasenyves, köszvé-
nyes, letételes, és köhögés, nehéz légzés által jelenkezik,
elsóványodás-, sorvasztó lázzal végződik.

Megelőző symptómái: a rekedtség, száraz, erőltető
köhögés, szárazságnak, melegség-és viszketésnek érzése a
légcsőben, állandó fájdalom, mellszorulás, nehézség, láz.
Ezek után hetek, hónapok, sőt évek mulva fejlik ki a ge-
nyedés, a midőn is a most említett symptómák súlyosbul-
nak. E nyavalya eleinte gyógyítható, de ha már a feké-
lyedés kifejlődött, a sorvasztó állapot beköszöntött, akkor
többnyire gyógyíthatlan.

Aconit gyuladásos állapotban hasznos; ez után a „tü-
dővésznel“ elősorolt szereken kívül, itt még specifice hat-
hatnak a betegség első, második stádiumában a: *bromium*,
manganum, *spongia*, *jod*, *hepar s.*, *phosphor*, *causticum*. Harma-
dik időszakában lehetséges de nem valószínű, hogy a „tü-
dővésznel“ ajánlott szerek, valamint ezen betegségben,
ugy a légcső-vészben kedvezőleg működjenek.

*A gyógyszerek ugy veendők, mint a tüdővésznel em-
litem.*

Oldalnyilalás.

(Mellhártyagyuladás, — Seitenstechen, Brustfellentzündung.)

Az oldalnyilalás borzadozással kezdődik, ezt követi
a láz, forrósággal és szomjjal; a beteg szárazon köhög,
néha véres nyálkát köp ki; köhögése igen fájdalmas, le-
helete forró, az ütér verése érezhetőbb mint az egészsége-
seknél; mélyebb légzésre szűrő fájdalmakat érez, melyek
főleg köhögés, mozgás, prüszsentés alatt nagyobbodnak;
ezen szúrásokat többnyire a mellnek egyik vagy másik
oldalán érzi a beteg és csak egyik oldalára fekkhetik fáj-
dalom nélkül.

Ily körülményekben jó az *aconitum*; felolvasztván ebből egy-két golyócskát egy evőkanálnyi vízben, vegyen be a beteg eleinte minden órában mindaddig, míg nem izzad. Izzadás után némi könnyebbülést érzend a beteg, és ekkor folytassuk az adott gyógyszer beadását, mely több esetben egyedül elég a betegség kiirtására;— de ha 12 óra alatt észrevehető javulást nem érezne, vegyen be a beteg:

Bryoniát (öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden három órában egy kanállal). Erre legtöbb esetben a szűrő fájdalmak, az oldalnyílalás többi kórjelei lassankint szünni fognak és a beteg minden érvágás, nadályozás (piócázás) és más külszerek alkalmazása nélkül sokkal rövidebb idő alatt, minden utóbaj félelme nélkül szerencsésen meggyógyuland. Elmulván egészen a veszedelmes kórjelek, a még hátramaradt kisebb jelenségek ellen adhatunk *sulphurt*, minden 3 órában a tudvalevő mód szerint — vízben.

Ha az orvosságok bevétele után izzad a beteg, mitse rettegjünk a veszedelemtől, mert gondos ápolás mellett sokkal hamarabb és (mint már mondtam) biztosabban esik azon túl a szenvedő.

Ha az oldalnyílalást képező kórjelekre jól figyelmeztünk, nem lesz nehéz ezen betegséget más mellbajtól megkülönböztetni. Leggyakrabban cserélhetjük fel az oldalnyílalást csúz- (rheumaticus) fájdalommal, de e két nyavalya közti különbséget is könnyű azonnal megismerni; — mert a csúzfájdalmak helyöket változtatják és majd itt majd ott mutatkoznak, azonfölül illetén fájdalmak külső érintés által növekszenek; azért, ha ujjunkkal két oldalborda közé nyulván, e részt egykissé dörzsöljük, a fájás azonnal nagyobb; ha pedig a csúzfájdalmak inkább a mell alatt érezhetők, ezek szintén nyomás által nagyobbodnak. — De a légzésre nézve is különbözik az oldalnyílalás a csúzfájdalmaktól; mert itt könnyen szíja be a léget és nehezebben leheli ki a beteg, holott az oldalnyílalásnál épen ellenkezőleg áll a dolog. — Gyógyításra nézve, ha a csúzfájdalom a mell alatt mutatkozik, igen jó a

Pulsatilla; ha pedig a bordák részét foglalja el, majd

mindig ajánlható az *arnica*, vagy a *bryonia*, minden 3 órában egy-két golyócska egy ujjnyi vízben egyszerre veendő. — Ha ideg- vagy rothasztó lázzal jár az oldalnyílás — nézzük ezen kórokat.

Légzés- és mell-bántalmak egyes symptómákra nézve.

A légzést (Athmen) illetőleg, — több betegséget irtam le különösen, melyek jelenlétében a légzés akadályoztatva van; ezeken kívül: a légzés más bántalmainak, mellszorongásnak, rövid vagy nehéz légzésnek, fulladozásnak orvoslására ezen körülmények tekintetbe vételével választhatunk orvosságokat.

Szorongó (ängstlich) légzés ellen: *aconit*, *arnica*, *bryonia*, *hepar*, *ipecac.*, *laurocer*, *platina*, *secale*, *squilla*;

— sziszegő l.: *caladium*, *chamom.*, *china*, *ac. nitri*, *sulph.*;

— süvítő: *cannabis*, *chamom.*, *china*, *phosphor*, *sambucus*, *spongia*, *stannum*;

— zörömbölő (rasselnd): *bryonia*, *hepar*, *lycopod.*, *sulphur*, *tart. em.*;

— hörgő l.: *anacard.*, *arnica*, *carbo an.*, *hyosc.*, *laurocer.*, *opium*, *pulsat.*, *stannum*, *tart. em.*;

— horkoló (schnärend): *cham.*, *hepar*, *lycopod.*, *opium*, *sulphur*;

— rossz szagú: *aconit.*, *aurum*, *carbo v.*, *crocus*, *mercur*, *nux v.*

Légzés-bántalmak erős munka után: *bovista*, *lycopod.*, *silica*;

— a szelektől: *chamomilla*, *conium*, *carbo v.*, *sulphur*, *zincum*; *)

*) A tüdőben fészkelő szelektől eredő tüdő-széldagban (emphysema pulmonum), melynek symptómái: nehéz légzés fájdalom nélkül; roham alatt egyenest ül a beteg, nyakát előre feszíti, nehezen liheg; arcza kékes; szárazon köhög, vagy habos kiköpéssel; a roham esténként jelenik meg ok nélkül, előidéztetik testi erőltetés, fölfelémenés által. A nyavalyának nagyobb fokán a szenvedő mell-résznek nyomtatása által oly sajátságos zörej (Geräusch) észlelhető, minőt a széllal telt organumok nyomtatása alatt lehet tapasztalni; láza nincs a betegnek; — e kór ellen hasznosak: a *carbo veg.*, *lycopod.*, *sulphur*, *zincum*.

- az összegyűlt nyáktól (Schleim): *china, pulsat, stannum, senega*; nehéz kiköpéssel: *sepia*;
- mint a kéngőzttől: *camphora, crocus, pulsat.*; mint a portól: *ipecac.*; mint a gyöngeségtől: *cyclamen*;
- mintha valami teher fekiüdnék a mellen: *cannabis, ignatia, sabadilla*;
- mintha vér tolult volna a mellbe: *agaricus, calcarea, pulsat.*;
- hideg légtől: *petrol., arsenic*; meghüléstől: *ipecac.*

A szabadban légzés-bántalmak: *arsenic., aurum, lycopod., psorin, senega, selenium*;

- járásban: *agaricus, carbo v., conium, ledum, phelland., psorin, rhus, sepia, strontiana*; — szaladás után: *silica*;
- fölfelé menésben: *arsenic., aurum, canthar., gratiola, mercur, cuprum, stannum, zincum*, — lépcsőkön fölmenésben: *ammonium, angustura, ledum, jod, petrol., mercur, ac. nitri, ruta, senega*;
- beszéléskor: *caustic., drosera, lamium, calc., sulph.*;
- ülés alkalmával: *aluminu., euphrasia, digitalis, lachesis, phosphor, veratrum.*

Légzés-bántalmak fekvésben: *arsenic., digitalis, hepar, phosphor, sambucus, sepia*, — hanyatfekvésben: *phosphor, silica*, — oldalt: *pulsat., carbo an.*, — alantfekvésben: *china, colchicum, hepar, pulsat.*;

- előrehajlásban: *senega, calcarea, silica*;
- nyugalomban: *rhus, silica.*

Evés után nehéz szorongó légzés: *arsenic., puls., nux v., sulphur, zincum*; ivás után: *nux v.*;

- nyeléskor: *bellad.*; — a torokban érezhető légzés-akadályok: *cham., cocculus, conium.*

Légzés-bántalmak este lefekvéskor: *arsen., china, ferrum, graphit., tart. em.*; éjjel: *china, graphit., nux v., sambucus, pulsat., sulphur.*

A mellben (innere Brust) jelentkező bántalmak:

Vértolulás a mellbe: *ammonium m., aurum, bellad., carbo v., china, nux v., phosphor, rhodod., senega, sepia, spongia, sulphur.*

Mell-görcs: *bellad.*, *cocculus*, *colchic.*, *cuprum*, *ipe-*
cac., *ferrum*, *hyosc.*, *mercur*, *nux v.*, *phosph.*,
stramon, *veratrum*; — méhkóros nőknél: *arsen.*,
bellad., *cocculus*, *moschus*, *stramon.*; — száraz
forrósággal: *pulsat.*

Sok nyák (nézzük az előbb említett „nedves köhögésknél“)
Mellszorongás (Angst in d. Brust: *aconit*, *bryonia*, *carbo*
v., *cocculus*, *nux v.*, *hyosciam.*, *phosphor*, *spigelia*,
teucrium.

Forróság: *arsenic.*, *bryonia*, *nux v.*, *opium*.

Szárazság: *cantharis*, *stramonium*.

Borzadozás érzelme a mellben, este: *arsen.*, baloldalán:
natrum m.; jobb oldalon: *berberis*.

Hidegség érzelme: *carbo an.*, *lachesis*, *ruta*, *sulphur*, *zincum*.

Gyöngeség: *carbo v.*, *phosphor*, *rhus*, *stannum*, *sulphur*.

Nehézség: *ammonium*, *castoreum*, *lycopod.*, *nux*
m., *nux v.*, *phosphor*, *psorin*.

Teliség érzelme: *agaric.*, *baryta*, *calcareea*, *nux m.* *pulsat.*,
ruta, *sepia*, *spongia*, *sulphur*, *phosphor*, *naja*.

Üresség érzelme: *oleander*, *calad.*, *cocculus*, *stannum*.

Nyugtalanság: *anac.*, *staphys*.

Oly érzés, mintha belsőleg sebes lenne a mell: *calcareea*,
carbo v.; *lycopod.*, *rhus*, *senega*, *stannum*,
staphysagria;

— mintha fekélyes lenne: *bryonia*, *pulsat.*, *ranun-*
culus, *staphys.*, *carbo anim.*;

— mintha oda nőtt volna valami: *thuja*, (*Euophorbium*
mintha egyik tüdő oda nőtt volna);

— mintha czövek lenne a mellben: *anacard.*, *aurum*.

Égetés: *arsenic.*, *bryonia*, *chamom.*, *cantharis*, *nux*
vom., *lycopod.*, *opium*, *senega*, *spongia*, *sulph.*

Nyomás: *alumina*, *anacard.*, *bellad.*, *bryonia*, *car-*
bo v., *china*, *colchic.*, *gratiola*, *graphit.*, *nux*,
phosphorac., *platina*, *rhodod.*, *ruta*, *senega*,
sepia, *silica*, *sulphur*, *veratrum*, *zincum*.

Mell-feszítés: *cocculus*, *colchicum*, *lycopod.*, *phosph.*,
pulsat., *sabina*, *rhus*, *spigelia*; szurás: *aconit*, *an-*
gust., *antim.*, *arnica*, *bryonia*, *cannabis*, *can-*

tharis, china, dulcam., lycopod., natrum m., ac. nitri, plumbum, ranunc. sc., pulsat., rhus, spigelia, silica, squilla, ruta, sulphur, verbascum, thuja, zincum.

Hemzsegség: *aconit, arsenic., colchicum, rhus, senega, stann.*

Míntha valami eleven mozogna a mellben: *crocus, ledum;*
míntha valami leszakadna: *nux v.*

Metszés: *angust., psorin, argent., aurum, pulsat., spigelia, veratrum.*

Szaggatás: *colchicum, cyclamen, phosphor, pulsat., spigelia, zincum;*

Vájó fájdalom: *cina, dulcamara;*

— lökö: *angust., calcarea, clematis, crocus, dulcam., conium, platina;*

— löktető: *ammonium, bellad., calad., capsicum, ignatia;*

— összehuzó: *alumina, arsenic., cocculus, cuprum, ferrum, helleb., ignatia, nux v., opium, spigelia, veratrum;*

— összezuzó —: *angust., arnica, ammonium, lycopod., ranunc., silica, stannum.*

Mell-bántalmak érintés által: *ammonium m., calcarea, colchicum, graphit., phosphor;*

— mozgás által: *arsenic., calcarea, cannabis, graphit, nux v., bryonia, arnica;*

— járásban: *ammonium, bryonia, hepar, ledum, nux v.;*

— lovaglástól: *graphit.;*

— nyugalomban: *rhus, senega;*

— az ágyban megfordulásakor: *sulphur;*

— a szenvedő rész fáj oldaltfekvésben: *sabadilla, senega, sulphur, calcarea,*

— egyedül hanyat feketik a szenvedő: *bryonia;*

— ülésben f.: *staphys.;*

— előrehajlott ülésben: *digit., rhus;*

— nevetésakor f.: *nicolum, plumbum;*

— tüszentésakor: *secale, silica, sulphur, aconit, gratiola, senega;*

— beszélésakor: *cannabis, lycopod., rhus, sulphur. ac.;*

— ásitózásakor: *graphit., sulphur;*

— hideg légtől: *bryonia, carbo n., petrol.;*

— hideg italtól: *thuja, silica*.

A kül-mell-bántalmakra nézve a „bőrbántalmak“ közt, vagy más helyen találándunk orvosságokat.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, acutus esetben adjunk be minden 1—2 órában egy kanállal; chronicus esetben minden 3—5 órában, —javulást látván ritkábban, azaz: nézzük a 134. lapon.

Szivdobogás

A szivdobogás némelykor csekélyebb, máskor nagyobb mértékben van jelen s látni, sőt hallani is lehet azt. Legmagasabb fokán megakadályozza a vérkeringést; és nehéz légzést, sőt ájulást okoz, közönségesen pedig nyugtalanságot, szorongásokat szül.

A test és lélek erősebb mozgalmai; főkép a félelem, ijedés; a bővérűség, gyengítő befolyások a testre, szóval, mindazon ártalmak, melyek a vérnek torlódását a sziv felé, és az idegek (Nerven) beteges izgékonyosságát előhozhatják, — okai lehetnek a szivdobogásnak, mely egyszerűsmind sok nyavalyának jelensége szok lenni.

Ha a szivdobogás más betegségnek egyik kórjele, ezek megszüntével a szivdobogás is megszűnik. — Egyébiránt, a szivdobogás okaihoz képest használjuk e következő gyógyszereket:

Chamomilla harag után, *veratrum* félelem, *cofea* öröm, *opium* ijedés utáni szivdobogás ellen.

Ezeken kívül a vérmeseknél, ha vértolulás okozá a szivdobogást, *aconitum*; ha arra nem szünnék, jó a *belladonna*, vagy *nuxvomica*. Gyöngéd, ideggyengülésben szenvedő egyéneknél pedig használ az *ignatiu*, *digitalis*; — szükvérű egyének, vagy sok vérs más jó nedvesztesége által elgyengülteknél a *china*, *crotalus*, *ferrum*.

Belladonna különösen, ha az erős szivdobogástól a fej is szinte reng; főleg szülés, vagy tejelmaradás után.

Sulphur, ha küteg vagy fekély rögtön gyógyulása után jön a szivdobogás.

Spigelia, ha a szivdobogást szinte hallani, látni lehet, ha előrehajlás vagy lefekvés alkalmával növekszik.

Phosphor, ha ülés alatt jelentkezik a szivdobogás és legkisebb lelki felindulás után.

Arsenicum, ha szorongások közt égető fájdalmat is érez mellében a beteg és fekvéskor nagyobb a szivdobogás.

Veratrum, ha fekvéskor kisebb a szivdobogás, mozgásnál nagyobb.

Baryta, ha nagyobb a szivdobogás akkor, midőn bal oldalán fekszik a szenvedő, vagy mihelyt csak rá gondol.

Aurum, főleg chronicus szivdobogásban hasznos, azoknál, kik sirásra hajlandók és néha a belszorongás kínos érzése miatt majd kétségbeesésig szenvednek. Ez után jó a

Lachesis, főleg leányoknál oly szivdobogásban, mely nagy gyengeséggel jár, vagy már hosszabb idő óta tart és az ütér sejdíthető kitágulásától (aneurisma) ered.

Indigo, erős, a fejben és karokban érezhető szivdobogás ellen, ha egyszersmind a légzés rövid és szorongó.

Lycopodium, ha étel-emésztés alatt, vagy az ágyban szivregéssel, szorongással lép fel a szivdobogás.

Kik szivdobogásban szenvednek, kerüljék az indulatokat, szeszes italokat; este keveset egyenek, lefekvés előtt igyanak egy pohár friss vizet; jobb oldalon feküdjenek, fejüknek jó magas helyet csinálván.*) Ha a szivdobogás ezen szerekre szünnév, később ismét és tán gyakrabban látogatná meg a beteget, tanácskozzék h. orvossal.

Szivdobogás alkalmával három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 1/4 órában egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban. A régi szivdobogás gyökeres gyógyítására, rohamon kívül, elég minden 3 — 5-dik nap bevenni három golyócskát egyszerre.

Sziv-bántalmakban általában hasznosak, körülmények szerint: az *aconit*, *aurum*, *hyosciam.*, *pulsat.*, *jod*, *spigelia*, *crotalus*, *digitalis*, *naja trip.*, *lachesis*.

*) Dr Kölliker egy erős szivdobogásnál tapasztalta, hogy mély belégzés s a lehetetnek azutáni fentartása, néhányszor ismételve, elegendő volt a kellemetlen tünetény megszüntetésére. (Verhandl. der phys. med. Ges.)

Szív-dobogás ellen e jellemző körülmények is adandnak irányt az orvosság választásában:

- szorongó (ängstlich): *aconit*, *arsenic.*, *lycopod.*, *oleander*, *platina*, *pulsat.*, *spigelia*, *sulph.*, *veratrum*, *calcarea*, *phosphor*, *viola tr.*;
- külsőleg érezhető: *croton*, *cyclamen*, *dulcam.*, *ac. muriat.*, *plumbum*;
- hallható: *digitalis*, *camphora*, *spigelia*, *thuja*, *naja*;
- látható: *spigelia*, *sulphur*, *tart. em.*, *veratrum*;
- erős: *angustura*, *china*, *colchic.*, *digit.*, *jod*, *glonoin*, *phosphor*, *pulsat.*, *spigelia*, *sulph.*, *thuja*, *veratrum*;
- általában szívdobogás ellen hasznos a *phosphor*; a fejben érezhető rendüléssel: *belladonna*;
- szenvedélyek után: *phosphor*; lelki erőltetés után: *staphys*;
- ének, zene hallására: *carbo an.*, *staphys*.
- evés után: *calcarea*, *lycopod.*, *phosphor*, *thuja*; ivás után: *conium*;
- ülésben: *phosphor*, *rhus*, *spigelia*;
- oldalt fekvésben: *baryta*, *natrum m.*, *angust.*, *pulsatilla*, *viola tr.*;
- mozgásnál: *graphit.*, *staphys*.; fölfelé menésben: *sulphur*, — lépcsőkön: *ac. nitri*, *thuja*;
- előrehajlásban: *spigelia*; reggel: *carbo an.*, *phosphor*; éjjel: *agaricus*, *arsenic.*, *calcarea*, *dulcam.*, *ac. muriat.*, *pulsat.*; nyugalomban: *rhus*;
- légzés-bántalommal: *aconit*, *bryonia*, *pulsat.*, *veratrum*; szem-elhomályosodással: *pulsat.*;
- kimaradó szívdobogás: *natrum m.*, *sepia*; rendetlen: *natrum m.*, *zincum*;
- reszkető: *naja*; *calcarea*, *natrum m.*, *staphys.*; (l. még: szív-remegés); — rángató: *arnica*.

Szív-görcs: *lachesis*, *ox. zinci*, *spigelia*, *spongia*, *pulsatilla*.

A szív hullámzó mozgásának érzete: *spigelia*; összezu-
zatás érzelme: *natrum m.*, *jod*.

Szív-remegés: *bellad.*, *nux m.*; leesés érzelme: *nux vom.*

- Oly érzés, mintha a szív kiesnék: *cannabis*; mintha valami eleven mozogna a szív táján: *crocus*.
- Bugyogás-érzelem (Glucksern): *lycopod.*; üresség érzete: *crocus, graphit., sulph*; nyugtalanság: *anacard., staph.*; szivrázás: *aurum*.
- Szúrás: *arnica, capsic., caustic., carbo v., kreosot, nux v., spigelia, ac. sulphur., zincum*, — minden szivütésre: *calcareo*.
- Feszítő fájdalom a szív táján: *secale, zincum*.
- Szaggyatás: *ammonium, anacard., cantharis, colchic., clematis*.
- Fúrás: *cuprum, senega*; égetés: *argent., carbo v., kali c., ac. phosphor., opium, platina, pulsat*.
- Összefüző f.: *lachesis*; összeszorító: *arnica*; összehúzó: *ac. nitri*.
- Szívfájdalom általában: *cantharis, cannabis, natrum m., thuja, spigelia*.
- Szivgyuladás: *aconit, bryonia, cannabis, spigelia, pulsat., arsen.**
- Szívurok-vizkór (nézzük másutt).
- Függ-ér- (nagy szív-ütér, aorta) kitágulás (Erweiterung der grossen Herzader, der Aorta; aneurisma aortae): *arsen., carbo v., digit., lachesis, aconit., bellad., arnica, spigelia, rhus, zincum*.
- Szív-pöfeteg (Herz-polyp): *brom., cannabis*.
- A gyógyszernek bevételeét nézzük a 134. lapon.

*) A szív- és szívurok-gyuladás symptómái ezek: a szív táján mélyen a mellcsont alatt állandó szuró, metsző, néha nyomó fájdalom; nyugtalanság; sebes légzés, mely többszöri sohajtások által szinte félbeszakítatik, de ezek miatt, valamint mélyebb légzés által nem nagyobbodik, sőt enyhül a fájdalom; a bal oldalon való fekvés lehetlen, a nyavalyának nagyobb fokán pedig ülve keres a beteg némi nyugalmat; a láz mindig hiv követője c kórnak; erős, sebes, látható, eleinte egyaránt járó, később rendetlen, reszkető, kihagyó szivverés; arcz-piroság, vagy halványság; nyelv-szárazság; olthatlan szomj, mely néha fájdalommal, nyelési akadálylal (viz-irtózás) van összekötve. Ezekhez járulnak sok esetben: hányás, csuklás, göresök, a végtagok hidegsége, kék színe sat. Az a cutus szivgyuladás igen sebes lefolyásu: már 3, 5-ik, legkésőbbben 7-dik napon halállal végződik, ha illendő szerekkkel nem orvosoltatik. Eleinte *aconit* néhányszor adandó, ez után körülmények szerint a fenemlített orvosságok.

III.

A HASBAN. *)

Különösen:

Gyomor-romlat- és gyomorláz.

Nagyobb mennyiségű vagy rossz minőségű éledelek s italok által romolván meg a gyomor, ennek beteges állapotára ezen körjelek mutatnak: étvágytalanság, undor az éledelektől, nyomó fájdalom a gyomor táján, mely csekélyebb nyomás által is nagyobbodik; majd savanyús, majd avas, majd rothadt, majd bűdös-tojás szagú felbőfögések, kellemetlen szájíz, mely hasonlóképen penészes, iszapos, éles, keserű, fanyar, édeses vagy rothadt; a nyelv tisztátalansága, fejfájás. Ily helyzetben, ha azonnal orvosi gyógyszerrel nem akar élni a beteg, igyék egy korty fekete kávé; de ha erre egy-két óra alatt javulást nem

*) Miután a dr Corvisart III-dik Napoleon császár orvosa által feltalált „pepsin“ nemcsak Párisban, hanem nálunk is nagy figyelmet gerjesztett, — mások után itt erről is teszek említést, ámbar a pepsin nem homoeopathicus, nem is isopathicus orvosság. Így az „Orvosi hetilap 1858-diki 1-ső számában“ olvastam, miszerint „a dr Lamatsch-féle pepsin sem a gyomor, sem a bélcsatorna betegségeinél, sem más kórok folytán, vagy után jelentkező emésztési zavaroknál az emésztést elő nem segíti, sem étvágyat nem keltett;“ — Dr Kafka h. orvos Prágában ismét azt állítja, hogy a pepsinnel kísérletet akarván tenni, egészséges állapotában többször vett be pepsint, fokonként 40 granig, de minden eredmény nélkül; azonban három, gyomorbajban szenvedő betegének több, különben hasznos szerek siker nélküli alkalmazása után pepsint adván be, ez jótékonyan működött. Gyermekeknél 1—3, idősekbenél 4—5 gran pepsin elegendő, szerinte összetört cukorral vegyítve adandó. A bevétel azonnal evés után napjában háromszor történik (Hom. Zeitung 1858 Nr. 22). Dr. Altschul a *pepsinum natro-chloricumot* ajánlja (N. H. Zeitschr. 1860. 21. sz.).

érezne, veszedelmesb bajok elkerülése kedvéért tanácsosb bevenni. Jó az

Antimonium, ha undort, felbőfögést, ökrödést érez a beteg; ha felbőfögése hasonló ízű azon eledelhez, melylyel gyomrát rontá meg; ha szája száraz, vagy nyállal telve; szomja nagy, főképp éjjel, gyomra fáj, kivált nyomás alkalmával. Ha ezen szer, mely különben a csorvás (saburralis) állapot, szintén csömör ellen is igen hasznos, nem segítene, néhány óra múlva adjunk:

Bryoniát, főképp ha meleg nyári vagy nedves időben romlik meg gyomrunk, és erre keserű szájíz, keserű bőfögések mutatnak; ha káposzta-féle étel, különösen savanyu káposzta, szeleket okozó eledelek, kenyér után érzünk gyomorfájást.

Nux vomica, ha meghűtés, éjszakázás, bor, *) kávé által romlott meg a gyomor; ha szájíze savanyu; ha gyomrában égetést érez a beteg; feje nehéz, szédül; a kávé, dohány, kenyér nem ízlenek; ha szorulásban szenved és haragos.

Pulsatilla, ha sertés-hussal, zsíros eledelkkel, vajás süteményekkel, vagy szeleket okozó eledelkkel terhelte meg gyomrát a beteg; ha szájíze rothadt; ha a meleg ételt épen nem eheti; ha széke kevés, vagy inkább hasmenésben szenved. Ha erre nem javulna, hasonló körülmények közt jó a *carbo v.*

Hasznos a *pulsatilla* akkor is, midőn hideg gyümölcs, hideg étel, fagyalt, jeges vagy igen hideg viz-okozta gyomor-baja mellett nincs szomja a betegnek; — ha pe-

*) Szeszies italok mértéketlen élvezete után fejlődött egyéb bántalmak, elmezavarodás (Säufer-Wahnsinn) ellen hasznosak a *nux v.* kívül az *arsenic*, *hyosc*, *opium*, *stramonium* minden 3—5 órában veendő. — Azon magyarázhatlan hajlam kiirtására, melylyel többen a bor-ital iránt viseltetnek, nem lehet nem említenem dr *Gastier* sajátságos tapasztalását, melyet egy iszákos fiatal emberről közöl, kit ő *sulphur* és *calcareo carb.* segédelmével esetlegesen egészen megszabadított e szerencsétlen szenvedélytől. Próbáljunk ilyeneknek reggel, este 3 golyócskát adni az elsőből, aztán egy idő múlva a másodikból; — némi sikert látván, ritkábban veendőt. A kísérlet nem árthat, — ebbeli tapasztalásom eddig nem volt.

dig igen szomjazik, égető fájdalmat érez a beteg, ily esetben az *arsenicum* ajánlhatóbb.

Natrum muriat., ha kenyér és dohány iránt elveszti minden ízlését a beteg; ha keserű étel s ital iránt különös vágygyal viseltetik; ha evés után gyomorégetést érez, vagy undorító böfögést, főképp tej, zsíros étel, kenyér után; szájíze rothadt, savanyú.

China, midőn tavaszi vagy őszi napokban a rossz gőzzel terhelt légnek tulajdoníthatni a nehezebb emésztést; vagy ha a beteg minden előjeleit a váltóláznak (*Wechsel-Fieber*) érzi ugyan, de ez mindamellettt egészen ki nem fejlődik; ha nagy gyengeséget érez; feküdni szeretne, de nyugodtan nem tud feküdni; rossz kedvű; vagy ha tovább állott bűdös hus, halevés után érez fájdalmat, undort, böfögést a beteg. *Thea* utáni bajokat szintén gyógyítja a *china*, valamint a *ferrum* vagy *Thuja*.

Arnica, ha ütés vagy esés után veszi el étvágyát a beteg; ha egyedül csak savanyút kíván; böfögése bűdös-tojás szagú; ha szelek kinozzák; feje fáj; álma nincs; vagy ha ezen jelenségek elmeeröltetés következtében mutatkoznak. Enyhülést nem tapasztalván a beteg, ha s onló esetben jó a *nux vomica*.

Ipecacuanha, ha ökrödik, hány a beteg és nyelve tiszta; ha valamitől megundorodott vagy megeseömröltött; szintén terhesség alatt, a mikor a *sepia* is hasznos.

Colchicum, sok hus-étel utáni gyomorfájás ellen; vagy tojásétel után is. Burgonya-okozta gyomorbántalomban: *alumina*.

Carbo veg., igen sós eledelek utáni nehéz emésztés ellen. *Thuja*, hagyma által előidézett gyomorhajban.

Zincum, édes eledelek utáni gyomorfájás ellen; az *aconitum* is helyén leend. Kenyér után: *ac. nitri*, *zingiber*.

Lycopodium, nehezebb emésztésű eledlek-okozta gyomorhaj után, vagy ha valaki tej után savanyú böfögést érez.

Calcarea c., szintén tej utáni émelygés, ökrödés ellen, ha a hus- és meleg ételtől undorodik a beteg.

Rhus, sör utáni gyomor- s fejfájás ellen. Szintén jó a *bellad.* vagy *arsenic.*

Chamomilla, midőn harag után (szelideknél *pulsatilla*, heveseknél *nux vomica*) romlik meg a gyomor.

Ignatia, szomor, bánat-okozta gyomorfájás ellen.

Cocculus, kocsizás, tengeri utazás alatt, vagy utáni émelygés, hányás ellen; jó a *petroleum* is. (Tengeri betegség ellen dr. Hartung különösen ajánlja a *hyosciamus*; mások a *nux vom. opium*, *ammonium carb.*, *kreosotot*, *theridiont*, érzékeny fejfájás ellen pedig a *sepiát* ajánlják. Minden 1 — 3 órában 3 golyócska veendő.) Ezek használata mellett, szükséges a vizirányos hanyatfekvés. A *cocculus*-nak jó hatásáról egy alkalommal magam is tapasztalásom után győződtem meg.

Mértékletlen dohányzás utáni émelygés, hányás ellen *ipecac.*, — gyomorgyengeség ellen *nux vomica*, *cocculus*, *natrum muriat.* kívánt sikerrel használtatnak. Az idősbeknél hasznos a *baryta*.

Ezen gyógyszerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be este minden órában egy kanállal; egy-két bevétel után javulást érezvén, minden három órában. Elvünk szerint sohasem szükséges a hánytató vagy hashajtó szer; mert beadott gyógyszereink az emésztésre képtelen, ellankadt életerőt elősegítvén, rendes szék vagy hasmenés, bő és savanyús izzadás által gyógyul a beteg sokkal hamarabb, minden rossz következmények félelme nélkül nyervén vissza étvágyát, erejét, előbbi egészségét. — Ennek valóságáról minden kétkedőt leghivebben fogja mindenkor meggyőzni a tapasztalás.

Ha a gyomor megterheltetésére mutató körjeleken kívül előbb-később borzadást is érez a beteg, mely után égető forróság, nagy szomj, szorongás, rövidebb légzés, nagyobb fejfájás főkép a homlok táján következik, — mindez **gyomorlázra** (*gastrisches Fieber*) mutat, mely eleinte közönségesen gyulasztó szok lenni. Ekkor jó az

Aconitum, minden órában egy-két golyócska egy kanálnyi vízben egyszerre; ha izzadást tapasztalunk az első vagy második bevétel után, három óra lefolytával *nux vomica*, *pulsatilla* vagy más szer használandó, a betegség okára és a beteg körülményeire figyelvén, az előbb említett gyógyszerek közül, és pedig oly módon, a mint

ott említém, de csak minden 2—3 órában egy kanállal; bő izzadás után mindig ritkábban.

Ha pedig a láz ideges jellemű — nézzük az ideglázat, vagy ha rothasztó, — ekkor ezt.

Acutus gyomor-bajokban az előbb ajánlott gyógyszerek legnagyobb valószínűséggel használandnak; — **chronicus** esetekben azonban néha más szerek is szükségesek, melyeknek kiszemelésére több körülménynek összehasonlítása, ügyes felfogása nyújthatnak segéd eszközt. Figyeljünk tehát ezekre:

Gyomor-felfuvás: *capsicum, conium, helleborus, lycopod., nux vom., opium, subina.*

Daganat: *aurum, calcarea, hepar, lycopod., natrum m., petrol., sulphur.*

Keményedés: *arsenic., nux vom.*

Rák (nézzük más helyen).

Nyák- (Schleim) gyülem (nézzük a „nyeldeklő“-bántalmakat).

Nehéz emésztés: *anacard., baryta, calcarea, carbo a., china, graphit., lycopod., mercur, nux, sulph.*

Érzelmek: Szorongás érzelme (Angst-Gefühl): *arsenic., cantharis, cicuta, cocculus, secale, stramonium.*

Légzés-bántalommal összekötött gyomor baj: *chamomilla, cocculus, phosphor, rhodod., rhus, spigelia.*

Ugrádozás érzelme: *crocus*; kapkodás: *carbo an., graphit., causticum, phosphor, silica, stannum.*

Gyomor-forróság: *manganum, nux m., mezereum, phosph.*

Hidegség: *croton, colchicum, sabadilla, ac. sulphuricum*; — borzadással járó gyomor fájás: *causticum*; — hideggel járó gyomor fájdalom: *lycopod.*; — izzadással járó gyomor fájdalom: *cannabis.*

Hemzsegés: *colchic., rhus*; — mintha valami eleven mozogna a gyomorban: *crocus.*

Üresség érzelme: *ac. muriat., antimon., ignatia, senega, sepia, petrol., veratrum.*

Teliség — : *arnica, baryta, cyclamen, helleb., lycopod., phosphor, sulphur.*

Maró fájld.: *ammonium, jod, ruta;*

— égető: *arsen., bryonia, cantharis, capsicum, carbo v., colchic., euphrasia, phosphor, sabadilla, secale, sepia, zincum;*

— nyomó: *agaricus, arsenic., baryta, bellad., bryonia, calcarea, carbo, china, graphit, lycopod., mercur, natrum m., nux vom., petrol., phosphor, platina, plumbum, rhodod., sabina, sepia, silica, stannum, squilla;*
— mintha kö nyomná a gyomrot: *aconit, arnica, bryonia, chamom., phosphor, rhus, sepia, spigelia;* — a ruha is nyomást okoz: *ammonium, bryonia, hepar, lycopod., nux vom., spongia;*

— szorongó: *calcarea, cocculus;* — kopogó: *pulsatilla, platina, rhus, sepia;*

— feszítő: *aconit, bryonia, carbo an., mercur;*

— szűrő: *arnica, aurum, bryonia, ac. nitri, pulsat., sepia, rhus, spigelia, staphys;*

— vájó fájld.: *arnica, phosphor, sulphur;*

— sebszerü: *angust., baryta, china, conium, sabadilla;*

— összefűző: *alumina, opium, plumbum, ranunculus;*

— összehúzó: *calcarea, carbo v., lycopod., nux vom., platina, sulphur.*

Gyomor-göres (nézziük más helyen).

Gyomorégetés általában: *ammonium m., calcarea, cantharis, capsicum, crocus, lycopod., natrum m., sabadilla, ac. sulphur., zincum,* — nehéz étel után: *jod,* — jól esett eledelek után: *crocus,* — édes étel után: *zincum,* — dohányzás után: *staphys.*

Csuklás általában: *ammonium, lycopod., nicolum, nux v., hyosciam., ignatia,* — evés után: *carbo an., graphit., cyclamen, hyosciam., ignatia, sepia, zincum,* — ivás után: *ignatia, pulsat.,* — dohányzás után: *antim., argent., ignatia, pulsat., ruta, selenium.*

Evésre kényszerítő gyomorfájás: *graphit.;* evés után rosszabbulás: *arnica,* — javulás: *chelidonium;*

Gyomorfájás éhséggel: *veratrum*; keserü szájiz mellett: *lycopodium*; üresség érzete és éhség mellett: *ignatia*.
Fekvésben enyhülő fájdalom: *caustic.*, *graphit.*; oldalt fekvésben nagyobb fájd.: *bryonia*.

Az ágy melege által enyhülő fájd.: *lycopod.*, *graphit.*

Érintés által nagyobb f.: *antimon.*, *cantharis*, *colchicum*, *nux vom.*, *phosphor.*

Elsikamláskor nagyobb f.: *bryonia*, *pulsat.*

Nyomás által nagyobb f.: *calcarea*, *crotalus*, *natrum m.*, *nux v.*, *silica*.

Ülésben rosszabb: *hepar*, *pulsat.*; mozgás által növekedő f.: *bryonia*, *causticum*.

Hirtelen ivás után f.: *silica*; (hideg ital után könnyebbülés: *phosphor*); meghülés után megújuló f.: *ac. sulphur.*, *causticum*, *lycopodium*.

Az étvágyat illetőleg: idegenkedés (Abneigung) általában az étkek iránt: *bryonia*, *china*, *mercur*, *nux v.*, *ignatia*, *opium*, *pulsat.*, *platina*, *rhus*, *sabadilla*, *sepia*;

— a kenyér iránt: *lycopod.*, *natrum m.*, *nux*, *pulsat.*, *rhus*, *sulphur*;

— hús iránt: *aurum*, *calcarea*, *carbo v.*, *graphit.*, *lycopod.*, *petrol.*, *rhus*, *sabadilla*, *silica*, *sulph.*;

— vaj iránt: *carbo v.*, *pulsat.*, *cyclamen*;

— kövérebb étel iránt: *carbo an.*, *hepar*, *natrum m.*, *petrol.*, *sulphur*;

— sertéshús iránt: *colchic.*, *psorin*; leves iránt: *arnica*; borjúhús iránt: *zincum*;

— tej iránt: *bellad.*, *ignatia*, *pulsat.*, *sepia*;

— meleg étkek iránt: *calcarea*, *graphites*, *lycopodium*, *mercur*, *silica*, *petrol.*, *veratrum*;

— hideg étkek iránt: *cyclamen*;

— savanyu étkek iránt: *bellad.*, *cocculus*, *sabadilla*, *sulphur*;

— édesek iránt: *causticum*, *sulphur*, *zincum*;

— italok iránt általában: *bellad.*, *cantharis*, *china*, *ignatia*, *stramon.*;

— kávé iránt: *chamom.*, *nux vom.*, *lycopod.*;

— bor iránt: *rhus*, *sabadilla*; sör iránt: *bellad.*, *nux vom.*;

- hideg víz iránt: *caladium*, *nux v.*, *phellandrium*, *stramonium*;
- a dohányzás iránt: *arnica*, *calcarea*, *cocculus*, *ignatia*, *lachesis*, *lycopod.*, *pulsat.*, *nux v.*, *spigelia*.
- Étvágyhiány általában: *antimon.*, *conium*, *lycopod.*, *natrum mur.*, *nux m.*, *plumbum*, *spigelia*, *rhus*, *senega*.
- teliség érzelme mellett: *china*, *phosphor*, *rhus*;
- undorodással: *antimon.*, *conium*; szomjjal: *calcarea*, *silica*, *spigelia*.
- szomoruság mellett: *platina*.
- Rendkívül nagy étvágy: *agaricus*, *bryonia*, *calcarea*, *cina*, *graphites*, *grunatum*, *mercur*, *nux vom.*, *petroleum*, *sulphur*, *veratr.*;
- Különös kívánság valamire, u. m.: sörre: *cocculus*, *petrol.*, *phelland.*, *pulsat.*;
- pálinkára: *arsenic.*, *selenium*; eczetre: *arnica*;
- felfrissítőre: *phosphor*; hideg italokra: *angustura*, *arsenic.*, *bryonia*, *mercur*, *sabadilla*, *veratr.*;
- borra: *bryonia*, *lachesis*, *sulphur*;
- savanyu italokra: *bryonia*, *digitatis*, *phelland.*;
- savanyu ételekre: *arnica*, *arsenic.*, *conium*, *veratrum*;
- keserűkre: *natrum m.*;
- tejre: *phelland.*, *ac. phosphor.*, *rhus*, *sabadilla*, *staphys.*;
- gyümölcsre: *ac. sulphur.*, *veratrum*;
- édesre: *carbo v.*, *kali cb.*, *lycopod.*, *sabadilla*, *sulph.*;
- sósra: *carbo v.*;
- meg nem határozható valamire: *bryonia*, *china*, *pulsat.*, *theridion*;
- föld-, kréta-, mész-evésre: *ac. nitri*; szénre: *cicuta*;
- nem édelhetőre (ungeniessbares): *bryonia*; nyalánkságra: *china*, *rhus*.
- Száj-iz (nézzük a száj-bántalmak közt); az ételek izére nézve: ha az étkek ize keserű: *bryonia*, *china*, *rhus*, *sabina*, *Casarum* a kenyérnek vagy dohánynak keserű ize);
- sós: *carbo v.*, *sepia*; édes: *ac. mur.*, *squilla*, (a sörnek édeses ize: *pulsat.*);
- savanyu: *calcarea*, *china*, *lycopod.*;

- az étkek izetlenek: *colchicum*, *nux v.*, *pulsat.*, *stramonium*;
- eltompultszáj-íz: *rhodod.*, *spongia*; — elvesztett száj-íz: *anacard.*, *bellad.*, *lycopod.*, *natrum m.*, *silica*, *veratrum*
- Évés alatti más bántalmak: fej-forróság, fájás: *ferrum*, *graphit*, *rhus*;
- arcz-izzadás: *natrum m.*; általános izzadás: *a. c. nitri*, *carbo an.*, *carbo v.*;
- az étkek föltolulása: *phosphor.*
- Évés után: kéjelmetlenség (Unbehaglichkeit): *baryta*, *china*, *nux vom.*, *a. c. phosphor.*, *rhodod.*;
- rossz kedv: *anacard.*, *nux vom.*, *zincum*;
- siránkozó haragosság: *arnica*; lankadtság: *china*, *lachesis*, *a. c. nitri*, *rhus*, *thuja*;
- hidegség: *sulphur*, *ranunc.*; borzongatás: *rhus*, *toxicod.*;
- forróság: *calcarea*, *phosphor*, *sepia*;
- izzadás: *carbo an.*, *carbo v.*, *a. c. nitri*;
- arcz-forróság: *ammonium*, *chamom.*, *nux vom.*, *petroleum*;
- pirosság: *lycopod.*, *nux v.*, *silica*, — izzadás: *natr. m.*;
- fejforróság: *lycopod.*; fejelfogultság: *bellad.*, *cocculus*, *nux vom.*, *a. c. phosphor.*;
- fejfájás: *bryonia*, *calcarea*, *carbo v.*, *graphit.*, *lycopod.*, *nux vom.*, *rhus*, *sepia*;
- szédülés: *nux vom.*, *pulsat.*, *petrol.*, *rhus*, *sulphur*;
- forró kezek: *lycopod.*, *phosphor*;
- mell-szorongás: *lycopod.*, *nux vom.*, *sulphur*;
- köhögés: *bellad.*, *china*, — hányásra készítő: *anacard.*, *bryonia*, *digitalis*;
- szivdobogás: *calcarea*, *lycopod.*, *phosph.*, *sepia*, *thuja*;
- csuklás: *carbo an.*, *cyclamen*, *graphit.*, *hyosciamus*, *ignatia*, *zincum*;
- has-felfúvás: *antimon.*, *bryonia*, *calcarea*, *carbo v.*, *graphit.*, *nux v.*, *phosphor*, *sepia*;
- teliség érzelme: *antimon.*, *arnica*, *chamomilla*, *china*, *graphit.*, *crocus*, *lycopod.*, *lachesis*, *nux v.*, *rhus*, *silica*, *sulphur*;
- gyomorfájás: *arsenic.*, *bryonia*, *calcarea*, *carbo v.*, *china*, *lycopod.*, *mercur*, *nux v.*, *phosphor*,

platina, plumbum, sepia, silica, sulphur, zincum;

- görcs (nézziük más helyen);
- gyomorégetés (Sodbrennen): *ammonium, calcarea, china, conium, crocus, jod, sepia, silica;*
- geliszta-hugyozás (Würmerbeseigen): *ammonium m., calcarea, cyclamen, lycopod., natrum m., petroleum, silica, sulphur;*
- felböfögés: keserü: *bryonia, china,* — fenhangon: *calcarea,* — az ételek után izló: *bryonia, ranunc., silica, sulphur, thuja,* — üres: *natrum m., phosphor, ranunculus, sulphur, veratrum,* — savanyu: *carbo v., silica, zincum,* — csuklással: *cyclamen;*
- hányás: *arsenic., jod, sepia, silica, stannum, veratrum,* — az étkek kihányása: *arsenic., calcarea, ferrum, phosphor, pulsat.;*
- hasmenés: *colocynthis, veratrum.*

Undorodás, gyomorémelygés általában: *agnus, alumina, antimon., arnica, arsenic., bellad., bryonia, carbo v., chamom., conium, cocculus, cuprum, cyclamen, graphit., ipecac., lycopod., mercur, mezereum, natrum m., petroleum, phosphor, platina, plumbum, secale, sepia, silica, sulphur, tartarus em., veratr.*

- undorodás különösen: *antim., conium, ipecac., nux v., phosphor;* elundorodás valamitől: *ipecac.;* hányásra késztető: *alumina, antimon., bryonia, chamom., cocculus, conium, cyclamen, mercur, nux v., pulsat., sabadilla, tart. em., veratrum;* — ájúl-dozást okozó: *cocculus, veratrum;*
- szünetnélküli undor: *arsenic., carbo v., lycopod., tart. em., veratrum,* (felböfögés által enyhülő: *rhododendr., tart. em.);*
- meghülestől: *cocculus;* szabadban: *aconit., angustura, lycopod.,* (enyhülés: *lycopod.);*
- éhgyomorra: *sulphur;* reggel: *arnica, calcarea, carbo v., chamom., lycopod., nux v., phosphor, sepia, silica, sulphur;*
- éjjel: *carbo an., mercur, rhus;* lefekvéskor: *bryonia;*

- felüléskor az ágyban: *bryonia*, *cocculus*, (fekvésben enyhülés: *rhus*);
 - kocsizáskor: *cocculus*, *lycopod.*, *petrol.*, *sepia*;
 - étel után: *antimon.*, *cyclamen*, *bryonia*, *lycopod.*, *nux*, *phosphor*, *pulsat.*, *rhus*, *sepia*, *silica*, *stannum*, *sulphur*;
 - iváskor: *bryonia*; ivás után: *natrum m.*, *nux v.*, *pulsat.*, *rhus*, (enyhülés: *phosphor*);
 - bor-ivás után: *antimon.*; kávé után: *chamom.*, *capsicum*, *nux v.*, *ignatia*, *arsenic.*, *cocculus*, *mercur*, — (javulás: *colocynthis*): burgonya után (Erdapfel): *alumina*;
 - a tojás szagától: *colchicum*; hústól: *colchicum*;
 - tejtől: *calcarea*; dohányzástól: *carbo an.*, *clematis*, *euphrasia*;
 - mozgás által előidézett émelygés: *theridion*, *arsenic*, *silica*; a gyomorra tett nyomásra: *hyosc.*
- Fejfájással járó undor: *asarum*, *mercur*, *mezereum*, *ranunculus*, *silica*;
- gyomorfájással: *arsenic.*; felbőfögéssel: *aconit.*, *arsenic.*, *cocculus*, *ipecac.*, *sepia*, *spigelia*;
 - keserű bőfögéssel: *bellad.*, *lycopod.*, *sepia*; édeses: *aconit*, *mercur*;
 - mint zsiros étel után: *cyclamen*, *tart. em.*;
 - szomjjal összekötött undor: *phosphor*, *veratrum*; éhséggel: *helleborus*, *phosphor*, *spigelia*.
- Undor mellett vizelésre való késztetés: *veratr.*; hasmenésre: *squilla*.
- Undor hidegséggel: *hepar*, — melegséggel: *mercur*; arczsápadtsággal: *hepar*, *tart. em.*; arcz-piroszággal: *veratrum*.
- Felbőfögés: üres: *arnica*, *bryonia*, *causticum*, *carbo v.*, *ipecac.*, *mezereum*, *phosphor*, *sabina*, *sulphur*, *veratrum*, *verbascum*;
- fenhargon: *calcarea*, *conium*, *petrol.*, *platina*;
 - szüntelen bőfögés: *conium*, *cuprum*;
 - eredmény nélkül való inger a bőfögésre: *carbo an.*, *conium*, *graphit*, *phosphor*, *sulphur*;
 - bőfögés étel után: *antim.*, *bryonia*, *carbo v.*, *co-*

nium, natrum m., nux v., pulsat., phosphor, ranunculus, veratrum;

- kövér étel után: *carbo v., pulsat.;*
 - az étel után izlő: *antim., bryonia, conium, phosphor, pulsat., silica, thuja;*
 - avas izü: *ranunc., thuja, psorin;* zsiros izü: *lycopod.;*
 - rothadt izü: *arnica, cocculus, mercur, nux v., thuja;*
 - бүдös-tojás-izü: *sepia, tart. em., stannum;*
 - utálatos: *sepia, natrum m.;* édeses: *mercur, gratiola, plumbum;*
 - savanyú: *alum., carbo v., cyclamen, lycopod., natrum m., nux v., petrol., phosphor, sepia, silica, sulphur, zincum;*
 - keserü: *ammonium, arnica, bryonia, china, gratiola, mercur, nux v., ac. sulph., thuja;*
 - tenta-izü: *indigo;* foghagyma-izü: *asa foet.;*
 - rossz szagu: *cocculus, sulphur;*
 - a gyomorból a nyeldeklőbe toluló: *lycopod., conium, plumbum, ranunc., spigelia;* kaparó: *antimon., natrum m., nux mos., staphys.;*
 - égető: *cantharis, jod, hepar, phosphor, ac. sulph., lycop.*
- Csuklás (nézzük ugyanezen cikkben, az „ézelmek“ közt).
- Hányás: étkek kihányása: *antim., bryonia, calcare, colchicum, ferrum, ipecac., nux v., plumbum, pulsat., sepia, sulphur, veratrum;*
- nyák- (Schleim) hányás): *aconit., arsenic., bellad., cina, digit., dulcam., ipecac., pulsat., secale, stramon., veratrum;* vérhányás: *aconit., arnica, bryonia, carbo v., cantharis, hyosciamus, lycopod., mezereum, millefolium, nux v., veratrum;* epe-hányás: *bryonia, cannabis, chamom., colchicum, cuprum, drosera, gratiola, ipecac., lycopod., phosphor, sabina, sepia, stramon., veratrum;*
 - geliszta-hányás: *cina, sabadilla;* vizenyős: *argent., arsenic., bellad., causticum, china, cuprum, silica, stannum, sulphur;*
 - bélsár-hányás: *opium, plumbum;*

- hosszadalmas hányás: *arsenic.*, *graphit.*, *nux v.*, *pulsat.*, *silica*, *sulphur*; habos hányás: *veratrum*;
- fekete-anyag-hányás: *arsenic*, *plumbum*, *veratr.*, *calcarea*, *phosphor*;
- zöld: *arsenic*, *cannabis*, *hepar*, *ipecac.*, *phosphor*, *plumbum*, *veratrum*;
- sárga: *jod*, *plumbum*; vörös: *secale*; tejforma: *arnica*, *sepia*;
- erőszakos hányás: *arsenic*, *cuprum*, *jod*, *plumbum*, *veratrum*;
- görcsös rángással: *cuprum*, *opium*;
- hasmenéssel: *arsenic*, *cuprum*, *ipecac.*, *veratr.*;
- arcz-sápadtsággal: *tart. em.*, — arcz-izzadással: *camphora*, *sulphur*;
- hideg izzadással: *veratrum*; láb-hidegséggel: *phosphor*, *veratrum*;
- csuklással: *bryonia*; a fogak elvásával: *pulsat.*;
- nagy gyöngeséggel: *arsenic*, *phosphor*, *veratr.*, *ipecac.*;
- evés után: *ammonium*, *arsenic*, *calcarea*, *ferum*, *jod*, *nux v.*, *pulsat.*, *silica*, *veratrum*;
- kenyér után: *ac. nitri*; gyomorfájás: *zingiber*;
- elundorodás után: *ipecac.*, *graphit.*;
- ivás után: *arsenic*, *arnica*, *bryonia*, *silica*; (ivás után enyhülés: *cuprum*); iszákos egyéneknél: *nux vom.*, *opium*;
- ser után: *ferrum*, *mezereum*; meghülés után: *bellad.*;
- kocsizás után: *cocculus*; mozgás által: *theridon.*, *stramon.*, *zincum*;
- terhes állapotban: *ipecac.*, *nux vom.*, *sepia*.

A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 134. lapon.

Huszonöt év óta sohasem adtam hánytatót; soha különösen: nagyobb mennyiségű étel-okozta gyomorbetegségekben (és most csak ezekről szólok), ha mindjárt a gyomorromlatnak minden symptomái: rosz szájíz, tisztátalan nyelv, undor, késztetés a hányásra, nyomó fájdalom a gyomor táján sat. allop. elv szerint legsürgősben parancsolják ily esetekben az elkerülhetlen hánytatót. Hallják okaimat. Nemde? gyógyvitani annyit tesz: mint a testben támadt ren-

detlenségeket megsemmisíteni és így a testet rendetlen állapotából rendes állapotába visszahelyezni. E célra ámbár nem tagadhatom, hogy több eszköz lehet; de ezek közt mégis csak egy a legjobb: és ez azon eszköz, mely legokoszerűbb. Részemről a fönnemlített esetekben nem tartom legokoszerűbbnek a hánytatót; mert az életerőt más gyógyerővel lehet rendes vágásába visszaállítani célszerűbben, hamarabb, biztosabban, minden rossz következmény nélkül oly gyógyszerrel, mely az eledelek megemésztésére erőt kölcsönöz az ellankadt életerőnek, hogy ekkép megemészse a gyomor az eledeleket. És jelen állításomat, következő okoskodásomat tapasztalati adatokból merítem.

Tudjuk, miként egészséges állapotában nyugodt helyzetben, vagy csak csekély mozgásban van a gyomor az alatt, míg annak nedve sat. által föl nem oldoztatik az étel; és midőn már kásaformára (chymus) emésztetett meg az eledel, akkor kezdi meg leginkább balról jobbra és így a belek felé működő mozgását (motus peristalticus) a gyomor. Ezt előrebocsátván, meg kell még azt is említenem, miszerint jól tudom, hogy minden betegség gyógyításánál első indicatio: „az ok eltávolítása“; — és már most bátor vagyok ily kérdést tenni: valljon a nagyobb mennyiségű étel-oka a fennakadt gyomoremésztésnek, — vagy inkább: a szokottnál nagyobb ételmennyiség miatt több erőt igénylő életerő? Bizonyosan távolabbi oka az indigestiónak: az étel nagyobb mennyisége; közelebbi oka: az ételmennyiségnek aránylag meg nem felelő életerő. Azért szerintem okoszerűbb indicatio: nem adni hánytatót, — hanem a bágyadt életerőt elősegíteni, hogy rendes munkáját végze, oly gyógyerővel, minővel bir számtalan példákra a hom. orvos; mert csak idegen, nemhomogen anyagot (például a mérget, némely étkek bizonyos alkotó részeit sat.) képtelen megemészteni a gyomor, miután ez nem szolgálhat a test tápláltatására; és azt is (hacsak nem physicali lehetlenség) rendes uton űzi ki az életerő a testből. A méregről később szólandok.

Annak erősítésére, hogy csakugyan szükségtelen a hánytatószer, térjünk át az illetén ügyet logicialag eldöntő tapasztalati térre, Ugyanis 1-ször? Vannak nem kevesen, kik erősebb hánytatódaczára hányni nem tudnak; — ime — ezeknél már megbukott a hánytató elmellőzhetlen szüksége! Állításom erősítésére például szolgálhatnak e tekintetben némely állatok is, melyek sohasem hánynak! 2-szor. Ámbár hányás után azonnal könnyebbülést érez és néha

egészen helyre áll a szerencsés beteg: de elősorolhatok többeket, kik nemsokára az ideiglenesen enyhítő hányás után szomoruan érezték a hánytató erőszakos hatalmát, melynek áldozati lettek; — előállíthatok másokat nagyobb számmal, kik egyszerű *acutus* betegségükből kivergődtek ugyan nagynehezen, de ez után állandó gyomorgyengeség-, görcsök- és egyéb *chronicus* gyomor bajokba sülyedtek hánytató következtében. Ilyesmi nem történik hom. orvoslás alkalmával, nyilvános jelül: annak 3-szor, hogy a hányásra való késztetés csak *symptomája* a gyomorromlataknak, — nem pedig jótékonyan törekvő működése az életerőnek: azért a bevett hánytató szer után is a hányás többnyire erőszakkal történik, lankadtságot sat. hagyván maga után; midőn hom. szereinkre közönségesen megelőző böizzadás után, minden kellemetlenség nélkül rövid idő alatt eltűnik az undor, megszűnik a hányásra való késztetés, elmulnak a többi kórjelek hányás nélkül, az eledelek megemésztetnek, további rendeltetésük helyeire mozdíttatnak és a beteg hamarabb, biztosabban gyógyul meg 4-szer. Hogy e gyógymódunk csakugyan a természet javaslata, bizonyítja a beadott h. gyógyszer hatása, mely bizonyosan hányásra segítő az életerőt (*motus antiperistalticus*), ha ez lenne annak törekvése: mert parányi szereink csak *qualitativ* működhetnek, azaz úgy, a mint az életerő törekszik működni a betegség megsemmisítésére.

Legyen, — hogy mindezen okoskodásom nem áll, de állanak az elvitázhatatlan tények; és csak ezek erősítettek azon rendíthetlen hitemben, hogy eféle gyomor bajt is hánytató nélkül és csak így lehet: *antimonium*, *ipecacuanha*, *pulsatilla*, *nux vom.* által szerencsésen gyógyítani; és én inkább ragaszkodom e tényekhez, mint a csalékony sophismákhoz.

Ételek és italok.

Leirván a megromlott gyomor helyreállítására szolgáló gyógyszereket, — midőn itt az étel s ital és így a test illendő tápláltatására vonatkozólag, nemcsak betegeknek, hanem egészségeseknek is szántam néhány sort a végből, hogy rendes életmódot követvén, szeretett egészségüket a betegek minél előbb visszanyerjék, az egészségesek pedig azt minél tovább fenntarthassák, — reményem, soraim nem lesznek egészen érdektelenek.

Testünket a vér táplálja; a vérnek az étel s ital hord tápanyagot. Elegendő mennyiségű és jó minőségű étel ital által a vér minduntalan újra képezetik és a vérnek ezen szünetnélküli új képzése, megújulása, azonfölül a tüdők által beszívott és ez uton a vérbe jutott légnék éle- nye (Sauerstoff, oxygen) az életnek oly föltételei, melyek nélkül nem élhet az ember és csak addig él, míg a vérnek illetén megújulása, míg e folytonos anyagváltozás meg nem szűnik a testben. (A már kifejlődött egészséges ember étel ital nélkül alig élhet tovább három hétnél, idő- közbeni vizivás által 6 — 8 hétre hosszabbíthatja életét.)

Az emberi test egész szervezete oda utal, hogy állati és növényi eledellel vegyest tápláljuk testünket. A csak állati élelem bővérüségét, vértolulást, gyuladást, kösz- vényt sat. okoz. Azért a több állati mint növényi eledel azoknak ajánlható, kik szűkvérűek, gyengeségben sinlő- nek, sápadtságban szenvednek (Anaemie), nem különben reconvalescenseknek. A kizárólag növényi élelem szűkvé- rüségét hoz elő; sok emészthetlen része által terheli a gyomrot, kemény és rendetlen széket okoz, tespedő álla- potba helyzi a beleket. Jót tesz a több növényi mint ál- lati eledel — kivált a gyümölcs — azoknak, kik bővé- rűek (Hyperaemie), vértorlásban, köszvényben szenved- nek. — Sőt, az egyforma állati és növényi, bár czélsze- rűen tápláló étel sem látszik kedvezőnek, midőn hosszabb időig folytonosan ugyanegygyel látjuk el gyomrunkat. Tapasztalati tény, miszerint természetünk bizonyos vál- toztatást kíván az eledelekre nézve, melyek közül a kenyé- ret, italok közt a vizet napjában többször élvezhetjük.

A test alkotó anyagaiból minél többet foglal magá- ban bizonyos étel, annál táplálóbb. E szerint legtáplálóbb eledelek: a tej, hus, tojás, tészta eledelek és ázalékok (bab, lencse, borsó); — a burgonya, fő- zelékek (Gemüse), a gyümölcs csak kevés táp- anyaggal bírnak.

A sűrű, kövér tej nehéz emésztésű, azért gyenge gyomruaknak nem ajánlható. Gyógyszer, betegség, lelki- indulatok által nagy változáson megyen át az anyatej;

azért a szoptató nő ilyenkor ne szoptassa gyermekét; jól válaszszá ki a tehenet is, melynek tejével él a csecsemő.

Tej után a huseledelel legtáplálóbb, erőt s kedvet ad, különösen a növényekkel élő emlős állatok szokott husa. A jó marhahuslevest könnyen emésztí meg a gyomor. A fiatalabb állatok husa könnyebb emésztésű, de kevesebbet tápláló mint az idősbeké; a vénék husa azonban nehezebb és kevésbé tápláló. Nevezetes, hogy általában a kiherélt állatok husa gyengébb és ízletesebb. A vadhus könnyebb, mint a házi állatoké; az igen kövér nehezebb, mint a soványabb. Leggyengébb a madárhus; a madarak közül azok, melyek úsznak, mocsáros vidéken tartózkodnak keményebb és zsirosabb hust adnak, így a háziak közül is nehezebb emésztésű a kacsá-, libahus, leggyengébb a csirkeé. Minél több vérrel van a hus ellátva, annál puhább, könnyebb emésztésű és táplálóbb; ezt jól tudják szakácsaink, azért erre figyelnek leölés alkalmával. A madárhust az emlős állatoké követi. Hogy a kisebb darabokra metszett, jól megrágott hust könnyebben emésztí meg a gyomor, mint ha azt nagyobb darabokban egymásután hirtelen nyeljük le; — hogy a sült, párolt, puhára főtt hus könnyebb mint a füstölt, besózott, miután az eféle hus szálai szárazabbak és így keményebbek, (puhábbak lesznek, ha eczetben páczoltatnak) — közönségesen tudva van.

A madarak és emlős állatok után következnek: a hal, melynek soványabb, kövérebb husa határozza a könnyebb, nehezebb emésztést; — a rák, mely nem igen tápláló, nem is könnyen emészthető; — a csiga, mely csekély tápláló tehetsége mellett erősebb gyomrot kíván, mint sokan gondolják.

A tojásnak készítésétől függ, hogy nemcsak tápláló, hanem egyszersmind könnyű emésztésű legyen. A hig tojás igen könnyen, a kemény igen nehezen emészthető. Legközönségesebben a tyúktojást szoktuk vagy egyedül, vagy egyéb eledelek készítésére használni. A most divatozó, némelyek által kedvelt halikrát „caviart” csak kevés mennyiségben ajánlhatom mindenkinek. A sajta mennyire tápláló, annyira nehéz, kivált a kövér.

Különféle nemeit a tésztás eledeleknek legjobban ismerik t. asszonyaink; ők tudják legjobban, miként azok készítmódjától függ, hogy könnyű vagy nehéz emésztésü eledelül szolgáljanak. Czukor, tej, tojás, írósvaj adalékok által több tápanyagot nyernek a tésztás ételek. A kenyér, mint mindennapi eledel megérdemli, hogy ízletes, tápláló készítésére nagyobb gond fordíttassék. A sületlen, savanyú, vagy romlott liszt-ízű nehezen emészthető; ellenben a jól kisült kenyér héjának nem égett hanem barna színe, egyforma kis likacsokkal ellátott béle tetszik a szemnek, kellemes ízű és könnyebb a gyomornak.

Az ázalékok könnyebben emésztetnek meg, ha a főzés szabályai szerint áttörve és így hüvelyeket vesztve, szolgálnak eledelül. Táplálás tekintetéből a burgonyának (krumpli) nincs különös érdeme; leveses, vagy főtt alakban könnyebben emészthető.

A főzelékek míg gyengék, nem terhelik ugyan a gyomrot, de kevés táperővel bírnak; ilyenek: a kelkáposzta, spenát, spárga, különféle salátaneműek sat.

A gyümölcs lehámozva könnyebb emésztésű, de igen keveset táplál. Itt a cseresnyére figyelmeztetem azokat, kik azt maggal együtt szokták enni; mert egyes esetekben makacs dugulást okozván, ennek szomorú következményeitől méltán tarthatunk.

A gomba-okozta több szerencsétlen eseményről halottunk, olvastunk eleget. Nem szükséges tehát, hogy annak ismert mérgéről bővebben szóljak; megemlíteni azonban nem leendő fölösleges, hogy a nem mérges gomba is túlértsége által mérges tulajdönt ölthet magára, és hogy az ártatlan gombát is víz által szükséges mindenkor megfosztani keserű anyagától, mielőtt étel gyanánt élvezzük.

A mérges gombák mérges anyagának kivonására Gerard híres frank vegyész az eczetet ajánlja; szerinte bárminő mérges gombák, ha előbb eczetben áztattak, kifacsartattak és vízzel jól kimosattak, ártalom nélkül megehetőek. Készítés által lesz könnyebb, vagy nehezebb eledel.

A fűszerek (bors, paprika, majoranna sat.) nem

táplálnak, csak izgatnak; de azért a fűszeres eledelek többnyire kedveltek.

A só nélkülözhetlen táp- és fűszer; feloldozó erejénél fogva előmozdítja általában az emésztést, különösen pedig a zsíros, nehéz eledelek megemésztését. A növényi étkek kevesebb sóval bírnak mint az állatiak, azért amazok több, ezek kevesebb sót kívánnak. A hus szintén minél több vérrel van ellátva, annál kevesebb sóra van szüksége, miután egyéb alkotó részein kívül sót is foglal magában a vér.

Savanyú étkek készítésére legtöbbször használtatik az eczet, mely, úgy látszik, az étvágyat és az eledelek megemésztését elősegíti. Ital gyanánt kevés mennyiségben szomjoltó, de nagyobb mennyiségben és gyakran használtatva gátolja az emésztést s sápadtságot, elsoványodást okoz.

Az inkább állati mint növényi, vagy viszont inkább növényi mint állati eledelek választására nézve, figyeljünk: a korra, nemre, testalkatás- és temperamentumra, az életmód- és szokott foglalkozásra, téli vagy nyári időszakra, egészséges vagy beteges állapotra.

A még növésben levő ifjak több s tápláló (de nem izgató) eledelt kívánnak; a már kifejlődött emberek tápláltatását körülményeik rendezik; idősbeknek a könnyen emészthető és mérsékelt tápláló eledelek legkedvezőbbek. Általánosan az étel mennyiségét és minőségét a testen uralgó gyorsabb, lassúbb anyagváltozás határozza; ez ismét a most említett körülmények- s viszonyoktól függ.

A még ki nem fejlődött leányok az ifjak életmódját kövessék; később, mivel a vérújulás nem oly élénk a nőknél mint a férfiaknál, kevésbé tápláló és csekélyebb mennyiségű eledellel kielégíthetők. Különböztetetlen azonban a táplálóbb s nagyobb mennyiségű étel szoptatás, terhesség alatt, mert ez esetben a nőnek több tápanyagot kell fordítania magzatának táplálására. Érzékenyebb idegzete miatt az ingerlő eledeleket, italokat, p. o. az erős fekete kávé, thé, bort nem szenvedni annyira a nő, mint a férfi;

azért az eféléket mindenkor gondosan kerülje, kitünőleg az előbb említett állapotában.

A cholericus és sanguineus egyének inkább növényi mint állati eledellel éljenek; mind a két temperamentumnál az anyagváltozás gyors, azért gyakrabban éheznek alattvalói. A melancholicus és phlegmaticus ellenben inkább állati mint növényi és igen könnyen emészthető eledelt válasszon. Ezeknél, az anyagváltozás lomhasága miatt, ritkábban szükséges az étel.

Az életmód, napi foglalkozás tekintetéből azok, kik testi, lelki munkával fáradhatlanul foglalkoznak és ez által a test táplálására készült anyagokat gyorsabban emésztik föl, szükségkép táplálóbb eledelt kívánnak. Azonban, midőn a testi foglalkozások által kimerültek nehezebb emésztésű eledeleket is könnyebben megemésztenek, — a lelkikép működők, ülő életmódjuk miatt is csak könnyen emészthetőkkel táplálják magukat.

Tapasztalásból tudjuk, hogy a téli és nyári idő viszonyaihoz képest gyomrunk az ételre nézve érezhető változásnak van kitéve. Száraz hideg télen több, táplálóbb, sőt zsírosabb étellel is minden rosszabb következmény nélkül látjuk el gyomrunkat; midőn nyáron kevesebb és inkább növényi eledellel megelégszünk, igen természetesen. Az emésztést tudniillik az állati meleg mozdítja elő. Ezen állati meleg vegytani működés következménye, a menyire ugyanis a belégzett (inspirált) lég élenye (oxygenium) a testben levő szénenynyel (carbonium) szénsavvá (ac. carb.) egyesül, mi által meleg fejlődik ki; miután az említett egyesülés vegytani értelemben lassu égés. Ezt előre bocsátván, — nemde? tudjuk azt, hogy testiünk télen több meleget sugároz ki, a kül-lég és testiünk közt nagyobb levén a hőmérséki különbség; e veszteséget tehát szükségkép pótolni kell, mire az előbbieket szerint széneny szükséges és ez oknál fogva annyi széneny-tartalmu eledelt kell magunkhoz vennünk, mennyi a kisugárzott meleg pótlására kívántatik. Ily eledelek a hus és egyéb zsíros anyagok. E tekintetben például szolgálhatnak a sarkvidéki (Polargegend) lakók, kik a tengeri állatokban nagy bőséggel kínálkozó hus-nemű eledelre már a természet ál-

tal utaltatnak, miután náluk a növényzet mostoha. Nyáron kisebb levén a test és kül-lég közti hőmérséki különbség, kevesebb a meleg sugárzás, következésképp annak pótlására kevesebb anyag szükséges; és ezért nyáron kevesebb és inkább növényi eledelt kívánunk. Erészben példa gyanánt szolgálhatnak a forró égálji lakók. Itt a növényzet gazdagsága, a különmemü gyümölcsök kellemes íze mintegy felhívja az embert az ezekkel való táplálkozásra. — Valóban bámulni kell a Teremtő bölcseségét mindenben! ki mindent adott az embereknek, ezeknek szükségéhez szabván leginkább adományait.

Betegek nél a diaeta szigoru parancsa a változhatlan természetnek. Célirányos életrend nélkül nem lehet gyógyítani. A c u t u s betegségek lofolyása alatt, kevés kivétellel, alig kíván a beteg valamit; de ne is erőltessük őt semmire, mindaddig várakozván, mig önmagától valamit nem ohajt és ekkor elég őt eleinte csak gyenge levesel megkínálni, kivált veszélyes betegségből szerencsés kivergődése után; később is, növekedő javulásával csirkebecsinálttal, compottal megelégedhetik a reconvalescens ismét azon időig, mig rendes állapotához mindinkább közeledvén, erejét és így különösen gyomrának tehetségét lassankint visszanyervén, ez rendes munkálatát, az emésztést alkalmatlanság érzete nélkül végezheti; de még ilyenkor is csak a gyengébb huseledelek, gyenge tésztaemüek, a rizs és efélék ajánlhatók, a reconvalescens valódi étvágyához mérvén a mennyiséget, — figyelvén, hogy a gyomor meg ne terheltessék. — Chronicus bajokban, hol néha rendes étvágygyal bir a beteg, figyelmezzünk mindig a betegség természetére, és ehez képest rendezzük a diaetát. Így, ha bővérűség alapja bizonyos betegségnek, inkább növényi, — ellenkező esetben inkább állati eledellel tápláljuk betegeinket; annak mennyiségét mindenki bölcs belátására, józan ítéletére bizván. Gyomor bajokban csak könnyen emészthető és tápláló eledel felel meg a célnak és ekkép általában a beteg egyéni körülményei határozzák meg a czélszerű életrendet.

Az egészséges ember legjobban ismert természetéhez mérje az ételek minőségét és gyomorerejéhez szabja

azok mennyiségét, jól megjegyezvén, hogy a gyomornak túlterhelése gátolja az emésztést, minek következményei sokszor igen fontosak. A növésben levő gyermek, kinél gyors az anyagváltozás; — a munkás ember, ki anyagi, szellemi tevékenysége által feldolgozza a test tápanyagait; — a reconvalescens, ki betegsége által fosztatott meg tápláló anyagától; — a vándor és mindazok, kik erősb testmozgást tesznek: — többet és gyakrabban éheznek. Ezen körülményekre nem figyelve, általában inkább éheznek a férfiak, mint a nők, — többet éheznek a sanguineusok, mint a phlegmaticusok, tudvalevő oknál fogva. A derült kedv elősegíti az emésztést; azért kellemes vidor társaságban többet eszik az ember, mint búskomor magányában; különösen a lelkiindulatok, félelem, harag, ijedés, gond, szerelem sat. majdnem varázshatalmáról tanubizonytságot adhatnak az érzékenyek, kik egy kellemetlen hirre elvesztik rögtön étvágyukat annyira, hogy nem képesek tovább folytatni a már sovárogra megkezdett ételevést; nyilvános jelül annak, hogy valamint általában minden érzésnek, úgy az éhség és szomjuság sajátlagos érzéseinek központi (central) organuma az agyvelő. Az erre érzékenyen ható psychikai benyomások rögtön közöltetnek a gyomoridegekkel, melyek normalis működésükben megzavartatván, csökken az étvágy. Innét van, miként agybetegség által öntudatát elvesztvén az ember, — miután ezen öntudat székhelye az agy, — az eszméletlen, a tébolyodott néha éhen halhatna meg, ha evésre nem kényszerítenék.

Az izgató szerek, például a fűszerek, kis adagban étvágyat okoznak; gyakrabban vagy nagyobb mennyiségben használtatva eltompítják az éhséget velünk éreztető idegek érzékenységét, — az éhséget elnyomják. Szintén úgy vagyunk a bódító — narcoticum — anyagokkal. Egykétjó szivar élvezete mellett füstbe eresztí néha hervasztó gondjait az ember; midőn annak mértékletlen használata elveszi az étvágyat szorgalmazó idegek érzékenységét, az étvágyat elűzi. Sőt, ha a szokott időn túl tartjuk ki az éhséget, étvágyunk elenyészik; és ez esetben a gyomoridegek túlszárnnyalt, exaltált érzékenységének természetes következménye ezen eltompulás, ezen éhség hiány.

Minden ital közt legszükségesebb a víz, — csecsemők időszakában a tej. Legjobban ajánlja magát a forrás- vagy kutviz, ha tiszta, idegen íze vagy szaga nincsen. Nyári hőségben egy pohár hideg víz föléleszti az ellankadt embert; hideg télen a víz melegebb legyen mint a külső lég, azaz: télen át is ihatunk kutból nem rég merített friss vizet, csak hideg légnek ne legyen sokáig kitéve a víz. Legnagyobb forráságban, vagy izzadásban megengedem a friss viz-italt betegnek úgy, mint az egészségesnek: csak hirtelen sokat egyszerre ne igyék az ágyban fekvő beteg; — az egészséges nemkülönben, nagyobb testmozgás, vagy erősebb testi foglalatosság után várjon egy időig és ezután is egyszerre csak keveset igyék. — A sör kellemes szomjoltó, keveset izgató és tápláló. Ereje a borszesz mennyiségétől függ; és így leggyengébb a közönséges fehér sör, erősebb a dupla sat. Többet, kevesebbet tápláló, izgató, kábító tulajdonát különféle adalékoktól nyeri. Kik sok s tápláló elledellel élnek, keveset mozognak, söritallal ne éljenek, mert ezeknél a sör gátolja az emésztést. — A jó asztali bor fölséges ital. Főleleveníti a testi, de lelki foglalatosságban is kifáradt munkást; jó kedvet ad mértékletes adagban. Egy pohár bor jó barátért meg nem árt; de a mértékletlen borital, kivált ennek illetén folytonos használata, felizgatván az idegrendszert, ezt szükségkép elgyengíti, idővel kimeríti, ideggyengeséget, rendetlen vérforgást, vízkórt sat. okozván. Az erős, izmos egyének, főleg a szorulásban szenvedők, az aranyerések kerüljék különösen a vörös bort. Az erős édes bor jobban izgat. A tüzvérű fiataloknak nem való általában a bor; valódi méreg — : nagyobb mennyiségben; mert bennök nagyobb lázadást, érezhetőbb változást okoz. Az innét eredő gyengeséget el nem tagadhatja senki közülök, nevezetesen akkor, midőn már a vihar lecsendesült, a mámor eltűnt; és e beköszöntő ideiglenes gyengeségből is ítélhetnek már a visszaélés szomorú következményeire, kiszámíthatják jövő sorsukat, elkerülhetlen morális, physikai vesztüket. — A pálinka, liqueur sat. erősen izgatnak és kártékonyan hatnak az idegekre, a vére. Az ezekkel visszaélés gyászos következményeiről, fájdalom! napi események szól-

hatnak. — A kávé fő létrésze a „caffein“, melynek hatása kellemesen izgató, fölélesztő, vidámító, kevesebbet tüzesítő mint a borszesz vagy thea, azért illő mértékben ezek elé teendő. — A thea fő alkotó részei: az aetheri olaj és a keveset keserű „thein“ (mely egészen hasonló a „caffein“-hoz); az idegeket erősen fölizgatja. — A chocolate pörkölt és pulverizált cacaóból, czukorból és, ha úgy tetszik, fűszerből mesterségesen készül. Hozzáadott más anyagok: a sago, salep, tej, tojás sat. a chocolate táplálékonyosságát nevelik.

Midőn így az ételt italt rendezve egészséges testünk illendő táplálásmódját röviden érintettem (mert munkám főadata: különféle betegségek h. gyógyítása); meg kell még említenem, miként célirányosabb 24 óra alatt többször, mint egyszer megkinálni gyomrunkat. A reggeli, ebéd, vacsora legkedvezőbbben elégítik ki aránylagos étvágyunkat. Reggelire mindenki szokása szerint igyék kávé, théát, chocolatét, ha tetszik egyék levest, vagy írósvajat kenyérrel, higtojást kényekedve szerint. A vacsora szintén rövid legyen s könnyen emészthető eledelből álló; ha jól akarunk aludni, lefekvés előtt 2—4 órával előbb végzendő. Az ebéd gazdagabb lehet: jó leves, puha marhahús, főzelek, ázalék, sült és tésztás eledel élvezete mellett sat. okkal-móddal bátran vendégeskedhetünk. Gyakorlati szempontból itélve, az illetén felosztás legüdvösebb, emésztés tekintetéből; miután a legkönnyebb eledelék relativ: 1—3, a könnyű emésztésűek: 3—6, a nehezek: 8—10 óra alatt emésztetnek meg. — Az individualitás-parancsolta kivételekre figyelvén, ehetik, ihatik az egészséges ember mindent, csak mindenben mértékletes legyen.

Valamint az egészségesekeknek, úgy különösen a gyomor-bajban szenvedőknek nem ajánlom azonnal ebéd után a nagyobb testmozgást, nagyobb elmeeröltetést igénylő lelki foglalatosságot. Ebéd után ha nem is álmod, de testi, lelki nyugalmat rendelt a természet. Ezt követve, az olaszok siestá-jok után igen jól érzik magukat. Nemde? szoptatás után édesdeden alszik a kised; nemde? minden állat evés után nyugalomra hajlandó?! Az ez iránt tett ki-

sérletek is nem különben az evés utáni nyugalomra intenek. Ugyanis több, egyaránt egészséges, egyaránt táplált vadászkutyák közül néhánynak evés után megengedettett a nyugalom, míg mások nagyobb testmozgásra szorítottak. Bizonyos idő múlva elővett bonczatani vizsgálatból kiűnt, miszerint: a nyugalomban levő kutyák gyomrai mindent derekasan megemésztettek, — holott a futók gyomraiban alig kezdődött meg az emésztés. — Azonban a délutáni álm csak rövid legyen; $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ óráig tartson; vízirányosan kinyújtózva ne feküdjék a pihenő, hanem kar-
székben félig ülve nyugodjék. A hosszú álom hátráltatja az emésztést; azért bőséges vacsora után azonnal lefeküdni veszélyes, különösen azokra nézve, kik egyszersmind szesz-
szes itallal élnek. — Ezeket tekintetbe véve, közbevetőleg itt azt is megemlítem, hogy az egészség fenntartására szükséges a test mozgás is, különösen azoknak, kik ülő életet viselnek, észszel dolgoznak; — engedvén a jó egészség, nemcsak szép napokban, hanem rosszabb időben is teendő; azonfölül mindezek mellett szükséges még, hogy testünk táplálásáról gondoskodván, lelkünk táplálásáról meg ne feledkezzünk; és ez — a foglalatosság. Ez a mi rendeltetésünk e földön; azért igaz azon közmondás, hogy lelki, testi tevékenység mellett „nincs ideje az embernek betegeskedni.“ Hogy szigoru foglalatosság közben szükséges a szórakozás is és a nyugalom, magam is nem egyszer éreztem és így annál inkább kimondhatom, mikép az időközbeni pihenés, kellemes szórakozás új fris erőt kölcsönöznek a munkásnak arra, hogy folytonosan dolgozhassék.

Ezzel bezárnám már e cikkemet, ha ismét egy új fontos körülmény nem jutott volna eszembe, melynek életünkben roppant a hatalma: és e körülmény a „szokás“, mit másképen igen helyesen, második természetnek mondunk. Az egyéni szokásra mindenkor gondosan figyeljünk. Az évek során folytonosan gyakorolt, bár obiectiv csakugyan ártalmas, de subiectiv már megszokott életmódon ne tegyünk, kivált rögtön, változtatást; mert ez inkább kárára, mint hasznára válik az embernek. Egyéni szokása, a betegség természete szerint rendelék minden

betegemnek is diatétát: soknak individualis szokása erejénél, betegségének természeténél fogva megengedvén azt, mit másnak szigorúan tiltok. Tulajdon tapasztalásaim után mondhatom, miszerint parányi szereink hatását sem gátolja több esetben a már rég megszokott, egyébiránt általában véve tilos étel s ital: csak kisebb mennyiségben, mérsékelt minőségben használtsék. Így a vizes bort, gyengébb kávé és theát, nem igen eczetes ételt többször megengedem: miután a hom. orvosságok minőségük nélkül fogva egyenesen és így erőteljesen hatván a betegre, észleleteim szerint erejüket leginkább oly gyógyerejű ételek s italok által veszítik, melyekhez előbb nem volt szokva a beteg, vagy melyek orvosi szempontból általában tilosak, mint például a sertés-hús, erős fűszerek, tiszta bor és eczet, erős kávé, vagy melyek épen antidotumai a bevett gyógyszereknek, mint *aconit*, *arnica*, *bellad.*, *nux v.*, *phosphornak* a tiszta bor, — *bellad.*, *rhus*, *carbo v.*, *chamomilla*, *ignatia*, *opium*, *nux*, *pulsatilla*, *phosphor*, *veratrumnak* az erős kávé sat. Sőt régi szokás erejénél fogva a most említett antidotumokat sem tiltom el mindenkor: kivéven azon eseteket, midőn a gyógyítandó betegségek symptómáihoz ezen antidotumok hasonlók, azaz, midőn ezen antidotumok, például a thea, kávé a gyógyítandó betegségeknek indikált orvosságai közé tartoznak. De — jól értsük egymást! — itt a régi, megrögzött, elévült (praescribált), mindennapi szokást értem, mind az acutus, mind hosszadalmasb chronicus esetekben föltételelesen méltánylandót; mert a czélszerű, némelykor a legszorosabb diaeta, kivétel nélkül mindenkinél csakugyan mellözhetlen föltétel arra nézve, hogy az orvosság akadály nélkül fejthesse ki gyógyerejét.

Végre, (és harmadszorra csakugyan befejezem már ezen értekezésemet) segítsünk még azon szerencsétleneken is, kik vagy véletlenül, vagy eszüket vesztve, természet-szabta idő előtt rögtön halál veszedelmében forognak — bevett mérgek erőszaka által.

Mondám, hogy mindent megemészthet az egészséges gyomor, mi testünk táplálására szolgál; és ha időközben nagyobb mennyiségű étel s ital által fenn is akad e mű-

ködése, hánytató nélkül lehet elősegíteni az életerőt h. szereink által, és ez folytatandja félbenszakadt működését. Ez mindennapi tény. De a mérég nem assimilálható anyag! sőt olyan, mely *dynamicus*, *chemicus* ereje által legrövidebb idő alatt megsemmisítvén az életerőt, rögtön halált okoz; ennek következtében ily esetekben az orvosnak egyebet tenni nem lehet, mint 1-ször hánytatás által kilökni a mérget; 2-ször a mérég hatását megsemmisíteni nagy adagban nyújtandó antidotumok által, miután itt csak vegytanilag — *chemice* — működhetik.

Mindenek előtt legsürgetősb tehát hánytatás által kiűzni a mérget; és e végre ujjával vagy tollal csiklándozza torkát a szerencsétlen. Ezután az *ásványi* — *mineralis* — mérgek, p. o. *arsenicum*, *cuprum*, *plumbum*, *phosphor* sat. hatásának némi gátolására, adjunk azonnal egymásután nagy mennyiségben tejet, vízzel hígított tojásfehéret, nyákos (*schleimig*), zsíros, olajosféléket, (*phosphor* ellen azonban zsírosat, olajosat használni nem szabad); — növényi mérgek ellen többnyire jó az erős fekete kávé, némelykor az eczet- és hideg vízzeli locsolások, borogatások mindaddig, míg az orvos meg nem érkezik: félretevén egyszermind a kihányt anyagot, hogy az orvos vegytani vizsgálat alá vehesse és a mérget fölfedezhesse, ha ez tudva nem lenne, ellene illő antidotumot használandó.

Nem-orvosokkal hijába közleném ezen antidotumokat, miután eféle szerek nagy adagban csak orvos rendelésére kaphatók a gyógyszerútból; el nem mulasztom azonban t. olvasóimat figyelmeztetni a teendőkre és néhány házi szerre, — leírandom azon hom. orvosságokat, melyek az utóbajok szerencsés legyőzésére működendnek. — Közöségesen e következő mérgek használtatnak:

Arsenicum album (mint patkánymérég is). Symptómái: erőszakos hányás iszonyu gyomorfájással, olthatlan szomjjal; nagy belső szorongás, heesett szemek, hideg arc sat. Minél többet hány a szenvedő, annál kevesebb a veszély. Itt jó a tej, vízzel hígított tojásfehér, szappanos víz, és ha ezek után hamarjában kaphatni: a „*vasrozsda*“,

melyből fél kanálnyira valót fél pohárnyi vízben adjunk be, ismételvén ezen adagot, ha javulást okozna. *)

Plumbum. Ki vannak téve ezen mérég gonosz hatásának mindazok, kik az ólom különféle praeparatumaival működnek. Ilyenek a festők; kik megelőző hánytatás után sok tej, vagy hígított tojásfehér, keserű só által segíthetnek magukon addig is, míg megérkezik az orvos. Figyelmeztetem itt azon nőket, kik majd fehéritő, majd pirosító festéket használnak; nem különben a szüléket, miszerint különféle festékekkel mázolni szerető gyermekeikre vigyázzanak, miután azok közt több mérges festék is találkozik, melyek *mercurt*, *plumbum*, *cuprum*, *arsenicum*-ot foglalnak magukban.

Cuprum. A főzésre használtatni szokott, roszul czínezett réz edények általi mérgezés nem ritkán fordul elő. Eféle veszélynek vannak kitéve a pénzverők, bányászok és sárgaréz-művesek is, kik e miatt hányás és hasrágás közt keservesen kinlódnak. Ilyenkor a hánytatás, e mellett a tojás-fehér, tej, czukros anyagok hasznosak. A gyógyszerök közül legajánlandóbbak a „*cyantetum kalii ferratum*“ nagyobb adagai.

Phosphor (mint patkánymérég is). A kihányt anyag foghagyma szagu, sötétben világít. Jól jegyezzük meg, miszerint itt nem szabad olajt, vagy zsírosféléket használni, hanem hánytatás után adjunk nyákos italt; hasznos a

*) *Arsenicum album* ellen orvosok által a *hydras oxydi ferri* használtatik, melynek erejét e következő experimentum igazolja. Ugyanis, ha *arsenicum album* oldatába nadályt teszünk, már néhány pillanat múlva nyugtalan kezd lenni, görcsöket kap és rángatózások közt elvesz. Ha azonban ezen oldozathoz, míg él a nadály, „*hydras oxydi ferri*“ keverünk, ekkor rövid idő múlva csendesül a nadály, az edény fenekére száll és azt látjuk, hogy az említett antidotum a nadály fölületére ülepedik és egészen hozzá ragad; rövid idő múlva ismét mozogni kezd s egy-két nap múlva egészen helyreáll a nadály.— Hasonló az eset, midőn az „*arsenicum*“ a gyomor- és bélekben létezik: ekkor a gyomorban levő „*arsenicummal*“ vegyülvén a „*hydras oxydi ferri*“, egy oldhatlan vegyületet képez, melyben e mérég egészen elveszti hatását; mert az *arsenicum* csak addig és annyiban hat, a meddig és a mennyire oldható. (Műipari vegytan 1845.)

magnesia usta, melyből adjunk be egy kanállal; ha szükséges és jót tesz, ismétlendőt. (Thomson)

Mercurius (sublimatus) Symptómái sokban hasonlítanak az *arsenicum* kórjeleihez; itt azonban a nyálfolyás jellemző. Ellene jó kivált a tojásfehér. Dr. Astruc mindenmemű higany-mérgezések ellen *sulphur* v. *hyposulphur natricus*-t ajánl, melyet 8 szemeren (Gran) kezdve, 24 órára 30 szemerre főlemelhetni. Ez szerinte nemcsak a jelenlevő higany-mérgezés, hanem az innét származott utóbajok ellen is hatalmas. (E helyen nem lehet nem említenem a „*Calomet*-t“ — *mercurius dulcis*; — melylyel annyi visszaélés történik sok betegség gyógyítása alkalmával leginkább gyermekeknél, kik aztán ennek következtében sokszor hosszadalmas mirigy-daganatokban, szájfekélyekben, nyálfolyásban, ideges bántalmakban sinlődnek. Legyünk ovatosak! és ha ilyesmit tapasztalunk, forduljunk még jókor h. orvoshoz, ki h. szerei: *sulphur*, *silica*, *ac. nitri*, *bellad.* sat. által még segíthet.)

Jod. Mercur után sorolom ide azonnal a jodot; mert hiréről mindakettő ismeretes a t. közönség előtt; és e szerek nem is annyira mint mérgek, hanem mint orvosságok nevezeteseek. Szokottnál nagyobb adagban mérge gyanánt működik a *jod*; ekkor adjunk keményítóből készített nyákos italt, — buzaliszt-pépet. (De mint gyógyszer is, nagy adagban könnyelműen adatva, gyakran szembetünőleg rossz következményeket szül; ilyenek: a mirigydaganatok, az idegek- és vérnek felizgatott állapota sat. A ki ily esetekben tanácsomat akarja fogadni, ne késsék hom. gyógyszereinket minélelőbb használni: a *bellad.*, *arsenicum*, *phosphor*, *sulphur* hathatóságak.)

Lapis infernalis. A pokolkő hányáson sat. kívül fehér foltokat okoz az ajkakon és a szájüreg oldalain. Helyén leend itt a vízben felolvasztott konyhasó.

Ac. sulphuricum (Vitriol) ellen tejet, sok nyákos italt ítassunk a beteggel, azonfölül porrá tört krétát, magnésziát használjunk. (Itt nem a közönséges magnésziát — *carbonas magnesiae* — értem, hanem a szoros értelemben vett magnésziát — *oxydum magnicum.* —)

Ac. hydrocyanicum (Blausáure). Ezen legerősebb mér-

get a keserü mandola sat. rejti magában; azért kivált gyermekekre nézve méltó figyelmet igényel a mandolavetés, mert a keserü mandola néhány szomorú példának volt már tényezője. Ellene jó azonnal az erős fekete kávé, mert a hánytatásra itt nincs idő. A hidegvizzeli borogatások azonnal használtassanak, ezek mellett jót teend a terpetin-olaj. (Thomson.)

Strychnin (nux vom.) ellen jótékony a tej, porrá tört faszén, melyből egy kávéskanálnyira valót fél pohárnyi vízben adhatunk. *Belladonna* (Tollkirsche, m. nadragulya), — *stramonium* (Stechapfel. m. redőnye, csodafa, magyal), — *opium* (mákony), — *hyosciamus* (beléndek), — kámfor ellen jó az erős fekete kávé; ha inkább kábító hatása van a méregnek, ekkor az eczet vízzel vegyítve felelend meg várakozásunknak. A hideg vizzeli locsolások, borogatások szintén hasznosak ezen mérgek veszélyteljes hatásai ellen. — Borszesz ellen a tej, nyákos italok használendók.

Sokszor a sajt, túró, kolbász, hurka, vaj, ludzsir, szalonna is megromlanak, ha illendő felügyelés, jó kezelés alatt nincsenek; és némileg savanyús, kellemetlen, éles, avas ízűek lesznek. Ezekre lelkiismeretesen ügyeljünk, mert ilyesmit eledel gyanánt használván, életünket kockáztatjuk. A már közelgő veszélyre e jelek mutatnak: gyomorégetés, késztetés a hányásra, szárazság a torokban, rekedt hang, nagy szomj és éhség, de alig tud valamit lenyelni a szenvedő; hasfájdalom, puffadás, szorulás sat. Ezeket érezvén a szenvedő, azonnal igyék langyos vizet, mindenkép ingerelje magát a hányásra; ez megtörténvén, a vízzel hígított eczet, citromnedv legcélszerűbbek. Rosz halak, nem különben mérges gombák okozta mérgezések ellen használ a porrá tört faszén, később az erős fekete kávé. Dr. Chausarel bordeauxi orvos tapasztalatai szerint, ha a mérgezés nem rég történt, először hánytatót kell adni, hányás után tölgygubacsból készült főzetet, minden 5 perczben egy kis pohárral. A burgonya (krumpli) csirájában is fejlődik néha erős mérgező — *solanin*, — mely ellen hánytató után szintén a fekete kávé működik.

Midőn így részint hánytató által üzetett ki a mérgező,

részint annak öldöklő ereje antidotumok által neutralizáltatott, mindenkor maradnak még vissza többet kevesebbet veszélyes utóbajok, melyek gyökeres kiirtására a gyógyszerek használtassanak és már most hom. adagban:

Az ásványi mérgek következményei ellen általában hathatós a *sulphur*, melyet Oken is az ilyetén mérgek valódi ellenségének nevez; ez után hasznos különösen az *arsenicum*ra: az *ipecac.* vagy *ferrum*; — *plumbum*ra: az *opium*, *nux vom*; — *cuprum*ra: a *bellad.*, *china*, *nux vom*; — *pokolköre*: *cofea*, *dulcam.*; — *phosphorra*: *nux vom*; — *mercurra*: *hep. sulph.*, *jod*; — *jodra*: *bellad.*, *arsenic*; — *vitriolra*: *pulsatilla*; — *késvavra* (Blausäure): *camphora*; — *strychninre*: *cocculus*; — *belladonnára*: *hyosc.*, *pulsat*; — *stramoniumra*: *nux vom*; — *opiumra*: *ipecac*; — *kámforra*: *opium*. — A megromlott vaj, zsírsat. okozta utóbajok ellen: *bryonia*, *arsenic*. — Borszesz-szülte chronicus bajok ellen: *nux vom.*, *carbo veg.*, *arsenicum*, eleinte egypár napig reggel, este, ezután kétszer egy hétben veendők. Különb. a cutus esetben ezen szerekből körülmények szerint vegyen be a beteg minden 1—3 órában három golyócskát két evőkanálnyi vízben.

Epe-okozta gyomorhaj- és epeláz.

Ha epétől származik a gyomorhaj, ezek a körjelek: a szem és arcz finomabb részeinek sárgás színe, készség a haragra, lankadtság, sárga mocsokkal fedett nyelv, keserü szájjíz, keserü büfögések, étvágyhiány, savanyús italok utáni epedés, barnás sárgás vizelet, nyugtalan álom, a végtagok szaggató fájdalma. Ekkor jó a

Chamomilla, ha harag után ömlött ki nagyobb mértékben az epe; ha a beteg igen szomjazik; ha fájdalmas hasmenése van és ez zöldes, vizenyős. Ha ezen szer nem hozna javulást, adjunk

Bryoniát, kivált ha forró nyári napokban jön elő e baj; ha a beteg ingerlékeny, haragos; étvágya nincsen; bort, savanyú italt kíván; forrósága és szomja nagy.

Nux vomicát főképp heves, erőteljes egyéneknek; különösen ha szája és orra körül sárgás színe van a betegnek.

Pulsatilla, gyenge szelid egyéneknek gyakori harag után (ha a *chamom.* nem használ), ha nem szomjaznak; epés, zöldes hasmenésük van, kivált éjjel; a beteg türehtelen és szorongó forrósága miatt álmatlan.

Belladonna, ha igen ingerlékeny a beteg; szája száraz, szomja nagy.

China, ha gyenge a beteg; hasmenése nem fájdalmas.

Arsenicum, ha igen gyengének érzi magát a beteg; belső forrósága égető; szomja elolthatatlan; hasmenése iszonyu fájdalmakkal van összekötve, mely alatt ökrödik is a beteg.

Szintén 3 golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk eleinte minden órában; javulást érezvén, minden 3 órában egy kanállal.

Ha a beteg borzongást is érez, mely után állandó nagy forróság következik; a szomj olthatatlan; a fejfájás nagy; az arcz vörös és többnyire sárgás karikával van körülvéve; a szemek szinte égnek; ha ezekhez undor, inger a hányásra, sőt hányás járul, mely által sárgás, zöldes, néha feketés, igen keserű és oly éles epe ürítetik ki, hogy a beteg torkát szinte égeti, fogaiban tompulást, gyomrában fájást okoz, mely külső érintés által nagyobbodik; ha nemcsak a vizelet, hanem a nyál és pök, sőt az izzadság is sárgás, — mindez *epelázra* (Gallenfieber) mutat. Ekkor előbb jó az

Aconitum, minden két órában három golyócska kevés vízben; ha egy-két bevételre izzad a beteg, a fennemlített körülményekhez képest három óra után jó a *belladonna*, *pulsatilla*, vagy más gyógyszer a leirt körülményekhez alkalmazva; *három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2—3 órában egy kanállal; a bevételt mindig az izzadás bőségéhez mérvén.*

Ha a láz ideges jellemű, nézzük az ideglázat, ha rothasztó, akkor ezt. *)

*) Láznélküli *epe-bajokban* hasznosak általában: *antim., arnica, arsenic., chamom., china, cocculus, ignatia, mercur, nux v.*; vagy még az *aurum, bellad., bryonia, ipecac., pulsat., rhus, secale, staphys., sulphur, veratrum, crota lus.*

Takonygyülem- és takonyláz.

(Verschleimung des Magens und Schleimfieber.)

A test különféle részeit, de nevezetesen a bélcsatornát fedő takonyhártyának beteges állapota következtében, itt nagyobb mennyiségű takony választatik el és gyűl össze. A gyomornak ezen taknyos állapotát e jelenségek mutatják: sápadt szin, felpuffadt csaknem szivacsos arcz, bágyadt tekintet, kellemetlen szájíz, étvágyhiány, rendetlen emésztés, has felpuffadása, a takony bővebb kiköpése, lomha székkiürítések, vagy pedig a takony bővebb összegyülése miatt hányás, hasmenés, mely által sűrű takony ürítettik ki. Ily esetben rövid idő alatt használ a

Dulcamara, ha nagyobb meghűtés után következnek a most említett kórjelek.

Pulsatilla, renyhe testben igen jól működik, ha a beteg haragos, gyakran borzongatást érez; ha taknyot hány, vagy hasmenése van, mely által takony ürítettik ki.

Mercurius v., hasznos oly körülmények közt mint a *pulsatilla*, de ennél hathatósab, ha a beteg már eleinte nagyon erőtlen, tekintete sápadt, sárgás.

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden órában egy kanállal, míg nem izzad a beteg; ezután minden 3—5 órában.

De ha a beteg borzadozást, fejfájást, szomjúságot is érez; végtagjai melegek; este felé láza nagyobb; ha a beteg igen levert, kedvetlen, érzékei tompák; ha a szemek elvesztik fényüket; ha a takony nagyobb mértékben gyűl össze az orr, száj és torok üregében és e miatt a beteg nyelve oly vastagon van takonynyal befedve, hogy azt nehezen lehet letisztítani, vagy tisztítás után csakhamar ismét összegyűl; a torkában összejött takonytól pedig szünet nélküli hákogás által kíván a beteg megszabadulni; ha mellében is nehézséget érez a beteg; köhög, sok takonykiköpéssel; ha vizelete zavaros, takonynyal bőven ellátva; ha a nyavalyának hosszabb időig tartása alatt fekélyek jelennek meg nemcsak a száj üregében, ha-

nem a bélsatornáknak is, — ezen kifejlődött takonyláz ellen igen hathatós a

Digitalis, ha a beteg igen erőtlen, ökrödik, hány és gyomra táján fájdalmas nyomást érez. Jó a *mercur, pulsatilla* is az említett körülményekben.

Arsenicum, ha a beteg megfosztatván minden erejétől, alig mozdulhat; ha szájában fekélyek mutatkoznak.

Mezereum, ha nyeldeklőjében és szájában égetést érez a beteg, — és itt néhány lapos fekélyek is látszanak.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 3, — izzadást, javulást érezvén, minden 5 órában egy kanállal.

Ha a láz ideges jellemet vesz magára, nézzük az ideglázat. *)

Gyomor-gyuladás.

A gyomor-gyuladásban szenvedő beteg állandó égető, szűrő, metsző, feszítő, összeszorító, közönségesen igen éles fájdalmat érez gyomra táján, mely csekélyebb nyomásra, vagy böfögés, mélyebb légzés, köhögés, prüszszentés, csekélyebb mennyiségű italnak, ételnek lenyelése, szóval bármiféle befolyások által, melyek a gyomrot nyomják, vagy mozgás által nagyobbodik. A gyomor tája is kevésse dagadt, feszült; a beteg nagy szorongások közt hány, egyszersmind makacs szorulásban szenved. Mindezekkel láz van összekötve, mely belső forráság, epedő szomj, a bőrnek szárazsága által jelöli magát, csak a végtagok rendkívül hidegek. A nyavalyának további lefolyása alatt néha különféle görcsök is szoknak mutatkozni, különösen a toroknak főképp ivás után történni szokott görcsös összehuzatását nem ritkán tapasztalhatni. Ezen gyuladásban adjunk eleinte egy-két adag sisakvirágot — *aconitum* (egy golyócskát egy ujjnyi víz-

*) Láz nélküli nyákos állapotban, (Schleimhaut-Krankheiten) hasznosak általában a: *bellad.*, *dulcam.*, *euphorb.*, *hepar*, *ipecac.*, *mercur*, *mezereum*, *pulsat.*, *senega*, *stannum*, *sulphur*; vagy még *arsen.*, *bryonia*, *china*, *ferrum*, *nux v.*, *plumbum*, *ac. nitri*.

ben egyszerre); első, vagy második beadásra izzadásba jövén a beteg, három óra lefolytával hasznos a

Bryonia, vagy *nux vomica* — heves egyéneknek, főkép ha makacs szorulásban szenved a beteg.

Cantharides, ha az égető fájdalom a gyomorban kitünetleg nagy.

Arsenicum, szintén oly körülményekben hasznos mint a most említett szer, ha egyszersmind rögtön minden erejét elveszti a beteg.

Belladonna, ha egyszersmind görcsös összehuzatást érez torkában a szenvedő, főkép ivás után.

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden órában egy kanállal; bő izzadás, javulás után minden 4—5 órában.

Gyomorégetés.

(Sodbrennen.)

Gyomorégetés alatt azon kellemetlen égő fájdalmat értjük, mely a gyomorból fölfelé a nyeldeklőbe, torokba tolul. Ezen érzéssel össze van kötve a gyomor összehuzatása, vizforma, undorító, ízetlen, vagy éles savanyu, vagy avas keserü nedvnek felbőfögése, szelek kifejlése, étvágyhiány, szorulás, hányás. Leggyakrabban használ itt a

Nux vomica; szelideknél, zsíros, vajas eledelek után pedig a *pulsatilla*.

Belladonna, ha nagy szomjjal van összekötve. *Három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden óránygyedben egy kanállal.*

G y o m o r - r á k.

(Magenkrebs.)

E nyavalyának kifejlődése előtt néha több évig tartó nehéz emésztést tapasztal a beteg, melynek következtében evés után tompa, feszítő fájdalom, máskor gyomorégést, bőfögést, ökredezést érez és sokszor hány, kivált ha nehezebb eledellel terhelé meg gyomrát, vagy kissé többet

evett. — Később, kifejlődvén e kór, tapintás által a gyomor táján érezhető daganat, keménység, közönséges jeleihez tartoznak a gyomorráknak; evés után egy-két órára, néha éhgyomorra is hány a szenvedő; a kiürített anyag fekete, chocoláde- vagy kávéalj-szinű, nem ritkán tiszta vér; azonnal reggel, gyomrából vízféle folyadék tolódik fél szájába; az evés után bekövetkező hányás miatt szinte fél a beteg valamit enni, miután már tudja, hogy evés után belszorongással összekötött iszonyu gyomorfájdalom mellett mindenkor hányásra kényszerítették; étvágya csekély, vagy semmi, szomja nagy; olykor makacs szorulásban szenved; a testtől elvont szükséges táplálás miatt egészen elsoványodik, annyira, hogy csontvázhoz hasonlít; a test egyes részei vízkórosan megdagadnak; a betegnek halvány, sárga-zöldes arcza keservesen szenvedő állapotra mutat; mélyen beesett szemei előbbi fényességüket elvesztik; kedélye igen lehangolt, kecsgetető remény nélkül tölti szomorú napjait; érverése gyenge, rendetlen. — És e rövid leírása e kórnak, úgy hiszem, elegendő annak megismerésére.

Okai lehetnek: örökségi hajlam; szeszes italokkal való visszaélés; rossz táplálás; leverő lelki indulatok; elnyomott más betegségek; gyakori hánytató, hashajtó szerek; esés, ütés, nyomás. — Ezen okokhoz képest választván a gyógyszereket, ezek e kínos betegségnek teljes kifejlődését meggátolandják ugyan, ha a beteg még jókor kezdi az orvoslást; de ha már a baj egészen kifejlődött, ekkor a gyomornak illetően degenerációját eddig egy orvos sem gyógyíthatá meg; gyógyszereink is ily esetben csak enyhülést hozhatnak. Ilyenek a

Conium, esés, ütés, nyomás után.

Nux vom. általánosán, — különösen szeszes italok után fejlődő gyomorrák ellen.

Arsenicum, ha a *nux vom.* nem használ.

Plumbum, makacs szorulás esetében.

Ide tartoznak még a *phosphor*, *veratrum*, *carbo anim.*, *mezereum*, ez utóbbi főleg ha égető, maró fájdalmat érez a beteg; különösen még a *lycopodium*. Lemondván a kávé, thea, szeszes italok, nehéz emésztésű eledelek élvezeté-

ről, ezen szerekből hosszabb időig *vegyen be a szenvedő reggel, este három golyócskát; némi javulást érezvén, csak minden negyed nap.*

G y o m o r g ö r c s.

(Magenkrampf.)

Gyomorgörcs alatt láz nélküli, a gyomor táján rohamokként megjelenő, nagyobb kisebb mértékben érzékeny, majd összehúzó, égető, néha maró, vagy nyomó fájdalmat értünk. A görcsrohamok egy negyedtől egész óráig, sőt hosszabb időig is tartanak; megszünvén, gyakran határozott, sokszor bizonytalan időszakok s legcsekélyebb ártalmak után visszatérnek. Okai lehetnek: a meghűtés, lelki indulatok; az aranyér folyásának, a hószámnak, izzadásnak elnyomatása, visszaverődött náthafolyás, visszamenő köszvény; a gyomornak helybeli meghűtése étel s ital által, vagy ennek megromlása; szelek; a közelfekvő életműveknek (organumoknak) hibái sat. — A gyomorgörcs általában makacs nyavalyák sorába tartozik, eltart esztendőig s különféleképen rontja az egészséget, végre, alkalmatlan orvoslás után sorvadásal is végződhetik. Ez ellen is hathatós gyógyszereink vannak, melyek, illőleg alkalmazva, várakozásunknak többször megfelelnek; ilyenek a

Nux vomica, ha szeszes italok következtében jön a gyomorgörcs (ekkor a *carbo v.* is helyén leend, ha a *nux* nem használna); nemkülönben ha elnyomatott küteg (Ausschlag) után, néha több év múlva, mutatkozik; vagy epétől származik; ha összehúzó, nyomó, szorító fájdalom kinnozza a beteget, azon érzéssel, mintha a gyomor táján szorosán állana ruhája, vagy mintha szelek feszítenék gyomrát; ha ezen érzés evés, kávéivás után jelenik meg, mellszorongással összekötve; ha az összeszorító fájdalom nem ritkán a hátgerincztől rézsut a lapesontokig terjed; ha már reggel korán ébreszti fel álmából a görcsfájdalom; ha a görcsroham alatt egyszersmind gyomorémelygést, savanyu, keserü felbőfögést érez a beteg, vagy hányásra is kényszerítettetik, mely által szivdobogás és szorongás kö-

zött takony, epe, eledelek ürítettnek ki, néha pedig csak üres ökrendések kinozzák a szenvedőt, vagy egyedül a szelek tódulnak kifelé és ezek okozzák a fájást; ha savanyu, rothadt ízt érez szájában a beteg; ha szorulásban szenved; egyoldali fejfájást, vagy nyomó fájdalmat tapasztal a homlok táján; ha a nőknél tisztulás alkalmával lép fel a gyomorgörcs. — Ha ezen gyógyszerre javulást nem érezne a szenvedő, ez után igen hathatós a

Cocculus, ha a fájdalom az alhasban is elterjed; ha azzal szorongó légzés, makacs szorulás van összekötve; ha a fájdalom enyhül felbőfögés után, ha szelek tódulnak fel a gyomorból.

Chamomilla, ingerlékeny egyéneknél, ha harag után következik a gyomorgörcs, egy főszer; ha a beteg oly fájdalmat érez, mintha kő feküdnék gyomrában; vagy ha fájdalmas felfuvást érez a gyomor táján; és az oldalbordák alatt bal oldalon mintha valami szivét igen nyomná; ha a fájdalommal nehéz légzés, szorongás van összekötve, kivált éjjel; ha némi enyhülést csak akkor érez, midőn testét összehuzván, nyugodt állapotban fekszik. Nevezetesen itt azon körülmény, hogy a *chamom.* jó sikerrel használta-tik azon gyomorgörcsben, hol kávéivás után is némi enyhülést tapasztal a beteg; holott a *nux vomica* csak azon görcsöket gyógyítja, melyek kávéivás után nagyobbodnak.

Ipecacuanha, ha a görcs gyomorémelygéssel, ökrendéssel, hányással van összekötve; főképp ha bizonyos kütteg (Ausschlag) rögtön eltiinte után támad.

Pulsatilla, főképp szelid egyéneknél, ha fájdalmas szúrást érez gyomrában a beteg, mely botlás által különösen növekszik és ökrödéssel jár; ha csak fájdalma alatt szomjazik egy keveset a szenvedő; ha inkább hasmenésben szenved, mint szorulásban; ha gyomrában szorító, kopogó, maró fájdalmat érez, mely evés után kisebbül; vagy ha evés után másnemű fájást: nyomást t. i. vagy csipkedést érez; és ha a fájdalmak zsíros eledelek után sat. (lásd a gyomorfájásnál) mutatkoznak; ha elnyomatott hószám után jönnek. Ha ezen szer várakozásunknak meg nem fel lenne, cseréljük föl e következővel:

Ignatia, ha nem annyira ökrödéssel, mint inkább szo-

mulással van a görcsfájdalom összekötve; ha itt is szűrő fájást érez, néha nyomást a beteg; ha a fájdalom kivált akkor jönnek elő, midőn a beteg éhezik és ha eszik, akkor javulást érez; főleg szomorú egyéneknél, ha bánat, szomor, vagy harag után jön a gyomorgörcs; és ha a haragszülte baj ellen bevett *chamom.* nem használt.

Hyosciamus, ha a gyomorgörcs nyomás által növekszik; ha többnyire éjszakán gyötri a szenvedőt és nagy izzadással jár; vagy ha csekély meghülés után is, például a kéznek hideg vizzeli mosása által, visszatér.

Platina, oly gyomorgörcsben hasznos, mely a nőknél hosszabb időig tartó és nagyobb mértékben jelenlevő tisztulás alatt mutatkozik; hasznos rendetlen tisztulásban szenvedő nőknek, ha a gyomorgörcs bizonytalan időben jelenik meg, ha az alatt ökrödik, sőt éles, savanyu, vagy igen keserű zöldes folyadékot hány ki a szenvedő: az *argentum nitricum* hasznos.

China, használ oly egyéneknek, kik gyakrabban bevett hánytatók, hashajtók következtében, vagy vér és más nedvek vesztegetése által elgyengülvén, gyomorgörcsbe esnek; minden evés után fájdalmas nyomást érznek, éhgyomorral pedig könnyebben érzik magukat.

Stannum, ha gyomrában marást érez a beteg, mely köldökig terjed; ha külső nyomásra igen érzékeny a gyomor; ha a gyomorban érezhető nyomó fájdalom szorongással, émelygéssel van összekötve; ha a beteg hasmenésben gyakran szenved, gyomrát teliség és puffadás érzete fogja el és e mellett éhezik a szenvedő.

Bryonia, ha a gyomorgörcs nyomó fejfájással van összekötve, mely a fej hátulsó részét, vagy a halánték, homlok táját foglalja el és nyomás, vagy erős kötözés által enyhül; ha a gyomorgörcs mellett szorulást érez a beteg; ha a fájdalom mozgás által nagyobbodnak, nyugodt állapotban pedig enyhülnek és el is tűnnek.

Belladonna, főképp gyöngéd, érzékeny nőknél; ha nyomást, rágást, marást érez gyomrában a beteg; ha a fájdalom egykissé csak akkor enyhül, midőn a beteg visszatartván légzetét, egy időig nem vesz léget; ha a fájás többnyire ebéd felett jön, közönségesen nagy szomjjal; és

ivás után nagyobbodik a fájdalom, néha annyira, hogy a beteg minden eszméletét elveszti.

Ha nem régi a gyomorgörcs, három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, fájdalmak alatt beadhatunk minden óranegyedben egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban. Szintén így adhatunk be az idült gyomorgörcsben rohamok alatt; ezeken kívül csak minden 5 — 7 nap, este 3 golyócskát egy ujjnyi vízben; de ennek gyökeres gyógyítása kedvéért h. orvossal értekezzen a beteg, azon reménnyel, hogy más sikertelen orvoslás-mód daczára, gyötrő kinjaitól h. gyógy mód által szerencsésen megszabaduland.

B é l g ö r c s .

(Kólika.)

Bélgörcsnek mondatik a hasban, főleg pedig a köldök körül megjelenő, összehúzó, metsző és több eféle fájdalom. A bélgörcsnek különféle okai lehetnek e következők: a gyomorromlat nagyobb mennyiségű vagy rossz minőségű étel, ital által; mire rossz szájíz, undor, böfögés, ökrödés, hányás mutatnak. — Az epe, főleg nyári időben vagy harag után, ennek jelei: keserű szájíz, sárga nyelv, szomj, fejfájás. — A szelek, bélyegei: a hasnak felpuffadása, kóborló fájdalmak, haskorgások, kóborló mellszúrások, a szeleknek nehéz elindulása, ez után pedig a fájdalom kisebbülése; itt a hasnak nyomatása nem fájdalmas. — A meghűlés, hideg külső lég, hideg ital, étel, fagyalt által. — A vér, erre mutatnak a betegnek bővérősége, állandó, égető hasfájdalom, mely érintés, nyomás által növekszik; főképp aranyér, hószám elnyomása után, midőn a vér a has üregébe tolul. — Más nyavalyáknak, p. o. az idült kütégnek, náthának, köszvénynek hirtelen elnyomatása, melyek után bélgörcs jelenik meg. — A hasban foglalt más valamely életműnek (organumnak) beteges állapota: eféle az epe- és vese-kövek által okozott rokon-szenves bélgörcs. Ha epe-kövecs okozá a nyavalyát, megismerhetni a hirtelen megjelenő hasfájásból a máj és gyomor táján és ezután kifejlő sárgaságból; — ha

pedig vese-kövek ből származik a betegség, megismerhetni az egész hasra terjedt fájdalomból, a hügyvezetékek lefolyása szerint, a midőn egyszersmind ágyéks lábikra-görcs jelenik meg a kövecsek oldalán és a here a has felé huzódik fel, megváláskor pedig kövecsek ürítetnek ki.— A belek érzékenysége és izgatottsága; ennek jelei: nagy fájdalom, mely érintés, kisebb nyomás által nő; ájulások s más ideges (nervosus) jelek. Előfordul ezen ideges bélgörcs rázkóros (hypochondriacus) férfiaknál s méhkóros (hysterica) egyéneknél, nemkülönbben kicsapongások által elgyengülteknél és lelki indulatok után. Nem annyira veszedelmes, mint inkább hosszas szok lenni. — Életműves (organicus) hibák; ilyenek: a belek daganata, összenövése, szakadása, fekélyei sat. Ezen bélgörcsöt igen nehéz megismerni, miután a bélgörcs általános jelenségein kívül más különös bélyegei nincsenek; azért, ha a közönséges bélgörcs elleni szerek sikeretlenek lennének, tanácskozzunk mindenkor h. orvossal. — A geliszták... de ezen bélgörcsről más helyen. — Kifürkészvén ily módon a betegség okait, ezekhez képest, figyelembe vévén egyszersmind a többi kórjeleket, választjuk a legillőbb gyógyszert és kinosan szenvedő embertársainkon segítendünk.

Bélgörcs ellen ezek a gyógyszerek:

Aconit heves, bővérü egyéneknek hasznos, midőn érintés által növekszik a hasfájdalom; midőn a hasba tolt vértől vagy szelektől ered a kólika, kivált meghülés után; a has puffadt, benne korgást érez a beteg, vagy csikarást a köldök körül és a köldök befelé huzódik.

Chamomilla, különösen gyermekeknél, de másoknál is hasznos; ha meghülés következtében jön elő a bélgörcs; vagy ha mérgeződés után, vagy sokszor nyári időben járványosan fordul elő, — epés bélgörcs — mire keserü szájjá, undor, sárga nyelv, nagy szomj, kinzó fejfájás mutatnak; ha szelektől támad, mire a hasnak felpuffadása, kóborló fájdalmak, haskorgás, vándorló mellszúrások, sikeretlen ösztön a szelek kibocsátására, a szelek elindulása után enyhülés, nagyobb fájdalom a hasnak

érintése, nyomása által, mutatnak; ha néha hasmenéssel van összekötve.

Nux vomica, ha szorulásban szenved a beteg; ha a bélgörcs a hasba tódult vértől származik, főképp aranyér, havitisztulás elnyomatása után; különösen vérmes, heves egyéneknél, mire az egész testnek melegsége, égető, érintésre nagyobbodó fájdalom a hasban, a vizeletnek lángszíne, vagy visszatartása mutatnak; ha nyomó fájdalmat érez hasában a beteg, mintha csak kő nyomná a hasát; ha a fájdalom érintés által növekszik; ha a has feszült, puffadt; a légzés nehéz, rövid; ha a fájdalmak magasabb fokán a végtagok hidegek, vagy ha szelek által annyira feszítettnek a belek, hogy a has felpuffad és igen érzékeny; ha a görcs a vizező hólyagra is elterjed és a vizezés megreked; ha minden mozgásra, lépésre nagyobbak a fájdalmak; ha nyugodt állapotban könnyebben van a beteg; nemkülönben hasznos ezen gyógyszer a méhkóros (*hysterica*) nőknek, vagy, midőn a leirt körülményekben mindenkinek használhat, jótékony hatására különösen számíthatnak azok, kik szeszes italokkal visszaélnek (ezeknél kitünőleg működik a *carbo v.* is, főleg ha szelektől van a kólika); vagy ha a görcs epétől származik, vagy meghűléstől. Egyébiránt *nux v.* után, ha nem használna, jó a *cocculus*, kivált ha szelek okozák a bélgörcsöt, mely a mellet is elfoglalja.

Pulsatilla, szelid egyéneknél különösen, de másoknál is ezen körülmények mellett: ha meghűlés, gyakori harag, zsíros vagy hideg étel és ital után támad a bélgörcs, vagy ha szelektől származik, vagy vértódulástól a hasban, és ekkor a beteg oly nagy forróságot érez, hogy e miatt ruháit kénytelen levetni; ha az erek mind a homlokon, mind pedig a kezeken duzzadtak; ha csipkedést, szúrást, szaggatást érez a beteg hasában, vagy a köldök körül különösen; ha lefekvéskor nagyobb a fájdalom, szintugy érintés által, ha egyszersmind hasmenése van a betegnek. Ajánlható méhkórosoknak is ily esetben.

Mercurius v., ha főleg meghűlés után érez a beteg belfájást köldöke körül, keménységet vagy feszülést, égetést; ha kivált éjfél tájban jönnek a fájdalmak; ha torká-

ban viszketést, zsibongást tapasztal; ha gyakran csuklik, éhezik a beteg és az édességtől undorodik; szája tele nyálkával, ökrödik, sőt hány, vagy hasmenése van, mely által taknyot ürít ki vagy genyt, mi bélfekélyre mutat; ha korgást, dörömbölést érez hasában; ha a beteg nagy erőtlenségről panaszkodik.

Belladonna, ha fájdalmak alatt a has egyes részei feldagadnak és hurkához hasonló dagályt képeznek; ha összehúzáván testét, vagy nyomás által enyhülést érez a beteg; szintén ha a szelek kifelé indulnak; ha ezen fájdalmakkal néha genyes hasmenés van összekötve, mi a belekben létező fekélyekre mutat (ezen esetben, ha nem használna ezen gyógyszer, adjunk *mercurt*); ha csipkedést, ránczigálást, vagy a köldök alatt oly fájást érez, mintha körömmel karczólnák; vagy ha a vértől (aranyértől) származván, a beteg rémitő keresztfájásról panaszkodik, mely minden mozdulatra növekszik; ha arca piros, az erek duzzadtak, feje szédeleg és oly iszonyuan fáj, hogy minden eszmélet nélkül szenved a beteg; méhkóros görcsökben igen ajánlható.

China, gyakran használt hashajtók által, gyakori véreresztés vagy más nedvek vesztegetése következtében elgyengült egyéneknek igen hasznos; ha szorongások közt nyomó, feszítő, összeszorító fájdalmat éreznek, vagy ha ezen fájdalmak szelektől támadnak, a has igen felpuffad és külső érintés által nagyobbodik a fájdalom. Hasonló esetben igen hathatós a

Phosphorus, ha egyszersmind hasmenésben szenved a beteg, és felpuffadt hasában égető fájdalmat érez. Ha pedig inkább szorulása van a betegnek; hasa puffadt és kemény; a szelek igen nehezen indulnak el és kétségbe ejtő belszorongást okoznak, adjunk *veratrumot*.

Ignatia, érzékeny nőknél, főképp szomor, bánat után; ha kivált szelek okozzák a fájdalmat, melyek megindulása által nagy enyhülést tapasztalnak; — főképp méhkórosoknak hasznos.

Colocynthis, a legkinzóbb bélgörcsökben főszer; ha bizonyos kis helyen, a köldök körül legnagyobbak a fájdalmak; kisebb nagyobb mértékben szünet nélkül kinez-

zák a beteget és időszakonként, minden öt—tíz perczen megújulván, annyira gyötrik, hogy keserves jajgatás közt előre hajlott testtel hasát az asztalhoz, ágyhoz szorítja a kinlódó, ökleivel is erősen nyomja, vagy hasára fekszik, néha pedig összegörnyedt testtel hengereg a földön mint a féreg, míg végtére ily helyzetben szünnek a fájdalmak, melyek alatt a szenvedő homlokát veríték fedí, sőt egész testében izzad; ha a fájdalom szorító, szagató, csipkedő, és ennek elmúltával is egy időre hátramarad még a hasban oly érzés, mintha ez összezúzatott volna, és mintha a belek egy szakadozó fonalon függnének; mely utóbbi érzés minden lépés alkalmával észlelhető, azért is lassan és gondosan lépdél a beteg. Határozó ezen szer nagy harag után, ha a *chamom.* nem használt.

Sulphur, carbo v. szelek vagy aranyér- okozta bélgörcs ellen, mely gyakran tér vissza, több esetben legjobb sikerrel használtatik. Szintén chronicus esetekben, ha könnyebb eledelek után is rossz büzü szelek kinözzák a kólikára hajlandót, jó az *aurum.*

Rohamok alatt 3 golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 1/4 órában egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban; — rohamon kívül vegyen be a beteg minden 5—7 nap három golyócskát; de a gyökeres gyógyítást, ha a baj idült (chronicus), bizzuk h. orvosra.

E helyen említést akarok még tenni az ugynevezett

Ásványi bélgörcs, v. ólomkólikáról.

(Colica metallica.)

Az ólom-kólika különösen ólmos tartalmu ételek evése, italok ivása után hozatik elő; ha az ételek s italok ólom, vagy rosszul mázolt edényekben tartattak; vagy ha ólomkészítményekkel, jelesen ólomcukorral (*sacharum saturni*) vegyítették; ide tartozik az ólmgőzők beszívása, fazekasok, festők sat. által — Jelenségei ezek: eleinte tompa és csipdeső fájdalmak jelennek meg a hasban, de főképp a köldök körül, melyek majd elenyésznek, majd is-

mét visszatérnek, növekednek és mindig gyakrabban tűnnek fel; a székürítések lomhák, nehezek, a kiürített bélsár kemény, száraz, darabos, juhganéjhoz hasonló; — az étvágy elvesz, undor, inger a hányásra, sőt híg, keserűs, zölde anyag hányása jelennek meg; a has nemsokára a köldök táján nyilvánosan befelé szivódik és szinte közelít a hátgerinczhez; a végbél nyílása görcsösen huzódik össze; a bőr száraz; az arcz beesik, megsárgul; a szék rekedt; a légzés megnehezedik. A baj legmagasabb fokán állandó, fontos fájdalmak, vizelet-rekedés, bélsár-okádás (miserere), félrebeszélés, ájulások, rángások bélyegzik e nyavalyát; mely kedvetlen körülmények közt gyuladása, fenébe megy át; vagy vakság, bénaság sat. maradnak vissza, melyek után sorvadás, halál következik.

Az ólom-kólikát elvünk szerint szerencsésen gyógyítjuk mákonnyal — *opium*. — Megbecsülhetlen ezen gyógyszer, melyből *öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, a nyavalyának kisebb fokán adhatunk minden 3 órában egy kanállal, veszedelemben találván a beteget, minden órában, míg nem javul; ezután ritkábban.* — Jó ily esetben a *platina* is, ha tán az *opium* nem használna. — Utóbajok, főkép hátramaradt zembaj ellen jó a *belladonna*, vagy más körülményekben egyéb illő szerek.

Rázkór.

(Hypochondrie.)

Hogy tudjuk, miben áll a **rázkór** (Hypochondrie), — ime leírom itt röviden e betegséget, ide csatolván a gyógyszereket. A rázkór hosszadalmas, béketűrést parancsoló nyavalya! A beteg vallomásaiból és szüntelen panaszaiból alig lehet némelykor bajának minőségét megítélni. Állandóbb jelei ezek: étvágyhiány, néha azonban nagy étvágy; gyakran gyomorégés, görcs, avas, keserű, savanyu szájíz, böfögés; bélfájás, székszorulás, puffadt kemény has, máskor ellenben büdös, taknyos, epés hasmenés; a vizelet víz-szinü és nehezen ürítettetik ki; az érverés gyenge, kicsi; a kezek s lábak hidegek; tompa hallás, nehéz látás, szédelgés, mely miatt fél a beteg a gutától; ok nélküli vi-

dámság, szomorúsággal felváltva. Sajatja ezen kórnak az, hogy testének minden változására igen figyel a beteg; pontosan jegyezget fel mindent, mit magán tapasztal; üterét minduntalan tapintgatja, arcának, szemeinek, nyelvének állapotát tükör segédelmével vizsgálja; orvosa iránt csakhamar veszi bizalmát; kerüli az emberek társaságát, végre egészen visszavonul. — Valódi rázkórosnak tarthatni a beteget, ha mindig más- és másról panaszkodik; ha külseje mindemellett nem mutat beteges állapotra; ha az emésztés- és székürülésen kívül testének minden működése rendes; ha vidor társaságban egészen megfelelnek bajáról, mely leginkább unalom és henyélés közben tér vissza.

Mindemellett igen csalatkoznak azok, kik a hypochondriát betegségnek sem tartják, pusztá képzelődésnek czimezván e betegséget. Valódi betegség a hypochondria, ha mindjárt sokszor inkább szellemi, mint anyagi okból származik. Ilyen a gyengébb idegzetűek hypochondriája, kik rögtön változó és váratlanul megjelenő mell-, torok-, szivgörcsről panaszkodnak, gyengeség, hidegség érzése mellett sat. Máskor ismét csakugyan anyagi betegségek okozzák e bajt, milyenek a hasdugulások, vértolulások. A rázkór kifejlődésére alkalmat nyújtanak: az elkényeztetett nevelés, elmeeröltetés, a nemi ösztönnek mértékletlen kielégítése, örökségi hajlam. Ezekhez járulnak a fűszeres, nehéz emésztésű eledelek, szeszes italok, leverő lelki indulatok, gyakori éjszakázás, hasdugulások, elnyomott izzadás, aranyér, köszvény, roszul gyógyított bőrkütegek, hashajtók sat. — Ezen okokhoz képest itt-ott nem nehéz találni gyógyszereket, melyek illőleg alkalmazva a hypochondriát is legyőzendik, és melyek közül kiemelem a:

Sulphur mint főszert; a *nux v.*, mely a tudósok orvossága; a *cocculust*, főkép ha szelek, makacs szorulás okozzák a bajt; mi ha nem használna, adjunk *staphysagriát*.

Glonoïn, midőn a szenvedőnek oly érzése van, mintha legtöbb bántalma alulról fölfelé (a mell, sziv, torok, fej felé) lenne irányozva; ha bal oldalra fekszik, akkor szivbántalmi súlyosbulsnak; mellében összefüző érzelmet ta-

pasztal, félelem és belszorongás mellett; álmai miatt éjjel minduntalan fölébred, felriad.

Phosphor azoknak hasznos, kik a nemi ösztön kielégítésében mértékletlenek voltak; mi ha nem használna, ekkor a *china* választandó.

Aurum, ha a beteg egészen elvonulva él, sőt megunva életét, kész lenne attól magát megfosztani sat.

A gyógyszerek naponkint veendők egypár napig, azután minden negyed nap reggel, este.

Hogy a *cutus* esetben, p. o. vértolulásban az *aconit*, gyomorhajban a *nux v.*, vagy *cocculus* gyakrabban veendők, és közbevetőleg mindenkor használhatók, — magában értetődik.

De gyógyítás alkalmával fő dolog, hogy a beteg ne-héz emésztésü eledelekkel ne éljen, este igen keveset, vagy semmit sem egyék, kerülje a magányt, a leverő lelki indulatokat, és keresse a vidor társaságot, foglalatosságot; a szükséges testmozgást pedig egy nap se mulasztja el, — béketüréssel szedvén a gyógyszereket, mert a gyógyítás hosszabb időt igényel.

Aranyér.

(Hæmorrhoiden.)

Az aranyeres hajlamot ezen jelenségek bélyegzik: rosz emésztés, undor, savanyu felböfögés, keserü szájíz, tisztátlan nyelv, különféle és változó fájdalmak a hasban; rendetlen szék, hasdugulások, vértódulások, melyek felváltva a fejet, mellet és hasüreget foglalják el, és innét következő fejfájás, szédelgés, szemek szikrázása, mellszorulás, szivdobogás, az arcz színének változása, átfutó forróság. — Magának az aranyérnek előjelei ezek: a kereszt és ágyék táján megjelenő nagyobb kisebb fájdalom; kopogás, égetés, szúrás, szaggatás, teliség, vagy daganat érzete a végbélben; hirteleni szúrások a medenczében; a végbél ereinek daganata; viszketeg és kellemetlen izzadás a középhuson; a vizelőcső viszketése és kellemetlen érzés közt véghezvitt vizelés. — Növekedvén a keresztfájás, a

székürítés és vizelés bajai, oly érzést tapasztal a beteg, mintha meleg cseppek szelek gyanánt indulnának el a végbélből; a kemény szék kiürítése után visszamarad késztetés a székre és a bélnyílás égetése, mire sűrű, sötét-vörös, vagy világos, néha tulajdon szagu vér ürítettetik ki kisebb nagyobb mértékben, néha csak egypár csepp. A vérürítés után nagy könnyebbülést érez a beteg; az aranyeres mozgalmak elenyésznek és a vérfolyás egykét nap múlva megszűnván, bizonytalan időben, főképp hevítő italok, nehéz és izgató eledelek, testmozgások után visszatér, és pedig a fenemlített előjelek beköszöntésével, vagy minden előjelek nélkül. Ilyetén aranyeret folyó aranyérnek nevezünk.

Vak aranyér alatt értjük a végbél ereinek daganatát, az aranyeres csomókat, melyek vagy minden folyás nélkül vannak jelen, vagy sokszor vérfolyással, máskor ismét ezzel felváltva léteznek a végbél-nyíláson kívül, vagy belől. Ezen csomók vagy borsószem, vagy tojásnyi nagyságúak, lágyak, simák, fényesek, vörösek, kékesek vagy feketések; máskor kemények, hegyesek; sokszor gyuladtak és fájdalmasak; nem ritkán székürítés közben a végbél nyílásából kinyomatván, nagyon megdagadnak, az ülést, állást, járást fájdalmassá teszik; ha a gyuladás a többi belekre is elterjed, undor, hányás, bélgörcs, nehéz vizelés jelenik meg; nem ritkán a gyuladás fenébe vagy genyedésbe megy át és sipolyok (Fisteln) képeztetnek, midőn az idült gyuladás a végbél megkeményedését hagyja maga után.

Valamint a folyó, úgy a vak aranyérben is fő gyógyszer a *sulphur* — ha a beteg szünetnélküli késztetést, nyomást érez a székürítésre, szék- és vérürítés után is, e mellett egyszersmind oly iszonyu szúrást a végbélben, hogy majd kétségbe esik; az aranyeres csomókban égetést, viszketést, kellemetlen izzadást tapasztal; ezen fölül szűrő keresztfájást, feszülést érez ülés alkalmával; néha vizelés előtt és után égető fájdalmat a vizelő-csőben, vizelése is gyakran nehéz, vagy egészen megreked és sokszor véres a vizelet.

Nux vomica hathatós mind a folyó, mind a vak

aranyérben, főkép heves egyéneknél, vagy ha ülő élet, elmeeröltetés, nagyobb munkálkodás után, kávé, szézes italok által hozattak elő a fájdalom; ha vizketést, szúrást, égetést érez a beteg; vagy összehúzó fájdalmat a végbélben, egyszersmind tompa szúrást a keresztben és medenczében; ha minden mozdulat által növekszik a fájdalom, mely miatt gyakran kénytelen felkiáltani a beteg; egyenesen nem járhat, hanem előrehajlott testtel; székletétel után, vagy azon kívül is szünetnélküli ösztön kinozza a székkürítésre, mely által tiszta világos vér ürített ki; néha vizelése nehéz, vagy meg is reked, vagy véres a vizelet.

Belladonna, jeles gyógyszer a folyó aranyérben, ha ez elviselhetlen keresztfájással van összekötve oly érzéssel, mintha csak össze lenne a kereszt törve. — Ha nagy mértékben foly a vér, jó az *aconitum* (minden három órában három golyócska egy ujjnyi vízben egyszerre veendő), egy-két bevétel után pedig ismét a *belladonna*.

Carbo v., ha vérfolyás alatt égetést érez a beteg; ha pedig ez nem használ, hasonló esetben jó az *arsenicum*.

Pulsatilla, főkép gyenge, szelid, érzékeny egyéneknél, ha székletétel által vér és takony ürített ki fájdalommas nyomás közt; ha keresztfájást is érez a beteg; ha arca sápadt. — Hasonló állapotban jó a *mercurius v.*

Ignatia, ha nem annyira kívül, mint belől a végbélben érez szúrást a szenvedő, vizketés, csiklandozás érzete mellett; ha sok vér foly ki a végbélből, vagy ha székletétel alatt a végbél kifelé tolul; nemkülönben, ha sikertelen erőltetés kinozza a beteget, és csak néha ürített ki véres takony.

Az aranyeres nyavalya következtében sokszor hólyag-aranyér (*haem. vesicae*) lepi meg a szenvedőt; mely taknyos és véres, vagy pedig véres és taknyos lehet, úgy hogy a vér után, a hólyag és középhus fájdalmai közt, bizonyos mennyiségű szivós, enyvforma takony ürített ki, melylyel nem ritkán a vizelés nehézsége és elnyomtatása van összekötve. E baj szokszor alkalmat nyújt a hólyag-gyulladásra.

Hólyag-gyuladás esetében nézzük ezen betegséget; és gyógyítsuk az ott leírt szerekkel.

Egyébiránt pedig ezen hólyag-aranyér ellen szintén hathatósak a *sulphur*, *nux vomica*, az előbb említett körülményekhez képest.

Nehézvizelés-, vagy vizeletrekedéskor használ az *aconit*, *cantharides*, *cannabis*, ha az előbbi szerek nem lennének elegendők. De ilyenkor kinos fájdalomában nem kétszer napjában, hanem minden $\frac{1}{2}$ —1—3 órában bevehet a beteg; öt golyócskát tiz evőkánálnyi vízben felolvasztván, egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban.

A saját aranyeres tüneményeken kívül, sokszor takonyfolyást tapasztalunk a végbélből:—**takony-aranyér.**—Ez kivált az elgyengült férfiakat szokja meglepni és gyakran vak-aranyérral van összekötve, máskor az aranyeres vérfolyás előtt, vagy után, vagy ezzel felváltva jelenik meg. Az aranyeres takonyfolyás a végbélnek külső vagy belső részéből veszi eredetét; amaz közönségesen csekély genyforma, ez bő, sűrű, sokszor éles takonyüritéssel nyilvánítja magát. A takony-aranyér ellen kitünő erővel bír a

Mercurius solubilis, ha a takony nagy erőltetés és hasfájdalmak közt ürítettetik ki.

Mercurius v., hasonlókép hathatós szer, főkép ha bujasenyves állapottal van összekötve e baj.

Helleborus, ha egyedül taknyot ürít ki a beteg.

Colchicum, ha ezen takonyürülések iszonyu hasfájdalmakkal járnak, mely fájdalmak ürülések után enyhülnek.

Nux vomica, ha nagy erőltetéssel vérrel vegyült taknyot ürít ki a szenvedő.

Elynomatott aranyér ellen: a *sulphur*, *nux vom.*, *pulsatilla*, *carbo veg.* symptómák szerint választandók, melyekhez a *calc. carb.* csatolom vérmes egyének számára, ha vérpezsgés- és tolulásban szenvednek; ha a végbél vagy az aranyeres csomók égető fájdalmak közt kidudorodnak.

Az aranyeres hajlam eltávoztatására, vagy a már jelenlevő aranyér enyhítésére és gyógyítására, gyógyszerinken kívül, az aranyeres beteg könnyen emészthető eledel-ekkel éljen, kerülvén különösen a disznóhust, zsíros eledeleket; a kávéról, theáról, vagy akármiféle szeszes

italokról, főképen az erős vörös borokról önhasznára erős lélekkel mondjon le; továbbá az egészség fentartására szükséges testmozgásokat ne kerülje, főképen derült szép napokban; de rosszabb időben sem mulasztván el azt, ha lehetséges; igyekezzék egyszersmind lelkét kedves társalgás, olvasás és más kellemes foglalatosság által felvidítani.

Az aranyérben szenvedők vegyenek be reggel és este ismét három golyócskát egy evőkanálnyi vízben felolvasztva; javulást érezvén, hetenkint kétszer, egyszer; ha az aranyeres csomók gyuladtak lennének, a fájdalmak nagyok, vagy a vérfolyás igen bő:

Aconitum, minden 2—3 órában veendő, de javulást érezvén, azonnal ritkábban; ez után a dagadt, kidudorodott aranyér ellen a *sulphur* vagy *calcareo*, vagy *graphit* hasznosak: minden 3 órában veendők, úgy mint az *aconit*. A jól alkalmazott gyógyszer és rendes életmód mellett az aranyeres hosszú életet élhet súlyosb szenvedés nélkül.

Aranyeren kívül más bántalmak is fordulnak elő a végbélen; így a végbéldaganat ellen hasznosak az *aconit* (gyuladás esetében), ez után a: *sulphur*, *graphit*, *calcareo*. Végbél-küteg (Ausschlag) ellen: *calcareo*, *lycopod.*;

— égető kelés ellen: *aconit* után: *antim*, *sulphur*, — időszakint megjelenő kelés ellen: *lycopod.*;

— végbél-szakadás (Vorfall): *nux v.*, *mercur*, *ignatia*, — székletételkor: *lycopod.*, *ruta*, *sulphur*, *sepia*, *ignatia*, ez kivált a gyermekeknél; székletétel után: *mercur*, *lachesis*;

— fölrepedezés: *agnus*, *graphit*;

— sipolyok (Fisteln): *caustic*, *calcareo*, *silica*;

— vérfolyás: *ammonium*, *lycopod.*, *mercur*, *millefolium*, *crotalus*, *kreosot*, *sabina*;

— nyákürülés (Schleim-Abgang) széken kívül: *alumina*, *antim.*, *colchic.*, *graphit.*, *mercur*, *spigelia*;
végbél-nedvesség: *carbo an.*, *carbo v.*, *hepar*, *sepia*;

— függőlyök (Feigwarzen): *ac. nitri*, *thuja*; — égetés: *arsenic*, *carbo v.*, *sepia*, *sulphur*;

— viszketés: *ammonium*, *carbo v.*, *phosphor*, *cau-*

- sticum, crocus, ignatia, lycopod., silica, zincum, sulphur*; fekélyféle fájdalom (Geschwürschmerz): *cyclamen*;
- szúrás: *aconit, arsenic, carbo an., phosphor, sepia, sulphur*; szaggatás: *colchicum, thuja, ruta*;
- metszés: *caustic., lycopod.*;
- feszítés: *lycopod., sepia*;
- hemzsegés: *colchicum, crocus, ignatia, platina, rhus, sabina, spigelia, zincum, sabadilla*;
- forróság: *aconit, conium*;
- görcs: *calcareae, colchic., phosphor, lycopod. (ignatia* érzékenyeknek).

A gyógyszerek bevételi módját nézzük 134. lapon.

Bélgyuladás.

(Gedärmentzündung)

A bélgyuladást ezen körjelek bélyegzik: a hasnak majd nagyobb majd kisebb részére terjedő fájdalom, mely állandó, majd nagyobb majd csekélyebb, de egészen sohasem enged, se nem tágít; mineműségére nézve égető, metsző, fúró; mozgás, mélyebb légzés, prüszentés, köhögés által nagyobbodik; növekszik szintén a testnek egyenesen helyzetetésére és a lábak kinyújtására, mely okból előrehajlott testtel néha könnyebbülést tapasztal a beteg; a has oly érzékeny, hogy a könnyebb takarókat sem szenvedheti és a vizsgáló orvos kezétől szinte irtózik; a has meleg, lassankint felpuffad, és a hasizmok görcsös összehuzatása miatt keményes; a láz fontos, a szorongás fölötte nagy, a légzés rövid. — A bélgyuladás nagyobb fokán a nyelv igen száraz, a szomj nagy, hideg víz utáni epedéssel; a beteg álmatlan, csuklik, keveset vizez, széke nincs; végtagjai hidegek; arcvonásai megváltoznak. A nyavalyának legnagyobb fokát pedig bélsár-okádás (miserere), dühös félrebeszélés vagy álmoság, fogcsikorgatás, görcsök, ájulások, hypocratesi arc jelölik. — Ha a gyulladás közelebb van a gyomorhoz, akkor undorodást, felbőfögést, hányást, csuklást, szomjat, nagyobb lázat

és nagyobb fájdalmat érez a beteg a köldök körül; ha pedig az egyik vagy másik vastagbelet foglalja el a bélgyulladás, vagy magát a végbelet, akkor csekélyebb a láz, vagy egészen hiányzik; a fájdalom leginkább az ágyékokban, a hát körül, az álbordák alatt érezhető, melylyel szünetnélküli késztetés a székre, szorulás, vizeletrekedés, aranyeres jelenségek vannak összekötve.

Jól különböztessük meg a bélgyuladást a bélgörcstől (kólikától); ennek okáért figyelmezzünk főképp arra, hogy a forró bélgyulladás mindig lázzal van összekötve; itt a has meleg és igen érzékeny; az égető, metsző fájdalom állandó; a szomj nagy; a bélgörcs pedig ritkán van lázzal összekötve, a has nem oly érzékeny, a fájdalom sem oly éles és inkább összehúzó, azonfölül többnyire kóborló; a szomj csekély.

Aconitum főgyógyszer a bélgyulladásban, melyből 3 golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, a gyulladás nagyobb fokán beadhatunk minden órában egy kanállal; bő izzadás következtében néhány bevételre lecsillapulván már a vér, — az utolsó bevétel után 2 órára

Nux vom., főképp vérmes, szeszis italokhoz, kávéhoz szokott egyéneknek.

Bryonia, ha legkisebb mozdulatra növekszenek a fájdalmak.

Cantharides, ha a fájdalom égető.

Arsenicum, ha égető fájdalommal nagy gyengeség van összekötve, különösen ajánlható.

Belladonna, ha göresök is mutatkoznak.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden órában egy kanállal; javulást érezvén, minden 3 órában.

A has-organumokat fedő **has-hártya** gyulladását igen nehéz megismerni, és e gyuladást a különféle hasorganumok gyulladásaitól megkülönböztetni. Symptómái ezek: állandó égető, szúró fájdalom, a has egész kiterjedésében; a fájdalom nem fészkel mélyen a hasban; kül-érintés, köhögés, tüsszentés, mélyebb légzés, mozgás, egyenes helyzet, a lábak kinyújtása által nagyobbodik és csak a térdek felállítása által enyhül; közönségesen gyulasztó láz. Hiányzanak azon symptómák, melyek a has bizonyos organumának gyulladására mutatnak.

Gyógyszereink által azonnal izzadásba jöven betegünk, e gyuladás szerencsésen eloszlik; de ha késő hivatott az orvos, átmehet e gyuladás: kiizzadásba, genyedés, keményedés, fenébe.

Az *aconit* azonnal eleinte főszer; ez után a:

Bryonia, mely többnyire elegendő a baj legyőzésére.

Bellad., *cantharis* szintén hasznosak. A *mercur* kiizzadás, genyedés, — *arsen.*, *secale*, *carbo* fene (Brand) esetében használandók.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 2 órában 1 kanállal; az *aconit*ből 5 golyót 5 kan. vízben olvasztván fel, minden órában 1 kanállal; mely adag elfogyván, más szer adandó.

V é r h a s.

(Rubr.)

A vérhas takony- vagy genyforma és saját szagu anyagnak gyakori, de mindig csekély mennyiségű kiürítése a végbélből, hasfájással, szünetnélküli székeröltetéssel és lázmozgalmakkal összekötve.

A vérhas általános jelenségei ezek: kezdődik borzadással, fázással, kellemetlen érzéssel a gyomorban; undorodással és a köldök körül megjelenő időszakokintói fájdalommal. Ezek után forróság lepi meg a beteget s minden székeröltetés nélkül közönséges hasmenés mutatkozik; növekedvén a forróság, szomj, nagyobb kisebb hasfájás jelenik meg a köldök körül, vagy a has más részében, felpuffadás nélkül; azután szünetnélküli erőltetés következik a székiürítésekre, a végbél összehuzódásának állandó érzésével összekötve; székiürítéssel eleinte kevés bélsárral vegyült, később tiszta, vagy véres és saját szagu takony ürített ki. A nyavalyának legmagasabb fokán a beteg állandó székeröltetés és iszonyu hasfájás mellett semmit sem ürít ki; máskor a kiürítések bő vérral vannak vegyülve, vagy pedig semmi vér sem látszik bennök. A beteg sokszor minden $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{4}$ órában, sőt gyakrabban is kényszerítették a székiürítésre, máskor ritkábban, mely alatt főleg a kisedeknél a végbél kifelé tolul és kiáll. A vérhassal járó láz majd nagyobb, majd kisebb.

Néha gyulasztó lázzal jár a vérhas; ennek jelei e következők: a has puffadt, feszült és nyomásra fájdalmas; a fájdalom állandó, égető, szaggató, mely csak a ki-

ürítések alatt nagyobbodik; a kiürítések nem gyakoriak ugyan, de annál kinosabban vitének végbe; tejhez hasonló, vagy vércsíkokkal (Blutstreife) vegyült nedv, vagy tiszta vér, vagy a baj legnagyobb fokán semmi sem ürített ki, a midőn is a végbél meleg, érzékeny, kiálló; a forróság nagy, nagy a szomj is; a bőr égető-meleg, száraz; a beteg nyelve fehér mocsokkal van fedve; a vizelet lángszinü és kiürítés közben égetést okozó. - Ezen gyulasztó vérhas ellen hathatós az:

Aconitum, melyből minden órában adjunk be három golyócskát két evőkanálnyi vízben, és néhány bevételre javulást érzend betegünk; ha erre a baj egészen nem szünnék, czélhoz vezet később a

Nux vomica, nagy forróság és szomj mellett. —

Mercurius v. a még hátramaradt helybeli bajt tökéletesen kiirtandja. — Éfélé gyulasztó vérhas ritkábban szok előjönni, néha nyár végével, vagy ősz elején mutatkozik, midőn t. i. a napi forróságot hives éjszakák váltják fel.

Máskor **taknyos vérhas** lép meg a beteget; ekkor a beteg szaggató, de nem állandó, hanem időszakonként megjelenő fájdalmat érez hasában; hasa puha, nyomásra is kevésé érzékeny; és szívós, fényes, éles taknyot ürít ki a beteg. A láz borzadással kezdődik, mely után forróság következik; a bőr száraz; a szomj nagy; a száj iszapos; a nyelv kevés fehér takonynyal van fedve; a vizelet egykevessé setét színü. — Ilyetén taknyos vérhas ellen eleinte a láz lecsillapítására jó mindig az

Aconitum, úgy, mint előbb, veendő. Erre megszülvén a forróság, szomj, adhatunk

Dulcamara-t nyári, vagy őszi időben meghütés után következett vérhas ellen, ha főkép éjszakán kinozza a beteget. Ha ez 6—8 óra alatt javulást nem okoz, gyógyít a

Pulsatilla, ha szintén este, vagy éjjel gyakoriabbak a kiürítések. Gyümölcs-okozta vérhasban különösen hasznos, szintén meghülés után. Hasznos akkor is, midőn nyákhányás (Schleim-erbrechen) járul a bajhoz.

Mercurius v., ha gyengeséget nagy mértékben érez a beteg, nagy eröltetés mellett.

Colchicum, őszi időben megjelenő ilyenén vérhas ellen *Mercurius subl. corr.*, ha vérrel vegyített takony ürítetik ki, nagy erőltetéssel.

Colocynthis, hathatós mind a taknyos, mind a véres székiürítések ellen, midőn kólikaféle fájdalmakat érez és igen nyugtalan a beteg, hasa puffadt.

Aconitum-on kívül, melynek bevétel módját tudjuk a többi szerekből *három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ha igen gyakoriak a széketételek, adjunk be minden órában egy kanállal; máskép minden 2 — 3 órában; javulást tapasztalván, ritkábban.*

Sokszor ismét epés jelenségek bélyegzik a vérhasra, főképen nyári meleg időben; és ezen epés vérhas gyakran mint uralgó járvány fordul elő. Ennek kórjelei e következők: nyomó fájdalom a homlok táján: az orr-czimpának és szájszögleteknek sárga színe; sárga mocsokkal fedett nyelv; undor, epés hányás; égető meleg bőr; olthatlan szomj; sárga-barnás, setét-vörös vizelet; a has főképen a máj táján feszült; a fájdalom csekély, de székiürítés alkalmával nagy; a kiürült epés anyag sárga, vagy zöldes és közönségesen vérrel vegyes.

Itt is eleinte a láz ellen adjunk sisakvirágot—*aconitum*, — minden órában három golyócskát; erre szünnén a forróság, szomj, — egy-két bevétel után adhatunk

Mercurius subl. corr., de ezen gyógyszernél hathatósabban *Colocynthis*, ha iszonyu hasfájdalmakkal van a vérhas összekötve.

Colchicum, főképen ha az epés vérhas mint uralgó járvány fordul elő.

Tapasztalásom után mondhatom, miképen a vérhasban *aconit* után, körülmények szerint vagy a *nux*, vagy a *pulsat.*, vagy a *mercur* legtöbbször használnak; néha azonban az előbb említett szerek hathatósabban. — Ha pedig a beteg igen gyenge, ürülései bűdösek és már akarat ellen is megjelennek, ha testén vörös vagy kékes foltok mutatkoznak, ekkor *arsen.* adandó; ez nem használván a *carbo veg.* választandó, kivált ha a beteg lehelete bűdös, égető fájdalmai nagyok.

Ezen szerekből szintén három golyócskát tíz evőkanálnyi

vizben felolvasztván, a körülmények szerint adhatunk gyakrabban vagy ritkábban, és így minden 1 — 3 órában egy kanállal.

Többször a vérhas jelenségei csekélyebb mérvben mutatkoznak, a láz alig észrevehető, a takonyforma és csak kevés vérrel vegyes székürülések ritkán, csekély hasfájással és székeröltetéssel történnek; a beteg közönségesen ágyon kívül folytatja foglalatosságait; — ily esetben nem szükséges *aconitot* adni; elég itt sokszor a *chamomilla* vagy *pulsatilla*, vagy *mercur*, ugy veendők, mint a többi szerek.

H a s m e n é s.

A hasmenés sokszor minden előjelek nélkül jelenik meg, máskor ismét előpostái vannak, milyenek általában: az étvágyhiány, feszülésnek érzése a gyomor táján, hasfelpuffadás, szelek, székrekedés, undor, inger a hányásra, hányás, mely azonnal elenyészik, mihelyt a hasmenés megjelent; néha szomj; a bőrnek szárazsága és a külső lég iránti érzékenysége. A kiürítések majd számosabbak, majd ritkábbak; — vannak esetek, midőn 24 óra alatt harmincznál is több kiürítés történik.

Ha a hasmenés a gyomor nehéz emésztésű, vagy rossz mineműségű **eledel**, ital által történt megterheltetésének következménye, ekkor ezek a **symptómák**: étvágytalanság, undor az eledelektől, nyomó fájdalom a gyomor táján, felbőfögések, tisztátalan nyelv, rossz szájíz, puffadt has, bűdös, fájdalmas hasmenés.

Ha a belekben létező bővebb és éles **epe** okozta a gyakori és hasrágással összekötött székürüléseket: a kiürített anyagok zöldesek, sárgások; a vizelet sáfránszínű; a bőr is sárga; a szájíz keserű; a szomj nagy; a végbélnyílás körül égetést érez a beteg.

Sokszor ismét fehér, savanyú szagu, közönséges, vagy ganéjjal vagy vérrel vegyült **takony** ürítettetik ki a végbélnyíláson és e mellett rendetlen az emésztés; a nyelv takonynyal van befedve, a has puffadt, a beteg tekintete bágyadt.

Ezen körülményekhez képest, tekintetbe vevén egyzersmind a jelenlevő **symptómákat**, figyelemmel válasz-

szunk e szerekből olyant, mely legillőbb; és igen rövid idő alatt legyőzendjük a hasmenést.

Antimonium, ha undort, felbőfögést érez hasmenése mellett a beteg, nagyobb mennyiségű eledel következtében; ha ürülései vizenyősek és fájdalmasak; hasa puffadt, teliség érzésével; hasznos az idősbeknél, midőn felváltva majd hasmenésben, majd szorulásban szenvednek.

Pulsatilla, hasznos különösen takonyhasmenés ellen, szintugy az epés ellen is, ha nincs szomja a betegnek; ha zsiros vagy hideg étel, ital, gyümölcs által rontá meg magát a beteg; ha esti órákban, éjfél előtt jelentkezik leginkább a hasmenés.

Rhus, leginkább vizenyős, taknyos hasmenés ellen, midőn hasrágással van összekötve, mely azonban az ürülés után elenyészik; ha éjfél után köszönt be.

Arsenicum, ha a hasmenés nagy marással, égetéssel jár, mellette a beteg szomjas és erőtlen; ha ürülései zöldesek, sárgásak, feketések, bűdösek.

Dulcamara, nyári időben meghűlés után előforduló hasmenés ellen, ha ez vizenyős, zöldes, taknyos és leginkább éjszakán mutatkozik.

China, ha evés után azonnal jönnek a hasürülések, melyek által gyakran emésztetlen eledelök ürítettnek ki; ha a hasmenés fájdalom nélküli. Ilyenkor a *ferrum* hasonlókép jó sikerrel adathatik; nem különban a *secale*, főleg vizenyős hasmenés esetében, mely haskorgással jár és igen elgyengíti a beteget; ezekhez sorolható a *phosphor* is, midőn a hasmenés nem fájdalmas, a belek gyengeségétől, lomhaságától származik és már hosszabb időig tart.

Mercurius v., ha a csipős kiürítések égetést, viszketést okoznak a végbélben; ha zöldes, taknyos, vagy vérrel vegyült ürülései vannak a betegnek hasfájdalmak, erőltetés közt; ha a végbél is kiáll. (Végbélszakadás.)

Chamomilla, zöldes, vizenyős, vagy összeaprított tojáshoz hasonló hasmenésnél, mely egyszersmind fájdalmas; gyermekekénél is hasznos, kivált meghűtés után.

Calcarea, ha tej okozá a hasmenést kivált gyermekekénél; különösen még: ha már hosszabb időig tart a

hasmenés. — Mindezen szerek a geliszta-hasmenés ellen is használnak.

Csecsemők hasmenése ellen jó a *rheum*, ha a hasmenés erőltetéssel van összekötve, ha taknyos vagy savanyú szagu hasmenése van a kisedednek.

Chamomilla és *calcareia* az előbb említett körülményekben különösen hatalmasok. De a betegség okaihoz képest, ezen szerek nem használnván, adhatunk a most leírt szerekből is egyet.

Hasmenés ellen három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ha a kiürítések gyakoriak, beadhatunk minden órában egy kanállal; különben minden 3—5 órában.

Cholera. *)

Cholerának, epekórnak, epemirigynek nevezzük azon nyavalyát, mely rögtön megjelenő és erőszakos hányás, gyomor- és bélfájással összekötött hasmenés által mutatkozik; mely kiürítések a beteg nagy elgyengülésével járnak.

Az európai cholera közönségesen hirtelen, minden előjelek nélkül lepi meg a beteget; sokszor pedig ezen előjelek mutatkoznak: bágyadság, keserű, bűdös felbőfögések, szorongás érzete a gyomor táján, gyomor- és bélfájás; zavaros, bűdös és sűrű vizeletnek fájdalmas kiürítése; bővebb nyáleválasztás. A nyavalya kifejlésével ezen jelenségek növekednek, a beteg hol fázik, hol forróságot érez; míg végre hányás, egyszersmind székiürülések jelennek meg és pedig vagy egyszerre, vagy rövid időköz után felváltva, melyekkel taknyos, vagy zöldes barna

*) Az 1853-ki párisi tud. lapok szerint cholera ellen nevezetes óvszer: a réz- s aczélból készült karpereczek hordása (?). A francia academia e találmányt méltányolván, az által indokolta, hogy 1832- és 1849-ik évben a réz- s aczélműveseknél choleraeset nem tapasztaltatott, e tény a legfinomabb réz- s aczél-atomokkal vegyült légnak tulajdonítván, melyben e művesek leginkább foglalkoztak. Ez legalább ártatlan! De dr. Jörg (Tropenkrankheiten 1854.—69. lap) óvszerét — az érvágást — ha mindjárt Broussais esküdt hive lennék, eskümet szegve, ily esetben el nem vállalnám.

anyag ürítették ki. — Elérvén legmagasabb fokát ezen nyavalya, a hasfájás és gyengeség nagyobbodnak, ide járulván: a nehéz vizelet, vizeletrekedés, székeröltetés, csuklás, rángások, nehéz nyelés, ájulások, a testnek s főkép a végtagoknak hidegsége, hideg izzadás, eszmélet-hiány. Ezen betegségnek kezdetén hathatósak:

Chamomilla, ha a betegnek gyakori székiürülései vannak, hasfájással összekötve, főkép harag vagy meghűtés után.

Ipecacuanha, ha inkább hány a beteg, és szünetnélküli késztetést érez a székletételre. Ezen kétszerrel gyakran gátolhatni a nyavalyának további terjedését.

Kifejlődvén a cholera, h. szereink szintén ohajtott sikerrel használatnak, kitünőleg a

Veratrum; ha ez után sem izzadást sem javulást nem érezne a beteg; a nyavalya lépcsőnkint közelednék legmagasabb fokához; vagy ha eleinte azonnal nagy hányás és székiürítés iszonyu hasfájalmakkal mutatkoznék: hatalmas az

Arsenicum, akkor is, midőn már a bő és vizes kiürítésekhez rendkívüli gyengeség csatlakozik, a szomj oltatlan, a hasfájás igen kínos, nagy nyugtalansággal.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, a beteg körülményeihez képest beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; veszedelem idején minden 5 perczben; javulást látván minden $\frac{1}{2}$ —1—2 órában. — Egy orvosság mellett maradhatunk 1—2 óráig; egy gyógyszer működésére hosszabb időt engedvén, ha szembetünő rosszabbulást nem látunk, — rövidebb időt szabván, ha rögtön növekedő veszély fenyegetné a beteget. — A megváltoztatott szert mindenkor más tiszta pohárban készítsük, más tiszta kanalat adván hozzá.

A bevett gyógyszerek néha bekövetkező izzadás nélkül egyenesen javulást okoznak; többnyire azonban bő meleg izzadásba hozzák a beteget, melynek következménye (jó ápolás mellett) az egészség. — Betegség alatt az olthatatlan szomj enyhítésére csak igen kevés és jéghideg vizet engedjünk meg, mert egyedül ezt szenved meg a gyomor, minden melegebb italt azonnal kiürít. — Ha már

javul a beteg és enni kíván, eleinte csak gyenge meleg levest adjunk neki; sőt ha egészen meggyógyult is, egy időig válogatott s mérséklett legyen életrendje.

Az ázsiai cholérát jellemző főjelenségek ezek: megjelente előtt egy óranegyed- vagy egypár órával, vagy egy nappal kedvetlen a beteg, arcvonalai megváltoznak, szomorúságot, szorongást nyilvánítók; a beteg halvány, elveszti étvágyát, gyomra táján feszülést érez. De sokszor minden előjelek nélkül hirtelen köszönt be a cholera: gyomra táján nyomást érez a szenvedő, melyhez egyszersmind lábikragörcs járul; rövid idő múlva pedig hányás, hasmenés jelenik meg; a beteg beesett szemei félig nyitva vannak; bőre kékes színű, különösen az ajkakon, kezeken sat. észrevehető hideg verejtékkal fedve; nyelve szintén hideg és száraz, szomja nagy, hideg italok utáni epedéssel; vizelete csekély, gyakran egészen megrekedt; szava reszkető, saját hangú; redőkbe vont, egészen megváltozott arcán a szomorúság és részvétlenség kifejezése ül.

Semmi sem jellemzi jobban e betegséget, mint az arcnak ezen sajátságos elváltozása, mely néhány perc alatt úgy összeesik, hogy egyedül a bőr marad a csonton; idejárulván egyszersmind az arcnak jéghideg izzadása, fekete kékes színe, különösen a szemek körül és az orrnak hegyén. A görcsök többnyire a lábujjakon kezdődnek, innét a lábikrákra, a czombokra, mellre, felső végtagokra terjednek; a légzés szorult; a beteg fuladás-hoz közelít; hangja sajátlagosan rekedt.

Ezen kórjelek azonban nincsenek minden esetben együtt jelen; még legállandóbb jelensége ezen betegségnek: a végtagok hidegsége és az elnyomatott érverés.

Az európai choléránál előhozott gyógyszerek itt is hasonló sikerrel adatnak, ezeken kívül hathatósak még e következők:

Carbo v., ha az előbbi szerek nem segítenek; a test kékes-fekete; jéghidegség áll elő; a szívgyödörben és mellben kínos, szorongó érzés van jelen; a beteg annyira elgyengült, hogy erőtlensége miatt hányás, hasmenés által semmit sem üríthet ki.

Ajánlatnak a *camphora* (különösen a *spiritus vini cam-*

phoratus, melyből beadhatunk minden 10 perczben egy-két cseppet egy kis darab czukorra csepegtetve, mivel a kámfor-golyócskák, ha nem frisek, könnyen vesztik erejüket), *secale*, *cuprum*, *colchicum* (dr Attomyr 1854. figyelemzetett ez utóbbira) sat. — Azonban a *veratrum*, *arsenicum*, jó ápolás mellett legtöbb esetben szerencsésen legyőzendik azon nyavalyát, mely minden más gyógymóddal daczolván, örökre nevezetessé tette a XIX. századot.

A gyógyszernek bevétele itt is oly módon történik, mint előbb említém, pontosan megtartván a tartandókat.

A betegség elkerülésére sokat használ a jó kedv fenntartása; azonfölül óvja magát mindenki a meghűléstől, leginkább a láb és has átfázásától; az életmód mindenben tápláló legyen, a gyümölcsessel élés igen mérsékelt. Ügyeljünk mindenkéül a hasmenésre és orvosoljuk, mihelyt ez beáll, adván *chamomillát*; zsiros étel után *pulsatillát*; ha meg nem szünik, azonfölül a test igen elgyengülne: *phosphor*; ha ehez más cholerajelenségek csatlakoznának: *veratrumot*. Fektessek le a beteget azonnal; külsőleg száraz meleg borogatást használjunk, különösen hasára; sőt ha görcsök állanak be, dörgöljük az egész testet szorgalmasan, de csak szárazon; adjuk be az orvosságokat és ezek erőteljesen fognak működni, ha mindjárt használandjuk h. szereinket; de ha ezekhez későn nyulunk, sok erőszakos hányás s hasmenés által kimerülvén az életerő, bő izzadás mellett is kevés a remény!

Ne csüggedjünk, ha egy-két bevételre nem javulna betegünk; mert, mint mondám, rövid idő alatt h. gyógyszerünk bő, enyhüléssel járó izzadásba hozandják őt többnyire, mely után javulás és egészség fog következni; mire annál inkább számíthatunk, minél hamarabb fogtunk a hasonsz. gyógyításhoz. Legyünk meggyőződve, hogy itt is oly nagy valószínűséggel gyógyít a homoeopathia, minővel eddig gyógymód nem dicsekedhetik. „A choleraának diagnosisa (igy szól a tudós allopatha A n d r a l) „könnyü“, prognosisa „veszélyes“, therapiája „semmi“; mert hol annyi ex abrupto összegyűjtött szernek kellene használni, ott többnyire egy sem vezet célhoz.“

Gyakran a cholera megszüntével fennmarad a vize-

letrekedés, mely alatt a vizelet cseppenként, égető fájdalommal ürítettetik ki. Ennek megindítására és az ezzel összekötött fájdalmak elűzésére jó a *cantharides*; öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —3 órában adjunk be egy kanállal.

Cholera-okozta elgyengülés ellen használjuk azonnal a chinát; az előbbi mód szerint készítvén azt, beadván minden 2—3 órában egy kanállal.

Ily módon készítsünk *ac. phosphor.*, azon esetre veendő, ha cholera után *typhus* következnek; ha ez egyedül nem segítene, ezzel felváltva hasznos az *arsenicum*; minden 2—3 órában adván be.

Hasznos a *phosphor* a tüdők szenvedő állapotában, mire cholera alatt különösen figyeljünk; mert lefolyása közben sokszor hirtelen tödővízeny (oedema pulmonum) fejlődik ki, mely rögtön veszélylyel fenyeget. Ha ez nem segítene, a betegnek ily állapotában figyelmeztetem collegáimat a *tartarus emeticus*-ra. (Ez és a *phosphor* minden órában veendő, míg javulást nem látunk.)

Székszorulás

(Stuhlverstopfung.)

Az egészséges embernek közönségesen minden 24 óra alatt egyszer van széke; de vannak egyének, kiknél ritkábban, minden 3. 4. 5-ik napon történik a székiürülés. Ezt különösen tapasztalhatni az erős testalkotásuaknál és sokat ülőknél, az aggott embereknél, terheseknél, anélkül hogy innét valami veszedelem következne. A hosszabb időig tartó székrekedés veszedelmes lehet, ha a beteg hasa felpuffad, ha ehez járulnak: az étvágytalanság, a testnek lankadtsága, a fejnek kábultsága, szédelgése, a hasnak keménysége és itt némi nyomásnak, súlynak érzése, nehéz légzés, szivdobogás; — szorulás következtében néha bélgyulladás is fejlődik ki, melylyel undor, felbőgés, erőszakos epés, sőt bélsár-okádás (miserere), feltűnő hideg verejték a homlokon és kezeken, láz, sokszor összekötve léteznek.

Sokan azt állítják, hogy h. gyógyszereink székürülést nem okoznak. Kérem, különböztessük meg a dolgot. A szorulás vagy ok, vagy okozat; azaz, vagy a szorulás okoz bizonyos betegséget, melynek jelei a puffadás, feszülés, keménység a hasban sat, — vagy a betegség okoz szorulást. Az első esetben a szorulás mint főkórjel ellen elvünk szerint adván gyógyszert, bizton számíthatunk kívánt hatására. A mi a második esetet illeti, miután itt a szorulás csak okozata, csak egyik, de nem főkórjele a betegségnek, elvünk szerint a gyógyítandó betegséghez hasonló szert adván, a betegség legyőztével megszűnik természetesen a szorulás is. Így például, ha az ideglázban néha tíz sőt több napig elmarad a szék, e miatt mit sem aggódom; mert a mint e betegség elenyészik és a beteg rendes állapota visszatér, ezzel a rendes szék is bekövetkezik. Ekkép gyógyít a homoeopatha; ily módon jut céljához hamarabb és biztosabban: székletételre segítvén a természetet ott, hol ilyféle segedelemre szorult a felakadt életerő; nem erőszakolván székletételre az életerőt ott, hol nem erre, hanem másnemű segedelemre, például izzadásra van szüksége, és ez által akarja kitzasztani a nyavalyák termékeit az életművezetből. De nem is működnek idült (chronicus) szorulásban bármiféle erős hashajtók gyökeresen a beteg javára; ily alkalommal az orvosok véleményét csakugyan megczáfolja a tapasztalás, mely szerint erőszakos hashajtók után elgyengülvén az életerő, a beteg mindinkább sínlődik szorulásban; — ellenben, épen e betegségben győződhetik meg mindenki. Ha h nem ann gyógyelvének alaposságáról, melyet követvén, kívánt sikerrel működnek szereink ott, hol a betegség, de nem a képzelődő beteg, minden jelentet (indicatio) nélkül maga kárára kívánja a székletételt, csak a végből, hogy alaptalan véleménye szerint kitisztuljon (!); működnek annyira, mennyire a betegség természete és foka kívánja; működnek a legmakacsabb körülményekben; működnek olyféle idült szorulásokban, melyek ellen régi elv szerint a legerősebb hashajtók majd naponkint szükségesek, miután ezek csak bevétel alkalmával, bekövetkező állandó siker nélkül (palliativ) csinálnak szé-

ket; működnek mondom és gyógyítanak szorulást ily esetben is, a gyógyításnak szoros értelmében, mely szerint gyógyítva a szorulás csak akkor van, midőn a természet önereje által, orvosság segedelme nélkül végzi rendes munkálatát: a székletételt. A gyógyszerek ezek:

Sulphur, valóban hatalmas, különösen aranyeréseknek; — ajánlható szintén, ha a szelek felakadnak.

Nux vomica, ajánlható azoknak, kik sokat ülnek, szesz italokhoz szoktak, vagy ha gyomrukai étellel terheltek meg; nem különben, ha hasmenés után áll be a szorulás; ha a betegnek nincs étvágya, szájíze rossz, hasában a szelektől feszülést érez; a dologra nincs kedve, feje fáj, álma rossz és haragos.

Bryonia, ha leginkább nyáron szenved valaki szorulásban; széke kemény, összesült.

Opium, ha késztetést a székletételre érez ugyan a szenvedő, de ez alkalommal oly érzés fogja el a végbél nyílását, mintha ez össze lenne szorítva; ha egyszersmind nyomást érez hasában, szája száraz, étvágya nincs, hanem inkább szomjazik; bélsár-okádás (Miserere) ellen is hasznos.

Veratrum, ha néha forrósággal, fejfájással van összekötve a szorulás; ha a székürülés alatt lankadtságot, borzadást, homlokán pedig hideg izzadást tapasztal a beteg és fél a gutától.

Cocculus, főképp kocsizás-okozta szorulás ellen; vagy ha a *nux vomica* nem használ.

Platina, főképp nőknél, ha csak nagy erőltetés után ürítettnek ki néhány darabocskák, székletétel után pedig égetést, testében borzadást érez a beteg; ha makacs szorulásban szenved.

Plumbum, a legmakacsabb szorulás ellen; vagy ha nagynehezen kemény, darabos, juhganéjhoz hasonló ürülése van a szenvedőnek; bélsár-okádás esetében.

Chronicus szorulásban, ha ezen orvosságok nem használnának, figyelemre méltók a *lycopodium* és *graphites*, ez utóbbi főleg akkor, midőn májkeményedéssel van összekötve a szorulás; az előbbi a terhes nők szorulásában.

Helyeslem azok szokását, kik szorulásban szenvedvén, este lefekvés előtt egy pohár friss vizet isznak.

Ezen gyógyszerekből este három, reggel ismét három golyócskát kevés vízben kell bevenni, — opiumból vehetünk minden 3 órában három golyócskát; de célt érven, nem szükség naponkint használni e gyógyszereket, hanem elég minden 4—5 nap bevenni.

A székletételre vonatkozólag, ezen egyes körülmények is adhatnak irányt az orvosszerek választására nézve: főleg *chronicus* esetekben.

Székletétel előtt: belszorongás (*Aengstlichkeit*): *baryta, causticum*; borzadozás, fázás: *digit., mezereum*; ingerlékenység: *calcareu*; émelygés: *rhus*; remegés: *mercur*; hasfájás: *ammonium m., baryta, bryonia, mercur, pulsat., rhus, thuja, veratrum*.

Székletétel alatt: kitolódó aranyér: *ac. phosphor., calcarea, rhus*; az aranyér-csomók fájdalma: *calcareu, graphit*; végbél-fájdalom: *lycopod.*; belszorongás: *veratrum*; összefüző fájdalom: *staphys.*; összehúzó f.: *thuja*; hasfelpuffadás: *lycopod.*; félelem a gutaütéstől, fázás, borzadozás, sápadt arc: *veratrum*; gyöngeség: *veratrum*; végbél-forróság: *conium*; hátfájás: *pulsat.*; végbél-szakadás (*Mastdarm-Vorfall*): *ignatia, mercur, sepia, ruta, sulphur, lycopodium*; székletételkor eltikkadás, elfáradás: *calcareu, phosphor*; fejbántalmak: *bellad., lycopod., phosphor, rhus, sulphur*; fülzúgás: *lycopod.*; keresztfájás: *carbo, nux v., lycopod., platina*.

Székletétel után leverettséggel: *phosphor, calcarea*; borzadály: *mezereum, platina*; aranyér-csomó-fájdalom: *graphit*; végbél-fájd.: *alumina, lycopod.*; székrekészítő fájd.: *lachesis*; szivdobogás: *caustic*.

Székszorulás forrósággal: *veratrum*; fejfájással: *conium, nux v.*; máj-keményedéssel: *graphit.*; hasmenéssel felváltva: *antimonium* az öregeknek; *bryonia, nux vom., phosphor, rhus, ruta* általában.

A szék színére nézve: szürke: *asa, ac. phosphor., digit., phosphor*; zöld: *arsenic, chamom., dulcamara, mercur, phosphor, pulsat., sepia, sulphur*; vörös: *rhus, silica*; fekete: *arsenic, opium, phosphor,*

ac. sulphuric., veratrum; fehér: *aconit, calcarea, china, colchicum, digitulis, hepar, ignatia, pulsat., rhus, spigelia, sulphur*;

Alakjára (formájára) nézve: apró golyó-forma: *opium, plumbum, sepia*; csomó-alakban: *lachesis, lycopod., opium, silica, sulphur*; puha, mindamellett nehéz szék: *anacard., carbo v., china, hepar, nux mosch., rhodod.*; kása-forma: *agaricus, arnica, caladium, euphorb., ac. phosph., rhodod., china*; habos: *calcarea, coloc., jod, opium, rhus, ac. sulphur*; hasmenés (nézzük más helyen).

Szagára nézve: igen büdös: *arsenic, calcarea, mercur s., opium, ac. phosph., ac. sulphur.*; rothadt szagu: *arsenic, bryonia, chamom., china, graphit, lycopod., nux v., secale, sepia, ac. sulphuricum*; savanyu szagu: *calcarea, graphit., hepar, mercur, sepia, silica.*

Tartalmára nézve: véres szék: *arsenic., arnica, cantcharis, carbo v., coloc., ipecac., kreosot, mercur, ac. nitri, nux vom., phosphor, rhus, veratrum*; nyákös (schleimig): *angustura, carbo v., chelid., china, dulcam., graphit., mercur, phosphor, pulsat., squilla, stannum, tart. em.*; genyes: *arnica, jod*; emésztetlen: *arnica, arsenic., china, conium, ferrum, mercur, phosphor*; vizenyös: *antim., arnica, chamom., china, ferrum, hyosc., pulsat., rhus, secale.*

A gyógyszerek bevitelét nézzük 134. lapon.

Máj-gyuladás *)

(Leberentzündung.)

A máj-gyuladásnak állandó kórjelei ezek: a máj táján nyomó, szúró, légzés által növekedő fájdalmat érez a beteg, mely közönségesen az oldalbordák közé veszi ma-

*) Több nemorvos tán szívesen veendi az itteni jegyzéket, mely alatt a hasüregben levő néhány életmű fekvését akarom leírni. Ugyanis a has-üreg felső részének középtáján fekszik a gyomor,

gát, sőt a szenvedő oldalon a vállra, nyaktőre terjed; külső nyomásra, a testnek mozgásaira, köhögésre, prüszszentésre, az egyik vagy másik (főkép a bal) oldalon fekvésre nagyobbodik; a gyuladásnak nagyobb fokán a májtája dagadt, meleg; ide járulván a keserű szájíz, undor, felbőfögések, inger a hányásra, sárga vagy zöldes epének okádása; a szem fehérének sárga színe, sáfránszinű vizelet, epés hasmenés, vagy fehéres székürítések; a gyuladásnak jelenségei előtt borzadozás, ez után forróság, az arcnak pirossága jobb oldalon, a száznak szárazsága, nagy szomj, csekély mennyiségű vizelet, álmatlanság, félrebeszélés, a prüszszentésnek lehetlensége, nehéz légzés. Máj-gyuladás ellen főszer mindenek előtt az

Aconitum, melyből minden három órában adhatunk három golyócskát két ujjnyi vízben; egy-két bevételre izzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után három órára adjunk más illő szert e következők közül:

Chamomilla, főkép harag után, ha keserű szájíz, undor, felbőfögések, sőt epehányás vannak jelen. Mindazáltal nem egyedül harag következményei ellen hasznos ezen gyógyszer; hathatós ez akkor is, midőn nem annyira éles fájdalmat, mint inkább tompa nyomást érez a beteg; ha ezen fájdalom nem nagyobbodik légzés, mozgás, fekvés változtatása által.

Pulsatilla, különösen ha éjszakán át nagyobb szorongást érez a beteg, gyakori zöldes takony-székürülései vannak, egyszersmind hányásra ingereltetik a szenvedő.

Bryonia, ha szorulásban szenved a beteg és a többi kórjelek közt legkitünőbb a mellgörcs, fő specificumnak tartandó.

Belladonna, ha szúrást vagy inkább nyomást érez a beteg; ha a fájdalom vállig terjed és szorongással, nehéz légzéssel van összekötve; ha a vér fölfelé tolul, a szemek elhomályosodnak, a beteg álmatlan, nyugtalan, igen szomjas.

jobb oldalán van a máj (Leber), bal oldalán a lép (Milz). A két vese (Nieren) a gerincz által választatik el egymástól; a bal magasabban fekszik, mint a jobb vese, mely a máj által nyomatik le. A vizelet-hólyag a medencze-üregben terjed el; háta mögött van nőknél a méh, férfiaknál a végbél (Mastdarm).

Cantharis, ha a kereszthártýára (Zwerchfell) terjed a fájdalom.

Nux vomica, főkép vérmes vagy szeszes italokhoz szokott egyéneknél, ha keserü szájiz, undor, felböfögés, hányás, feszülés, nyomás bélyegzik a máj-gyuladást; nem különben, ha a máj táján szúrást érez a beteg, mely érintés által növekszik, vagy kopogást a bal oldalon; ha nagy a szomj, csekély a vizelet; a fejfájás nagy, nyomó, összeheszorító fájdalommal. Ha ez nem használ, jó a *lachesis*.

Mercurius sol., ha állandó keserüséget érez szájában a beteg; szomja nagy; fájdalma a has bal oldalán nyomó, melyre nem fekketik; ha arczának színe sárgás és szüntelen borzadozásról panaszkodik a szenvedő.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden három órában egy kanállal; javulást, bő izzadást tapasztalván, minden öt órában. — Ha ideglázzal jár a máj-gyuladás, nézzük az ideglázat.

Chronicus esetekben szintén a *bryonia*, *bellad.*, *nux*, *merc. sol.*, azonfölül a *sulphur*, *lycopodium* hasznosak, de ritkábban, minden negyed nap veendő, egy bevételre három golyócskát számítván.

Máj-daganat, keményedés ellen hasznos a *china*. De ha épen a nagyobb adagban bevett *china* tól származik a daganat — mint nem ritkán történik a váltóláz allop. gyógyítása alkalmával, — vagy ha a *china* nem használna, ekkor ellene *sulphur*, *lycopodium* adandók vagy a most említett szerekből a legillőbb választandó. Három nap egymásután adhatunk reggel, este három golyócskát, de azután csak kétszer hetenkint.

A máj egyéb, főleg *chronicus* bántalmaiban, az illendő orvosságok választására nézve irányt adandó következő körülmények ügyes felfogása:

Májdaganat: *china*; de ha nagyobb adagban bevett *china* után támadt, de különben is: a *sulphur*, *lycopod.*, *nux vom.*

Májkeményedés: *arsenic.*, *calcareá*, *china*, *graphites*, *laurocer.*, *lycopod.*, *mercur*, *nux vom.*, *silica*; májdugulás: *china*, *nux moschata*.

Máj-foltok ellen, melyek alatt zöldekes vagy barna és sárgás-fekete, közönségesen sima, viszketésnélküli kisebb, nagyobb foltokat értünk, melyek a mell, gyomor, lágyék táján sat., gyakran az arczon is támadnak, hasznosak a: *sulphur*, *lycop.*, *china*. Ha azonban e foltok havitisztulás, aranyér elnyomatása, máj-, lép-, méh-bajoktól származnak, vagy súly, rák, bukajór sat. symptómái, — ekkor ezen betegségek ellen intézendő a gyógyítás.

Érzelmek. Légzéskor máj-fájdalom: *bryonia*, *selenium*; érintés által: *bryonia*, *carbo an.*, *nux vom.*, *china*, *clematis*; mozgás, menés által: *angust.*, *hepar*, *arnica*, *calc.*, *nux v.*; hajolás által: *alumina*, *calc.*, *clematis*, *lycopod.*; előrehajlás által: *cocculus*; ruha-okozta nyomás által: *calcarea*, *nux v.*; kocsizás által: *lachesis*, *sepia*; ülésben: *ammonium*, *pulsat.*; köhögés alkalmával fájd.: *bryonia*, *cocculus*. Görcsfájdalom mell-szorongással: *nux v.*, *zinc*.

Fúró fájdalom: *ammonium*, *sulphur*; égető: *aconit*, *bryonia*, *crotalus*, *lachesis*, *stannum*, *tereb.*;

— nyomó: *agnus*, *calcarea*, *berberis*, *carbo v. china*, *cocculus*, *lycopod.*, *nux v.*, *ruta*, *sepia*, *sulphur*;

— tompa: *hyosciamus*; élénk, gyulasztó, hosszadalmas fájd.: *aconit*, *bellad.*, *bryonia*, *cantharis*, *lammium*, *lycopod.*, *mercur*, *nux vom.*; hányással összekötött máj-fájd.: *bryonia*;

— kopogó: *nux vom.*, *sepia*; csipkedő: *lycop.*, *natr. m.*;

— furdaló: *sulphur*, *ruta*; szaggató: *conium*, *zincum*; lökö: *crocus*, *stannum*;

— metsző: *angustura*, *carbo an.*, *jod*, *kali c.*, *lachesis*; feszítő: *bryonia*, *calcarea*, *causticum*, *lycopodium*, *nux v.*, *sulphur*;

— szűrő: *aconit*, *bryonia*, *calcarea*, *cocculus*, *conium*, *kali cb.*, *lycopod.*, *mercur*, *nux vom.*, *sepia*, *sulphur*;

— sebszerü: *aconit*, *lycopodium*, *carbo an.*;

— húzó: *bryonia*, *conium*, *natrum mur.*, *sabadilla*;

— összehúzó: *cantharis*, *sulphur.*, *nux v.*

Összezuzatás érzelme: *ac. muriat.*, *carbo veg.*, *clematis*; meg-

rántás (Verstauhung) érzelme hajolásban : *kali cb.*,
lycopodium.

Nehézség érzete: *ac. phosphor.*, *nux vom.*; melegség érzete: *sabadilla*.

Epe-kövek (Gallensteine) következtében fejlődött, és rohamonkint fellépő igen fájdalmas görcsök ellen: *chamom.*, *bellad.*, *colocynt.*, *mercur.*, *arsen.*, *veratrum*, *sulphur* választandók; valamint akkor is, midőn májában állandó fájdalmat érez a beteg és sárgaság, epe-hányás, hasmenésben szenved. Az epe-kövek ellen azonban csak enyhítőleg működendnek ezen orvosságok, miután e betegség ellen mindeddig biztos gyógyszerek nem léteznek. Ajánlatnak a *nux mosch.*, *terebinthina*, *mercur*, *arsen.*, *lycopod*. Empyria után első helyen áll a Karlsbad; a Marienbad, Vichy és Recoaro (velencei t.) hasonlóképp sikeresek. Ily betegnek ártalmasak a lovaglás, a kocsizás döcögős utakon és egyéb erőművi hatások; miután könnyen halálos átlikadás eszközölthetik kivált nagyobb köveknél.

A gyógyszerek bevétele a körülmények szerint gyakrabban, ritkábban történik; ez iránt nézzük 134 lapot.

S á r g a s á g.

(Gelbsucht.)

A sárgaság az epének hibás elválasztása és kiürítése, melynek következtében a bőr és a szem fehérlő hártyája sárga, vagy sárga-zöldes színt vesz fel.

Az eredeti sárgaságnak előjelei ezek: roszkodvűség, lankadtság, álmoság, étvágytalanság, keserű szájíz, undor, gyomorfájás, késztetés a hányásra, néha zöldes epének kiürítése; szorongás, fázás, mellszorulás, zavaros és barna vizeletnek csekélyebb kiürítése; széklophaság, hasfelpuffadás, a bőr szárazsága, fessége és viszketése. Miután eféle jelenségek majd hosszabb, majd rövidebb időig tartottak, — a szem fehérlő hártyája, a mell, nyak, arcz, sőt az egész bőr megsárgul; a vizelet barna, sőt anynyira feketés, hogy a belé mártott fehér gyolcs feketére

festetik; a szék lomha és hasrágás közt erőltetéssel ürítetik ki.

Ha gyuladással, lázzal jár a sárgaság és a többi kórjelek közt a betegnek nagy a forrósága és szomja; szája száraz, arcza piros: czélszerű az *aconitum*; minden három órában három golyócskát két ujjnyi vízben. Bő izadás után egy-két bevételre adhatunk más szert azon szerekből, melyeket a máj-gyuladásnál épen ez előtt hoztam elő. — Különösen ajánlhatók a

Chamomilla, meghülés vagy harag után.

China, ha a beteg szájíze keserű; feszülést, nyomást érez a gyomor táján; hány, hasmenése van és nagyon gyenge. Hasznos még a *crotalus*.

Mercurius v., hasznos különösen a görvélyeseknél (*scrophulosus*), valamint a

Sulphur, ha nagy meghülés vagy harag után támad a sárgaság, mely más idült bajjal van összekötve.

Bryonia, főképen az esztendő meleg részeiben előforduló sárgaság ellen; ha a beteg étvágya hirtelen vesz el; szájíze keserű, többszöri zöldes, sárgás, epés székürülései vannak, ha a szem fehérlő hárttyája, a szájszögletek, az orrczimpák sárgák; a légzés nehéz, a vizelet sáfránszínű. — Láz nélküli epés sárgaságban is helyén leend ezen gyógyszer.

Nux vomica, vérmes egyéneknek hasznos, a máj-gyuladásnál említett körülményekben.

Láz nélküli egyszerű sárgaságnál, midőn az említett jelenségek csekélyebb mértékben vannak jelen, jó a

Chamomilla, harag vagy meghülés után.

China, ha a beteg szájíze keserű; gyomra táján feszülést, nyomást érez; hány, hasmenése van és igen gyenge.

Mercurius v., meghülés után, különösen görvélyeseknél (*scrophulosus*), valamint a

Sulphur nagy meghülés, harag, diaeteticai hiba után.

Az idült (*chronicus*) sárgaságnak gyógyítását bizzuk h. orvosra.

Ezen gyógyszerekből eleinte minden három órában adhatunk három golyócskát két evőkanálnyi vízben; javulást érezvén, ritkábban.

L é p - g y u l a d á s.

(Milzentzündung.)

Ezen gyuladásnak kórjelei: tompa fájás, bizonyos súlynak, nehézségnek, nyomásnak érzése; vagy szűrő, égető fájdalom, mely mélyebb légzés-, köhögés-és egyéb testmozgásokra nagyobbodik; a lépnek formájához hasonló keményes, kopogó daganat; a bal, némelykor a jobb oldalra nehéz fekvés; a betegnek sárgás, zöldes, néha feketés színe; undor, gyomorégetés, savanyú felbőfőzés, néha okádás, vérhányás; a láz nem nagy, a szomj mindamellett sokszor majd olthatlan. — A láz csillapítására általában jó az

Aconitum, melyből minden három órában vegyen be a beteg három golyócskát két ujjnyi vízben. Egy-két bevétel után izzadván a szenvedő, az utolsó bevétel után három órára czélszerű a

Nux vomica, főképp vérmes egyéneknél, ha étvágytalanság, gyakori bőfőzés, undor, néha vérhányás és szorulás jelölik e betegséget.

Arnica, ha szűrő fájdalmat érez a beteg a has bal oldalán; ha vérhányással jár a betegség, mely által aludt vér ürítették ki.

Cantharides, ha szünetnélküli erőltetést érez a beteg hányásra, mely által csak kevés vért hány ki.

Arsenicum, ha a lép táján égető fájdalmat érez a szenvedő nagy szorongással; ha a szivgödörben kézzel érezhető kopogást érez; ha gyakori székürülései vannak, melyek által sötét színű aludt vér ürítették ki.

Bryonia, ha főleg szorulásban szenved a beteg vérhányás nélkül; ha a fájdalmak minden mozdulatra nagyobbodnak.

Pulsatilla, különösen szelid egyéneknek ajánlható.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben folobvasztván, adhatni minden 3—5 órában egy kanállal.

Lépdaganat ellen használhatjuk azon szereket, melyeket a máj daganatnál előhoztam, melyekhez az *agnus castus* csatolom.

A lép egyéb, kivált chronicus bántalmaiban, a gyógyszerek választására nézve, e következő körülmények egyes felfogása adandó irányt:

Lépdaganat: *agnus, capsicum, jod, carbo v., ferrum mur.*; keményedés: *agnus, arsenic., china, jod*; lép-dugulás: *china, nux mosch.*; ha e bajokat a nagy mennyiségben bevett *china* okozá, akkor azon szerek használandók, melyeket a „máj“-bajoknál előhoztam, melyekhez az *agnust* csatolom.

Érzelme k. Légzéskor lép-fájdalom: *agaricus, crotalus*; a légzést hátráltató fájdalom: *arnica*.

Mozgás által fájd.: *ranunculus, arnica, rhodod., selenium*.

Hajoláskor: *rhodod.*; kocsizáskor: *borax, sepia*; ülésben: *pulsat.*; köhögés alatt: *drosera*.

Oly érzés mint valami csomótól: *sulphur*.

Égető fájdalom: *bellad., caust., graph., tereb*;

— nyomó: *borax, ac. nitri, stannum*;

— kopogó: *gratiola, ranunc., ruta*;

— metsző: *crotalus, kali carbon., verbascum*;

— feszítő: *ac. nitri, lycopod., rhodod.*;

— szűrő: *arnica, anac., carbo v., graphit, china, croton, conium, rhodod., sepia, silica, ac. sulph., zincum*;

— fúró: *natrum mur., senega*; — sebszerü: *ranunc., asarum, zincum*.

Teliség érzelme: *cham., ignatia, sepia*; érzéketlenség: *arsen*.

A gyógyszernek bevetelét nézzük 134. lapon.

V e s e - g y u l a d á s .

(Nierenentzündung)

A vese-gyuladás közönségesen csak az egyik s pedig gyakortább a bal, mint a jobb vesében fordul elő. Ezen nyavalyának körjeleihez tartoznak: állandó, nem ritkán reggel felé engedő, égető, szűrő, vagy tompa fájdalom a vese táján; mely fájdalom mély légzés, vizelés, székürítés, köhögés, prüszentés, testmozgások, vagy külső nyomás által növekszik; a vesék tája meleg, érzékeny, némelykor

dagadt, és közönségesen csak hanyatt fekhetik a beteg. Ezen fájdalom a mellre, gyomorra, lépre is elterjed; vagy pedig lefelé a vizező hólyagra, a nemző részekre, sőt a czombra is szolgál, mely zsibbadt, mozdíthatlan. Noha a beteg szünetnélküli ösztönt érez a vizezésre, ez meg van akadályoztatva, sőt, ha mind a két vese meg van gyuladva, akkor tökéletesen el van nyomva a vizelet; a kiürített vizelet (mi csak bajosan, égető fájdalommal, többször félbeszakasztva történik) vörös, lángszinű, véres, sőt tiszta vérrel vegyülve; máskor a jelenlevő göres miatt halavány. A vese-gyuladás kórjeleihez tartoznak még: a zöldes epe-okádás, görcsös köhögés, csuklás, bélfájás, székrekedés, álmatlanság, görcsök, rángások, ájulások, félrebeszélés, majd nagyobb, majd kisebb láz (ritkán szok nagy lenni).

Ha a láz nagy mértékben mutatkoznék, mindig jó az *aconitum*, egy-két golyócska minden három órában; — ezután

Nux vomica, ha a vese táján feszülést, nyomást, meleget, égetést érez a beteg; ha elnyomatott aranyér után következik a nyavalya; sőt akkor is, ha vese-kövektől származik.

Pulsatilla, ha csekély, későn jött, vagy elnyomatott havitisztulás okozza a betegséget, főképp gyöngéd testalkatuaknál.

Belladonna, ha szűrő, égető fájdalmat érez a beteg a vese táján, mely a vizelethólyagra is elterjed, külső nyomás által nagyobbodik; ha gyomor- és bélgörcscsel van összekötve; ha a beteg szorulásban szenved; vizelete vörös, lángszinű és csekély mennyiségben ürítettetik ki; ha mindemellett szorongásai vannak a betegnek.

Cantharides, a leghathatósb gyógyszer, ha a vese táján érezhető szűrő, szaggató, rágó fájdalommal fájdalmas vizezés van összekötve; vagy ha a vizezés egészen lehetlen, vagy cseppenként égető fájdalmak közt ürítettetik ki a vizelet, mely néha vérrel van vegyülve. Hasonló körülményekben igen hasznos a *cannabis*.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk minden három órában egy kanállal; ha

nehéz vizelés kínozza a beteget, minden 1/2 órában; javulást érezvén, mindig ritkábban.

Azon láz nélküli vese-fájdalmakban, melyek a vesékben kezdődvén a vizelet-hólyagra, tökzsacsakóra, czombokra terjednek; — járás, kocszás, nyargalás, szeszies italok által nagyobbodván, kólikaként lépnek fel: kisebb fájdalmakban a *lycopod.*, *kalicb.*; időszakonként fellépő kólikában a *colocynl.*, *cantharis* hasznosak. Elüzi e görcsfájdalmakat az *opium* és *bellad.* is; *nux v.* kivált azoknál kik szeszies italokkal élnek, vagy *opium*.

Vese-kövek ellen a *sassapar.* és *zincum* veendő. E tekintetben a „vizelésre“ vonatkozó egyes symptomák közt is találhatunk gyógyszereket, melyek lehetőleg működnek.

A gyógyszerek készítését előbb említém. Nagy fájdalmakban minden 1/4 órában adjunk be; különben úgy, mint a 134 lapon mondám.

Bright-kór.

E nevezett alatt a vesék azon bántalmát értjük, melynek legbiztosb symptomái: a vizeletben nagy mennyiségben létező fehérnye (albuminurie), főleg pedig az izzadásmányi hengerek (exsudat-cylinder); és leginkább ezek által különbözteti meg Oppolzer a Bright-kórt a fehérnye-vizeléstől. Kevés alkalma van az orvosnak e bántalmat mindjárt kezdetben észlelni; mert leggyakrabban a már jelenlevő vízkór által kényszerítette, fordul orvoshoz a beteg. E kór megismeréséhez csupán a vizelet kémlése, vegytani vizsgálata vezet. Ujabb időkben különösen Frerichs figyelt e nyavalyára. Okai lehetnek: a meghűlés; és ekkor hevenyen folyik le a nyavalya, idült alakot csak úgy ölt, ha a beteg nem kiméli, vagy ismételt meghűlésnek teszi ki magát; — a szeszies italokkal visszaélés szintén Bright-kórhoz vezethet, a midőn rendszerint vízkórral szövethetik; — fellép skarlát alkalmával is néha és közönségesen a harmadik hét vége felé fejlődik, sokszor az első napokban; ritkán támad

himlő vagy kanyaró (Masern) után; — cholera alatt gyakran jó elő a Bright-kór azon alakja, mely cholera-typhoid névvel jelöltetik; a mikor is a Bright-kórra figyelmessé tesznek: a vizelet zavarodása, annak véres színe, melyben egyszersmind sok fehérnye, izzadmányi henger található; egyes esetekben pedig a vesék vérdúsak (hyperaemie) levén, az innét kifejlett húgy-vér (uraemie) veszélyre mutat; — a terhések sincsenek megkimélve e bántalomtól, sőt ezeknél sokkal gyakoribb, mint közönségesen hinné valaki; többnyire a terhesség végével, ritkán lép föl az első hónapban, a midőn is gyakran 4—5. hónapban elvetelés következik; nem különben fejlődik a Bright-kór gyermekágyi-láznál, — tüdőlob- és izület-csúznál; — az olasz és magyar lázaknál szintén tapasztalható, valamint néha a sülynél.

Chronicus alakban kifejlődhetik a Bright-kór rendetlen vérkeringés (Circulation) következtében, mely által izzadmány (exsudat) lép fel a vesében, tehát: szív-bajoknál, hol sorvadásba megy át. Néha a gümőkór-, szintugy a görvélykór-, hasonlólag az angolkórnál vétetett észre; midőn olykor az általános bujásenyvhez szegődik és ekkor fölötte veszedelmes. Kütegek, különösen izzag (Eczem) alkalmával szintén jelenkezhetik a Bright-kór.

Acutus esetben hasznos itt az *aconit*, melyből adjunk be minden 2 órában 3 golyócskát, egymás után háromszor. Ez után dr. Joslin new-yorki orvos tapasztalása szerint (H. Z. 1861. 2. sz.) az *apis*. Ha ez nem vezetne célhoz, ekkor

Mercur és *bryonia* felváltva használandók. E célra tegyünk 5 golyócskát a *mercur*-ból az egyik pohárba, — a másikba 5 golyócskát a *bryonia*-ból; öntsünk mind az egyik mind a másik pohárba 10 evőkanálnyi vizet, és ebből adjunk be minden 2 órában 1 kanállal felváltva. Ha e két gyógyszer felváltva nem használna, adjunk egyedül *arsenicumot*: 5 golyót tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván minden 2 órában 1 kanállal.

Chronicus esetben körülmények szerint az *ac. nitri*, *colchicum*, *digitalis*, *arsenicum* választandók; ez utóbbi különösen akkor, midőn a húgy-vér (uraemie) fejlődött

ki. A többi szerek választásánál pedig figyeljünk azon betegségekre, melyekkel össze van kötve a Bright-kór; minélfogva az *arsenicum*, az előbb említett eseten kívül, több más esetben is igénybe veendő.

Vizelethólyag-gyuladás.

(Harnblasenentzündung.)

A vizelet-hólyag-gyuladásnak kórjelei e következők: a szeméremcsontok felett állandó, égető, vagy szűrő fájdalmat érez a beteg, mely mindig nagyobbodik, midőn a vizelethólyag tája külsőkép érintetik, nyomatik; növekszik, midőn a beteg ösztönt érez a vizelésre, valamint akármiféle testmozgásokra; a fájdalom az egész hasra, vizelelcsőre, czombokra, lábakra elterjed; a szeméremcsontok felett szintelen daganat látszik, mely némelykor nagyobbodván, a köldök felé emelkedik; a vizelet kiürítése vagy tökéletesen el van nyomva, vagy bajos, fájdalmas, cseppenkint vitetik végbe; szüntelen, állandó késztetés a vizelésre; a vizelet lángszínű, vörös, szinte vérrel van vegyülve; az egész has érzékeny, meleg, néha hányásra ingereltetik a beteg, sőt hány is; szorulásban szenved, szomja nagy; láza közönségesen gyulasztó; ezekhez járulnak még sokszor félrebeszélés, ájulások, rángások, a végtagok hidegsége. — Ezen kórjelek összesen csak akkor vétetnek észre, midőn a gyuladás nagy mértékben van jelen és a vizelethólyagnak egész kiterjedését elfoglalja. Ez azonban a nyavalya kezdetén ritka eset; sőt közönségesen a gyuladás a vizelethólyag egyik vagy másik részére van szorítva.

Ezen gyuladás ellen ezek az orvosságok:

Nux vomica, ha szeszes italok, ha elnyomatott aranyér okozzák ezen betegséget. -- Különösen ajánlható pedig a vizelethólyag-gyuladásnál előszámlált kórjelek ellen a

Cantharides; ezen gyógyszernek használata mellett néhány óra alatt enyhül, sőt szünik azon veszedelemmel fenyegető fájdalom, melyet a beteg akkor érez, midőn siker nélkül kényszerítetik a vizeletre, vagy csak cseppenkint nagynehezen vizel. — *Nagy fájdalmakban három golyócskát*

tíz evökánálnyi vízben felolvasztván, be lehet adni minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órában; enyhülvén a fájdalmak, ritkábban, elég minden 2 — 3 órában bevenni. — Jó itt szintén a *cannabis*, ha tán az előbbi szer nem lenne elegendő; szintén ugy veendő. —

Ha gyulasztó kórjelek nagyobb mértékben mutatkoznak, milyenek a nagyobb forráság, nagy szomj sat., ily esetben mindenkor czélszerű mindenek előtt az *aconitum*, minden 2—3 órában, és ez után a most említett szerek.

Nehéz vizelés és vizeletrekedés.

A vizelet visszatartásának több fokozata van. Így — ha a vizelés erőltetéssel, vékony folyással s nem ritkán fájdalom és égetés érzésével vitetik végbe, — nehéz vizelésnek (dysuria) mondatik. — Ha a vizelet cseppenkint, görcsös fájdalom- és nagy erőltetéssel ürítettetik ki s melynél a vizelés után is eltart az inger—vizeleterőltetésnek (stranguria) neveztetik. — A bajnak legnagyobb foka a vizelet tökéletes visszatartása — mely vizeletrekedésnek (ischuria) hivatik.

E nyavalyának fészkei a vesékben — a húgyvezetékekben — és a vizeletcsőben léteznek. Az okok különfélék lehetnek: melyek közül némelyeknek megismerésére és elhárítására szükségkép orvos kívántatik, például a hólyagkö eltávolztatására *) Ezen eseteket mellőzvé, azokról szólandok, melyekben könnyebben megismerhetvén az okokat, orvosszereinkkel hathatósan működhetünk. — Így — ha a most említett beteges részeknek gyuladása, vagy a közellévő részeknek u. m. a méhnek, végbélnek gyuladása is rokonszenvesen okozza a vizelet-visszatartást, ily esetben az ilyetén gyuladásokat gyógyítván, a vizeletrekedés is meg fog szünni. — Vagy ha a gyuladásnak semmi jelei sem látszanának (nézzük a vese-, vagy vizelethólyag-gyuladást) és görcsök okoznák a bajt, akkor — azon legyőzhető ártalmakhoz képest, melyek az idegrendszerre ellenségesen működván görcsö-

*) A mennyire lehetséges a kövek elosztatása, feloldása, az e célra használandó gyógyszereket nézzük a „vizelésre“ vonatkozó egyes s y m p t ó m á k sorozatában.

ket okozának, és melyek következtében támadt a nehézvizelés vagy vizeletrekedés, adván illő gyógyszereket, — e görcsös állapoton segíthetünk. Hasznosak az: *aconit*, ha nyomást érez a beteg a hólyagban, vagy a vese táján.

Hyosciamus, conium, ha görcsök okozzák a bajt.

Opium ijedés után; vagy öregebb egyéneknél szeszes italokkali visszaélés után.

Nux vomica meghűlés, szeszes italok után, főkép heves betegeknel; ser után: *rhus*.

Pulsatilla meghűlés után, kivált szelid nőknél és különösen a terheseknél használ.

De fő-gyógyszerek *aconit* után:

Cantharides, vagy ha ez nem használna, a *cannabis*. — E két orvosság valóban különös erőt fejt ki e betegségekben; gyógyít ott, hol egyéb akadályok nem hátráltatják a gyógyítást; enyhülést okoz ott, hol gyökeres gyógyítást (egyedül belső orvosszerekkel) eszközölni lehetlen.

Ha köszvényes, aranyeres bajok okozzák a vizeletvisszatartást, nézzük ezen betegségeket. Különösen az aranyér-okozta eféle vizeletbaj ellen maga helyén találandunk hasznos szereket.

Nincs rosszabb szokás, mint a vizeletet utolsó cseppig ki nem üríteni, vagy azt hosszabb időig önkényt visszatartani. — A többi közt ettől származik gyakran későbbi időkorban a hólyag gyengesége és bénás (paraliticus) állapota, mely miatt ha vizelni akar a szenvedő, egykissé várakoznia kell, míg foly a vizelet, mely folyás csekély erővel vitetik végbe; a vizelés végével is marad még vissza ösztön a vizelésre, melyet azonban kielégíteni nem lehet; sőt végre nem képes a beteg másképp vizelni, ha csak a hólyag táját egykissé nem nyomja és ekkor is a vizeletnek csekély mennyisége ürített ki. Ezen sorsra jutnak a magtékozlók, önfertőztetők, pezsgő, vagy egyéb szeszes és vizelethajtó italokkal visszaélők is. — Az elgyengülteknek jót tesz néha a *china*; szeszes italok következményeit érzőknek már előbb ajánlám a *nux vomicát* vagy *opiumpot*, nagy fájdalmakban pedig csak a *cantharidest*.

Ha a baj nem régi — *acutus*, — ekkor öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden $\frac{1}{2}$ órában

nagy fájdalmakban; javulást érezvén, vagy türhető esetben minden $\frac{1}{2}$, 1—5 órában.

Az idült — chronicus — vizelet-visszatartásban ritkábban kell venni a gyógyszert; de ez iránt értekezzünk tapasztalt h. orvossal.

Vérvizelés vagyis **hugyvér.**

(Blutharnen, Uraemie).

E nyavalyának megismerhetésére általánosan nagy vigyázat szükséges; mert a vizelet sokszor vörös színű, a nélkül hogy vér volna benne. Ennek ismertető jeléül szolgál az, hogy a bemártott fehér papiros vagy vászonrongy vörösre festetik.

Ezen betegségnek fészke szintén azon részekben van, hol a vizelet-visszatartásnak okai rejlenek. Az okok itt is különfélék lehetnek, melyek közül a legyőzhető okokhoz képest majd a szerint intézhetjük a gyógyítást, mint ez előtt említém. Így:

Ha ezen életművek (organumok) gyuladása okozza a bajt, — gyógyítsuk a gyuladást.

Ha szeszés italoktól eredt a vér-vizelés, jó a *nux vom.*

Ha elnyomatott aranyértől származik e nyavalya, — nézzük az aranyeret.

Ha elnyomatott hősám után támadt, többnyire használ a *pulsatilla*.

Ha egyik jelensége a rothasztó láznak vagy súlyosnak, gyógyítsuk ezen kórokat.

Ha kül-erőszakok a vesékre, vizeletvezetékre, hólyagra és csőre, nem különben a középhus tájára irányzott ütés, esés, hosszas nyargalás okozák a vér-vizelést, — ez ellen ily esetben hasznos az

Arnica; vagy ha ez nem elég: *conium*.

A gyógyszerek beadását intézzük a fájdalmak fokához, beadván minden 3—5 órában egy kanállal (5 golyócskát tiszta evőkanálnyi vízben olvasztván fel), vagy kínzó fájdalom-parancsolta esetben hamarabb is.

Húgyhólyag, húgycső-bántalmakban, a vizelet és vizelésre nézve ezen egyes körülményekre figyelve, választhatunk illendő gyógyszereket

Vérvizelés: *arnica, calcarea, cannabis, cantharis, capsicum, euph., lycopod., mercur, mezereum, millesfolium, nux v., phosphor, pulsat., secale, sulphur, zincum.*

Genyfolyás: *cannabis, cantharis, clematis, sabina, sassa-parilla, uva.*

Nyák-folyás (Schleim-Fluss): *antim., dulcam., mercur, conium, pulsat., senega, uva.*

Daraféle vizelet (Grieshaltig): *lycopod., ac. nitri, sassa-par., silica, zincum.*

Vese-kövecsek (Nierensteinchen): *sassap., zincum.*

Húgyhólyag-kő-bántalmakban enyhítenek a: *nuxm., sassap., uva, zincum* (de a gyökeres gyógyítás csak műtétel által eszközölhető *).

Hólyag-pöfete (Blasen-polyp): *calcarea.*

Szinére nézve: fehér vizelet: *cyclamen, secale, sulphur;*
— mint a tej: *ac. phosphor., aurum, jod;* vizenyős: *alumina, cocculus, hyosc., ignatia, phosphor, secale, squilla, teucrium;* fekete: *colchicum.*

Szágára nézve: bűdös: *ac. nitri, (arum, mint az égett szarv), calcarea, carbo an., mercur, rhodod., violatric.*

Ülepzetre (Satz) nézve: nyákos: *arsenic., dulcam., pulsat., senega;* vörös főveny: *ac. nitri, phosphor, sepia, silica, alumina, natrum m.*

Felakadozó vizelés: *clematis, conium, petroselinum, sulphur, zincum.*

Felakadt, elnyomott vizelés: *arnica, aconit, terebint., aurum, digit., cantharis, nuxvom., pulsat., sulphur.*

*) E tekintetben el nem hallgathatom Heller ily című munkájában „Die Harnconcretionen etc.“ ajánlott szénsavas víz (kohlenaures Wasser) italának használatát a kövek feloldozására. Dr Bolle Westpháliában létező „lippspringi viznek“ használatát ajánlja. (Pop. hom Z. Nro 12, 1860).

Nehéz vizeelés: *cannabis*, *cantharis*, *digit.*, *euph.*, *plumbum*, *secale*.

Igen gyakori vizeelés: *kali cb.*, *lycopod.*, *mercur*.

Akaratelleni vizeelés: *ammonium*, *carbo v.*, *china*, *cina*, *causticum*, *graphit*, *pulsat.*, *senega*, *sepia*, *silica*, *sulphur*.

Fel nem tartóztatható v.: *bar.*, *bryon.*, *mercur*, *ac. nitri*, *ruta*, *pulsat.*, *rhus*, *spongia*, *sulphur*.

Készítetés a vizelésre: terhes nőknél: *nux*, *pulsat.*; egyébiránt: *aconit*, *cannabis*, *hyosc.*, *lycop.*, *mercur*, (*murex*, nappal) *natrum m.*, *sabadilla*, *sepia*, *squilla*, *violatr.*;

— belszorongással járó: *aconit*, *carbo v.*, *digit.*, *graph.*;

— hirtelen támadó: *ac. nitri*, *baryta*, *bryonia*, *mercur*, *pulsat.*, *rhus*, *ruta*, *spongia*, *sulphur*.

Vizelés előtt égetés, metszés: *bryonia*, *cantharis*.

Vizelés alatt égetés: *calcareea*, *cannabis*, *cantharis*, *causticum*, *colchicum*, *nux vom.*, *sabadilla*, *staphys.*, *thuja*, *veratrum*;

— metszés: *cantharis*, *conium*, *nux m.*, *sulphur*;

— szúrás: *cyclamen*, *mercur*, *senega*, *sulphur*, *thuja*;

— szaggatás: *nux vom.*, *sulphur*; viszketés: *cantharis*, *clematis*, *mercur s.*

Vizelés után ismételi készítetés: *ruta*, *staphysagria*, *zincum*;

— vizelés után azonnal következő ismételi vizelés: *bryonia*, *hepar*, *lachesis*, *selenium*, *silica*, *thuja*.

Mézes hügy-ár (Meliturie, Diabetes) azaz: mennyiségére szaporodott, minőségére megváltozott vizeletkiürítés, mely sorvadással és különféle más symptómákkal van összekötve: *nux v.*, *ledum*, *merc. praec. ruber*, *natrum mur.* és *carb.*, *ammonium*, *squilla*, *veratr.*, *carbo v.*, és *an.*, *cyclamen*, *sulphur*, *apis*. Az *apis*-t méltónak tartom a kísérletre. A „Wien. med. Wochenschr. 1860, 45. sz.“ előhozott esetben használt: a *Karlsbad*.

Vizelet-cső vagyis hügy-cső-szűkülés (Verengerung): *clematis*, *petrol.*, *dulcam.*, *pulsat.*:

— szűkülés érzelme: *bryonia*, *digit.*, *graphit*.

Cső-bedagadás (Verschwellung): *ledum*, *rhus*.

- Metsző fájdalom a hólyagban: *capsicum*, *kali*, *lachesis*, *lycopod.*, — a vizező csőben: *capsicum*, *conium*, *colchicum*, *lycopod.*, *sepia*, *zincum*;
- csipkedő a hólyagban és csőben: *lycopod.*;
- szűrő: *bryonia*, *cannabis*, *lycopod*, *mercur*, *sepia*, *sulphur*;
- nyomó a hólyagban: *arnica*, *aurum*, *china*, *colchicum*, *pulsat.*, *ruta*, *sassaparilla*;
- szagगतó a csőben: *colchicum*, *ruta*, *sulphur*;
- görcsös f. a hólyagban: *asa*, *ac. phosphor.*, *capsicum*, *te-reb.*, *sassaparilla*, *sepia*.
- A gyógyszerek bevételét nézzük 134. lapon.

Hasvizkór.

(Bauchwassersucht.)

Savós nedvek összegyűlése a has üregében hasvizkórnak mondatik általánosán. Ezen nedvek vagy szabadon vannak elömlve a has üregében, vagy saját zacskókban foglaltatnak.

A szabad vizkór körjelei ezek: a has dagadt, a daganat nehézségérzést okoz; helyét változtatja a testnek különbözőféle helyzetéhez képest; a nedvek folydogálását tapasztalja maga a beteg, midőn egyik oldalról a másikra fordul; tapasztalhatja az orvos, ha egyik kezét a has egyik oldalára teszi, a másik kéz ujjával pedig a has másik oldalát egykissé megüti; a légzés nehéz, főleg vizirányos helyzetben; a vizelet csekély mérvben ürítettetik ki; a tőkzacskó, a szeméremajkak, a lábak megdagadnak; az ételek csekély mennyisége is alkalmatlanságot szül; a szomj kinzó, a szék rekedt; az arcz s a test többi részei, ha vizkórosan nem dagadtak, igen elsoványodnak; az élet-erő naponkint csökken; ide járulván a sorvasztó láz, vagy néha a sárgaság: élte végéhez közeledik a beteg. E bajnak gyógyítására, vagy ha ez már lehetlen, annak enyhítésére szolgálandnak a:

Helleborus, ha a baj nem régi, néhány bevétel által izadást hozván elő, gyógyít. Szintén hasznos az *apis*.

China, hasznos akkor, midőn gyengítő okok születték a betegséget leginkább.

Ezeken kívül a már megrögzött esetekben használhatjuk az *arsenicum*, *carbo veg.* vagy *aurum mur.*, *kali cb.*, melyek hatása sokszor meglepő; az *apis mellif.* is sokan jó sikerrel használták; — jók a *sulphur*, *pulsat.*, *bryonia* visszaverődött vagy elnyomatott kütegek (Ausschläge) után különösen sat. Izzadást, javulást tapasztalván, ne változtassuk a gyógyszerert, és általa czélt érendünk.

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, a körülményekhez képest adhatunk be minden 3—5 órában egy kanállal; sőt elég reggel három, este három golyócskát adni kevés vízben, midőn már tetemes a javulás.

A zacskós vízkór lassan fejlődik ki és több esztendeig lehet jelen, a testnek senyves állapota nélkül. A beteg a hasnak valamelyik részén nyomást, feszülést, csekély fájdalmat érez; ugyanott, legközönségesebben a hasnak alsó részén, a köldök körül elébb-utóbb kemény, alig észrevehető, nem fájdalmas daganat képződik, mely nem hajlik azon oldalra, melyen a beteg fekszik, nem terjed el egyarányosan a hasban; a hasnak növekedő daganatával nem fejlődnek ki a vízkór közönséges jelei: jelesen nem senyves a beteg színe, bőre nem száraz, vizelete nem csekélyebb, szomja nincs, étvágya nem hiányzik, a végtagok el nem soványodnak, sem nem dagadnak meg; — csak a nyavalya legmagasabb fokán fejlődnek a hasvízkór jelei: kitágul a has egyarányosan, ha szabad hasvízkór is csatlakozik hozzá; a beteg légzése megnehezbul, ide járulván egyszersmind a sorvasztó láz.

Előbb említett szereink itt is eszközölhetnek tagadhatlan enyhülést, de gyökeres gyógyítást ez esetben csak a csapolástól várhatunk; vagy ha a zacskók kifelé nyílnak fel, akkor szerencsés kimenetellel végződik a nyavalya nem ritkán.

Hasdob-kór átalában.

(Trommelsucht.)

A hasban összegyűlt szelek következtében néha hirtelen, máskor pedig lassankint dagad fel a has; mely hasdaganatot könnyen fölcserélhetni a hasvizkórral. Midőn a szelek a hasüregben szabadon vannak (hasdob-kór különösen), ekkor a daganat egyarányos, kontatásra a has hangja nyilvánosabb, a szelek megindulása kevés könnyebbülést okoz, a fájdalmak külsőleg éreztetnek, a székszorulás nem makacs. Midőn pedig a gyomorban vagy belekben gyűlnek össze a szelek (bél-dob-kór), ekkor a daganat egyenetlen, némely helyeken kidudorodásokat képez; a szelek elindulása nagy könnyebbülést okoz, a fájdalmak belsőképp érezhetők, a székszorulás makacs.

A bél-dobkór kezdetén még nincs szenvedő állapotban a test táplálása; a haskorgások csekélyek, a has sincs kiterjedve; később azonban szünetnélküli szorongást, nehéz légzést érez a beteg; a feldagadt has kontatás alkalmával dob-hangot ad; a szék megreked; a vizezés nehéz vagy elnyomott; az étvágy rossz; a szomj nagy; a sápadt beteg elsóványodik; nehéz légzés következtében sokszor köhögés, vérköpés fejlenek ki, melyekhez láz is járul s ha nem figyel jól az orvos, e nyavalyát könnyen fölcseréli has- vagy mellvizkórral. — Az előbb említett hasdob-kór, mely néha a bél-dob-kórral összekötve fordul elő, könnyen megy át vizkór- vagy sorvadásba.

Okai a dobkórnak átalában a belek lomhasága, görcsös állapota; egyéb okaihoz tartoznak: a henyelő életmód; szeleket okozó eledelek; a has-organumok hibái; az epének rossz minősége; idült hasmenés; elnyomott vérfolyások; hypochondria; hysteria sat.

Acutus esetben a „gyomorromlatnál“ találandunk szereket, ilyenek: a *bryonia*, *pulsatilla*, *nux vom.*, *cocculus*, körülmények szerint választandók (öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 1—3 órában egy kanállal adjunk be).

Chronicus esetben fő szer a *china*; nemkülönben használnak a *carbo veg.*, *sulphur*, *lycopodium*, *colocynthis*. Ezekből egyet választván, minden 5 órában adjunk be 3 golyócskát két evőkanálnyi vízben; javulást látván, minden 12 órában, sőt még ritkábban. A szeleket okozó eledelektől, a téstás, sajt sat. ételtől tartóztassa magát a beteg; mint reconvalescens pedig rendes életmód mellett sohase mulasztja el a szükséges testmozgást szabad légben.

A z a l t e s t s é r v e i .

(Brüche-Hernien.)

Az altest sérvei leggyakrabban az altest azon részein támadnak, hol az edények, idegek sat. átmenetelére nyílásokat hagyott a természet. Gyakrabban erednek a férfiaknál mint a nőknél, gyakrabban a jobb mint a bal oldalon. Az alkalmi okokhoz tartoznak: az altestre tett erőszakos lökés vagy ütés, az altestnek erőszakos átszorítása, erőlködések, p. o. nagy tehernek fölemelése, szülfájdalmak, a testnek különös állása sat. A sérvnek támadására csekélyebb alkalmi ok is elégséges, ha arra nagyobb a hajlam.

A sérvek sokszor maguktól, vagy illendő nyomásra visszatérnek. Ily esetben az altesten hirtelen, vagy lassankint fejlődő, nem fájdalmas, különböző idomu daganat támad, melynek fölületén a bőr nincsen megváltozva; e daganat nyomás által visszatétethetik, sőt magától is visszavonul, ha a beteg hanyatfekszik; és ismét kiesik minden erőlködés, köhögés, prüszentés alkalmával; a szék lomha, melylyel haskorgás, böfögés, undor, húzódo fájdalmak az altestben összekötve léteznek; mely tünetnyek a sérv visszatétele után szűnnek, midőn egyszersmind a rekedt szék megindul.

A sérv visszatétele vagyis visszaigazítása legkönnyebben történik akkor, midőn a belek üresek, hanyatfekve, hajtott térdekkel, a testet egy kevéssé a sérv oldalára hajtván, — egyenlő, mérsékelt, célirányos nyomkodás által, oly irányzatban, melyben a részek kiesének.

A sérv helyre egyengetése alatt tartózkodják a beteg altestének összehúzódásától.

A kibujt sérv tökéletesen helyre levén egyengetve, ismételt kicsuszszanasának gátolására szolgálóknak a sérvköttők, sérvszorítók (Bandage). Ezen sérvköttők sokszor minden más gyógyítás nélkül gyökeres orvoslást eszközölnek gyermekeknél fiatalabb egyéneknél; biztosabban számíthatunk kivánt hatásukra ezen gyógyszerek használata mellett.

Aurum, főleg gyermekeknél hasznos, ha sok sírás, kiabálás után támadt a sérv.

Nuxvom., heves természetűek gyógyszere, mely után, ha nem használna, ajánlható a *cocculus*.

Rhus, emelés, ütés, erőszak-okozta sérv ellen; ez után hasznos a *sulphur*, ha az előbbi elegendő nem lenne.

Ac. sulphuricum különösen a lágyéksérv ellen hatalmas és ennek gyökeres gyógyítását eszközli; nemkülönbén a *veratrum* és *asarum*.

Ha most támadt a sérv, ezen orvosságokból öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben fölolvastván, adjunk be minden 2 — 3 órában egy kanállal; javulást érezvén, egy időig folytassuk még az illendő gyógyszert, de ekkor elég legyen reggel, este beadni három golyócskát kevés vízben egyszerre.

Néha azonban a sérv visszatétele lehetlen; a sérv kiszorul és nagy veszélylyel fenyeget. Ezen kiszorulás (in-carceratio herniae, — eingeklemmter Bruch) lehet forró, görcsös, vagy idült, azaz lassankint fejlődő.

Midőn a kiszorulás forró (a kiszorult sérv gyuladt), a sérv azonnal nagyon kezd fájni, a dagamat kicsiny de feszült; a fájdalmak egész altestre elterjednek, mely felpuffad és tapintás közben fáj; hányás áll be, székrekedés, heves láz, sebes és erős érveréssel. Ezen körjelek sebesen haladván, csakhamar fene küszönt be, mitől annál inkább lehet tartani, minél erősebb a kiszorulás és minél hevesebb a gyuladás. A fene beküszöntésével a dagamat elveszti feszességét és fájdalmasságát, a bőr szederjes (dunkelblau), több helyen fekete lesz, a felbőr lemállik; az altest fájdalma és a hányás megszűnik; az erő vesz; az érverés kicsiny és rendetlen lesz; a beteg ar-

czát és tagjait hideg izzadás fedi; arczvonalai elváltoznak; esze zavart; a daganat felpukkad és a gonosz szagu bélsár kiürül. A fene többnyire előjele a közelgő halálnak; némely beteg azonban még ily körülményekben is felüldülhet.

A görcsös kiszorulás érzékeny, rázkóros (hypochondrisch) és méhgörcsös (hysterisch) egyéneknél gyakrabban fordul elő, meghűlés és mindazon ártalmak következtében, melyek köldök-csömört (kólikát) okoznak; milyenek az összetolult szelek, összegyűlt epe sat. Itt a sérv, habár feszülve van is, nem fáj; a szék felakad; a betegek többnyire nem hánynak.

A sérvben tanyázó belek megtelése által származott kiszorulás többnyire idült és igen nagy sérvekben támad, hol t. i. a hasnyílás nagy és rugalmas (elasticus) erejét elveszté. A sérv akkor nem fájdalmas; visszaegyengetés alatt erős nyomást is eltűr; a has pöffedt, nem fájdalmas; a betegnek gyakori böfögése, hányása, székszorulása van.

Azonban a kiszorulás (Einklemmung) ezen különféle fajai egymással is összekapcsolódhatnak; így a görcsös vagy idült kiszoruláshoz végre gyulasztó körjelek is szegődnek, melyek a veszélyt szerfölött súlyosbítják és melyekre e végből különösen felügyeljünk gyógyítás alkalmával.

Hasonszenvi gyógyszereink itt szintén reményen főül működnek és meglepőleg eszközlik a kiszorult sérv visszatérését műtétel (operatio) nélkül, oly esetben is, hol a régi gyógymód követőinek a helyreegyengetés el nem sülvén, ennek további folytatásától el kell állniok és azonnal műtételhez fogniok, mihelyest a kiszorult sérvben semmi kedvező változás nem történvén, az feszesebb, keményebb és fájdalmasb lesz. Ki nem hiszi, próbálja meg ezen szereinket:

Aconitum, ha a kiszorult sérv igen gyuladt, legkisebb érintésre igen fáj; az egész altestben égető fájdalom kinozza a beteget, láza heves, erős és sebes érveréssel. *Öt golyócskát öt evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 1/4 órában egy kanállal.* Egy-két bevétel után, ha már a

sérv kevésbbé fájdalmas, — de különben is, más tiszta poharat és kanalat előre készítvén, adjunk

Nux vomica-t, főkép ha meghűlés, fölhevülés, harag okozá a bajt; a sérv kevésbbé fájdalmas, a hányás nem annyira erőltető. Ugy veendő mint az *aconitum*. De ha 1—2 óra alatt semmit sem használ, ekkor czélszerű az

Opium, melyet *nux vom.* előtt is azonnal használhatunk, ha mindjárt eleinte a beteg arcza piros, alteste puffadt s kemény; ha rohadt felbőfögései vannak, vagy ha már bélsárokádás (*miserere*) jelentkeznek. Ily esetben, ha egy-két óra alatt az *opium* nem használna, jó a *plumbum*; ugy veendők, mint előbb mondtam.

Veratrum, ha az eféle hányás mellett a beteg arczát s tagjait hideg izzadás fedi.

Belladonna görcsös, — *sulphur* idült sérvkiszorulásban jeles.

Lachesis, vagy ha ez nem segít: *arsenicum* a kiszorult sérv fenéje (Brand) ellen használandók.

Ha már bizonyos szerre a sérv kevesbbé feszült, kevesbbé fájdalmas, ekkor azonnal fogjunk a helyreegyengetéshez, mely a már előadott mód szerint eszközöltessék; ha szereink után a sérv vissza nem térne, a nélkül is. — Külsőleg semmi mást ne használjunk; egyedül a görcsös kiszorulásnál alkalmazhatunk száraz meleg borogatást; az idült kiszorulásnál pedig, mely a bélsár megszaporodásától származott, visszaigazítás alatt különösen figyelvén arra, hogy a sérvben megszaporodott bélsárnak egy részét az altestbe visszanyomkodhassuk.

Veszedelem perczeiben adjunk be minden 1/4 órában; javulást érezvén a beteg, ritkábban és ekkor már ne változtassuk a gyógyszert.

Az altest sérveinek általános rövid előadásánál főczélom vala: rögtön veszélylyel fenyegető sérvszorulás ellen hathatós szereinket ajánlani; azért is az altest sérveiről különösen nem értekezem, miután ennek felfogására boncztudományi (anatomiai) és sebészeti ismeretek kivántatnak, — munkám czélja pedig: nemorvosoknak leginkább, szükség esetében segédkezet nyújtani. Az altest sérvei közt legközönségesebbek: a lágyék-

sérv (hernia inguinalis), czombsérv (hernia cruralis), gyakrabban jön elő a nőknél mint a férfiaknál, és a köldöksérv (hernia umbilicalis); ezek ellen használjuk azon szereket, melyeket a körülmények- s kórjelekhez képest általánosan ajánlottam; a gyökeres gyógyítás előmozdítására és nagyobb biztosság kedvéért egyszersmind czélirányos sérvkötőket használván mindaddig, míg a baj egészen el nem enyészik.

Ehelyen még a tökgyulladás-, a nemzőrészek bántalmairól általában, — a gerinczvelő-gyulladás- és sorvadásról szólandok: a háton (Rücken) és keresztben (Kreutz), azonfölül a kezeken és lábakon előforduló bántalmak ellen pedig egyes symptómák és körülmények szerint sorolandom el a gyógyszereket általában, oly módon, mint az itt következő hasbajok ellen.

A has-bőrön és a hasban előforduló különféle bántalmakban, e következő körülményekre figyelve, találhatunk orvosságokat.

Vörös foltok a has-bőrön: *bellad.*, *sepia*, — vörös pontok: *sabadilla*, — sárga foltok: *cantharis*, *phosphor*, *sepia*, (egyébiránt nézzük a bőrbántalmakat).

Petyhüdt has (Schlaffheit): *phosphor*, *rhus*.

Vastag, kövér has: *caustic.*, *graphit.*, *jod*, *sepia*, *staph.*

Has-daganat: *aconit*, *arsenic*, *natrum m.*, *veratrum*; kemény has: *arnica*, *arsenic*, *calcarea*, *china*, *lycopod.*, *plumbum*, *opium*, *phosphor*, *pulsat.*, *sepia*, *silica*, *spigelia*, *spongia*.

Has-mirigy- (Drüsen) gyulladás: *aconit*, *mercur*, *silica*, — daganat: *arsenic.*, *calcarea*, *clematis*, *dulcam.*, *graphit.*, *hepar*, *jod*, *mercur*, *ac nitri*, *silica*, *staphys.*, *thuja*, — keménység: *clematis*, — fájdalom: *arsenic*, *calcarea*, *mercur*, *graphit.*, *thuja*.

Fodor-mirigy- (Gekrösdrüsen) daganat: *arsenic*, *calcarea*, *conium*, — keménység: *arsenic*, *calcarea*.

Lágyék-sérv (Leistenbruch): *alúmina*, *asarum*, *aurum*, *carbo an.* *chamom.*, *cocculus*, *lycopod.*,

ac. nitri, nux v., opium, silica, ac. sulphur., veratrum, zincum, — fájdalmas: *silica*, — kitoltult sérv: *alum., aurum, ac. sulphur.*, — kiszorult (eingeklemmt): *nux v., opium*, — köldök-sérv: *nux v.*, — czomb-sérv: szintén *nux vom.*; (egyéb-iránt a „sérvről“ más helyen.

Has-vizkór: *agnus, arsenic. china, colchicum, ledum, lycopod., mercur, sulphur.*, — a mirigyek szenvedő állapotától: *mercur*, — zacsós: *cannabis, china*; (nézzük más helyen is a „vizkórt“).

Has-felpuffadás: *antim., argent., arnica, arsenic, ginseng, aurum, bellad., carbo v., caustic., china, coloc., crocus, lycopod., mercur, natrum m., nux v., phosphor, rhodod., sepia, stramon., thuja.*

Hasdob-kór (Trommelsucht): *china, coloc., opium* (nézzük más helyen is).

Fölfelé toluló szelek: *graphit., lycopod.*; kóborló szelek: *carbo v., pulsat., rhus*; felakadt szelek: *lycopod., silica*; megrekedt szelek: *calcarea, cantharis, carbo an., jod, lycopod, natrum m. phosphor, silica, sulphur.*

Kólikaféle hasfájdalom a szelektől: *anisum, asa, aurum, bellad., capsic., carbo v., (chamom. gyermekeknél különösen), china, cocculus, nux v., phosphor, pulsat., veratrum, zincum*; méhkóros (hysterisch) nőknél: *colchic., ignatia, pulsat.*

Has-morgás a szelektől: *anacard., antim., bryonia, cyclamen, natrum m., plumbum, sepia, silica, sulphur, ac. sulphur.*;

— dörömbölés a hasban: *agaricus, ignatia, mercur, mezerium, pulsat., rhodod., spigelia, thuja*;

— has-korgás: *aurum, bryonia, carbo v., carbo an., cyclamen, lycopod., rhus, sassaparilla, sulphur.*

Vértolulás a hasban: *aconit, mercur*; vérakadás (Blutstoc-kung): *bellad., bryonia, digit., nux v., pulsat., sulphur.*

Érzelme k: Emelés után hasfájdalom: *arsenic., carbo v.*; meghülés után: *chamom., dulcam., mercur, ac. nitri, nux v., veratrum*; kocsizástól: *carbo v., psorin*;

- járástól: *china, conium, ferrum, hyosciamus, ranunculus, sulphur, veratrum*;
- fekvésben nagyobb fájdalom: *phosphor*; fölkeléskor enyhülés: *argentum*;
- mozgásnál nagyobb fájdalom: *cocculus, sepia, stramonium*, — (javulás: *colocynthis*);
- érintés által fájdalom: *aconit, cantharis, chamom., cyclamen, hyosciamus, plumbum, mercur, stannum, stramon., veratrum*;
- görbült helyzetben fájd.: *tart. em.*, — (enyhülés: *sulphur*; enyhülés előrehajlás által: *bellad., verbascum*; — bekötözés által enyhülés: *pulsat.*);
- nyomás által nagyobb fájd.: *anacard., nux v., cina*, — (enyhülés: *bellad.*);
- légzéskor (beim athmen) fájdalom: *hyosc., senega, sulphur*, — kilégzéskor (ausathmen): *digitalis*, — mély légzéskor: *sulphur*; a légzéstől hasfájdalom: *anacard., argentum*;
- nevetéskor f: *arsenic*; tüsszentéskor: *bellad, cantharis*;
- harag után hasfájd.: *colocynthis*;
- szorongás (Angst) érzelme: *arsenic*.
- Oly érzés, mintha a belek a köldökhöz lennének növe: *verbascum*;
- mintha czövek (Pflock-Gefühl) lenne a hasban: *ranunculus sc.*
- Nehézség érzelme: *arsenic, asa f., carbo v., graphit, helleb., lycopod., nux v., opium, sepia, sulph.*
- Kitágulás érzelme (Ausdehnungsgefühl): *sepia, valeriana*.
- Összezuzatás érzelme: *cannabis, cocculus, colocynt, ruta, sepia, veratrum*.
- Ütés utáni fájdalomhoz hasonló érzelem: *arnica*
- Oly érzés mintha víz lenne a hasüregben: *ac. phosphor., helleb.*;
- mintha valami eleven mozogna a hasban: *cannabis, crocus, mercur, sabadilla*.
- Leszakadás érzelme a hasban: *plumbum*.
- Csomó-, gomoly-érzelem (wie ein Klumpen): *rhus, sulphur, tart. em.*, — a köldök táján: *spigelia*.

Oly érzés, mintha a has dagadt lenne: *aconit*, *arsen*, *caustic.*, *natrum m.*, *veratrum*;

— mintha fekélyes lenne: *rhus*, *cicuta*, *ac. nitri*, *valer.*;

— mintha sebes lenne: *arnica*, *conium*, *ranunc.*, *stannum*, *sulphur*.

Has-teliség: *antim.*, *china*, *crocus*, *lycop.*, *nux v.*, *pulsat.*, *rhodod.*, *sulphur*.

Üresség érzelme: *cocculus*, *coloc.*, *mercur*, *ac. mur.*, *sassap.*, *sepia*, *stannum*.

Kinyomulás érzelme: *cannabis*, *clematis*, *colchic.*, *lycopod.*, *rhus*; befelé nyomulás érzelme: *ignatia*, *thuja*.

Forróság a hasban: *camphora*, *laurocerasus*, *meze-reum*, *nux v.*, *phosphor*, *silica*.

Átalános forrósággal járó fájd.: *arsen.*, *carbo v.*

Hidegség a hasban: *phelland.*, *sepia*, *terebinthina*.

Átalános hidegséggel járó fájd.: *arsen*, *mercur*.

Remegés (Beben) a hasban: *jod*.

Nyomó fájdalom: *argent.*, *calc.*, *capsicum*, *caust.*, *china*, *cuprum*, *gratiota*, *lycopod.*, *platina*, *sepia*, *staphys.*, *sulphur*, *zincum*, — a köldök körül: *cocculus*, *spigelia*, *verbascum*, — a has felső részében: *bryonia*, *caust.*, *nux vom.*, *sulphur*, — alsó részében: *aurum*, *carbo v.*, *china* (nagyobb adagban bevett *china* után hasfájdalom: *veratrum*), *natrum m.*, *sepia*; nyomó f., mintha kő nyomná a hast: *nux vom.*, *tart. em.*;

— fűró: *senega*, *sabadilla*;

— égető: *arsenic*, *camphora*, *cantharis*, *euphrasia*, *laurocer.*, *meze-reum*, *phosphor*, *ranunc.*, *sabadilla*, *sepia*, *veratrum*;

— csikaró (hascsikarás, Kneipen): *cina*, *cyclamen*, *euphras.*, *helleb.*, *ignatia*, *lycopod.*, *mercur*, *natrum m.*, *ac. nitri*, *rhus*, *phosphor*, *spigelia*, *ac. sulphur.*, — a has felső részében: *cocculus*, alsó részében: *silica*, — oldalt: *ignatia*, *cyclamen*, a köldök körül: *dulc.*, *verbasc.*, *platina*; szorító f.: *angust.*, *carbo v.*, *colocynt.*, *phosphor*, *graphites*; kopogó f.: *cannabis*, *ignatia*;

- szaggató f.: *bryonia, chamom., colchicum, lycopod., mercur, mezereum, pulsat., rhus, sulphur*;
- szűrő: *bryonia, gratiola, ac. nitri, psorin, sepiä, spigelia, sulphur, tart. em., verbasc.*;
- metsző a has felső részében: *calcarea, chamom., lycopod.*, — alsó részében: *angustura, sepia, silica*;
- vájó (Wühlen): *conium, rhus, ruta, senega, spongia, sulph.*;
- összegörnyesztő: *colocynt., rhus, sabadilla*;
- összefüző: *coloc., platina, plumbum, thuja*; összehuzó f.: *ammonium, calcarea, causticum, hepar, laurocer., lycopod., rhus, sabina, thuja.*

Székszorulástól hasfájás: *silica*; az aranyértől: *sulphur*.

Bélgöres (nézzük más helyen), — rángással (Convulsio-nen): *cuprum, secale*; vizelet-rekedéssel: *graphit*, — sok vizelettel: *spigelia, veratrum*; méhkóros nők-nél: *arsenic., bellad., cocculus, colchicum, ignatia, ipecac., pulsat., stramon., valeriana*, — hypochondriacus férfiaknál: *china, conium, gratiola, nuxv., phosphor, staphys., stannum, sulphur, veratrum.*

A gyógyszerek bevetelét nézzük 134 lapon.

T ö k - g y u l a d á s.

(Hodenentzündung.)

Meghülés, emelés, esés, ütés, nyomás következtében ezen rész megdagad, megvörösödik, meleg és fájdalmas lesz; a fájdalmak mozgás, nyomás által, sőt állásban is növekszenek és a has felé terjednek; néha szembetűnő lázzal vannak összekötve. Ilyenkor azonnal fekiüdjék le a beteg és tartsa magát legnagyobb nyugalomban, míg ki nem gyógyul egészen.

Ha a láz észrevehető, eleinte minden három órában egy-két golyócska *aconitum* jót teend; kétszeri beadás után ismét három órára

Arnica, ha esés, ütés, nyomás által okoztatott a baj.

Pulsatilla, akkor is hasznos, ha takonyfolyás elnyomatása által hozatott elő a tökgyuladás. — Jó ezen fölül

meghülés, szintugy elnyomatott takár után. — Hatalmas szintén a

Clematis er., ha izzadást, javulást nem érez a beteg az előbbi szerre.

Ha ezen szerekre a gyuladás szét nem oszlik, genyedés köszönt be. Tartani lehet ettől, ha a heves gyuladásnál a fájdalom kopogóvá lesz. Ilyenkor hasznos a *hepar sulphuris*, vagy ha ez nem lenne elég, a *mercurius v.*

A tökgyuladás nem ritkán végződik keményedéssel; ekkor használnak a: *mercurius sol.* a tök keményedés ellen; — nemkülönben a *spongia*, *jodium*, *rhododendron*, *conium*, ez utóbbi főleg esés, ütés, nyomás után.

A fene (Brand) a legritkább kimenetel, mely csak legcélellesenebb orvoslás alatt kaphat létre. Ekkor hatásos az *arsenicum*.

Ezekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk minden 2—3 órában egy kanállal. — Külső szereket itt használni nem szükséges (de ha fölkel a beteg, hosszabb időig viseljen suspensoriumot). Izzadást tapasztalván, szükség nélkül ne változtassuk az orvosszert. Genyedés, keményedés esetében elég minden 5 órában egy-két golyócskát egy ujjnyi vízben bevenni. *)

Itt a nemzörészek különféle bántalmaiban is ajánlandók orvosságokat: egyes jellemző symptómák tekintetbe vételével.

A férfi-nemzörészeket illetőleg: küteg (Ausschlag) ellen a lábak közt: *petroleum*, — a makkon: *bryonia*, *caladium*, *lycopodium*, *rhus*, *sepia*, — a tökzacskón: *ac. phosphor.*, *petroleum*, *rhus*, — a férfi-tagon: *ac. phosphor.*,

*) A tökzacskóban **összegyült víztől** származott tökdaganat (hydrocele) ellen, minden műtétel nélkül, jó sikerrel használandjuk az: *aurum*, *graphit*, *jod*, *rhododendron*, *silicea* szereket, *reggel*, *este adván be 3 golyócskát*; javulást látván, nem mindennap, hanem *negyed napra*. A gyökeres gyógyítás néhány hét alatt eszközöltetik

Pollutiók ellen jó a *conium*; — az *ac phosphoricum*, *china* akkor, midőn az onaniának következménye; — *nux vom.*, ha székszorulással, — *pulsatilla*, ha hasmenéssel van összekötve. Milton után hasznos az ülő-fürdő, hideg sós vízben reggelenként öt perczig

graphites, — az előbőrön: *ac. phosphor.*, *graphites*, *sepia*, *silica*; vörös küteg: *arnica*, *bryonia*, *caladium*, *carbo v.*, *lycopod.*, *silica*; pontocsák: *caladium*; foltok: *arnica*, *carbo v.*, *silica*; hólyagos küteg: *ac. phosphor.*, *rhus*, *lycopod.*; nedves: *ac. phosph.*, *carbo v.*, *rhus*, *silica*; viszkető: *arnica*, *bryonia*, *sepia*, *silica*.

Sömör (Flechten): *dulcam.*, *natrum m.*, — a tökzacskón: *petroleum*, — az előbőrön: *sassaparilla*.

Fölrepedezett makk: *arsenic.*, (*berberis* kivált elhálás után), *sulphur*.

Daganat: *arsenic*, *lycopod.*, *plumbum*; makk-daganat: *arsenic*, *cannabis*, *mercur*, *rhus*, *thuja*, — egyoldali: *spigelia*; tök-daganat: *agnus*, *arnica*, *aurum*, *clematis*, *conium*, *digit.*, *ac. nitri*, *nux v.*, *pulsat.*, *rhodod.*, *spongia*; tökzacskó-daganat: *arnica*, *pulsat.*, *rhus*, *sepia*; férfitag-daganat: *arnica*, *cannabis*, *plumbum*; előbőr-d.: *calad.*, *cannabis*, *graphit.*, *mercur*, *rhus*, *sulphur*; mirigy-d.: *mercur*; kemény d.: *agnus*, *arnica*, *spongia*; vizkóros: *lycopod.*; vizenyes (ödematös): *graphit.*; ütés után: *conium*, — kékes-vörös: *arnica*, *arsenic*.

Fekély a makkon: *ac. nitri*, *mercur*, *sepia*, *sulphur*, — az előbőrön: ugyanezen szerek és a *thuja*, *corallia*.

Seb a lábak közt: *baryta*, *hepar*, *lycopod.*, *petrol.*, *sulphur*, — a tökzacskón: leginkább *petrol.*, *sulphur*, — az előbőrön: *caladium*, *ignatia*, *silica*,

A nemzórészek izzadása: *calad.*, *mercur*, *sepia*, *sulphur*, *thuja*; — tökzacskó-izz.: *ignatia*, *rhodod.*, *sepia*, *silica*, *thuja*; nedvesség a lábak közt: *baryta*, *carbo v.*,

használandó. — Reggel, este 3 golyócska veendő az említett szerekből; ritkábban, ha már javul a beteg.

Itt még a **férfi-tehetlenség** (*impotentia virilis*) ellen is hozok föl szerezket, ha nem *organicus* és *mechanicus*, hanem *dynamicus* és *moralis* okból származik. Így hasznosak néha a *conium*, ha *pollutiók*, — *ac phosphoricum*, ha kicsapongás okozák a bajt; — *ignatia*, ha buja kívánsága mellett tehetetlen a kétszeresen szánandó. Olvastam néhány esetet, melyekben a *caladium*, *cannabis*, *agnus*, *castus*, *selenium*, és pedig e két utóbbi felváltva, jó sikerrel használtattak. *Diaeta* mellett eleinte mindennap, később minden negyed nap reggel, este három golyócska veendő.

hepar, petrol., — a tőkzacskón: *petrol, silica, sulphur.*

A nemzörések büdössége ellen: *sassap., sulphur.*

Lelógó tőkzacskó: *ac. nitri, sulphur*; fölfelé huzódó: *bellad., euphras., nux v., plumbum, rhodod., thuja, zincum.*

Vastag bőr a tőkzacskón: *clematis, rhus.*

Összeszorult előbőr: *mercur, ac. nitri, rhus, sabina, sulph.*

Redős, ránczos tőkzacskó: *rhododendron.*

Függöly (Feigwarzen) más helyen található; így a bujafekély (Schanker) is.

Különféle érzelmek: nyomó fájd. a tőkben: *aurum, calcarea, cannabis, pulsat., spongia, staphys.*; égetés a makkon: *nux v., viola tric.*, — a tőkökben: *platina; staphys*, — a tőkzacskón: *euphorb.*, — az előbőrön: *calc., nux v., sulphur.*

Viszketeg a tőkzacskón: *cocculus, petroleum, pulsat., ignatia, silica, staphys*, — éjjel: *pulsat., ignatia*, — vakarás által vérző: *mercur*, — a makkon: *cannabis, euphr., nux v., silicea*, — a lábak közt: *carbo, natrum m. petroleum.*

— viszketeg gyönyör-érzelemmel: *euphr. euphr., staphys.*

Hemzsegés a makkon: *spigelia*; — a tőkzacskón: *aconit, selenium, berberis*; — az előbőrön: *ac. phosphor.*; — a tőkökben: *berb., carbo v., euphr.*; kopogás: *rhodod.*

Zuzatás érzelme: *argent., calc., digit., rhododendron.*

Szaggaló fájdalom: *pulsat. staphys., colchicum*;

— metsző a makkon: *lycopod.*;

— fészítő: *arnica, graphit., cannabis*;

— szűrő a makkon: *lycop., mezereum, sabina, sulphur*, — a tőkökben: *arnica, bellad., caust., nux v., rhodod., staphys*; — a tőkzacskón: *mercur, sulphur, thuja*, — a férfi-tagon: *mezereum, sulphur, thuja*;

— összefüző: *nux v., plumbum.*

A magürülésre nézve: csekély inger után azonnali magürülés: *cantharis*; magcsepegés: *cantharis*; éjjel: *selenium*; székletételkor: *ac. phosph.*

Magürülés férfitag-merevedés nélkül: *bellad., graph.*; véres: *caustic., ledum, mercur*; fájdalmas: *calcarea, clematis, sassap., thuja*; igen gyakori (Pollution): *co-*

- nium, lycop., phosphor.* (Egyébiránt erről szö-
löttam).
- Elháláskor (im Beischlaffe) elmaradó magömlés: *calad., eugen., graph., lycop., psorin*; igen hamar megjelenő: *calad., carbo v., conium, lycopod., phosphor, platina, selenium, sulphur, zincum.*
- Elhálás után férfi-tag-fájd.: *digitalis.*; érzékeny makk: *eugen.*; fölrepedezett makk: *berberis*; metszés a vizelő csőben: *natrum m.*; ugyanott égetés: *ac. sulphur., se-
pia*; általános izzadás: *agaricus.*
- Elhálás minden élvezet nélkül: *anacard., ac. sulphur., cala-
dium, platina*; elhálás után testi lelki leverettségek: *sepia*, — mell-szorultság: *staphys.*, — fej-elfogultság: *calcarea*; gyengeség: *agaricus, calcarea, conium, ly-
copod., kali cb., petrol., phosphor, selenium, sepia*, — haragosság: *calcar., selenium.*
- Önfertőztetés (Onanie) szomorú következményei ellen: *calcarea, china, conium, natrum m., nux, phosphor,
ac. phosphor., sepia, staphys., sulphur.*
- Nemi ösztönre nézve: buja gondolatok: *calcarea, carbo v., china, graphit.*; buja ingerültség: *agari-
cus, calcarea, china, cantharis, ignatia, la-
chesis, lycopod., natrum m., nux v., phosph.,
pulsat., platina, sabina, silica, staphys., the-
ridion*; gyenge tehetséggel: *agaric., berberis, gra-
phit, ignatia*, — nagy tehetséggel: *cantharis, lachesis, nux vom.,* — túlságos: *alumina, lyco-
pod., natrum m., platina, plumbum, silica*, — fékezhetlen (férfitag-görcs-merevedés, Priapismus): *coloc., graphit., natrum m., platina, pulsat.,
phosphor, silica.*
- Magömléssel járó tehetség: *ferrum, nux v., opium, plumb.*
- A nemi ösztönnek erélyes legyőztetéséből eredő bajokban: *calc., conium, bellad., nux v., hyosc., lycopod., phosphor,
lachesis, ignatia.*
- Ellenszenv az elhálás iránt: *agnus, clematis, cannabis, lyco-
pod. rhodod., psorin.*
- Hiányzó nemi ösztön: *agnus, berberis, camphora,
ac. nitri, lycopod.,* — csekély: *baryta, bellad.,*

magnesia cb., caladium, calcarea, ignatia, sepia, sulphur, — férfi tehetlenség: *lycopod., psorin, sulphur* (erről más helyen is olvashatunk).

A női nemzőrészekre nézve: sebhedt szemérem-test: *ammonium c., carbo v., hepar, sepia*; szemérem-ajkak: *ambra*; méh-hüvely: *hyosc., graph., lycopodium*.

Küteg a szemérem-testen: *nux v., tartar.*; szemérem-ajkakon: *sepia*; méh-hüvelyen: *sulphur*.

Szömölcs: *secale*; hólyagcsák: a szemérem-testen: *sulph.*; a szemérem-ajkakon: *graph., staphysagria*.

Sömör a szemérem-testen: *dulc., petrol.*; pattanás, fakadékok (Pusteln): *bryonia, secale*.

Daganata a szemérem-testnek: *ammonium c., carbo v., calcarea*; a szemérem-ajkaknak: *kreosot, mercur, ac. nitri, thuja, sepia*; a méh-hüvelynek: *mercur, ac. nitri, nux vom.*

Csomók: a szemérem-ajkakon: *calc., phosphor.*, — fájdalmasak: *carbo an., lycopod., phosphor.*

Fekélyek: a szemérem-ajkakon: *thuja*, — a szemérem-testen: *graph. sat.* (lásd fekélyek).

Vérér-csomók (Aderkröpfe): a szemérem-testen: *carbo v., calcar., zincum*; szemérem-ajkakon: *nux v., lycop.*

Méh-hüvely-szakadás: *ferrum, granat, nux v., mercur, sepia, stannum*.

Szelek a méh-hüvelyből: *lycopodium*.

Méh-gyulladás (Gebärmutterentz.) le van írva.

Petefészek-gyulladás (Eierstockentz., Ovaritis): *aconit*, ez után *apis. Bryonia*, midőn mozgás által; *rhus*, midőn nyugalomban nagyobb a fájdalom. *China, ac. phosph., staphysagria* a nemi ösztön fölingerültsége mellett. *Bellad., platina* méh-düh esetében.

Petefészek-vizkór (Eierstockwassersucht, hydrops ovarii): *apis, bellad., cantharis, dulcam., sabina, arsenic.*

Szemérem-ajkak gyulladása: erősebb közöszülés után *arnica* külsőleg úgy használandó, mint a „sebeknél“ említém; de ha e szer azonnal nem használtatott, ekkor előbb *aconit*, ez után pedig *arnica* belsőleg. *Bellad.*, ha égetést, feszülést, teliséget érez a nő. *Mer-*

cur kemény daganat jelenlétében. E szereken kívül hasznosak a: *calcarea, carbo, sulphur*.

Érzelme k. A szemérem-test forrósága: *carbo veg.*; a szemérem-ajkak forr.: *mercur*; szárazság a méh-hüvelyben: *bellad., lycopod., murex*.

Égetés: a szemérem-test: *ammonium, cantharis, carbo v., kali c., lycop., sulphur*, — a szemérem-ajkak: *berberis*, — a méh-hüvely égetése: *berb., hyosc., lycop., sulphur, thuja*.

Viszketés: a szemérem-test: *ammonium, calc., carbo v., conium, kali c., lycop., natrum m., ac. nitri, sepia, silica, staph.*, — a szemérem-ajkak: *kreosot, mercur*, — a méh-hüvely viszketége: *cantharis, conium, kreosot, sulphur*.

Hemzsegés a nemzörészekben gyönyör-érzettel vagy a nélkül: *platina*; gyönyör-érzet: *calcarea*.

Metsző f: *conium, pulsat.*: — szűrő: a szemérem-testben: *alumina, kali, sepia*; a szemérem-ajkakban: *conium, graph., lycop., pulsat.*; a méh-hüvelyben: *arsen., berb., kreosot, ac. nitri, pulsat., rhus, sabina*.

Vájó fájd.: *conium*; sebszerű: a szemérem-testen: *ambra*; a szemérem-ajkakon: *berberis*; a méh-hüvelyben: *berb., ferrum m., kali c., kreosot, rhus*.

Összehúzó fájd.: *ignatia, lachesis, pulsat., sabina, sepia, thuja*; lefelé nyomuló: *cantharis, platina, sepia*; kinyomó: *lycopod*; kitágulás érzelme: *murex*.

Görösös fájd. a nemzörészekben: *kreosot, staphys.*; szorító: *thuja, crocus*; szaggató: *kali c., phosphor*.

Ellenszenv az elhálás iránt: *baryta, berberis, caustic., kali c., phosphor, natrum m., petrol*.

Elháláskor sebszerű fájd. a hüvelyben: *sulphur, cali carb.*; émelygés: *silica*; semmi élvezet: *ferrum muriat.*; elhálás után rosz kedv: *natrum m.*

Inger az elhálásra: *cofea, hyosc., kali c., kreosot, sabina, ac. sulphur., murex, moschus, zincum*.

Méh-düh (Nymphomanie): *bellad., china, platina, veratrum*.

A gyógyszerek bevitelét nézzük 134. lapon.

Gerinczvelő-gyuladás.

(Rückenmarks-Entzündung.)

Kórjelei: némelykor csekély, máskor nagy, állandó, égető fájdalom, mely a gerincz-oszlopnak legkisebb mozgására nagyobbodik és azért a beteg ily esetben egyenes helyzetben mozdulatlanul fekszik; fájdalmas részében melegségnek, hangyamászkálásnak, vagy zsibbadásnak érzéséről panaszkodik; láza nem épen fontos. Ha a gyuladás közel van az agyhoz, ekkor a beteg félrebeszél; ha a nyak körül foglalt helyet, ekkor a nyavalyát: nyak-me-revedés, fájdalmas nyelés és beszélés, nehéz légzés, a kezeknek, főleg az ujjaknak hűdéses állapota, nagy szomjuság, a víztől való irtózás bélyegzik; midőn pedig a gerincz-oszlopnak alsó részében mutatkozik, ekkor a szék- és vizeletürülés vagy el van nyomva, vagy pedig a beteg tudta nélkül történik; a lábak mozgása nehéz. A gyógy-szerek ezek:

Aconit, melyből háromszor adhatunk be egymás után három golyócskát kevés vízben. Ez után hasznosak az *Arnica*, külerőszak-okozta ilyenén fájdalmas gyuladásban.

Belladonna, ha nagy szomja van a betegnek, félrebeszél, nehezen nyel, a víztől irtózik, légzése nehéz; mozgásra igen élénk a fájdalom.

Bryonia, ha a gyuladás a gerincz-oszlop alsó részében foglal helyet és szék-, vizelet-nehézséggel jár.

Nux vom., *rhus*, eféle inkább chronicus esetekben használandók; az utóbbi főleg emelés után.

5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be minden 1—3 órában egy kanállal.

Gerinczsorvadás.

(Rückendarre, — tabes dorsalis.)

E nyavalya az önfertőztetés (Onanie), mértékletlen közönsülés szomorú következményei közé tartozik. Az ilyen

beteg hamar elfárad, ellankad; testállása, járása, lomha; kezei, lábai reszketnek; elveszti eleven színét és elsápad a beteg; mozgás alkalmával nehéz légzést, szivdobogást érez; néha emésztő-tehetsége hibás, szelek kinozzák a szenvedőt, máskor jó az étvágya, de ennek daczára is elsoványodik. Hátában hangya-mászkálás, hidegség-érzést tapasztal; éjjelenként magömlései vannak, melyek néha székürülés, vizelés közben is észrevehetőek. E nyavalya több hónap-, sőt több esztendeig is eltarthat, míg végre kimerülvén az életerő, mire: a nehéz hallás, elmegyengeség, melancholia, szélhűdés, gyengítő izzadások, sorvasztó láz mutatnak, — meghal a beteg. A szerek ezek:

Nux vom. Ennek a gerinczagyra ható specificus erejét Magendie, Orfila, Christison észlelései is igazolják. Ide tartoznak még az *aluminium metall.*, a *china*, *ac. phosphor.*, *staphysagria*, *sulphur*; *calcareo*, *sepia*; ez utóbbi kivált a nőknek hasznos; — sorvasztó láz jelenlétében megkísértjük még a *carbo veg.* és *arsenicumot*, de kevés reménnyel. *Eleinte vegyen be a beteg minden 5 órában 3 golyócskát kevés vízben; ha javul, csak reggel és este.* Legalább is egy hónapig maradjon egy szer mellett a beteg és ezt csak azon esetre változtassa, ha épen semmi enyhülést sem érez; mert e gyógyítás rövid idő alatt nem eszközölhető. Az életrendet illetőleg, itt a tojás- és hal-ételek ártanak, — és leginkább ajánlható a rizs.

A háton (Rücken) és a keresztlen (Kreutz) észlelhető bántalmakban egyes symptómák után ezekből választhatunk orvosságot.

Küteg (Ausschlag) viszkető: *bryonia*, *carbo v.*, *pulsat.*, *sepia*, *staphys.*, — fájdalmas: *lycopod.*, *spigelia*.

Hátgerincz-daganat: *calcareo*, *silica*; hátgerincz-görbédés (Krümmung) az előbbi szerek, és *lycopod*, *pulsat.*, *sulphur*.

Erzelmek.

A légzést akadályozó keresztfájás: *ruta*, *sulphur*, — hátfájás: ugyanezen szerek és a: *cannabis*, *ledum*; — a légzésnél kereszt-fájás: *aconit*, *ammonium m.*, *psorin*, *spigelia*, *sulphur*;

- beszélésnél hát-f.: *cocculus*; — a beszélést gátló f.: *cannabis*;
 - köhögésnél hát-f.: *bryonia, cocculus*;
 - hajolásnál kereszt-f.: *sassap., veratrum*, — hát-f.: *coniium, rhus, veratrum*;
 - hajolás után való fölegyenesedésben hát- vagy kereszt-f.: *lycopod., veratrum*;
 - érintésnél nagyobb hát-f.: *arsenic*;
 - mozgásnál kereszt-f.: *china sassap.*, — hát-f.: *china, petrol., sassap., stramon.*;
 - mozgást gátló ker-f.: *caust., phosp.*, — hát-f.: *petrol.*;
 - kéz-emelésnél hát-fájd.: *graphit.*; kézi munkák után hát-f.: *sulphur*;
 - kocsizástól hát-f.: *calcarea, nux m.*;
 - menésnél kereszt-f.: *sulphur, zincum*, — hát-f.: *agaric., cocculus*;
 - a menést gátló hát- vagy kereszt-f.: *phosphor*;
 - ülésnél kereszt-f.: *agaricus, baryta, caustic., menianthes, sabadilla, thuja*, — hát-f.: *agaricus, rhus, sabadilla, silica, thuja, tart. em.*;
 - ülés után kereszt-f.: *phosphor*, — hát-f.: *ledum*;
 - ülés utáni fölkeléskor kereszt- és hát-f.: *staphys, sulph.*, — a felkelést gátló: *phosphor, silica*;
 - fekvésnél kereszt-f.: *agaric, tart. em.*, — hát-f.: ugyan-ezen szerek és az *euph., silica*;
 - éjjeli kereszt-f.: *ammonium, chamom., nux v., staphys.*, — hát-f.: *calcarea, carbo an., dulcam., ferrum, helleborus, lycopod.*;
 - az ágyban való megfordulásnál kereszt-f.: *nux v., staphys.*, — hát-f.: *hepar*;
 - nyugalomban kereszt-f.: *alumina, rhus, spigelia*, — hát-f.: *dulcam., spigelia*.
- Feszesség a keresztben: *baryta, bryonia, petrol., pulsat., rhus, silica, sulphur, thuja*, — a hátban: *angust., caustic., ledum, pulsat., sepia, sulphur*;
- Szűrő f. a keresztben: *bryonia, carbo an., lycopod., pulsat., sulphur*, — a hátban: az előbbi szerek és az *alumina, cyclamen, china, hepar, spigelia*;
- feszítő f. a keresztben: *baryta, pulsat., sulphur*,

- a hátban: a két utóbbi szeren kívül a *colocynt.*, *mezereum*, *natrum m.*;
- ficzamosási f. a keresztben és hátban: *agaric.*, *calc.*;
- sebféle a keresztben: *colchic.*, — a hátban: *ac. sulphur.*; összeveretési f. a keresztben: *aconit*, *agaric.*, *alumina*, *ammonium*, *angustura*, *arnica*, *graphit*, *hepar*, *nux v.*, *phosphor*, *platina*, *rhus*, *ruta*, *veratrum*, *zingiber*, — a hátban: ugyanezen szerek;
- fűró: *aconit*, *thuja*;
- kopogó a hátban: *baryta*, *china*; szaggató: *china*, *ledum*, *bryonia*, *sulphur* (nézzük a „csúznál“);
- égető a keresztben: *phosphor*, *sepia*, — a hátban: *arsenic*, *carbo an.*, *mercur*, *nux v.*, *sepia*, — mintha tüzes vassal sütögetnék: *alumina*.

Hemzsegés a hátban és keresztben: *arnica*, *ac. phosphor.*, *caust.*, *graphit*, *ranunculus*, *secale*.

Érzéketlenség a hátban: *secale*; czövek-érzelem a hátban: *lachesis*; húzó f. a keresztben: *ammonium*, *china*, *cocculus*, *nux v.*, *sulphur*, — a hátban: *arsen.*, *bryonia*, *cantharis*, *caustic.*, *carbo v.*, *chamom.*, *china*, *cyclamen*, *lycopod.*, *natrum m.*, *pulsat.*, *rhus*, *sulphur*.

Előre görbitő göresök: *cantharis*, *ipecac.*, — hátra: *bellad.*, *cantharis*, *chamom.*, *cicuta*, *ignatia*, *ipecac.*, *opium*, *rhus*, *stramon*.

Borzadály a hátban: *bellad.*, *capsicum*, *ignatia*, *spongia*, *sepia*, *staphys*.

Izzadás a háton: *china*, *lycopod.*, *sepia*, — csekély mozgás után azonnal: *china*.

Idegcs gerinczfájdalom (Rückenmarks-nerv. Schmerz Rachialgie, spinalirritation) a gerinczet és a gerinczvelővel összekötött részeket foglalja el. Midőn a nyakcsigára terjed, ekkor nyak-feszességet, szédelgést, fej- és arc-fájást, nehézhallást, félrebeszélést okoz. Midőn a nyakcsiga alsó részét foglalja el a fájdalom, ekkor a vállakban, nyeldeklőben, mellben érez fájdalmat a beteg, szivdobogása, csuklása van. Midőn a hátnak felső része szenved, ekkor összehúzó fájdalom a mellben, ne-

héz légzés, görcsköhögés, szivdobogás, ájulás ezen betegség symptómáihoz tartoznak. Midőn a hátnak alsó részére veszi magát: rossz emésztés, böfögés, hányás, gyomor-fájás és görcs, néha nehéz vizelés által jelentkezik. Midőn még alább, a czombokra terjed, ekkor feltűnők különösen, a lábokban létező fájdalmak, a lábaknak nehéz mozgása, nehéz vizelés.

Midőn a fájdalom a nyakcsigáira terjed: *cicuta, calc., bellad., conium, rhus, spigelia*;

— midőn a nyakcsiga alsó részét foglalja el: *angustura, ignatia, lachesis, cyclamen, sepia*;

— midőn a hátnak felső része szenved: *ammonium, carbo v., glonoïn, naja, guaiacum, phosphor, rhodod., mercur, stannum, stramon.*;

— midőn a hátnak alsó részére veszi magát: *cocculus, nux v., natrum m., colocynt. crotulus, naja, pulsat.*;

— midőn a czombokra terjed: *aurum, crotulus, naja, lycopod., staph., thuja, petrol., nux mosch., secale, sabina, caust., china,* (arsen nagy nyugtalanság és kiállhatlan fájdalmakban) sőt ajánlhatók: a körülmények szerint választván az itt leírt összes orvosságokból azokat, melyek leginkább illenek a jelenlevő esetre. A gyógyszerek bevételi módját nézzük 134. lapon.

A kezek és lábak bántalmai.

A kezek és lábak különféle bántalmaiban, egyes körülmények és symptómák szerint e szerekből választhatunk illendő orvosságokat.

A kezekre nézve: kütég ellen, ha ez a felső karon mutatkozik: *ledum, sepia, tartarus em.*, — a könyökön: *sulphur*, — az alsó karon: *bryonia, selenium, spongia*, — a kézen: *ammonium m., carbo v., hepar, lachesis, mercur, psorin, rhus, selenium, sepia, ac. sulphur.*, — a csuklókon: *hepar, ledum, rhus, tart. em.*, — az ujjakon: *graphit, lachesis, ac. muriat., ranunculus, rhus, sassapar., sepia, silica, spigelia*, — az ujj-csuklókon: *cyclamen*, — az ujjak közt: *ac. sulphur., pulsat.*

Lehámoló kütég: *agaricus*, — hólyagos: *antim., cyclamen*,

psorin, pulsat., ranunc., rhus, sepia, spongia, — genyedző: *arsen., rhus, secale, sulphur, silica, sepia*, — fekete fakadékok (Pusteln): *arsen, secale*, — apró csomócskák: *carbo v., graphit., hepar*, — viszkető küteg: *antim., carbo v., causticum, lachesis, ledum, rhus, sepia, spigelia, tart. em.*, — rühféle: *lachesis, selen., sepia, sulphur*, — szűrő: *pulsat.*, — vörös: *antim., cyclamen*, — fehér: *agaricus*.

Bőrhámlás a karon: *alumina, ammonium m., baryta, ferrum, sulphur*, — az ujjakon: *agaricus, baryta, sulphur*, — a köröm mellett: *eugenia, mercur, sabadilla*.

Száraz bőr a kezeken: *baryta, ledum, lycopod, natrum m., sabadilla, sulphur, thuja*.

Cserepes bőr a kezeken: *graphit*; kemény bőr: *ammonium m., sulphur*; fölrepedezett bőr a karon: *silica*, — a kézen: *alumina, graphit, hepar, mercur, natrum m., petrol., rhus, silica, sulphur, zincum*, — mély, véres fölrepedezés: *mercur, petrol.*, — télen: *petrol.*

Kék kéz: *ammonium, baryta*, — vörös: *baryta, natrum s. phosphor*; sárgás kéz: *spigelia*; kék foltok: *ac. sulph.*, — vörös folt: *rhus, sulphur, sabadilla*, — érintésnél viszkető: *euph.*, — márványozott: *thuja*, — dagadt kézen: *plumbum*; barna foltok: *sepia, petrol.*; máj-f.: *lycopod.*; sárga f.: *petrol., conium, sabadilla*.

Sömör (Flechten) a karokon: *conium, clematis, graphit, mercur, natrum m., silica, phosphor*, — a kézen: *dulcam., ramunculus, causticum, staphys., veratrum*, — égető: *conium, mercur*, — viszkető: *causticum, sulphur*, — lepergő: *mercur*, — száraz: *veratrum* (nézzük itt a „bőrbántalmakat“).

Felső kar-daganat: *bryonia, sepia, sulphur*, — alsó kar-d.: *antim., mercur, sulphur*, — kéz-d.: *bellad., bryonia, calcarea, cocculus, ferrum, hepar, hyosc., lycopod., rhus, secale, stannum*, — kézcsukló-d.: *ammonium, sabinia, secale*, — ujj-d.: *alumina, arsenic, digit., graphit., lycopod., mercur, ramunculus, rhus, spongia, sulphur, thuja*, — az ujjak csuklóiban d.: *bryonia, hepar, lycopod., china, mercur, spongia*; sápadt d.: *bryonia*, — fényes: *bryonia*,

sulphur, — vizenyős, puha dag.: *secale*, — kemény: *arsenic.*, *sulphur*, — vörös: *antim.*, *bryonia*, *lycopod.*, *mercur*, *thuja*, *sepia*, — világos vörös: *bellad.*, — fájdalom nélküli: *lycopod.*, — fájdalmas: *antim.*, *china*, *hepar*, *sepia*, *thuja*, — ütés után: *sulphur*, — forró d.: *antim.*, *bryonia*, *cocculus*, *hepar*, *mercur*, *mezer.*, *rhus*.

Köszvény (nézzük más helyen), — köszvényes bántalmak: *bryonia*, *hepar*, *lycopod.*, *mercur*, *petrol.*, *rhodod.*, *rhus*, *sabina*, *sassap.*, *spigelia*, — az alsó karon: *mercur*, — a kézen: *bellad.*, *cocculus*, *hepar*, *lycopod.*, *sabina*, — az ujjakon: *antim.*, *bryonia*, *carbo an.*, *hepar*, *lycopod.*, *rhus*, *rhodod.*, *sepia*, *spigelia*, — a kéz-esuklóban: *calcareia*, *ledum*, *rhodod.*, — az ujj-esuklóban: *calcareia*, *digit.*, *graphit.*, *ledum*, *lycopod.*, *rhodod.*, *staph.*, — köszvényes ujj-merevedés: *carbo an.*, *graphit.*, *lycopod.*; köszvényes csomók: *antim.*, *carbo an.*, *graphit.*, *ledum*, *lycopod.*, *nux*, *sabina*, — hosszadalmasak: *caustic.*, *lachesis*, *phosphor.*, *ac. phosphor.*, *silica*, *sulphur*, *staphys.*, *calcareia*.

Puffadt kéz: *chamom.*, a kéznek lelógásakor: *ammonium*, *phosphor*.

Kelés (nézzük más helyen): *aconit* után *sulphur*.

Kisebesedés az ujjak közt: *graphit.*; fekélyek: (nézzük más helyen): *sulphur*, *silica*, *calcareia* sat.

Duzzadt erek a kézen: *ammonium*, *arnica*, *baryta*, *calcareia*, *chelid.*, *indigo*, *pulsat.*, *phosphor*, *thuja*.

Csont-daganat: *dulcam.*, *mezereum*, *rhus*, *silica*, *sulphur*, — csont-csomók a kéz hátán: *ammonium*, *ac. phosph.*, *plumbum*, *silica*; ficzamosodás: helyreigazítás után: *arnica*, *ruta*, — megrántás után: *ammonium m.*

Fájdalmas köröm: *antim.*, — vastag: *graphit.*, — megcsonkult: *sepia*, *graphit.*; köröm-méreg (nézzük más helyen): *sulphur*, *mercur*, *rhus*, *silica*.

Érzelmek. Ficzamosodás, megrántás érzelme: a karokban: *ambra*, *arnica*, *ignatia*, *thuja*, *tereb.*; a vállakban: *ambra*, *asar.*, *natrum m.*, *ruta*, *sabina*, *sepia*, *tereb.*, *thuja*; a könyökben: *ambra*, *pulsat.*; a kezek-

ben: *ambra, ammon., arnica, bryonia, calc., ruta, pulsat., sabina, sulphur.*

Viszketeg a karokban és kezekben: *caust., lycopod., platina, pulsat., ranunculus, selenium.*

Hemzsegés a karokban: *arnica, bellad., capsic., cannabis, rhodod., secale, sulphur*, — a kezekben: *arnica, baryta, stramon., veratrum*; — az ujjakban: *aconit, ammonium mur., calcarea, colchic., crocus, rhodod., secale, sepia, sulphur, veratrum.*

Rángás a karokban: *bellad., bryonia, caustic., cicuta, cina, ignatia, lycopod., mercur, opium, thuja*; — a kezekben: *bellad., cuprum, sulphur*; — az ujjakban: *bryonia, chamom., cicuta, ignatia, jod, lycopod., mercur, phosphor, rhus, sulphur, staphys.*

A. karok nehézsége: *alumina, bellad., crocus, ferrum, natrum m., pulsat., silica, rhodod., spigelia, stannum*;

— gyengesége: *anacard., calcarea, china, lycopod., nux v., petrol., plumbum, sepia, sulphur*; — az ujjak gyengesége: *carbo v., rhus, silica*;

— petyhüdtésége (Schlaffheit): *platina*: a kéznek: *calc.*

— merevedése (Steifigkeit): *cantharis, capsicum, chamom., lycopod., nux v., rhus, sepia*; — a kézcsuklóokban: *bellad., lycopod., sabina, pulsat., rhus, staphys.*; — az ujjak merevedése: *carbo v., china, graphit., lycopod., pulsat., rhus, sulphur*;

— bénulata (Lähmung): *bellad., calcarea, cocculus, dulcam., lycopod., nux v., secale, stannum*; — a fel-kar bénulata: *agaricus, chelidon.*; — az al-kar bénulata: *silica*; — az ujjak b.: *argent., cannabis, cuprum, plumbum, silica, zincum.*

Bénulás érzete: *calcarea, china, colchic., cyclamen, ferrum, ignatia, natrum mur., platina, sepiu, silica, stannum, ac. sulph., veratrum.*

Fáradt karok: *angustura, calcarea, natrum m., silica* (nézzük: gyengeség); — nyugtalanság a karokban: *ferrum.*

Zúzatás érzelme (Quetschungsschm.): *arnica, cicuta, cyclamen, ruta, platina.*

Összeveretés érzelme: *arnica, crocus, veratr., ruta.*
 Kar- vagy kéz-remegés, reszketés: *anacard., bryonia, hyosc., jod, opium, phosphor, silica, rhus, spigelia, thuja*; — megerőltetés után: *rhus, sepia, silica*; — finom munka után: *sulphur*; — valaminek kézbentartása alkalmával: *cofea, phosphor*; — az írásnál: *baryta, thuja, zincum*; — valaminek megragadásánál (bei Zugreifen): *ledum, veratrum.*

A karok érzéketlensége (Taubheit): *alumina, bellad., platina, pulsat., rhus, strontiana*; — a vállak érz.: *pulsat.*; — a kezek érz.: *cocculus, bryonia, hyosc., lycopod., pulsat., strontiana*; — az ujjak érz.: *calcareea, carbo v., caustic., colchic., conium, digit., lycopod., staphys., sulphur.*

Az ujjaknak ügyetlensége (Unbehülflichkeit): *calcareea.*

A karok vagy kezek elzsibbadása (Einschlafen): *chamom., crocus, graphit., lycopod., nux v., petrol., phosphor, sepia, silica, spigelia, thuja, veratrum*; — az ujjak elzsibbadása: *baryta, calcareea, carbo an., digit., jod, lycopod., pulsat., stannum, zincum*; — éjjeli elzsibbadása a karoknak vagy kezeknek: *crocus, lycopod., nux v., pulsat., silica.*

Oly érzés, mintha a karok vagy kezek nagyobbak lennének: *aranaea*; — mintha rövidebbek lennének: *sepia.*

Teliség érzelme (Vollheitsgefühl): a karokban: *veratrum*; a kezekben: *causticum.*

Ropogás a csuklóokban: *mercur, tartarus em., thuja.*

Forró kezek: *carbo v., cocculus, lycopod., nux v., phosphor, rhodod., sulphur.*

Hideg kezek: *bellad., digit., ipecac., ac. nitri, petrol., ranunculus, thuja*; — hideg kar: *belladonna, ledum, opium, plumbum, rhus, secale, sepia, thuja, veratr.*

Kéz-izzadás: *calcareea, natrum m., nux v., sulphur, thuja*; — a tenyerek izzadása: *anacard, conium, dulcam., ledum, mercur, psorin.*

Fúró fájdalom a kar- vagy kézben: *helleb., ranunculus*; — kopogó: a karokban: *silica, thuja*; az ujjakban: *ammonium m., thuja*;

- égető a felső karban: *agaricus*, — az alsóban: *agaric.*, *sulphur*, — a kar-csontokban: *rhus*, — a kézben: *bryonia*, *phosphor*, *platina*, *rhus*, *secale*, *sepia*, *stannum*, — a tenyerekben: *lycopod.*, *petrol.*, *phosphor*, *sepia*, *stannum*, — az ujjakban: *agaricus*, *alumina*, *crocus*, *platina*, *silica*;
- nyomó a karokban: *argent.*, *bellad.*, *clematis*, *cyclamen*, *ledum*, *pulsat.*, *sassap.*, — a csontokban: *anacard.*, *coloc.*, *staphys.*, — a vállakban: *anac.*, *bellad.*, *bryonia*, *causticum*, *pulsat.*, *staphys.*, *sulphur*, — a kezekben és ujjakban: *argent.*, *pulsat.*, *sabina*, *sassap.*;
- görbén összehúzó a karokban: *lycopod.*, *secale*, — a kezekben: *carbo v.*, *cina*, *solanum n.*, — az ujjakban: *argent.*, *calcarea*, *carbo v.*, *causticum*, *china*, *cina*, *cocculus*, *colchicum*, *cyclamen*, *graphit*, *lycopod.*, *mercur*, *nux v.*, *phosphor*, *rhus*, *sabina*, *secale*, *spigelia*, *stannum*;
- szaggató a karokban: *sulphur*, *teucrium*, — a kar-csontokban: *china*, *helleb.*, *rhodod.*, *ruta*, *teucrium*, — a vállakban: *alumina*, *ammonium*, *bellad.*, *bryonia*, *ferrum*, *lycopod.*, *manganum*, *mercur*, *pulsat.*, *rhus*, *sulphur*, *thuja*, *zincum*, — felső karokban: *bryonia*, *mercur*, *rhus*, *sabina*, *saphys.*, — a könyökben: *lycopod.*, *rhus*, *ruta*, — az alsó karokban: *calcarea*, *carbo v.*, *rhodod.*, *ruta*, *sabina*, *sassaparilla*, *staphys.*, — a kezekben: *causticum*, *china*, *colchic.*, *mangan.*, *rhodod.*, *sulphur*, — a kéz-csuklóban: *argent.*, *arsenic*, *aurum*, *bellad.*, *carbo v.*, *rhus*, *sabina*, *sassap.*, *sulphur*, *zincum*, — a kéz-csontokban: *argent.*, *aurum*, *china*, *sabina*, *spigelia*, — az ujjakban: *ammonium m.*, *argentum*, *china*, *colchicum*, *ledum*, *pulsat.*, *rutu*, *sabina*, *staphys.*, *sulphur*, — az ujj-csuklóban: *aurum*, *lycopod.*, *sassap.*, *sulphur* (egyébiránt nézzük a esúzt, vagy köszvényt);
- szűrő a vállakban: *bryonia*, *ferrum*, *graphit.*, *lycopod.*, *ledum*, *pulsat.*, *staphys.*, *sulphur*, — a csuklóban: *sulphur*, *thuja*, — a felső karban: *bryonia*, *rhus*, *sabina*, *sassapar.*, *staphys.*, — az alsó karban: *antim.*, *caustic.*, *ranunc.*, *sabina*, *sassap.*, *sabadilla*,

staphys, — a kezekben: *phosphor*, *staphys.*, *sulphur*, *verbascum*, — a kéz-csontokban: *lachesis*; — a kéz-csuklóban: *arsenic*, *bryonia*, *hellebor.*, *sabina*, *sassap.*, *sepia*, *spigelia*, *sulphur*, az ujjakban: *ammonium m.*, *bryonia*, *ranunculus*, *sabina*, *staphys.*, *sulphur*, *thuja*, *verbascum*, — az ujjcsuklóban: *helleb.*, *sepia*, *spigelia*, *sassap.*, *sulphur*.

Nagyobb fájdalma a szenvedő rész érintése által: *aconit*, *agaricus*, *china*;

— mozgás által fáj. a vállakban: *bellad.*, *cannabis*, *pulsat.*, *mercur*, — felső karban: *cocculus*, *mercur*, — az alsóban: *crocus*, — a kéz-csuklóban: *bryon.*, *hepar*; javulás mozgás által: *thuja*;

— a karok lelógatásánál nagyobb f.: *alumina*, *thuja*, — a vállakban: *ruta*;

— varrástól f.: *lachesis*; az irástól: *aconit*, *euph.*, *ac. sulphur.*, — ujj-fáj. : *aconit*, *bryonia*, *ac. muriat.*; nyugalomban nagyobb f.: *cocculus*, *dulcam*, *rhus*, *rhodod.*;

— meleg által nagyobbodó fáj. : *thuja*, *rhus*, — enyhülés: *ammonium*; — hideg légtől nagyobb f.: *ignatia*, *rhodod.*, — enyhülés hideg által: *thuja*; nedves időben f.: *rhodod.* Az időviszonyokra nézve: nézzük tovább.

A lábak bántalmait ellen e körülmények és symptómák adhatnak irányt a gyógyszerek választásában. Küteg ellen általában azon szerek használandnak, melyeket a „bőr-bántalmaknál“ elősoroltam. Egyéb külba-jok, u. m.

— duzzadt erek ellen: *sulphur*, *graphit.*, *zincum*, *caust.*, *calcare*;

— vérér-csomók: *arsenic*, *calc.*, *carbo v.*, *graphit.*, *lycopod.*, *pulsat.*, *sulphur*;

— vérfoltok: *phosphor*; kemény, vastag bőr: *graphit*;

— tyukszem, — fagyás (másutt);

— vastag bőr: *graphit.*, — a talpon: *silica*;

— a czombon támadt fakadékok (Pusteln) ellen: *clematis*, *thuja*; — ha feketék: *arsenic*, *secale*; mérges hólyagok: *caustic.*, *graphit*, *sepia*, *silica*, *sulphur*;

— fekélyek ellen: *calcare*, *graphit*, *sepia*, *silica*, *sulphur*, — égetők: *arsenic*, *lycopod.*, — köny-

- nyen vérzők: *ac. phosphor.*, — szalonnás: *sabina*, (egyébíránt nézzük más helyen is);
- czomb- vagy térd-daganat: *bryonia, calcarea, colchicum, china, cocculus, ledum, lycopod., mercur, pulsat., sepia, silica, sulphur*; a láb-
baknak fehér daganata: *arsenic, bellad., calcarea, graphit, jod, lycopod., mercur, nux v., rhus, sulphur*, —
vörös: *antim., arnica, bryonia, carbo v., china, sabina, thuja*, — fényes: *arnica, arsenic., bryonia, mercur, sabina, sulphur*, — forró: *aconit, arnica, bryonia, china, cocculus, colchic.*,
— égető: *antim., arsenic., petrol., ac, phosph., pulsat.*, — átlátszó: *mercur, sulphur*, — járás után tá-
madó: *phosphor*, — szuró: *bryonia, graphit, ledum, lycopod., pulsat., petrol.*; feszes: *bryonia, china, ledum, thuja*, — vizkóros: *mercur*, (nézzük a vizkórt),
— nagyobb adagban bevett china után támadó: *pulsat., sulphur*;
- térd-tapló (Knieschwamm) ellen: *antim., sulphur*; —
a térd fehér daganata: *brom, jod, calcarea, sabina, silica, sulphur*; térd-görbület (Krümmung) ellen: *lycopod., sulphur*;
- az inak megrövidülése (Flechsen-Verkürzung): *mezeureum*, — a térd-hajlásban: *ammonium m., arsenic, graphit, natrum m.*;
- ficzomodás. megrántás: *arnica, rhus, ruta*; köröm-
bántalmakban: *antim., graphit, sepia*.
- Érzelme k. Kiabálásra ingerlő fájdalom a végtagok-
ban: *sepia*;
- elhalása (Absterben) a czomboknak: *graphit.*, — a láb-
baknak: *calcarea, nux v., rhus*, — a láb-vastagujj-
nak: *chelicid., cyclam., secale*;
- zsibbadás a czombokban: *calcarea, carbo v., china, graphit., ledum, lycopod., petrol., sepia, silica, sulphur, veratrum, thuja*, — a lábfejben: *cocculus, nux v., plum-
bum, silica*, — a talpban: *sepia*;
- elfáradás érzelme a térdben: *anacard., berberis*, — a láb-
bakban: *alumina, cannabis, granatum, conium, ruta*;

- rángások (Convulsionen), elcsavarása a lábaknak és czomboknak (Verdrehen): *cuprum, hyosc., ignatia, ipecac., moschus, nux v., opium, plumbum, secale, spongia, squilla*; az inak ugráندozása: *jod, conium, rhus, pulsat.*; önkénytes sántítás (nézzük más helyen);
 - forróság a tomporában (Hüft): *phosphor*, — a térdben: *ignatia, phosphor*, — a lábfejben: *aconit, ledum, petrol., phosphor, stannum, staphys.* — hidegség a czombokban: *bellad., cicuta, ac. nitri, ipecac., nux v., opium, plumbum, rhodod., secale, sepia*, — a lábokban: *anacard., calcarea, carbon., caustic., conium, digit., graphit., ipecac., lycopod., mercur, ac. nitri, rhodod., silica, sulphur*, — hidegség érzelme: *mercur, rhodod., graphit, lachesis, lycop., sulph., veratr.*;
 - hemzsegés: *platina, rhodod., secale, capsicum, sabadilla*, — a czombokban: *guajac.*, — a lábokban: *crocus, arnica, capsic., caustic.* — a nagy ujjban: *ammonium m., colchic., secale, ranunc., sulphur*;
 - bénulás érzelme a tomporában: *argent., chelid., drosera, plumbum, solanum*, — a czombokban: *arsenic., carbo v., china, colchicum, ferrum, guajac.*, — a térdben: *china, plumbum, anacard., aurum, ruta, sulphur*, — a lábokban: *chamom., china, natrum m., plumbum*;
 - bénulat (Lähmung): *bellad., cocculus, nux v., oleanander, opium, plumbum, rhus, secale, silica, stannum, sulphur, strontiana, zincum*, — térd-bénulat: *chelid.*, — lábfej-bénulat: az előbb említett szerek.
 - a lábak nehézsége: *alumina, bellad., calcarea, graphites, nux v., pulsat., opium, rhus, sulphur*, — nehéz járás a gyermekeknél: *bellad., calcarea, silica, sulphur*;
 - oly érzés, mintha az egész alsó végtag rövidebb lenne: *ammonium m., baryta, caustic., phosphor, silica, zincum*; — mintha szalaggal lenne bekötve: *anacard., aurum, graphites*;
 - a térd-hajlást gátló állapotban: *coloc., graphit.*
- Merevedés a farban: *aconit, baryta, bellad., rhus, staphys., granatum*; — czomb-merevedés: *arsenic, graphit,*

- natrum m., rhus, thuja*, — térd-mer.: *ammonium m., antim, arsenic., bryonia, carbo v., colocynt., graphit, ledum, lycopod., petrol., rhus, sepia, spigelia, sulphur*, — láb-mer.: *capsic., graph., ignatia, ledum, petroleum, ranunc., rhus, sepia, ac. sulphur., zincum*, — nagy ujj-mer.: *graphit, silica, sulphur*;
- nyugtalanság a czombok és lábokban: *anacard, arsenic., caustic., china, crocus, graphit., lycopod., mercur, ac. nitri, platina, sepia, silica, sulphur*, — este: *lycopod., sepia*;
- ficzomodás érzelme: *arnica, carbo v., causticum, rhus*;
— a farban vagy térdben: *calc., caust., euph., natrum m., phosphor, rhodod., sulphur*; — a lábokban: ugyanezen szereken kívül a: *cyclamen*;
- zuzatás érzete a csontokban: *ledum, pulsatilla, ruta*;
— a farban: *arnica, ammonium m., ruta, sulphur*; — a czombokban: *aconit, ammonium, cocculus, ledum, platina, ac. phosphor., spigelia, staphys*; — a térdben: *arsenic., phosphor, ledum, platina, staphys., veratrum*; — a lábszárban: *caustic., crocus, mercur, pulsatilla*; — a lábokban: *argentum, bryonia, arnica, granatum*;
- remegés a czombokban: *calcarea, cantharis, carbo v., jod, lycopod., pulsat., senega*, — a térdben: *anacard., ledum, nux v., pulsat., ruta, verbascum*, — a lábszárban: *cicuta, colocynt., pulsat., ruta*, — láb-remegés: *lycopod., platina, stramonium, veratr., zincum*;
- Összehuzó fájdalom a czomb, vagy lábikra, sarkban: *caust., lycopod.*;
- sebszerű a czombokban: *china, graphit, hepar, lycopod., petrol., sepia, sulphur*, — a csontokban: *ledum*, — a sarkban: *ranunc.*, — a nagy ujjban: *arsenic., cyclamen, ranunc.*;
- feszítő a farban: *coloc., conium, rhus*, — a czombban: *arnica, chamom., mezereum, pulsat., rhus, sabina, spigelia, sulphur*, — a térdben: *arnica, bryonia, calcarea, conium, ledum, nux v., petrol., pulsat., rhus, sul-*

phur, — a lábszárban: *bryonia*, *causticum*, *chamom.*, *mezereum*, *pulsat.*, *rhus*, — a lábikrában: *alumina*, *anacard.*, *bryonia*, *caustic.*, *ignatia*, *nux v.*, *pulsat.*, *sabadilla*, *zincum*, — a sarkban: *ledum*, — a lábban: *cannabis*, *mezer.*, *rhus*.

- szűrő a csontokban: *aurum*, *mercur*, *silica*, *thuja*, — a farban: *bellad.*, *calcarea*, *coloc.*, *ferrum*, *mercur*, *rhus*, *sabina*, *sepia*, *silica*, — a czombokban: az előbbi szereken kívül az *argent.*, *spigelia* — a térdben: *calcarea*, *hellebor.*, *petrol.*, *pulsat.*, *sepia*, *spigelia*, — a lábikrában vagy lábszárban: *bryonia*, *antimon.*, *china*, *rhus*, *sepia*, — a sarkban: *graphit.*, *pulsat.*, *sepia*, *silica*, — talpban: *bryonia*, *graphit.*, *pulsat.*, — a nagy ujjban: *ammonium m.*, *pulsat.*, *ranunc.*, *rhus*, *sabina*, *veratr.*, *verbasc.*, *zincum*;
- szaggató a csontokban: *agaricus*, *aurum*, *baryta*, *china*, *lycopod.*, *mercur*, *rhodod.*, *teucrium*, — a farban: *ammonium m.*, *arsenic.*, *calcarea*, *carbo v.*, *ferrum*, *graphit.*, *mercur*, *rhus*, *sepia*, — a czombokban: *aurum*, *caustic.*, *china*, *clematis*, *dulcam.*, *ferrum*, *mercur*, *rhus*, *sabina*, *sepia*, *zincum*, — a térdben: *arnica*, *bellad.*, *bryonia*, *caustic.*, *china*, *ledum*, *lycopod.*, *phosphor.*, *sepia*, *silica*, *zincum*, — a lábszárban: *ammonium m.*, *bryonia*, *china*, *colchic.*, *lycopod.*, *rhodod.*, *rhus*, *sabadilla*, *spongia*, *staphys.*, — a lábikrában: *bryonia*, *sabadilla*, — a lábokban: *china*, *colchic.*, *cocculus*, *graphit.*, *lycopod.*, *rhodod.*, *sulphur*, — a lábcsuklóban: *arnica*, *teucrium*, — a nagy ujjban: *ammonium m.*, *argentum*, *china*, *colchicum*, *graphit.*, *mezer.*, *teucrium*;
- nyomó: *angust.*, *cyclamen*, *ledum*, *oleander*, *ac. phosphor.*, *sassap.*, *stannum*, *staphys.*, *veratrum*; — mardosó: *ranunculus sc.*;
- égető a farban: *bellad.*, *carbo v.*, *rhus*, — a czombokban: *euph.*, *rathannia*, *rhus*, — a térdben: *lycopod.*, — a lábszárban: *anacard.*, *aguric.*, *lycopod.*, — a lábikrában: *digit.*, — a lábokban: *arsenic.*, *calcarea*, *graphit.*, *hepar*, *lycopod.*, *ac. phosphor.*, *secale*, *se-*

- pia, stannum*, — a sarkban: *pulsat.*, — a talpban: *anacard.*, *calcarea*, *crocus*, *lycopod.*, *petrol.*, *pulsat.*, *ac. phosphor.*, *silica*, *sulphur*, — a nagy ujjban: *agaric.*, *alumina*, *antimon.*, *arnica*, *carbo an.*, *dulcam.*, *sabina*, *staphys*; — égető foltok: *lycopod.*;
- fúró: *cantharis*, *mercur*, *ranunculus*, — a czombokban: *ranunculus*, — a térdben: *hellebor.*, — láb és nagy ujjban: *ranunculus*, — a sarkban: *pulsat.*
- szorító a farban: *angust.*, *carbo v.*, *coloc.*, — a czombokban: *carbo v.*, *cyclamen*, *ac. phosphor.*, *ruta*, *sabina*, — a térdben: *bryonia*, *carbo v.*, *ledum*, — a láb-szárban: *angust.*, *bryonia*, *caustic.*, *verbascum*, — a láb-ikrában: *anacard.*, *caustic.*, *euphras.*, *ledum*, *lycopod.*, — a lábakban: *angust.*, *argent.*, *ac. phosphor.*, *platina*, *verbascum*;
- húzó a csontokban: *china*, *conium*, *rhodod.*, — a farban: *antim.*, *calcarea*, *conium*, *natrum m.*, *plumbum*, *rhus*, *ruta*, *stannum*, — a czombokban: *arnica*, *caustic.*, *colchic.*, *mezereum*, *natrum m.*, *nux v.*, *pulsat.*, *ranunculus*, *rhus*, *sabina*, *squilla*, *stramon.*, *zincum*, — a térdben: *alumina*, *anacard.*, *bryonia*, *caustic.*, *jod*, *phosphor*, *pulsat.*, *sabina*, *sepia*, *staphys.*, *stannum*, *zincum*, — a láb-szárban: *agaric.*, *anacard.*, *bryonia*, *calcarea*, *carbo an.*, *caustic.*, *ferrum*, *natrum m.*, *rhodod.*, *rhus*, *sepia*, *silica*, *spongia*, *squilla*, *staphys*, *zincum*, — a sarkban: *sepia*, — a lábakban: *cocculus*, *pulsat.*, *cannabis*, *caustic.*, *rhodod.*, *spongia*, *strontiana*, *veratrum*, *zincum*, — a nagy ujjban: *aurum*, *cocculus*, *mezereum*, *sepia*, *silica*, *strontiana*.

Lábikra-göres (Wadenkrampf) esetében jól nyujtsa ki lábát a szenvedő, erősen dörzsölje, vagy vas kulcsal simogassa a göres által összehuzott izmot; ha gyakrabban fordul elő vegyen be *mercurt*, vagy *sulphurt*; ha pedig nyugalmas ülésben köszönt be a göres, ekkor *rhus-t*.

Sok járásban való elfáradás: *antim.*, *arnica*, *petroleum*, — talp-fájás: *antim.*; járás által enyhülés: *ammonium*; járás alkalmával fájd. a farban: *agaric.*, *argentum*,

- asarum, colocynt., drosera, ac. phosphor., solanum*, — a czombokban: *asarum, drosera, guajacum, ac. phosphor., psorin, spigelia, staphys.*, — a térdben: *bryonia, capsicum, euphrasia, tart. em.*, — a lábszárban: *ignatia*, — a lábikrában: *aluminu, anacard, capsicum, ignatia, nux v., sulphur, zincum*, — a lábokban: *agnus, caustic., tart. em.*, — a talpban: *baryta, causticum, ignatia, ledum, lycopod.*, — a nagy ujjban: *arsenic, agnus, camphora, caustic., cyclamen, natrum m.*
- Ülésben fájd.: *agaric., chamom., jod, ac. phosphor.*, — a farban: *ac. phosphor.*, — a czombokban: *guajac, psorin, sepia*, — a térdben: *calcarea*, — a lábszárban: *ammonium*, — a lábokban: *alumina, valeriana*, — ülés után térd-fájás: *conium*
- A lépcsőkön, vagy fölfelé menet fájd. a farban: *plumbum, rhus*, — a térdben: *alumina, plumbum*, — a lábokban: *plumbum*; lefelé menet térd-fájd.: *verutrum*, — lábikra-fájd.: *argentum.*
- Ülés utáni fölálláskor fájd. a farban: *ac. phosphor., rhus*, — a czombokban: *ac. phosphor., ac. nitri*, — a térdben: *nux v.*, — a sark vagy talpban: *graphit.*
- A fölkelést gátló fájd. a czombokban: *lycopod.*, — a térdben: *ac. nitri, berberis*, — a lábokban: *ruta.*
- Lépdeléskor (beim Auftreten) talp-fájd.: *bryonia, sulphur*, — a nagy ujjban: *bryonia, ledum, thuja.*
- Kinyujtáskor fájd. a farban: *ruta*, — a sarkban: *bryonia.*
- Érintésnél fájd. a farban: *ruta*, — a lábszárban: *aconit.*, — a sarkban és talpban: *pulsat.*, — a nagy ujjban: *ac. phosphor., china*; érintés által nagyobb f.: *bellad., bryonia, nux v., platina.*
- Mozgás által csont-fájd.: *mercur*, — fájdalom a farban: *mercur, nux v., sulphur*, — a czombokban: *cocculus, mercur, spigelia*, — a térdben: *mercur*, — a lábszárban: *colchic.*, — a lábokban: *aconit, bryonia, pulsat., thuja*, — a talpban: *pulsat.*, — a sarkban: *ammonium, thuja*; — mozgás által növekedő f.: *bryonia, nux v.*, — enyhülő: *agaricus*; térdhajlásban fájd. a térdben: *spigelia*; hajolásban csipe-fájd.: *natrum s.*

Evés alkalmával csipe-fájd.: *ac. phosphor.*

Reggel érezhető f.: *caustic.*, — a farban: *ammonium*, — a czombokban: *ammonium, aurum, caustic.*, — a térdben: *tart. em.*

Éji fájd. a csontokban: *mercur*, — a farban: *bellad., fer- rum, mercur, natrum s.*, — a czombokban: *euph. fer- rum, mercur*, — a térdben: *lycopod., mercur, zincum*, — a lábszárban: *ammonium m., crocus, lycopod., spon- gia*, — a lábikrában: *anacard., lycopod., sabadilla*, — — a lábokban: *chamom., lycopod., phosphor, silica, spongia*, — a talpban: *silica*, — a nagy ujjban: *am- monium, ledum, platina.*

Fekvésben csipe-f.: *coloc., plumbum*, — fekvés után f.: *aconit.*

Ágy-meleg által előidézett fájd. a végtagokban: *sulphur, mercur*, — enyhülés az ágy-melegben: *ammonium.*

Időszakonkint (periodisch) megjelenő fájdalmak: *lyco- podium*; mindenkor, midőn meghül a lég: *bryonia, calcarea, carbo v., chamom., mercur, rhus, veratrum*; hi- degben általában: *arsen., baryt., bell., calc., caps., caust., cocc., dulc., helleb., nux v., rhod., rhus, sabad.*; szeles időben: *carbo v., cham., lachesis, lycop., sulphur*; ned- ves időben: *ammonium, calc., carbo v., dulc., lachesis, rhodod., rhus, veratr.*; zordon időben: *bryon., rhodod., petrol., silica*; időváltozáskor: *calc., carbo v., dulcam., lachesis, mercur, rhus, silica, sulph., veratr.*; midőn a hideg idő melegre fordul: *carbo v., lachesis, sulph.*; midőn a meleg idő fordul hidegre: *calcarea, dulc., mercur, rhus, veratrum.*

A kezek és lábak fájdalmaiban, ezeknek különféle természetéhez képest más helyen is u. m. „a csuznál, kösz- vénynél, sat“ találhatóunk gyógyszereket.

Acutus fájdalmakban gyakrabban, — *chronicus* esetekben ritkábban veendő az orvosság, amint erről a 134 la- pon tesztek említést.

IV.

Különféle egyéb betegségek.

Illetőleg:

Gyuladások általánosan.

(Entzündungen.)

Az egyes életművek (organumok) gyuladását: vörösség, melegség, daganat, fájdalom, a szenvedő résznek meggátolt működése és közönségesen az ezekhez járuló láz által ismerhetjük meg. A külső gyuladás megismerése nem nehéz; a belső gyuladást is megismerhetjük, jól figyelvén azon symptómákra, melyeket minden gyuladásnál különösen elősoroltam; noha némelykor nagyobb tapasztalás, a nyavalyának ügyes felfogása kívántatik arra nézve, hogy a gyuladást megismerjük, mely néha elrejtett, alattomos.

A gyuladás lefolyása alatt annak symptómái 3—5—7-dik napon nagyobbodván, azután lassankint kisebbedvén, szerencsés esetekben visszatér az előbbi egészség, anélkül hogy a gyuladásban szenvedett organumban beteges változás maradna vissza. A gyuladásnak ezen kimenetét eloszlátásnak (resolutio) nevezzük, mely 7—9—11—14-dik nap körül (gyógyszereink segédelmével hamarább) köszönt be, criticus változások megjelenésével.

A belső gyuladásoknál leirtam a szereket; külső gyuladások eloszlátására is általában hasznos eleinte az *aconit*, felolvasztván 5 golyócskát 5 evőkanálnyi vízben, minden órában bevevén egy kanállal; ez után a *belladonna* vagy *sulphur* minden két órában veendő, azon mód szerint készítvén az orvosságokat, mint most említettem.

De nem mindig oszlik el a gyulladás és ekkor legközségesebb kimenetei: a genyedés, továbbá a fekélyedés, kiizzadás (összenövések, letételek), a gyuladt organumok chronicus daganata, megkeményedése, a fene.

A külső részek gyulladásának genyedésbe átmenetét könnyen megismerhetjük. Ekkor tudniillik a vörösség, daganat és fájdalom nagyobbodnak, a beteg részben kopogást érez a szenvedő és láza megújul (febris suppuratoria); az előbb keményes daganat meglágyul és közepén, egy kissé fölemelkedett ponton minden keménysége elenyészvén, halavány sárgás színt ölt magára; tapintás által a daganatban hullámzást (fluctuatiót) tapasztalhatni; a vörösség, melegség és fájdalom kisebbedésével a daganatnak ezen lágysága (tályog, abscessus) a középponttól mindig tovább, sőt a fenékig is elterjed, míg végre felfakad, minek elősegítésére a gyógyszerek belső használata mellett külsőleg meleg kását alkalmazhatunk.

Bajosabb megismerni, midőn valamely belső organum gyuladása megyen át genyedésbe, melynek jelei ezek: a már alábbhagyó láznak megújulása, mely borzongással kezdődvén, főleg a tenyereken és talpakon megjelenő forróság, éji izzadás, genyforma ülepzettel (sedimentummal) ellátott vizelet kiürítése által bélyegzi magát; az előbbi élénk fájdalom helyett némi nyomó fájdalomnak, csekély kopogásnak érzése; a szenvedő organum megakadályozott működésének eltartása. Fölötte homályosak azonban a genyedésre mutató jelek, midőn hosszabb időig zárva marad a tályog, vagy ha a geny valamely üregbe ömlik ki (empyema); ellenben nyilvános a genyedés jelenléte akkor, midőn felfakadván a belső tályogok (vomicae), köhögés, hánnyás, székürülés, vizelés által ürítettetik ki a geny. A jó indulatu geny fehéres, sárgás színű, sűrűségére nézve hasonló a tejfölhez, szaga sajátos és nem kellemetlen, a vízben föl nem olvadván, az edény fenekére ülepszik.

Jó indulatu külső genyedés ellen reggel, este megújítandó tiszta tépet használata mellett jó a *hepar sulphuris*, *mercur*; — gonosz indulatu genyedés ellen az *arsenic*, *silica*, *calcareae*, *kreosot*; ha pedig gyengeséggel van össze-

kötve: *china*; ha ismét vérrel vegyes, vizenyős a geny: *rhus*; ugy készítendők, mint előbb említém, de csak minden 3—5 órában, sőt ritkábban veendők.

Fekélyedésnek vagy evesedésnek mondjuk a gyuladásnak azon kimenetét, midőn a gyuladt részben éles, barnás, zöldes, véres, feketés, rosz bűzü, az ezüstöt feketére, a vasat rozsdaszínre festő, a körüllevő részeket pusztító nedv készítettik, mely evnek (Jauche, ichor), — az ilyenén felfakadt tályog pedig fekélynék (ulcus, Geschwür) neveztetik. Itt főszerek az *arsenic*, *silica*, *calcareo*, *graphites*, *lycopodium*, *sulphur*, melyek bevételi módja nem különbözik az előbbi felhozott módtól.

Közönségesen a savós (serös) vagy takonyhártyáknak, — vagy ilyenén hártyákkal biró organumoknak gyuladásai után néha nyirk (lympa) vagy más nedv választatik el (secretio lymphae), mit mi iz z a d m á n y nak (Exsudat) mondunk; melynek következtében néha a szenvedő organumok összenőnek a közel levő részekkel; — máskor ismét vizkór fejlődik ki. Izzadmány ellen a *mercur*, *sulphur*, *hepar s.* használandók.

A lágyabb organumokban, a mirigyekben (Drüsen), tüdőben, májban, a takonyhártyákban elenyészvén a gyuladás symptómái, nem ritkán visszamarad a szenvedő organumok d a g a n a t a (Anschwellung).

Továbbá a gyuladásnak gyakori kimenete a: keményedés (Verhärtung, induratio). Ezen megkeményedésnek legnagyobb foka kökeményedésnek vagyis kökemnek (scirrhus) neveztetik. Ez kivált a lágyabb organumokban: az emlőkben, mandolákban, tökökben, mirigyekben előforduló gyuladások kimenete szok néha lenni; — és egyes esetekben ismét gyuladásba jöven, evesedésbe megy át, rák-fenét okoz az erre hajlandó egyéneknél.

Valamint a külső daganat, ugy a keményedés ellen hasznos a *sulphur*, *silica*; keményedés ellen ezeken kívül jók a: *dulcamara*, *conium*, *jod*, *clematis*, *baryta*, *lycopodium*, *silica*, *sulphur* az előbb mondott mód szerint veendők acutus esetekben, ritkábban chronicusokban.

Legroszabb kimenete a gyuladásnak: a f e n e (gan-

graena), midőn t. i. a gyuladt rész helybeli halálba me-
gyen által. Forró fenének (g. calida) mondatik, midőn va-
lódi helybeli halál még nincs jelen, mit a még jelenlevő
helybeli életnek jelenségeiből tudhatni; ellenben pedig hi-
deg fenének, üszöknek (g. frigida, sphacelus) neveztetik.
A külső gyuladásnak fenébe való átmenetére ezen jelek
mutatnak: a fájdalom, melegség hirtelen vagy lassankint
elenyésznek; érzéketlenség, hideg állanak be; a gyuladt
daganat összeesik, hervadt, hamu- vagy fekete színű; a
külbőr itt-ott fölemelkedvén, éles, véres, feketés nedvvel
telt hólyagcsákat képez, melyek felfakadván, belőlök hü-
dös, pusztító ev folyik ki (nedves fene, g. humida); —
vagy pedig csak száraz varrá válik (száraz fene, g. sicca)
és a szenvedő rész egészen összezsugorodik. Az elhalt rész
szélein néha gyuladás, genyedés támadván, — ez által az
elhalt rész az egészségestől elválván, a kevésbé nemes
organumok fenéjének további terjedése a természetnek
önereje által is, méginkább czélszerű orvoslás segédmé-
vel, meggátoltathatik.

Külső forró fene ellen hathatós főleg az *arsenic.*, to-
vábbá a *carbo an.*, *china*; — hideg fenében az *arsenic.*, *secale*.
Acutus esetben eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában veendő (a ké-
szítési mód az előbbi), — később minden 3—5 órában, sőt
ritkábban.

Midőn a belső organumok gyuladása fenébe me-
gyen át, ekkor az előbbi nagy nyugtalanság, kiállhatlan
fájdalom, erős láz, tetemesen engednek; a beteg látszó-
lag könnyebben érzi magát; de a nemsokára megjelenő
veszedelmesb jelenségek: a nagy szomjuság, a szemek se-
tésege, halvány beesett arcz, félrebeszélés, ájulások, rán-
gások, hideg ragadozó izzadság, feloszlató hasmenés, ren-
detlen gyenge érverés, a végtagok hidegsége, a bőrön
megjelenő fekete foltok (fenés foltok) elegendőkép mutat-
ják a legyőzhetlen veszedelmet. Sok esetben valamint a
megelőző gyuladást, úgy a fenét is nehéz megismerni. —
A gyuladások és ezek kimenetei alkalmával használandó
h. szereket a betegségek különös leírásánál is elősoroltam.

Lázak általában.

(Fieber.)

A közelgő láz legközönségesebb előjelei ezek: kedvetlenség, lankadtság, restség; az ember feje nem oly szabad, mint egészséges állapotban; álma is rossz, néha egészen elmarad; szemei elvesztik szokott fényességöket; arca meg van változva, halvány vagy igen vörös; sokat ásítózik; étvágya elvesz, különösen a kávé-barát a megszokott kávéjában, a dohányos a kedvelt dohányzásban semmi élvezetet sem talál; szája száraz; nyelve takonynyal van befedve; szájíze kellemetlen, keserű, savanyu; szomjusága, undorodása, böfögései vannak; borzadást, átfutó melegséget érez; szokott ürülései rendetlenek; vizelete zavaros; érverése rendetlen; külbőre száraz, vagy csekély mozgás után is izzadásba jő.

Ily körülményekben érzi ugyan egészségének tökéletlenségét a szenvedő, de jövő nyavalyájának nemét ekkor még az orvos sem képes meghatározni, hacsak a lázt megelőző okok, vagy néha a lázaknak előljáró jelei nem olyanok, melyek után tudhatja a már fejlődni kezdő láz minőségét. — A láz kezdete: fázás (néha azonban semmi hideget sem érez a beteg), ásítózás, nyujtózás; fázás következtében megkékülnek a körmök, az ajkak; megsápad a bőr; a végtagok remegnek; a fogak vacognak; a légzés nehéz, szapora és rendetlen; az érverés gyenge, összehuzott, kemény; a száj száraz; a beteg rosszkedvű, fejfájásról, szomjuságról és nagy bágyadtságról panaszskodik. — A rövidebb vagy hosszabb időig tartó fázás után következik a forróság, mely eleinte borzadással felváltva, később állandóan eltart bizonyos időig; egyes esetekben megelőző fázás nélkül jelenik meg. Ekkor a száraz és meleg külbőr felduzzad, a bőr élénk színt nyer; az arc kipirosodik; a légzés könnyebb; az érverés teljes, erős; a szemek fényesek, elevenek; a beteg néha félrebeszél, különféle tárgyakat lát ezen exaltált állapotában; vizelete különféle színű és vagy zavaros, vagy átlátszó. E

forróság a félbehagyó lázakban több óráig, az állandó lázakban néhány napig eltart; azonban itt is ritkán terjed tovább 14 napnál.

Legnagyobb fokozatára jutván a láz, — végre beköszönt a *crisis* ideje, mely *crisis* következtében a láz vagy egészségbe, vagy halálba, vagy más nyavalyákba megyen át. A *criticus* napokat már Hippocrates jegyzé fel és ezekhez számítandók: az első öt, a 7-, 11-, 14-, 17-, 21-dik sat. napok; noha ezek körül is bekövetkezhetik a *crisis*; mely jónak mondatik, midőn egészséggel, — rossznak, midőn halállal végződik a betegség. A forró lázaknak h. gyógyítása alkalmával láthatni, miként segítetik az élet-erő h. szereink által a jó *crisis* — milyen főleg az izzadás — előidézésében. Egy-két bevételre azonnal izzadnak betegeink; mely folytonos bő izzadás következtében, számtalan tapasztalás után legnagyobb valószínűséggel számíthatunk arra: hogy, jó ápolás mellett, az említett *criticus* napok 3-án — 11-kén (ritkán később) veszélyen túl leendnek betegeink. És ki fogja tagadni, hogy fő *crisis* az izzadás? — azután a vizelés (azonnal vizelés után a kritikai vizelet tiszta, későbbben zavaros és fehér-, rózsasárga-, téglaszínű ülepzettel van ellátva), mire mi is figyelünk; melyek sorába számítandók még: a székürülés, hányás, nyálfolyás, köpés, vérfolyás, bőrkütegek (Ausschläge), mely utóbbi kiürítések (a hasmenést kivéve), mint *crisisek*, h. gyógyítás alatt ritkán fordulnak elő. Megtörténvén a jó *crisis*, kezdődik a lábadozás (*reconvalescentia*), mely a betegség természetéhez és egyéb körülményekhez képest rövidebb hosszabb időig tart, mely alatt igen vigyázzon magára a beteg.

Nem akarván a lázak körülményesb leírásába mélyebben bocsátkozni, itt még megjegyzem, miszerint a lázaknak lehet: gyulasztó (*febris inflammatoria*), ideges (*f. nervosa*), rothasztó (*f. putrida*) jelleme (*characteres*). De itt meg kell még jegyezni azt is, mikép a láz, lefolyása alatt, *characterét* megváltoztathatja; így a gyulasztó láz: ideges, vagy rothasztó jellemet is vehet fel. — Továbbá, tartására nézve lehet a láz: forró (*f. acuta*), mely 3–21–30 napig eltart; vagy idült (*f. chronica*),

mely 30 napnál tovább eltart: ilyen a sorvasztó láz. — A láz azonfölül vagy félbenhagyó (f. intermittens), vagy állandó (f. continua), vagy alábbhagyó (f. cont. remittens). Félbenhagyó láznak neveztetik azon láz, melynek symptómái bizonyos időkben elmúlnak és ismét visszatérnek: ilyen a váltóláz. Állandó lázt a mi éghajlatunkban igen ritkán tapasztalhatni; midőn t. i. a láz symptómái, kezdettől végig szünet nélkül egyaránt eltartanak. Alábbhagyó lázban a kórjelek alábbhagyása (remissio) és súlyosbodása (exacerbatio) észlelhetők. — Végre, tudnunk kell még, hogy a láz vagy független, vagy pedig jelbeli (f. symptomatica). Független akkor, midőn önálló és nem függ valami más szenvedéstől: ilyen sokszor a magános gyulasztó sat. láz. Jelbeli a láz akkor, midőn más nyavalya következtében fejlődik: ilyen a gyulasztó láz, midőn helybeli nyavalyának, például a tüdőgyuladásnak symptómája. — Ennyit általánosan a lázakról; — azoknak különös leírását, gyógyítását a jövő lapokon tárgyalandom

(Sz. Antal tüze — Rothlauf.)

Az orbáncz a külső bőrnek nagyobb vagy csekélyebb kiterjedésű gyulladásában áll. Előfordulhat a külbőrnek akármelyik részén: az arczon, terhesség és szoptatás alatt nemritkán az emlőkön, a végtagokon; különösen az alsó végtagokra nézve a lágyék,—felsőkre nézve pedig a hónalj alatti mirigyek dagadnak meg. Kezdődik a nyavalya némi feszülésnek, viszketésnek érzetével a bőrnek azon helyén, melyen meg fog jelenni az orbáncz; azután lapos daganatocska emelkedik fel, mely meleg, fényes, vörös, rózsavagy sárgás színű; a nyomás által elenyésző vörösség nyomás után ismét visszatér; a melegség fölületes a gyuladt részben; a fájdalom közönségesen csekély és csak viszkető, kevésbé égető, máskor szúró. Ezen jelenségek a lázzal együtt este nagyobbodnak, reggel pedig kisebbednek; ide járulván: a fejfájás, szomj, undor, hányás, nyug-

talanság, a nyavalyának helyéhez s fokához képest kisebb nagyobb mérvben.

Az orbáncz okai különfélék lehetnek: gyomorromlat lúdhús, zsíros eledelek, némelyeknél hal, rák, sat. által; összegyült takony, epe; lelki indulatok; az egész testnek vagy egyes részeknek meghülése; igen meleg fürdők, darázsszurások és más külártalmak; némely nyavalyák helybelikép is okozzák az orbánczot, u. m. a süly, vizkór, köszvény, az aranyér s hószám rendetlenségei, a sebek, sat.

Az orbánczos daganatnak fölüllete néha sima és rajta épen semmi egyenetlenségek sem észleltenek. Ez többnyire izzadás és a felbörnek lehámlása által eloszlik. Ha az orbáncz megtörésével beköszönő bőrhámlás meghűtés által megakadályoztatik, akkor vizkóros daganattá változik. Ezen orbáncz igen szállékony: magától, vagy rossz gyógyítás következtében, meghülés után, indulatok által a test fölületéről eltűnik és agygyuladást, dühödést, rángást, gutaütést sat. okoz.

A mi a gyógyítást illeti, ezt mindenkor az előbb említett okokhoz alkalmaztassuk. Így ha zsíros eledelek, vagy epe, összegyült takony sat. okozzák az orbánczot, fölkeresvén a gyomorbajokat, ott ezen okokhoz képest találhatunk gyógyszereket sat.

Az egyszerű **sima orbáncz** ellen, félretevén minden egyéb külszereket, egyedül a légnek és a hidegnek elhárítása és a bőr-kigőzölgésnek fenntartása kedvéért — könnyü fehér ruhával takarjuk be a beteg részt, — e következő hatalmas gyógyszert adván be:

Belladonna, melynek a bőrbetegségekbeni különös hatáskörét illő alkalommal mindenkor tapasztalhatni. Ennek használata mellett sokkal rövidebb idő alatt gyógyul a beteg, mint máskép gyógyulna; — elháríttatnak több más bajok, melyek e betegséggel járnak szoknak, u. m. agygyuladás sat. A *belladonnához* hasonló az *apis*.

Aconitum, a *belladonna* előtt adandó azon esetre, ha a jelenlevő láz nagy forrósággal, nagy szomjjal tüntetné ki magát. Ebből adjunk minden órában három golyócskát

egy ujjnyi vízben; bő izzadást tapasztalván egy-két bevétel után, adjunk *belladonnát*.

Bryonia, ha az orbáncz a csuklókat vagy ezek körül lévő részeket lepi meg; ha mozgás által különösen nőnek a fájdalmak; csak akkor adandó, ha tán a *belladonna* várákozásunknak meg nem felelne.

Pulsatilla, talán csak akkor használna inkább mint a *belladonna*: ha az orbáncz egyik részről a másik részre szökik; vagy ha fülgyuladással van összekötve; de ily esetben is hatalmas a *belladonna*, és csak ennek sikertelen használata után adassék a *pulsatilla*.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden órában egy kanállal; bő izzadás után minden három órában.

Néha az orbáncz fölületén hólyagocskák emelkednek, hasonlók azokhoz, melyeket a hólyaghúzókok okoznak; ezek legközönségesebben az arczon fordulnak elő és éles sárgás nedvet foglalnak magukban, viszketést, égetést okoznak, hamar felfakadnak és vastag varral fedetnek be, mely alatt, midőn leesik, az egészséges bőr mutatja magát, vagy fölületes genyedést vehetni észre. — Ezen hólyagos orbáncz néha a has, gyomor táját öv gyanánt veszi körül. Közönségesen előbb világos vörös, gyuladt, illetésre érzékeny a beteg rész, azután jelennek meg a hólyagok, melyek felfakadván, varakat képeznek, melyek alatt fölületes genyedés támad.

Ezen hólyagos orbáncz gyógyítására majd mindenkor elegendő a *rhus*. — Ezen gyógyszer még akkor is megfelelő várákozásunknak, midőn agygyuladással van összekötve ezen orbáncz. Ily esetben mindazáltal szükséges néha a *belladonna* is.

A *hepar sulphuris* azon esetre adathatik, ha a *rhus* javulást okozván, a genyedés egészen meg nem szünnék.

E gyógyszerek úgy veendők, mint előbb említém.

Ha ideglázzal jár az orbáncz, nézzük az ideg-lázat, vagy ha rothasztó-lázzal, akkor ezt.

A csecsemők orbánczáról más helyen. Visszaütődött orbáncz után szintén a fennemlitett szerek hasznosak.

C s ú z.

(Rheumatismus.)

A csúznak közönséges tulajdonságai ezek: szaggató, fúró, feszítő, szúró fájdalom, oly érzéssel, mintha a szenvedő részt környező lég mozogna; ezen fájdalom bizonyos vagy bizonytalan időre sokszor hirtelen enged, vagy nagyobbodik; kisebbedik többnyire ágymelegség által; hideg által pedig és némelykor csekélyebb illetésre vagy mozgásra növekszik. Minemiségére nézve különbözik a fájdalom, a mint t. i. különféle részt foglal el. Így, a fejben nyomó, metsző, szaggató a fájdalom, nagy nyugtalan-sággal, álmatlansággal, sőt néha félrebeszéléssel összekötve; — a nyaktőben és a háton feszítő; — a mellen szúró és a szabad légzést megakadályoztató; — a hasban metsző, égető; — a végtagokban tompa, vagy némelykor éles. A daganat és vörösség csekély. A melegség a szenvedő részben vagy rendes, vagy csekélyebb mint egészséges állapotban, vagy nagyobb, noha inkább hidegről panaszkodik ekkor is a beteg és csak az orvos tapintó keze érzi a meleget. A szenvedő résznek munkálata, mozgása meg van gátolva. A nyavalya nem ostromolja állandóan egyedül csak egy részét a testnek, hanem majd a közel-, majd a távollevő részekre is átugrik. Csúz ellen ezen gyógyszerek használnak:

Bryonia, ha a fájdalom szaggató, feszítő, szúró, vörös, fényes, meleg daganattal és feszülés-érzéssel összekötve; ha mozgás által különösen növekszik, néha oly érzéssel, mintha a hus elvált volna a csonttól; ha ily szenvedésben részesül a test bármelyik része, de kivált a fej, éjjel különösen.

Rhus, ha a fájdalom feszítő, szaggató; nagyobb nyugodt állapotban; nagyobb, ha ülésből vagy fekvésből kel fel a beteg, mint mozgásban; nagyobb, mihelyt hivesebb lég éri a beteg részt; ha a szenvedő részben, mely dagadt és vörös, zsibbadást, érintés által pedig szúrást érez a beteg.

Nux vomica, ha a beteg húzó fájdalmat érez és szenvedő részét, például fejét nem bírja mozdítani, leginkább éjszakán. — Ha a test bizonyos részében létező csúzos fájdalmak éjjel nagyobbak, ágyi meleg által növekednek, daczára az izzadásnak nem enyhülnek, főleg a csontokban érezhetők; vagy a fájdalmas részek dagadtak, a daganat fényes vörös: ekkor jó a *mercur*.

Pulsatilla, ha a fájdalom az egyik részről hirtelen a másik részre vándorol; ha este felé éjszakáig nagyobbodik; ha a szenvedő rész dagadt; így különösen ha a beteg nyaka mind a két részről fájdalmasan megdagad, érintés által úgy fáj, mintha csak kelés támadt volna a beteg részen; ha a test bizonyos részének, p. o. a fejnek felét, a testnek jobb vagy bal oldalát foglalja el a fájdalom. Főleg tavaszkor előforduló csúzban hasznos.

Belladonna, ha legkisebb mozgás is legnagyobb fájdalmat okoz; ha a nyak izmai fájdalmasan megdagadván, ugyanazon időben a jobb térdhajlékban is érez fájdalmat a beteg, lábát ki nem nyújthatja, sőt nem is mozdíthatja; minden észrevehető daganat nélkül; ha minden mozgását iszonyu fájás követi; vagy ha nyomó, szaggató fájdalmat mélyen a csontokban érez a beteg; ha a fájdalom éjjel növekszik; ha a fej szenved így, vagy a test bármely része.

Chamomilla, ha szaggatást, zsibbadást érez a beteg, ha a fájdalom leginkább a csuklóokban, inakban, csontokban jön elő; éjjel nagyobbodik; vagy ha a hátgerinczet foglalja el a csúz; ha a keresztcsonttól a czombokig elterjed.

Ezen gyógyszerek legtöbb esetben rövid idő alatt minden fájdalomtól (főleg ha ez nem régi) megszabadítják a szenvedőt, minden kenőcs vagy más külszerek használata nélkül, bő izzadásba hozván a beteget, melyre azonnal javulást érez; ily bő izzadás mellett sem javulván a beteg, adjunk *mercur viv.* *)

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2—3 órában adjunk egy kanállal.

*) A bécsi lipótvárosi kórházban Pr. Arnold ajánlata után csúzos állapotban legjobb sikerrel használtatik a *tartarus em.*, — ugy veendő, mint alább említeni fogom.

A csúz néha csekély, de gyakran nagyobb és gyulasztó jellemű lázzal jár: — **csúzláz** — (Rheumatisches Fieber), mely forrósággal, szomjjal, nem ritkán a tüdőgyulladásnak csekély jelei által tünteti ki magát; a szenvedő rész, ha nem igen mélyen fekszik. vörös, dagadt, munkálatában tökéletesen meg van akadályoztatva; a legcsekélyebb érintést sem szenved; a fájdalom különben is nagy, mely a lázzal együtt éjszakán súlyosodik; a szék rekedt, a vizelet csekély mennyiségű, vörös, lángszínű, későbbben zavaros.

Ily esetben előbb aconitum, minden órában három golyócska egy ujjnyi vízben adandó; bő izzadás után egy-két bevételre adjunk azon szerekből egyet, melyeket csúz ellen ajánlottam.

Ha a csúzzal járó láz ideges jellemű — nézzük az ideglázat; de a csúzzal járó láz rothasztó jellemet is vehet fel, — ekkor nézzük a rothasztó-lázat.

K ö s z v é n y .

(Gicht.)

A köszvény ritkán jelenik meg hirtelen; előjelei közönségesen szabálytalan emésztésre mutatnak; milyenek: a tisztátlan nyelv, kellemetlen szájíz, gyomor-égés, nagyobb étvágy vagy étvágy-hiány, gyomor- vagy hasfeszesség a szelektől, székszorulás vagy hasmenés, aranyeres bajok, vagy az aranyér megszünése, kedvetlenség; és e jelenségek néha hosszabb időig eltartanak. Közeledvén e baj fejlődésének ideje, a beteg viszketést, feszülést és oly érzést tapasztal tagjaiban, mint mikor hives szelecske éri a testet, a tenyereken repedések támadnak, sőt mézforma anyag fedi be e részeket. Midőn pedig a köszvény már egészen kifejlődött, általánosan éjjel szaggaató, égető, furó fájdalmat érez a beteg, e mellett borzadozás, utána száraz forróság áll be. A beteg tag orbáncz gyanánt megpirosodik, megdagad, mozgathatósága megakadályoztatik. Ekkép növekszik anyavalya több napig, míg végre szerencsés körülmények közt a rendes emésztés beköszön-

tésével egészen elenyészik; de ha örökségi hajlama van a betegnek a köszvényre, ez ismét visszatér és pedig, ha czélszerűleg nem gyógyíttatik, mindig gyakrabban. Többszöri recidivák után a szenvedő tagok megmerevednek, megkeményednek, köszvényes csomók, csontdaganatok támadnak; sokszor ismét chronicus bőr-kütegekbe, aranyeres betegségbe sat. megyen át e kínos nyavalya.

Valamint az idült (chronicus) csúzt, ugy az időszakonkint megjelenő köszvényt hosszabb idő alatt ugyan, de sikerrel gyógyíthatjuk a „csúznál“ említett szerekkel; ha azonban ezek gyökeres gyógyítást nem eszközölnének, válaszszunk e következendő szerekből egyet, el nem feledvén, mikép köszvény ellen is, ha az időszakonkint, különösen ősszel vagy tavasszal gyulasztó lázzal lép fel, mindenkor előbb *aconitum*-ot kell beadni minden két órában; ha pedig a láz ideges vagy epés lenne, az ezek ellen felhozott szereket kell használni; — figyelmeztvén egyszersmind a köszvény okaira, mely nem egyedül csak meghűléstől, hanem más okokból is származik. Így, ha gazdag. tétlen életmód, zsíros eledellekkel visszaélés okozza a bajt: *antimonium, pulsat.*: — szeszes italok után *nux v, sulphur*; — sör után: *rhus*; — harag után: *bryonia, nux*; — visszaütődött izzadás, aranyér után: *sulphur, pulsat., nux v., bellad., bryonia, rhus*; — önfertőztetés, nemző ösztönneli visszaélés után: *china, ac. phosphor.* választandók. Legyünk tekintettel a test szenvedő részeire, a fájdalomak minőségére nézve is, valljon a kar, láb, kéz sat. szaggató, szuró, égető sat. fájdalmakban szenvednek-e; és ezekhez képest válaszszunk vagy a már leirt, vagy a leírandó orvosságok közül olyant, mely a jelenlevő körülményeknek leginkább megfelel. Legkönnyebben gyógyítható a láb-, nehezebben a térd-, kéz-, könyök-köszvény; a csipe- és gerincz-köszvény legmakacsabb. Nézzük át figyelemmel a gyógyszereket:

Sulphur, ha szeszes italok, vagy meghűlés okozák a köszvényt; ha vállai, karjai, kezei, lábai izmaiban szaggató szúrást érez a beteg; ha igen érzékeny a hideg, lég-huzam iránt; fájdalmai az időváltozásokra és inkább nyugalomban mint mozgásban növekszenek, kivált éjjel meleg

ágyban; ha ezen részek vagy a térd megdagadnak, megmerevednek, a daganat fényes és fájdalmas.

Calcarea carb., ha szintén szeszies italok vagy meghűlés következtében támadt a köszvény, a kezek ujjait meggörbíti, azok csuklóiban csomókat hoz elő; ha a térd megmerevül, kivált pedig akkor hasznos, ha vízben hüté meg magát a beteg.

Lycopodium, ha az arcz jobb oldala szenved; ha az ujjak, a térd megdagadnak és megmerevednek; a daganat vörös; a fájdalmak estefelé, éjjel nagyobbak; ha a szenvedő tagok görbén huzódnak össze; — köszvényes csomók jelenlétében is enyhít és gyógyít szerencsésen kivált olyanokat, kik hajlandók a meghűlésre.

Thuja, ha leginkább a test bal oldalát foglalják el a fájdalmak; ha a szaggató s egyszersmind kopogó fájdalmak a vállaktól az ujj-hegyekig terjednek; érezhetők néha csak a karokban, melyek midőn leeresztetnek, jobban fájnak; ha az ujjak hegyei elhálnak; ha mindezen részek megdagadnak, vörösek; ha mozgás által a fájdalmak némileg enyhülnek.

China, ha önfertőztetés-, nemi ösztönneli visszaélésnek okozata, vagy ha gyengeségen alapult a köszvény, mely a karok, kezek, ujjak izmaiban és csontjaiban, vagy a térdben fájdalmas daganatot idéz elő, mely érintésre nagyobb.

Ac.phosphor. szintén önfertőztetés, paráználkodás-szülte köszvény ellen, főleg ha a fájdalmak a csípekben, innét lefelé huzódnán, a czombokban fészkelnek; nyugodt állapotban erősebbek; enyhülnek mozgás által. Bú, gond után fejlődött köszvény után is helyén leend; de ily körülményekben a *staphysagria*-t sem hagyhatom ki, különösen ha a beteg akkor érez leginkább szaggatást, midőn ül; és a fájdalom székhelye a csipe, vagy a térd; köszvényes csomók jelenlétében is folytathatjuk annak beadását.

Mercurius viv. ha gyógyyszer bevétele előtt is már sokat izzadott a köszvényes enyhülés nélkül; ha alig tűrheti az ágy-meleget; ha egyoldali fejszaggatás kinozza, mely nyakig terjed és a fogakban is érezhető; ha fájdalmas karjai dagadtak, vörösek és melegek, vagy ha

esontjaiban dühöng a fájdalom, éjjel főképp és szenvedő részeiben hidegséget érez a beteg.

Ledum, ha válláiban, könyökeiben mozgás által növekszik a köszvényes fájdalom; ha a czomb, láb, ennek nagy ujja vagy a térd van megdagadva; ha kezén csomók támadnak; az ágy melege majd el nem tűrhető. Könyök-köszvény ellen jó a *spigelia* is.

Colchicum; kivált ha gastricus bántalmakkal van összekötve a köszvény; ha többnyire bal oldalon jelenik meg, vagy leginkább a csuklókban; ha izmaiban viszkető, húzó, szaggató fájdalmat érez a beteg, mely este majd elviselhetlen és egész éjjel tart; ha a köszvény közönségesen öszkor lepi meg az arra hajlandót.

Sabina, ha a csipeben központosulnak a fájdalmak, innét a czombig terjednek, lépdeléskor igen élénkek. Használ, ha a kéz-csuklóban támad daganat; főleg nőknek ajánlható.

Colocynthis is a most említett esetben jó, azonfölül ha a keresztcsontban létezik a köszvény; a fájdalom legkisebb mozgásra vagy köhentésre nagyobbodik, hascsikarással, lágyék-szűrással van összekötve; járás alkalmával sántikál a beteg oly érzés mellett, mintha izmai rövidebbek lennének; ha egyes tagjai összezsugorodnak, meggörcsülnek; ha a térd megmerevül. A tagok összezsugorodása, a csipe-, térd-köszvény ellen hathatós a *graphites* is.

Arsenicum, ha szeszes italok vagy nagy meghűlés szüleménye a köszvény; a kiállhatlan, égető fájdalmak nagy nyugtalansággal párosulnak, mozgás által egykeveset enyhülnek, azért kénytelen a szenvedő tagjait gyakran mozgatni; ha fekete himlő-féle küteg ütődik ki testén; ha vízkór mutatkoznék.

Antimonium, ha gazdag életmód okozza a köszvényt, de itt a *pulsat.*, *sulphur* is igénybe vehetők. — Köszvény ellen a „csúznál“ előbb leirt *bryonia*, *nux*, *pulsat.*, *bellad.*, *rhus* — mint mondám — szintén tekintetbe veendők.

Ha a beteg *farába* veszi magát a köszvény (Hüftgicht, — *ischias*), ekkor körülmények szerint különösen működendnek a: *rhus*, *causticum*, *colocynthis*, *nux vom.*; a jelenlevő tünetmák szerint választandók és ugy veen-

dők, mint most említém. — Ha egyes tagokban megszűn-
vén a köszvény, innét a test más részére teszi le magát,
— ezen letételes köszvény (gichtische Metastasen) ellen
hasznosak az *aconit*, *nux vom.*, *pulsatilla*, *sulphur*; körülmé-
nyek szerint gyakrabban, ritkábban veendők.

*A választott szerből 5 golyócskát tiz evőkanálnyi vízben
felolvasztván, abból adjunk be nagy fájdalmakban minden 2—
3 órában; izzadást, enyhülést látván, ritkábban egy kanállal.
Ha már a fájdalmak elmúltak, a köszvény gyökeres kiirtására
csak minden negyedik, ötödik nap veendő az orvosság. De
midőn az acutus csúz egy pár nap alatt gyógyítható,—
akkor a chronicus csúz és köszvény gyógyítására több
hét kivántatik, daczára a folytonos izzadásnak.*

Elmulván egészen a baj, az arra hajlandó legyen
mértékletes az evésben és ivásban; több növényi mint ál-
lati eledellel éljen; ruházata az időviszonyokhoz legyen
alkalmazva, tekintetbe vévén mindenkor melegségi fokát
a légnak, melyben tartózkodunk; és e szerint most mele-
gebb, most kevésbé meleg ruhát öltvén magunkra, ke-
rülvén az igen meleg öltözetet főleg járás közben; a sza-
bad légbeni testmozgást el ne mulasztja a köszvényes.
Ily módon általában sok bajt kerülendünk el, melyek
gyakran egyedül a tespedő, elkényeztető életmód szüle-
ményei. Övszer gyanánt ajánlom a hidegvizzeli testmo-
zást egészséges állapotban *); ekkép megedzván a meg-

*) Ime — a hidegviz ideája felébreszti bennem általánosan a
fördők ideáját; tehát ezekről kimondom röviden véleményemet.
Megvallom eleve, miként én a hom. gyógyszer hatalmas erejében
bizván, minden betegség elűzésére egyedül h. szereket használok;
de még sem tagadom a fürdők hasznát, sőt ajánlom azokat olya-
noknak, kik e részben velem tanácskoznak, nemcsak azért, mivel
csakugyan pozitív gyógyerővel bírnak a fürdők, hanem mivel tagad-
hatlan egyszersmind azon változásoknak üdvös hatása az emberi
testre, melyekben ily alkalommal a beteg részesül; ilyenek: más ég-
hajlat, más regényes vidék, más életmód, más lelki élvezet sat. De
nem is ellenkezik a homocopathiával a fürdők használata: csak a
gyógyítandó nyavalyák természetéhez elvünk szerint legye-
nek alkalmazva a fürdők; mert fürdés alkalmával a bőr által beszí-
vott ásványos víz bizonyos mennyiségében foglalt gyógyszer adag
sem tér el igen a rendes h. adagtól: miután Young, Mad den

hülésre oly igen hajlandó és érzékeny testet, minden idő-változásra, vagy csekély meghülésre nem térend legalább azonnal oly könnyen vissza az alkalmatlan és fájdalmas nyavalya.

Néha rendkívül élénk nyilalás rohanja meg a keresztet, mely többnyire hirtelen és közönségesen hajolás vagy emelés alkalmával lepi meg az embert, annyira, hogy nem mozdulhat. Ezen keresztnyilalás (Hexenschuss) ellen igen jeles szer az *arnica*, mely rövid idő alatt enyhülést hoz, 2–3 nap alatt gyógyít legtöbb esetben; — ha ez nem használna, hasznos a *rhus*, kivált ha gyakran szok e baj visszatérni; nemkülönben ajánlható a *sulphur*, főkép aranyeréseknek. — *Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk eleinte minden órában egy kanállal; javulást tapasztalván, minden 2–3 órában.*

és több természetbuvár számítása szerint 28° R. fordót $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ óráig használván, a beszívott ásványos mennyisége: 1–2 lat, — az abban létező ásványok összege: egy szemeknek (Gran) mintegy $\frac{1}{10}$ — $\frac{4}{10}$ része, — és így csak parányi azon adag, mely a bőridegekre hat. Már pedig azt *Hahnemann* sem tagadja, hogy a specíficus gyógyszerek külsőleg alkalmazva szintén jótékonyan működhetnek; nem tagadja azt senki, tudván, hogy az idegrendszernek (Nervensystem) ez uton történt érintése által az életerőt úgy lehet segíteni, mint belső orvosságok által.

Elleneink azon ellenvetésére, hogy az ásványos viznek több alkotó része levén, azt elvénél fogva a homoeopatha nem használhatja, — röviden csak ezt válaszolom: igaz, hogy a homoeopatha sohasem kever össze több orvosságot; igaz, hogy helyes elvéhez ragaszkodva, minden egyes bevételre csak egy szert rendel; de azért ezen egy szernek lehet több alkotó része, melyeket a természet egyesített; így a növénynek is több alkotó része van, melyek egyesülve a növényt képezik, melylyel mi szerencsésen gyógyítunk. Ekkép áll a dolog az ásványos vizekre nézve is, melyeknek hasznát ismételve nem tagadom: csak egyénileg a betegséghez legyenek alkalmazva. — *Helgoland* tengeri sat. fordónék használatát magam is ajánlám egyénileg többeknek, kik azokban helyezék bizalmukat: különösen a *helgolandit* nemcsak az ottani egészséges tiszta lég miatt, — hanem mivel a dagály és apály által létrejött hullám-csapás már magában is az egész testre jótékony hatást gyakorol és mivel ezenfőül a tengeri viznek vegyalkat-részeire figyelve, bizonyos, miként egyéni esetekben a tengeri víz üdvös gyogyerővel bír; valamint tagadhatlan, miszerint a szerencsésen választott többi fordóknek is sokan köszönhetik visszanyert egészségüket.

Gyulasztó láz.

(Entzündliches Fieber.)

A gyulasztó láz ritkán jelenik meg magánosan, legközségesebben helybeli gyuladásokkal (p. o. tüdő-gyuladással), az emésztő életművek (organumok) szenvedésével, vagy más egyéb betegségekkel jár. Jelei e következők: az arcnak pirossága, nagyobb melegség, ezután rövid időig tartó láz erős fázással, mely sokszor csak egy ízben rázza meg a testet; ezen fázás után égető, száraz, az egész testben egyaránt elterjedt forróság, mely eleinte a tapintó egészséges ember kezének is kellemetlen, szinte csipős érzést okoz; a vér fölfelé tolul, az arcz vörös, a szemek fényesek és a világosság iránt érzékenyek; a fej fáj, a nyelv vörös, vagy fehéres és kevéssé nedves; a száj és torok száraz, iűnét a nagy szomj, a hideg és savanyús italok utáni epedés; a szájíz, a szaglás megvannak változva; az étvágy hiányzik; — a halántéküteknek erősebb verése; nehéz légzés, csekély és száraz köhögés, szivdobogás; — rendetlen székürüléssel közönségesen kemény vagy rekedt szék; a csekély mennyiséggel és szinte égető fájdalommal kiűritett vizelet lángszinű; az álom nyugtalan, az érzékenyebb egyéneknél és a gyermekeknél leginkább néha félrebeszélés vétetik észre; nem ritkán hányás jelenik meg, de ez nem a gyomor tisztatlanságából következik. Legjelesb tüneményt mutat a vér, mely fölötte vörös, hamar megalszik és vastag sárgás hárttyával fedetik be.

A gyulasztó lázban hathatós gyógyszer minden esetre az *aconitum*, melyből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, eleinte adhatunk minden órában; bő izzadás után minden három órában egy kanállal.

De, a mint mondám, magánosan ritkán jelenik meg a gyulasztó láz, hanem közönségesen helybeli gyuladásokkal, vagy más betegségekkel összekötve; azért ily esetben keressük fel azon betegséget, mely a gyulasztó lázzal együtt jár, és *aconitum* után adjunk oly szert, mely a másik betegséggel leginkább megegyez. Például, midőn a

tüdőgyulladás gyulasztó lázzal jár, ezen láz lecsillapítására adván egy-két adag *aconitum*-ot, keressük fel a tüdőgyuladást és az itt ajánlott szerekből választjuk azon orvosságot, mely a jelenlevő tüdőgyuladáshoz leginkább illik.

Ugyiszinte, ha *aconitum* használata után a gyulasztó láz mellett oly kórjelek is jelennének meg, melyek ideglázra mutatnak; vagy megszünvén a gyulasztó láz, csak az idegláz kórjelei volnának jelen, — ekkor nézzük itt alább az ideglázat és használjuk körülmények szerint az itt leirt gyógyszereket.

Idegláz. *)

(Nerven-Fieber.)

A magános, eredeti idegláz (hagymáz, — typhus) igen ritkán fordul elő, — többnyire más láznak (p. o. epe-, takony-sat. láznak) lefolyása alatt fejlődik ki. Az idegláznak ezen kezdő fejlődését gyanítani lehet, ha az első eredeti betegség (p. o. epe-láz) alatt a külső bőr egész kiterjedésében hirtelen száraz lesz; ha torkában, orrában valami szárazságot érez a beteg; ha nyelve kevésbé nedves; ha a betegnek külső tekintete különösen meg van változva; arca halvány és szinte hosszabbá válik; ha a beteg kevésbé kezd ügyelni minden tárgyra; éjszakán némelykor félrebeszél; nehezen hall, fülei zúgnak, feje szédeleg, főképp midőn az ágyban felül; ha vizelete nem zavaros, hasa felpuffad, ereje csökken.

Tökéletesen kifejlődvén az idegláz, a jelenlevő symptomák sokszor az agy, másszor a has némely organumainak, némelykor pedig kivált a tudónak szenvedő állapotára mutatnak és e szerint első esetben: typhus cerebralis, másodikban t. abdominalis, harmadikban pneumo-typhus nevet visel. Átalában typhus-

*) Egész munkámban a „typhus“ helyett csak azért használtam az „idegláz“ szót, mert ezt már régóta ismeri, ennél fogva ehhez inkább szokott a t. nemorvosi közönség: mely a szavak értelmezésével nem bibelődvén, a dolog mibenlétét akarja tanulmányozni, a végre, hogy szükség esetében gyógyíthasson.

ban a külső érzékek vagy eltompulnak, innét a nehéz hallás, érzéketlenség; — vagy rendkívül izgékonyak, innét a közönséges hang is kellemetlen hatást tesz a betegre; — a lélek munkálataira nézve szintén különös rendtelenségek észlelhetők; a tett kérdésekre vagy nehezen, vagy némi megfontolással felel a beteg, józan ítélete nincsen, félrebeszél és vagy igen jókedvű, vig, vagy szomorú, kétségbeesett; eltompult állapotában pedig csak morog, suttog, kapkod ide s tova a légtelen, némelykor szökni igyekszik és más eféle helytelen cselekedeteket visz végbe; a beteg alig érzi sokszor tulajdon állapotát, azt állítván hogy semmi baja sincs; gyakran természetes kívánságai is elenyésznek, ezelőtti legkedvesebb tárgyaira alig ügyel; italt nem kíván, habár nyelve igen száraz, vagy legnagyobb forróságában is bor és más egyéb szesz itallal kívánja szomját enyhíteni; néha (noha ritkán) irtózik a víztől: hanyat fekve legjobban érzi magát, mely helyzetében vagy nyugodtan marad, vagy nyugtalanság és szorongás közt szüntelen de hasztalan, mozgásokat igyekszik tenni; ha nagynehezen felül vagy feláll, elszedül; ha felülttetik, rendkívül nehéznek tapasztaltatik; nyelvét reszketve nyújtja ki, beszélése akadózó, nehezen érthető, szava gyenge és rekedt (tüdőtyphusban a beteg köhög, mellében fájdalmat érez, légzése rövid és nehéz, véres vagy genyes anyagot köp ki); — az emésztés rendetlen, izetlen felbőfögések, inger az okádásra gyakran mutatkoznak; a has fájdalmas, vagy fájdalom nélkül fel van puffadva; a betegnek hasmenése van, vagy székszorulásban szenved; — vizelete el van nyomva, vagy pedig fel nem tartható a vizezés; — a beteg arcza halvány, összeesett; szemei bágyadtak, könnyezők és közönséges elevenségöktől meg vannak fosztva; az orrlyukak mintha füsttel vagy korommal volnának behintve; a külbőr vagy állandóan száraz, vagy hideg, tapadékony izzadsággal van fedve; némelykor mind a nyavalyának kezdetén, mind későbbben kütegek, ugymint: kásahimlő, petécsék jelennek meg.

Ha a most leirt kórjeleket figyelemmel olvastuk át, könnyen átláthatjuk: hogy némely kórjelek a betegnek

rendkívül érzékeny és izgékony, mások ismét eltompult állapotára mutatnak. Innét — az idegláznak e két módosítása igen fontos ugyan, mindazáltal typhus lefolyása alatt a symptómák gyakran váltják fel egymást, és e láznak egyik neme lassankint a másikba átmenyen.

Rendkívüli — exaltált — érzékenységgel járó idegláz jelei ezek: a világosságnak kerülése; szemek fényessége; a fülek nagy érzékenysége, fülzúgás, erős fejfájás, nyugtalan álm, nagy ijedéssel járó felébredés, erős és gyakran dühös félrebeszélés; nagy nyugtalanság, mely miatt a beteg szüntelen változtatja helyzetét; nagy hajlam az indulatokra, főképen haragra, szomorúságra; a test melegsége, ennek gyakori változása; reszketés, görcsök, rángások, csuklás sat. — Ily állapotban ezek a gyógyszerek:

Belladonna, ha iszonyu fejfájást, szúrást érez a beteg; az erek duzzadtak; ha a beteg szemei vörösek; szemei előtt szikrákat, fekete foltokat lát; ha fülei zúgnak; a vér a fej felé tolul; a beteg félrebeszél, dühöng; — **agy-typhusban** és görcsök jelenlétében is ajánlható.

Bryonia, ha szintén a fej felé tódult vérnek jelenségei látszanak; az iszonyú fejfájás inkább kopogó, szaggató; ha egyszermind több körjelek rendetlen emésztésre mutatnak; ha a beteg félrebeszél, de nem annyira dühöng; ha a görcsök inkább a gyomorban, belekben, főképen a végbélben mutatkoznak és onnét szorulása van a betegnek; ha a beteg állapota éjjel vagy este rosszabb, ha a csuklóknál fájdalmas szúrásokat érez, melyek minden mozgulat által növekszenek. — Ha reggel felé van rosszabbul a szenvedő: *nux vom*.

Rhus, ha erős, azelőtt mindig egészséges egyéneket rögtön lepett meg e láz; ha annak lefolyása heves, néhány nap alatt kifejlődésének legmagasb fokát éri; ha a beteg fájdalmakról panaszkodik, melyek tagjait ostromlják és élénk csúzos fájdalmakhoz hasonlóak; ha vértolulása van, feje zúg, arcza meleg, piros, szemei fényesek, szomja nagy; ha szokatlan érzékenységet árul el külső zörej, beszéd, világosság iránt, később azonban ezen érzékenysége eltompul és a beteg semmiről sem panaszkodik; ha gondol-

kodó tehetsége már betegsége elején elnehezedett, ezt érez-
 vén, összeszedi minden erejét, hogy a tett kérdésekre fe-
 lelhessen, és ekkor hevesen felel, később azonban ezen tö-
 rekvése mellett is most helyesen, majd ismét zavartan vá-
 laszol, mely zavart állapota mindinkább növekszik; a be-
 teg többnyire félrebeszél kivált éjszakán át, sokszor ma-
 gában morog; ha épen semmi álma sincsen, és ha néhány
 percze elalszik is, szorongó álmái miatt csakhamar ismét
 fölébred; ha kül-bőre száraz és forró, melyen néha küte-
 gek támadnak; étvágya semmi; eleinte szorulásban szen-
 ved, később azonban hasmenése van; melle szorult, annak
 oldalaiban neha szúrást érez görcsös köhögéssel, légzése
 szorongó.

Acid. phosphoricum a most leirt *rhus* symptómaival
 sokban megegyez, azzal a különbséggel, hogy az *ac. phosph.*
 hatásköre a beteg eltompult állapotán felel meg inkább.
 A láz lefolyása alatt ugyanis, habár a beteg néha fel van
 izgatva, ezen ingerültsége csak rövid időig tart, nem any-
 nyira heves, mely után folytonos eltompult (torpid) álla-
 potba esik; azonfölül, midőn a *rhus* fiatalabbak szere, kik
 sokszor rögtön lepetnek meg typhus által, — akkor az *ac.*
phosph. inkább korosabbak orvossága, kiknél e láz hosz-
 szabb időig tartott előzmények után fejlődött ki. Helyén
 leend az *ac. phosph.*, ha a beteg igen erőtlen, ágyában alig
 mozdulhat és azért nyugodtan fekszik; ha forrósága nin-
 csen, vagy testének egyes részeiben p. o. fejében érez me-
 leget, midőn tagjai hidegek; ha a beteg egészen el van ká-
 bulva, félrebeszélése nem heves, csak magában morog; a
 tett kérdésekre alig felel nagynehezen és ismét előbbi
 apathiájába visszaesik; ha kül-bőre, elvesztvén élénksé-
 gét, — fonyadt; arcza beesett; orravége hegyes; étvágya
 nincs; székletétele gyakori és sokszor tudta nélkül vannak
 ürülései; melle hörög. — A *rhus* tehát a typhusnak in-
 kább exaltált — az *ac. phosph.* ismét annak inkább
 torpid nemében, és mindakettő typhus abdominalis-ban
 ajánlható.

Arsenicum, a betegnek gyenge, igen nyugtalan és szo-
 rongó állapotában hasznos, ha egyszersmind forrósága
 égető, szomja olthatlan; ha félrebeszél, szorongó phanta-

siái által szünet nélkül kinoztatva; ha arczában rángások jelennek meg; ha gyakori vérfolyása van; ha kül-bőrét kütég fedi; étvágya nincs; nyelve igen száraz mint a fa és e miatt beszéde érthetlen; hasa puffadt; ha öntudatát egészen vesztve, vizenyős, véres székürülései is tudta nélkül történnek, holott vizelése sokszor rekedt; melle hörög, sipol; a betegnek rögtön elsoványodott tekintete meglepő.

Carbo veget., ha az arsenicum nem használ, néha reményen fölül ragadja ki a már közelálló halálveszedelemből a beteget akkor is, midőn majd minden ereje kimerült; egészen torpid állapotban van, életének végperceihez látszik közelegni a szenvedő.

Stramonium, ha az izmokban, különösen pedig az arcz izmaiban jönnek elő a görcsök; ha a görcsök által a száj félre van húzva, a szemek felforgatva; ha ivás, de főképp csuklás alatt a nyeldeklő is részeseül e görcsökben; ha a betegnek minden tagja reszket, sőt még nyelve is, a midőn ezt kinyújtja; ha félrebeszél, dühös; vizelete megreked.

Hyosciamus, ha a beteg szünet nélkül magánkívül beszél; kapkod a levegőben; ha mind a felső mind az alsó végtagokban görcsöket kap, nyelése is nehéz; keveset vizelet; de ha tudta nélkül végzi mind nagyobb mind kisebb szükségét is, helyén leend ezen gyógyyszer.

Phosphorus, ha a beteg igen erőtlen; ébren is eszén kívül van; szája száraz, nyelve nehéz, melle szorult, hasa puffadt; álmában nyög; gyakori székürülései vannak; ha kütégek (Ausschläge) jelennek meg.

A tüdő-typhusban, melynek symptómáit mindjárt eleinte említettem, szintén hasznos a *phosphor* mindaddig, míg az említett symptómákhoz, mellszorongás, mellhörgés, nehéz, meggátolt kiköpés sat. nem csatlakoznak; mert ekkor már a bekövetkezett tüdő-hűdés (Lungenlähmung) miatt reményünk nem lehet. Ily esetben *phosphor* mellett megkísérhetjük a *tartarus em.* is, beadván minden $\frac{1}{2}$ — 1 órában szokott mód szerint.

Eltompult érzékenységgel járó idegláznak ezek a körjelei: a legerősebb befolyások is alig hatnak a betegre;

helyzetében, ha még oly alkalmatlan lenne is, mozdulatlan marad a beteg; mindenek iránt részvétlen; nem érez fájdalmat, sem pedig más kedvetlenséget és azért nem is véli magát betegnek; a külső érzékek igen eltompultak, azért nehezen lát, nehezen hall a beteg; semmi ételnek vagy itálnak valódi ízét nem érzi; elkábult állapotában sokat alszik és sokszor mély álomba merül; a szék- és vizeletürülések tudta és akarata ellen történnek, vagy elnyomva maradnak. — Ily esetben ezek az orvosszerek:

Opium, ha a beteg minden beszélés nélkül mozdulatlan fekszik; szemei félig nyitva állanak; légzése hörgéssel van összekötve és mély álomba merül a szenvedő.

Arnica, ha a beteg úgy fekszik, mint a ki fejére kapott nagy ütés következtében eszméletlenül rogyott össze, anélkül hogy mozdulna, vagy beszélne. — Eszereken kívül, körülmények szerint, hasznosak itt az: *acid. phosph.* — *arsenic.* — *carbo v.*

Hyosciamus, stramonium is hasznosak, ha a test mozdulatlan állapotához görcsök járulnak.

Ha a gyomor-, epe-, takony-, gyulasztó-láz lefolyása alatt ideges kórjelek mutatkoznak, használjuk azon szereket, melyeket ezen betegségeknél előhoztam; de ha már ezek sem izzadást sem javulást nem hoznának elő, és az idegláz fokonkint jobban fejlődnek ki: ekkor keressünk a most leirt idegláznál oly szert, mely a beteg jelen állapotával leginkább megegyez.

Különösen ajánlom idegláz ellen az előbb említett: *ac phosphor.*, *rhus*, *arsenicum*-ot, mind tulajdon tapasztalásom, mind a bécsi kórházak adatai után. E szerek által igen nagy valószínűséggel gyógyíttatnak a betegek, — melyekből 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2 – 3 órában 1 kanállal.

Igen is — gyógymódunk itt is biztosabb, mit azon körülmény is igazol, hogy a régi iskolához tartozók közül némelyek legezészerűbbnek tartják e kórnak gyógyítását egészen a természet erejére hagyni, mely által többen gyógyulnak, mint szereik alkalmazása által. Nálunk kevés kivétellel közönségesen tiz, makacs esetekben husz nap alatt veszedelmen túl tétetik a halállal küzdő; de még ekkor

csak a folytonos ápolás mentheti meg életét. Egy felindulás, diaeteticus hiba, de kivált véletlen meghűlés újra a kétségbeesés örvényébe taszítja a már majdnem megmenekült szenvedőt. Azért általában ily súlyos betegeknek sohase engedem meg a fehérruha változtatását mindaddig, míg veszedelmesen túl nincsenek és ekkor is legnagyobb óvatossággal, előbb jól fölmelegítve, válthat tiszta inget reconvalescensem. Megjegyzem még itt, miszerint bő izzadást tapasztalván, vagy ha nem is igen izzad a beteg, de nem súlyosbul állapot, ok nélkül ne változtassuk az orvosságot; és hogy izzadás előidézésére szokottnál melegebb takarót ne használjunk. — Hu f e l a n d szerint az ideglázban jó jel a nehézhallás; — de ennél jobb jel: a r e n d e s n y u g o d t á l o m, azaz ha félrebeszélés, fölbredezés nélkül kezd aludni a beteg folytonosan egy-két óráig, oly csendesen, mint már több nap óta nem aludt, a mikor is rendes bevévés miatt nem szabad őt fölkelteni. — Eltűnően a typhus minden symptómája, ne adjunk többé orvosságot, hanem megjövén étvágya a betegnek, egy-két nap csak levesből álló, később ezélszerű tápláltságáról gondoskodjunk, miután betegsége alatt sok tápláló anyagától fosztatott meg; e czélra szükségesek a tápláló eledelek, gyengébb husneműek, sőt a jó asztali bor sem árthat kivált azoknak, kik láz alatt torpid állapotban valának; ilyenkor már a szoros diaeta csak hátráltatja a reconvalescens felüdülését. Ha azonban a beteg rendes jó álma még vissza nem tért — mi az elgyengült test erősítésére leghatalmasb eszköz, — ekkor jót teend a *cofea*, melyből beadhatunk reggel, este három golyócskát; hasznos a *sulphuris*, ha tán bizonyos lappangó dyscrasia gátolja a reconvalescens haladását.

A lappangó idegláz (schleichendes Nervenfieber) gyakran következménye, vagy folytatása a forró vagy inkább idegláznak; csak lassankint fejlődik, növekszik és hónapokig huzódhatik; — máskor ismét fejlődésének okai: a túlfeszített testi lelki erő; marczangoló lelki szenvedések; sok vér s nedvek vesztese; kicsapongó életmód. Kórjelei: gyenge, sebes, de változó érverés; többszöri borzongatás és inkább hideg- mint melegség; változó rossz kedv,

kivált éhgyomorra, midőn láza miatt rosszabbul érzi magát a beteg; több vidorság, nagyobb szivesség evés után. (E lázat különböztessük meg a sorvasztó — *hecticalis* — láztól, mely utóbbi helybeli bajhoz van kötve.)

A gyógyszerek: *ac. phosphor.*, ha sorscsapások által levert lelki állapot okozta e nyavalyát. Ezzel jó az *arsenicum* felváltva; de ekkor minden bevétel után tisztára mosattassék mindenkor a pohár, melyben az orvosság csináltatott.

Cocculus, jeles szer oly esetben, midőn gyakori lélek-rázó mérgelődés hozta elő a nyavalyát; a beteg arczát többször napjában átfutó hőség gyújtja ki; este kezei forrók, egész teste szárazmeleg, aludni nem tud; nappal gyakran érez borzongatást nagy gyengeséggel, mely miatt le kell feküdnie és ekkor ingerült, haragra igen hajlandó a beteg.

Veratrum, ajánlja magát, midőn ezen betegségnek általános kórjelei között kitünő a hidegizzadás, mi legalább is a homlokon észrevehető.

Ezen szerekből három golyócskát két evőkanálnyi vízben felolvasztva, adhatunk minden öt órában.

R o t h a s z t ó l á z .

(Faulfieber)

Ritkán fordul elő magánosan a rothasztó láz, hanem közönségesen más nyavalya lefolyása alatt fejlődik ki. — Ha eredetikép jelenik meg, ezt némely előjelek bélyegzik, ilyenek: az egész test lomhasága, a tagok nehézsége, a fej kábultsága, fájása, nyugtalan álm, étvágytalanság, a gyomornak nehézsége, kellemetlen, szinte rothadt szájjiz, felbőfögések, inger a hányásra, hol forróság, hol fázás.

Maga a rothasztó láz fázással kezdődik; de ez nem sok időig tartván, forróságba megy át, mely itt nagyobb szokott lenni, mint a gyulasztó lázban és a tapintó kéznek is kellemetlen, némi szúrás- vagy csipéshez hasonló érzést okozván; a beteg igen gyenge; minden iránt részvétlen; érzései eltompulnak; szinte irtózik mindenféle cledeltől;

szájize rothadt; a külbőr némelykor a nyavalya kezdetén száraz, nemsokára megnedvesül és ros szagu olajos izzadsággal van fedve; a szomj néha csekély, a nyelv szárazsággal és a forrósággal meg nem egyező, némelykor pedig elolthatlan; ide járulnak még az: orrvérfolyás, vérköpés, vérhányás, vérhas; néha a vizelet és izzadság is (noha igen ritkán) véres színű, vagy a nedvek megromlásának legnagyobb fokán a szemekből, fülekből és a végbélnyílásból is vér csepeg; korábban vagy későbbben a betegség lefolyása alatt különféle színű, azaz: halavány, világosvörös, sötét-kék, néha fekete foltok (petécsék) jelennek meg a külbőrön. Ezek sem viszketetet, sem fájdalmat, sem más alkalmatlanságot nem okoznak s oly nagyságuk, mint a balhacsipés-okozta kis folt, némelykor nagyobbak, sokszor a bőrbe mélyen behatnak, feketék; meg szoknak jelenni leginkább a nyakon, mellen, a karok és lábszárak belső színén, a hátgerinczen, sőt, ha igen szaporodnak, az állkapcsen, a fülek mögött és a felső szemhéjakon is. De nem minden rothasztó láznál jelennek meg a petécsék, és ezek nem tartoznak ezen betegség állandó kórjeleihez; lehet a rothasztó láz petécsék nélkül, — és megjelenhetnek a petécsék más jellemű lázakban is; ugyanezt kell érteni a kása-himlőkről, szájhólyagcsákról sat. A rothasztó láz nagyobb fokán az izzadság némelykor szinte olajos, zsíros, kellemetlen, bűdös, dögszagu, mely semmi könnyebbülést sem, sőt gyengülést okoz; a vizelet mindig zavaros, sűrű és bűdös, nem ritkán barnás színű, vagy egészen fekete és hamar átmege rothadásba; a szék eleinte rekedt, később makacs hasmenés is jelenik meg, mely vizenyős, feketés, közönségesen dögszagu, és a nyavalya nagyobb fokán a beteg tudta és akarata nélkül jön elő; ritkábban sárgás, barnás és feketés anyagot hány ki a beteg. Ezen nyavalyában bűdös a lég is, mely a beteget környezi, a belekben összegyűlt szelek dobformára felpuffasztják a hast; a nyelv eleinte nedves, később száraz, barnás, feketés, reszkető és fölcserpedzett, azt a beteg akarata szerint gyakran ki nem nyujthatja; az ajkak, a fogak és az egész szájüreg némi barna vagy feketés mosokkal vannak fedve; a nyelés nehéz, néha fájdalmas; a

szemek vörösek, néha olyanok, mintha porral volnának behintve; a tekintet bágyadt, a szemszögletek mocskos nyálkával látszanak megtelve; a fülek zúgnak; a hallás gyenge, vagy tökéletes siketség van jelen; és a rendes hallás sokszor csak a lábadozás időszakában, sokszor pedig akkor sem tér vissza; az orrlyukak szinte kormosoknak látszanak. — A rothasztó láz nagyobb fokát ideges kórjelek is követik, u. m. lassu, morgó, ritkán dühös félrebeszélés, reszketés, görcsök, rángások, kapkodások a légben, ájulások; továbbá a test felső része a lábak felé rogy, végtére elmaradnak az érverések, — a test hideg.

Miután a rothasztó láz többnyire más betegségek lefolyása alatt fejlődik ki, fölkeresvén az eredeti nyavalyát (legyen az például epeláz) és ezt czélszerűleg orvosolván, a rothasztó láznak további kifejlődését is szerencsésen gátolhatjuk. — Kifejlődvén a rothasztó láz, az elleni szerek e következők:

Arsenicum, főszer akkor, ha nagy nyugtalanságot, szorongásokat érez a beteg; forrósága égető; ha szájában hólyagesák, testén petécsék támadnak; ha egyszerűsmind gyengítő izzadások, hasmenések jelennek meg.

Opium, a beteg eltompult állapotában jó, ha egyszerűsmind székszorulásban szenved.

Rhus és *belladonna*. ha ezen betegség inkább ideges jellemet visel (nézzük az ideglázat ily esetben).

Nux vomica, ha a gyomor- és epelázra mutató kórjelek szembetűnők (egyébiránt itt is nézzük a gyomor-, epe-, vagy más lázat, melylyel a rothasztó láz van összekötve).

China, ajánlható a betegség kezdetén, különösen ha nagy gyengeség, vérfolyások voksolnak rá.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 3—5 órában egy kanállal.

A rothasztó láz lefolyása alatt, szintugy a lábadozás időszakában figyeljünk azokra, miket az „idegláznál” mondottam.

Sárgaláz. *)

(Epehagymáz — Gelbes Fieber.)

Dr Goding 1852. évtől figyelemmel kísért tapasztalása után, a sárgaláznak kitünő kórjelei e következendők valának: legtöbb esetben rögtön lépett föl e nyavalya; néha ennek kitörését gyengeség, roszullét érzete előzte meg; kezdődött majd erős, majd gyengébb, állandó borzadozással; gyakran hosszabb időig tartó, fogvaczogásig gyötrő hideggel, arczsápadtsággal, ájulás érzetével; máskor a hideget rögtön váltá fel a forróság: néha ismét alig érezhető hideg után azonnal száraz forróság köszöntött be. Az égető forróság fölléptével száraz lett az egész bőr; a beteg iszonyu fejfájást érzett különösen homloka táján és a szemgödörben; szemei oly érzésben részesültek, mintha homokkal voltak volna behintve, nem tűrték a világosságot; arca kipirosodott; végtagjaiban nagyobb kisebb fájdalmat érzett, mely az egész hátgerinczet sem kímélte, azért is minden mozdulata keserves volt a betegnek; érverése sebes, ritkán 120 ütésen alól. A betegség növekedésével a beteg meredt szemei még inkább megvörösödtek, fénylettek; szomja nőtt; belső szorongása nagyobbodott; ezekhez néha félrebeszélés is járult; sok esetben a beteg bőre, szemei sárgák lettek átfutólag, de állandólag is; midőn egyes betegeknel skarlátféle kütég mutatkozott. A beteg nyelve eleinte alig változott, csak néha

*) Igen jeles orvosok: dr Bene, Jackson, Frank, legujabban (1854.) Jörg sat. leirták e betegséget, ellene gyógyszereket is ajánlván; de miután az általok ajánlott gyógymód mellett a betegeknek alig egy harmadrésze nyeri vissza egészségét, — elvünk után pedig száz közül csak 5 — 7 hal meg (Fr. Bene: Elem. Med. pract. Tom. 1. Pestini 1833. 221 lap — és H. Ztg. 1853. Nro 20, 310 lap.); leirom e betegséget úgy, mint dr Goding amerikai orvos a „Journal Op Homoeop.“ philadelphiai lapban legutóbbi tapasztalásai után lerajzolja; megemlítvén egyzersmind a gyógyszereket, melyeket dr Goding kedvező sikerrel használt és melyekkel más hosonszenvi orvosok is szerencsésen gyógyítottak a világ azon részeiben, hol e rémitő kór uralg. (Csak nálunk ne üsse fel veszélyteljes sátorát! — Azonban ez esetre se rettegjünk! — megsemmisítésére vannak hathatós gyógyszereink.)

vékony takonynyal volt fedve, később közepe fehér, hamuszínű, barna lett, szélei pedig vörösek maradtak; szájuürege szintén egészen vörös volt, a foghus vérzett, elállott a fogaktól, a betegnek rossz szagú lehelete kellemetlen érzést okozott a körüllevőknek.

A betegségnek lefolyása alattszenvedett a gyomor is, különösen: undor, ital-, epe-, takonyhányás kinzák a beteget, érzékeny gyomorfájdalmak közt, melyek nyomás által még inkább nagyobbodtak; a nyeldek, nyelcső, gyomor égető fájás által ostromoltatván, egész hasában sebféle fájdalmat érzett a szenvedő.

Kitörvén már az egész nyavalya tökéletesen, az említett kórjelek súlyosbultak, a beteg egész bőre sötétsárga szint nyert; nyugtalansága, kinzó belszorongása növekedett; a kihányt anyag hasonlított a kávéaljhoz, vagy borseprőhöz, melybe tentához hasonló fekete anyag, máskor takony-koloncok vegyültek; az eféle kihányt anyag utóbbi esetekben undorító, dögszagú volt; a hasürülések feketék valának hasmenés formában, olykor székszorulás is volt jelen; némely esetekben a barna székletételek kemények voltak; a végbél-, gyomor-, foghus-, orr-vérzés, petécsék szintén követői valának ennyi rendetlenségnek; de mindezek közt legrémítőbb kint okozott a zavaros barna vizeletnek kiürítése, mely részletesen vagy egészen ellevén nyomatva, leirhatlan fájdalmat szült, melyre elgyengülvén a halállal küzdő, érverése lassúbb lett, hasa felpuffadt, szemei a nehéz-nyavalya által gyötrött beteg szemeihez hasonlítottak, csuklott, gondolatainak összeszedésében s rendezésében szembetűnőleg erőlködött, és majd eszén-kivül látszott lenni, majd ismét tiszta öntudatával birt; míg végtére ezt egészen elvesztvén, félrebeszél, elnyomott nyöszörgés közt a beteg álmokörbe esett és betegségének 3, 4. vagy 5. napján közönségesen, ritkább esetekben 6 óra alatt is, meghalt. — Halála után hirtelen rothadás állt be.

Közlő Nyugot-Indiának kis Antillái egyikében, Barbados szigetén 1853-ki január végeig 308 beteget gyógyított sárgalázban, kik közül csak 10 halt meg: és pedig 3 legyőzhetlen fekete hányás, — 2 hányás- és vizeletreke-

dés, — 4 egyedül vizeletrekedés, — álomkór következtében. — Erőteljes h. gyógyszerei ezek valának:

Aconit felváltva *belladonnával*, a betegség kifejlődése előtt; — *arsenicum*, *veratrum*, fekete hányás alatt; *nux v.*, *mercur. sol.*, *bryonia*, *cantharides*, vizeletrekédkor; — *argentum nitric.*, *china*, kivált fekete hányás alkalmával. — Ezekon kívül mások a *lachesist* és *crotalust* ajánlják.

Nézetem szerint hasznos lehet a *bellad.* felváltva *aconitummal* (ugy használandók, mint említém a torokgyuladásnál, midőn *bellad.* felváltva adunk *mercurral*), ha száraz forrósága, iszonyu fejfájása, nagy szomja van a betegnek; ha félrebeszél.

Az *arsenicum* vagy *veratrum* erőteljesen működhetnek a hányás, gyomorfájdalmak, nagy nyugtalanság ellen.

A *nux vom.* vagy *cantharides* különösen, vagy a *bryonia* vizeletrekedés alkalmával.

A *lachesis*, *crotalus* sajátlagos (specificus) hatalommal birnak. — Ezen szerekből öt golyócskát tiz kanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk a körülmények szerint minden 1—3 órában egy kanállal; hányáskor, vizeletrekédkor minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órában.

Váltóláz.

(Wechselfieber.)

A váltóláz rendes lefolyása alatt három időszakot lehet észrevenni: a) a fázásnak vagy hidegnek, b) a forróságnak, c) az izzadásnak időszakát.

A váltólázban szenvedő beteg lankadt, gyenge, testmozgásokra tehetetlen, ásítózik, nyujtózkodik, végtagjai és arcza elsápadnak, arczvonásai elváltoznak; orra, ujjhegyei hidegek, ajkai és szemszögletei meg is kékülnek; a beteg legelőször a hátában, továbbad egész testében érzi a hideget, ágyba kívánkozik, vánkossokkal, dunnákkal takarja be magát.

A fázás nagyobb kisebb mértékben jelenik meg, mely alatt az érzékenység néha annyira el van tompulva, hogy a beteg, minden fájdalom érzete nélkül, meg is sértegethék; elme-tehetsége el van gyengülve; néha ugyan

nincs szomja, de máskor ismét nagyon szomjas, szája fölötté száraz, alig ivott, már ismét inni kíván; sok ivás után — sokszor a nélkül is könnyen hány, légzése rövid, szapora, többszöri fohászsal összekötve, mely miatt beszélése akadályoztatik; némelykor száraz köhögése van. A fázásnak ezen időszaka hosszabb rövidebb időig tart, azután kisebbedik és utána következik a forróság.

Forróság alatt az előbb sápadt színű bőr, nevezetesen az arcz megszinesedik sőt meg is pirosodik; a beteg meleg takaróinak eltávolztatásával kezd lassankint foglalatoskodni; szája száraz, szomjusága néha eltartó, sőt némelykor savanyús italok utáni epedéssel nagyobbodik; máskor ismét semmi szomjuságot sem érez; feje fáj, néha nagy mérvben és a halántékok körül erősebb érveréssel van összekötve; olykor félrebeszél vagy elkábul; hajlandó az álmra; a test gyakran igen érzékeny; a zörej, nagy világosságot nem szenvedik az ily betegek. — Ezen időszak határozatlan időig tartván, utána következik az izzadás.

Izzadásba szoknak jönni előbb az arcz, a test felső részei, azután pedig az egész test; erre kisebbedik a forróság, a légzés tökéletesen szabad, a fejfájás mulik és vele egyéb kórjelek, míg végre megszűnván az izzadás, szünik a láz is és a beteg jól érzi magát. Mindazáltal láz után is maradnak nemritkán némely beteges tünetemények, u. m. lankadság, sápadt szín, étvágytalanság, fejfájás, kábultság.

De nem minden váltóláz tartja meg rendesen ezen időszakokat: sokszor minden hideg nélkül egyedül forróságot, máskor csak hideget sat. érez a beteg; mindezekre jól figyeljünk gyógyítás alkalmával, valamint minden előforduló, különösen jellemző kórjelekre a fázás, vagy forróság, vagy izzadás időszakán; és így h. szerinkkel szerencsésen gyógyítandjuk ezen betegséget rövid idő alatt, mely sokszor számtalan más gyógyszer daczára hónapokig kinozza a szenvedőt. — A gyógyszerek e következők:

China, *) ha váltóláz előtt gyomorémelygést, éhséget,

*) Hom. adagban; mert igaz, hogy annak nagyobb adaga néha rövid idő alatt elnyomhatja a lázt; de ez többnyire legkisebb meg-

szomjuságot, szorongást, szivdobogást, fejfájást érez a beteg; vagy ha prüszszentés vagy másféle tünetények előzik meg a lázt; — ha borzadózás és hideg alatt nincs szomja a betegnek, hanem csak a hideg végével és forróság kezdetén; forróság alatt pedig épen nem szomjas a beteg, vagy legfeljebb száraz szája megnedvesítése kedveért minden szomj érzete nélkül egy keveset iszik; forróság után pedig izzadás alatt van szomja; ha láz alatt vértódulása van a betegnek, arca piros, meleg, holott a test többi részei sokszor hidegek.

Pulsatilla, ha a hideg alatt hány a beteg és hányással taknyot ürít ki; ha forróság és izzadás alatt is csak keveset iszik, ha láz után (szabad idején) taknyhasmenése van émelygéssel, étvágytalansággal.

Antimonium, ha a beteg nyelve tisztátlan, szájize keserű, ros, gyomra émelyeg, höfögesei vannak és hány; ha kevés szomja van; ha a forrósággal azonnal izzadás van összekötve, de ezen izzadás nem sokáig tart és csak egyedül forróságot érez a beteg.

Ipecacuanha, ha jobban fázik a beteg midőn melegben van, ha a hideg alatt nincs szomja, de a forróság alatt szomjas; ha émelygést érez, vagy hány, de nyelve tiszta; ha a roham alatt mellszorongásai vannak.

hülés, életrend hibájának nem is nevezhető csekélység után, vagy ezek nélkül is ismét könnyen visszatér, és így gyakran hónapokig gyötri az elcsigázott szenvedőt; nem ritkán különféle daganatokra, vízkorra, sat. adván alkalmat. — H. gyógyítás mellett, eltalálván az illő gyógyszert, többnyire már 2—3 paroxysmus extensiv, intensiv tetemesen gyengül és ezek után a láz elmarad. De ekkor is különösen figyeljen a beteg, megtartván a megtartandókat: mindennapos lázban a 7.—harmadnaposban a 14.—negyednaposban a 28. napra, főkép ha ezen most kijelölt napokban kevés borzadást, huzódózást érez, vagy ha arcának előbbi élelensége még nem tért vissza egészen; miután egy nyavalya sem hajlandó annyira a recidivákra, mint az eféle láz. Legnehezebb h. uton gyógyítani oly lázakat, melyek minden paroxysmus alkalmával más symptómákkal mutatkoznak; mert ezek után választván szereit a h. orvos, kénytelen minduntalan változtatni azokat; és ily esetben aztán a gyógyítás némelykor csak néhány hét mulva sikerül; hónapokig azonban nem tart, utóbbajok a t nem hagy maga után, melyekre nagyobb adagban bevett china után kisebb-nagyobb mérvben majd mindenki számíthat.

Nux vomica, ha azonnal a láz kezdetén igen erőtlennek érzi magát a beteg, feje nehéz, kábult; légzése szorongó; ha fejében forróságot, egyszersmind szagगतó, kopogó, szúró fejfájalmat érez, a test többi része pedig hideg; ha szemeiben égetést érez, anélkül hogy ezek gyaladva lennének; ha étvágya nincs; savanyús, keserű felbőfögései vannak és szorulásban szenved; ha a beteg álmatlan, félrebeszél, szinte dühöng; – igen hasznos oly váltólázak ellen, melyek gyomor- és epebajjal vannak összekötve; különösen harmadnapos lázban. A most leírt symptómák következtében hasznos a *nux vom.* akkor is, midőn láz alatt hasonló a beteg állapota a gutaütötte ember állapotához (apoplectisches Wechselfieber); a mikor a *belladonna* is segít.

Belladonna, ha iszonyu fejfájásban, szédelgésben szenved a beteg a láz alatt; ha szemei érzékenyek és vörösek; ha gyomoremelygést érez, sőt hány is; ha többnapis szorulása van; ha vagy a hideg, vagy a forróság nagy; ha a beteg igen érzékeny, némelykor sirásra is hajlandó. -- Ezen körülményekben hasznos különösen a mindennapos láz ellen, de azért hasonló esetben jó sikerrel adhatjuk a harmadnapos, negyednapos láz ellen is.

Veratrum, ha egyedül hideget minden rá következő forróság nélkül, vagy egyedül forróságot hideg nélkül érez a beteg, különösen pedig ha hideg izzadság fedi testét, vagy csak homlokát és szorulása van.

Cina, ha a láz hányással kezdődik, hányás után pedig azonnal éhséget érez a beteg, ha csak hideg alatt, vagy csak forróság alatt szomjas; ha nem csak a hideg hanem forróság alatt is sápadt a beteg; ha orrát gyakran dörzsöli.

Ignatia, ha csak hideg alatt szomjas a beteg, forróság alatt inni nem kíván; ha a hideg külső takarók által enged; ha a test egyes részei forrók, míg más részei hidegek; vagy ha csak külsőleg forró a beteg, belsőleg pedig fázik.

Carbo veg., ha a láz előtt vagy alatt szagगतást érez fogaiban vagy végtagjaiban a beteg; ha forróság alatt arca piros, feje szédeleg, gyomra émelyeg; ha szomjat csak

hideg alatt érez, de már forrósága alatt nem kívánja az italt.

Opium, ha láz alatt álmra hajlandó a beteg, sőt az egész láz alatt többnyire alszik; nyitott szájjal horkol, és teste még az izzadás alatt is forró. Figyeljünk főkép gyermekeknél ezen symptómára.

Sabadilla, ha a láz csak hidegből áll; vagy ha sokkal nagyobb a hideg mint a forróság, mely alatt valamint a hideg alatt is alig kíván a beteg italt; ha hideg alatt csontjaiban érez szaggató fájdalmat és köhög; forróság alatt nyujtózik, néha alszik, vagy félrebeszél; hathatósan tapasztaltam sok makacs lázak ellen akkor különösen, ha soha előbb vagy később, hanem mindig bizonyos órában köszönt be e láz.

Natrum mur., ha már láz előtt gyengeség, hideg előtt fejfájás, hideg alatt rövid légzés, ásítózás, álmoság mutatkoznak; ha a beteg forrósága nagy, iszonyu fejfájással, szomjjal összekötve; ha az alatt szemei elhomályosodnak és sokszor eszméletlenül fekszik a beteg, e mellett igen gyenge.

Chamomilla, ha a beteg nyelve igen tisztátlan, fehérés vagy sárgás; ha undorodik, hány, főkép ha szájize keserű nagy szomjjal, ha hidege kevés, forrósága, izzadása nagyobb; ha a beteg türelmetlen, különösen ha egyszersmind hasmenésben szenved.

Rhus, ha a testnek egyes részei hidegek, más részei melegek; ha minden alkalommal más formában jelenik meg a láz; ha közönségesen este, éjjel jön, hasfájással és hasmenéssel; ha a szivgödörben nyomást érez a beteg, azonfölül szorongó szivdobogást; ha hideg alatt fájnak a végtagok, fáj a fej; fogában is kopogó fájdalmat érez nyálfolyással; ha forróság alatt minden tagjában húzó fájást tapasztal; ha a láz alatt rángásai, náthája, fülsengése van a betegnek, teste néha csalánküteggel (Nessel-Ausschlag) van fedve; ha álma nincs és nyugtalanul hányja veti magát. — Mindennapos, dupla harmadnapos váltólázban különösen jó.

Arnica, ha a hideg előtt nagyobb szomja van a betegnek; ha a hideg dél előtt, vagy reggel jön közönségesen; ha hideg előtt minden csontjában fájdalmat érez a beteg; minduntalan változtatja fekvését; kábult és minden iránt részvétlen; ha izzadása rossz szagú, szájából is hasonló szag jön.

Cocculus, ha a láz alatt különféle görcsök, különösen pedig gyomorgörcs kinozza a beteget; ha szorulásban szenved.

Mercur sol., ha forróság alatt is néha borzadozást érez a beteg; ha szive erősen ver; ha izzadása rossz szagú és igen bő; ha sérése van a betegnek. Elmulván a láz, a sérés eloszlatására is igen hasznos.

Arsenicum, igen hathatós gyógyszer, ha majd egyszerre jön a hideg és forróság; vagy ha hideget és forróságot felváltva érez a beteg; ha a forróság égető és a tapintó ujjnak is alkalmatlan, olthatlan szomjjal és nagy nyugtalansággal összekötve; ha nem izzad a beteg, vagy forróság után hosszabb időre jön csak izzadásba; ha a láz mellett nagy szorongást, fülzúgást, végtagsaiban szaggatást érez a beteg és igen erőtlenséget; ha a testben már azelőtt lappangó de csekély fájdalmak, melyeket másképp egészséges állapotában föl sem vett az ember, láz alatt vagy előtt észrevehetőleg nagyobbodnak; ha az ételek és italok iránt elveszti minden szájízét; ha evés alatt, vagy azonnal evés után szájában keserüséget érez; ha hideg alatt hányásra ingereltek. Többféle váltóláz szerencsésen gyógyítottam ezen szerrel, melyet különösen negyednapos makacs láz ellen szembetűnő sikerrel szoktam használni.

Bryonia, ha a láz kezdetével száraz köhögés is kinozza a beteget, mellszúrással összekötve; ha sokkal hosszabb időig tart a hideg mint a forróság; ha forróság alatt oldalnyilalása is van a betegnek és nagy szomja.

Apis, igen hatalmas szer váltóláz ellen: erős, hosszabb időig tartó hideg, égető forróság, nagy fejfájás és álmoság, undor, hányásra való késztetés néha csalánkü-

teg esetében, ha az izzadás csekély; szabad óráiban nem alhatik a beteg.

Ferrum, majd azon körülményekben hasznos, melyekben a *china*; ha a vér fölfelé tolul; itt az erek duzzadtak; ha kevés étel után is nyomást érez gyomrában a beteg, vagy ki is hányja az ételt; vagy ha feszülést, néha keménységet, teliséget érez hasában, rövid légzéssel; ha lábai dagadtak, a beteg erőtlen, szükvérü (blutarm).

Miután sokszor az orvosnak is igen nehéz e szerek közül az illendőt választani, — a nemorvost ezen egyes, különösen jellemző körülményekre figyelmeztetem. A *belladonna* hasznos mindennapi láz ellen, ha fejfájással, szék-szorulással, vértolulással jár; *nux vomica* harmadnapi gastricus, biliosus láz ellen félrebeszéléssel; *ipecacuanha*, midőn hányással lép fel; *pulsatilla*, ha láz alatt takonyhányása, láz után takonyhasmenése van a betegnek; *opium*, ha láz alatt többnyire alszik; *china*, ha forróság alatt nincs szomja; *ignatia*, ha nemcsak forróság, hanem hideg alatt sem kíván italt a beteg; *cina*, ha láz alatt hány és e mellett igen éhezik; *mercur sol.*, ha sérése van a lázas betegnek és a láz alatt sokat izzad; *rhus*, ha láz alatt köszönt be mindenkor a hasmenés, vagy nátha, vagy fogfájás; álmatlan a beteg szabad órákban is; *veratrum*, ha egyedül hideget forróság nélkül, vagy ezt hideg nélkül érez, izzadása hideg; *natrum mur.*, ha iszonyu fejfájása van oly gyengeséggel, hogy szabad óráiban sem kelhet föl; *arsenic.*, ha láz alatt szaggatást érez tagjaiban, étvágya épen nincs és erőtlen; *bryonia*, midőn láz alatt köhög a beteg és mellében szúrást érez. — Több indicált orvossággal daczoló láz ellen megkísérthetjük még a diluált *cimex*- vagy *arana diadema*-készítményeket.

Nagyobb adagban bevett china következményei ellenjók: a *sulphur*, *bellad.*, *pulsat.*, *ferrum*, *nux vom.*, *veratrum*, *arsenicum* különösen, (*ferrum* szükvérüség -- Blutarmuth -- esetében), körülmények szerint választva. — Néha azonban bizonyos vidéknek topographiai helyzete miatt nehezebb a láz gyógyítása és e miatt történik hom. gyógyítás mellett is a gyakori recidiva. Ily esetben sürgetve ajánlom a légváltoztatást, mit Némethon leghiresebb orvosa Schön-

lein is elkerülhetlennek állít az ő „Allg. und spec Path. et Therapiájában“ (4-dik köt. 27. lapján). *)

Ezen gyógyszerekből vegyen be a beteg reggel három, este is három golyócskát egy ujjnyi vízben; legcélszerűbb azonnal a roham (paroxysmus) után beadni az egyik adagot, a másikat pedig néhány órával a láz előtt; — szabad napokban pedig reggel, este. — Ipecacuanha és opium minden három órában adható; de a roham alatt semmit sem kell beadni. — Ha roham alatt szomjazik a beteg, ne tagadjuk meg tőle az italt, hanem adjunk neki s pedig jó fris kútvizet, de csak keveset egyszerre, a forróság alatt; a hideg alatt ne igyék, mert ilyenkor ártalmas az ital.

R ü h.

(Krätze)

A rüh gyakran előforduló, ragadó, eredetileg láz nélküli küteg, mely az egész testen, de különösen az ujjak közt megjelenő s viszkető apró pattanások által jelöli magát. A viszketés az ágy melegsége és a testnek bármi módon történt fölhevülése után fölötte nagyobbodik.

A rühküteget bélyegző kölesforma pattanások vagy hólyagcsák vörös foltokon alapulnak és veres karikával vétetnek körül; eleinte ugyan a kezek ujjai közt jelennek meg, de azután lassankint a könyök és kéz izülséire, a hónalj és térd alatti gödörbe, az alfelre, későbbben a mellre, hát-, has-, czombok-, lábszárakra, — hanem az arc- és nyakra igen ritkán — terjednek. A ragadvány a dajkáktól csecsemőkre vitetik által, kiknél legelőször az alfelén mutatkozik ezen küteg, megjelenése viszketést okoz, mely az ágy melegsége, erősebb testi mozgások után nagyobbul és a beteget vakaródzásra ingerli.

*) A „Prager Morgenpost“ tudósítása szerint, Washingtonban a csillagászat igazgatója tapasztalati adatok után állítja, mikép nedves, posványos vidékeken a napraforgó virág ültetése igen üdvös a váltólázak elhárítására; szerinte tudniillik a napraforgó magába szíja az e vidékeken fejlődő ártalmas gőzt és ez által a váltóláztól megóvja az embert. E felhozott tény megérdemléné csakugyan a kísérletet.

A pattanások vagy ezen vakaródzásra, vagy önkényt fölrepednek és a belőlök kifolyó savós éles nedv érintésbe jövéen a léggel, varrá válik, mely alatt ev (Jauche) rejlik; máskor pedig leszáradnak azok és apró csomócskákká válnak.

A fattyu-rüh igen hasonlít a valódihoz; ez más forró vagy idült betegségek (bővérőség, aranyér, sárgaság sat.) lefolyása alatt fejlődik ki, de nem ragadó.

A rühnek hirtelen elnyomatása és eltünése (külső és összehúzó szerek vigyázatlan használata által) igen veszedelmes; mert belső életművekre (organumokra) ütődvén, gyuladásokat, szemgyuladást különösen, gyomorgörcsöt, nyavalyatörést, bénaságot, sárgaságot, vizkört sat. okozhat. Rüh ellen, tiszta vízzel való gyakori mosás, és a fehérruha gyakori változtatása által eszközzendő legnagyobb tisztaság mellett, — főszer a

Sulphur, melyből reggel, este három golyócskát egy ujjnyi vízben vegyen be a beteg; javulást érezvén, napjában egyszer, sőt később minden másod-, negyed-nap; mindenkor pontosan tartván meg a megtartandókat.

Hepar sulphuris, ha a rüh száraz apró csomócskákából áll (reggel, este három golyócskát).

Carbo veg., hasonló esetben (csak esténként, javulást érezvén, minden másod nap három golyócska veendő).

Mercurius v., ha a rüh nagyobb hólyagocskákból áll (reggel, este három golyócskát, javulást érezvén ugy veendő, mint a *sulphur*.)

Causticum, jó, ha a *mercur* nem lenne elegendő. A *lachesis* szintén hatalmas.

Ezen gyógyszerekkel, melyek közt főleg ajánlom a *sulphurt*, minden kenőcs vagy más orvosi külszer használata nélkül gyökeresen, minden utóbajok félelme nélkül szerencsésen gyógyítandjuk a rüht, beadván reggel, este 3 golyócskát *).

*) Orvosi gyakorlatom ideje alatt számtalanszor látván, mily szomorú következményeket szül a külsőleg elmázolt rüh: senkinek sem ajánlhatom lelküsméretesen, a rühnek külszerekkel való gyógyítását, ha mindjárt collegáim közül többen: azon apró rühférgek (Milben, acarus scabiei) elpusztítására, melyek szerintök a rüht

Elnyomatott rüh után fejlődött más nyavalyák ellen jők: a *sulphur*, *graphites*, *arsenic*, *carbo v.*, *causticum*, *sepia*, *ambra*: eleinte reggel, este, később ritkábban veendő.

S ö m ö r.

(Herpes, — Flechte.)

A sömör chronicus bőrgyuladással kezdődik; melynek következtében viszketés, égetés, fészítés érzése mellett a bőr duzzadt, vörös és annak fölületén eleinte világos-vörös, később halványabb, sárgás, végre pedig át látszó kis hólyagokká változó csomócskák emelkednek föl. Felvakartatván vagy felpattanván ezen hólyagcsák, belőlök saját szagu nedv szivárog, mely a körüllevő részeket föleszi, fekélyeket okoz, varrá keményedik, mely ha leesik, ismét megújul, miután alatta az említett nedv szivárgása folytonos. Ekkép, majd csak egyes helyre van szorítva, például a fejre vagy lábra, majd az egész testen elterjed a sömör. Okai: a bőr tisztátlansága, a bőrt közvetlenül érő gyapju-ruhák, nedves és hives légben, tisztátlan lakásokban való tartzkodás; — vagy a havitisztulás, aranyér, lábizzadás, vizelés megakadályoztatása

okozzák, elkerülhetlenül szükségesnek találják a külszerek alkalmazását. Szerintem e rühférgek, nem okai, hanem productumai ezen nyavalyának; azért a nyavalya gyógyítandó, és pedig specificus belső szerekkel: a férgek mint a nyavalya productumainak megsemmisítésére pedig, legnagyobb tisztaság mellett, a viszkető részeknek fekete szappannal való mosása elegendő. Részemről sohase gyógyítottam, sohase gyógyítandom a rüht belső szer használata nélkül. Nyugodtan várom be hosszabb időig ilyen gyógyításom eredményét makacsabb esetekben is, azon meggyőződésem mellett „hogyan csak ekkép lehet gyógyítani a rüht: gyökere sen.” Legmakacsabb esetben, tehát csak kivételképp használok más külszert (kenőcsöt sat.) az említett férgek megsemmisítésére; de mint mondám, egyedül külszert soha, hanem mindenkor belszer használata mellett. Ekkor azonban, a rüh legyőzése után is, még egy időig egyedül belszer adok reconvalescensemnek. E tekintetben mondjon bárki scrupulosusnak, nem bánom; de az emberiség rovására könnyelmű nem leszek. Megnyugtató számra szolgál tuto gyógyítani ott, hol a cito gyógyításnak rossz következményeitől lehet tartani.

főleg az agg egyéneknél; a sós, fűszeres, zsiros eledelek; szézes italok; dugulások; leverő lelki indulatok; más betegségek. — Természetére nézve a sömör lehet jó, vagy gonosz indulatu; ez utóbbi esetben a fekély rothadt bűzű, melynek eve a közellelő részeket gyuladásba hozza, új genyedéseket okoz és így mindig tovább terjed; — kül-formájára nézve pedig: lehet korpiforma vagyis száraz sömör, — köles-sömör, és ez közönségesen a hasorganumok szenvedő állapotának okozata szok lenni; a köles-sömörnek módosításai ismét a pikkelyes, bőrkés sömör, — sat.

A sömör általánosan hosszas és igen makacs nyavalya, évekig eltarthat; ha pedig kül-szerek által elmáztatik, a legveszedelmesb; mert könnyen tüdő-, légsővést, vízkórt, sorvadást, sorvasztó-lázat sat. okozhat. A homoeopatha nem használván kül-szereket, minden rossz következmény nélkül itt is (ámbar csak hosszabb idő alatt) különösen a már idült sömört fél, egy év alatt szerencsésen gyógyíthat. Czélszerű életmód mellett e szerek használandók:

Sulphur, mercurius sol., lycopodium, graphites, pulsat., psorin, staphysagria, clematis, rhus., calcarea, ac. nitri. arsenicum, e két utolsó rossz indulatu sömör ellen; — az arczon vagy a fej hajas részén elterjedt sömör ellen pedig leginkább ajánlom az előbb említett szerek közül a *rhus, graphites, staphysagria* gyógyszereket. Egyébiránt az illendő szereket nem leendő nehéz kiválasztani annak, ki könyvemet szorgalmasan forgatta. Itt csak azt jegyzem meg, hogy sömör ellen elég minden negyedik nap beadni három golyócskát — és hogy hirtelen ne változtassuk a jól kiszemelt gyógyszert, tudván, mikép a radicalis gyógyítás csak több hónap alatt eszközölhető.

Elnyomatott sömör után fejlődött bántalmak ellen hasznosak a: *calcarea, lachesis, lycopod., sepia, sulphur.* Egyébiránt a sömört illetőleg, nézzük még a 131 lapot is.

V i s z k e t e g . *)

(Das Jucken.)

A viszketeg saját érzése a bőrnek, mely közönségesen különféle kütegek (Ausschlag) kórjele szok lenni, de azért függetlenül is előfordul.—Viszketeg ellen hathatós szer a

Sulphur, de ha ez egyedül nem használna, jó a

Lycopodium, ha fölhevülés után nappal érzünk viszketést, vagy este lefekvés előtt.

Nux vomica, ha levetkezés alatt,

Ignatia, ha az ágyban balhacsipéshez hasonló érzést tapasztalunk az egész testben, mely vakaródzás alatt az egyik részről a másikra ugrik át.

Pulsatilla, ha az ágy melege okozza a viszketést; ha ez nem használna, ily esetben jó a *mercurius* is.

Rhus, ha viszketeg mellett égető fájdalmat érez valaki; hasonló állapotban jó a *hepar sulphuris*; *sepia*, ha a nemzörészeket kinozza a viszketeg; — *petroleum*, ha a tökzacskót; *sulphur* vagy *lycopodium*, ha a végbélt; — *mercur. v.*, ha vakarás közben vérzik a felvakart hely. — *Reggel, délben, este három golyócska veendő két kanálnyi vízben.*

S e b e k .

(Wunde.)

A sebek orvoslásánál mindenek előtt a sebet szorgalmasan megvizsgálunk, a vérzést megállítanunk, és az idegen testeket, melyek a sebet okozzák, félretakarítanunk kell; ekkép eszközölhetjük azután a sebnek majd hirtelen egyesülés, majd genyedés és behegedés által történendő összeforrását és a veszedelmes tünemények elhárítását.

Ha a metszett és vágott, szúrott, tépelt és zúzott, lövött sebek veszedelemmel fenyegetnének, küldjünk azonnal orvosért és bizzuk erre a sebnek meg-

*) Ha a viszketést tetűk okozzák, külsőleg tisztaság mellett kenőcs gyanánt jó a *sabadilla*. (Unguentum sab.)

vizsgálását, a vérnek megállítását, és az idegen testek félretakarítását.

A vérzés minden sebnél legnagyobb figyelmet érdemel, mely ha igen nagy volna, egyszersmind a legsürgetőbb segedelmet kívánja. E végre — az orvos távollétében használjunk hideg vizzeli borogatásokat, melyek annál foganatosabbak, minél hidegebben alkalmaztatnak; — ha ez elegendő nem lenne, a vérzést néha meg lehet szüntetni célszerűleg alkalmazott nyomás által. A sértett ütérből (arteria) folyó világos-vörös vért néha megállítja a seben föl ül célszerűleg alkalmazott nyomás; a sértett vérér-, vagy máskép vizs-érből (vena) folyó sötét vért pedig megállítja a seb alá tett nyomás, mely által egy vagy mind a két hüvelykkel az ütér valamely helyen leszoritandó. De csak a fölületesen és a csonthoz közelfekvő üterek alkalmazásak ezen lenyomási módra; sokszor különös nyomó eszközöket kell használni, melyeket némelykor vászonba takart kulcs, vagy csizmahorog kipótolhatnak. — Ezekből magában értetődik, hogy nevezetes sérelmek orvost kívánnak, mert csak orvos tudhatja azon különféle bánásmódokat, melyeket e célra tudni szükséges.

De ha fontosabb gyuladás támadna, mely daganat, vörösség, a seb szárazsága és nagyobbodott fájdalom által mutatkozik: — ennek megszüntetésére, valamint a sebláz lecsillapítására, mely gyulasztó láz mindig egyenes arányban áll a sebgyuladással — félretevén minden külszereket, a hideg vizzeli borogatásokat, — minden nadályozás (pióczázás), érvágás nélkül használjuk hasonszenvi szereinket, melyek mindenkor elegendők ott, hol régi elv szerint nadályozás, érvágás sat. jelentetnek. Hatalmasan működnek ily körülményekben az:

Arnica, melyből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adhatunk eleinte minden órában egy kanállal; bő izzadást tapasztalván, minden 3—5 órában. — Hathatós ezen gyógyszer általánosán esés, ütés, nyomás, szóval: mechanikai sértés-okozta bajokban általában. De ha a helybeli gyuladás és ezzel járó láz súlyosabb lenne, — ekkor az *arnicát* előzze meg az *aconitum*. (Valamint a vágott, metszett, sat. sebre, ugy ficzamosdás, csonttörés eseteiben, sebészi kezelés

alkalmával, külsőleg is használhatjuk az *arnica essentiáját*, melynek minden csöppjére egy evőkanálnyi vizet öntvén, az ezen vízbe mártott ruhával borogathatjuk a sértett részt.) A *calendula* is hasznos, ha a seb gyuladt, oly érzés mellett, mintha genyedésbe akarna menni.

*Arnica*hoz hasonló szer különösen csontlőrésben a *symphytum, ruta*; liczamodásban a *rhus, ac. sulphuricum*, az *arnica* használata után.

Emelés, rokkadás, megrántás után jó a *rhus*, melyből eleinte minden órában, azután pedig minden két órában három golyócska két evőkanálnyi vízben veendő. Jó ilyenkor a *carbo v.* vagy *calcareo, conium* is.

Genyedés jelenvén meg, a sebet enyheden tépettel (*charpie*) fedjük és lengén alkalmazott pólyával erősítsük. A genyedés középszerű levén, 24 óra alatt elég egyszer bekötni a sebet, mely bővebb levén, ezen idő alatt a bekötést kétszer kívánja. E mellett adjunk a betegnek:

Hepar sulphuris-t, minden 5 órában, javulást tapasztalván, minden 12 órában egy-két golyócskát vízben.

Mercurius v., ha az előbbi szerre egypár nap alatt észrevehetőleg nem javulna a beteg. Hathatós a

Silica, nagyobb genyedésnél kitünőleg működik. Reggel, este egy-két golyócska veendő.

Arsenicum, ha fenével (*Brand*) fenyegetne a gyuladás.

China, nagyobb vérzés után következett gyengeség ellen igen hasznos.

Aranea, kreosot, phosphor, crotalus vérző sebek ellen.

Baryta, graphit, petrol, silica, staphys., sulphur be nem gyógyulható sebek ellen használandók.

A mérges sebekkel (milyenek a méhek, darázsok szúrásai, a vipera és veszett állatok harapása,) ekkép bánjunk:

A méhek és darázsok csipései vagy szúrásai legcsekélyebb fokai a mérges sebeknek. A fulánkkal bizonyos csipős nedv hozatik a sebbe, innét rendszerint erős fájdalom származik és csak hamarjában nagy daganat jelenik meg. Kihúzván a sebből a fulánkot, ha ez a sebben maradt, ajánlom ismét:

az *arnicát*, vagy *apist*, öt golyócskát tíz evőkanál-

nyi vízben felolvasztván, minden 1—3 órában egy kanállal, ha ez nem lenne elegendő, segitend a belladonna, szintén úgy veendő.

Harapás-okozta seb ellen *arnica, ac. sulphuricum. Cro-talus*, ha a seb-helyen fekete pont támad; ha annak következtében az egész test, különösen a fej megdagad. *Senega* veszett állat harapása után.

A veszett vagy dühös állatok, főképp a kutya, macska, farkas, róka és más állatok is a sebet oly tulajdon ragálylyal fertézik meg, mely az egész testre hatván, viziszonyt (hydrophobia) és dühösséget, veszettséget, bomlást, ebádázást (Hundswuth) okoz. A viziszony előjeleit, kifejlődését, — az e kór elleni gyógyszereket azonnal közlendem.

V I Z I S Z O N Y.

(Hydrophobie)

Ily borzasztó betegség szerencsés elkerülése kedvéért, úgy hiszem, szívesen veendi a t. olvasó, ha itt előbb leírom, mikép nyilatkozik a dühösség a kutyáknál.

Az eb, kedvét veszítve, szomoruvá lesz, csöndesen futkároz, a falás és ivás iránt imámossá válik; ez időszakban gyakorta utközben fekvő darab papirost, vagy eféléket fölkapogat, különféle tárgyakat nyalogat, a víztől iszonyodni kezd; más ebek futnak előle. Kinézése mindinkább elváltozik; farka lábai közé kunkorodik, szőre a hátán berzenkedik, szemei meggyuladnak, megcsipásodnak; mindent, mi csak eléje akad, megkapni vágyódik, még a maga ura felé is kapkod. Járásában tántorog, nyála szája szélein foly, más kutyák a nyála által bepiszkolt tárgyaktól futnak; gyakran összerogy, vizet látván rángani kezd és végre rángások közt döglök meg.

A dühös állatnak nem minden harapása okoz veszettséget: talán különös hajlam — dispositio — szükséges hozzá. Kitérésének ideje a harapás után igen különbözik. Gyakorta 7—11, többnyire 20—40 nap, máskor több hónap, sőt még hosszabb idő is eltelik a harapás és kórkitérés közt.

Az embernél előforduló ebdühnek, viziszonynak vannak helybeli, vannak általános kórjelei. — Helybeliek: a dühös állat által okozott seb; mely, ha még nincs behegedve, ismét meggyulad, homályos sötét színűvé lesz, szélei megkékülnek, a geny benne megvékonyul és evvé változik; — ha pedig begyógyult már a seb, újra felfakad, a gyuladás és genyedés ismét föllépnek, körüllevő részei megdagadnak, meglágyulnak, az elválasztott ev barna, fekete, bűdös.

Az általános kórjelek vagy a helybeliek után, vagy ezekkel együtt jelennek meg: a beteg rossz kedvű, szomorú, komor, részvétlen minden tárgy, még az ezelőtti legkedvesebb iránt is; ingerlékeny, keveset beszél, nyugtalanul jár s kel egy helyről a másikra, szokása ellen magával beszél; gyenge, lankadt; e mellett átfutó forróságot érez borzadozással felváltva, mely utóbbi kórjelek a következő láz előpostái szoknak lenni; tagjaiban sajátlagos fájdalmak jelennek meg, izmaiban göresök, rángások mutatkoznak, melyek nehéz légzést, szorongást, rekedtséget, nehéz s gyenge beszélést okoznak; arcának színe közönségesen halvány, vonásai rendkívülit mutatnak, tekintete komor, szemei fényesek, egykissé vörösek, a világosság iránt érzékenyek; gyakran van fülzúgása, álma nyugtalan, borzasztó álmak által félbenszakadt; álmából feljedd. Étvágya nincs; undor, epehányás közt nagy a szomja, széke rekedt; ily körülmények közt a nemi ösztön kielégítésére különös kedve van a szerencsétlennek. Ezek a viziszony előjelei, melyeken ha még jókor nem segíünk, 3—8—12 nap múlva beáll az idegrendszer fontosabb szenvedése, — a nyavalya kifejlik.

Ugyanis a beteg közönségesen forróságot tapasztal eleinte, borzadozással, fázással felváltva; a seb helyén nagyobb melegséget, belső részeiben pedig égetést érez; szomja nagy, de midőn ennek lecsillapítása kedvéért inni akar, a neki nyújtott víz iránt leirhatlan idegenkedést érez; azonban belső küzdés és erőltetés után képes ugyan inni, de csak mohón teljesíti a természetnek ezen kívánatát. Ezen víz iránti ellenszenv nemsokára valódi vizirtózába megy át; a beteg minden módon igyekszik ugyan

legyőzni e rendetlen kinzó állapotát; szinte kényszeríti önmagát az ivásra; de legyőzhetlen szorongó érzete minden törekvését megghiusítja; poharát le kell tennie, és midőn eféle erőszakolt próbák ismétlése után egypár cseppet le akar nyelni, azt le nem nyelheti, oly érzést tapasztalván, mintha gyomrából golyó szállna fölfelé; — arcza duzzadt, piros, kékes, egészen elváltozott; légzése szorongó, fuladozó, miért is ágyában hirtelen felül, vagy majd eszén kívül ugrik ki belőle, ez által igyekezővén megmenekülni a fuladás veszedelmétől. Ezzel a már jelenlevő és a kifejlődött nyavalyát különösen jellemző iszony a víztől, oly mérvben növekszik, hogy az itálnak megtekintése, sőt csak emlegetése, fényes tárgyoknak, u. m. üvegnek, tükörnek, sőt fehér falnak látása, kiürítendő vizelete folyásának hallása sat. görcsöket, rángásokat, félrebeszélést, dühösséget okoz.

De a szegény betegnek ennyi kizoztatásával még be nem végezte szörnyű munkáját a dühös nyavalya; és ha erőteljes gyógyszerek növekedő hatalmát meg nem törik, tovább terjed, fölemelvén a test valamennyi részének izgékonyosságát. A beteg szikrákat, lángot lát; fülei zúgnak, szive erősen dobog, szorongó érzése időről időre növekszik, állandó ökredezés és hányás közt egész teste remeg, arcvonásai, tekintete vad félénkséget árulnak el. Az ostrom legnagyobb fokán a beteg igen nyugtalan, kiabál, ordít, sokszor ugat mint az eb; hánykolódik, felugrik, kötelékeit elszaggatja, mindent ront, összetör, mihez férhet; a körüllevőket megtámadja és megmarni vagy leköpni igyekszik; szája tajtékzik, szivós nyál foly belőle; a hányás, csuklás, akaratelleni vizelés, magürülés szintén követői ennyi rendetlenségnek.

Miután az ostrom $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ óráig, néha tovább is tart, a beteg lecsendesül, eszmélete visszatér, kinzó és epezető szomját vízzel ismét olthatja; de igen szomorú, bágyadt, gyanítja szerencsétlen jövőjét. Kevés nyugalom után az ostromok ismételtetnek s annál gyakrabban, minél inkább közelít végéhez a dühös nyavalya, a midőn is hosszabb időig s végre állandóul tartanak. Ezek által a beteg minden ereje kimerül; — a beteg 3—9 nap mulva

elgyengülés vagy ideges guta következtében áldozata lesz a le nem győzött irgalmatlan dühnek.

Minden metszés, égetés, vagy más erős külszerek használata nélkül több hom. orvos tapasztalása szerint elegendő a sebet külsőleg szorgalmasan megtisztítani és kimosni, azután köröskörül sótalan zsirral vagy vajjal megkenni és tépettel (charpie) bekötni. Belsőleg a betegség elhárítására kétségen kívül a leghathatósbb gyógyszer a *belladonna*, természetesen hasonszenvi adagban; — melyből esténkint három golyócskát egy-két ujjnyi vízben felolvasztván, adhatunk.

Belladonna, hathatós még akkor is, ha semmi álma nincs a szenvedőnek, légzése szorongó, gyakran kíván italt, de ezt azonnal eltaszítja magától; ha torka száraz és ottégető fájdalmat érez; arcza vörös, duzzadt; szemei fénylenek; nyelése nehéz és nagy szomja mellett nem ihatik; ha kíváncsilag köpköd maga körül és kapkod a körüllevőkhez a beteg; ha testének egyes izmaiban, különösen az arcizmokban rángásokat tapasztalni.

Cantharides, ezen gyógyszerert néhány h. orvos ajánlja azonnal a betegség kitörése előtt, ennek elhárítására; hasznos továbbá: ha a beteg szemei tüzesek és ezeket ide s tova rémítően forgatja, ha égetést érez szájában és nyeldekklőjében, ezen részek szárazsága mellett; ha nagynehezen nyelhet főleg italt; ha közösülésre rendkívüli vágy kinozza a szenvedőt; szóval, hasznos ezen gyógyszer akkor, midőn a kórjelek gyulasztó állapotra mutatnak.

Lachesis, az előbb említett szerek közt méltó helyet foglal, különösen akkor, midőn a nyelv alatt, vagy a nyelvféknek két oldalán apró hólyagocskák és csomócskák képződnek. Szintén ajánltatik a *crotalus*.

Cuprum, ha a beteg tekintete bel-szorongást árul el; nézése vad; szája tajtékzik; szive erősen dobog; görcsök, rángatózások által kinoztatik és szinte dühöng, félbeszél.

Hyosciamus, ha a betegséggel a végtagok rángásai vannak összekötve; ha a szenvedő nem annyira köpködéssel vagy kapkodással, hanem másféle sérelemmel is illeti a körüllevőket; ha torka száraz, benne égető fájdalmat

érez; az italtól irtózik, mivel le nem nyelheti, vagy ha lenyeli azonnal rángásokat kap, melyek eszméletétől megfosztják; ha a szenvedő szüntelen félrebeszél és majd csendes és félénk, majd ismét dühös, másokat sérteni akar és oly erőt fejt ki, hogy alig fékezhető; ha olykor a görcsök oly mértékben jönnek, hogy a meghajlott testet fölvetik; ha aludni tudna tán a szenvedő, de félelmes álmai minduntalan felzavarják.

Stramonium. ha igen nyugtalan a beteg; ha nagy rángások mellett annyira dühös, hogy le kell őt kötözni; ha álmatlan, hányja veti magát ágyában, rikácsoló hangon ordít, eszmélet nélkül félrebeszél, ha nagy vágya van a harapásra és fogaival mindent kész széttépni; ha világosság, tükrözés, vagy víz látására iszonyu rángásokat kap. — Ezen szerek a már kifejlődött veszettségben is hasznosaknak találtattak. (H. Times 1854 Nro 239 után, a Zeitschr. für h. Klinik Bd. 3. Nro 16. August. 1854.)

Ezen szerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben feloldvasztván, adjunk be minden 3 órában egy kanállal, vagy egy kortyot a betegnek. De ha így vízben nem vehetné be a gyógyszereket, adjuk be ezeket szárazon, minden 3 órában 3 golyócskát tévén a beteg nyelvére.)*

Többek tapasztalása szerint a veszett állatok harapása után 3. 5. 7. és 9-dik napra, vagy később is, a nyelv alatt a nyelv-féknék két oldalán apró hólyagocskák és csomócskák képződnek. Ezekről azt állítják, hogy támadásuk után 24 óra alatt föl nem nyitattván, a méreg felszívatik és a beteg életének vége. Azért a harapott egyént nyelve alatt hat hétig naponkint kétszer szükséges megtekinteni. Ezen idő alatt a hólyagocskák meg nem jelenvén, többé a viziszonytól félni nem kell. — Ezen észrevételek igazságát részemről eddig alkalmam nem lévén tapasztalni, nem bizonyíthatom; fölösleges azonban nem leendő a harapottat naponkint megvizsgálni.

*) Viziszony ellen Oroszthonban ismét igen híres a *cetonia aurata* (diszbogár, Goldkaefer), melyből 1857. Le bouch er és Petit orvosok készítettek hom. dilutiókat, melyeket a párisi hom. együletnek adtak át néhány kiszáritott rovarral, a végre, hogy azokkal kísérletek tétessenek.

Kelés.

(Blutschwäre, — Furunculus.)

Kelésnek mondatik azon kemény, korlátolt, komorvörös, emelkedett és igen fájdalmas daganat, mely közönségesen genyedéssel végződik.

Mindenek előtt a bőr bizonyos részén némi könnyed fájdalmat érez a beteg, mely mindinkább nagyobodván, a fájdalmas rész vele együtt jobban és jobban emelkedik, kemény, komorvörös lesz és különböző nagyságig növekszik. Érzékeny egyéneknél, vagy ha a kelés érzékeny helyeken fejlődik ki, gyakorta lázat, álmatlanságot, étvágyhiányt sat. okoz. A daganat csúcsánál meglágyul, felfakad, mire a keménység köröskörül lohadni, a fájdalom szünni kezd.

A gyógybánás a daganat eloszlátásában, vagy közönségesen a genyedés előmozdításában áll; erre nézve külsőleg egyedül szárazmeleg borogatásokat (e célra legcélszerűbb a melegített kása) használjunk, belsőleg adván:

Aconitumot eleinte, úgy veendő mint a következő orvosság; ennek bevétele után:

Sulphur-t (öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden órában egy kanállal). Erre izzadni fog a szenvedő, mely jótékony izzadásra a majd kiállhatlan fájdalmak tetemesen fognak enyhülni.

Belladonna, szintén hasznos, ha a *sulphur* enyhülést nem okozna.

Hepar sulphuris, ha kivált éjjel jönnek a fájdalmak; szelid egyéneknél ily esetben hasznos a *pulsatilla*. Vérmes egyéneknél a *nux vom.* Időszakonként megjelenő kelés ellen *lycopodium* veendő.

Felfakadván a kelés, folytassuk a meleg borogatásokat és adjunk a betegnek *hepar sulphuris*-t minden 2 órában 1 kanállal.

Az igen fájdalmas keléseknél, gyógyszereink beadása által izzadásba jövéen a beteg, ez által igen enyhül-

nek a fájdalmak és a kelések sokkal hamarabb fakadnak fel; ide értvén, hogy a szenvedő az orvosság bevétele alatt pontosan tartsa meg a tartandókat az étel- s italban.

Pokolvar.

(Brandbeule, Carbunkel.)

A pokolvar a keléstől az által különbözik, hogy a pokolvarnál súlyosabb a gyulladás, és hogy ez fenével (Brand) szok végződni. — Itt heves és égető fájdalmak közt oly korlátolt kemény daganat fejlődik ki, melyen több genyedékek (Pusteln) támadnak; a bőr a daganaton komor-kék, vagy feketévé lesz és korán fenével végződik. A pokolvart olykor láz előzi meg, vagy később járul hozzá. — Hathatós szer a pokolvar ellen, minden külszerek használata nélkül (kivéve a száraz meleg borogatást) az

Arsenicum, melyből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk addig, míg nem izzad az ágyban fekvő szenvedő, minden órában egy kanállal; ha bő izzadást, javulást nem hozna elő, ekkor változtassuk meg a gyógyszert; jó ilyenkor a *silica*.

Körömméreg.

(Nagelgeschwüre.)

Ha a kéz- és lábujj körömperczének gyuladása (körömméreg) a köröm tövén, vagy oldalán egészen felületes, — ekkor a fájdalom nem nagy, a daganat az ujjak első perczénél tovább nem terjed, a gyulladás genyféle anyag átizzadásával végződik, mely azonnal a felbőr alatt gyül össze és kékes színt mutat. Csak ha a geny a köröm alá veszi magát, származnak nagy fájdalmak. A köröm többször leesik, de csakhamar új nő helyébe.

Ha a gyulladás a bőr alatt levő sejtszövetben és többnyire az ujjak bütykös végén telepedik le, — ekkor a vastag bőrnek feszülése miatt nagy a fájdalom; és ha a gyulladás genyedéssel végződik, a geny csak bajosan tud utat törni.

Ha a gyuladás az inüvelyekben fészkel, — a fájdalom, mely főkép az ujjak tenyérlapjain telepedik meg, igen nagy, az egész karon végig, a vállig huzódik, magán az ujjon csak csekély daganat látszik, de ugyanez a kéz nagyobb részén annál messzebb, sokszor az alkarig elterjed. A gyuladás könnyen a csonthártyára terjeszkedik és a perczek vesztét okozhatja.

Ha a gyuladás a csonthártyában vesztegel, — ekkor a fájdalmak rendkívül nagyok, a kézen és alkaron túl még sem haladnak; a beteg ujj épen nincs megdagadva, — csak hirtelen genyedés támad és a csont megtámadtatik.

Ezen gyuladás eloszlatására vagy ha már genyedésbe ment volna át, a beteg résznek gyógyítására ezen szerek szolgálnak, minden külszerek használata nélkül.

Ha a körömmérget az ujjperczben szálkával sat. tett sérelmek okozzák, először is ezt emeljük ki; szintén ha a sebbe valamely ártalmas anyag hatott volna, azt langyos vízzel öblítsük ki. Ezután hasznos a

Sulphur, ennek bevétele után a beteg izzadni, izzadás után a fájdalom enyhülni, a daganat kisebbedni fog. — Ha mind ezt néhány bevételre nem tapasztalnék, jó akkor *rhus* vagy *mercurius v.* Ezen gyógyszereket folytathatjuk genyedés esetében is; de ekkor szintén hatalmas a *silica*, főkép ha a genyedés gonoszféle. *)

Ezen szerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk eleinte, míg a fájdalmak nem enyhülnek, minden órában egy kanállal; bő izzadásba jövéen, (seküdjék le a beteg és szokása szerint takarózzék; így sokkal rövidebb idő alatt szabaduland meg kínos bajától,) minden 3 órában; — genyedés alatt minden 5 órában.

T y u k s z e m.

(Hühnerauge)

Áztassuk lábainkat egy negyed óráig langyos vízben; ez után éles tollkással óvatosan vagdaljuk le a tyuk-

*) **Körömbántalmakban** általában hasznosak: a *graphit.*, *antimonium*, *sepia*. Köröm alatti vérzésben: *crotalus*.

szemet vékonyrétűen addig, míg kevés fájdalmat nem érzendünk; ekkor egy kanálnyi vízbe egy csepp *arnicá* (ennek essentiáját) kevervén, ezzel borogassuk a kivágott tyukszemet; ha egyszerre nem használna, gyakrabban ismételvén e műtételt. — Egyébiránt minden külszer alkalmazása nélkül majd tetemes javulást, majd (béketürés mellett) gyógyítást is eszközlendenek, az

Antimonium vagy *bryonia*; ha legkisebb érintésre is nő a fájdalom; vagy a *rhus*, vagy *sulphur* sat.

Ezen szerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, midőn nagy a fájdalom, bevehetünk minden $\frac{1}{4}$ órában; könnyebbülést érezvén, $\frac{1}{2}$ —1—3 órában egy kanállal.

F e k é l y e k.

(Geschwüre.)

A fekélyedés a genyedéstől az által különbözik, hogy a részek valóságos romlásával és vékony, csipős, rosz szagu, különféle színű genyes nedvnek elválasztásával jár. Hasonszenvi gyógyszereink a fekélyeket minden külszerek alkalmazása nélkül, legyenek azok súlyos, gőrvélyes, köszvényes, bujásenyves, sömörféle, rühös sat. fekélyek, szerencsésen és gyökeresen gyógyítják. Külsőleg csak tiszta tépet (*Charpie*) kívántatik, egyedül a fekélyeknek tisztántartása kedvéért. Ha a fekélyek nem régiiek, ezek orvoslására előhozandok néhány hathatós szert; — az idült sebek makacsabb gyógyítását bizzuk tapasztalt h. orvosra, kinek távollétében e szereket ajánlhatom:

Sulphur, kitünőleg hathatós és gyakran igen rövid idő alatt gyógyítja mindazon fekélyeket, melyekben főleg viszketést, vagy szúrást, feszülést érez a beteg.

Silica, igen hasznos általában; különösen pedig oly fekélyek ellen, melyek holdváltozáskor rosszabbulnak; szintén minden gonoszféle fekélyek radicalis gyógyítására.

Carbo veg. vagy *arsenicum*, hatalmasok azon fekélyek ellen, melyek könnyen vérzenek és melyek égető fájdalmat okoznak. Az utóbbi különösen a fenének (*Brand*) to-

vább terjedését is gátolja, és a fenés ev hatását az egész testre akadályozza.

Mercurius v., acidum nitri sat. bujafekélyek ellen hatatosan működnek.

Aurum, carbo v., hepar s., sulphur, silica, ac. nitri mercurialis fekélyek ellen, p. o. a torokban.

Ezeken kívül körülmények szerint a *lycopodium, graphites, calcarea carb.* sat. reményen fölül édesen lepik meg a szenvedőt.

Ha a fekélyek nem régiék, vegyen be a beteg reggel, este három golyócskát két evőkanálnyi vízben; — az idült (*chronicus*) sebek gyógyítása alkalmával elég hetenkint kétszer bevenni, pontosan tartván meg a tartandókat azon napokban is, melyekben a beteg be nem vesz.

A fekélyeken támadt vadhus ellen a *sulphur, silica, petroleum, graphites* (külszer alkalmazása nélkül) igen hasznosak. Reggel, délután, este három golyócska veendő két evőkanálnyi vízben.

Fekélyek ellen: egyes symptómákra nézve ezen szerekből választhatunk:

- Büdös fekélyek: *arsen., carbo v., lycop., mercur, silica*;
- kemény szélü fekélyek: *arsen., pulsat.*;
- könnyen vérző —: *carbo, hepar, lycop., phosph., pulsat., silica, sulphur*;
- szalonnás fek.: *sabina, baryta*;
- taplós fek.: *lachesis, mercur, silica*;
- mercurialis fek.: *aurum, ac. nitri, hepar, thuja*;
- sipolyos (fistulös): *antim., calcarea, lycop., silica, sulphur*;
- rákfélék: *arsen., aurum, kreosot, silica, sulphur*;
- vadhussal járó fek., *graph., petrol., sepia, silica*;
- külszerek által elnyomatott fekélyek után fejlődött bántalmakban: *lachesis* a főszerek egyike.

Egyébiránt más helyen is találhatunk különféle tekintetben illendő gyógyszereket.

Fekvély vagy felfekvés.

(Aufliegen).

Hosszabb fekvés következtében néha felfekszi magát a beteg. Ezen alkalmatlanságot elkerülhetni, ha naponkint a fekvő beteg ágya alá egy dézsába friss vizet alkalmazzunk. — A már megveresedett, sebhedt részre hideg borogatásokat is használhatunk, hideg vízbe mártott és jól kifacsart fehér ruhák által; vagy ha a hideg víz egyedül nem használna, vegyíthetünk bele egy pár csepp *arnicát*.

Ha már fene (Brand) járulna hozzá, jó a *china*; vagy ha erre nem gyógyulna, hathatós a *carbo v.*, vagy az *arsenicum*; melyekből *három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden három órában egy kunállal lehet bevenni, félretevén minden külszert, egyedül a tisztaságra ügyelvén.*

Rák általában.

(Krebs.)

E veszélyteljes kórról főleg azért teszek e helyen említést, hogy figyelmeztessem t. cz. olvasóimat e tekintetben is a homoeopathiára; igen is, — a h. gyógyszerekre, melyek valamint a mell- és méhrák, úgy a szájajk-, nyelv-, orr-, fültömirigy-, tőkcacsó-, here-, szeméremtag ilyen esetében is sokszor hatalmasok ott, hol a rák gyógyítása el nem hanyagoltatott, hol még elegendő életerő létezik. E figyelmeztetésem nem pusztán elméleti vélemény, hanem tapasztalás után bebizonyult tény.

A rák első időszakát e kórjelek képezik. Többnyire minden tudva levő ok nélkül, néha külerőszak után támad valahol bizonyos korlátolt daganatocskák, mely egészen fájdalom nélküli, csak ritkán érzékeny, a hol kezdődött, ott igen kemény (scirrhus). Később e daganatocskák önkényt, vagy kártékony befolyás által érzékenyebbé lesz és nyílalást, vagy folyvást tartó égést érez a beteg a daganatban; keménysége és teriméje nagyobbodik; az azt fedező bőr kékes-vörös lesz és összenő a daganat fölületével (elrejtett rák, cancer occultus). — Nagyobbodván a

baj, a daganat felfakad, belőle eves, véres, barna, vagy világos folyadék szivárog, kemény, kifordult szélű fekélyt képezvén, melyből szenvedhetlen bűdös ev foly ki (cancer apertus). Gyakran vérzés áll be; a külbőr sajátnemű sárgabarnás színt, az arcz mély fájdalmat bélyegző kifejezést nyer; e mellett a beteg elsoványodik, az éji izzadás, feloszlató hasmenés által ereje kimerül; — életének véget vet a sorvasztó láz.

Scirrhusos daganat ellen általában hasznosak a *sulphur, belladonna, sepia, clematis, conium, thuja, graphit.*

Arnica, conium, staphysagria, sulphur küllerőszak után támadt eféle daganat ellen.

Arsenicum, silica rákfekély esetében főszerek; ekkor hasznosak még a *calcareo, graphites, carbo anim., ac. nitri, aurum.*

Semmiféle külszert sem használván, reggel, este vegyen be a beteg három golyócskát két evőkanálnyi vízben; javulást látván, mint tudjuk, ritkábban: egy gyógyszer mellett maradván hosszabb időig.

Bujakór.*)

(Syphilis.)

A bujakór gyógyítását bizzuk h. orvosra; mert e nyavalya következményeire nézve borzasztó; az elhatalmazott megmérgecsit egész családi életet. Ricord párisi tanár (e tekintetben tekintély) után az elhanyagolt vagy rosszul orvosolt bujasenyv nemcsak több szembajnak és ezek közt a fekete hályognak (Amaurosis) sokszor oka; megtámadja ez az agyvelőt, légsöt, tüdöket, szívet, májat, általa tett számtalan felbonczolás tanusítása szerint. E végből ajánlja Ricord, hogy minden complicált kóresetben különös figyelmet fordítson az orvos a tán lappangó bu-

*) Miután hasonszenvi gyógyszereink a bujakór ellen, kétségen kívül, valóban hatalmasak, — le kell írnom röviden a bujakórt azon szilárd meggyőződésem mellett, hogy midőn e kór megsemmisítésére szolgáló hom. szereinkkel ismertetem meg szenvedő embertársaimat, ez által leghathatósb szolgálatot teszek mind a jelen, mind a jövő nemzedéknek.

jasenyv kipuhatólására; és ha a bajt némileg is bujasenyvesnek tarthatná, e szerint intézze gyógyítását. Meggyőződése Ricordnak, miszerint ezen eszmének szemmel tartása sok szánandó elhunytat ragadhatott volna ki Lethe hullámaiból. — A csontokat sem kiméli meg a bujasenyv, irgalmatlan kinokat okozván, főleg az idő-, vagy melegési fok rögtön változása alkalmával, melyek legkisebb érintésre növekszenek és ez által különböznek a csúzos fájdalmaktól. Az idegrendszerben szintén különféle rendtelenséget okoz. Görcsöket, nehéznnyavalyát hoz elő, a mint Ricordnak egy esete bizonyítja. Ugyanis Ricord egy, mindenki által gyógyíthatlannak mondott nyavalyatörésben szenvedő színészt Párisban gyógyítása alá vállalván, bujasenyv-ellenes szerekkel megmentett e szerencsétlen kórtól. Nemkülönben a hüdés (Lähmung), aszkór (Schwind-sucht) nem ritkán a bujakór keserü termékei. Legujabb időben (1859) a párisi Academie de Medicine gyűlésében, bevallá Ricord azt is, miszerint a másodlagos bujasenyvnek átvitethetése Gibert kísérletei által bebizonyultnak látszik.

Ily szomorú helyzet elhárítására, minden tekintetből mindenkinek tanácslom: óvja magát illetén, legkedvezőbb gyógyítás esetében is gyengítő betegségtől; — annak pedig, ki e bajba esik, Hahnemann gyógymódját ajánlom; mert — számtalan tapasztalásom után szerzett meggyőződésemet tárom ki a szenvedőknek e szavakban: „a bujakór ellen fölötte hasznosak a h. gyógyszerek.“ Kiirtják ezek, kezdetben néhány hét alatt, gyökeresen e bajt; hosszabb időt kívánnak a már elhatalmazott bujakór megsemmisítésére, de még ekkor is a legnagyobb valószínűséggel működnek a beteg javára, szokott kis adagban, minden rossz következmény nélkül; holott a nagyobb mennyiségű *jod*, *mercur* sat. szereknek ártalmát több esetben senki sem tagadhatja. — De hol kaphatni hom. orvost azonnal? — ily módon figyelmeztettek többen, — arra kérve, hogy a bujakórt oly veszélyes nyavalyának ecsetelvén, az ez elleni szerekkel ismertetném meg azon szerencsétleneket, kik szükség esetében nem fordulhatnak h. orvoshoz! Átlátom ezen igazságos figyelmeztetésüket,

— azért is kötelességemnek tartom, hogy ezennel közöljem a bujakór gyökeres kiirtására használandó gyógyszereket röviden és népszerűen, azon öszinte kívánságom mellett, hogy mindenki tiszta életet viselvén, azokra soha senki se szoruljon.

1) **Vizelet-cső-, vagyis húgycső-takár (Tripper)** a húgycső takonyhártyájának gyuladása. Az infectio után 3—4, néha 8—10, sőt 14 napra a húgycsőben viszketést érez a beteg, és e viszketés, csiklándozás vágyat gerjeszt benne a közösülésre. 2—3 nap mulva a vizelés alatt vagy után égető fájás áll be; a húgycsőből sárgás, eleinte ritka, későbbben sűrűbb nedv foly ki, mely a fehérruhában sárga foltokat okoz. Éjjel minden kellemes érzés nélkül, sőt inkább nagyobb fájdalommal, szinte görcsösen merevedik meg a nemzőtag; de midőn már a gyuladás tágit, ekkor a fájdalom napról napra kevesebb, a kifolyás mindinkább megsűrűsödik, kevesbedik.

Ezen betegség gyógyítása alatt különösen megkívántató föltételek: a nyugalom és diaeta. Sokkal hamarabb szabadul meg e bajától az, ki kerüli a testmozgást, szoros diaetát tart, mint az, ki nem kimélvén magát, sokat jár és nem tartja magát az étel- s italban; mert e kór minélelőbbi gyökeres legyőzésére csakugyan nyugalom és legszigorubb diaeta kívántatik, kerülvén egyszermind mindazt, mi a nemi ösztönt felingerli. Hust, fűszeres eledeleket ne egyék, szeszes italokat, kávé, théat sat. ne igyék a beteg, mert különben a legveszedelmesb bajokba döntheti magát; suspensoriumot viseljen, felkötvén a tökzacskót; mert ily alkalommal méltán tarthat a tökgyuladástól, melynek veszélyteljes kimeneteit tudjuk, amikor is azonnal a tökgyuladásnál előhozott szereket használja a szenvedő és feküdjék le, kerülvén minden mozgást; mert különben, ha fenébe megyen át a gyuladás, életét veszedelmezteti; — azért a diaeta is ekkor a legszigorúbb legyen. Vigyázzon a beteg, hogy szeméit azon ujjával ne dörzsölje, mely e mérges anyag által bepiszkoltatott; mert a mint 170. lap. láttuk, igen veszedelmes szemgyuladást kaphat. E baj közönségesen hat hét alatt gyógyíttatik gyökeresen, de ki szigoruan tartja

magát, hamarabb is kigyógyulhat. Köszönje meg azonban a beteg azok tanácsát vagy ajánlkozását, kik pár nap alatt akarják őt kigyógyítani: mert más gyógyítani, más elnyomni e nyavalyát, amidőn is a káros következmények el nem maradnak! — Így, veszedelmesek minden külszerek, a befecskendezések, melyektől óvjuk magunkat, egyedül ezen szereket használván:

Aconit, melyből azonnal a gyuladás kezdetén vegyünk be minden 2 órában 3 golyócskát, háromszor egymásután. *Aconit*-ra jó a

Cannabis; mely után ha két nap alatt semmi enyhülést sem tapasztal a beteg szoros diaeta mellett, — adjunk: *cantharides*t, főleg ha vizelés alatt vagy után nagy a fájdalom; ha igen fájdalmas erectiók mellett a nemzőtag meggörbül (*chorda*). — Ezekből 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden 2 órában 1 kanállal. Elmulván a fájdalmak, a többi symptómák legyőzésére hasznos a

Mercurius solubilis; minden 5 órában 3 golyócska, — vagy a *thuja*. Ha javul a beteg, elég reggel, este bevenni.

Diaeteticus hiba következtében, de néha másképp is megtörténik, hogy a kifolyás, bár esekély mennyiségben, de mégis megmarad, minden fájdalom nélkül. Ezen utólagos takár (*Nachtripper*) ellen ajánlhatók a *sulphur*, *thuja*, *pulsatilla*, *tussilago petasites*, *ac. nitri*; különösen ajánlhatom a *phosphort*, vagy a *merc. solub.* ez utóbbit kivált, ha a lágyék táján húzó fájdalmat érez a beteg, a kifolyás zöldes. Hosszabb időig reggel, este 3 golyócska veendő; javulás esetében ritkábban.

2) Tisztátlan közösülés után 2—8 napra kis pattanások is mutatkoznak, többnyire az előbőr külső vagy belső oldalán; ezek igen hamar fekélyekké válnak (*bujafekély*, *Schanker*), — melyeknek környezete néha megkeményedett (*Hunthersch Schanker*). E fekélyekből sárgás, mérges anyag szivárog, mely föltétlenül ragályos. E bajban az elhanyagolás vagy kuruzsolás borzasztó pusztítókat tehet. Mint előbb említém, a *schanker* a test minden részére elterjedhet; azért is folyamodjunk azonnal ügyes orvoshoz és ne fogadjuk el azok tanácsát, kik kül-

szereket ajánlanak, milyenek a különféle vizek, kenőcsök, a pokolkövel való égetés; mert e bajnak oka mélyen lappang a test belsejében és így gyökeres kiirtására csak a belső szerek használhatnak. Ne örvendjünk, ha néhány nap alatt külsőkép a baj elmázoltatik; mert ez által nincs elhárítva; — ez, a testben lappangván, ki fog törni a legszomorubb következményekkel. Külsőleg egyedül a tisztántartásra figyeljünk, e célra langyos vízbe mártott rongyot használván borogatás gyanánt napjában többször. (Ezen kezelés után mossuk meg kezeinket mindenkor és ujjainkkal mosás előtt ne érintsük szemeinket.) Itt is a diaeta igen szigorú legyen; — megtartván pontosan az előbb mondottakat, ha mindjárt több napig is épen semmi javulást sem látunk, — hat hét alatt gyökeresen gyógygyulandunk, e következő szereket használván:

Mercurius praecipitatus ruber, (3-dik trituratiónból készített dilutio). Ebből vegyünk be reggel, este egy cseppet. De ha e 3-ik trituratiónból készített dilutio több nap alatt nem használná, ekkor a 3-ik trituratío adandó kivált torpid egyéneknek, ebből adván be reggel, este $\frac{1}{6}$ grant, (azaz egy kis késhegynyi mennyiséget), Ily módon használható a *mercurius sol.*

Ac. nítri azoknál hasznosabb, kik már mercurialis szereket ezelőtt is használtak. Szintén ugy veendő.

Sulphur, ha rühvel van összekötve a nyavalya.

A második rendű bujakórban (*syphilis secundaria*) ugyanezen szerek hasznosak, melyekhez a *kali bichromic.* csatolom.

A harmad rendű bujakórban az előbb említett szereken kívül hasznosak a: *sanguinaria*, *aurum*, *carbo v.*, *ac. phosphor.*, *thuja*, *lachesis*, *sulphur sat.*

Néha a takár első stádiumában, — máskor ismét bujafekélyek alkalmával az előbört hátrahúzni nem lehet (*Phimosis*), — vagy pedig a makkon alól a nemzötag körül megdagad az előbőr és azt felhúzni lehetlen (*Paraphimosis*). Ekkor azonnal feküdjünk le és ne erölködjünk az előbőr visszahuzásával, hanem áztassuk langyos vízben a nemzötagot, vagy ovatosan használjunk langyos vízzel való befecskendezést napjában többször.

Mindazáltal a makkon alól összeszorult előbört sokáig így ne hagyjuk, hanem gyöngéden (nem erőszakosan) próbálgassuk azt felhuzni (mondom gyöngéden, ha mindjárt egy óráig tart is ezen kísérlet és csak hosszabb idő alatt sikerül a bőr előrehuzása); mert ezen utóbbi esetben a makknak ovatos felhuzása azért szükséges, mivel itt a bekövetkező fenétől (Brand) gyakran méltán tarthatni.

Schanker vagy tripper alkalmával sokszor kis keménység is támad a jobb, vagy bal, néha mindakét lágyékon. Ekkor azonnal vegyen be a beteg *mercurt*, minden 5 órában 3 golyócskát, és kerülje a testmozgást. De amint e kis keménység nő és gyuladásnak indul, úgy növekszik ezzel a fájdalom, mely a gyuladás legmagasb fokozatán majd kiállhatlan. Ekkor a daganat vörös, kemény, forró; később bizonyos helyen lágyabb, fehér; a beteg itt kopogó fájdalmat érez mindaddig, míg végre e daganat felfakad, amidőn is a fájdalom enyhül. E daganatot *dobnak* (Bubo) nevezzük. Ilyenkor feküdjék le a beteg; mert a veendő orvoságokra izzadni fog; — szoros diatétát tartson; külsőleg csak száraz meleg borogatást használjon; vegyen be gyuladás alatt *aconitumot* (5 golyócskát 5 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden órában 1 kanállal); ez után pedig *mercur viv.*, a most említett mód szerint készítendő, de csak minden 2 órában 1 kanállal veendő, mindaddig, míg a daganat el nem oszlik, vagy föl nem fakad: ez utóbbi esetben tiszta tépetet rakván a felfakadt helyre reggel, este. Ha pedig már ez előtt gyógyíttatott a beteg *mercurral* nagy adagban, ekkor a *sulphur* úgy veendő, mint a *mercur*. Elmulván a fájdalmak, a schanker ellen előbb használt gyógyszerek bevétele folytatandó.

3) A függöly (Feigwarzen) alatt azon kinövéseket értjük, melyek az infectio után 3—8 napra támadnak a végbél táján, vagy a nemzőtag külbőrén, a tökzacskón, a czombok felső részén. Eleinte csak viszketést, később égetést okoznak; nagyobb számmal jelenvén meg, annyira fájdalmasak, hogy a szenvedő nem állhat, nem ülhet. E kinövések mindig nedvesek és e nedvesség igen rossz büzü:

mi által az aranyeres csomóktól meg lehet különböztetni. — Ne engedje a beteg, hogy e kinövések egyszerűen olló segédelmével, vagy éte tő k ő (lapis caust. chir.) használata által irtassanak ki; mert valamint a schanker, ugy a függőly oka a testben rejlik — és így valamint ott, ugy itt is csak a belső szerek által eszközölhető a gyökeres kiirtás. Hasznosak a függőlyök ellen a:

Thuja, vagy *ac. nitri*, vagy még az *ac. phosphor.*, *lycopod*; száraz függőlyben pedig kivált *merc.* szerek után: *sassaparilla*, *sulphur*, melyekből reggel, este vegyen be a beteg három golyócskát. Ezek által meggyógyul a beteg a gyógyítás szoros értelmében; midőn azon esetben, ha egy helyen kiirtják, előjön más helyen, vagy, a mi ennél veszedelmesebb: a test belsejébe verődik a legszomorúbb következményekkel, mint a schanker.

Az e tárgyban irt első soráimban tettem ezekről említést, melyek legyőzésére, valamint a mercuriálék ellen is, hasznosak az: *acid. nitri*, *aurum*, *lachesis*, *sulphur*, *thuja*, *carbo veg.*, *lycopodium*, *staphysagria*, *mercur* (de kik ezzel gyógyítottak nagy adagban, azok használják az ez elleni szereket). Különösen esontfájdalmakban a *mercur*, vagy ha ezt használta a beteg, ekkor: *aurum*, *lachesis*; — kütegekben (Ausschläge) *mercur* vagy *aurum*, *ac. nitri*, *lachesis*; — torokbajban *aurum*, *ac. nitri*, *hepar sulph.*, *belladonna*; — szemgyuladásban, az ott említett szerek veendő, naponkint reggel, este; javulást látván, ritkábban. Így használándók csontszu (caries) ellen az *aurum*, *mezereum*, *asa foetida*, *ac. phosphoricum*, melyek, körülmények szerint, más okból származott csontszu ellen is alkalmazhatók, melyekhez még a *silicát*, *calcareo carb.* és *lycopodiumot* sorolom. Reggel, este három golyócska veendő; javulást érezvén, minden negyed nap.

Láb-izzadás.

A láb-izzadásnak különféle okai lehetnek, melyekhez képest különfélek a gyógyszerek. Mindenkor helyesen kezdendjük az orvoslást *sulphur*-ral, mely ha nem használna, adjunk *lycopodiumot*. Ha rossz büzü a lábizzadás,

ekkor a *kali carb.*, vagy *baryta*, vagy *graphites*, *silicea* megfelelhetnek várakozásunknak; ha az izzadásnak nincs szaga: *mercur*. De miután ilyenén baj gyógyítására hosszabb idő kívántatik, — egy orvosságnak hatását várjuk be hosszabb időig. Láb-átázás után, visszaverődött lábizzadás következtében támadt bajok után: *rhus*, — rögtön visszaverődött lábizzadás következményei ellen: *silicea*, *baryta* hathatósak. *Láb-izzadás ellen reggel, este három golyócska veendő; javulást érezvén, hetenkint kétszer; visszaverődött lábizzadás esetében beadhatunk minden 3 órában 3 golyócskát.*

Vérér-csomók vagy daganatok.

(Blutader-Knoten oder Geschwülste.)

A vérér-csomók, vagy daganatok a vérerek kitérülése következtében támadnak a lábakon, vagy a test egyéb részein. Eleinte semmiféle bajjal sem járnak, a vérerek csak lassankint emelkednek egyenetlen, korlátolt, szederjes vagy fekete daganatokká, melyek a rájuk tett nyomásra elenyésznek; de ha a nyomás megszűnik, csakhamar ismét fölkelnek, a szenvedő tagban nehézség-érzést, néha heves fájdalmakat okozván. Midőn nagyobb daganatok támadnak, az egész tag felpöföd, a vérerek megvastagodnak, a bőrön és sejtszövetben tályogok, fekélyedések származnak, gyakorta a vérerek felpattannak és nagy vérfolyást okoznak. Többnyire csak a fölületes vérerek vannak kitérülve.

Az egész beteg tagnak pólázással eszközzendő egyenetlen összenyomása ily esetben a fő teendőkhöz tartozik ugyan, de e pólázás ne legyen igen szoros, és e mellett a gyökeres orvoslásra szükségesek még ezen orvosszerek:

Pulsatilla kivált eleinte, különösen terhes nőknél alkalmazandó, midőn még csekély a baj. Ha a láb dagadt és vörös: *calcareae*.

Lycopodium, ha nagyobb daganatok támadnak, melyek heves fájdalmat okoznak; ha a tag felpöföd, a bőrön fekélyek mutatkoznak; sőt néha még akkor is, midőn a vérerek felpattannak.

Arsenicum ha az előbbi szer nem használ; ha az elpukkadtt vérerek következtében nagy vérfolyás támad; a fájdalom szintén heves, égető. Többen a *Hamamelis* ajánlják.

Reggel, este vegyen be a szenvedő három golyócskát kevés vízben; javulást érezvén, hetenkint csak kétszer; de ha nagyok a fájdalmak, ekkor öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, bevehet abból minden 2 · 3 órában eggy kanállal, sőt nagyobb vérzés esetében 1/2—1 órában; javulást tapasztalván, mindig ritkábban. — A nagyobb testmozgást, hosszabb állást szintén kerülje a gyógyítandó.

É g e t t s e b e k.

(Verbrennungen.)

Az égés különféle fokaira és terjedésére, az égett rész fontossága- és a beteg testalkotására nézve, többé vagy kevésbé nevezetes tünetények támadnak. Leggyengébb fokban a bőr jól megvörösödik, de a fájdalom csekély, daganat és láz hiányzik. Nagyobb fokban a vörösség és daganat szembetűnő, a fájdalom nagy és láz jelenik meg. Még nagyobb fokban a felbőr megválk és azonnal, vagy csak lassankint világos vagy sárgás nedvvel telt hólyagba emelkedik. Legnagyobb fokban az égett rész egészen elromlik, azt fene (Brand) lepi meg.

A két első foknál a gyuladás könnyen oszlik el. — A harmadik fokban többnyire genyedés származik, mely gyakorta igen nevezetes; a gyuladás messze elterjed és fenével is végződhetik. — Az égés nagyobb fokaiban a láz mindenkor nagyra nő; néha göresök és rángások (Convulsionen) könnyen támadnak, főleg érzékeny egyéneknél.

Az égés kisebb fokaiban leghasznosabb a megégett részt a tűzhez közel tartani; ekkép elenyészik a gyuladás minden utóbaj nélkül; — legroszabb hideg vízzel tett borogatásokat használni, vagy bármi hűtő szereket, milyenek a kolompér, vörösrépa; mert úgy hiszem mindenki tudja, hogy ezek használata után közönségesen hó-

lyagok, fekélyek támadnak. *) De nem mindenkor lehet az égett részt tűzhez közel alkalmaztatni; ily esetre vannak más gyógyszerek, melyek elvünk szerint sokkal hamarabb és biztosan gyógyítják az eféle bajt, elhárítván egyszersmind minden utóbajt.

Több esetben hasznos az olaj (különösen a terpentinelaj); vagy még jobb a borszesz (Weingeist), erős pálinka, ha ezt előbb megmelegítjük és ezzel az égett részeket addig nedvesítjük, vagy az ezzel tett borogatásokat addig használjuk, míg a fájdalmak ezen alkalmazás által növekszenek. (A szemhez közel álló égett részt pálinkával, borszeszszel ne borogassuk.) A borszesznél hatalmasb az *urtica urens*. **) Azonban, ha mélyen terjedt el az égés, akkor használjuk inkább e következő szereket:

Ha az égés a test nagyobb részére terjedt el, ekkor hathatós a gyapot (Watte). Ezt több vékony rétegben alkalmazzuk az égett részre. — Ha hólyagok támadtak, ezeket szükséges előbb felbökni, hogy ekként belőlök a nedv kifolyhasson. Ha az égett sebből sok geny foly ki, akkor a legalsó réteget mindig a beteg részen hagyván, csak az e fölött levő gyapotrétegeket változtassuk.

*) Égetés ellen igen ajánlatik a közönséges hideg fa-s z é n, mely vagy összetörve, vagy darabban alkalmaztassék az égett részre. Erre néhány percz alatt enyhülnek a fájdalmak. (Die Homoeopathie 2. köt., 3. sz.).

Phosphor-gyufák által történt veszélyes égetés ellen azonnal *aconit* adandó (5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden $\frac{1}{4}$ órában 1 kanállal); ha erre nem javulna a szenvedő és a baj nagyobb fokra emelkednék, ekkor *aconit* után a *phosphor* (20. dil.); ha nem használna, *arsenic* vagy *carbo* adandók szintén minden $\frac{1}{4}$ órában, javulást látván, ritkábban.

**) Az 1857-diki „Orvosi hetilap“ 27-dik sz. közölte: „miserint Amerikában a Journal de Chimie médicale szerint égett sebek jó sikerrel szereltetnek a csalán (*urtica urens*) tincturájával. A csalán több napi áztatásnak tétetik ki. Az így készült tincturába mártott ruha-darabokkal a seb befedetik, mire igen gyorsan heged.“ Az „*urtica urens*“ hasonszenvi szer, miután, külsőleg alkalmazva, egészséges bőrön is égést okoz. Nálunk e növény nem új szer, — mi azt évek óta használjuk: essentiájának minden cseppjére egy evőkanálnyi vizet öntvén, ebbe mártván ruha-darabokat, ezekkel fedvén be az égett sebet, mire, elvünk szerint, a seb igen gyorsan heged.

Jótékony gyógyszer az égésekben: az *arsenicum*, vagy *causticum* — *) ha a harmadik hígításból (von der dritten Verdünnung) 6—8 cseppet félpohár vízzel jól összekevervén, az ebbe mártott ruhával gyakrabban borogatjuk a beteg részt. Ezen gyógyszerek belsőleg véve (minden 3 órában, javulást tapasztalván, minden 12 órában három golyócska két evőkanálnyi vízben) hasznosak azon fekélyek ellen, melyek az égett részen támadtak.

Ha a láz nagy fokra nő, belsőleg hatalmas az aconitum, minden órában három golyócska; javulást érezvén, csak ritkábban.

Genyedés támadván és a szenvedő rész nagy érzékenysége tágulván, adjuk azon szereket, melyeket a sebeknél említettem genyedés esetében. Szintén fekélyek, fene (Brand) ellen az innét nem messze leírt szerekből a legillőbbet (l. F e k é l y e k).

Fagyás, fagyadagat és fagyás általi tetszhalál.

Erős és állandó hidegben az életműves (organicus) részek dermedése következtében az érzés eltompul, a mozgás nehéz, sőt ha a hideg még tovább tart, minden érzés és mozgás elenyészik, az üterek verései megszűnnek, végre fene (Brand) köszönt be, melynél a fagyott rész összezsugorodik s kiszárad.—Az egész test levén a hideg ezen fokának kiteve, a bőr lassankint elhalványodik és érzéketlenné lesz; a vérnek a belső részekbe, főképp az agyba és tüdőbe torlódása által nyugtalanság, tetemsúly, álomság és erre valóságos álom következik; ha a hideg még tovább is tart, (leginkább azoknál kik szeszes italok által akarák magukat felmelegíteni) t e t s z h a l á l áll be; mely a fölelevenítés lehetőségét megengedi ugyan, de magára hagyva, szükségkép fenével vagy halállal végződik. — A hideg ártalmas behatásának leginkább oly részek tétetnek

*) Ha meleg étel vagy ital által égetjük meg szájunkat, szintén ezen gyógyszerből, vagy az *arsenicum*-ból 3 golyócskát egy-két evőkanálnyi vízben felolvasztván, addig tartssuk szájunkban míg csak lehet, ez után pedig nyeljük le.

ki, melyek a szívtől legtávolabb esnek, ilyenek: a kezek, lábak, fülek, az orr.

Ha valamely fagyott, vagy hidegtől megdermedett rész hirtelen fölmelegítettik, ekkor fájdalom közt heves gyulladás következik, a fagyott rész nagyra dagad, megvörösödik, megkékül, (fagydagana t) genyed, benne valóságos fene áll be. Hasonló tünetények származnak az egész testben, ha ez nagy hidegből nagy melegbe vitetik; a testnek ilyenén hirtelen fölmelegedése valóban halált és a testnek sebes rothadását okozza.

Azért elvünk szerint a fagyott ember fölelevenítését ekkép eszközöljük. A fagyott test hideg terembe hozatik, levetkőztetvén, hóval vagy jeges vízbe mártott vászonnal fedetik, vagy hideg vízbe tétetik, de úgy, hogy orra, szája abból ki legyenek. Többnyire, midőn a test valamennyire fölenged, azon jégkéreg támad, mire a test a vízből kiemeltetik és kevésbé hideg vízzel dörzsöltetik. Ha a tagok dermedtségek elvesztik és a megfagyott életjelt ad, őt gondosan megtörölgetvén, hideg szobában ágyba tesszük, tüdejébe, ha a lehelés magától megjelenni nem akarna, levegőt fuvunk, a szivgödört hideg vízzel locsolván. Ha már beadhatunk, ilyenkor hasznos a

Carbo v. Cöt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden órában egy kanállal; javulást tapasztalván, ritkábban. Ha ez nem használna, jó az *arsenicum*, vagy ha a betegnek feje forró lenne, *aconitum*.

A fagyott tagok hasonlóan engesztetnek föl; azokat hóval dörgölvén, avagy hideg vízbe mártván és benne tartván mindaddig, míg az érzés és mozgás vissza nem térnek.

A fagydagاناتok a bőrnek orbánczféle (rothlaufartig) gyulladásában állanak, mely, foka különbségéhez képest, majd idővel magától elmuló csak csekély daganattal és melegséggel mutatkozik, majd nagyobb, komor-vörös, vagy kékes daganattal és fájdalommal jár; néha pedig nyakas fekélyekké változik. A fagydagاناتok, ha rosszul orvosoltatnak, szintugy fenével végződhetnek. Csak tél idején, főleg időváltozáskor okoznak bajt, nyárban is-

mét eltűnnek. Minden külszer nélkül hasonszenvi gyógyszerünk ezen fagydaganatokat is gyógyítják.

Acidum nitri, vagy *petroleum* igen hathatósak akkor, midőn főleg időváltozáskor mutatkozik a baj

Sulphur vagy *rhus*, a bőrnek orbánczféle gyuladásában. Az első kivált akkor is használ, midőn fekélyek támadnak.

Pulsatilla és *belladonna*, ha a gyuladás nagyobb, komor-vörös, vagy kékes daganattal és heves kopogó fájdalommal jár. Az első szer főleg szelid, — a második inkább szomorú, közönyös, néha igen indulatos egyéneknek gyógyszer.

Arsenicum, ha a gyuladt részen fenével fenyegető hólyagocskák támadnak.

Ha a fagyás nem régi, vegyen be a beteg reggel, este három golyócskát, vagy nagyobb fájdalma levén, minden 5 órában. Az idült fagydaganat ellen ritkábban kell használni a gyógyszereket.

A fagydaganatokat, úgy ezeknek visszatérését akként kerüljük el, ha hideghez szoktatjuk magunkat, az igen meleg gúnyákat és a megfázott részek hirtelen fölmelegítését magunktól eltávoztatjuk, ha a részeket hideg vízzel gyakrabban mossuk és gondosan megtöröljük.

Villám-ütés-okozta tetszhalál.

(Durch Blitz Getroffene.)

Ha szabadban ütött meg valakit a villám (Blitz), könnyebb a gyógyítás; azért olyanokat, kiket e szerencsétlenség szobában ére, tüstént szabad levegőre kell vinni, földre fektetni, hideg vízzel locsolgatni, egész testét flannelal dörzsölni, — életjelek mutatkozáván, miután ilyenkor többnyire sötétpiros és duzzadt az arcz, beadni eleinte *aconitum*-ot (5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván minden $\frac{1}{4}$ órában, vagy hamarabb is egy evőkanállal), ez után pedig *nux vom.* vagy *lachesis* a beteg körülményei szerint gyakrabban vagy ritkábban, mint már tudjuk az eddig mondottakból. — A hideg víz he-

lyett tán még jobb sikerrel alkalmazhatjuk a föld-fördőt; e végre a villám-ütöttet vizirányosan kell fektetni és friss földdel egészen befedni, úgy, hogy csak feje legyen ki; arcát néha friss vízzel megfecskenyezni, így hagyni, míg magához nem tér; ekkor tüstént ágyba fektetni és az említett szereket beadni, melyekhez az utóba-jok elhárítására a *sulphur* is csatolom.

Szén-gőz általi tetszhalál.

(Erstickungsgefahr durch Kohlendampf.)

Azok megmentésére, kik zárt szobában szemet égetve, szén-gőz, illetőleg szénéleg által közönségesen éjszakán át, vagy más gőzök által forognak életveszedelemben, szolgálgálnak e soraim. Nevezetes, miszerint mindezek annyira elkábulnak, hogy látva, érezve szomorú helyzetüket, nem képesek segélyért szót emelni, ablakot nyitni, vagy kívánszorogni a szabadba. — Ily esetben mit sem késve, azonnal szabad friss légre vitessük a szenvedőt; boreczetbe mártott fehérruha-darabokat rakjunk fejére egymásután; mellét, kezeit, lábszárait hideg vízbe mártott kefével dörzsöljük mindaddig, míg légzési nem kezd; ha ezek után sem mutatkoznék életjel, akkor fujjunk levegőt a szerencsétlen szájába.

Magához térvén a beteg, adjunk neki *bellad.*, vagy *opiumot*; *öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből eleinte minden 1/4 órában egy kunállal; javulást látván, mindig ritkábban.*

Vizbe-fuladás, akasztás általi tetszhalál.

Rosz szokás azokat, kik vízből huzattak ki, fejjel a föld felé fordítani a végre, hogy belőlök a víz kijöjjön. Legczélszerűbb az ily szerencsétlent azonnal levetkőztetni és lefektetni úgy, hogy fejjel valamivel följebb fekdüdjék. Ezután a kezeket, lábakat, ezek talpait erős kefével, az egész testet pedig melegített flanellal dörzsöltessük egy-két óráig, vagy ha szükséges, továbbig; és ilyenén csüggedetlen fáradalom után sokszor új életet

adandunk olyanoknak is, kik több óra multával huzattak ki a vízből. Valamint az ágy, ugy a takaró is meleg legyen. Az ajkak vörössége, a tagok mozgékonytsága, szív-táj melegsége, gyenge légzés a már megújuló életre mutatnak, melyek után rendszeren jótékony álom szok bekövetkezni, melyből mintegy új életre ébrednek föl a betegek; kiknél ha tán vértolulást vennénk észre, az *aconitból 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből minden órában adhatunk egy kanállal.* Ez után hasznos a *lachesis*.

A kasztás általi tetszhalál esetében a kötelékeknek sebes feloldása oly módon történjék, hogy a test leesés által meg ne sértessék. Itt a testnek melegítése nem szükséges, mivel a megfojtottak természetes melegségüket hosszabb időig megtartják. Erős dörzsöltetés után föleszmélvén a szerencsétlen, azonnal adjunk *aconitot* az előbbi mód szerint, — ez után pedig *opiumot*.

Légszesz általi tetszhalál.

(Erstickungsgefahr durch Gas.)

Ha a zárt szobának levegőjéhez vigyázatlanságból légszesz járul, ennek nagyobb mennyiségű hydrogeniuma és carboniuma által fuladás veszedelmének van kitéve az ember. Mivel pedig dr. Cless állítása szerint (Orvosi heti lap, 20 sz. 1857.) a fuldokló symptómái hasonlók a nagy adagban bevett „*belladonna*“-symptómákhoz, — elvünk szerint előbocsátván „*aconitum*-ot“ (3 golyócskát 3 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk minden 5 perczen egy kanállal), ez után merem ajánlani a *belladonnát* (5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 5 perczen egy kanállal; javulást látván, minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1—3 órában). Ha ez nem használna, ajánlhatom még az *opiumot*, szintén ugy veendő. E mellett nem ellenzem a hideg vízzeli borogatást a fejre. — Részemről ugyan, az említett szerek hatását tapasztalni még nem volt alkalmam: de a symptómák hasonlósága után hiszem, miként jó sikerrel használhatók.

Tetszhalál (Scheintod, asphyxia):

Görcsök, vérszegénység, éhség következtében.

A villámütés okozta, nemkülönben vízbefulladás, fagyás, szénegőz, légszesz általi tetszhalálról most szólottam. Utólagosan itt a görcsös tetszhalálról, (mely nem ritkán a rángó és zsongos görcsöknek rohamai, a nyavalyatörés, méhkóros (hysterisch) roham után fordul elő), — a vérszegénység-, éhségből származott tetszhalálról teszek még említést.

Itt szükséges, hogy a beteget környező lég tiszta s meleg legyen; ovatosan vetkeztessék le a tetszhalálos, vagy inkább olló, vagy kés segédelmével metszettessék fel ruhája; fektessék le meleg ágyba; melegített hamu, vagy homok rakassék a mellgödör tájára és a lábtalpakra egymásután; gyapot-ruhával dörzsöltessenek a végtagok, a fej, különösen a homlok, az orr, mell, a hátgerincz; mindez nem használván, forró viasz, vagy forró szurok csepegtessék a szivgödör- és hátgerinczre, de csak akkor, ha az előbb mondott felélesztési mód nem lenne sikeres.

Magához térvén a tetszhalálos beteg, legelőször is gyenge szivdobogás, és a szemfénynek összehuzatása, azután pedig a szempillák mozgásai észlelhetők; visszatérnek lassankint az eszmélés, a test-melegség, a nyilvánosb érverés. A mint lehet, azonnal adjunk:

Arnicát. E szer általában hasznos esés, vagy egyéb erőművi sérelem okozta tetszhalál esetében.

China, vérvesztés után; szintén vérszegénységből eredő tetszhalálban; de ekkor jó a *crotalus* is.

Chamom., cicuta, stramon., veratrum görcsös tetszhalálban használandók.

Az éhségből eredő tetszhalálos betegnek az ételek nagy vigyázattal és eleinte csak kis mértékben adassanak.

A gyógyszerekből 5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, ebből adjunk eleinte minden 1/4 órában 1 kanállal; később mindig ritkábban.

Az újszülöttek tetszhaláláról „a gyermekbetegségeknél” szólandók.

V.

Néhány nő-betegség.

Különösen :

A)

A havitisztulás előtt, alatt és után beköszöntő többféle rendetlenség.

A természet ugy rendelte-törvény szerint a nők egészségére szükséges, hogy fölserdülés idejétől a havitisztulás minden 4-ik hét, vagy 28-ik nap után megjelenjék és néhány napig tartson, anélkül, hogy az által szenvedne a test. Sokszor azonban a serdülő leány, elérvén nemi érettségének idejét, rendes tisztulás előtt, alatt és után különféle abnormis változásoknak van kitéve, — vagy az ezen időszakban megjelenni szokott nemi működésnek hiánya miatt beteges állapotba döntenek. Mindakét állapot megkivánja az orvos figyelmét, ügyelvén mindazáltal arra is: hogy tett tapasztalások szerint némely egyének későbbben érik el a nemi érettséget, egyeseknél pedig sohase jelenik meg a hószám és mégis viszonyos ép egészséggel bírnak. — A szenvedések kiirtására e szereket ajánlom :

Belladonna, ha a nő vérmes, arca duzzadt és piros, a vér feje felé tolul.

Lycopodium, ha borzadást, nagy fejfájást érez, anynyira, hogy szinte félrebeszél, sir a nő, elalél, keresztje fáj, lába megdagad.

Platina, ha kedélye igen változó, sirásra hajlandó; légzése nehéz; álma nincs és belszorongás, nyugtalanság, görcsök lepik meg a nőt.

Cocculus, ha mell- és alhas-görcsökben szenved.

Ignatia, ha feje nehéz; a világosságot nem szenved;

szivdobogása van; ha természeténél fögva igen érzékeny; ha alhas-görcsökben szenved.

Phosphor, ha vért köp; borzongást, szivdobogást érez, arcza vagy inye megdagad.

Nux vom., ha ingerlékeny, haragos, nyugtalan a nő és májfájásról panaszkodik.

Sepia, ha a nő andalgó és fogfájásban szenved.

Pulsatilla, ha a szelíd nőnek arczsine hirtelen változik; gyakran ásítzik, néha fázik; émelygése, gyomor- és bél-görcsei vannak.

Sulphur, ha kellemetlen belszorongás, fogfájás, alhas-görcsök által kinoztatik a nő; néha köhécsel — E három utolsó szert és a *graphitest* (ezek közül illendő körülmények szerint egyet választván) kivált azon fiatal nőknek ajánlhatom, kiknél az első havitisztulás még meg nem jelent.

Görcsök, fogfájás, szóval nagyobb fájdalmak jelenlétében 5 golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ — 1 órában egy kanállal; rendszeren pedig csak minden negyed nap reggel, este három golyócska veendő; azonban a tisztulást megelőző három napot előre kiszámítván, bevehet ezen három nap alatt a nő minden 12 órában. *)

Valamint a gyógyszerek használata mellett, ugy általában, a nők rendes tisztulásának akadályait elhárítandók, az arra vonatkozó *psychicai* és *physicai* befolyásokra különös figyelmet fordítsunk. Szoros kötelességünkben áll, hogy mindenki, de különösen a természetöknél fögva érzékenyebb, gyöngédebb nők iránt illendő tisztelettel viseltessünk. E tisztelet aztán magában foglalja azon gyöngéd, művelt bánásmódot, melylyel tartozunk a nőknek már azért is, mert ellenkező esetben *psychicai* szempontból a leverő indulatok általában, különösen tisztulás idején veszélyteljesen hatnak a nőkre. — A nők részéről nemkülönben kívánatos, hogy óvják magukat a

*) Megjegyzem itt, miszerint tisztulás alkalmával előforduló bármiféle betegségben bátran használhatjuk a hom. gyógyszereket általában; miután a női organismus rendes működéséhez tartozván a tisztulás, ezt a hom. orvosságok meg nem akadályozhatják. Ellenkezőleg áll a dolog több allop. szerre nézve.

lelkiindulatoktól; ezenfölül physical tekintetből ismét el ne mulasztják a szükséges testmozgást (kivált tisztulás idején kívül) szabad légben; különös figyelmet fordítsanak a test tisztán tartására: hideg vízzel mosást gyakran használván, — tisztulás idején langyos vízzel cseréljék föl a hideget; igen szoros ruhákat ne viseljenek; és ha már a szokás nem engedi hogy fűzés nélkül járjanak, legalább igen szorosan ne fűzzék be magukat; tisztulás alatt minden módon kerüljék a meghűlést, nagyobb testmozgást, tánczot, nehezebb emésztésű eledeleket, szesz italokat, mértékletlen kávé-, thea-ivást, melyeknek mérték fölötti élvezete általában ártalmas; végre, miután anélkül is többnyire szorulásban szenvednek, túlságos szeméremből vissza ne tartóztassák a székelést annak idején.

A havitisztulás kimaradása vagy elnyomatása.

Ha a havitisztulás annak idején meg nem jelenik (ide nem értvén a terhesség és szoptatás idejét), azaz kimarad, vagy lefolyásában elnyomatik, mindakét esetben többféle kórjelek jelennek meg, melyek a nő beteges állapotára mutatnak, noha némely egyéneknél (de ritkábban) a havitisztulás kimaradását, vagy lassankinti elnyomatását hosszabb időig semmi beteges jelek sem követik. Legtöbb esetben előbb utóbb ezek a kórjelek: fejfájás, szédelés, szorongás, a tagok lankadtsága; az emlők fájdalmas dagadása és feszessége; a keresztcsont táján érezhető feszülés, fájdalom; a has puffadtsága és keménysége. Eleinte ezen kórjelek nincsenek állandóan jelen és csak időszakonként, minden harmadik, negyedik héten jelennek meg, sőt el is enyésznek orvosi segély által vagy önkényt, megjelenvén a havitisztulás; de ellenkező esetben nagyobbodnak és különféle bajokra nyujtanak alkalmat. Így az izgékony és bővérű egyéneknél vértorlódás következtében fülzúgás, nehéz légzés, szívdobogás, iszonyu fejfájás, agygyulladás, guta, vérfolyások az orrból, gyomorból, tüdőkből jelennek meg; sőt időszakonként megjelenő véres izzadásnak és könyezésnek példái sem hiányzanak; — a gyengébb- és érzékenyebbeknél ájulá-

sok, görcsök, rángások, sőt nyavalyatörés is jönnek elő, végre pedig sápadtság, vizkór, sorvadás sat. fejlődnek ki. Ezen bajok ellen a következő gyógyszerek szolgálndanak:

Opium, ha ijedés következtében marad ki a havitisztulás; vértolulásban szenved a nő; — azon esetre, ha erre nem javulna, jó ezzel felváltva az *aconitum*, minden órában, egyszer az egyik, másszor a másik szerből három golyócska egy ujjnyi vízben. (Ha már hosszabb idő óta el van nyomva a tisztulás ijedés következtében, ekkor *lycopodium* veendő, de csak minden negyed nap.)

Chamomilla, midőn hősám alkalmával, harag után következnek különféle rendetlenségek. Ilyenkor jó a *sepia* is.

Ignatia, bú, szomor után, főkép busongó nőknél előjött bajok elűzésére. Ily esetben az elnyomatott hősám ellen szintén indikált szer a *sepia*.

Nux vomica, lelki indulatok, szeszes italok, sok kávéivás-okozta beteges állapot ellen.

Pulsatilla, ha meghülés vagy félelem, vagy szomor folytán nyomatik el a hősám; különösen szelid nőknél.

Cocculus, ha azon időre, melyre rendszeren a havitisztulásnak kellene jönnie, iszonyu görcsfájdalmak jelennek meg a hasban, melyek a végtagokra is terjednek; ha nagy szorongás mellett nyomást érez mellében a beteg, egyszersmind oly gyengeséget, hogy fennhangon nem beszélhet. Görcsös állapotban hasznos a *hyosciamus*, vagy *stramonium* is.

Cuprum metall., ha legiszonyúbb fájdalmak közt jelennek meg a görcsök, melyek a szenvedő hasát foglalják el, néha innét a végtagokra terjednek, mellszorítást, undort, böfögést, sőt hányást okoznak, és melyek miatt fülhasító lármát kénytelen tenni a szenvedő.

Ezen gyógyszerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, nagy fájdalmakban beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban. — Ha a fájdalmak türhetőek, elég minden 3 — 5 órában bevenni.

Ha ezen gyógyszerek rögtön, körülményekhez alkalmazva, várakozásunknak meg nem felelnének; vagy ha

időszakonkint már hosszabb idő óta gyötrenék ilyen fájdalma a beteget, valamint más nem annyira sürgető, de idővel kinossá válható havitisztulási bajok szétesztatása okáért tanácskozzunk h. orvossal. Azoknak, kik h. orvosok hiányában nem értekezhetnek oly könnyen ohajtásuk szerint, figyelmökbe ajánlom ezen szereket:

Graphites, ha csak kis mértékben mutatkozik vagy el van nyomva a havitisztulás, és ily időben fej-, gyomor-, has-fájdalmat érez a nő nagy gyengesége mellett, és különbörén rózsaszínű kúteg támad.

Rövid időig tartó és csekély mennyiségben megjelenő tisztulás esetében: *baryta*, *sepia*, *pulsatilla*, *natrum mur.* is használhatók. *)

Pulsatilla, kivált szelid nőknek, kik ilyenkor hajlandók a sirásra, szomorúak, egyoldali fejfájásban, szivdobogásban, émelygésben és néha hányásban szenvednek, kezeik és lábaik hidegek és ez utóbbiak megdagadnak. Majd hasonló állapotban ha ez nem használna jó a *sepia*.

Sulphur, ha tisztulása vagy csekély, vagy egészen el van nyomva és annak idején fejének hátulsó részét és nyakát fájdalmas érzés foglalja el; gyomrában, hasában némi nehézséget tapasztal; gyenge, kivált beszéd után; fel van ingerülve és hajlandó a haragra. *Scrophulös* egyéneknek hasznos a *silica* is.

Bryonia, ha tisztulás helyett orrvérzés mutatkozik a nőnél; ha vértolulásban szenved és a vér leginkább feje, melle felé tolong; ha borzadozás és forróság egymást váltják fel; néha köhög is ilyenkor a nő.

Ezen szerekből ilyenén nem sürgős esetekben hetenként kétszer vegyen be a beteg és így körülbelöl minden negyed nap három golyócskát; közelegetvén a tisztulás szokott ideje, az ezt megelőző két három napon bevehet reggel, este három golyócskát két evőkanálnyi vízben.

A havitisztulási bántalmakat illetölég: az „egykes körölményekre vonatkozó, 534. l. közlendöl cikkek figyelmes átolvasását is ajánlom.

*) Az igen bö, hosszabb időig tartöl, fájdalmas havitisztulás rendezésére szolgálándöl szereket, tovább a „vérfolyásnál“ feltalándöljuk.

A havitisztulásnak rendes megszűnése idején előforduló bántalmak.

A havitisztulás közönségesen negyvenedik év végével, vagy ötvenedik elején szok megszűnni. Legritkább esetben történik ez rögtön, hanem többnyire ezen időszakban rendetlenül majd minden két-három hétben mutatkozik, majd ismét több hét, hónap mulva tér vissza a tisztulás; néha nagy mértékben, méh-vérfolyás gyanánt. Ily rendetlenségek mellett gyakran szenvednek a nők vértolulásban, különösen pedig azok, kik tápláló eledelekhez, kávéhoz, szeszes italhoz szoktak, többnyire ülő-életet viselnek és különben is vérmesek; fej felé tolulván a vér, ilyenkor a nők gutától is tarthatnak. Az eféle állapotban jó sikerrel adhatjuk ezen szereket:

Nux vomica, főleg vérmes egyéneknél, kik kávé és szeszes italokhoz szoktak, nagy nyugtalanságot éreznek, álmuk nincs, szorulásban szenvednek és néha vértolulásban a fej felé.

Belladonna, ha némi feszülést, teliséget, nyomást érez nemzöréseiben a beteg, mely fájdalmak keresztfájással vannak összekötve.

Aconitum, ha nagy forróságot, vértolulást érez a beteg. — Ezen szerek főképp vérmes nőknél hathatósak.

Lachesis, kivált nem heves nőknél működik jótékonyan, ha szívdobogásban, ájulásban szenvednek.

Sepia, hosszabb időig kimaradó és ismét rendetlenül visszatérő havitisztulásban, idős nőknél igen ajánlható.

Gyenge idegzetű, erőtlen nőknél hasznosak ismét:

Pulsatilla, szelid nőknél; *ignatia*, busongó egyéneknél; *cofea*, igen érzékenyeknél.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván — ha vértolulása van a betegnek, beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órában; javulást érezvén, ritkábban és így minden 3 — 5 órában egy evőkanállal. Különben minden negyedik nap reggel, este 3 golyót egyszerre: a radikális gyógyítás eszközlésére.

Ha méhvérfolyással van e baj összekötve, nézzük tovább ezen betegséget, itt feltaláljuk az orvosszert.

Havitisztulási bántalmakban egyes jellemző symptómákat a többi körülményekkel összehasonlítván, ezen szerekből választhatunk illendőt.

Az első havitisztulásnak késedelmes megjelenése: *graphit, pulsat., causticum, kali c., petrol., natrum mur.*

A már rendes havitisztulásnak korai visszatérése: *ammonium, bryonia, calcarea, carbo v., cocculus, (ignatia minden 10—14 nap), phosphor, petrol., platina, silica, sulphur, veratrum;*

— késő beköszönése: *caustic., graphit, jod, lycopod., pulsat., natrum mur.*

Rövid időig tartó hószám: *alumina, baryta, mercur, phosphor, platina;*

— hosszú időig: *aconit, lycopod., nux v., rhus, secale, silica;*

— félbehagyó (aussetzend): *ammonium, ferrum, lachesis, lycopod., nux v., ratanhia.*

Havitisztulás kis mérvben: *alumina, ammonium, conium, croton., graphit, lycopod., natrum m., sepia, silica;*

— nagy mérvben: *bellad., calcarea, carbo v., (ignatia egyszersmind korán), caustic., china, crocus, lycopod., mercur, phosphor, platina, sabina, secale, silica, sulphur, veratrum.*

Elmaradó, elnyomatott hószám: *agnus, bryonia, conium, graphit, kali c., lycopod., natrum m., pulsat., sepia, silica, sulphur, veratrum;*

— vérmes egyéneknél ily esetben jó a: *calcarea;*

— orr-vérezés elmaradt hószám idején: *bryonia;*

— ijedés után: *opium, lycopod., (aconit vértolulásban);*

— harag után elmaradó: *chamomilla, sepia;*

— hosszabb időig elmaradó: *lycopod., sepia, silica.*

Elkésett hószám: *ferrum, graphit, hyosciam., ignatia, petrol., sabadilla, sassaparilla;*

— igen elkésett: *bovista, caustic., chelid., dulcam., hep- par, jod, natrum m., ac. nitri, nux m., phosphor, sepia, silica, sulphur, ac. sulphuricum.*

Rendetlen tisztulás: *cocculus, jod, sabadilla, ruta, sepia.*

Havitisztulás terheséknél: *cocculus, phosphor, rhus;*

— szoptatóknál: *silica*.

Havitisztulás előtt mélaság, búskomolyság: *lycopod*;
siránkozás: *conium*, *phosphor*, *lycopod*.; nevetés:
hyosciamus; ásítózás: *pulsat*.;

— száraz forróság: *mercur*; fázás: *lycopod*., *pulsat*.;

— vértolulás a fej felé: *aconit*, *mercur*;

— fejfájás: *calcarea*, *carbo v.*, *ferrum*, *lachesis*, *sulphur*,
veratrum;

— fülsengés: *ferrum*; foghus-dag: *baryta*;

— fogfájás: *chamom.*, *carbo v.*, *calc.*, *sepia*;

— orr-vérezés: *lachesis*, *sulphur*, *veratrum*;

— duzzadt mellek: *calcarea*; fájdalmasak: *calc.*, *conium*;

— szivdobogás: *cuprum*, *spongia*, *jod*;

— mell-göres: *cocculus*, *lachesis*;

— hasfájdalom: *chamom.*, *pulsatilla*, *sepia*;

— alhas-göres: *chamom.*, *cocculus*, *carbo v.*, *pulsat*.;

— gyomor-, máj-fájdalom: *pulsat.*, *nux mosch.*;

— nyomó fájdalom a hólyagban: *pulsatilla*;

— hasmenés: *bovista*, *silica*;

— keresztfájás: *ammonium*, *baryta*, *nux mosch.*;

-- a nemzőrészek szorongása (Drängen): *platina*; össze-
zuzása: *china*; sebhedtsége: *sepia*; viszketése: *sulph*.

Tisztulás megjelenésével szomorúság: *natrum m.*;

— belszorongás: *stannum*; haragosság: *natrum m.*; sirán-
kozás: *platina*; nyomasztó álmoság: *ac. sulphuricum*.

— hasfájás: *conium*, *graphit*, *lycopodium*.

Tisztulás alatt belszorongás: *mercur*; sirás, ájulás: *lyco-
pod*.; szomor: *ammonium*; buslakodás: *sepia*;

— eszméletlenség: *china*; félrebeszélés: *hyosc.*, *lycopod*.;

— nyugtalan álom: *kali*, *sepia*; gyengeség: *graphit*, *jod*,
phosphor;

— ásítózás, láz: *phosphor*; általános forróság: *ac. nitri*, *nux
v.*, *sepia*, *sulphur*; fázás: *berberis*, *graphit*, *natrum m.*,
phosphor, *pulsatilla*.

— duzzadt arc: *china*; vértolulás, fejforróság: *calcarea*,
china; fejfájás: *carbo v.*, *graphit*, *nux v.*, *sepia*, *veratrum*;

— fülsugás: *veratrum*; orrvérezés: *natrum s.*, *sulphur*;

— fogfájás: *ammon.*, *chamom.*, *calc.*, *carbo v.*, *sepia*;

- mell-görcs: *china*; mell-fájás: *graphit, pulsat.*; vérköpés: *phosphor*;
 - szívdobogás: *jod, ignatia, phosphor, sepia*;
 - száj-savanyuság: *lycopod.*; émelygés: *graphit, nux, pulsat.*; hányásra való késztetés: *veratrum*; hányás: *carbo v., lycopod., phosphor*; gyomorgörcs: *pulsat*;
 - máj-fájdalom: *pulsat., nux m.*; puffadt has: *cocculus, zincum*;
 - has-fájás: *alumina, ammonium, calc., lycop., pulsat.*; görcsök: *cocculus, conium, pulsat., nux v., china, graphit.*;
 - hasmenés: *alumina, ammonium, bovista, caustic., kreosot, veratrum*; kemény szék: *silica*;
 - gyakori vizelet: *alumina*: késztetés a vizeletre: *sassap.*; akarat elleni vizelet: *calcareia*;
 - aranyeres bántalmak: *lachesis, phosphor*;
 - keresztfájás: *ammonium, berberis, calc., lachesis, graphit, lycopod., sulphur*;
 - gerinc-fájdalom: *ammon., caustic., lycop., phosphor*;
 - a nemzőrészekben égetés: *silica*; nyomás: *ammonium, bellad.*; szurás: *ac. sulphuric.*; teliség: *pulsat.*; érzékenység: *platina*;
 - a szeméremtest viszkete: *lycopod., hepar, petrol.*;
 - a végtagok fájdalma: *bryonia, graphit, sepia*;
 - láb-daganat: *graphit, lycopodium*.
- Tisztulás után gyengeség: *jod, platina, phosphor*; fejfájás: *natrum m.*; fogfájás: *calc.*;
- szívdobogás: *jod*; méh-görcs: *china*;
 - nyomó fájdalom a nemzőrészekben: *china*;
 - fehérfolyás: *ac. phosphor., alumina, mercur, kreosot, ruta, silica*, (egyébíránt erről másutt);
 - hasmenés: *graphites*.

A tisztulás rendes megszűnése idején előforduló bántalmak ellen előbb soroltam el a gyógyszereket.

A gyógyszerek bevitelét nézzük 134. lapon.

M é h - k ó r.

(Hysterie.)

A nőknek azon beteges állapota, mely görcsök és a lélek felingerültsége által bélyegzi magát, méhkórnak neveztetik; mely közönségesen a havitisztulás rendtelenségeivel van összeköttetésben. Megszűnik néha e kór a havitisztulás megszűnésével; általában pedig igen hosszadalmas nyavalya, mely közönségesen 16—45 évkor közt fordul elő. Okai lehetnek: örökségi hajlam, gyöngéd testalkat; ámbár azért bővérű és erős testalkatu egyének is méhkórba eshetnek. Továbbá az elkényeztetett nevelés; a képzelődés és lelki szenvedélyek felingerlése, például regények olvasása által; gyakori szülés, sokáig folytatott szoptatás, bővebb vérvesztés, hosszabb gyermekágyi folyás, hashajtókkal való visszaélés; lelki indulatok, különösen titkos szerelem, szerelemföltés; zárt levegő, szoros ruhák; sok ülés előrehajlott testtel; a kávé, thea, bor mértékletlen használása; a bőrkütegek- és köszvények elnyomatása.

A méhkór első jelei: nagy lankadság, roszkedvűség, ásítózás, csüggedés vagy szokatlan vidorság, a szemek fényessége, homályos foltok látása, a szemgolyó görcsös mozgásai, a szemek könnyezése, fülzúgás vagy élénk hallás, szorongó légzés, kicsiny, sokszor kihagyó, némelykor alig érezhető érverés, gyakori erősb szívdobogás, kopogó fájás a fej bizonyos pontján, oly érzéssel, mintha szeg volna a fejbe ütve; máskor egyoldali fejfájás, korgások és görcsök a hasban, mely fel van puffadva, néha oly érzéssel, mintha a hasból egy golyó emelkednék a mellen keresztül fölfelé, mely érzés miatt a nőnek szorongó, fuladozó állapota szívreható; hideg kezek és lábak; csekély mennyiségű, viz-szinű, néha égetéssel és metszéssel kiürített vizelet, máskor nehéz, erőltetett vizelet; száraz bőr; gyakori nyálfolyás, étvágy-hiány, keserű szájjiz, savanyú felböfögések, émelygés, hányás, gyomorgörcs, székszorulás, büdös szelek elindulása, melyek után a beteg jobban érzi magát, midőn máskor ismét si-

rással, vagy bő vizeléssel végződnek az eféle rohamok. A nyavalyának magasb fokán e kórjelekhez járulnak: ájulások, fontosb görcsök és rángások, melyek alatt a nő eszméletét veszítve mozdulatlan fekszik; az említett méh-kóros golyónak fölfelé tolulása által fuladáshoz hasonló állapotban szenved; végtagjai hidegek; nem ritkán erős köhögés, igen hangos nevetés vagy sírás, csuklás gyötrik a szánandó beteget. Az ilyenén méh-kóros roham majd hosszabb, majd rövidebb időig tart; néha egypár óráig, máskor több napig. A roham megszűntével visszatérnek a test előbbi rendes működései, a görcsök elenyésznek, csak a bágyadtság marad vissza hosszabb rövidebb időig. A nyavalyának hosszabb időig tartása örültséget, méhdühöt, különféle más görcsös nyavalyákat, sorvasztó betegségeket okozhat. — A gyógyszerek itt e következők:

Chamomilla, meghűlés, vagy harag után.

Cicuta, ha görcsök által az egész test kinyujtatik, megmerevedik, mozdulatlan.

Moschus, ha rögtön érez émelygést a nő; könnyen elalél; légsője görcsösen huzódik össze fuladás érzése mellett; melle szorult; hasában oly érzése van, mintha össze lenne szorítva.

Nux vom., midőn hányásra ingereltetik a nő; fejének bizonyos pontján fájdalmat érez, néha oly érzéssel, mintha fejébe szeg lenne ütve; szive erősen dobog; szorulásban szenved; — de ekkor az *ipecacuanha* is jó, kivált ha a nőnek egész teste megmerevedik.

Bryonia alhasgörcsökben hasznos, ha ezek makacs szorulással vannak összekötve; — hasonló esetben a *cocculus* is használ, kivált ha a görcsök a mellben is szorongó érzést okoznak, mely a szelek elindulása után enyhül.

Pulsatilla, ha a nő levert kedélyű, sírásra hajlandó; egészen elcsügged, mindenkitől fél, nem tud aludni aggodalmi miatt, szivdobogásban, egyoldali fejfájásban szenved.

Sepia, ha nagy gyengeséget érez a nő; ha étvágya nincs, hányásra kényszerítettik, egyszersmind oly érzésről panaszkodván, mintha hasából egy golyó emelkednék fölfelé.

Ignatia, főleg érzékeny gyöngéd nőknek, gyötrő szerelem, vagy ijedés, harag után; ha fejében oly fájást érez a beteg, mintha szeg lenne bele ütve, nyelése nehéz; álma kábító; csuklásban szenved.

Silica, ha nyelés alatt oly érzése van a nőnek, mintha nyeldeklője össze lenne húzva; emellett tisztulása rendetlen, szorulásban szenved, elsoványodik és holdváltozáskor érzi leginkább baját.

Aurum, ha most vig, most haragos, most halni kész a szenvedő; feje fáj; szive erősen dobog; szájize roszt, hasa felfuvott.

Platina, ha a nő sirásra hajlandó; fél a haláltól; ha ijedés, szomorúság, harag után támad a baj; igen gyengének érzi magát és néha roham alatt eszméletét veszelve, közel áll az örültséghez.

Phosphor, vagy *causticum*, ha ilyenén görcsök következtében a nőnek szólása hosszabb időig nem tér vissza.

Szintén a *phosphor*, *platina*, *ac. sulphuricum*, *gratiola*, — gyermekágyas nőknél pedig még inkább a *belladonna*, *china* méh-düh (Mutterwuth) esetében jótékonyak, az előbbi esetben is használhatók.

Roham alatt leginkább ezen szerekből válaszszunk egyet: *chamom.*, *moschus*, *nux vom.*, *ipecacuanha*, *pulsatilla*, *ignatia*, *cicuta*, *cocculus*, *bellad.*, *phosphor*, *china*; midőn rohamon kívül a baj gyökeres kiirtására: a *sepia*, *silica*, *phosphor*, *china*, *pulsatilla*, *bryonia*, *causticum*, *nux vom.*, *aurum*, *platina* gyógyszereket ajánlom. — Roham alatt 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában 1 kanállal; javulást látván, ritkábban; midőn rohamon kívül elég hetenkint csak kétszer bevenni reggel, este három golyócskát.

A gyógyszerek használata mellett igen szükséges, hogy a nő könnyen emészthető eledelkkel éljen, kávé, théát ne igyék, vacsorára semmit vagy igen keveset egyék, tollas ágyban ne feküdjék, ruházata az időviszonyokhoz legyen alkalmazva, óvja magát a lelkiindulatoktól és a meghűléstől. Sikeretlen leend az orvosnak minden szorgalma, ha a betegnek lelkét szünet nélküli indulatok és szenvedélyek sanyargatják; azért méltán lehet kárhoz-

tatni azokat, kik a nőnek ilyenén valódi szenvedéseit csekélységeknek tartván, nem kimélik a szánandót: kinek lelki nyugalomra, kellemes szórakozásra, derült társaságra, csak könnyebb foglalatosságra van szüksége, — kerülvén a magányt, az ülő-életet; el nem mulasztván tiszta szabad légben a jótékony testmozgást.

S á p - k ó r.

(Bleichsucht.)

A sápkór (sápadtság) eredeti formájában kirekesztőleg fiatal leánykáknál serdülés időszakában fordul elő. Jellemző symptómái e nyavalyának: a testnek halvány, sárgazöldes színe; az ajkak, a foghús, a nyelv hasonlóképp halványak; a beteg tekintete bágyadt; szemei szinte kék karikával vétetnek körül; lankadt, gyenge, legcsekélyebb testmozgásra elfárad a leány; légzése nehéz, rövid; szive erősebben dobog, kivált ha lépcsőkön megyen föl; szünet nélkül borzadozik, fázik, gyakran ásítózik; szereti s keresi a magányt; búskomor, félénk. Nevezetes ilyenén állapotban étvágy tekintetéből, hogy a beteg sokszor olyasmi után sovárog, mi táplálására nem alkalmas, például: föld, homok, kréta, viasz, mész, éretlen gyümölcs, eczet sat. után; de különben is a beteg gyomra roszt, gyakori fájást, égést, bőfögést, hányásra késztetést érez, sőt hány; rendetlen, többször rekedt a széke. A havitisztulás vagy igen csekély mértékben, vagy épen nem mutatkozik, hanem takonynyal vegyített, vagy halvány színű vér; sokszor egyedül fehérfolyást tapasztal a gyenge fiatal nő. Ezekhez járulnak néha méhkóros görcsök (hystericische Krämpfe), rángások, ájulások, sat.

Mielőtt elősorolnám az itt használandó gyógyszereket, az életrendről, mint szükséges föltételről teszek előbb említést, mely nélkül azok kivánt célhoz nem vezethetnek. A valódi sápadtság serdülő, fejlődő leányok betegsége. Hogy serdülés időszakában a méh működései rendesen vitessenek végbe, kerülje a serdülő leány mindazokat, melyek a nemi ösztönt felingerlik; ide tartoznak: az ingerlő ételek s italok, hevitő lelkiindulatok, regények ol-

vasása, szerelmes szindarabok, tánczvigalmak, hosszú álmok, meleg tollas ágy, tétlen életmód. Keresse mindenkor a szórakozást, lelki felvidulást; e végből tegyen többször kirándulást, mértékletes testmozgást, főképp tiszta, szabad levegőben. E tekintetben nem ajánlhatom eléggé a hegyes, erdős vidékeket, hol a tiszta lég, felfrissítő tulajdona által, jótékonyan hat a szenvedőkre. — Eledele legyen tápláló, hús, rizs és egyéb könnyen emészthető; a növényélelem itt nem ajánlható. Óvja magát a meghűléstől; ennek elkerülésére ruházata az idő viszonyaihoz alkalmazva, se igen könnyű, se igen meleg ne legyen. — Ezekhez tartván magát a nő, elkerülheti e betegséget, vagy ha már abban szenved, szerencsésen megszabadulhat attól ezen gyógyszerek által:

Pulsatilla, igen alkalmas hasonló esetben, miután leginkább megfelel a beteg ekkori kedélyének, megfelel ez időbeni rendetlen, csekély havitisztulásnak, a beteg sápadtsága- és lankadtságának.

Cocculus, ha rendetlen, gyakran mutatkozó, de ismét fennakadó havitisztulása alhasgörcsökkel jár, emésztési nehézségekkel, székszorulással összekötve.

Conium, midőn minden negyedik hétben nemzöréseiben különös érzékenységet, egész testében szomj nélküli száraz forróságot, végtagjaiban nehézséget, máj tájékán szúrást érez a beteg; ezek mellett nyugtalan, sírásra hajlandó és tisztulása nincsen.

Ferrum *) jótékony hatását ezen betegségben tudja az egész orvosi világ (de csak egyes esetekben, a mint ezt helyesen jegyzi meg Pr. Oesterlein, e tárgyban irt jeles munkája első kötetének 403. lapján); hasznos különösen szükvérü egyéneknek; — szintén hathatós itt a *phosphor*, *sulphur*, *sepia*, *platina* sat., melyek választására azonban több körülmény kipuhatólása, nagyobb combinatio kívántatván, — ezek iránt értekezzünk hasonszenvi orvossal.

*) A *ferrum specificus* hatásához közelít a rokonhatásu *pyrawarthei* viz Bécs mellett, melynek használata soknak segített sápkór esetében. (Der Stahlsäuerling Pyrawarth v. Hirschfeld 1861.)

A *chinát* megelőző vérvesztés-okozta sápkór ellen bátran adhatjuk, nemkülönben ha az egyéb jó nedvek vesztésével köszönt be. Ha fehérfolyással jár, figyeljünk az itt felhozandó szerekre.

A választandó szerből három nap egymásután vegyen be a beteg reggel három, este három golyócskát két evőkanálnyi vízben egyszerre; három nap mulva hetenként kétszer (szerdán este és vasárnap reggel) három golyócskát. Fájdalmas görcsök esetében, míg ezek el nem mulnak, 3 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ — 1 órában egy kanállal.

Nem egyedül a serdülő leánykák, gyakran idősb nők is szenvednek e betegségben (alsápadtság). Követvén mindazt, mit előbb előhoztam, — kerülvén mindazt, mit előbb e tekintetben kerülni ajánlottam, — a fennemlített szerek segédelmével ők is visszanyerhetik egészségüket. Hasznosak lehetnek még a:

China, ha sok vérvesztés, gyengítő betegségek és orvosságok, theávali visszaélés okozák e bajt; melylyel rosز emésztés, haspuffadás, lábdaganat van összekötve.

Ignatia, ha leverő indulatok szüleménye, vagy mértékletlen kávéital következménye a sápadtság.

Sepia, ha bizonyos időben nyomó hasfájásról, a nemzőrészek daganatáról, égető fájdalmáról panaszkodik a nő, csekély takonymenés mellett.

Egyébiránt, ha fehérfolyással jár e betegség, akkor keressünk itt illendő orvosságot, melynek szerencsés eltalálása, czélszerű életmód mellett, kiragadja makacs bajából a szenvedőt.—Midőn itt csak a *pulsatilla*, *graphit*, *mercur sol.*; *lycopodium*ra általában, — gyengeséggel járó fehérfolyásban pedig, a *baryta c.*, *stannum*, *kreosotra* figyelemzettem olvasóimat: kérem egyszersmind nem csak a „fehérfolyás“ átolvasására, hanem az ezt illető, „egyed-körülményekre“ nézve ajánlott szerek átnézésére is.

A gyógyszerek úgy veendők, mint előbb említém, melyek ha nem használnak, tanácskozzunk h. orvossal.

K é k - k ó r . *)

(Blausucht.)

E ritkábban előforduló nyavalyának nem csak a nők, hanem a férfiak is ki vannak téve. A kék-kórt meg lehet ismerni a kül-bőr, főképp finomabb részeinek, mint a száj, ajkak, szemhéjak, arcnak, a nyelv- és orr-hegynek, a láb- és kéz-ujjaknak állandó kékes színe által, melyhez belszorongás, szivszorulás, rohamonkint megjelenő rendkívül erős szivdobogás (noha rohamon kívül a test nyugalmas állapotában rendes az érverés), nehezebb légzés fájdalom nélkül, nagy hajlam a vérfolyásra (a kiürített véresetéses, söt feketés), gyakori ájulás járulnak. Hogy e jelenségek néha más nyavalyák, különösen több mellbántalom symptómái is szoknak lenni, tudjuk; megjegyzendő azonban, mikép ezen más nyavalyákban a kék szín mulandó. Ennélfogva a kék-kór alatt csak azon betegséget értjük, melynél a kül-bőr kék színe a sziv hibás szervezetén, — a vér nem eléggé oxydált minőségén alapul. Innét láthatni, mikép e nyavalya csakugyan veszélyteljes. A mennyire a physical lehetőség engedi, ezen szerek tehetnek hasznos szolgálatot:

A *lachesis*, *digitalis*, *indigo*, *laurocerasus*, *arsenicum* főszerek a kék-kórban.

Az *aconit* rendkívül erős szivdobogásban, roham alatt veendő.

Az *arnica*, *crocus*, *china*, *phosphor*, *carbo veg.* vérfolyás esetében használandók.

Belladonna, *bryonia*, *opium*, *nux vom.*, *veratrum*, *plumbum* székszorulás esetében.

Moschus és a többi „az ájulásnál“ elősorolt szerek: ájulásban.

Roham alatt (erős szivdobogás, vérfolyásban) 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; különben reggel, este három

*) A nő-betegségekhez csatolom: sáp-kór után a kék-kórt, hogy a nemorvos, kivált a német a „Bleichsucht és Blausucht“ közt levő különbséget azonnal lássa.

golyócskát két evőkan. vízben minden 4-ik nap, sőt ritkábban, ha már csakugyan javul a beteg.

A gyógyszerek használata mellett elkerülhetlenül szükséges, hogy a szenvedő leginkább csak növényi eledellel éljen: a szeszes italoktól, kávé, thea, erős testmozgástól, nemkülönben a heves szenvedélyektől tartózkodjék.

Ilyetén szoros életrend mellett, nem ajánlhatom eléggé ezen betegeknek a hegyes, erdős vidékeket, például az alpesi hegyeket, — Ischl-t —; mert az egészség visszanyerhetésére szükséges faktorok egyik fő faktora levén a levegő, — az itteni tiszta jó lég: a vér oxydatiójára, qualitativ megújulására (Regeneration), az anyagváltozás és innervatióra hatalmas befolyást gyakorol. *)

F e h é r f o l y á s .

(Weisser Fluss.)

A fehérfolyás általában hosszas és makacs nyavalya; gyógyítása annál nehezebb, minél ismeretlenebbek az okai, vagy minél nehezebben lehet ezeket elhárítani; azonfölül minél régibb és gonoszabb indulatu e nyavalya. A serdülés előtti fehérfolyás rendes havitisztulás megjelentével közönségesen elenyészik; a fiatalabb nők fehérfolyása könnyebben gyógyíttatik, mint az idősbeké; könnyebb a gyógyítás azon nőknél, kiknél csekélyebb a hajlam a most említett betegségre. Gyenge leányok, kik sápadtságban, rendetlen havitisztulásban szenvednek, hajlandók a fehérfolyásra, szintugy a középkorúak, kivált a kimaradó havitisztuláskor. Falusi nőknél ritkább e nyavalya, mint a városiaknál.

Közönséges indokai: a sok ülés, kávé, thea, hashajtókkal visszaélés, nehezen emészthető, zsiros, téstás eledlek, általános vagy helybeli meghűlés, vér vagy más nedvek vesztése, gyengítő betegségek, nedves-hideg le-

*) Munkám 353. lapjának első sorai olvasására kérem fel azon nemorvosokat, kik tán nem olvasták és ekkép nem tudják, mit értek itt „az anyagváltozás“ által.

vegő, nedves lakás, lelki indulatok. Helybeli okok: a nemzőrészeknek melegen tartása, hosszas alvás meleg ágyban, a meleg fürdőkkeli visszaélés, a korai vagy gyakori közösülés, önfertőztetés, időtlen vagy számosb, kivált nehezebb szülések, méhgyuladások, vérfolyások, a nemzőrészeknek tisztátlansága, kukaczeliszták sat. Előfordul azonfölül a fehérfolyás elnyomatott catarrhus, lábizzadás, aranyér, köszvény, rüh és más kütegek következtében; szintén a tejelválasztás elnyomatása nem egyszer nyujt okot ezen betegségre.

Ezen okok kifürkészésére legtanácsosb ugyan h. értelmes orvossal értekezni, ki ezekhez és a jelenlevő symptomákhoz képest választván hasonszenvi szert, parancsolhat e makacs betegségnek is és megszüntetheti azt szerencsésen; orvos távollétében azonban e következő néhány orvosság közül (melyeken kívül még többel is birunk e kór kiirtására) szemeljünk ki olyant, mely a jelenlevő fájdalmak, a beteg külszine, a fehérfolyás minősége és ennek szokott megjelenési ideje tekintetéből leginkább meg egyez a gyógyítandó fehérfolyással; figyelvén egyszer-smind, mennyire a női gyöngédség, szemérem és illendőség határai engedik, — az okokra. Külsőleg egyedül a tisztaságot ajánljuk, minden egyéb külszer használata nélkül. Hathatós szerek ezek:

Baryta carb., ha a fehérfolyás vérrel vegyült takonyalakban lép fel, vagy úgy néz ki mint a víz, melyben hus vala áztatva; ha nagy gyengeséggel, keresztfájással jár tisztulás előtt, kivált görvélyes nőknél.

Calcarea carb., ha mosott hus vizéhez vagy tejhez hasonló; ha nagy mértékben jönni szokott tisztulás közben, vagy előtt mutatkozik égető, viszkető érzéssel; ha önfertőztetéstől származik, de különben is, ha a beteg gyengeséget érez kivált térdeiben, mellében, szárazon köhög, álmatlan, ingerlékeny, jövő sorsáról aggódó.

Carbo veg., ha emelés után tapasztaltatott; ha a fehérfolyás leginkább reggel jó, vagy vérrel vegyült és híg, vagy sűrű és sárgás, zöldes, tejforma, csipős, föleszi a testet.

Graphites, ha híg takony ömlik ki nagy mértékben a

nemzőrészekből tisztulás után, keresztfájás közt, kivált reggel fölkeléskor; ha fiatal nőknél az első tisztulás mozgalmi gyanánt jó; a beteg sápadt, hasa puffadt.

China, ha a fehérfolyás lenyomó hasfájdalommal tisztulás előtt jelenik meg; ha közben fekete vérdarabok mennek el, a belrészek kellemetlen viszketése és görcsös összehúzása mellett; ha véres híg takonyfolyást tapasztal a beteg; vagy ha ez rendes havitisztulás helyett jó; ha mérték fölötti thea-ital, sok jó nedv- vagy vérvesztés után fejlődött; ha a beteg sápadt és gyenge.

Natrum mur., ha a fehérfolyás éjjel vagy reggel észrevehető, megelőző hasmarással azon mód szerint, mint többeknél a rendes havitisztulás szok megjelenni; ha a folyadék nagyobb mennyiségű, sűrű, fehér, sárga, zöldes, csipős; kivált járás, menés alkalmával érezhető, kellemetlen szagu és fejfájással van összekötve; ha a szenvedőnek arcszíne gyakran változik; gyengének érzi magát.

Lycopodium, ha fehérfolyás alatt az alhasban metsző fájdalmat érez a beteg, gyomra nem emészt, sápadt arcza gyakran kigyulad; ha a fehérfolyás tej-alaku, vernyeges vagy sárgás és leginkább holdtöltével alkalmatlankodik. Igen jól hat a görvélyesekre; szintugy ha nagyobb meghülés után következik.

Sepia, ha a fehérfolyás tisztulás előtt jó; vizenyős, viszketést okozó; nemkülönben ha sűrű takony, geny, tej alakban; ha kellemetlen szagu, hasfájdalmakkal, alhasgörcsökkel kinzó; ha tán önfertőztetéstől ered; de más-kép is hasznos, ha leginkább nappal fordul elő; különösen terhes állapotban ajánlható.

Pulsatilla, ha a vérfolyás nem fájdalmas, azt kivált este lefekvéskor érzi a nő; tej, vagy tejfel alakú; tisztulás előtt vagy alatt köszönt be; ha fiatal leányoknál mutatkozik, mielőtt megkapják a rendes havitisztulást; vagy ha rendes tisztulás helyett áll be; vagy tisztulás után görcsös fájdalmakkal gyötri különösen a szelid nőt; ha a beteg szüntelen borzongást érez, feküdni vágyik, kedvetlen; ha ijedés-, meghüléstől származott.

Platina, leginkább bú, bánat-okozta fehérfolyásban, mely nappal mutatkozik részint vizelés, részint ülés ide-

jén; hasonló a tojás fehéréhez. Sirásra hajlandó, de majd ismét rövid idő múlva csintalan vig, tehát változó kedélyű nőknél jó hatása — Hasonló lelki indulat, szomor, szerencsétlen szerelem, nemkülönben mértékletlen kávéital-szülte fehérfolyás ellen, ha ez görcsös nyomás megelőztével jó, genyforma, csipős annyira, hogy föleszi a szenvedő nő bőrét — hasznos az *ignatia*. — Szintén, ha közel örütségig menő szerelem-féltés oka a fehérfolyásnak; ha ez zöld színű, csipős, rendes havitisztulás előtti hétben jelenik meg: — adjunk *lachesist*.

Sulphur, kivált elnyomott aranyér, köszvény, küteg, fekélyek, vagy gyakori közösülés, önfertőztetéstől eredt fehérfolyás gyógyítására helyén leend; nemkülönben meghülés után is, vagy ha az első tisztulás előtt köszönt be a serdülő nőknél; ha keresztfájást, czombjaiban gyengeséget, alhasában görcsöket érez a nő; ha a fehérfolyás tisztulás előtt vagy után jó, hig takony alaku, sárga, csipős, viszketést okozó.

Silica, különösen hat a görvélyesekre, ha vizeleskor tej gyanánt jelenik meg e folyadék, előbb fájdalmat idézvé a köldök körül; ha csipős, viszkető, sebző érzéssel jár leginkább holdujulás idején, vagy hold töltével; ha elnyomatott lábizzadás után tapasztaltatott.

Mercurius v., ha többnyire estefelé érezhető: az égető vagy csipős takony vagy geny alaku anyag olyforma darabkákban mutatkozik, mint a mogyoró.

Arsenicum, ha a beteg sápadt, elsoványodott, rendkívül gyenge; nemzórészeiből sárga takony foly, mely csipős, közellevő bőrét föleszi; ha akkor veszi észre különösen a csöppenkénti folyást, midőn áll.

Ac. nitri., ha a fehérfolyás hus-szinű, vagy barna-zöld; takony- vagy genyforma, kellemetlen szagu, föleszi a bőrt; ha a beteg gyenge, elaszott; nagyobb adagban bevett higany (mercur) következményeit ily módon sinlő nőknek jó reménynyel ajánlható.

A fehérfolyás, természeténél fogva mindig chronicus baj levén, nem szükséges mindennap bevenni a választandó szerből, — elég hetenkint kétszer, (p. o. vasárnap és szerdán) és pedig 3 golyócskát két evőkanálnyi vízben felolvasztva.

Tollamból ki nem hagyhatom itt még a *cantharidest*, mint hatalmas orvosságot azon esetben, midőn nehéz és fájdalmas a vizelés; — a *cocculust* akkor, midőn heves alhas-göresök miatt szenved a szánandó nő időnként legtöbbit. Ezen symptómáknak enyhítésére, elűzésére olvaszson fel a szenvedő 3 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben és ezt jól fölkevervén, vegyen a *cantharides*ből minden 1—3 órában egy evőkanállal, a *cocculus*ból minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1 órában, — visszatérendő a már kiszemelt, bajához leghasonlóbb gyógyszer bevitelére a fönemlített mód szerint, mihelyt fájdalmas vizelése *cantharides* segedelmével, görcesei pedig *cocculus* által eltűntek.

A gyógyszerek használata mellett szükséges, hogy kerülje a nő mindazon tudvalevő okokat, melyek a fehérfolyást előidézték; szoros életrendet kövessen, könnyen emészthető és tápláló eledelokkal éljen; tegyen mértékletes testmozgást tiszta szabad levegőben, óvakodjék a meghűléstől, meleg szobától, tollas ágytól, fölhevüléstől, tánczolásról sat.; figyeljen a nemzőrészek tisztaságára, kerülvén egyszersmind minden leverő lelki indulatot.

A fehérfolyásnak gyökeres gyógyítása már azért is kívánatos, mivel sok esetben oka a **magtalanságnak**. Amennyire azonban ennek más okai is lehetnek és amennyire ismét ezeknek elhárítása orvosszerek által eszközölhető, el nem mulaszthatom itt, hogy néhány orvosságra ne figyelmeztessenem azokat, kiket e tárgy érdekel. Ha elnyomatott tisztuláson alapszik a magtalanság, ekkor az említett orvosságok közül hathatós a *conium*; ha ellenben a nagy mértékben megjelenő tisztulás okozza a magtalanságot, ekkor a *mercur*, *calcare*, *ac. sulph.*, *sulphur* sokat tehetnek; ha a tisztulás késedelmes, ekkor a *graphites* vagy *causticum*; ha igen csekély, ekkor az *ammonium carb.* adandók. Ha a nő igen tüzes és szerelmes: *platina*, vagy *phosphor*. Ha pedig ezen akadályoknak nincs a nő kitéve; az egészséget illetőleg mind a férj, mind a nő erőteljesek, a nő mindamellett magtalan: — a fogazás elősegítésére több hom. orvos által néha jó sikerrel használtattak a *sabina*, *cannabis*, *agnus castus*, *mercur. sol.* gyógyszerek, melyekből mind a férj mind a nő reggel, este vegyenek be három golyócskát, gyakrabban ismétlendőt; az étel-s italban megtartván a tartandókat.

Fehérfolyás ellen, egyes jellemző symptómákra és körülményekre figyelve, ezen orvosságok szolgálандnak.

Átalában hasznosak: *ammonium*, *arsenic*, *calcareá*, *carbo an.* és *veg.*, *causticum*, *china*, *cocculus*, *conium*, *graphit*, *lycopod.*, *natrum m.*, *phosphor*, *pulsat.*, *sabina*, *sepia*, *silica*, *sulph. sat.*

A fehérfolyás alakára nézve:

— sűrű: (*arsen.* sűrű és sárgás), *carbo v.*, *pulsat.*, *sabina*, *zincum*;

— darabonkint elmenő: *calcareá*, *silica*;

— keményítő-forma: *sabina*;

— ritka: *graphit*, de néha a *pulsatilla*;

— átlátszó: *ac. sulphuricum*, *stannum*;

— nyákos (*schleimig*): *cocculus*, *nux v.*, *senega*, *stannum*, *sulphur*;

— vizenyes: *ammonium*, *china*, *graphit*, *mercur sol.*, *sepia*;

— tejforma: *calcareá*, *carbo v.*, *ferrum*, *lycopod.*, *pulsat.*, *silica*, *ac. sulphuricum*;

— tojás-fehéréhez hasonló: *mezereum*, *petroleum*;

— genyforma: *china*, *cocculus*, *ignatia*, *mercur*, *sepia*;

— véres: *ac. sulph.*, *china*, *cocculus*.

Színére nézve: fehér: *kreosol*, *graphit*, *sulphur*;

— barna: *ac. nitri*, *ammonium*;

— hus-szinü: *alumina*, *ac. nitri*, *cocculus*, *sabina*;

— zöldes: *carbo v.*, *natrum m.*, *mercur*, *murex*, *sepia*; zöldes foltokat okozó: *lachesis*;

— sárga: *lycopod.*, *mercur*, *nux v.*, *sabina*, *sepia*, *sulphur*;
sárgára festő: *carbo an.*, *nux vom.*;

— vöröses: *ac. nitri*, *phosphor*, *lycopod.*, *sepia*.

Érzelmek. Csipős fehérfolyás: *antim.*, *carbo v.*, *conium*, *mercur*, *phosphor*, *sulphur*;

— éles: *alumina*, *ammonium*, *arsenic*, *conium*, *pulsat.*, *ranunc.*, *silica*, *sepia*, *sulphur*;

— felevő: *arsenic*, *jod*, *lycopod.*, *ac. nitri*, *sepia*, *ac. phosphor.*, *silica*, *ranunculus*;

— hólyagokat huzó: *phosphor*, gonosz: *mezer*;

— égető: *calcareá*, *carbo an.*, *conium*, *pulsat.*, *ac. sulph.*;

— viszkető: *ac. phosphor.*, *calcareá*, *china*, *sabina*, *sepia*.

Fehérfolyás mellett feszes has: *graphit*; has-, kereszt-fáj-

dalom: *conium*, *lycopod.*, *pulsat.*, *silica*; szeméremtest viszketése: *kreosot*, *sepia*, *silica*.

Havitisztulás előtt fehér-folyás: *calcareea*, *lachesis*, *carbo an.*, *china*, *pulsat.*; alatt, vagy a helyett: *lachesis*, *phosphor*, *sabina*; havitisztulás után: *ac. phosphor.*, *alumina*, *mercur*.

Hosszadalmas fehér-folyás: *ac. phosphor.*, *kreosot*, *mezereum*, *ruta*, *silica*.

Büdös fehér-folyás: *ac. nitri*, *nux v.*, *sabina*, *sepia*.

A gyógyszerek bevételel nézzük 134. lapon.

Méh-vérfolyás.

Ezen betegség ellen igen hathatós gyógyszerek léteznek a homoeopathiában, melyek használata mellett — különösen kerülvén minden szeszes italt, kávé, theát, lelkiindulatot, minden testmozgást, — gyakran már egy-két óra alatt tetemes javulást fog érezni, rövid idő alatt a legnagyobb veszélytől megszabadulandó a beteg (főképp ha a hasonszenvi orvosszerek bevétele előtt semmi más gyógyszer nem használtatott). A gyógyszerek ezek:

Arnica, hasznos, ha esés, nyomás, emelés, vagy bármilyen erőltetés után jön a vérfolyás.

Chamomilla, ha a vérfolyás iszonyu hasfájdalmakkal, nagy szomjjal és a végtagok hidegségével van összekötve; ha a folyó vér sötét színű vagy fekete és szünetenkint aludt vér megy el a betegtől.

Crocus, ha a folyó vér fekete, nyúlós, sokszor darabokban jön nagy hasfájdalmakkal összekötve; szülés után is hasznos körülményekben jó.

Belladonna, ha a vérfolyás oly érzéssel jár, mintha a méh le akar szakadni; ha iszonyu keresztfájást érez a beteg; ha a folyó vér világos-vörös.

Platina, hasonló körülmények közt, hanem mégis csekélyebb fájdalommal; ha a folyó vér sötét színű, sűrű, de aludt.

Bryonia, ha nagy mennyiségben sötét-vörös vér foly el a betegtől, nagy nyomó keresztfájással, érzékeny fejfájással, kivált a halántékokban.

Ipecacuunha, ha a vérfolyás hasfájással jár, főképp a köldök körül; ha a méh táján szorító, nyomó fájalmat érez a beteg; ha teste kívülről hideg, midőn belsőképp fölfelé toluló forrósága van a betegnek.

Hyosciamus, ha a vérfolyás görcsökkel van összekötve, melyek az egész testben, vagy ennek egyes részeiben mutatkoznak (ezen görcsök főképp oly nőknél szoknak megjelenni, kik terhes állapotukban is azokban szenvedtek); ha minden görcs-rohamra nagyobb mértékben foly a vér, mely másképp kisebb mérvben folytonosan jön; ha a vér inkább világos-vörös.

Secale cor. azon veszedelmes vérfolyás ellen igen hathatós, mely néha azonnal szülés után támad. Azért minden nőnek különösen ajánlom még szülés előtt ezen gyógyszer megszerzését, hogy szükség esetében azonnal használhassa. Abortus esetében is hatalmas.

Sabina, főleg szülés utáni vérfolyásban ha a vér világos-vörös és keresztfájással jön.

China, főképp ha szülés után méhzsongtalanság (atonia) következtében jön elő a vérfolyás; a midőn t. i. szülés után a méh silányan huzódik össze. Beteges, elgyengült, kiaszott idős nőknél, — néha azonban erős, vérmes személyeknél is tapasztalhatni ilyenén vérfolyást.

Ezeken kívül hathatós a vérfolyásban az *arsenicum*, ha nagy mértékbeni vérfolyás ájulással, nagy gyengeséggel van összekötve.

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, veszedelem idején adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában; javulást érezvén, minden $\frac{1}{2}$ — 1 — 2 — 3 órában egy kanállal; ritkábban adhatjuk az orvosságot, ha a vérfolyás még nem annyira veszélyes; — ha pedig már idült és csak havonként köszönt be nagy mértékben, ekkor minden negyed nap. Ez utóbbi esetben, *belladonna*, *platina*, *secale*, *china* szereken kívül igen hasznosak a: *calcarea*, *lycopodium*, *arsenicum*; — folytonosan hosszabb időig használandók, nem pedig csak vérfolyás alkalmával.

Méh-gyuladás.

(Gebärmutter-Entzündung.)

Méh-gyuladásnak közönséges jelei: az állandó, égető, nyomó, majd nagyobb, majd csekélyebb fájdalom a méh táján, azaz, a has alsó része közepének belsejében, mely némi nehézségnek érzésével van összekötve; az egyik vagy másik oldalra, nem pedig az egész hasra terjed s külérítés, szintugy testmozgások által nagyobbodik; a fájdalmat megelőző, vagy később ehez járuló láz majd nagyobb, majd csekélyebb mérvben gyulasztó jellemű és nagyobb szomjjal, forrósággal van összekötve, mely forróságot főkép a hasban és emlőkben tapasztalhatni. — A nyavalyának nagyobb fokán egyéb körjelek is fejlődnek ki; milyenek: a mellszorítás, a szorongás, többszöri felbőfögések, inger a hányásra, hányás, fülzúgás, álmatlanság, görcsök, félrebeszélés, szemek vörössége, világosság kerülése, az arczvonásoknak megváltozása, száraz köhögés, nyugtalanlás, csuklás, hideg izzadás sat.

Ha a láz nagyobb forrósággal, szomjjal van összekötve, jeles az *aconitum*, minden három órában egy-két golyócska egy ujjnyi vízben; bő izzadás után adjunk az utolsó bevételtől három órát számítván ezen gyógyszerekből:

Nux vomica, igen hathatós a méh-gyuladásban főkép azoknál, kik kávéiváshoz vannak szokva; ha a fájdalom a szemérem-csontok fölött érezhető és nyomás, mozgás, köhögés, prüsszentés által növekszik; ha szorulásban szenved a beteg, vagy székürülései égető, szúró fájdalmakkal járnak; ha fájdalmas a vizezés, vagy el van nyomatva a vizelet; ha reggeli órákban rosszabbul van a beteg.

Belladonna, ha a méh táján némi nehézséget érez a beteg, e mellett szúró, égető fájdalmat a szeméremcsontokon át; ha nagy keresztfájása van a betegnek, oly érzéssel, mintha szét akarna törni; ha ezen fájdalmak mind mozgás, mind érintés által növekszenek. Ha szülés után lép föl a méh-gyuladás, még inkább ajánlható ezen orvosság.

Bryonia, főleg harag-okozta gyuladás után; ha min-

den legkisebb mozgásra növekszik a fájdalom. Ezt felváltva is adhatjuk a *belladonnával*.

Secale, carbo, arsenicum méh-fene esetében használndók.

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2 órában; bő izzadást, javulást tapasztalván, minden 3 órában egy kanállal.

A méh-bántalmakhoz tartozó: vértolulásban hasznosak: *china, nux, secale, platina, sulphur*.

Méhgörcsökben: *caust., cocculus, conium, ignatia, nux v., pulsat.*

Méhszáj-dag ellen *cantharis.*; *secale*; csomó: *kreosot*; méhszáj-keménység ellen: *china, sepia.*

Méh-keményedés: *arsen, aurum, bellad., jod, platina.*

Méh-pöfeteg (Polyp): *secale*; méh-szakadás: *bellad., granat., kreosot, nux v., sepia,* — emelés után *nux vom*; méh-hüvely-szakadás (más helyen). A méhrákot azonnal leirandom.

Méh-rák.

(Gebärmutter-Krebs.)

Serdülés után minden korban, leggyakrabban azonban 40—50 év közt fejlődhetik a méh-rák. Kezdetben a baj igen kétséges és nem igen különbözik a méh más izgatott állapotától. Fejlődni kezdő rák esetében a havitisztulás rendetlen kezd lenni, néha eves, vérrel vegyes folyadék, vagy fehérfolyás köszönt be feszülés, szaggatás kínos érzésével az ágyék táján; gyakori a vizelésre való késztetés, eröltetés; a méh nyakában pedig mélyen ható szúrást, égetést érez a nő. A nyavalyának biztos megismerésére vezetend a vizsgálat; mely alkalommal az ügyes baba észreveendi a jelenlevő méh-rákot, hajól figyel arra, hogy ilyenkor a méh-hüvely itt-ott kemény, más helyeken felporhanyult, a méh-száj egyenetlen, félig ki van nyilva sat.; — a gyakorlott orvos pedig méh-tükör segédelmével nyilván győződhetik meg e kór jelenlétéről. — A

nőnek ilyen állapot a hónapokig sőt évekig eltarthat, melyen ha az orvos nem segít, a szaggató, szűrő, égető fájdalmak hevesebbek lesznek, átjárják az ágyéket és a czombokat; a kiszivárgó folyadék igen eves, bűdös természetűvé fajul; néha nagy vérzés támad. Később a beteg nő egész külseje, mely szenvedő állapotra mutat, arcának ólom-szine annyira jellemzők, hogy a többi symptómákat tekintetbe véve, méltán tarthatni a közelgő haláltól, mely vagy hirtelen ragadja el a szenvedőt nagy vérzés által, vagy, mint közönségesen szok történni, bekövetkező sorvadás által vet véget borzasztó kinjainak. Gyakran maga a méh, máskor a hüvely felső része kemény és elfajult; a fekélyedés egészen a végbélig és a vizelet-hólyagig elterjed, mi által a baj tetemesen súlyosbul.

A méh-rák leginkább oly nőknél fejlődik, kiknél a nemi működések sohasem voltak rendben és kiket sok gond s bú gyötrött. Okai lehetnek: ha esés, ütés, szülés alkalmával történt durva bánásmód által sértetett meg a méh; gyakori közösülés, kivált ha a nemi részek közt nagy az aránytalanság; ugyszintén gyakori fölizgatása a nemi ösztönnek, kielégítés nélkül; buja életmód; öröklött hajlam; — azonfölül a méh-rákkal causalis összeköttetésben vannak sokszor a bujakór, köszvény, görvély.

Eleinte a méh-rák gyógyítása szereink által sikerülhet; de annál szomorubb a prognosis, minél tovább terjedt már a betegség. Minden külszer használata nélkül ezen gyógyszerek felelhetnek meg várakozásunknak:

Arnica, — *conium* erőművi (mechanikai) sértés után; kivált az utóbbi ily esetben specificum.

Belladonna, *bryonia* ha azelőtt gyakori vérfolyásban szenvedett a nő; keresztcsontjában nagy fájdalmat, méhében szúrást érez és ha már az eves folyadék is beköszönt.

Platina, — *staphysagria*, *ignatia* ha szellemi okok szerencsétlen működése következtében fejlődik a méh-rák.

Jod, — *kreosot*, a leirt későbbi stádiumában ezen aggodalmas betegségnek hasznosak.

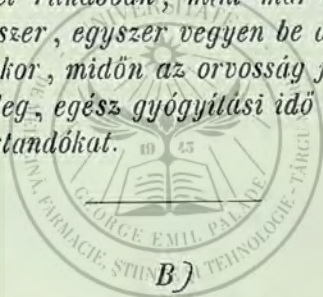
China, *sabina*, ha sok vérfolyás miatt elgyengült már a nő, fájdalmai egyszersmind folytonosak.

Graphites, ha a méh-hüvely forró és fájdalmas; a méh

nyaka dagadt s kemény; fölkelés alkalmával alhasában nagy terhet érez a nő nagyobbodó fájdalommal; mely tisztulás előtt és alatt szintén kinzóbb; ha égetést, szúrást tapasztal méhében, néha oly nagy mértékben, mintha tört szúrtak volna belé; ha a fájdalmak a lágyékot, czombokat is átjárják; a beteg nem alhatik, szomorú, arcza ólom-szinű, lázban szenved.

Ide tartoznak még az *ac. nitri*, kivált ha a méh-rák buja-kórral van összeköttetésben, a mikor a *mercur* is czél-szerű; — *silica*, főleg görvélyeseknél; — *kali carb.*, *thuja*, *carbo veg.*, *arsenicum* e nyavalyának utóbbi stádiumaiban alkalmazandók enyhítőleg, de fájdalom! kevés sikerrel.

Ezen szerekből vegyen be a beteg reggel, este három golyócskát, sőt ritkábban, ha a szükség nem parancsolja; de nagyobb fájdalmak jelentésében bevehet minden 5 órában; javulást érezvén, ismét ritkábban; mint már számtalanszor említém, hetenként kétszer, egyszer vegyen be a beteg ilyenén *chronicus* esetekben akkor, midőn az orvosság jótékonyan működik, — a diétát illetőleg, egész gyógyítási idő alatt pontosan tartván meg a megtartandókat.

Terhesség alatt előjönni szokott émelygés-, hányás- és egyéb bajok.

Terhesség alatt, főképen ennek első hónapjaiban émelygés, gyomorégetés, hányás, nem ritkán lepik meg a nőt, különösen étel, ital után. Gyógyszereink ezen alkalmatlanságok ellen is hathatósan működnek, melyek használata annál inkább kívánatos, miután gyakori hányás által elgyengülvén a nő, ez által a gyermek táplálása is gátoltatik. Könnyebb esetekben jó az

Ipecacuanha, melyből minden 1—3 órában vehet a szenvedő három golyócskát egy ujjnyi vízben. Makacsabb esetben jó a *coniūm*, vagy *sepia*, vagy:

Nux vomica; — legrosszabb állapotban jó a

Natrum muriat., úgy veendő, mint előbb említém; de javulást érezvén, csak ritkán vagy épen semmit, ha a baj elmúlik.

Ha szorulásban, hasmenésben, vizelésbántalmakban, fogfájásban, gyomor-, vagy bélgörcsben szenved a terhes nő, — vagy vérfolyásba esik, — nézzük maga helyén ezen betegségeket; ott találhatunk oly szert, mely a beteg körülményeivel meg egyezvén, kívánt sikerrel használtathatik.

A terhesek vérfolyása ellen, ha ez havitisztulás gyanánt jelenik meg egyes, kivételes esetekben, — jók a *cocculus*, *phosphor*, *rhus*.

Terhesség alatt igen alkalmatlan a méhhüvelyszakadás (Vorfall der Mutterscheide), mely szintén elő szok néha fordulni; ily esetben ajánlható (minden külszerek használata nélkül) *nux vomica*; vagy *mercurius v.* azon esetre, ha az előbbi szer nem használna. Minden három órában három golyócskát egy ujjnyi vízben vevén be, kevés nap alatt megszabaduland ezen alkalmatlanságtól a szenvedő. Ha terhességen kívül jön e baj elő, szintén hathatósak az előbb említett orvosszerek.

Elvetélés.

(Abortus)

Terhesség alatt beköszöntött vérfolyások majd mindig kísérői vagy előpostái a koraszülés-, vagy időelőtti szülésnek, melynek elhárítására e következő szerek szolgálódnak:

Arnica, ha esés, ütés, rázás után mutatkozik a vérfolyás, vagy némi szokatlan, nyomó, fájdalmas érzés az alhasban. A gyógyszerek használata mellett, elkerülhetlen szükséges a testi lelki nyugalom.

Aconitum, ha ijedés, harag okozák a bajt; a betegnek nagy száraz forrósága van.

Ipecacuanha, ha a vérfolyás görcsök közt lép föl; ekkor hasznos a *chamomilla* is, főképp ha a fájdalom szék- s vizelet-eröltetéssel jár.

Sabina, ha a folytonos vérfolyás nagyobb darabokban áll elő, és már valódi szülfájdalmak mutatkoznak.

Ezeken kívül hasznosak mindazon orvosságok, bizonyos körülmények szerint adva, melyekről a „méhvérfolyásnál“ tettem említést. A *secale corn.* ismét kitünőleg ajánlom: figyelmeztetvén olvasóimat az *asarumra*.

Három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában; ha javul a beteg, minden $\frac{1}{2}$ —1—3 órában egy kanállal.

A koraszülésre hajlandó nőknél, ennek elkerülésére hasznosak a *sepia* és *platina*. — *Sepia* inkább vérmes, *platina* inkább gyengébb, ideges (nervosus) nőknek ajánlható. Mivel pedig a koraszülés közönségesen a terhességnek azon időszakában szok jelentkezni, melyben az első történt: tanácsos ezen tudvalevő idő előtt néhány hétig használni a gyógyszert, körülmények szerint *minden 1—3 nap vevén be három golyócskát epyszerre kevés vízben*; megtartván ezen idő alatt pontosan a diaetát, lemondván különösen a kávéivásról, kerülvén minden ártalmas lelkiindulatokat.

Rendetlen szülfájdalmak.

(Wehen.)

Természetes szülnél csupán a szülfájdalmak hajtják ki a gyermeket a méhből, a midőn t. i. a méh izmai összehuzódnak. Ezen méhösszehuzódás sokszor rendetlen; és így a szülfájdalmak is lehetnek gyengék, vagy göresös természetűek. Ily esetben megtevéen a teendőket a bába, belsőleg használja ezen hasonszenvi gyógyszereinket.

A gyenge fájdalmak rövid időig tartanak; a méh silányan huzódik össze, mely összehuzódásra a méh és hasfalak vagy csak kevésé, vagy épen nem is feszülnek és az előálló gyermekrészen igen lomhán nyomul előbbre. Ha a fájdalmak gyengék és a méhszáj lassan tágul, fekdüjék ilyenkor oldalvást a szülő és ne erőlködjék; hanem vegyen be

Pulsatillát; de ha ez nem használna, hathatós a

Secale cornut., mely gyógyszer különösen hatván a méhre, a szülést reményen fölül elősegíti.

Opium, azon esetre jó, ha a szülfájdalmak hirtelen csökkennek, vagy meg is szűnnek; ha a szülő nyitott szájjal, hortyogva, oly mély álomba esik, hogy rázás által is alig ébreszthető.

Ezen szerekből mindaddig, míg a szülfájdalmak be nem köszöntenek, adjunk minden 1/2 órában egy kanállal; — öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván.

Néha a szülfájdalmak igen tartósak, majd egymást érik és oly erősek, hogy a vajudó fájdalmi közt majd kétségbe esik. Ily esetben jó a

Cofea, ha kávéiváshoz nincs igen szokva a szenvedő; ellenesetben hathatós a

Nux vomica, ha egyszersmind szünetnélküli ösztönt érez a székletételre. Ha ezen két szer nem használna, hathatós a

Belladonna, főképp azoknál, kik az első gyermeket nem fiatal korukban szülik.

Görcsös szülfájdalmak alatt a méhnek összehuzódásai fölötte fájdalmasok; melyeknek jelenlétében a méhszáj görcsösen össze van húzva, tapintásra fáj, ide járulván néha a test egyéb részeiben is előforduló görcsös fájdalmak. A gyógyszerek ezek:

Chamomilla, ha izgékony, már előbb is görcsben szenvedett szülőt lep meg; meghülés, vagy főleg harag után. Ha ezen szert már azelőtt, mint theát, gyakran használta a beteg, igen hasznos a *belladonna*.

De ha görcsök, rángások jelennek meg, ezek ellen ismét hasznosak e következő orvosszerek:

Ignatia, gyenge és igen érzékeny nőknél, ijedés, szomor, bánat, belső gyötrelem-okozta görcsökben és rángásokban (Convulsionen).

Nux vomica, harag, mértékletlen kávéivás, szeszes italok, gyomorterhelés, elmulasztott vizelet s székürítések után támadt görcsökben és rángásokban. Ha ez nem használna, jó ez után a *cocculus*.

Hyosciamus és *stramonium* igen jó sikerrel használtat-

nak ott, hol a görcsök s rágások az egész testben nagyobb mértékben mutatkoznak.

Cuprum, a legveszedelmesebb görcsök- és rágásokban szembetűnőleg működik a szenvedő javára.

Ezen szerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában, ha nagyok a fájdalmak s nagy a veszedelem; javulást érezvén, minden $\frac{1}{2}$, 1, 2, 3 órában egy kanállal.

Szülés utáni bajok.

(Különösen az utófájdalmak, Nachwehen.)

Szülés után nem minden gyermekágyas ment minden fájdalomtól; mivel a magát lassankint összehúzó méh több óráig, nem ritkán több napig tartó kellemetlen (a keresztcsonttól a kebel felé kóborló) fájdalmas érzést okoz, mely utófájdalomnak (Nachwehen) mondatik. Ezen fájdalmak néha hevesek, majd alig szenvedhetők, melyek elűzésére hasznosak ezen szerek:

Arnica, nehezebb szülés-ökozte külsérelmek és az utófájdalmak orvoslására hathatós szer.

Pulsatilla, ha a gyöngéd, szelid nőket lepik meg ilyen fájdalmak, melyek miatt a szenvedő azonnal megijed.

Chamomilla, ingerlékeny nőknél, főkép ha harag után jön elő a méhnek fájdalmas összehúzása. Ha ez nem lenne elegendő, vagy ha már szikfü-theával élt volna a szenvedő, jó a

Nux vomica, heves, ingerlékeny nőknél, ha szünetnélküli ösztönt is éreznek a székletételre; ha a méhben és vizelethólyagban nagy fájdalmakat éreznek.

A gyógyszerek, úgy készítve mint előbb említém, a fájdalmakhoz képest minden $\frac{1}{2}$, 1—3 órában veendőek.

Gyermekágyi tisztulás.

(Lochien, Kindbettreinigungen)

Szülés után nagyobb vagy kisebb mennyiségű vér vagy másféle folyás árad a nemzőrészekből; — ezt gyer-

mekágyi tisztulásnak mondjuk. Első két három napig híg, vagy aludt vér jő ki a szülőrészekből; későbbben hasonló a husléhez, halvány-piros; 7—8 nap szintelen mint a tej; végre fehér nyál gyanánt folydogál 3—4 hétig. Azon nőknél, kik nem szoptatnak, több hétig is eltart, — sőt a mi még több, rossz bánásmód mellett örökös, vagy legalább sokáig tartó fehérfolyássá változhatik

Ha ezen tisztulás nagy mérvben jönne — lássuk a „vérfolyást“, ez ellen ott találunk gyógyszert; különös figyelembe ajánlom a *secale cor*.

Ha pedig a tisztulás elnyomatik, — lássuk szintén az „elmaradt havitisztulást“, itt ismét találhatunk hasznos szert, a betegség okára, a beteg természetére sat. figyelvén.

Gyermekágyban előforduló hasmenést, szorulást és több egyéb betegségeket gyógyítsuk azon szerekekkel, melyeket azon betegségeknél előhoztam. — Legyen még itt megemlítve a

T e j - f o l y á s .

(Milchfluss.)

Tejfolyás alatt azon beteges állapotot értem, mely miatt nagyobb mennyiségű tej választatik el és ürítettetik ki; mi által ideges, sorvasztó kórjelek fejlődven ki, a szoptató egészsége szenved. Ezen tejelválasztás sokszor oly bő, hogy nemcsak szoptatás közben, hanem ezen kívül is, főleg ebéd után egypár órára, önkénytesen foly. Némely esetben a kised elválasztásával sem enyészik el a tej az emlőkből, hanem eltart annak készülése mindaddig, míg az asszony teherbe nem esik.

A tejfolyással járó jelek ezek: az anya vagy dajka mindjárt szoptatás után lankadságot érez és noha étvágya jó, jól is eszik, mégis elhalaványul, elsoványodik; haja hull, arcza kipirosul, légzése nehéz, szivdobogása van. Ha ezen tünetmények után el nem választatik a kised: étvágyhiány, fejfájás, köhögés, ideges kórjelek jönnek elő; a kisedek elsoványodnak, kólikában és hasmenésben szenvednek; végre az anya gyengeségét nagyobb-

bítják az éji izzadások, kinek hajlama levén a tüdővészre, ebbe esik. Nehogy tejfolyásnak tulajdonítsuk ezen bajt, melyet nem a tejfolyás, hanem más ártalom, más beteges hajlam gyakran hoz elő a szoptatóknál: tudnunk kell, hogy a kiürített tej mennyisége nem határozza meg a nyavalya fontosságát, mert ez némelykor csekély, s mégis nagyon elsoványodik a beteg és erejét rögtön veszti; midőn ellenben máskor a tejfolyás bősége mellett sem jelennek meg annak veszedelmes következményei. — Ha az anya tüdővész hajlammal bír; ha oly jelenségek mutatkoznak, melyeket méltán a szoptatástól származtathatni, — sürgető a csecsemők lassankinti elválasztása; az anya pedig ezen idő alatt kevésbé tápláló és inkább sovány eledelekkel éljen, kerülvén a tagok mozgását. Ezen fölül használtassanak ezen gyógyszerek:

Phosphorus, hathatós szer főleg azoknál, kik tüdőveszi hajlammal birnak. Ha ez nem használna egypár nap alatt, adjunk

Calcarea carb. Ajánlhatók még a: *belladonna* és *rhust.*

Ezen szerekből minden 5 — 12 órában vegyen három golyócskát egy-két kanálnyi vízben a beteg.

Tejhiány.

(Vergehen der Milch.)

Ha az emlőkben vagy semmi, vagy csekély mennyiségű tej választatik el, ezen beteges állapot tejhiánynak neveztetik. Nyavalya sokszor mindjárt szülés után, máskor gyermekágy lefolyása alatt, sokszor pedig később jelenik meg. Azok, kik első szülés alkalmával a szoptatást elmulasztották, későbbi szülések után közönségesen kevés tejet választanak el. Ily körülményekben hasznosak: az *agnus castus*, *pulsatilla* csendes, hidegvérü, — *calcarea* bővérü, kövér nőknél; kik 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2 órában vegyenek be egy kanállal.

A tej némelykor hirtelen nyomatik el, mely esetben több fontos bajok, u. m. vértódulások, fej- s hasfájások, tejletételek (Milchversetzungen) az alsó végekre és efélék

fejlődnek ki. Ezen hirtelen elnyomatása a tejelválasztásnak leginkább meghülés, lelki indulatok sat. után szok következni; de néha a gyermekágyi láznak jelensége, és ekkor veszedelmes. — Itt ezek a gyógyszerek:

Ha indulat szülte a bajt, nézzük azon szereket, melyeket e tekintetben általánosan elősoroltam.

Ha más nyavalyák okozák, például az emlők gyuladása, ekkor a gyógyítás ezek ellen intézendő.

Ha hirtelen nyomatott el a tej meghülés után, ekkor eleinte jó az *aconit.*, kivált ha száraz forrósága van a nőnek; egy-két bevétel után adjunk *dulcamárát*, vagy *belladonnát*, vagy *bryoniát*, vagy *pulsatillát*, kivált ha fejére szenved a nő; — ugyanezen szerek, vagy a *mercur*, *rhus* veendők akkor, midőn hasában érez fájdalmat.

A *sulphur* vagy *calcarea* illetően chronicus esetekben használandók.

Ezen gyógyszerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vizben felolvasztván, acutus esetben vegyen be a beteg minden órában egy kanállal; chronicus esetben ritkábban. E mellett az emlők melegen tartassanak, ezekből a tej szivó-edények által azonnal üríttessék ki, midőn a tej elnyomatott.

Ugynevezett tejláz.

(Milchfieber.)

A tejláz szülés utáni 3. 4. 6. napra szok némely nőknél megjelenni, kik hirtelen borzadozást, hideget, forróságot, szomjat éreznek; este felé növekszik e láz, reggel felé szünik, a beteg nagy könnyebbülésére; más nap ismét megjelenik ugyan, de mindemellett ezen rohamok nem aggasztók. Veszedelmesb bajok elkerülése kedvéért, ily esetben jó sikerrel használhatjuk ezen szereket:

Aconitum, ha a láz nagyobb forrósággal, szomjjal van összekötve.

Bryonia, ha a mellnek mind külső mind belső részében csúzos (rheumaticus) fájdalmat érez a beteg.

Pulsatilla, főleg a nyavalyának elején, ha ez meghü-

lés után támad, és inkább csúz- (rheumaticus) mint tej-láz-
nak nevezhető.

Belladonna, ha a láz az emlők külgyuladásával van
összekötve.

Rhus, ha nagyobb mennyiségű tejtől ered a tejláz.

Cofea váratlan öröm után; *chamomilla* harag után;
opium ijedés után; *ignatia* bú, szomor után megfelelnek
mind a beteg mind az orvos várakozásának.

Arnica, ha nehéz szülés által megsértetnek a nemző-
részek s innét következik a láz, mely ily esetben inkább
sebláznak (Wundfieber) mondathatik. — Minden nehezebb
szülés után különösen ajánlom ezen gyógyszert s pedig
azonnal szülés után; melynek használata mellett több ba-
jokat szerencsésen elkerülhetni.

*Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben
felolvasztván, adjunk be minden 3 órában; javulást érezvén,
minden 5 órában egy kanállal.*

Gyermekági láz.

(Kindbett-Fieber)

Ezen veszedelmes láz szülés után többnyire 4—6 nap-
ra, ritkán 10—12 nap múlva, még ritkábban szülés előtt,
szok megjelenni. Eleinte mindjárt a beteg feje kábult,
nagy szorongást, gyengeséget érez; gyanus már a bor-
zadozás, melyet szülés előtt, alatt, vagy után tapasztal a
gyermekági. Főjele az égető, szúró, kólikához hasonló
fájdalom a hasban vagy a köldök körül, a midőn a méh
bél-, has-hártya-gyuladással könnyen lehet összekötve. A
fájdalom eleinte nem nagy, engedő, félbenhagyó; de rö-
vid idő múlva a legborzasztóbb fokra emelkedik, kevésbé
és nem sokáig enged, minden mozdulatra, nyomásra nö-
vekszik; a tejfolyás közönségesen el van nyomtatva, innét
könnyen tejetételek fejlődnek ki; később a gyermekági
vérfolyás is megszűnik; a beteg minden könnyebbülés
nélkül izzad, izzadása gyengítő, savanyu szagu. Ezen láz
gyakran gyomorbetegségekkel, más lázakkal is szok összekötve
lenni. — Ha gyuladásnak vagy más bajnak kitünő jelei

nem látszanak, és a gyermekágyi láz minden kitünő más baj nélkül jelenik meg, használjuk ezen gyógyszereket:

Chamomilla, ha a beteg feje kábult; ha kopogó, nyomó fejfájást érez főleg a homlok táján; ha arcza sápadt, sárgás, néha csak rövid időre kipirosodik; ha a tej eltunte miatt az emlők fonyadtak; ha gyakori taknyos, zöldes, vizenyős, tejforma székürülései vannak, néha fájdalommal összekötve; ha a vérfolyás nagyobb mennyiségben jelenik meg, közben keresztfájásokkal, melyek alatt nagyobb vagy kisebb mennyiségű aludt vér foly el. — Ha ezen szerre csak némi javulást érezne a beteg, a nyavalyának elűzésére *chamomilla* után jó a

Rhus, főleg ha a gyermekágyas fölötte ingerült állapotban van és minden csekély, figyelemre sem méltó bosszankodás által a betegség nagyobb fokra emelkedik.

Pulsatilla, ha a szelid, gyöngéd beteg arcza valódi szenvedő állapotot fejez ki; ha a gyermekágyi vérfolyás meghülés, indulatok, különösen félelem, ijedés, harag következtében hirtelen elnyomatik; ha égető fájdalmat, némi teliségnek érzetét tapasztalni a nemzőrészek belsejében; ha a beteg szorongó forróságban, szivdobogásban, álmatlanságban és inkább hasmenésben, mint szorulásban szenved.

Nux vomica, főképp szeszes italok, kávé után előforduló hasonló betegségben, ha a kereszt és ágyék táján érzékeny fájdalma van a betegnek; ha szűrő, összehúzó fájást érez a hasban, mely mozgás, érintés, köhögés, prüszsentés által növekszik; ha szájíze keserű; ha émelygést, ökrendést, undort érez a beteg, sőt hány is; ha a gyermekágyfolyás el van nyomva; ha szorulása van, vagy kemény székürülései a végbélben érezhető égető, szűrő fájdalmakkal járnak; ha a vizelet is fájdalmas; ha a külbőr száraz, forró, nagy szomjjal összekötve, főképp hideg italok iránti epe-déssel; ha mindemellett a tejfolyás nincs elnyomva, sőt a nagyobb mennyiségű tejtől duzzadtak, feszültek az emlők.

Bryonia, ha inkább némi ürességet érez az emlőkben; ha a gyermekágyi vérfolyás nincs elnyomva; ha székle-

tétel alatt nincs fájdalom; ha legkisebb érintés-, vagy mozdulatra a méh táján növekszenek a fájdalmak.

Belladonna, ha az emlőkből eltűnt a tej, vagy az emlők egyik részében gyűlt össze, mely kemény, vörös, fájdalmas; ha érzékeny fájdalmat érez hasában a beteg, vagy mintha valami lefelé nyomulna; ha szünet nélkül erőltetést érez a széketételre, anélkül hogy széke lehetne: a végbélben érezhető összehúzó fájdalom miatt; ha a folyó vér aludt, bűdös, fekete (de azért elvünk szerint a gyermekágyi vérfolyás elnyomatása mellett is adhatjuk ezen szert, ha egyébiránt a többi kórjelek a beteg állapotával megegyeznek); ha a has fel van puffadva, a szelek nem mennek a betegtől, ki fájdalmat érez hasában, mely érintés, köhögés által növekszik; ha egész teste forró, különösen homloka és tenyere; ha nagy szomjjal és néha a viznek nehezebb nyelésével van összekötve: ha nagy fejfájásban szenved, mely legkisebb zörej vagy mozdulat által elviselhetlenné válik és néha öntudatától megfosztja a beteget; ha fej-erei duzzadtak, szeméi fényesek, néha szikrákat, különféle színeket lát a beteg; álma nyugtalan. — Ezen gyógyszer (mint láthatjuk) főképp akkor hasznos, ha már a láz inkább ideges jellemű.

Hyosciamus, főképp ha a láz göresökkal van összekötve. — Egyébiránt ha a láz ideges, vagy gyulasztó, vagy rothasztó jellemű, nézzük terjedelmesebben a gyulasztó, vagy ideg-, vagy rothasztó lázat; ha gyomorhajokkal van összekötve, ekkor szintén fölkeresvén ezeket, gyógyítsuk illő gyógyszerekkel.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 3 órában egy kanállal; kevés javulás után minden 5 órában.

Emlő-gyuladás.

(Entzündung der Brüste.)

Az emlőkben összegyűlt tej miatt nem ritkán feszülést, nyomást, keménységet tapasztalnak emlőkben a szoptató nők; később az emlők megdagadnak, megkemé-

nyednek, megvörösödnek, s pedig vagy egészen, vagy részletesen és iszonyu szúrásokat, égetést éreznek az anyák; a tejelválasztás többnyire nincs ugyan elnyomva, de a betegség nagyobb fokán ez is elnyomatik, néha láz is járul ezen bajhoz.

De nem egyedül az összegyűlt tej,—nemritkán meghűtés, külső erőszak sat. is okozzák ezen betegséget, mely szoptatás idején kívül szintén ezen okoknál fogva előjöhethet.

A nem-szoptató nők, vagy kik gyermekeiket korán elválasztják, leginkább vettetnek emlő-gyuladás alá; ennek elmellőzésére szükséges, hogy szoros életrendszert (diaetát) tartsanak, a bőr kigőzölgését elősegélik, emlőiket pamuttal borogatván és ezeket fityegni nem hagyván.

Ha ezen gyuladás akkor jelenik meg, midőn még a gyermek el nem választott, akkor ezt mindaddig szoptathatja az anya, míg a daganat és fájdalom nem épen nagyra nőnek. Ha a csecsemő a tej bősége mellett nem szopnék elegendő tejet, közben tejüveget alkalmazzunk; de a gyuladás nagyobb fokán a tejnek kiürítésére teendő minden eféle kísérletek károsak.— Ekkor félretévén mindeneket, az emlők meleg ápolása mellett egyedül, használjuk ezen szereket:

Arnica, ütés, nyomás után; ily esetben jó a *conium*, ha az *arnica* elegendő nem lenne.

Bryonia, ha még nem annyira gyuladtak, nem annyira fájdalmasok az emlők.

Belladonna, ha már a gyuladás jobban kifejlődött.

Ha ezen helybeli bajjal a testben lappangó más baj lenne összekötve, ekkor az említett gyógyszerek nem győzik le a nyavalyát; várakozásunknak azonban mindenkor megfelelnek a:

Sulphur, *phosphorus*; ezen szerek nem egyedül gyuladás, hanem a már kezdő genyedés ellen is erőteljesen működnek.

Mercurius v. által pedig minden tán hátramaradt keményedés el fog enyészni.

Ezen szerekből három golyócskát egy kanálnyi vízben minden 3 órában bevehet a beteg; javulást érezvén, minden öt órában.

Sokan akkor folyamodnak a homoeopathiához, midőn már külszerek helytelen alkalmazása által megrontattak az emlők; ilyenkor, félretevén minden külszert s egyedül csak a tisztaságra figyelvén, hasznos a

Silica, melyből reggel, este lehet eleinte beadni három golyócskát egy ujjnyi vízben; javulást érezvén, csak esténként, sőt minden 1—2 nap.—Jó itt a *hepar sulphuris*, melyet néha felváltva lehet adni az előbb említett szerrel, ha arra egyedül nem javulna a beteg. Ezen szerek még akkor is használnak, midőn az emlők genyedeése alatt **sipolyok**, genyedező nyílások (Fisteln) képződnek; külsőleg csak tiszta tépettel (*charpie*) fedvén be a nyílásokat. Átalában sipolyok ellen jótékony a *silica*, nemkülönben a *lycopodium*, *calcarea*, *sulphur*, *antimonium*.

Szoptatás első idejében igen gyakran gyuladtak s fájnak a **csecsbimbók**, főleg midőn szopik a csecsemő. Ha ezen minélelőbb nem segítünk, a fájdalmak nagyobbodnak és a csecsbimbók repedezésesek támadnak, melyekből a gyermek szopása alatt sokszor vér jön, sőt néha lázat is érez a szoptató.

Minden más külszernek alkalmazása, ennek íze vagy szaga miatt azért is alkalmatlan, mivel a csecsemő azután nem oly könnyen vállalja el az emlőt *). Hathatós nálunk a kappanör — *arnica* — (ezen szernek nem hígított, hanem e növényből kifacsart nedve), melyből egy-két cseppet egy-két kanálnyi vízzel összevegyítvén, ebbe mártott tiszta rongygyal minden szoptatás után megnedvesíthetjük a csecsbimbót, ezt szoptatás előtt ismét lau-

*) Néha a csecsemők szopni akarván, minden sejdíthető ok nélkül arcukat elfordítják és **nem szopnak**. Ily esetben majd megfoghatlan erőt fejtenek ki a *cina* és *mercurius sol.* vagy ha ezek nem használnának, a *stannum*. Ezekből vegyen be a szoptató, először az elsőből, ennek sikertelen bevétele után pedig néhány óra múlva a másikkól három golyócskát egy-két ujjnyi vízben (ha szükséges, minden 3 órában ismétlje a bevételt, — ezeknek bevétele következtében rövid idő múlva oly kedvező változás által lepetik meg legnagyobb öröme az édes anya, melyet alig sejdített volna: elvállalja t. i. ezután a csecsemő minden legkisebb vonakodás nélkül az emlőt, melynek éltető forrását megizlelni vonakodott. (Több hitteles ügyfeleim elfogulatlan tapasztalása.)

gyos vízzel szorgosan mosván le. Erre, két nap alatt nem javulván a beteg, minden külszer használata nélkül hatóságos belsőleg véve a

Sulphur, melyből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adhatunk minden 5 órában egy kanállal azon reménnyel, hogy 8 nap alatt meggyógyuland. — Makacsabb esetben jó a *calcareo carb.*, szintén ugy veendő, és más gyógyszerek; de ilyenkor tanácskozzunk inkább h. orvossal; noha erre csak ritka esetben leendő itt szükségünk, legtöbbször használván itt a *sulphur*.

M e l l r á k.

(Brustkrebs.)

Az emberi testben egy mirigy sincs annyira a ráknak alávetve, mint a nők emlője. Néha minden tudvalevők nélkül, többször lökés, nyomás sat. után támad a nő emlőjén bizonyos kemény, gömbölyü, egyenetlen, mozgékony csomó, ez után egy második, harmadik is mutatkozik. Nagyobbodván ezen csomócskák, egygyeólvadnak és kiváltkép a hónaljüreg felé terjednek; csak mulékony, szaggató, nyomásra nem nagyobbodó, a váll és kar mentében vonuló fájdalmat okoznak. A daganat növekedésével és az ezzel növekedő fájdalommal a daganat a bőr felé közeledik, mely csikos, hegedt sebhelyhez hasonló; öszszenő a bőrrel, bizonyos helyen fölemelkedik, veres és vékony lesz; a csecsbimbó nem domboru, hanem befelé húzódik. Végre felfakad a bőr, ez által egy, mély hasadékoképző fekély támad, melynek szélei kemények, sötétveresen fénylők, és a melyből nem sok és nem igen bűdös anyag szívárog. A hón alatti mirigyek, ha előbb nem, most már megdagadnak; a test különféle részeiben, különösen az ágyék- és czombokban csúzos fájdalmakról panaszkodik a beteg; a szenvedő emlő oldalán megdagad a kar; fakó színt nyer a beteg arcza; csökken a test táplálása általában, míg végre sorvasztó láz által egészen kimerül.

Gyakran sok időig lappang a rák, anélkül hogy bajt okozna; sokszor hirtelen fejlődik és hirtelen foly le.

Néha a rák nem igen fájdalmas, de közönségesen nagy mértékben kízó; általában minél nagyobb a fájdalom, annál gyorsabb a betegség lefolyása. — Tehát acutus, vagy chronicus formában lép föl a rák. Első esetben a rák kemény, mozgékony csomóval kezdődik; ez egy pár hónap alatt összenő a bőrrel, mely rútszint vesz magára; a keménység majd egész emlőt elfoglalja, itt-ott emelkedik föl jobban, fénylő pirosszinű, rugékony, mintha folyadék volna benne; a fájdalom igen heves, átható, mint a körömméregnél. A legdomborubb helyen kiszivárgás történik, mi genyedet látszik ígérni, de ez be nem következik. Továbbá a bőrnek nagyobbá lett csomókái megfeketülnek, felfakadnak, csekély mennyiségű vért, később savót bocsátván ki magukból; a beteg bágyadt, levert, halvány-sárga arca fájdalmat és belső szorongást tolmácsol; az egyenetlen, fekete, széleiben fölemelkedett fekély által az emlő mélyen látszik kivölgyelve; a fekély czélszerű orvoslás nélkül meggátolhatlanul mindig tovább harapódzik, — ezzel fokenként csökken az életerő, — ennek kimerültével megszűnik az élet.

A idült (chronicus) emlőrák leginkább idősb, sovány nőknél tapasztalható; száraz és kemény, mint a porczogó; midőn bizonyos fokra jutott, összezsugorodik; az összehúzódott, ránczosodott bőr által rovatok (Einschnitte) képeztetnek, melyek közt a behorpadt csecsbimbó egészen el van rejtve. A fájdalom itt nem igen nagy, — a baj több éven keresztül eltarthat, anélkül hogy szembetűnő haladást tenne.

Azon nők megnyugtatóására, kik minden emlőcsomócskától remegvén, abban rákot képzelnek, — meg kell itt jegyezni, miszerint a mellmirigyben különféle más nemű daganatok is fejlődnek, melyek a ráktól különböznek és a melyek eloszlása könnyen eszközölhető, különösen hasonszenvi szereink által. Ilyenek: az előrejárt gyuladás és genyedés után visszamaradt daganatok, a tejcsomók, zacskós, görvélyes (scrophulosus), sömör- vagy rüh-daganatok kivált a bimbó környékén, faggyunemű elfajulás, velőtapló. De midőn ezt megnyugtatójukra jegyzem meg, figyelmeztetem egyszersmind legsürgősben,

hogy az eféle bajban azonnal h. orvossal tanácskozzanak, miután az emlőrák lehető esetében, kivált ennek kezdetén, kivánt sikerrel működnek gyógyszereink, melyek később kevesebb valószínűséggel, — midőn pedig a test általános felozlatásával van már összekötve, csak ritka, kivételes esetekben működhetnek a beteg javára. Kés segedelmével pedig sohasem irthatjuk ki a valódi mellrákot! Egy helybeli symptómának kimetszése által sohasem gyógyított, sohasem fog gyógyíttatni a mellrák. Ártatlan mirigydagasztatot és nem mellrákot orvosolt azon orvos, kinek műtétel által sikerült az eféle gyógyítás! — Annak idején h. gyógyszereink, mint mondám, megmenthetik a szenvedőt kinjától, a haláltól; azért folyamodjunk, de még jókor, h. orvoshoz; ennek távollétében e következő orvoságoztól remélhetünk segedelmet:

Chamomilla, ha a megkeményedett emlőmirigyben csúzos fájdalmat érez a beteg; ha ez éjjel nagyobbodik, vagy ha szabad lég éri az emlőt; ha a külbőr vörös színt ölt magára; ha érintésre érzékenyebb fájdalmat érez a nő.

Belladonna, ha az emlő vörös, dagadt, kemény, legkisebb érintésre vagy mozgásra igen fájdalmas, a fájdalom égető, szúró.

Bryonia, ha csúzos fájdalma van a nőnek, mely a szenvedő mell oldalán létező karnak mozdítása által növekszik.

Pulsatillát ismerjük már általános jó hatásáról a nőkre nézve; miért is különösen ily esetekben megkísérthetjük a serdülő leányoknál.

Arnica, ha esés, ütés, lökés következtében támadnak az emlőn csomócskák, melyek elozlatása kedvéért a z o n n a l kell e gyógyszerert használnunk.

Conium hasonló ok mellett hasznos, ha az *arnica* vá r a k o z á s u n k n a k m e g n e m f e l e l n e .

Clematis, az emlőben támadt egyes kemény csomócskák ellen kiváltkép hasznos, ha ezek rákfélék lennének is; ha e csomócskák egyedül érintésre fájnak, különben nem.

Hepar sulph. kedvezően működik, midőn már az emlő felfakad és ez által mély hasadék támad, melynek szélei

kemények, a fájdalom szűrő, égető. Ekkor szintén jó az *eruca brassicae*.

Silica legyőzheti még azon bajt, melynek megsemmisítésére a *hepar s.* nem volt elegendő; — a mellnek rákféle kemény csomócskái ellen, főleg *scrophulosus* nőknél; szintén a rákfekély gyógyításának eszközlésére ajánlható még akkor is, midőn már a sorvasztó láz symptómái mutatkoznak.

Arsenicum hatására számíthatunk még néha oly esetekben, melyekben a *silica* nem használt. Lehet, hogy ezen szer reményen fölül lepend meg bennünket akkor is, midőn már az egyenetlen, fekete, széleiben fölemelkedett fekély által az emlő mélyen látszik kivölgyelve; midőn már a beteg bágyadt, levert, halvány-sárga; ereje csökken; lázban szenved; — azonban ily körülmények közt a nyavalyának csak szomorú kimenetét várhatjuk inkább, — orvosszereink itt csak enyhülést hozhatnak.

Minden külszer használata nélkül, — e kór kezdetén, p. o. azonnal esés, ütés után, szóval *acutus* esetben vegyen be a nő minden 3 órában 3 golyócskát, két evőkanálnyi vízben felolvasztva; ha a baj már *chronicus*, ekkor vegyen be reggel 3, este 3 golyócskát három napig, ezután minden szerdán és vasárnap. Ez iránt mindazáltal értekezzék h. orvossal, ki a körülmények szerint adhat czélszerű utasítást, ajánlhat a fensorolt szereken kívül másokat is, melyenek a *mercur*, *lachesis*, *kreosot*, *lycopodium*, *carbo*, *graphites*, *sulphur*, *aurum*, *baryta* sat. melyek egyénileg alkalmazandók, különösen figyelvén arra, valjon fiatal korban nem volt-e *scrophuláknak* alávetve a beteg; miután azon nőknél, kik görvélyesek valának, a havitisztulás kimaradásával nem ritkán fejlődik a mell-rák.

Az emlők és csecsbimbók bántalmai ellen, egyes symptómák és körülmények szerint ezek a gyógyszerek:

Küteg (*Ausschlag*) az emlőkön: *gratiola*, *hepar*, *ledum*, *lycopod.*, *staphys.*; vakarás után égető: *gratiola*, viskető: *staphys.*; fájdalmas: *lycopod.*, érintés által fájdalmas: *ac. phosphor.*

- Kék bőr: *thuja*; sárga foltok: *phosphor*; máj-foltok: *lycopod.*; vörös foltok: *cocculus*, *ledum*, *sabadilla*; vörös pontok: *sabadilla*; barnák: *carbo v.*, *sepia*; orbáncz (más helyütt): *bellad.*, *carbo v.*, *rhus. phosph.*, *sulph.*
- Sömör: *arsenic.*, *dulcam.*, *petrol.*, *staphys.*
- Sebhedt csecsbimbó: *arnica*, *calcarea*, *chamom.*, *graphit*, *lycopod.*, *sepia*, *sulphur*;
- cserepes: *lycopod.*; fölrepedezett: *graph.*, *sulphur.*
- Alakjából kivett csecsbimbó: *mercur*, *jod*;
- Hervadozó emlők: *ac. nitri*, *conium*, *graph.*, *jod*;
- Emlő-dag: *bellad.*, *calcarea* (*conium* ütés után) *graphit*, *lycopod.*, *mercur*, *phosphor*, *pulsat.*, *sabina*, *silica*, *sulphur.*
- Emlő-keményiség: *bellad.*, *chamom.*, *conium*, *carbo an.*, *mercur*, *phosphor*, *spongia*, *silica*, *sulphur*;
- csomók: *carbo an.*, *colocynt.*, *bryonia*, *phosphor.*
- Emlő-gyuladás, genyedés, sipolyok, rák le vannak írva.
- Érzelmek. Érzékeny emlők és csecsbimbók: *graphites*, *ranunculus.*
- Fájdalom az emlőkben általában: *phosphor*, *ranunc.*; nyugalomban: *rhus*;
- a csecsbimbókban: *graphites*, *sulphur.*
- Zuzatás érzelmek az emlőkben: *arnica*, *angustura*, *rhodod.*; mint ütés után: *antimonium*, *cicuta.*
- Hemzsegés az emlőkben: *colchic.*, *ranunc.*, *sabina.*
- Viszketés az emlőkben: *alumina*, *conium*, *ledum*, *mezer.*; a csecsbimbókban: *agaricus*, *sulphur.*
- Feszítő fájdalom: *euphorb.*, *jod*, *lycopod*, *mezer.*, *rhus*;
- szűrő: *calcarea*, *conium*, *jod*, *phosphor*, *sabina*, *sepia*;
- nyomó: *carbo v.*, *euphorb.*, *sulphur*;
- égető: *phosphor*; a csecsbimbókban: *cicuta*, *graphites*, *sulphur.*
- sebféle az emlőkben: *cicuta*; a csecsbimbókban: *zincum.*
- csúzos (nézzük a „csúznál“): *bryonia*, *pulsat.*, *nux v. sat.*
- A gyógyszerek bevételeit nézzük 134. lapon.

VI.

A gyermek első neveléséről.

Az ember testből áll és halhatatlan lélekből. A testnek minden egyes részei, szintén a test és lélek közt oly szoros összeköttetés, viszonyosság létezik, hogy testi s lelki egészséges állapotunk, — anyagi, szellemi jólétünk ezek összehangzásától függ főleg ez életben; és valamint egy zenei összehangzatból (Accord) egyes hangokat kiszakítani lehetlen: úgy nem is nevelhetünk embert egyedül anyagilag, anélkül hogy jó vagy rossz szellemi nevelésben ne részesüljön. Az orvosnak áll szoros kötelességében azonnal az újszülötteknél megkezdeni üdvös tanácsával ezen eleinte anyagi, a gyermek fejlődésével szellemi nevelést; fogadják azért szívesen a szülők (hiszen leginkább ezeknek írok) soraimat, melyek után indulva, szeretett magzataik első anyagi nevelésének erőteljesen megfelelően, további szellemi jó nevelését is szerencsésen végzendik.

Az anyának zárt méhéből más szabadabb világba jutván az újszülött, oly világba lépett, melyben az első érzése fájdalom, — melyet keserves jajjai által ad tudunkra a magzat, mint ugyanannyi előpostái által azon szenvedésnek, melyet azonnal első légvételnél érez, és a melytől csak véglehelete szabadítja meg az érzékenyt!

A szokatlan, következőleg kellemetlen légnek első beszívása okozza csalhatlanul azon fájdalmat, melynek mindenki azonnal születése után ki van téve. A légcső által beszívott levegő ingerli a tüdöket és ezeket szükségkép feszítvén, szenvedő helyzetbe teszi a csecsemőt. Üdvös azért az újszülöttek prüszsentése, melyet leginkább a be-

szivott légnek szokatlan ingere eszközöl, és a melynek következtében mindenkor erősebb légvétel történik. — Hogy az ujszülöttek által beszivandó légnek egészségesnek, tisztának, minden néven nevezendő illat-szertől mentnek, illőleg melegnek kell lennie, az egyszerű természet változhatlan parancsa

A köldökzsinór lekötése után emberbaráti kötelességünk a tehetlen kisedet **megfőrsztése**, melylyel késni nem szabad, nehogy meghülés veszedelmének tegyük ki a még gyenge teremtményt. E cél elérésére szolgálhat a közönséges, csak tíz perczig és nem tovább használandó (R. 26 — 28° tehát langyos meleg) víz, mely a meleghez szokott kisednek leghasznosabb, legjótékonyabb. Mivel azonban a testnek ilyen egyszerű lemosása, ennek több helyén, különösen a hajlásokban, az ide tapadt sajtos máz miatt nem mindig eszközölhető egyedül tiszta víz által; szükséges a test ezen részeit sótalan zsirral, vagy irósvajjal bekenni, mi által aztán könnyen lemállik a bőrmáz. Czélszerű a főrsztéshez tojás sárgáját, vagy tiszta búza-, mondola-korpát használni tisztaság kedvéért. De leginkább tekintetet érdemel a köldökzsinór betakartatása, mi 3—8 napig naponkint ujíttassék mindaddig, míg a köldökzsinór le nem esik.

Megfőrsztvén a kisedet, őt száraz meleg vánkosra fektetvén, jól leszárítván különösen a hajlásokban és egyszerűen felöltöztetvén, főteendőnkhez tartozik, annak nyugalmáról, álmáról gondoskodni: tiszta, egészséges légben. Bármi illatszerekkel füstölések, szagos vizek csak ártalmasak lehetnek a gyermeknek; ellenben a légnek megújítása kedvéért történendő gyakoribb felnyitása az ablakoknak naponkint szükséges, óvatosan figyelvén azonban ez alkalommal, nehogy okos vigyázat hiányában meghűljön az anya, a gyermek. A további főrsztésre nézve legjobb a csecsemőt reggel fölébredése után főrsztetni, különben is a mennyire lehet szoptatás előtt, nehogy tele gyomorral jöjjön a fördőbe, mi csakugyan ártalmas. (Erről többet azonnal.)

Az anyai testnek melegségéhez szokván az ujszülött, a melegségnek ezen fokát rögtön egy sokkal kisebb

fölcserélni, nem látszik a természettel megegyezőnek és több esetben veszélylyel fenyegethet. Természetesb hinni, mikép az anyai ágy-adta melegségben legjobban tenyészik a magzat; azért is ennek fektetése az édes anya mellett legezédirányosb; igen is, legezélszerűbb nemcsak azon melegség miatt, melyet anyja ágyában érez a kiseded, de a melyet más hasonló melegség által pótolni lehetne; hanem főleg azért, mivel az anyatestből ömledező láthatlan szellemi életerő igen jótékonyan hat a fejlődő gyermekre. Mindazáltal a gyermeknek szünetnélküli fekvését az anya mellett megengedni nem lehet, azon erősb és nehezebb szag miatt, melyet ez időben az anyának nagyobb mértékbeni izzadása, gyermekágyi tisztulása szok okozni; e miatt tanácsosb a kisededet felváltva, részint egyszerűen felöltöztetve, melegített külön ágyba, legezélszerűbben vesszöből font kosárba, részint az anya mellé is fektetni és pedig oldalvást, hogy a kihányt tejet le ne nyelje. *)

*) Ha valaha, ez időben legsürgetősb szüksége a nőnek: a testi, lelki nyugalom; mindazáltal vigyázni kell, hogy a szülfájdalmak alatt elgyengült, álmorra hajlandó szüleszkedett el ne aludjék mindaddig, míg a méhanya kellőkép össze nem huzódott, és aludni csak akkor engedtessek, midőn az már megtörtént; de ekkor is a bába folytonos ügyelettel legyen, nehogy vérfolyás által a szüleszkedett halál áldozatává váljék. Az egészséges ágyasnő legalább 9 egész napot töltsön az ágyban; a házból csak 6 hét múlva mehet ki biztosan. A gyermekágy első napjaiban tápláléka igen kevés legyen, és midőn már a gyermekágyi tisztulása megszűnt, folytassa előbbi életmódját; azonban ekkor is gyengébb eledelkkel éljen és általában minden szeszes-, fűszeresektől, különösen a theától, erős kávévétől, bortól tartózkodjék. A szüleszkedőnek ne engedje meg a bába, hogy sokat beszéljen; távolítsa el egész illendőséggel a látogatókat; semmiféle orvosságot, p. o. szikfű, vagy bármiféle más theát ne adjon; ha szomjazik, vízzel kínálja meg gyakrabban, de egyszerre sokat ne engedjen inni.

A gyermekágyas óvja magát különösen a meghűléstől; de ezt koránsem kerüli el, sőt ennek inkább kiteszi magát túlságos dunnatakarás által; mert szobájának melegségi foka minden felügyelés mellett hirtelen változván, igen izzadt testét természetesen sokkal hamarabb hűtheti meg; azért, szokása szerint takarózzék, csak szobája legyen meleg, de ez alatt is R. 15 foknyi meleget értek és nem többet. Ismételve említem, sőt kérem a gyermekágyas nőket, hogy meghűlésnek, vagy más, betegséget okozható alkalomnak, milyen

Első hónapokban legtermészetesebb tápláléka a gyermeknek az **anyai tej**; ez kielégíti őt, míg az első fogak ki nem bujnak, a midőn maga a természet int bennünket az anyatejnek felváltására másnemű tápszerrel. Az élet legszebb viszonya az, mely anya és gyermek közt létezik. Csak anya irhatná le azon gyönyört, melyet érez, midőn szeretett magzatára minduntalan tekintgetvén, azt majd kebléhez, majd arczához, majd ismét ajkaihoz szorítgatván, végre gyöngéden átkarolván, tulajdon emlője által táplálja. Nem ismeri, nem képzelheti e magasztos élvezetet, melyet önmagától megtagad azon anya, ki vagy előítéletből, vagy bármi más alaptalan okból szülöttjétől jótékony tejtét megtagadja! azért is valóban szánandó, hacsak betegsége, emlőinek hibás alkotása, mellének gyengesége különösen, nemkülönben igen indulatos természete, vagy a szoptatást gátló más akadályok miatt ezen természetrendelte édes kötelességétől föl nem menthető!

különösen a lelkiindulat, ki ne tegyék magukat. Örvendjenek jó egészségüknek, de el ne bízzák magukat; mert elszomorodott szívvel emlékezem néhány derék nőre, kik nem figyelve a jó tanácsra, meghülés vagy más oknál fogva megbetegedvén, czélszerű orvoslás hiányában, éltük tavaszában a halál áldozatai lettek.

Szerencsés szülést remélhet a nő, ha **terhesség alatt** bizonyos rendet tart az étel- s italban, tartóztatván magát a sok evéstől, nehéz emésztésű vagy hevítő eledelektől, megelégedvén a természetrendelte legjobb itallal, a friss vízzel, de azért meg nem tagadván magától a boros vizet, ha már ehez szokott. Nem áll azon hiedelem, hogy a terhes nőnek bármiféle vágyát azonnal teljesíteni szükséges; mert ha az előreláthatólag csakugyan ártalmas, annak kielégítése mindenkor káros lehetne. Ez időben szűk, szoros ruhát ne viseljen az asszony. Házi körében mindennap foglalatostkodjék; ez által először is elkerüli a gyakori, következményére nézve kedvetlenséget, levertséget készítő álmat, mire terhesség alatt nagyobb a hajlam, — azonfölül ezen tevékenység, forgolódás, mozgás által egészségét tartja fen; mindazáltal a sebes járástól főképen a lépcsőkön, nehezebb emeléstől, tánczolásból, ugrástól, nagyobb kocsiázástól óvja magát a terhes nő, el nem mulasztván, kivált szép időben, a szabad levegőbeni sétát. Kerülje különösen a lelkiindulatokat, milyenek a harag, bú, szomor, epekedés, ijedés; azért is szoros kötelességének tartsa a férj, szeretve tisztelt nejével kitelhető gyöngédséggel bánni mindenkor ugyan, de jelesen terhessége alatt; igyekezzék ekkor eltávolítani tőle mindent, mi lelkét sujtaná; megelőző nyájassággal, szives bánásmóddal viseltessék iránta.

A kiseded nem csak anyagi táplálékot, hanem egyszersmind szellemi erőt nyer anyjától szoptatás által; de nyer viszont az anya is mind szellemileg, mind anyagilag. Nyer szellemileg, midőn elbájolva látja, mint örül kisedede, ha csak lépéseit hallja; mint mosolyog, mint huzódik, belösztone által serkentve, midőn hozzá közeleg; mint meresztli nagy szemeit, mintha értené enyelgő anyját, mintha vele beszélne; midőn pedig nagyobbra nő a gyermek, midőn dadogása beszéddé válik, a sziv érzésén hivatását, szeretni akar, szeretni kezd: az, — kihez első indulatában ragaszkodik, kit kiseded karjaival legszivesebben ölel, — az édes anya. Mind ez oly élvezet, melyben csak a szoptató nő részesülhet! De nyer anyagilag is az anya. Sok nő sohasem érzi magát jobban, sohasem néz ki derültebben, mint épen szoptatás alatt; egyszersmind sok veszedelemmel fenyegető bajt kerül el, melyek a tej beköszöntésével szoknak előfordulni; megmenekül az emlők megkeményedésétől sat. *)

Megszületvén a kiseded, 4—6, vagy az egyéniséghez képest több órai nyugalom után emlőjéhez alkalmazhatja az anya, ha mindjárt teje nem volna is; mert ezen kísérlet által hamarabb csalja ki tejét a kiseded. Hasztalanul erőltetvén magát, ki nem elégített vágyát lecsillapíthatni czukros viz által ideiglenesen; minden 2—3 órában újra megkisértvén a szoptatást. **) Alaptalan azon hiedelem,

*) A brabanti herczegnő saját emlőjével táplálá elsöszülött csecsemő leánykáját és úgy nyilatkozott, hogy ezen édesanyai foglalatosságát folyvást maga teljesíteni (M. S. 1858. 25. sz).

**) Midőn az anya először alkalmazza ujszülöttjét emlőjére, néha ennek bimbájában nem csekély fájdalmat érez, mely szoptatás alatt, midőn az éhező kiseded meghúzza e részét, annyira növekszik, hogy akarata ellen is kénytelen kirántani a siránkozó csecsemő szájából; később a csecsbimbónak felső bőren repedések látszanak; és ha mindennek daczára folytatja a szoptatást, az emlő megvörösödik, megkeményedik, még jobban fáj. Külszert erre sohase használjunk; elég külsőleg száraz-melegen tartani a szenvedő részt és bevenni szereinkből, melyek rövid idő alatt enyhülést, gyógyulást eszközölnek. Így, terhesség alatt és után előforduló betegségekben, hív házi barátokra találandnak csekély könyvemben.

mikép ekkor még igen vizenyős a tej. A mindentudó Teremtő bölcsen gondoskodott mindenekről, így a kisednek czélszerű táplálékáról is; legjobban ismervén annak szükségait. Azért is ezen első tej nem annyira tápláló tulajdonnal bír, hanem inkább arra szolgál, hogy kitisztítsa a bélsatornát a jelenlevő huzós fekete anyagtól, az ugynevezett gyermekszuroktól; később a tej vastagabb lesz és tápláló. Ekkép gondoskodván a nagy természet Ura az újszülöttekről, igen czéliránytalan, bármi gyenge hashajtókkal (Kindersäftchen) őket kínozni a végből, hogy kitisztuljanak; kitisztítandja őket az első anyatej; megfelelően e czélnak a közönséges tiszta langyos vízből készült allövet (Klystier, lavement), ha későbbben szenvednének szorulásban; még inkább h. szereink.

Néha azonban a fentemlített okoknál fogva nem szoptathatja gyermekét az anya; *) ily esetben az anyatejet semmi sem pótolhatja jobban, mint a dajkatej. Ennek bebizonyítására elegendő a gyermek egészséges vidor kinézése. De egészségesnek kell lenni a dajkának, hogy teje által **anyagilag** épüljön a kised; azért mulhatlanul szükséges a dajka testét szigorú vizsgálat alá bocsátani, mely figyelmet még a szoptató anyánál sem lehet mindenkor elmellőzni. Ép, elegendőleg erős legyen a dajka, a lehetőségig ment minden beteges állapottól.

Ne engedjük a szoptatást semmi esetre oly dajkának, kinek testét küteg (Ausschlag) vagy bármi seb fedi; ne engedjük neki a szoptatást, ha fogai odvasak, lehelete büdös, emésztő tehetsége rossz, lábainak izzadása kellemetlen; ha mirigydagában, fehérfolyásban, nehéznnyavalyában és több eféle betegségben szenved; mert az illetén egyének tejével magába szívja az ártatlan kised azon számtalan betegségeket, melyekben aztán évek során sinlődik, szülőinek könnyelműsége miatt büntetlenül adózó. Figyeljünk egyszersmind a dajkának szellemi tulajdonaira, erkölcsi jellemére is. A szenvedélyes, hirtelen haragos, igen szerelmes, szeszes italokra hajlandó dajkának teje csak

*) Ekkor keveset egyék, nehogy sok nedv keletkezzék az emlőkben; ezekre egyszersmind száraz-meleg borogatást használjon.

ártalmasan hat a gyermek fogékony kedélyére, méreg gyanánt hat a gyermek testére; az éféle fölgerjedt indulatok azonnal hirtelen veszélyes változást idézván elő a tejben, valamint a lelket sujtó indulatok is, milyenek: a szomorúság, epekedés, búsulás, elégedetlenség sat.; azért alkalmi harag után sohase szoptassa mindjárt csecsemőjét az anya, vagy dajka. Üdvös a kisdedre nézve, ha dajkája édes anyjával egy időben szülte gyermekét; a ki 6—8 héttel előbb szült, az oly dajkát el ne vállalják a szülék.

E tekintetből a dajkának választásában, szellemi szempontból is, nem lehetünk elegendőleg óvatosak. A szoptatók emlőit méltán mondhatjuk oly forrásnak, melyből, már életének kezdetén, sokszor egész jövőjére ható anyagi, szellemi boldogságának vagy szerencsétlenségének cseppjeit szívja magába a kisded. Lelkiismeretesen figyeljenek erre a szülék! mert valamint a virág kelyhéből köszönet csak úgy fog élénk illatozni, ha földjét körülásván, ápoljuk, öntözzük, védjük a fergeteg ellen: úgy a gyermek vidor tekintetével, kedves mosolyával, élénk öleléseivel, hálacsókjaival csak úgy nyilvánítandja egészséges testi lelki állapotát, ha pontos szülék által gondosan ápoltatik. Boldog! ha mindenekre ügyelő ily lelkes szülékre talált! — ellenben, szerencsétlen magzat! ha könnyelműekre akadt, kik az annyira szükséges első neveléssel mitsem törődván, csak életet adának, irgalom nélkül egy keserves életet, mely ily szomorú helyzetben szegénynek csak kárhozat! — mert valamint ha már egyszer az idő vizsontagságai vetéseink csiráit elronták, hasztalan hullanak rájuk az eső lanyha cseppjei, hasztalan árasztja el felettök meleg sugárait a nap: úgy a férfiaság derült napjai nem virágoztatják a csemetét, mely csirájában elromlott!

A dajkának életmódját illetőleg, szoptatás alkalmával kiváltképp rendesen éljen a szoptató, mert másképp könnyen megbetegedván, a teje megromlik, a gyermeknél szükségkép álmatlanságot, elsoványodást, szeleket és ezektől kólikát, hasmenést vagy szorulást sat. okozandó. Ne igyék szeszes italt; fűszeres, igen sós vagy szeleket okozó eledeleket ne igyék; járjon a szabad jó levegőben; végezze

házi könnyebb kötelességeit naponkint; kerülje a lelkiindulatokat, és ekkor mind maga mind növeltje egészségesek leendenek.

Szokottnál hosszabb időre terjeszteni a gyermek szoptatását, nem a természet ajánlata. Elég negyven héti g szoptatni a kisdedet; ezen idő után nem alkalmas már a táplálásra az anyatej; sőt előbb is lehet a szoptatást aggodalom nélkül elhagyni, ha a gyermek erős, izmos, egészséges; ha pedig az anya beteges, vagy ismét terhes, vagy havitisztulását kapta vissza, a szoptatást azonnal más tápnemüvel kell fölcserélni. A szoptatásban bizonyos rendhez szoktassuk a kisdedet: elég minden 3—4 órában szoptatni a csecsemőt. — Az ugynevezett *c z u c z l i k* elrontják a magzat gyomrát és hasrágást, hasmenést, szájfájást okoznak; még ártalmasb az ujszülötteknek hashajtót adni a gyermekszurok kitakarítására. Kimondám már e részben a természet itéletét; — szükség esetében várakozásunknak megfelelendenek hasonszenvi gyógyszereink, ha későbbi korában szenvedne a kisded szorulásban.

A körülmények sem az édes anya, sem dajka általi szoptatást meg nem engedvén, a kisded mesterséges táplálásra szorul, ily módon is tenyészik sőt erőssé növeltetetik, ha jó választjuk meg a tápszert, azt jól elkészítjük, illő mennyiségben adjuk, az adásban bizonyos rendet, órát tartván, minden törekvésünket legnagyobb béketűréssel arra fordítjuk, hogy mindenkor a lehető tisztaságban, kitelhető lelkiismeretes ápolásban részesüljön az ujszülött.

Legzélszerűbb táplálék ekkor is a tej, különösen a **tehéntej**, melyet némi tekintetben az anyai tejhez hasonlóvá tenni iparkodjunk. Azért, miután az élet első napjaiban a gyermekszurok kiüzésére és a bélcsatorna kitisztítására a jótékony természet vizenyősnek rendelte az anyatejet, — a mesterséges táplálásnál utánozni fogjuk a természetet: említett célunk elérésére a kisdednek édes savót (zsendiczét), adván, v. meleg vízzel hígított tehéntejet és pedig oly arányban, hogy első napokban $\frac{1}{3}$ tegyen a tej, $\frac{2}{3}$ tegyen a víz, mindaddig, míg a kiürülések sárgára nem festik a pelenkát; ekkor fele víz-, fele tejjel tápláljuk kisdedeinket, és pedig Turner híres *chemicus* szerint oly

módon, hogy előbb bizonyos mennyiségű forró vízben aránylagos mennyiségű cukrot jól felolvasztván (hogy t. i. a cukor tökéletesen felolvadjon),—ezen cukros vízbe ugyanannyi mennyiségű friss tehéntejet keverjünk. Idővel fokozatosan mindig kevesebb vízkeverékkel, és 6—8 hét múlva sokkal több tejjel táplálhatjuk őket; míg 4—5 hónapos korukban tisztán adhatunk nekik felforralt tejet (leszedvén a bőrét, minden hozzájárulni szokott vegyíték nélkül, milyen például a hársfa-virág sat.) e célra készült és minden üvegesnél kapható üvegcsében (Sauggläschen), melynek tisztántartása fő gondunk közé tartozzék, nehogy másképp megsavanyodván benne a tej, a gyermek emésztése, táplálása akadályoztassék.

Hogy a tej egyszersmind langyos meleg, az anyatej melegéhez hasonló legyen, úgy eszközölhetjük legjobban, hogy egy edényben meleg vizet tartván, etetés előtt ebbe tesszük a tejüvegcsét és benne hagyjuk mindaddig, míg a tej meg nem melegedett. Sokan javasolják, hogy a tej mindig ugyanazon egy tehéntől legyen; könnyen történhetik azonban, hogy a tehének baja történvén, teje vagy egészen elmarad, vagy megváltozik, a midőn is a gyermek szokásánál fogva ennek, vagy más tehének tejét el nem vállalja; azért tanácsosb több tehéntejet összekeverni, ekkor a különbség nem leendő annyira észrevehető. A tej mindenkor friss legyen.

A gyermeknek egyénisége okozza azonban, mikép ő a tiszta tejtől néha hasmenést kap; ily esetben öntsünk kísérletkép kevés vizet a tejbe; ez nem használván, adjunk hasonszenvi gyógyszert, mely igen könnyen, biztosan legyőzendi a bajt. Azonnal ajánlom ily esetben a *calcareæ carb.*

Mivel pedig a tehéntej ki nem elégíti a gyermeket oly tartósan, mint az anyatej: hat hét lefolyta után vastagabb eledelt is nyújthatunk neki, milyen a kétszersült (Zwieback). Ez csálhatlanul legkellemesb eledele leendő a gyermeknek, ha megcukrozván, rá annyi vizet öntendünk, mennyi feláztatására szükséges, és belőle néhányszor kávéskanálankint adandunk az enni akarónak, finom csontból vagy fából készült kanállal. Egy etetésre

fél kétszersült elegendő, amint a szükség kívánja, napjában néhányszor ismétlendő. Változtatás kedvéért nem ártand egyszer vízzel, másszor tejjel áztatni fel a kétszersültet. — Későbbi korában táplálóbb eledellel is megkínálhatjuk a gyermeket; apríthatunk fehér kenyeret marhahus-levesbe, vagy ebben főzhetünk darát, szágót és efélet; máskor ismét kása-darát tejszuszítván számára. Ezen eledelnek azonban mindenkor frisek, illendően melegnek legyennek, minden etetés előtt készítenők. *)

Ekkép nevelhetünk ugyan anyai tej nélkül is gyermeket; mindazáltal csak az elkerülhetlen szükség menthetőleg kivételes esetei oldandják fel a természet-rendelte azon kötelességtől az anyát, mely szerint szoptatni tartozik: az anyatejtől függvén legtöbbször annak jövő anyagi, szellemi fejlődése, ettől pedig földi boldogsága!

Előbb említém, miszerint megszületvén a gyermek, emberbaráti szoros kötelességünk: a tehetetlen kised tisztántartása. Figyeljünk erre különösen a gyermek további nevelésében is; füröszszük a gyermeket langyos meleg vízben, az első hetekben kétszer napjában, reggel és este, azután egyszer, ha már néhány hónapos, fél, vagy egy éves, legalább egypárszor egy hétben, és ekkor a mosásra használt langyos víz helyett mindig hidegebb s hidegebb vizet használjunk. Az idegek s bőr erősítésére, a test edzésére, a külviszonyok ártalmas hatásának eltörlésére, és így a legtöbb ideges, csúzos, catarrhalis és egyéb betegségek elkerülésére nincs hathatós óvszer a hidegvizzeli mosásnál.

Edzjük még jókor gyermekeinket; ne irtózzunk különösen a kevésse kellemetlen de annál jótékonyabb hidegviztől: és egészséges gyermekeknek örvendendünk. Ellenben, minden szorongó felügyelésünk, kínzó aggodalmunk daczára, minden, az életben alig elkerülhető léghuzam, hirtelen változott melegségi fok azonnal szünetnélküli kü-

*) Szoptatás alatt is szoktathatjuk lassankint mellékes eledelhez a gyermeket, ha az anya kevés tejjel bír, vagy ha az anyatej mellett folytonos hasmenésben sinlődik s e miatt egészen elsoványodik a gyermek; nemkülönben rendes elválasztás előtt.

lönféle betegséget okozandának kedveltjeinknél. — A tisztántartáshoz tartozik természetesen a fehérruhák gyakori változtatása is; különösen minden becsunyítás után (mit a gyermek sirásából, nyugtalanságából nem nehéz észrevenni) lemosván testét, adjunk a kisednek tiszta fehérruhát.

Említém, hogy a szobai légnek egészségesnek kell lennie, a szobának szintén világosnak, tisztának, mérsékelt melegnek. Nyári szép napokban már két hét múlva szabad levegőre vihetjük ujszülöttünket, csak a reggeli, esti hűs levegőtől és a déli forróságtól óvjuk meg őt; ellenben téli zordon időben, bármi melegen beburkolva, ne bocsássuk ki a csak néhány napos ujszülöttet; későbbi korában is válaszszuk ki a szél nélküli szép napot dél tájban, a midőn a légmérő hat foknál alább nincsen; egy-két év múlva szoktatván lassankint a gyermeket az időviszonyokhoz, melyekhez szoknia kell az életben, hogy egészségét fentarthassa.

Említém azt is, hogy a nyugalom, az alvás az ujszülötteknek főszükségei közé tartoznak. Első napokban majd szakadatlanul alszanak a csecsemők, mi természetes következménye elgyengültségöknek, egyszersmind ez ellen legjótékonyabb gyógyszerök. Hat hónapos gyermekekre is jótékonyan hat a 16—18 órai álom; de ezt álompor (opium) által erőszakkal eszközölni és így nem annyira álomba, mint inkább kábult állapotba hozni a kisedet, valóban megbocsáthatlan könnyelműség! mert ilyen erőszaknak palliativ hatása közvetlen és bizonyos veszélyt von maga után. — Nem szükséges a gyermekeket ringatni (mi által csak elmetehetségi hibákat idézhetünk nem ritkán elő) és aludni fognak, ha egészségesek; ellenben ha nem alhatnak, e nyugtalanságnak, álmatlanságnak oka levén, ennek czélszerű kifürkészése és eltávolítása által egyedül, vagy ha szükséges, h. szer által orvosolthatnak. (De erről többet maga helyén.)

Bő, a tagok szabad mozgását nem gátló, igen egyszerű, — egy vékony fejkötőből, ingből, szoknyácskából álló öltözet elegendő a magzatnak, egypár pelenkát adván hozzá. Szükséges ugyan eleinte a gyermeknek bepólyá-

zása, miután életének első napjaiban nincs még ereje testének fentartására minden támasz nélkül, midőn az ágyból felvételük; mindazáltal tagjainak erős, majd oldhatlan bepréslését helybenhagyni nem lehet, mivel ez által a kised erejének fokkonkinti fejlődése gátoltatik. Az erős kötés-okozta kellemetlen állapotát nyugtalansága, sírása által jelenti a kised; barátságos mosolyával, tagjainak játszásával adván örömeinek jeleit, midőn kötelékeitől megszabadul. Minden esetre azonban bepólyázhatjuk a kisedet előbb említett physikai oknál fogva, midőn karjainkon hordjuk, de úgy, hogy kezei és lábai szabadon mozoghasanak; feloldván azonnal a köteléket, mihelyt ágyba fektetjük, altatni akarjuk.

Igen korán (tiz hét előtt) nem tanácsos a gyermeket karon hordatni, mivel feje ekkor még igen nehéz, a nyakizmok gyengék, a hátgerincz puha és ennél fogva a test fentartására nem elegendő erős; később is, főleg eleinte csak rövid időt szabjunk e hordoztatásra, lassankint mindig többet engedvén, míg így naponkint jobban erősödven, részint inkább hozzászokván, négy-öt hónap lefolytával, az alvás idejét kivéve, némi óvatossággal karon hordhatjuk kisedeinket. Ekkor már a testi erőnek további fejlődésére szükséges levén a mozgás, erre is igen könnyen birhatjuk kisedeinket, földre fektetvén, fölkelesre édesgetvén, játékot adván eléjük. Ennek kedvéért kísérleteket teend a kised csúszás-mászás által, hogy kezébe vehesse és az eféle gyakorlat által játszva tanulja meg először az ülést, ezután néha feláll, később ösztönyszerűen, bár tántorogva és gyakran le is esve, lépdelni kezd, majd a székhez, majd a falhoz és körrüllevő tárgyakhoz kapaszkodik és így naponkint növekedő erőhez jut. Ezen gyakorlat alatt eleinte gyöngéden tartogassuk és vigyázva ereszsük is el néha-néha a kisedet; a padlózat vastag, vagy többsoros szőnyeggel legyen mindenkor behúzva, nehogy megsértse magát a kedves kis testgyakorló (gymnasta). A testnek fejlődésére, a tagok erősítésére későbbi korában is fölötte szükségesek a különféle testgyakorlatok.

A gyermekeknek öltözetéről szólván, nem lehet nem

említenem némely szüléknek azon kárhozatos szokását, mely szerint fuldokló melegségig burkolják be ártatlan gyermekeiket, őket a külviszonyoktól megóvándók. Természetes, hogy az anya melegéhez szokott kiseded, életének első napjaiban illendő melegen tartassék; de hogy külviszonyok ellen túlságos melegentartás által óvhassuk a gyermeket, tagadom; mert épen akkor hűtheti meg magát az ember leginkább, midőn meleg, izzadt testét hirtelen hidegebb lég vagy ruhanemű éri; könnyebben hűtheti magát ily módon az igen melegen öltözött, izzadásban levő gyermek is, egy, bármily óvatos átöltözés, sokszor véletlen léghuzam által, mint az, ki az idő viszonyaihoz alkalmazott módon nyáron könnyű vászon, télen melegebb gyapot ruhába öltöztetik. Ritka ezen oknál fogva a torokgyík (Angina) esete azon gyermekeknél, kik télen nyáron nyakkendőt nem viselnek; számtalan azoknál, kik kendő nélkül a szobából kilépni sem mernek; ritkábbak más kóresetek amazoknál, — midőn ezeknél végnélküliek, amint ezt a mindennapi tapasztalás igazolja.

Azért edzjük a gyermeket e tekintetben is; — ne kényeztessük el jótékonynak képzelt, de a természet által kárhozottatott gyöngéd ápolás által, és annyiszor orvosra nem leend szükségünk. Legyünk meggyőződve, hogy túlzott burkolás által nem védjük, mint főnebb állítám, a meghülés ellen gyermekeinket, sőt inkább előkészítjük őket a meghülésre; ettől megóvándók azon esetre, ha a természet fejlődő gyümölcseit a természet törvényei szerint ápolandjuk, növelendjük. Így, legyen a kisedednek első hónapokban illendő meleg ágya; de egy év múlva szőr-derekaljjal cseréljük fel nyughelyét, a takaródzásra egyszerű paplant használván, fejét már eleve minden melegebb fejkötőtől megkimélvén, nehogy az ez által esz-közlendő izzadás kellemetlen kütég (Ausschlag) előidézésére nyujtson alkalmat.

Az egészséges gyermek közönségesen könnyebben, a vérmes és kövér azonban nehezebben kap fogakat. A fogzás nem minden gyermeknél történik egyiránt, ugyanegy időben. Átalánosan 7—8, néha 10—11 hónap közt, ritkán később bujnak ki a fogak. Ekkor a kiseded nyugta-

lan, nyáladzik, foghusában viszketést látszik érezni, mert kérére van, midőn foghusát ujjával gyöngéden simogatja a szüle, és mindent szájába dugni igyekszik. Később egész szája forró, a foghuson egy-két fölemelkedett helyet tapinthatni, melyek érintésre fájni látszanak; azért is ilyenkor már tart a kiseded attól, mit ez előtt oly szívesen tett: a szájbudugdosástól; növekedő nyugtalanóságában mindennel elégedetlen; midőn szopni készül, anyjának emlőjétől rögtön visszahuzza fejét; midőn minden után nyul, egyszersmind mindent eldob kis kezével, és ő maga valóságos „ne nyulj hozzám.“ Ugy látszik, a gyermeket ekkor egy, csak általa érezhető, de ki nem fejezhető szenvedés nyugtalanítja, mely néhány fognak kibúvásával többnyire elenyészik.

Mintegy két év alatt húsz fog tör keresztül a foghuson, melyek tejfogaknak neveztetnek és a melyek 6—7 év múlva kihullanak, új erősbeknek, maradandóknak helyet készítendők. Először is, többnyire 7-dik hónapban, jelenik meg a két alsó közép metszőfog, nemsokára a felső közép pár, ezeket követik a külső metszőfogak felváltva, majd fölül, majd alól. Két év lefolyta alatt a zápfogak bujnak ki, ezek után a szemfogak. Ezzel végződik az első fogzás, de nem mindenkor épen ily rendben, milyent mostan kijelöltem.

Tagadhatlan hivatása az anyának, kisedének szenvedéseit ezen időszakban minden módon enyhíteni; és e célra működend az anya, ha néha zsemle- vagy kenyérhéjat adand kisedének a végre, hogy ezt ösztönszerűleg kedve szerint rághassa, mit különben nem tenne, hacsak rá jótékonyan nem hatna; szórakozás kedvéért vitesse ki jó időben a szabadba; ha még szoptat (mint többnyire), különösen tartsa magát az étel- s italban, hogy teje által ne ingerelje, hanem inkább csillapítsa a kisednek a nélkül is felingerült természetét. Elválasztani ekkor a gyermeket nem tanácsos; mert a már megszokott eledelének épen ilyenkor megtagadása, még inkább elkeseríti a más-kép is szenvedő ártatlant és kétes helyzetbe döntheti.

Nem fölösleges (engedvén a körülmények), kismelni gondosan még azon időszakot is, melyre a kised

elválasztása határozottassék; mert ha lehet, kevésb bajjal választhatjuk el őt derült szép napokban, a midőn, megszeretett élelmének könnyebb elfelejtésére, neki mindig új, különféle élvezetet nyújt a viruló természet, — mint zárt bús falak közt téli zordon időben. Szintén igen helyesen cselekedend az anya, ha elválasztás előtti utolsó hétben naponkint egyszer kevesebbet szoptatja kisededét, ekkor, különösen dél tájban gyengébb eledelt adván neki. Rendkívüli gyöngédtelenség, ne mondjam érzéketlenség, rövid idő alatt az idősbek mindennapi közönséges eledelére szorítani a kisededet; mit a szegény meg nem rághat, meg nem emészthet illőleg és e miatt sokszor keservesen kinlódik. Azért, ha szeretjük, első fogzás bevégeztéig gyenge eledellel tápláljuk a még gyenge gyermekcsét; megkezdhetjük ezt már a legelső fogak kibuvása után a leggyengébb étellel, lassankint többet, de csak gyengét engedvén meg szeretett kis utódunknak.

Elválasztáskor figyelemre méltó a kisedek takony-, zöldes, néha véres hasmenése. Ez ellen és a fogzás alatt beköszöntő nyugtalanság, forróság, görcsök, rángások ellen is, egy-két lapot fordítva, feltaláljuk a gyógyszereket a veszedelem örvényébe sodrott kised segedelmére, megmentésére. Ő ezektől nem irtózik, beveszi minden sirás, ellenszegülés, minden küzdés nélkül! és meggyógyul szerencsésen.

Az emberi életben mindenekre nézve főszerepet játszik a szokás; így a már említett ruházatra, így az étel-, italra nézve is. A szokás második természet. Azért már az első anyagi nevelés alkalmával szoktassuk a gyermeket még jókor bizonyos rendhez; egyik meghatározott időben, napjában háromszor — négyszer és nem leend alávetve annyi gyomor- s hasbajnak, a mennyiben sinlődnék azok, kik engedékeny szülék által elkényeztetve, különféle nyálánsággal majd szüntelen tömik gyomrukát. Az emberi testnek minden életműve (Organ) megkívánja a bizonyos nyugalmat, szükséges pihenést, hogy új erővel működhessek akkor, midőn tevékenysége igénybe vétetik: így nyugodnia kell a gyomornak is, meghatározott bizonyos rendhez szoktatván még jókor a gyermeket. Hiszen nem azért

él az ember, hogy csak egyék,—hanem azért eszik, hogy éljen és annál boldogabban él, minél rendesebb, egyszerűbb életmódot visel. A természet kevéssel megelégszik. Különösen fogzás alatt csak könnyen emészthető eledellel tápláljuk őt; hét éves koráig, helyesen még később is, megtagadván tőle kereken a bort, theát, fűszert, kávé (nem az árpa-kávé értem), mint ugyanannyi csupán ingerlő szereket; mert méregédes gyöngédségünket kimélet nélkül keményen büntetendi az egyszerű, mértékletességet szigoruan parancsoló természet.

Nem a gyermekszülés egyedül, a legczélszerűbb anyagi nevelés sem teszi még valódi anyává az anyát. **Szellemi jó nevelés** által válhatik a gyermekből idővel — ember; és midőn ezen szellemi nevelésnek is lelkiismeretesen felel meg eleinte leginkább az anya, később kezét fogva az atya is, — ekkor mindakettő érdemtelves szüle. Az anyaszív hangosan dobog minden véletlen zörej- és gyermeksirásra, minden eféle zörejt, sirást veszélyhírnöknek képzelvén; játék helyett éles kést pillantván meg gyermekénél, azt kétségbeesetten ragadja ki kezéből, remegvén az ez által eszközölhető rögtönhalál eszméjétől is: ily lelkes felügyeléssel, ily hévvel törekedjék elvonni kedveltjétől minden alkalmat, mely neki lassubb ugyan, de annál kinosb s nem egyedül physical, hanem **moralis** halált is hozhatna. Ez utóbbit a gyöngéd, engedékeny anya nem tudja, de obiectiv kiszámítva készíti gyermekének nem ritkán, midőn ennek hibáit takargatja, a szigorubb, szilárd atya előtt elhallgatni igyekszik, a vétkes tény fölfedezőire boszankodik, az igazat is lehetetlenek gondolja, eltagadja, tüzzel védvén édes fiát mindaddig, míg több s nagyobb események által kábító szeretetéből felrázatván, végre gyermekének moralis vesztét kezdi ugyan sejdíteni, tán látja, de ezt elkerülhetlennek még hinni nem akarja, csalsa reménynyel kecségtetvén magát a szerelmes anya! Gyakran hasztalanul! Az elszáradt fát körülfontatja a habér, virulását hazudva; nincs benne életerő . . . és ő nem fog virulni!

Jól figyeljünk mindazokra már szoptatás alkalmával, miket előhoztam; iparkodjunk rend és edzés által erősíteni a testet, — üdvös oktatás, helyes szoktatás által művelni a lelket. Születünk meztelen, kifejlett ész és akarat nélkül: a nevelés műveli ki az ésszt; képezi ki a szívet; ismétlem, a „szívet is“. Sokat tanul, tud ugyan néha a gyermek: mesterileg köszönt, ügyesen tánczol, hírneves költők munkáiból dicsően szaval, a történetből, természet-s földrajzból bámulatosan felel, talán három nyelvet is beszél, csak a szív nyelvét nem, miután első nevelése lehetőségig mindent kifejtett, — „kopáron egyedül a szív maradt.“

Szeressük gyermekeinket, ez a természet szózata; — de szeretni őket csak úgy fogjuk, ha még maga idején tanítandjuk: a jónak elfogadására és a rosznak kerülésére; ez a valódi szeretet —, magzataink jólétének, szép jövődjének tényezője. Dicsérjük a gyermekben mindenkor és jutalmazzuk meg a jót; kárhoztassuk ellenben és büntessük okos szigorral a rosszat; de a büntetés sohase legyen általános, hanem gyógyszer gyanánt az egyéniséghhez alkalmazva; mert valamint a gyógyszer csak úgy fog használni, ha a betegség természetéhez, neméhez illőleg adatik: úgy a büntetésnek csak úgy leendő jó sikere, ha ez a gyermek bűnéhez, természetéhez van célirányosan mérve.

Helyesen cselekesznek azon szülék, kik a gyermekekben is tudván az embert méltányolni, üdvös tanítás által törekszenek jóra vezetni, a rossztól visszatartóztatni a bűnöst; csak rendkívüli kivételes esetben használván, de egészen nem mellőzvé a testi büntetést, ha ezt többszöri lelkes intés után, vagy fontos vétek miatt a könnyelmű, elbizott, makacs vagy gonosz gyermek csakugyan megérdemli. Ekkor is mindazáltal ne annyira figyeljünk a magában ugyan gonosz, de talán véletlen, megfontolatlan tényre, mint inkább a gyermeknek erre hajlandó természetére és ennek javítását célozzuk, ha szükséges testi büntetés által is, nehogy idővel kiirthatlan gonoszra fejlődjék.

Ne használjunk azonban keményebb büntetést mind-

addig, míg enyhébbel célt érhetünk. A gyermek eltompult lelki érzékenységét felvillanyozza néha a testi fájdalom: kísértjük meg tehát ezt is, ha már a lelkiek nem hatnak a könnyelműre; de kárhoztatom azok modorát a nevelésben, kik általánosan kisebb nagyobb rosztat egyiránt azonnal készek testileg büntetni; mert ez által Sparták módjára inkább neki keményednek, mint irtóznak tőle a gyermekek. A szerfölötti engedékenység és határtalan szigor közt van közép út, mely biztosabban vezet kitűzött célunkhoz! Büntetésképp többször neveltség tárgyává tenni ki többek jelenlétében a gyermeket, ismét annyit tesz, mint benne erőszakosan elfojtani minden becsületérzést; előlni a gyermekben igen korán azon főkelléket, mely nélkül nem nevelhetünk hasznos polgárt az emberi társaságnak, nem — becsületes embert. Átalánosan a büntetésnek ugyanegy nemét igen gyakran ne ismételjük.

A büntetés kiszolgáltatásában legyünk fölötté igazságosak; ne büntessük a gyermeket, míg bünéről tökéletesen meg nem vagyunk győződve. Tanácsosb a gyermeknek bünét elengedni, mint igazságtalanul büntetni az ártatlant. Sokszor egy meg nem érdemlett, könnyen kiejtett durva szóra, melylyel még mint gyermeket, de már ekkor érzékenyt, sérté egykor a nevelő, emlékezik: — az ártatlanul szenvedett büntetést vagy rágalmat soha el nem felejtheti az ember; és egyes esetben, melyet előre látni nem lehet, embergyülölővé teszi idővel azt, ki különben természet-adta szíve szerint mindenkit ölelne. Hideg vérrel büntessük mindig a bünöst; így fogja tudni a gyermek, hogy elkövetett büneért bünhődik; ellenben ha fölhevülés, harag közt büntettetik, könnyen inkább ennek, mint valódi bünének tulajdonítandja a kiállott büntetést; különösen pedig testi fenyegetés alkalmával oly sérelmet is okozhat szeretett gyermekében az elragadtatott szüle, minőt elkövetni épen nem akart és a melynek következményeiben holtig sinlódhetik a gyermek. És így — nemde? hasonló az atya azon vigyázatlanhoz, ki évek során gondosan ápolt, kedvelt gyümölcsfájának, egyedüli örömének legszebb ágát vágja le, midőn ennek szemétsértő egyetlen kinövését akarta csak lemetszeni a szeren-

csétlen?! Egyébiránt minden büntetés komoly legyen, hogy azt a gyermek lelkiileg érezze, mert máskép kívánt eredményre nem vezetend sat.

Egyedüli czélom levén a gyermek első neveléséről szólani, annak további kiképezéséről bővebben értekezni, a hely nem engedi. Mindamellett legyen szabad még csak egyre figyelmeztetnem a szüléket vagy nevelőket. Boldog e földön csak az lehet, ki nélkülözni — jóval foglalkozni — tanult s tud. Szoktassuk a gyermeket nélkülözésre, miután e földön semmi sem állandó; és az életnek ezernyi viharain csak az törhet keresztül, ki nélkülözni tud. Tanítsuk a gyermeket arra, hogy mindennapi óráit hasznos foglalkozással töltsse el; mert higység el, hogy csak ez által lehet édes az élet, ez után lehet örömteljes a néhány órai pihenés, e nélkül idővel minden kinzó unalom; mert az emberiség rendeltetése: nem az állati körben való mozgás egyedül; magasb hivatása: nem az anyagi élvezet utáni sovargás; — hanem a szellem országának kiművelése. Erélyes munkásság nélkül nincs boldogság e földön. A testi, lelki tevékenység tartja fenn egészségünket, — hosszabbítja életünket. Ennyit a gyermek első neveléséről. *)

*) A szellemi nevelést illetőleg, igen jeles munkák e következők: Grineus „Paedagogia sublimis“. Szilasy „Nevelés-tan“. Majer „Népnevelés-tan“. Rendek „Módszertan“. Rónay „Jellemisme és lélektan“. Edvi Illés „Oktatási könyve“.

Német munkák közül ezek ajánlhatók: Dr A. H. Niemeyer „Grundsätze der Erziehung und des Unterrichtes. Halle 1834—36“. Gräfe „Allgem. Pädagogik. Leipzig 1845“. Waitz „Lehrbuch der Psychologie. Braunschweig 1849“. Waitz „Allg. Pädagogik. 1852“. Lotze „Med. Psychologie. Leipzig 1852“. F. Dittes, „Das menschliche Bewusstsein, wie es psychologisch zu erklären und pädagogisch auszubilden sei. Gekrönte Preisfrage. Leipzig 1853“. Fortlage „System der Psychologie als empirische Wissenschaft aus der Beobachtung des innern Sinnes. 2 Bände. Leipzig 1854 és 1855“. K. A. Hoffmann „Acht Schulreden über pädagogische Zeitfragen. Klauthal, 1859“.

VII.

Néhány gyermek-betegség.

Életének első napjaiban kezd már sokszor szenvedni a csecsemő különféle bajokban; ezek közül előhozom ez alkalommal azokat, melyek gyakrabban szoknak előfordulni szoptatás idején, — tovább néhány gyermekkori betegségről is szólandok. — De itt mindenek előtt a szoptató nőknek értésükre kell röviden adnom: hogy a h. életrendet (dietaát) az alatt, míg a kiseddek gyógyszerrel élnek, ők is szorosán tartsák meg: lelkiismeretesen figyelvén különben is mindenre, mi rájok anyagi, szellemi tekintetben ártalmasan hathatna.

Az ujszülöttek tetszhalála.

(Scheintod.)

Midőn az életnek jelei észre nem vehetők, de valóságos halál még nincs jelen, — ezen állapota a kisedeknek tetszhalálnak (álhalálnak, szinlett halálnak) mondatik.

A tetszhalált a valódi haláltól megkülönböztetni sokszor igen nehéz; azért ne tartsuk azon gyermeket valódi holttnak, ki életét sirás, légzés, mozgás által nem nyilvánítja, ha csak a rothadásnak jelei nem látszanak.

Kétféle tetszhalált különböztetnek meg az orvosok. — Az egyik gutaütéshez hasonló körjelekkel mutatkozik; ekkor a kised arcza piros vagy kékes, majd megpukkad a vértől; és a szivnek verését vagy nem is tapinthatni, vagy fölötte homályosan. Ilynemü tetszhalál közönségesen az erős, vérmes kisedeket lepi meg, az

előrejárt nehéz szülés után, vagy ha a köldökzsinór több-rétüen nyakra tekeredik, vagy ha a szájban és orrban megtolult nyál a légzést akadályoztatja. — A másik tetszhalál hasonló az ájuláshoz: a kised halvány, kékek az ajkak, a szemek zavarosak, az állkapocs és végtagok lefüggők és a sziv verése nem érezhető, vagy igen homályosan. Ilyetén tetszhalál főképp az időtlen, gyenge, sovány kisedeket lepi meg; ha t. i. a terhes anya súlyos betegséggel küzdött, vérfolyásban szenvedett, vagy ha az anya és magzatra más gyengítő ok hatott.

Mikép kell bánni a tetszholt kiseddel? minden bábának kötelességében áll tudni; itt csak azt jegyzem meg, hogy föléledvén a gyermek, ha a tetszhalál gutaütéses volt, tegyük a csecsemőnek nyelvére egy-két golyót

Sisakvirágból — aconitum —; ha pedig a tetszhalál ájuláshoz volt hasonló, szintén az említett mód szerint

Chinából; ezen gyógyszerek használata mellett a tetszhalálnak ismét beköszöntését (mi nem ritkán szok történni) gátolhatjuk.

Esés után az *arnica*, — különben pedig a *tartarus em.* is hasznosak: minden 5 perczben, később minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ — 1 órában adván be egy-két golyócskát szárazan.

Az ujszülöttek szemgyuladása.

A szemgyuladás nem ritka betegség az ujszülöttnél; a szemhéjak megdagadnak és pedig sokszor annyira, hogy midőn egymástól elhuzatnak, kifelé fordulnak, kivált ha sir a csecsemő. Az ujszülöttek szemgyuladása 157 lapon, az orbánczos, catarrhalis, csúzos gyuladások, kivonatban 175 lap., különben a szembajok a „szembetegségek“ közt keresendők.

Leggyakoribb okai e szemgyuladásnak a tisztátalanság, megromlott lég, nagy világosság, a csecsemő meghűlése bármiféle módon, a szemek nyomtatása nehéz szülés alatt. Hogy a syphiliticus fehérfolyásban szenvedő anya ilyen bajba döntheti ártatlan szülöttjét, kétséget sem szenved.

Ily esetben nem kell a szemet nyomogatni, dörgölgetni, vagy arra bármikép is eldicsért külszereket hasz-

nálni; — gyógyszereink e bajt is kívánt sikerrel győzik le, külsőleg egyedül a tisztaságra figyelvén; mire nézve langyos vízbe mártott finom ruháskával gyöngéden mosuk le a tisztátlan szemet, belsőleg e szereket használván:

Aconit., melyből azonnal adjunk be háromszor egymás után három golyócskát minden órában. Ez után különösen ajánlom az *apis*-t.

Euphrasia vérzés, nyákfolyás alatt; ha pedig ez nem használna, helyesen választandjuk a *pulsatillát* kivált meghülés után.

Belladonna akkor hasznos, midőn a szempillák kifelé fordulnak.

Mercur. viv., midőn az anya syphiliticus fehérfolyásának következtében fejlődött a szemgyulladás.

Sulphur, midőn a csecsemő organismusában lappangó dyscrasiától függ a szemgyulladás.

Ezen szerekből minden 2—3 órában adhatunk három golyócskát szárazan, vagy kevés vízben.

A *catarrhalis*, esúzos, görvélyes sat. szemgyuladást gyógyítsuk, mint mondtam, azon szerekkel, melyeket a 175-dik lapon, vagy „a szembetegségeknel“ elősoroltam.

A csecsemők álmatlansága.

Jól figyeljünk itt mindenkor az álmatlanság okaira; mert csak ezeknek szorgalmas kifürkészése után szabadíthatjuk meg kisdedeinket szenvedő állapotuktól, minmagunkat a nyugtalanság majd kitörő szenvedéseitől. Ezen álmatlanságnak okai sokszor az anyák vagy szoptatók, kik nem tartván meg pontosan a tőlök követelhető életrendet az étel- s italban, különösen a kávé és thea mértékletlen élvezete által kisdedeiknek természetesen álmatlanságot okoznak; ide tartoznak a lelkiindulatok is, ha ezek által elragadtatva kínálják emlíket kisdedeiknek a felingerült anyák. Nemkülönbén a gyermekek erős bepólyázása, fejök magas fekvése, igen meleg ágy, rossz szobai lég, tisztátalanság sat. ugyanannyi okai lehetnek az álmatlanságnak, melyeket eltávolítani főteendőnkhez tartozzék. Egyébiránt álmatlanság ellen hasznosak, a

Chamomilla, ha szelek, vagy hasrágás miatt nem alhatik a kiseded.

Cofea, ha inkább a kiseded ingerültsége okozza a bajt. *)

Belladonna, ha rövid álom után sirás közt ébred föl a csecsemő; arcza piros és forró.

Bryonia, ha éjjel mohón látszik inni, midőn vízzel kínálják.

Hyosciamus, ha minden nyugtalanság nélkül a kiseded ébrenre játszik, nevetgél. **)

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, a körülmények szerint beadhatunk minden 1—3 órában egy kávé kanállal. — M á k o n y f é l e i t a l l a l, v a g y á l o m p o r r a l n e m a n n y i r a á l o m b a, m i n t k á b u l t á l l a p o t b a h o z n i a c s e c s e m ő t, m e g b o c s á t h a t l a n k ö n n y e l m ű s é g; m e r t i l y e t é n e r ő s z a k n a k c s a k p a l l i a t i v h a t á s a k ö z v e t l e n, b i z o n y o s v e s z é l y t v o n m a g a u t á n, a m i n t e z t m á r a g y e r m e k e l s ő n e v e l é s é n é l e m l í t é m, d e e h e l y e n i s m é t e l ő h o z n i n e m t a r t á m f ő l ö s l e g e s n e k.

C s u k l á s.

Minden csekély meghülés után néha azonnal csuklanak a csecsemők; mi ugyan nem veszedelmes és későbbi időben megerősödvén a test, mindig ritkábban jön elő, míg végre elmúlik; mindazáltal a gyöngéd s szorgos anyák, kivált első gyermeköknél mindentől rettegván,

*) Hasonló ingerültség következtében néha szünet nélkül **kiabál, sir** a kiseded; lecsillapítására ez esetben is hasznos a *cofea*; de midőn minden tudvalevő ok nélkül kiabál, sir szüntelen, ekkor hasznos főleg a *chamomilla*, de ha ez tán nem használna, adjunk *bellad* — 3 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván eleinte minden $\frac{1}{2}$ órában, javulást látván minden 1 — 3 órában egy kanállal Ezen esetben indikált szerek még: a *cina*, *ipecac.*, *rheum*, *senega*.

) Ugyanezen szerek hasznosak az **i d ő s b e k n e k i s, melyekhez még ezeket csatolom: *sulphur* aranyérben, dugulásban szenvedőknek. *Opium* jó az öregeknek, ha lefekvéskor különféle képzeldések zavarják az álmukat. *Aconit.*, ha lelki felindulás, vértolulás miatt nem alhatik az ember. *Nux vom.*, ha elmeerőltetés következtében álmatlan. *Ignatia* főleg méhkóros (*hysterische*) nőknek ajánlható kivált szomorúság esetében. Nézzük még a 343 l.

őket a csuklástól is kívánják megszabadítani. Ilyenkor legjobb emlővel megkínálni a csecsemőt, ekkép fel is melegszik a gyermek és csuklása elmúlik; vagy finomul összetört czukrot egy kés-hegygyel adni; vagy czukros vizet kávék-kanalankint a gyermeknek nyujtani. *)

Fejdaganat születés után.

A legkönnyebben lefolyt szülés után is, hol előbb, hol később szembetűnik néha a napról napra növekedő fejdaganat, mely szülés után mindjárt nem tapasztaltatott és melyet meg kell jól különböztetni azon daganattól, mely nehéz szülés után közönségesen szok támadni. Eféle daganat ellen hasznos a

Rhus, melyből minden 3 órában vegyen be a csecsemő 3 golyócskát.

N á t h a.

Meghülés következtében náthát kapván a csecsemő, ez rá nézve azért is alkalmatlan, mivel szopás alatt a légzésben gátoltatik. Ezen okból nyugtalan a gyermek, sír és sikolt. Nátha ellen (mint tudjuk) hathatós a

Nux vomica; ha ez nem használna, jó a *chamomilla*, ha a kiseded orrából vizenyős nedv foly ki; *dulcamara*, ha hivesebb levegőben nagyobbodik a nátha; *carbo veg.*, ha esténként van rosszabbul a kis beteg.—Ha édes anyjától kapta nátháját a kiseded, természetes, hogy anyjának kell szükséges gyógyszereket használnia. — A kisedek, három golyót tíz evőkanálnyi vízben olvasztván fel, vegyenek minden 1—3 órában egy kávéskanállal.

Gyomorromlat a kisedeknél.

(Magenverderbniss.)

Az indigestiónak legtöbb esete azon kisedeknél fordul elő, kik anyatej által nem tápláltatván, mesterséges

*) Idősbeknél csuklás ellen hasznosak a: *belladonna*, *hyosciamus*, *stramonium*, *nux vom.*, *pulsat.*, *bryonia*, *sulphur*; 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből minden 5 perczen, később minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1 órában egy kanállal adjunk be.

táplálásra szorulnak. Néha azonban az anyagilag hibás, máskor szellemi ok — lelkiindulatok által megváltozott anyatej oka a rendetlen gyomoremésztésnek. A gyomorromlatnál (338 lap.) leírtam ugyan azon gyógyszereket, melyek ily körülményekben hasznosak; többször említettem már azon szereket is, melyek lelkiindulatok következtében fejlődött kóresetekben általában, tehát ilyenkor is választandók, milyenek: a *chamomilla*, *ignatia* sat. mindazáltal újra figyelmeztetem az anyákat különösen e gyógyszerekre:

Ipecacuanha, ha kitünőleg gyakori hányásban szenved a kiseded.

Antimonium, gyomorterheltség alkalmával.

Pulsatilla, ha zsirosb eledelek okozák az indigestiót.

Nux vom., ha szorulással van összekötve, vagy ha szelektől támad.

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be eleinte minden órában egy kanállal; javulást látván, minden három órában.

Hascsikarás, hasrágás.

A csecsemők hasrágására ismerhetni e következőkből: a kiseddek minduntalan sírnak s lábaikat a has felé huzzák, hánykolódnak és midőn hasuk nyomatik, az abbani fájást sirással, nyögéssel bizonyítják. Következik a hasrágás gyomormegterhelés, meghülés, vagy az anyának megboszankodása után történt szoptatásra és több efélékre.

Ezen majd mindennapi bajban a szenvedő kiseded nyelvére tegyünk két golyócska *chamomillát* minden órában; javulást érezvén, ritkábban; takargassuk be egyszerűs mind a kiseded hasát száraz meleg ruhával. Ha pedig szoptatás után anyjától kapta bajját a kiseded, ekkor fölkeresvén betegségét, az anya használjon alkalmas gyógyszert, ebből a kisedednek is golyócskánkint adván be.

Itt azonban mégis meg kell említenem, hogy harag után *chamomilla*; ijedés után *opium*; szomor, bú után *ignatia* hasznosak; mely szerekből az anya minden órában beve-

het három golyócskát egy kanálnyi vízben; javulást érezvén, mint mondám, ritkábban.

Ha pedig szelek okozzák a hasfájdalmat, ekkor a kisdedek nyugtalanok, sirnak, lábaikat a has felé huzzák, a has dagadt, korog, érzékeny, a szelek elindultával szünik a fájdalom, de könnyen ismét visszatér. Ilyenkor takargassuk be a kisded hasát száraz meleg ruhával, vagy gyöngéd en dörzsölgessük megmelegített flanellal, belsőleg a

Chamomillá-ból öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal.

Nux vom. vagy *cocculus*, ha szorulással van e baj összekötve. Lelkiindulatok következtében az anyatej-okozta illetén esetben az illendő gyógyszereket általában ismerjük.

Hasmenés, szorulás, végbél-szakadás.

A kisdedeknél is a hasmenés és szorulás ellen már leirt gyógyszerek használandók. Első esetben itt is ajánlhatom a

Chamomillát, pulsatillát, calc. carb.;

Dulcamarát a légnek hirtelen meghülése okozta hasmenésben, kivált nyári időben.

Ipecac., bryoniát, vagy carbo veg. nyári forróságban előforduló hasmenés ellen.

Második esetben a *nux vom., cocculust, vagy opiumot*; makacs szorulásban ajánlom a *lycopodiumot*.

Végbél-szakadás ellen: *ignatia, mercur, nux* használandók.

Ezen szerek egyikéből vegyen be a beteg minden 1—3 órában három golyócskát egyszerre.

A csecsemők nehéz vizelése.

Ezen baj a csecsemőknél gyakran fordul elő. Megismerhetni ezen jelekből: a vizelet ilyenkor csekély mennyiségben és közönségesen cseppenként ürítettetik ki; kiürítés alatt fájdalmat okoz, mit a kisdedek sirással, jajgatással és azzal nyilvánítanak, hogy lábaikat hasuk felé huzzák; a szék rekedt, a felbőfögés és kihányt anyagok

savanyúk; e nyavalyának sajátsága pedig abban áll, hogy a vizelés nem állandóan nehéz, hanem a többi jelek állandóak.

A nehéz vizelés főképen azoknál jön elő, kik sömörös kütegekben (Ausschlag) szenvedő, vagy szenvedett dajkák által szoptattatnak, vagy rossz tejjel tápláltatnak. Ily esetben választassanak el a csecsemők. A betegség elhárítására szolgálанд az:

Aconit, mely legtöbb esetben használ, vagy *pulsat*.

Cantharis, *cannabis*, ha az előbb említett szerek nem használnának. *Ől golyócskát tiz evőkanálnyi vízben feloldvasztván, nagyobb fájdalmakban beadhatunk minden órában egy kávés kanállal; javulást tapasztalván, ritkábban. *)*

Sárgaság.

Igen gyakran láthatni e bajban fekvő csecsemőket. Könnyű megismerni a bőrnek, aszem fehérének és a vizetnek sárga színéből, mely a pelenkákat is sárgára festi. Magában véve nem veszedelmes ezen betegség. Ha tehát különben a sárgakóros kisded egészséges, minden nap széke is van, füröszsze meg őt a baba naponkint kétszer langyos vízben, tartsa melegen: ezen ápolgatásra a sárga szín bizonyára elmúlik. De ha a sárgakóros kisded valódi beteg, nyugtalan, ekkor használjunk gyógyszereket; ilyenek a:

Chamomilla; de ha terhesség végével gyakrabban élt az anya *chamomilla*-theával, ekkor az ujszülöttnek sárgasága ellen hasznos leend az

Ignatia, vagy szelid nőknél a *pulsatilla*, melyekből az

*) Ellenben már felnőtt egészséges gyermekek közt találkoznak olyanok, kik akaratlanul éjjel az ágyba vizelnek. Ezen **ágybavizelés** ellen hasznos a *sepia*, ha a bevizelés első álomban történik; ajánlhatók ezenfölül a *pulsat*, *cina*, *bellad*, *causticum*, *sulphur*. Reggel, este három golyócska veendő kevés vízben. Szükséges azonban, hogy a gyermekek éjjelenként több ízben fölköltetvén, hugyozásra ösztönöztessenek; mely eljárásnál figyelemre méltó Trousseau a u abbeli tanácsa, hogy a felköltés ideje mindig hosszabbra halasztassék, azaz, hogy a felköltés mindig ritkábban tétessék; mert ez által a hólyag a húgy hosszabb visszatartására képesítettik.

anya vegyen be minden 3 órában egy-két golyócskát egy kánálnyi vízben, beadván egyszersmind azon időben sárgakóros betegének egy-két golyócskát; javulást érezvén, ritkábban.

Más körülmények közt keressük fel a sárgaságot, 408 l., itt több szert említek, melyek közül a gyermek mercur-t, vagy chinát vegyen be.

Az ujszülöttek orbáncza.

(Rothlauf.)

Az ujszülöttek orbáncza lángvörösségű, fényes és vörös-sárga környezetű, fölötte veszedelmes daganat, mely leginkább a fejet, a köldököt és a nemzörészeket foglalja el. — A mint észreveszszük az orbánczot, azonnal minden nedvesítő szert vessünk félre, száraz meleg ruhával fedjük be a tagot és adjunk eleinte:

Aconitumot, minden órában három golyócskát szárazan vagy kevés vízben; két három bevétel után, az utolsó bevételtől három órát számítván, adjunk

Belladonnát, szintén olymódon, de csak minden 3 órában. E két szerrel elháríthatunk minden veszedelmet, főképp ha még jókor látunk a baj gyógyításához. — Ha ezek nem használnának, ajánlhatók még a:

Sulphur, *bryonia* és *rhus* — ugy veendők, mint az *aconit*. De minden ok nélkül ne változtassuk szereinket, mert mint mondám, a két első legtöbb esetben megfelelőend várakozásunknak.

B ő r p á l l á s.

(Wundseyn.)

A bőrpállás a testnek azon részein fordul elő leginkább, melyek ránczokat képeznek; p. o. a hónalj alatt, czombok közt sat. Közönséges oka ezen bajnak a tisztátalanság, ha t. i. gyakori mosás által meg nem szabadíttatik a kised mindazon piszoktól, melyet az izzadás, vizelet sat. okoznak. De nem ritkán belső okból is ered ezen betegség, főleg ha nem egyedül a mondott testrészekre van

szorítva, hanem az egész testre elterjed, mely úgy néz ki mint a nyers hus. — Főszerep itt a tisztaság, naponkinti szorgalmas fürösztés langyos vízben; és ez sokszor egyedül elegendő a baj elűzésére, e mellett ellenben hasznosak:

Chamomilla, de csak úgy, ha ez előtt a kisdéd vagy édes anyja nem élt ezen szerrel, mint közönséges házi orvossággal nagyobb adagban. Ha igen, akkor ismét jó a

Pulsatilla vagy *ignatia*, *mercurius sol.*, ha az egész testre elterjedt a bőrpállás; — vagy ha ez legföljebb nyolcz nap alatt nem használna, hasonló esetben megfelelő várakozásunknak a

Lycopodium; vagy ha köleshimlő (Friselausschlag) után támad, a *sulphur*.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adhatunk minden 3 órában egy kávés kanállal.

A kisdédek hólyag-kütege.

(Blasenausschlag.)

Szülés után első hetekben egészséges szüléktől származott kisdédeken is előfordulnak és a test különféle részein, főleg az arczon, karokon, czombokon szoknak megjelenni csekély kiterjedésű, hol nagyobb hol kisebb vörös foltok, melyeken savós nedvvel telt hólyagoecskák képezetnek. Ezen kütegeknek nincs határozott lefolyása; némelykor egypár napig tart, elmúlik és ismét megjelenik, míg végre minden ártalmas következmény nélkül egészen elenyészik. Noha legegészségesebb gyermekek is szenvedhetnek e nyavalyában, óvjuk mégis őket a meghűtéstől; mert ha hirtelen elenyészik: hasmenést, bélfájást, rángásokat okozhat. E szelid indulatu hólyagküteget a kisdédek igen melegentartása, a bőrnek elmulasztott ápolása és mind a kisdéd, mind a szoptató nő részéről elkövetett életrendbeni hibák hozzák elő; azért mértékletes melegentartás, langyos fürdő, meghűlés kerülése és rendes életmód által egyedül, minden gyógyszer használata nélkül helyreáll a kisdéd. Ha a szorgos anyák mindemellett orvosszert akarnának használni, jó az

Aconitum, *chamomilla*, minden 12 órában három golyócska.

A hólyagküteg némelykor J ö r g állítása szerint már terhesség alatt képeztetik, anélkül hogy a magzat táplálását kifejlődését hátráltatná; szülés után eleinte másképp semmi baj sem vétetik észre a kisdedeken; de ha a hólyagok számosabban jelennek meg és fekélyekké válnak, ekkor nyugtalanságot, sirást, sorvasztó lázat, rövid idő múlva halált okoznak. Ily esetben ezek a szerek:

Chamomilla, midőn hasmenéssel van ezen küteg összekötve.

Bryonia, igen hathatós, ha nincs hasmenése a kisdednek, hanem inkább szorulása.

Sulphur, ha leginkább a czombokat foglalja el ezen küteg; és ha a hólyagok fekélyekké válnak.

Rhus, szintén hasznos, ha a hólyagok részint fekvés által, részint önkényt felpattannak vagy leszáradnak; és ha leesendő var készül.

Arsenicum, sokszor még akkor is hasznos, midőn már elszárad a kisdéd és sorvasztó lázban szenved.

Ezen szerekből eleinte reggel, déltájban és este adjunk három golyócskát; javulást érezvén, napjában kétszer.

A kisdedek szájhólyagocskái.

Ezen küteg gyakori betegségük a csecsemőknek. Okai: az igen sűrű dajkatej, rossz táplálás lisztes kásával és más nehezen emészthetőkkel; a testnek, különösen a szájúregnek tisztátalanul tartása; a rossz szobai lég; a testnek s főképp a lábaknak meghűlése; a fogzás (Zahnen), mely alatt a bővebben elválasztott nyál megélesedik; elmulasztott székürülések; — az anya vagy dajka részéről: elkövetett életrendi hibák, meghűlés, lelkiindulatok, nagyobb mennyiségű higany — *mercurius* — használata.

A szájúregben látható hólyagocskák kicsinyek, fehéresek vagy hamuszínűek, lencsenagyságúak és savós, enyves, vagy genyforma nedvvel vannak telve, melyek felfakadásuk és a felbőr leeste után tisztátlan fekélyekké

változnak; — csak a kisedeknekél fordulnak elő mint független nyavalya; az idősbeknekél (kiknél szintén sokszor jönnek elő) mindig jelbeliek.

Mielőtt a hólyagocskák támadnának, a csecsemő nyugtalan, álmából gyakran feljedd, sokat alszik; szája igen meleg és ezen melegséget szoptatás közben a csecsebimbókon is tapasztalja az anya; szomszomszaga nagy, szopás végett alig hogy szájába vette az emlőt, azonnal ismét elereszti, fájdalmát sirással nyilvánítván. Egy-két vagy több nap múlva, főképp a forróság nagyobbultával, a száj belrészei egykissé megdagadnak, itt fehér pontocskák, hólyagocskák, repedezések támadnak és a száj belső része úgy néz ki, mintha azt lenyelt tej-maradék borítaná, vagy mintha liszttel volna a csecsemő szája behintve; ezen hólyagocskák nagyobbodnak s vörös karikával vétetnek körül; elsőben a száj szegletein és az ajkak belső fölületén látszanak, innét a pofák belső fölületére, a szájpaddalra, nyelvre, torokra terjednek; a csecsemő nem szophatik; és ha tesz is e végre kísérletet, azonnal felhagy vele, sir, jajgat, sikolt, száját tátva tartja. A hólyagok, megjelentök után 3. 4-dik napon felpattannak s varral fedetnek be, mely előbb utóbb lehull. A var lehullta után nem tüstént, hanem csak lassankintenyészik el a száj forrósága; a lehullott varak alatti bőr igen vörös és érzékeny; ezek néha másodsor, sőt többször is megújulnak, némelykor bűdös fekélyekké változván. Félretevén mindenféle külszereket, e következő gyógyszereink hathatósan működnek ezen hólyagocskák elűzésére:

Borax, belsőleg, elvünk szerint adva, igen rövid idő alatt használ több esetben

Mercurius v., egypár nap alatt segít, főképp ha egyszersmind torokfájása van a kis betegnek. De ha nagyobb mennyiségű higanytól, dajka által, kapta a csecsemő ezen hólyagocskákat — ekkor adjunk:

Sulphur, mely újabb tapasztalások szerint másképp is hathatósb mint a *borax*.

Arsenicum, ha már a hólyagocskák bűdös fekélyekké változnak; ha a betegnek gyakori hasmenése van, nagy

gyengeséggel és minden egyéb veszedelemmel fenyegető kórjelekkel összekötve.

Minden 3 órában három golyócska veendő.

Az ujszülötteket bántó rángások (Convulsionen) és görcsök (Krämpfe).

A rángásokat, görcsöket e következő jelekből ismerhetni meg: a magzat elforgatja szemeit, összehuzza kezeit s lábait, arcza megkékiül és elváltozik; feszül az altest; a szék- s vizeletürítés meggátoltatik. A görcsök és rángások a köldökzsínór megránczizálására vagy időelőtti elszakítására, a felöltöztetésnél vagy a keresztelésnél történt meghülésre, az anyának felboszankodása, megrettenése utáni szoptatásra s több efélékre támadnak.

A kisdedek gyakran szenvednek belső gyuladásokban; azért jól vigyázzunk, nehogy a gyuladásokat rángásokkal, görcsökkel cseréljük föl. Gyanus mindenkor a kisdednek nagyobb száraz forrósága, nyugtalansága, álmatlansága, nagyobb szomja, szemeinek fényessége, étvágytalansága; jó ilyenkor külsőkép is megvizsgálni a beteget, mert külső tapintás által gyakran érinthetünk egyes helyet, hol nagyobb fájdalmát sirással, sikoltással bizonyítja a beteg, jeléül, hogy helybeli gyuladásban szenved.—Ha eféle gyulasztó kórjelek volnának jelen, jó az

Aconitum, ha t. i. nagy és száraz forrósága van a kisdednek; nyugtalan, álmatlan, szomjas. Minden órában három golyócska veendő. Erre kisebbülvén a száraz forróság s izzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után három órára, ha még szükséges, hasznos a

Belladonna, ha a száraz forróság *aconitum*-ra kisebbült ugyan, de egészen el nem múlt; ha a testnek jobb részét lepik meg előbb a rángások és innét bal részére terjednek; ha a kisded szemei mereven állanak.

Chamomilla, ha gyuladás jelei nincsenek és csak görcsök, rángások mutatkoznak.

Ignatia, szintén hathatós a görcsökben, némelyek szerint hathatósab a *chamomillánál*, főképp ha az anya terhes állapotában *chamom.*-theával gyakrabban élt. E két szer:

a *chamomilla* t. i. és *ignatia* a kisdetek görcseiben s rángásaiban néha valóban majdnem varázserővel bír és kevés kivétellel többnyire használ.

Hyosciamus és *stramonium*, a görcsökben és rángásokban nemkülönben hasznosak.

Ezen gyógyszerekből 3 golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adhatunk eleinte minden 5 perczben, azután minden $\frac{1}{2}$ órában egy kávéskanállal; javulást érezvén a beteg, ritkábban.

Fogzás alatt előforduló görcsök és rángások.

(Krämpfe und Convulsionen bei Zahnen der Kinder.)

Sokszor minden nagyobb baj nélkül szerencsésen bujnak ki az első fogak; de nem ritkán sokat szenved a kised, kit különféle szenvedéseitől megmenthetnek e következő szereink:

Aconitum, ha nagy forrósága van a kisednek, sokat iszik, hirtelen felkiált és kezét szájába dugja; álmában följedez és máskor könnyen följed. Jó ily esetben a *cofea* és a *nux vomica*, főkép ha szorulásban szenved a kised.

Chamomilla, ha száraz köhögéssel kapják fogaikat a kisdetek. De ha ez nem lenne elegendő, adhatunk

Belladonnát, ha száraz köhögése mellett már az ez előtti éjszakákban nyugtalan volt a kised; forrósága, szomja nagy volt; szemei vörösek valának és ha nagy szorongással, mellszorulással, sebes s rövid légzéssel, néhányszor egyes rángásokkal vannak ezen említett körjelek összekötve.

De ha a rángások nagyobb mértékben mutatkoznak és nemcsak egyes részeket, hanem az egész testet lepi meg, ekkor ismét igen hathatós gyógyszer a

Chamomilla, midőn a kised néhány perczig mereven fekszik, szemeit felforgatja, arcizmaait félrehúzza; ha végtagjait rángások lepi meg, egész teste hátrahajlik, légzése hörgő, szája tajtékozó, mely symptómák néhány percz, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ óra alatt szűnnek ugyan, de könnyen ismét visszatérnek. Ha kisebb mértékben jönnek a rohamok ezen

szernek bevétele után, ekkor folytassuk annak beadását (öt golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ órában adjunk be egy kanállal, sőt eleinte minden 5 perczen; — javulást tapasztalván, ritkábban) és csak azon esetre változtassuk gyógyszereinket, ha egy óra alatt semmi javulást nem, sőt rosszabbulást vennénk észre. Ekkor hathatós az

Ignatia, ugy veendő mint az előbbi szer. Ritka eset, hol ezen két gyógyszer meg nem felel várakozásunknak; — ilyenkor adjunk

Belladonnát, különösen akkor, midőn a kiseded hirtelen ijed föl álmából, szorongva tekint maga körül, vagy egy tárgyra mereven néz; ha a kisedednek egész teste megmerevedett; homloka és kezei szinte égnek a forróságtól, melylyel olthatlan szomj van összekötve.

Calcarea c., főleg kövér gyermekeknek hasznos. Különösen pedig, midőn a fogak nehezen jönnek és még 9—12 hónapban sem mutatkoznak, beadván e szerből hetenkint kétszer három golyócskát, a természetnek ezen késedelmes munkálatát elősegítjük.

Arsenicum, ha egész testében égető forróságot tapasztalunk; ha a kiseded szorongását (Angst) mind nézéséből, mind pedig más cselekvéséből könnyen gyaníthatjuk.

Hyosciamus, ha a beteg arcza duzzadt és vörös; ha a hasizmok rendkívül görcsösen húzatnak össze; ha bevizel a beteg; ha ijedés után támad ezen baj.

Stramonium, ha az egész test merevedett; ha álmában hortyog a kiseded és sokat vizel.

Opium, ha a görcsökben szenvedő tátott szájjal vett légzése alatt hörgést hallani; és ha a rohamok éjszakán álmában lepik meg a kisededet.

Minden ok nélkül ne változtassuk szereinket az ilyen bajokban; egy óráig várhatunk és csak azután válthatjuk fel orvosságunkat más orvossággal. — A *chamomilla* mint mondtam, és az *ignatia* legtöbb esetben megfelelőnek óhajtott várakozásunknak. — *A gyógyszerek ugy veendők, a mint előbb épen most említém.*

Agy-gyuladás és vizkór a kisdedeknél.

(Gehirnentzündung und Wassersucht.)

Ezen betegségnek megismertetése különös figyelmet igényel; és ha jókor vétetik észre, könnyen gyógyítható, ha pedig későn ismertetik meg, a legveszélyesbek egyike. Eleinte fogzásnak, gelisztakórnak tarthatni a betegséget; de a gondos szülék ezektől meg fogják különböztetni a jelen bajt, e következőkre figyelvén:

Sajátlagos ezen agygyuladás, mely a gyermekeknek első évtől hatodikig szok előfordulni és melynek leggyakoribb kimenetele az agyvizkór. Eleinte a gyermek kedvetlen, az azelőtti kedvelt tárgyra nem ügyel, álmos, a tett kérdésekre nehezen felel, járkálása is nehéz *) és szinte tántorgó; álma nyugtalan, több izben fölébred, föl-ijed; ha álma után fölemeltetik s felállítatik, elszédül, érzékei rövid időre eltompulnak és fejét nehezen tartván, ez előre vagy hátra esik; vizelete csekélyebb mennyiségű, zavaros; székiürülése lomha; feje meleg, szája száraz, étvágya nem rosz.

A betegségnek ily módon fejlődni kezdő csiráját megsemmisíthetjük ezen szerek által:

Bryonia, ha feje meleg, szédül; járása tántorgó; álmából felriad, széke lomha, a kis beteg haragos; az idősb nyak- s lábszaggatásról panaszkodik, a panaszkodni nem tudó kisded pedig szüntelen vánkосok közé fúrja fejét.

Pulsatilla, ha a kisded szomorú, sokat sir; nincs igazi étvágya; hasmenése van; zavaros vizelete taknyot foglal magában; szédül, tántorog a beteg, főkép ha egyszersmind görvélyes.

Zincum m., ha már déltájban vagy este felé haragos; ha undor, hányás veszi elő a kisdedet, mely után majd kielégíthetlen éhség következik; ha feje érzékenyen fáj; szemei a világot nem szeretik; több napi szorulásban szen-

*) Ha a relativ egészséges gyermek szembetünőleg nehezen bír haladni a járásban, ekkor előre *sulphur*-t adván be, ezután a *calcarea* vagy *causticum* vagy *silica* reggel, este adandók; később ritkábban.

ved; ha néha észrevehető rángásai vannak egyes izmaiban. Ezen gyógyszerek, a körülményekhez alkalmazva, meggátolják a nyavalyának fejlődését (beadván reggel három, este három golyócskát kevés vízben), mely ha tovább terjed, e következő kórjelekkel jár:

A kiseded egész teste meleg, feje fáj kivált homloka táján és akarata ellen is gyakran ide nyul; nem tűrheti a világosságot, azért sötét szobában nyitja fel szemeit; legkisebb zörejre fölised, erősen vernek a halánték üterei; az orra viszketvén, azt állandóan döngöli; ingert érez a hányásra, sőt hány, főkép ha feje fölemeltetik, hányás által ételt, taknyot ürítvén ki minden enyhülés nélkül; széke lomha vagy rekedt, hasa puffadt; halvány arcza duzzadt; álma nyugtalan, fölisedezés, fogcsikorgatás által félbenszakasztott; a forróság nagyobbodik; az érverés szapora és kemény; a beteg félrebeszél. Nevezetes: több esetben a kezeknek a czombok közé helyheztetése. — Ezen állapot tart 2 — 6 napig; — jó sikerrel orvosoltatik ezen gyógyszerek által:

Belladonna, kétségen kívül főszer, hacsak rendkívüli nagy forróság, szomj miatt nem lenne tanácsosb előbb egyszer-kétszer előbocsátani *aconitumot*. Ha a *belladonna* nem használna ajánlom az *apis*-t.

Bryonia, itt is hasznos, ha főkép makacs szorulása van a betegnek; fejét minduntalan vánkosba fúrja; hasa puffadt; száraz forrósága nagy; félrebeszél; és ha a *belladonna* nem használna.

Hyosciamus vagy *stramonium*, ha görcsök, rángások jelennének meg nagyobb mértékben, czélszerűek.

Nagyobb fokra emelkedvén a betegség, már nyugalmasan fekszik a gyermek, ki ez előtt oly nyugtalan volt; ha fölemeltetik vagy felültettetik, fejét nem képes fentartani; mély álomba merülvén, sokszor félrebeszél; néha szemhéjait, a mennyre csak lehet, erőszakosan felnyitja, elgyengült láterejét próbálgatván, de nemsokára ismét behunyja; egész bőre száraz, keveset izzad; vizelete csekély és gyakran tudta nélkül ürítettik ki; széke nehéz, vagy néha fájdalmas hasmenése van; érverése gyenge; lassu légzését gyakori fohász kíséri; lehelete rothadt

szagu; álma kábult; gyakori fogcsikorgás, sohaj, nyöszörgés követői ezen bódult állapotnak; a nyavalyának végkitörése előtt a beteg eszmélete visszatér ugyan néhány órára: ágyában felül, játszik, iszik, eszik, anélkül hogy hányna; azonban nagy gyengesége miatt ismét fekiüdni kénytelen; és ezen igen ideiglenes könnyebbülés után beköszönt a betegségnek többnyire legyőzhetlen időszaka. — Ily körülményekben, ha a *bellad.* és *bryonia* várakozásunknak meg nem feleltek, jó a

Helleborus, ha egész apathiában fekszik a beteg; légzése nehéz, gyakran fohászkodik; felülni magától nem bír; remegő kezeivel akaratlanul feje felé kapkod; fejét nem bírja; arcza duzzadt és sápadt; szemei félig nyitvák, szempillái rángásokban szenvednek; redős homlokát hideg izzadság fedi; étvágya nincs, csak ital után esd; ha a gyermek ijedezés, kiabálás közt ide s tova hadarász, mindazáltal többnyire kábító álomba merül.

Opium, ha a gyermek forró napnak kitéve, vagy meleg kályha mellett pihenve, jutott e kórhoz; ha minden előjel nélkül meglepőleg egyszerre veszti erejét, kábult; arcza duzzadt, vörös; szemei félig nyitvák és mély álomban szendereg.

Sulphur ezen betegségnek kórjeleivel megegyez, mely után megpróbálhatjuk a *calcarea c.* — Az *arnica* esés, ütés után ajánlható.

Végkifejlődésének képét lerajzolni: kellemetlen munka, — miután ekkor már kevés reményt nyujthat az orvos, betegének megmentésére. A beteg halvány arcza egészen elváltozik; a kidüledt szemgolyó görcsösen remeg, legnagyobb világosság iránt is érzéketlen a beteg; látása elenyészik; hallása tökéletesen elvesz; lábai megdagadnak; szélhűdés-lepte kezei reszketnek; nyelése igen nehéz, vagy épen lehetlen; vizelete akarata ellen ürítettetik ki; légzése rövid és hörgő; bőre hidegülni kezd; szivverése reszkető; érverése rendetlen, kihagyó, alig érezhető; míg végre egészen eláll — a beteg meghal.

Ily esetben talán még az *arsenicum* reményen fölül mentheti meg a szenvedőt. — Dr Müller amerikai orvos kitünőleg ajánlja az *artemisia vulg.*, melynek segedel-

mével több veszedelmes beteget szabadított ki a halál torkából. (Hom. Zeit. Bd 48. Nro 17—20. 1854.)

Ezen szerekből általánosan öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában egy kanállal; csak kevés enyhüléssel is járó bő izzadást tapasztalván, ne változtassuk az orvosszert.

Idült fejkór a gyermekeknél.

(Kopfwassersucht.)

Különböztessük meg a forró (acutus) agyvizkórt, mint kimenetelét az agygyulladásnak, — az idült (chronicus) fejkórtól, melyről most akarok szólni. — Az agygyulladás következtében összegyűlt savós nedvek az agy gyomrait foglalják el; és ilyenén agyvizkór három hét alatt étellel vagy halállal végződik. Ellenben lassan fejlődik, hónapokig, évekig húzódhatik, más körjellekkel mutatkozik az idült fejkór; midőn is a savós nedvek majd a külső bőr és koponya között (külső fejkór), majd a koponyának belső fölülete és az agyhártyák, vagy magok az agyhártyák között (belső fejkór) gyűlnek össze.

A külső fejkór megismerése könnyű, mert láthatni és tapogathatni a daganatot. Itt jó a *sulphur* vagy *rhus*, háromszor napjában három golyócska; javulást látván, ritkábban veendő.

A belső fejkór sokszor már az anya méhében támad; legtöbb esetben azonban születés után fejlődik ki, jelesen 2—6 év közt. Tarthatni tőle, ha görvélyes külseje van a kisednek, feje korához képest igen nagy, beszélni nehezen tanul, tompa-eszü, álmos, fogai későn és rendetlenül jelennek meg; ha fejkutacsai és varrányai későn forrnak össze.

A nyavalyának kifejlődésére mutatnak: a koponyacsontoknak egymástóli elválása, a homlokcsont kiállása, a szemgolyónak mélyebb helyzete, a szemek vörössége, a fejnek nehézsége, egyik vagy másik oldalra hajlása, a víznek nyilvános folydogálása, felültetés vagy felállítás által

előidézett roszullét, hányás, rángatódzás, a végtagok daganata, a testnek lassankinti elszáradása.

Ily esetben ismét a *sulphur*, vagy ha ez nem használna, *calcarea*, végre *arsenicum* — főszerek, *beadván naponkint három golyócskát; javulást tapasztalván, minden 3—5 nap mulva ismétlendőt.*

Kehrángás, vagy szamárhurut.

(Keuchhusten.)

A szamárhurut főleg gyermekeknél szok előfordulni, első évkoruktól hetedikig, igen ritkán idősbeknél; és ezek közül leginkább nők, terhések és gyermekágyasak esnek bele. Szerencsés körülmények közt 9—10 hétig tart; — elvünk szerint közönségesen három, négy hét alatt gyógyíttatik. Járvány idején a száraz köhögés, szemek könnyezése, gyakori prüszszentés, nátha, többszöri borzadály, átfutó melegség, nyugtalan álm, bágyadt tekintet, rosz kedv — többnyire a göresköhögésnek első időszakára mutatnak. Ekkor igen jól tesznek az:

Aconit., melyből, ha a kehrángás uralgása alatt, azonnal a mint észrevesszük, *minden 2 órában adunk három golyócskát két evőkanálnyi vízben*, ez által gyakran meggátoljuk e köhögésnek további fejlődését. Még jobb a:

Cofea; az ezzel elvileg teendő kísérlet, kivált a köhögés kezdetén, gyakran célhoz vezethet. *)

Tartarus em., mikor ökrödik vagy már hány a beteg; a hányással hasmenés van összekötve; midőn hányás által taknyot hány ki a gyermek nagy mennyiségben; nagy bágyadtságot érez.

Chamomilla, ha éjszakán át köhög leginkább a beteg; ha pedig reggel felé, *nux vomica*.

Ipecacuanha, ha a beteg erősen s oly gyakran höhög egymás után, hogy alig jöhet légvételhez; ha köhögése

*) J. G u y o t húsétel mellett fekete kávé-ital által kevés nap alatt gyógyítá e göresköhögést (Allg. Wien. med. Zeitung Nro. 39. 1860.)

száraz és minduntalan ingereltetik a köhögésre, mely néha ökrödéssel van összekötve.

Carbo veg., ha napjában többször, különösen estétől éjfélig erősen köhög a beteg tompa hangon; ha nyelés alkalmával torkában fájást, fejében, ha köhög, szúrást érez és szemei könnyeznek.

Minden 3 órában három golyócska két evőkanálnyi vízben egyszerre veendő.

Ezen gyógyszerekkel rendes életmód mellett sokszor gátolhatni a betegség további kifejlődését; ellenben elhanyagolván ezen időszakot, a beteg gyakrabban, erősebben fog köhögni egyes rohamokban.

Már a kehroham előtt szorongva futnak édes anyjokhoz a gyermekek, vagy más közellévő tárgyhoz erősen kapaszkodnak; ezután saját hangon oly gyorsan köhögnek, hogy alig juthatnak légvételhez, vagy csak egy hosszú, sajátos, rekedt és süvítő, szamárdításhoz hasonló hang által. Ez alatt a beteg arca duzzadt, vörös; szemei kidudorodnak, ajkai megkékülnek; eröltetés következtében orrából, szájából, tüdejéből, sőt némelykor füleiből, szemeiből is vér foly; míg végre nyakát göresösen előretartván a szenvedő, fuladás kínjai közt ökrödik, hány: és ezzel végződik a gonosz roham, mely alatt gyenge gyermekeknél az önkénytelen vizelés és székürülés szintén e betegség symptómáihoz tartoznak. A beteg szivós taknyot hány ki; gyakran a nemrég elköltött eledeleket. Roham után néhány perczig bágyadt ugyan a gyermek, de nemsokára ismét vidám, játszik, eszik, főképen ha okádott. Szünideje a nyavalyának csekélyebb fokán 3 — 4 óráig tart, magasabb fokán pedig $\frac{1}{2}$ óráig; éjjel s reggel felé legkínzóbbak szoknak lenni a rohamok és minél gyakrabban jönnek, annál inkább elgyengülnek a gyermekek. Ily körülmények közt legtöbb esetben használnak:

Veratrum alb., főkép ha a sok eröltetésben elgyengülvén a gyermekek, fejüket lecsüggesztik, kedvetlenek, beszélni nem szeretnek, fáznak, szomjuhozna, izzadnak és izzadságuk kivált a homlokokon hideg; fájdalmat éreznek a mellben, alhasban, lágyékokban; és a kehroham alatt akarat ellen vizelnek. — Minden 3 órában három golyócs-

ka kevés vízben veendő. Ha ez néhány nap alatt épen semmi javulást sem okozna, adjunk más szert; ellenben látván ennek működését, ok nélkül sohase változtassuk az orvosságot.

Drosera, ha t. i. köhögés alatt mellében, hasában fájalmakat érez a beteg, melynek némi enyhítésére a fájalmas részeket kézzel kell nyomni; ha mellszorongást is érez, mintha valami visszatartaná a légzést, úgy hogy a beteg alig köhöghet; ha rosszabbul van nyugodt állapotában, mint midőn mozog; ha fázik, de szomja nincs; ha láza van, de izzadsága nem hideg; ha a kehrohamok erősek, hangosak.

Cina, kivált oly gyermekeknél jó, kik orrukat gyakran piszkálván, hasukat fájlalván, gelisztákban szenvednek; és ha a köhögés alatt szinte megmerevülnek. Ezzel felváltva, hasznos a *belladonna*, de ezen utóbbi gyógyszer egyedül nem elegendő a szamárhurutnál; mert habár igen hathatós sokféle görcsökben, azon sajátos, rekedt süvítő hangnak, mely a szamárhurutot különösen jellemzi, meg nem felel és ekkor csak felváltva, az említett gyógyszerrel adva, működik.

Cuprum, ha erős köhögésében szinte fuladoz a beteg; ha melle köhögésen kívül is hörög az itt fekvő takonytól, — igen hathatós gyógyszer, melyet a már kifejlődött szamárhurutban többek s magam tapasztalása után nem tudom eléggé ajánlani.

Arsenicum, ha roham előtt igen nyugtalan, szorongó helyzetben van a gyermek; az erőszakos köhögés és hányás közben arcza hideg, egészen elkékül; roham alatt önkénytelen szék- és vizelet-ürülései vannak; roham után fölötte nagy gyengeséget érez a szenvedő.

A szamárhurutban szenvedők minden 3 órában vegyenek be három golyócskát; — javulást érezvén, napjában kétszer.

A kisdedek görcs-fuladása.

(Asthma infantum.)

A kisdedek elválasztatásuk után (előbb ritkán) 12-ik évkorig támadtatnak meg ezen betegség által, mely általános veszedelmes és szerencsés gyógyítást többnyire csak úgy lehet reményelni, ha a nyavalya jó eleve megismertetik és czélszerűen orvosoltatik. E végre lássuk e kór lefolyását és gyógyszereit.

A kisdedek mellgörcse sokszor náthával kezdődik, közönségesen mindazáltal minden előjel nélkül jelenik meg. Éjjel t. i. álmából felriad a kisded, szorongás közt a levegőt saját módon kapkodja, fuladoz, légzése egy pillanatra meg is szünik, de ismét saját rekedt hanggal visszatér; a kisded rövid s rekedt hangon köhög de fájdalom nélkül; arcza többnyire halvány; a gyuladásnak semmi jelei sem látszanak. A roham majd hosszabb, majd rövidebb időig tart (egy óránál tovább ritkán), azután, kedvetlenségét kivéve, egészségesnek látszik a kisded. Azonban 6—24 óra múlva második, ezután ismét harmadik, negyedik sat. roham következik és a kisded sokszor már az első roham alatt meghal, néha később, ha czélszerűen azonnal nem gyógyítatik. Igen hasznos itt a

Sambucus, ha félig nyílt szemmel és szájjal fölébredvén a beteg, nehezen vesz léget; ha sirásra fakad a kisded és igen keveset vagy épen semmit sem köhög. Ezenföül ajánlhatók az:

Ambra, moschus.

Ipecacuanha, ha szorongva kapkod lég után a beteg; fél a fuladástól; arcza meleg, kezei és lábai hidegek.

Pulsatilla, szelid, csendes gyermekeknél.

Nux vomica, indulatos, haragos egyéneknek.

Veratrum, ha nyugalmas fekvésben kissé jobban érzi magát a gyermek; ha izzadsága hideg.

Arsenicum, ha elnyomatott nátha következtében éjfél tájban rosszul lesz a gyermek, légzése mindig nehezebb, nyög, sohajt, szorongások közt nyugtalan.

Cuprum rángó görcsök (Convulsionen) jelenlétében ajánlható.

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban adjunk be.

Hártyás torokgyík.

(Häutige Bräune. — Croup.)

Ezen rémitő betegség, melytől annyira retteg sok szüle, a kisdedeket szokja meglepni, különösen a második év kezdetétől (néemelykor előbb is) hetedikig, főkép tavaszi, téli nedves időben. A hártvás torokgyík hasonszenvi szerekkel jó sikerrel gyógyittatik. Leirom kórjeleit, hogy ekkép a betegséget még jókor ismervén meg az aggódó szülek, fuladás veszedelmében forgó gyermekeiket a halál jégkezeiből szerencsésen ragadhassák ki.

Közönségesen már egyptár nappal előbb köhögnek a gyermekek, hangjuk rekedt, köhögések gyakran tompa. Ekkor jeles a *hepar sulphuris*; ha ez egyedül nem lenne elég, válaszsunk a közönséges köhögésnél említett szerek közül egy oly orvosságot, mely a jelenlevő kehhez legilőbb, p. o. *chamom.*, vagy *nux vom.*; és ezt a *hep. sulph.* felváltva használjuk, beadván minden 2—3 órában három golyócskát egy kanálnyi vízben.

Ilymódon gyakran meggátolandjuk a betegségnek további veszélyes kifejlődését. Azonban a beadott szerektől ohajtottsikert nem tapasztalván (mivel néha igen hirtelen lép föl e nyavalya), a gyermekek éjfél tájban fölédrednek oly jellemző hangú köhögéssel, melyre ki csak egyszer is figyelmeztet, azonnal megismerheti a nyavalyát. E hang rekedt, sziszegő, rikácsoló, serczegő, mély és tompa; hasonló a rekedt kutya ugatásához, vagy hasonló a kukurikolni kezdő fiatal kakasnak rekedt hangjához. A beteg nyugtalan, szorongás s mellszorítás közt nehezen légzik; álmában is liheg, gyakran fölíjed, tudta nélkül torkához nyul, arcza duzzadt s vörös, szemei könnyeznek; a homlokán és nyakán levő üterek megdagadnak; szívének verése erős; ha felül, légzése nehezebb,

könnyebb midőn hanyat fekszik; ha egyszersmind láza van a betegnek, száraz forróság, erős, sebes érverés, epedő szomj által észrevehető. Ilyenkor jó az

Aconitum, felolvasztván három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben, minden $\frac{1}{2}$ órában egy kanállal. Jó mindenestre másnap őket a szobából ki nem bocsátani, mérsékelt melegben tartani, nyakukat kendővel bekötni főkép télen, és szigoruan megtiltani mindazon eledeleket, melyeket gyógy módunk meg nem enged.

Ha az *aconitum* után két óra lefolyása alatt sem izzadást sem javulást nem érez a beteg, adjunk *spongiát* és *hep. sulphurist* felváltva; sőt előbb is: ha torkában égető fájdalmat érez a beteg; ha a kisdedek ujjokkal mutatnak a gögre, mely igen érzékeny, tapintásnál fáj, forró és kevéssé dagadt; ha a rohamok erősebbek lesznek és minden pillanatban fuladással fenyegetnek; ha álomba merülvén, több ízben erős köhögése és fuladozása által fölébresztetik a szenvedő.

E célra legyen mind az egyik, mind a másik szernek külön pohara és kanala; az egyik pohárba tegyünk a *spongiából* három golyócskát és öntsünk rá tiz evőkanálnyi vizet, — a másik pohárba tegyünk három golyócskát a *heparból* és olvaszszuk felszintén annyi vízben; keverjük fel jól az így elkészített orvosságokat, és adjunk be eleinte minden öt perczben egy kanállal, egyszer az egyik, másszor a másik szerből; izzadást tapasztalván, minden $\frac{1}{4}$ órában; javulván a beteg, minden $\frac{1}{2}$ — 1 — 3 órában.

Az *aconitum*, *hep. sulphuris* és *spongia* legtöbbször használnak; ellenkező esetben a köhögés nagyobbodik, mely által nemcsak a gyomorban levő taknyot, epét sat. hanem a légcsőből is hárttyás részecskéket hány ki a beteg; a légzés nehezbül és hogy mélyen vehessen léget a szenvedő, lábait s kezeit az ágyhoz szoritja; hasizmai egyszersmind annyira huzattatnak befelé, hogy csaknem a háthoz érvén, gödröt képeznek a mell alatt; minden erejét összeszedvén a beteg, haját szaggatja, közellevő testekhez kapaszkodik, ellankadva visszaesik az ágyba; végre szava alig érthető, légzése hörgő, ajkai sötétkékek, szemei merevültek, arcza halvány s hideg verejték-

kel fedve. Ennyire ritkán jut gyógyításunk alatt a beteg, ha azonnal gyógyított; ha pedig el volt már hanyagolva és így a kiizzadmány (exsudat) már kifejlődött, ekkor nehéz segíteni; de ily borzasztó körülmények közt is hasznosak egyes esetekben a

Phosphorus, carbo veg. — felváltva ugy veendők, mint az előbbi két gyógyszer.

Az *arsenicum* és *tartarus em.* is egy-két, fuladással küzdő és már hidegülni kezdő gyermeket reményen fölül mentett meg a haláltól; — de ily szerencsés eset csak ritkán fordul elő!

Sokan ismét nem tudják elegendőképp ajánlani a *brom*-ot *hepar sulphuris*-sal felváltva és pedig azonnal *aconit* után, anélkül hogy *spongiát* és *hepar s.* használnának: öt golyócskát tiz evökánálnyi vízben felolvasztván, ebből veszedelem idején minden öt perczen, különben minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ — 1 órában adjunk be egy kanállal. Járvány idején, ha a *spongia* és *hepar s.* nem segítenének, annyi tapasztalati adat után méltó a *brom* figyelemre.

Ha valamely gyógyszernek beadása után iz z a d á s t, kevés javulást látunk, ne változtassuk ezt minden ok nélkül, ugy szintén ne hirtelenkedjünk annak beadásával, hanem javulást tapasztalván, adjuk mindig ritkábban.

Meggyógyulván a veszedelmes beteg, hátramaradt rekedtsége és tompa köhögése ellen jó a *hepar sulph.*, — e mellett meghütéstől több napig óvjuk meg gondosan a gyermekeket.

A hártvás torokgyík ellen mindenesetre főszer a *spongia, hep. sulph.* felváltva; ezek után *brom* és *hepar s.* első helyet foglalnak és mint mondám, járvány alkalmával a *spongia* és *hepar s.* többeknek nem használván, — másoknak azonnal *aconit.* után adandók; ujjabb tapasztalások után szintén czélszerű az *ipecacuanha bryoniával* felváltva, ugy veendő, mint az előbb említett két gyógyszer. — Desperát esetekben az említett *phosphort, carbo v., tartarus em., arsenicumot* is megkísérthetjük.

Legnagyobb veszedelemben némelyek a légesömettszést ajánlják. Így Párisban Valleix kimutatá,

miként légsömetszés által több torokgyíkos gyermek lön megmentve. E légsömetszés azonban több ellenzőre mint pártolóra talál. — Gyógyszereinket illetőleg ismétlem, miszerint bő izzadást tapasztalván, ok nélkül ne változtassuk szereinket.

A mellgöres, — hártvás torokgyík — és a számarhurut némileg hasonlítanak egymáshoz. Lássuk e nyavalyák közti különbséget, nehogy gyógyítás alkalmakor hibát kövessünk el.

A számarhurutot még nem nehéz megkülönböztetni a mellgörestől és a hártvás torokgyíktól; mivel a számarhurut hosszabb időig tart, ez alatt egyes rohamokban gyötri a beteget, melyek után többnyire vidám a gyermek; a köhögés hangja is jellemző.

Nehezebb nem orvosokra nézve megkülönböztetni a hártvás torokgyíkot a mellgörestől; de azért e két betegséget is megkülönböztethetjük, ha vigyázunk e következő jelenségekre:

A hártvás torokgyík.

A mellgöres.

1. Közönségesen izmos gyermekeket lep meg.	1. Gyenge testalkotásuakat és göresökre hajlandókat.
2. Mindig lázzal jár és azért a vizelet vörös, lángszinű.	2. Soha sincs jelen láz és azért a vizelet fehéres.
3. Hártvás részecskéket üríti a szenvedő	3. Soha sem.
4. A gögben és légesőben fájdalmat érez.	4. Itt nincs fájdalom.
5. A köhögés hangja hasonló a kutyaugatáshoz.	5. Vastag és rekedt.
6. Az arcz vörös.	6. Halvány.

Arcz-ótvár.

Ezen nyavalya a csecsemőknél 2-ik és 10-ik hónap közt az első fogzás időszakában, későbbben ritkán, fejlődik ki. Az egyszerű arcz-ótvart közönségesen nyugtalanság, csekélyebb láz és egyes mirigyek daganata előzik meg. Kezdődik ezen arczküteg a pofákon leggyakrabban, sok-

szor a homlokon és a száj körül, e részek nagyobb melegségével, vörösségével és viszketésével; azután apró köles-, némelykor lencse-nagyságu genyedékek (Pusteln) jelennek meg, melyek átlátszó és sárgás-fehéres nedvet foglalnak magukban. Ezekből, ha másod vagy harmad nap mulva felfakadnak vagy felvakartatnak, szívóssárga nedv foly ki, mely a kül lég hatására barna bőrkévé (Grind) válik, melylyel, több ily genyedékek támadván és egymással összefolyván, néha az egész arcz befedetik. A szemek körüli részek közönségesen mentek maradnak ezen kütegtől, némelykor azonban a szemhéjakra is elterjed; ilyenkor a szemek gyuladtak. A bőrkék tökéletes leszáradása után semmi sebhely sem marad vissza, a bőr vörös színű, cserepes s lehámlik; hanem azután gyakran még újra megjelenik a küteg, mely megújulás egyes esetekben addig ismételtetik, míg beálló serdüléssel el nem enyészik az ezen betegségei hajlam. Hosszabb időig tartván a küteg, a testnek távolabb részeire is elterjed, u. m. a nyakra, mellre, czombokra. — Legnagyobb makaességének esetében, midőn gonosz indulatu ótvarhoz közelít, midőn a felfakadt hólyagocskák bűdös éles evet ürítnek ki: a kisedek elsoványodnak, étvágyukat elvesztik; végre nyugtalanság, sorvasztó láz köszönt be.

A jó indulatu ótvar közönségesen elmulik orvosszerek nélkül is, elválasztván a kisedets életmódját megváltoztatván; mindazáltal ez ellen is használhatnak gyógyszereket az aggodalmas szülék. De a gonosz indulatu ótvart szükséges illő belső szerekkel gyógyítani, mert ez a kisedek elválasztása s az életmód változtatása mellett is egy állapotban marad; orvoslás nélkül több esztendeig tarthat legnagyobb makaessággal; és sokszor sorvasztó láz járul hozzá, halálos kimenetellel. A gyógyszerek e következők:

Aconitum, igen jó eleinte, midőn t. i. ezen arczküteg nagyobb melegséggel, vörösséggel, viszketéssel kezdődik. — Lehet minden 3 órában egy-két golyócskát beadni.

Viola tricolor, igen hathatós szer az ótvar ellen, melyet az *aconit* egy-két napi használata után jó sikerrel használhatunk.

Staphysagria, ha a felfakadt hólyagocskákból folyó nedv éles, sárgás színű.

Rhus, ha a nagy viszketeg miatt szünet nélküli vakaródzásra készítetik a kisdéd.

Sulphur, szintén hasonló esetben hasznos.

Arsenicum, ha az ótvarból szívárgó ev éles, hirtelen terjed; a kisdédet szünet nélküli vakaródzásra készíti; ha a kisdéd szembetünöleg vesz és gyengül.

Ha ezen betegség mellett a szem is gyuladt, ezen gyuladás ellen hasznos a *belladonna*, *apis*, *hepar sulphuris* és *euphrasia*. Külsőleg általában semmit se használjunk.

Ezen szerekből reggel, este vegyen be a kis beteg három golyócskát; javulást érezvén, 24 órában egyszer, sőt később minden másod, negyed nap. Szemlob ellen bevehet minden 3 órában.

Fej-ótvár.

Fej-ótvárnak nevezzük a fej hajás részein támadt fekélyecskéket, melyekből ragadós, rossz bűzű, nagyobb kisebb mértékben viszketést okozó nedv választatik el, és melyekből különféle színű lágy vagy kemény bőrkék képződnek.

Ezen kütég a gyermeket első- és tizenkét-éves kora közt lepi meg, ritkán későbbben. Kezdődik viszketés, feszítés, égetés érzetével, mely a beteget vakarásra ingerli; a nyaktő körüli és a két fül közötti részek melegek, kemények, duzzadtak, egyszersmind a nyakmirigyek is dagadtak; azután számos egymáshoz közelálló, köleshimlőhöz hasonló hólyagocskák jelennek meg, melyekből, midőn felfakadnak, rossz bűzű nedv szívárog, mely a hajakat össze-ragasztja, a közellévő részeket is gyuladásba hozza, ezek fölületén ismét hólyagocskákat hoz elő, melyekből szintén ragadós nyirk szívárog. Így az egész fejre elterjed a kosz, míg végre megszárad a nedv, s mennyiségéhez képest majd pikkelyes, majd a fej nagyobb részét befedő vastagabb, kemény vagy lágy bőrkéket képez.

Ezen egyszerű helybeli és nem régi baj igen könnyen gyógyíttatik azon szerekekkel, melyeket az arcz-ótvár-

nál előhoztam. De ha a fekélyceskékből inkább ev, mint nyirk-forma nedv szívárog ki, mely midőn bőrkékké keményedik, ezek alatt roszt indulatu, a hajak gyökeit, sokszor a fejszontokat pusztító fekélyek képeztetnek,—ekkor ezen fejküteg gonosz indulatu, közönségesen görvélyes vagy bujakóros eredetű; ez ellen, ha az említett szerek nem használnának; tanácskozzunk h. orvossal. Hasznosak a *sulphur*, *staphysagria*, *rhus*, *arsenicum*, úgy veendő, mint előbb emlitém.

A fej-ótvart külső szerekkel gyógyítani veszedelmes, mert legtöbb esetben ezen helytelen gyógyítás következtében szemgyuladás, fej- és mellvizkór, gyomorgüres, nehéz hallás, fekete hályog, tüdővész, rángások, nyavalyatörés sat. fejlenek ki.

Forró köleshimlő.

(Frisclaus Schlag.)

A forró köleshimlőnek közönségesen előpostái vannak, melyekhez tartoznak: a borzadozás, mellszorulás, mire forróság, nyugtalanság, kóborló fájdalmak, száraz köhögés, bőregetés, viszketés következnek; végre savanyú, rothadt szalmaszagú bő izzadás jelenik meg, azonfölül néha nehéz nyelés, szomjhiány, irtózás az italtól. Ezek után (sokszor 2—4-ik napon, sőt későbbben is) a küteg majd kisebb majd nagyobb számmal jelenik meg a mellen, nyakon, nyaktőben, a fülek mögött, a gyomor táján, a kezek bel színén, a háton, hason, ritkábban az arczon és a fej hajas részein. Eleinte csak balhacsipéshez hasonló pontocskák látszanak, melyek fölemelkednek, sohasem folynak össze, némelykor szemmel is alig láthatók és csak ujjal tapinthatók, máskor pedig lencseszemnyi nagyságúak. Színére nézve van vörös és fehér köleshimlő. Ezen kütegek elenyészése elszáradás-, vagy lehámlással történik, mely viszketést okoz; sokszor mindazáltal lehámlás nélkül enyészik el lassankint.

Óvjuk a beteget minden meghűléstől; hat hét előtt a szobából kine ereszsük, főleg téli, tavaszi idő-

ben; mert ha ártalmas befolyások hatása által visszamegyen a köleshimlő, félrebeszélés, rángások és más eféle jelenségek következnek. — Tulajdonképen köleshimlő-ragadvány nincsen, mert nincs arra példa, hogy e nyavalya érintés által terjedett volna tovább. — A gyógyszerek ezek:

Aconitum, ha nagy forróságot érez a beteg.

Belladonna, ha nagy vértolulást tapasztal a beteg feje felé; szemei fényesek és vörösek, arcza duzzadt és félrebeszél, nehezen nyel, vagy irtózik az italtól.

Chamomilla, ha nagy meleg után jött ezen küteg és hasmenéssel jár.

Arsenicum, főkép fehér köleshimlőben, ha nagy szorongása (Angst) van a betegnek, annyira, hogy helyét nem tudja találni.

Ezen szerekből minden 3 órában adhatunk három golyócskát egy ujjnyi vízben.

A köleshimlő igen gyakran más nyavalyákkal van összekötve, a mikor is ezek czélszerű gyógyításával elenyézik.

Van idült (chronicus) köleshimlő is, mely későbbi korban minden láz nélkül időszakonként, p. o. havitisztulás alkalmával, az esztendő bizonyos részeiben, tavasszal, nyáron sat. jelenik meg, de ez a bőr viszketésén kívül semmi bajt sem okoz.

Vörös-himlő.

(Kanyaró — Masern.)

A vörös-himlő ragadó és forró bőrküteg, mely huruttal kezdődik és a felbőrön majd nagyobb majd kisebb, közönségesen lencse-nagyságu, sötétvörös foltokkal mutatkozik, melyeknek közepén kis csomócska észlelhető; végződik a bőrnek korpaforma lehámlásával 7—9 nap közt. — Szabályos lefolyása e következő: Eleinte rosszul érzi magát a beteg és borzadoz, este nagyobb láz jön elő, rá forróság nyugtalansággal; ehhez járulnak cattarrhalis jelenségek: u. m. nátha, köhögés, rekedtség, többszöri prüszsentés, fejfájás a szemöldök fölött; a sze-

meknek nagyobb érzékenysége a világosság iránt; az orrból és szemekből éles nedvek kifolyása; néha (főleg bővérűeknél) orrvérfolyás, másoknál undor, hányás; nemkülönben álmatlanság, étvágyhiány hiv követői szoknak lenni ezen időszaknak, mely 2—3 napig tart. 3—4 nap közt megjelen a küteg, elsöben az arczon, azután a mellen, karokon, végre a hason, háton s az alsó végtagokon; a küteg halványvörös foltokat képez, melyek lassankint nagyobbodnak s melyeknek közepén tapintás által egy kis fölemelkedést, csomócskát észlelhetni.

A küteg megjelente után alábbhagy ugyan a láz, de a catarrhalis jelenségek egyenlően tartanak, sőt nem ritkán nagyobbodnak; a küteg vörösebb, a bőr feszült, duzzadt, nevezetesen az arczon és karokon. Két-három napig ily állapotban maradván a küteg, megváltozik és színe halványabb lesz; az arcz és szemhéjak duzzadtsága kisebbedik, elenyésznek a foltok elsöben az arczon, a köhögés enyhül a többi catarrhalis jelenségekkel együtt, a láz pedig tetemesen alábbhagy. Mihelyt enyésznek a vörös-himlök, azonnal kezdődik a bőrnek lehámlása, mely viszketéssel van összekötyve és mely legnyilvánosabb az arczon, azon helyeken, hol a csomócskák leginkább voltak észlelhetők és finom pikkelyek liszt vagy korpágyanánt fedik be a bőrt. Ekkor többnyire megszűnik a láz, ezzel a köhögés és így végre a betegség.

Vannak ál- vagy fattyu-vöröshimlök is, melyek minden láz s catarrhalis jelenségek nélkül járnak és melyek lehámlás nélkül enyésznek el.

Mind a kiseded- mind a későbbi életkor hajlandó a vörös-himlőre; leggyakrabban esnek mégis a kisedek ezen nyavalyába, mely, alkalmas életmód és czélszerű orvoslás mellett, minden kedvetlen következmény nélkül szerencsésen gyógyíttatik. Utóbajok elkerülésére szükséges, hogy a lábadozó még egy időig melegen tartsa magát, a hives s nedves levegőtől óvakodjék és csak lassankint szokjék a szabad levegőhez.

Aconitum, föszer a vöröshimlő ellen, ha ez nagy forrósággal jár; ha a beteg feje forró és szédül; ha szemei vörösek és nem szenvedik a világosságot; ha arcza duz-

zadt; erre szünnén a száraz forráság és izzadásba jöven a beteg, jó a

Pulsatilla, nagyon hathatós szer ezen küteg ellen. Egyszersmind óvszer gyanánt használ ezen orvosság: beadván a gyermekeknek minden harmad nap este egy-két golyócskát egy ujjnyi vízben akkor, midőn ezen küteg uralkodik; — a jelenlevő vörös-himlő ellen pedig minden 3 órában.

Belladonna, ha a küteg megjelenté előtt, vagy után is igen szomjúhozik a beteg; ha torkában szúró fájdalmat érez, mely miatt nehezen nyelheti a vizet; ha száraz, görcsös köhögése van a betegnek; ha szeme vörös, könnyezik; ha igen nyugtalan s álmatlan a beteg. — Ha erre különösen a torokfájás nem szünnék, jó a *mercurius v.* felváltva, azon mód szerint, a mint ezt a torokgyuladásnál ajánlám.

Bryonia, hasonlíthatlan szer azon esetre, midőn a küteg visszaverődött, ennek isméti visszahozására, vagy legalább az innét származható bajok elűzésére; főkép ha e visszaverődött küteg következtében a szemek nem türhetik a világosságot, vagy ha ez által a mell szenved és a beteget szünet nélküli köhögés kinozza.

Phosphor, *pulsatilla*, *rhus* elnyomott vörös-himlő esetében szintén hasznosak.

Pulsatilla, ha a visszaverődött küteg helyett hasmenés és takony-hányás jelenik meg.

Ipecacuanha, ha sokat hány a beteg.

Dulcamara, ha inkább hasmenése van a betegnek.

Nux vomica, ha elnyomatott izzadás következtében jelennek meg különféle bajok. — Ily esetben ajánlható még a *chamomilla* és *cocculus*.

A vörös-himlő uralgása alatt néha minden küteg nélkül egyedül fejfájást, catarrhalis kórjelekkel, forrósággal észlelünk. Ekkor szintén előbocsátván *aconitumot*, ez után hasznos a *belladonna*.

Ezen nyavalya ellen, ha nagy torokfájással jár, a *belladonnából* felolvasztván három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben, beadhatunk minden 2 órában egy kanállal; izzadást, javulást tapasztalván, ritkábban. Ha ezen szer

elegendő nem lenne, adjunk felváltva *mercurt*, ugy mint a torokgyuladásnál említém (313. lap.). — Egyébiránt pedig ezen küteg lefolyása alatt elég az illő szerből *minden 3 órában egy-két golyócskát egy ujnyi vízben beadni*. Óvjuk a beteget a meghűléstől, és hat hét előtt ki ne bocsássuk a szobából, kivált téli, tavaszi napokban.

Vöröshimlő után hátramaradt hasmenés ellen jó a *pulsatilla, mercur, china*; — köhögés ellen a *chamomilla, nuxvom.*, különösen az *arnica*, néha az *ipecacuanha, belladonna, hyosciamus*; ezen szerek közül választjuk a hasmenésnél és köhögésnél körülményesen leirt és a jelen állapothoz illő orvosságot; szintén minden 3 órában három golyócskát adván be.

Ha ezen küteg ideg- vagy rothasztó lázzal jár, nézzük ezen betegségeket és gyógyítsuk az ott leirt gyógyszerekkel.

A skárlát ragadó és különmemű forró küteg, mely rendes lefolyásában sima és kiterjedt orbánczhoz (Rothlauf) hasonló; széles vörös foltokkal, lázzal, torokgyuladással bélyegzi magát, lehámlással végződván.

A ragadvány föl vételével álmoság-, bágyadtság-, étvágyhiány-, undor- s csekély torokfájásról panaszodik a beteg; némelykor köhög, vagy rekedt. Ezután borzadást, erre forróságot érez, mely este növekszik a torokfájással, azaz: a valódi torokgyuladással; ide járulván a fej kábultsága, szédülése, fájása, az álmoság (idősbeknél álmatlanság), nyugtalanság, szorongás, félrebeszélés, nem ritkán hányás, orrvérfolyás. A beteg körül oly szagot érezhetni, mint azon boltokban, melyekben ó sajt, vagy hering árultatik.

Ily körülmények közt harmadik nap vége felé — néha előbb, ritkán később — megjelenik a kevésse duzzadt arczon, azután a nyakon, mellen, háton, végre a karokon és lábakon a vörös, főtt rákhoz hasonló, viszkető, égető, szé-

les és föl nem emelkedő küteg, mely sokszor hirtelen az egész bőrön észlelehető és 24 óra alatt oly vörös, mintha orbáncz lepte volna be az egész testet. A küteg megjelenésével az előbb említett kórjelek közül több elenyészik, de a torokgyulladás állandóan tart, sőt nagyobbodik is; a beteg alig nyelhet és néha megfulással fenyegettetik. Elérvén legmagasabb fokát e küteg (a nyavalya kezdetétől 4—6. napon), a beteges jelenségek este nagyobbodnak, reggel alább hagynak és a foltok halványabbakká váltával beáll a nyavalya megválása, a midőn is a fenérintett szag oly nyilvános, hogy azt félre nem ismerhetni: és kezdődik a lehámlás, a megújult bőr hosszabb időig igen érzékeny, — vízkórra különös hajlama van a szenvedőnek.

Skárlát alkalmával a láz lecsillapítására hathatós szer az *aconitum*. Ha nagy forrósága van a betegnek, beadhatunk *minden órában három golyócskát egy ujjnyi vízben*; egy-két bevételre izzadásba jövéen a beteg és ekkép enyhülvén száraz forrósága — az utolsó bevétel után két órára adhatunk

Belladonnát; ennek használata mellett lényegesen megrövidíthetni e betegséget, és veszedelmen szerencsésen túl vihetni. Ezen egyetlen szer elegendő a küteg gyógyítására legtöbb esetben; némelykor mindazáltal e nyavalyával más kórjelek is lépnek föl, a mikor is más szereket használni szükséges. Nemkülönben skárlát uralgása alatt hathatós *óvszer* (praeservativum) a *belladonna*, ilyenkor három nap egymás után reggel, este, — három nap múlva csak minden negyed nap adván be három golyócskát reggel, este két evőkanálnyi vízben, két hétig. *)

Opium, hasznos, ha álmoság, kábultság, nagy nyug-

*) Hogy a *bellad.* nemcsak gyógy- hanem óvszer is a skárlátban, erről *Hahnemann* ajánlata után meggyőződtek számtalan esetben a leghíresebb orvosok; így *Hufeland*, *Welsen* sat. — *Schenk* a *bellad.* kis adagával gyógyított, megóvott a skárláttól igen sokat szerencsésen. (*Kopp's Jahrb. der Staatsarzn.* 10. köt. 136 lap.) — *Lenhossék* több bécsi ügyfeleivel skárlát uralgása alatt számtalant mentett meg *bellad.* kis adagával (*Beobacht. und Abhandl. d. Österr. Aerzte* 10. köt. 407. lap) sat. — Így használnak a még kisebb adagok itt és más betegségekben is, elvünk szerint.

talanság hányással, székszorulással vagy hasmenéssel is jelennek meg.

Ipecacuanha, ha étvágytalanság, gyomorémelygés, nagy kedvellenség, sőt siránkozás bélyegzik a nyavalyát; e helyett, ha várakozásunknak meg nem felelne, hasonló körülményekben ajánlható a *pulsatilla*.

Elnyomatott skárlát esetében: *phosphor*.

Jelenlevő torokgyulladás ellen használjuk a *belladonnát* és *mercurt* úgy, amint már ezt említém a „torokgyulladásnál“.

Skárlát ellen minden 3 órában három golyócskát két evőkanálnyi vízben vegyen be a beteg.

Ha ezen kütege ideglázzal jár, lássuk az ideglázat. Ha nagy szomja van a betegnek; ha igen elgyengült; ha szájában s orrában bűdös fekélyek támadnak: hasznos az *arsenicum*. Ha pedig rothasztó-lázzal jár, lássuk ismét ezt.

Skárlát alatt és után óvjuk a beteget a meghűléstől; hat hét előtt ne engedjük meg a kimenést, főleg téli, tavaszi, őszi napokban. Skárlát után támadt bajok, u. m. az arcz, kezek s lábak daganata ellen is hathatós a *belladonna*; ha ez nem használna, a visszamaradt nyavalyák sajátágaikhoz képest gyógyíttassanak. Így, mirigy-daganatok ellen hathatós a *mercurius v.* vagy *hepar sulphuris*, még akkor is, ha ezek felfakadnak. Ha ezek meg nem felelnének várakozásunknak, hasznosak: a *baryta cb.*, *calcareo carb.*, *silica*, főleg az áll- és fültömrigy-daganatok ellen: *beadván minden 3 órában 3 golyócskát*. Köhögést akarván gyógyítani, keressük fel ezt (302 lap.) sat.

De a visszamaradó nyavalyák közt legnevezetesebb a *vizkór*, mely a skárlát természetével legközelebbi összeköttetésben van és sokszor legnagyobb vigyázat mellett is kifejlődik. Télen azonban gyakrabban fordul elő, mint nyáron; kifejlésére tagadhatlanul nagy befolyása van a meghűlésnek; melyen kívül okul szolgálnak: lehámlás idején elkövetett életrendbeli hibák, bő táplálék, igen melegen tartás. Azért is sohasem kell a skárláthban fekvő beteget dunnákkal takargatni; nem szükséges, sőt káros a közönségesen használt takarót melegebbel fölcserélni; a

szoba se legyen igen meleg; az egyenlő 15° melegség csakugyan elegendő.

Az egész testben elterjedt vízkórdaganat ellen hathatos a *rhus. digitalis*, *helleborus*, különösen az *apis*; az *arsenicum* akkor, ha igen gyenge a beteg, szomszár nagy és égető forróság kinozza. Eleinte, míg izzadást nem tapasztalunk, vegyen be a beteg minden 5 órában három golyócskát; később javulást érezvén, minden 12—24—48 órában három golyócskát egy kanálnyi vízben. *)

Vörhenykék.

(Rötheln.)

A vörhenykék alatt vörös, egyenetlen, föl nem emelkedő, a testnek különféle tájain előforduló foltokat értünk, melyek torokfájással, köhögéssel vannak összekötve és lehámlással végződnek.

Kezdődik e nyavalya fejfájással, köhögéssel, a bőrnek száraz égetésével, a tagok fájdalmaival és lázas állapottal. Egy-két nap mulva megjelenik azután a kütég, először közönségesen az arczon és nyakon, máskor a végtagokon, néha minden rend nélkül és rögtön az egész testen, sokszor pedig csak egyes részekre szorítottatik. A foltok néha csak lencsenagyságuak, egymástól elválva állók; máskor ismét nagy számmal terjednek el a bőrön, a mikor is hasonló e nyavalya a skárláthoz. Színök málnához vagy vörösrépához hasonló. Kifejlödvén a kütég, kisebbedik a láz és ezzel minden egyéb kórjelek; de a torokfájás és a talán jelenlevő catarrhalis jelenségek nagyobb-

*) Vörhenyben szenvedő gyermekek javára dr Scheemann hannoverai orvos azt ajánlja, hogy a skárlát első napjától egy darab szalonnával dörzsöltessék a beteg egész teste, fejét kivéve, naponkint reggel, este; hogy ily módon egész külbőre illetén szalonnaadta zsiradékkal legyen befedve. Láz alatt feküdjék le a beteg és szoros (levesből és compótból álló) diatétát tartson; szobájának melege 13° túl ne legyen; napjában többször szellőztessék a szoba, a lég tisztasága kedvéért. Elmulván a láz ideje, a beteg fölkelhet, felöltözködhetik, visszatérhet előbbi életmódjára, sőt tíz nap mulva ki is járhat a szabadba minden veszedelem nélkül. Részemről eféle kísérletet még nem tettem.

bodnak; miután pedig a küteg 3—4 napig virágzott a bőrön, megjelenik a lehámlás; a midőn a még jelenlevő beteges jelenségek elenyésznek.

Ezen küteg aligha nem módosítása csak a skárlát-nak; azonban ugyanazonossága nincsen a skárláttal, hanem úgy látszik, hogy midőn a vörös-himlő, vagy skárlát ragadványa uralkodni, vagy szünni kezd, ekkor a vörös-himlő, vagy skárlát egészen ki nem fejlődhetvén, ezek helyében ezen másnemű, szelidebb indulatu ragadó küteg lép fel járványosan.

E küteg úgy orvosoltatik, mint a skárlát, vagy vörös-himlő. — Lehámlás időszakában szintén őrizkedjék a beteg a meghűléstől, a már kijelölt időig szobában tartózkodván kivált őszi, téli, tavaszi napokban.

Csalánküteg.

(Nesselausschlag.)

Csalánküteg alatt majd kisebb majd nagyobb, dagályos, egyenetlen fölületű, közepén halvány, a széleken pedig halvány-vörös színű s hidegre elenyésző foltokat értünk, melyek kinzó viszketéssel a bőrön rövid idő folytán megjelennek s hasonlók azokhoz, melyeket a csalán- vagy poloskacsipések okoznak.

E nyavalyát könnyű catarrhalis kórjelek, némely esetekben undor, hányás, szédelgés, sőt epés jelek: szorongás, mellszorulás előzik meg; mely rosszullétnek érzése után előbb utóbb (harmadik napon túl ritkán) minden láz nélkül megjelenik e küteg és csak ennek kifejlődte után mutatkozik a láz. Sokszor alig látszik, egyedül viszketéssel nyilvánítja magát, néha éjjel elenyészik, reggel pedig újra nagyobb számmal jelenik meg e küteg; a testnek semmi táját sem kiméli ugyan, de legközségesebben a nyakon, mellen, karokon, czombokon mutatkozik; némelykor az egész testre, máskor csak egyes részekre (máj-tájra sat.) terjed; hidegben nyilvánosabb, melegben elenyészik; átalánosan lencse-szem, garas, vagy tenyéryi kiterjedésű szok lenni és 24 óra, vagy 3—5—7

nap mulva elenyészik, a bajnak semmi nyomát sem hagyván maga után.

Kisdedek és fiatal emberek a forró csalánkütegnek leggyakrabban vannak kitéve; mely az év minden részében, de főleg tavasszal fordul elő. Indokai lehetnek: a gyomor tisztátalansága; mert sokan, kiknek hajlandóságuk van nyavalyára, gyakran csak evés-ivásban elkövetett hibák után estek ezen betegségbe; de vannak egyének, kik ezen csalánkütegtől bizonyos ételek használata után lepetnek meg; ilyen eledelek a rák, málna, földi-eper, hal, lúdhús, halikra, igen sós vagy szárított hal, sertéshús, sajt, gomba, egyes esetekben az erős fekete kávé, csokoládé, nyers mandola, pezsgő sat. — A bőr kigőzölgésének megakadályoztatása; azért a meghűtés, nedves időjárás. — A lelkiindulatok: ijedés, harag. — Néha a váltóláznak, különösen a harmadnaposnak jelensége; — a midőn is a fázás végével, vagy a forróság kezdetén jelenik meg, izzadás alatt pedig elenyészik. — Az epe bő összegyűlése a bélhúzámban — hasonlóképp okozhatja ezen küteget.

Az egyszerű csalánküteg nem ragadó; de óvjuk a beteget a meghűléstől, mert hirtelen eltűnván a bórról, veszedelmes bajokat okozhat, milyenek a szemgyulladás, hányás sat. A gyógyszerek e következők: *apis*, vagy

Dulcamara, ha meghűlés után támad a küteg.

Rhus, hasonló ok után jellemző tulajdonnal bír.

Ha ételek, indulatok, összegyűlt epe okozzák a bajt, ekkor a gyomor bajok közt feltaláljuk az illő szert, mely által megszüntetvén az okot, meg fog szünni a nyavalya is.

Ezen szerekből minden öt órában beadhatunk három golyócskát egy kanálnyi vízben; javulást érezvén, minden tizenkét órában.

Valódi és természetes emberhimlő.

(Menschenpocken, Blattern-Krankheit.)

A természetes emberhimlő ragadó, forró küteg, mely a bőrről megjelenő és balhacsipéshez hasonló csomócskák-

kal nyilvánul, melyek genyedésbe mennek által, azután varat képeznek, végre mint ilyenek leesnek. Ezen kütegre minden ember hajlandó; csak ritkák azon esetek, melyekben ettől valaki menten maradt volna—tehénhimlő beoltása nélkül. A fiatal kor leghajlandóbb ugyan a himlőre, meglepettek mindazáltal az öregek, a vének is; mindenki közönségesen csak egyszer állja ki; a kétszer kiállott valódi természetes himlő példái ritkák.

Ezen valódi természetes himlő ellen a tehénhimlő beoltása használtatik; mely fölfedezésre véletlen események adának alkalmat. Németországban t. i. valamint Angolhonban is tapasztaltatott, hogy némelykor a tehének tölgyein genyedékek (Pusteln) támadnak, melyekből ha fejés alkalmával felszivatott a geny a fejknek megsértett ujjaikba, ezek a természetes himlőtől (ha ezt még ki nem állották) mentek maradtak. Ezen észleletek, mint köznépi hiedelmek, eleinte megvettettek ugyan, de Jenner Eduárd azokat bővebb vizsgálatra méltóknak találván 1796-ban több kísérletet tön és 1798-ban fölfedezését közzé tévén, ez rövid idő alatt Europa többi tartományában is elterjedt. Hazánkban 1799-ben történt meg a tehénhimlő beoltása, mely védhimlőnek neveztetik. *)

A fölvelt himlőragálynak egy időig semmi jelei sem látszanak a testben. Ezen időszak tartamát nem határozhatni meg bizonyosan; de mint a beoltás eseteiből követ-

*) Több oly betegségben, melyek lefolyásuk alatt hasonló ragályos anyagot nyujtanak, érdemes kísérletet tenni ugyan ezen anyag beadása által; így himlő alkalmával a diluált *variolin*-nal. Erre dr Wilkinson angol (Princ. involv. in Vaccin. Brit. J. of H. April 1854. után P. h. folyóirat.)—Dr Koch (Die Hom. 1846. 559. lap.)—Dr Kaeseman (H. Viertelj. Vierter J. 1. füz. Leipz. 1853.) figyelmeztetnek; de különben is, ki nem ismeri a *psorin sat.* hatását sok makacs nyavalyában? — Ezen ugyan a z o n, természetesen hígított (diluált) anyaggali gyógyítást (per aequale ipsissimum, — Ison) I s o p a t h i á n a k nevezük; szoros értelemben, midőn ugyanazon anyag által ugyanazon betegség orvosoltatik; —tágasb értelemben, midőn ily ragályos anyag által más hasonló kör gyógyíttatik. Különbözik e gyógymód a homoeopathiától annyiban, a mennyiben ez (mint tudjuk) oly szerekekkel gyógyít, melyek egésze sé g e s e k által bevéve, a gyógyítandó változásokhoz hasonlókat okoznak;—egyébiránt a homoeopathiának szüleménye.

keztetni lehet, hét vagy kilencz napra terjed; noha beoltás után is néha korábban vagy későbbben jelennek meg e nyavalya első tünetei.

Az első időszak akkor kezdődik, midőn a ragadvány foganata észlelhető jelenségekkel nyilvánul; ilyenek a lankadtság, kedvetlenség, a végtagok nehézsége, az arcz színének megváltozása, fejfájás, émelygés, hasfájás, hányás, fájdalmak a keresztcsont és hátgerincz táján és a hónalj alatt. Ezután borzadozás következik, meleggél felváltva; továbbá állandó forróság, fejfájás, nem ritkán orrvérfolyás, prüszögés; az álm nyugtalan s fogcsikorgatás, rángások, félelmes fölrezenés által félbeszakasztatik; a vizelet zavaros; a lehelet penészes kenyér szagához hasonló; ha a bélhuzam alsó része és egyszersmind az agy is szenved, okádás, félrebeszélés van jelen.

Nagyobbodván a forróság, a bőr duzzadt lesz, főképen az arczon; ezen, a nyakon, a mellen balhacsipéshez hasonló gömbölyű foltocskák jelennek meg, melyek lassankint a test más részein is mutatkoznak. E foltok közepén rövid idő múlva világos, köldökforma, beesett hólyagocska látszik, mely növekszik és világos nedvet foglal magában, midőn egyszersmind a hólyagocskát környező vörös kerékfolt is kiterjed.

Ezen időszaknak (mely három napra terjed) vége felé tökéletesen megszűnik a láz és a nyavalya hatodik napján bőrégetésen és viszketegen kívül semmi bajról sem panaszkodik a beteg; ha pedig még tovább is tartanak a lázmozgalmak, ezek a betegség rendetlenségéhez tartoznak.

A nyavalya hetedik napján az eleinte széles, lapos, beesett hólyagocska lassankint fölemelkedik, azután valószínűs genynyé vált nedvvel telik meg és oly alakú s nagyságú lesz, mint a ketté vágott borsószem. A genyedés lefolytával egyes himlők vörös kerékfolttal vétetnek körül, mely a közellévő bőrre elterjedvén, itt orbánczféle daganatot képez és feszülést, viszketést okoz. Genyedés következtében újra fázás, ezután forróság, fejfájás, szorongás, nem ritkán álmoság, nyugtalanság, félrebeszélés tá-

madnak; és ezen láz annál fontosabb, minél számosbak a himlők; — a genyedés végével egészen elenyészik.

Miután a genyedés két vagy három napig tartott, a himlő közepén barna pontocska jelenik meg s ekkor a geny sűrű, sárgás-zöldes lesz; fölreped és szívós mézféle nedv szívárogo ki belőle, mely sárga varrá válik. Valamint a himlő kifejlődése, ugyszintén a genyedés, az elszáradás is ugyanazon renddel történik, melylyel az első vörös foltok megjelentek. A láz ezen időszakban kisebbedik ugyan, sőt néha meg is szűnik; de gyakran tovább tart, sőt megújul. — Végre a varak lehullanak, a lázmozgalmak megszűnnek, az elvált varak vörös-kékes himlőhelyeket hagynak magok után; kedvező körülmények közt visszatér az étvágy, a vidorság, az egészség. — A gyógyszerek ezek:

Aconitum, ha nagy forrósága, szomja van a betegnek. Minden három órában három golyócska két evőkanálnyi vízben veendő; egy-két bevétel után hasznos a

Belladonna, ha forróság mellett nagy fejfájást, szorongást érez a beteg; ha félrebeszél. Ily körülményekben sokszor használ a *rhus* is, ha tán a *belladonna* elegendő nem lenne.

Opium, kivált ha álmoság lepi meg a beteget.

Mercurius v., a genyedés időszakában hasznos.

A himlő gyógyításában igen hathatós még a higitott — diluált — *variolin*; ugyanannak uralgása alatt pedig erőteljes *praeservativum* egyszersmind ugyanezen *variolin*.

Ha a himlővel más bajok vannak összekötve, milylenek például a gyomorhaj, hányás sat., ekkor keressük föl ezen bajokat és gyógyítsuk illő gyógyszerrel. — Ha különösen a láz ideges, vagy rothasztó jellemű, nézzük az ideg- vagy rothasztó lázat.

Láz alatt, *aconit* után vegyen be a beteg minden 3 órában egy kanállal (öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben feloltasztván); szünnén a láz, elég minden 5 órában három golyócskát két evőkanálnyi vízben bevenni; valamint akkor, midőn a *variolin* óvszer gyanánt használtatik, elég reggel, este három golyócskát beadni, és pedig eleinte három nap egymás után, három nap múlva pedig csak minden negyed nap, két hétig.

Álhimlő.

(Falsche-Pocken.)

Az álhimlő, fattyu-himlő, hasonló a valódi természetes himlőhöz, melytől abban különbözik, hogy szelid indulatu, rendetlen és sebes lefolyásu, hogy többször is meglepheti az embert és a természetes himlő ellen nem oltalmazza.

Közönségesen minden előposta nélkül jelenik meg ezen nyavalya és lázzal nincsen összekötve; máskor roszkedvűek, nyugtalanok a gyermekek; ezután borzadozás, forróság, szomj, lankadság, étvágyhiány, fejfájás, köhögés, sőt néha undor, okádás, félrebeszélés, rángások is mutatkoznak. Következő napon vörös foltok ütődnek ki a bőrön: és pedig előbb az arcon, majd a háton és végtagokon; azután kis hólyagocskák emelkednek fölöttük, melyek savós nedvvel vagy genynyel telvén meg, negyed napra elszáradnak. Himlőhelyek ritkán maradnak vissza. E köteg öt vagy nyolcz nap alatt végét éri ugyan; de ha a himlők negyed, ötöd nap mulva elszáradtak, még több napon át is jelennek meg a test más részein új meg új himlők; és így a nyavalya hét, sőt tizennégy napig is eltarthat.

Átalánosan igen csekély és veszély nélküli az álhimlő: csak melegen tartassék a beteg, hives és nedves időben a szobából ki ne menjen, sőt ha a nyavalya lázzal járna, ágyban maradjon és tartsa meg mind az ételben mind az italban a beteghez illő életmódot.—Hathatós itt a

Pulsatilla, reggel, este három golyócska.

Aconitum, ha a beteg nagy forróságot, fejfájást, szomjat érez (minden 3 órában három golyócska.)

Belladonna, ha veszedelmes jelenségek, félrebeszélés, szorongás, rángások fejlődnek ki; mi csak ritkán történik.

Ignatia, rángások ellen igen ajánlható.

Veszedelmesb körülményekben öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden 3 órában egy kanállal.

Geliszták.

A gelisztakórt pontosan megismerni fölötte nehéz; mert azon kórjelek, melyek gelisztákra mutatnak, más, a belekben létező, gelisztáktól nem függő nyavalyákkal is járhatnak. Azonban, ha nem egyes jelenségekre, hanem több jelenség összegére figyelmeztünk,—ekkép a betegséget megismerhetjük. Így—a gelisztákban szenvedő gyermeknek senyves (cachecticus) külseje is elárulja már első pillanatra annak beteges állapotát; mindazáltal a betegnek ezen általános symptómáján kívül a gelisztakór közönséges jelenségeihez tartoznak még különösen: az arcznak sápadt, ólomszine; a szemeknek mélyebb fekvése a szemgödörben; kék karika a szemek körül; ezeknek csekélyebb elevensége; a szemfénynek (pupilla) kitágultsága; mocskos nyelv, bűdös lehelet, főképen ha éhezik a beteg; a nyálnak reggelenkinti bővebb elválasztása; változó étvágy, mely vagy hiányos, vagy igen nagy; a gyomor táján némi nyomásnak érzete; undor, inger a hányásra, a gyomornak üressége mellett; máskor ismét a takonynak hányás vagy székletétel általi kiűritése; zavaros, tejsavóhoz hasonló vizelet; a has felpuffadása; hasrágás, kivált a köldök körül, mely sokszor véletlenül jelenik meg és tejivás után közönségesen csillapszik; hol székrekedés, hol hasmenés, hol egyedül késztetés a székletételre.

Ezekhez járulnak még néha: a fülzúgás, a szemek elhomályosodása, vakság, siketség, szótlanság, fogcsikorgatás, görcs, némelykor nyavalyatorés, bénaság sat. Különnemü jelenségei ezen nyavalyának: az orrviszketés, a hasonfekvés, az álm közti beszélés, szivdobogás, savanyu izzadság. Végre elsoványodás és sorvasztó láz járul e betegséghez. Egyébiránt a jelenségek fontossága a geliszták számától, fajtától, a beteg táplálatától és egyéb körülményektől függ; így tudjuk, hogy ha savanyu vagy sós eledeleket eszik a beteg, nagyobbodnak a geliszta-jelenségek,—tejes ételekre pedig csillapodnak. Üres gyomorral legnyugtalanabbak a geliszták; s ha az éhség folytattatik, el is hagyják a beleket.

Minél fiatalabb koru a beteg, annál kedvezőbbek a geliszták fentartására szolgáló körülmények; sokszor serdülés időszakában magától elenyészik e nyavalya, ha t. i. a test növekedésével a bélhuzam megerősödik és így a geliszták további táplálása fenn nem tartatik. — A geliszták eltávolztatása néha ugyan könnyen vitetik végbe, de annál bajosabb azok isméteti kifejlődésének megakadályozása; és ezen célzt nem hashajtók által, melyek csak palliativ működnek, hanem beadott h. gyógyszereinkkel lehet elérni, melyek az életerőre hatván, ezt rendes útjába igazítván, ekkép gyökeres gyógyítást eszközölnek. Gyógyszereink különbözők, — különösen a geliszták több fajára nézve; azért szükséges lenne, hogy ezeket előszámláljam; de miután mindezek leírása nem-orvosra nézve nehezebb tanulmány lenne és makacsabb esetben orvossal mindenkor lehet tanácskozni, — mellőzvéni a geliszták minden fájának leírását, elősorolom a főszereket, melyek legtöbbször használnak.

Cina, főkép a gömbölyű vagy orsonya geliszták (Spulwürmer) ellen, melyek fehéres, ritkábban vöröses színűek, $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ rőf hosszúak, közönségesen a vékony, de nem ritkán a vastag belekben is léteznek, sokszor át-másznak a gyomorba és okádással ürítettnek ki; ha a beteg taknyot hány, orrát gyakran piszkálja, arcza sápadt. A geliszták ezen faja leggyakrabban fordul elő a bélhuzamban és egyszerre nagyobb számmal szok megjelenni. Ha takony-hasmenéssel van a baj összekötve, jó a *mercur*, vagy *terebinthina*.

Spigelia, hasznos a gelisztáknak most említett faja ellen, de nemkülönben a pondró- vagy kukaczeliszták (Madenwürmer) ellen is, melyek a rothadt sajtból kifejlő kukaczkhoz hasonlók, czérna-vastagságúak és hüvelyknyi nagyságúak; — a végbélben fordulnak elő nagy számmal, időszakonként szék által elevenen ürítettnek ki; ha alkalmatlan viszketetést érez a beteg a végbélben, a végbélnyilásban és gyakori késztetést a székre. A kukaczgeliszták ellen az *asarum* és *teucrium marum verum* szintén hasznosak.

Sabadilla, ha gyakori hasfájása van a betegnek és

hasmenésben szenved, mely által néha takony ürittetik ki. Hasznos e szer a szalaggeliszta (Bandwurm) ellen, melynek elűzésére, legszorosabb diæta mellett — a szalagféreg kitakarodásaig türvén az éhséget, — ajánlható még a *croton* vagy a *flax mas*, melynek 3-dik dilutiójából vegyen be a szenvedő minden 5 órában egy cseppet. Hatatos itt a *sulphur* és *mercurius v. is*, felváltva; és pedig úgy, hogy holdfogyatkozáskor használtassék a *sulphur*, holdtöltével a *mercur*, és ismét a *sulphur*. Dr Verwey a *koussou*-t ajánlja hom. adagban. Minden 5 órában három golyócska veendő két evőkanálnyi vízben. — A görvélyeseknél kísérletet érdemel a *calcareo c.* *)

Sulphur, hol az első három gyógyszer nem használ, jó sikerrel adatik a gömbölyü-, pondró-, sokszor a szalaggeliszták ellen is.

Nux vomica, ha e baj szorulással van összekötve.

Pulsatilla, ha taknyos hasmenése van a betegnek. A *china* is jó, ha hasmenéssel gyengeség van összekötve.

Silica, hathatósan működik a gelisztákban szenvedő görvélyes (*scrophulosus*) egyéneknél; valamint a *calcareo* is.

Ferrum, a kukaczeliszták ellen hasznos, ha a beteg elsoványodik, gyakori forróság lepi meg őt; ha gyengének érzi magát.

A *chamomilla*, *ignatia*, vagy *belladonna*, így a *valeriana* hathatosak, midőn ezen betegséggel görcsök járnak; az utóbbi főkép, ha gyakran felriad álmában a gyermek,

*) *Empyria* utján *ex usu in morbis* hasznosnak találtatott szalag-geliszta ellen a *punica granatum decoctuma* (gránát-almafa gyökének a héja, mely, Breton és Gomez szerint, kiszárítva hathatós).—Dr Reimonenq szerint pedig 200 szem (40 grm) tökmag. megtisztítva, ricin olajjal (30 grm), mézzel (30 grm) összekeverve pohár tejben egyszerre veendő. Két óra múlva egy pohár vízben (30 grm mindegyikéből). Szerencsés tapasztalás ellen nincs kifogásom, ha mindjárt nem is hasonszenviek a most említett gyógyszerek; mi azonban olyanokra nem szorulunk.—Figyelemre méltó, miszerint dr Weisse Sz.-Pétervártt három esetben tapasztalá a szalaggeliszták fejlődését azon gyermekeknél, kik a szkór (Atrophie) ellen, újabb időbeni ajánlat után, nyers hussal éltek. (Journ. für Kinderkrankh. Bd. XVI. Heft 5 u. 6)

félrebeszél, szemei elhomályosodnak, forrósága és nagy szomja van.

A *hyosciamus* vagy *stramonium*, ha görcsökben, rángásokban (Convulsionen) szenved a beteg.

Ezen szerekből reggel és este vegyen be a beteg három golyócskát két evőkanálnyi vízben felolvasztva; de ha görcsök, rángások mutatkoznak, ekkor öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, kanalonkint gyakrabban adhatunk be. (Minden $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ órában.)

Ha a gelisztakór közönséges jelenségei mellett a beteg bőre száraz, forró meleg, érverése szapora, szomja nagy sat. — Ezen **gyulasztó gelisztaláz** ellen czélszerű az

Aconitum, minden órában három golyócska két evőkanálnyi vízben; egy-két bevételre bő izzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után három órára adjunk más szert azok közül, melyeket a geliszták gyógyításánál most említettem és mely a jelenlevő körülményekkel leginkább meg egyez (öt golyót tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 3 órában egy kanállal).

De ha a láz ideges jellemű lenne és a beadott gyógyszerek javulást nem okoznának, ekkor nézzük az idegláznál kijelölt gyógyszereket, ezek közül választván a betegséghez leghasonlóbbat.

Aszkór a kisdedeknél.

(Atrophie, Abmagerung.)

A soványodás ezen neme vagy születés után azonnal, vagy pedig szoptatás utáni 1 — 7-dik év közt szok fejlődni. A születés után nemsokára fejlődő askór sebesen foly le; későbbi korban lefolyása hosszabb időig tart. Kezdetben az ezelőtt vidor, életteljes gyermekek kedvetlenek, nyugtalanok, álmuk szintén nyugtalan; eleinte étvágyuk rosz, de később minduntalan szopni, enni akarnak, mindemellett azonban emésztésök tökéletlen, azért is gyakran szenvednek gyomor bajban, melynek jelei: a böfögések, szelek, hányás, mely által majd az ételt adják ki, majd ismét savanyu taknyot hánynak; a nyavalya kezdetén szo-

ulás, később hasmenés bélyegzik az aszkórt, a melyben sinlődök, daczára legjobb étvágyuknak, lassankint egész testökben elsoványodnak, kivéve a hast, mely nagy, kemény és dagadt. Legelsőbben az alsó végtagok soványodnak el, azután a karok, kezek ujjai; a betegség lefolyása alatt a gyermeknek sápadt, duzzadt arcza beesik, szinte megránczosodik s vénasszonyi arcot mutat. A kisdud sokat sir, nyugtalan, a beszélni tudó bélfájásról panaszkodik, de azért csak nehezebben emészthető eledeleket kíván, milyenek a tészta ételek, burgonya (krumpli), sajt sat. Az eféle betegek nem akarnak, vagy nehezen tudnak járni; mindig csak ülni vagy feküdni szeretnek; míg végre mindezekhez sorvasztó-láz járulván, a betegek, még jókor kezdendő czélszerű orvosi segély hiányában, meghalnak.

A hasban létező fodormirigyek szenvedő állapota: azoknak gyengesége, dugulásai, organicus hibái miatt fejlődik ki e kór. Elrendelő okaihoz tartoznak: örökségi hajlam, melyben a gyermekek akkor részesülnek, midőn a szülék gyengék, bujakóros vagy görvélyes nyavalyákban szenvedtek; a gyermek-test gyenge alkata; elmulasztott testmozgás; hives, nedves levegő. Előidéző okai: nehezen emészthető eledelek nagyobb mennyisége vagy rossz minősége; lelkiindulatok vagy betegség által megváltozott anya-, vagy dajkatej; geliszták; gyengítő gyógyszerekkel való visszaélés. Gyakrabban fordul elő az aszkór szegény szüléktől származott, nedves, tisztátalan házakban lakó gyermekeknél.

A gyógyítás csak úgy sikerülhet, ha az eltávolítható okokat elhárítjuk; azért, ha a dajka teje rossz, változtassuk meg a dajkát; vagy ha a csecsemőknek nem szerezhetünk egészséges, könnyen emészthető anya-, dajkatejet, ekkor tápláljuk őket jó tehéntejjel; az ételek könnyen emészthetők legyenek és mértékletes mennyiségben adassanak: jók a rizs, gyenge husneműek; ártalmasak a tészta, sajtféle eledelek; a szobai lég legyen tiszta, száraz és mértékletesen meleg; tartsuk tisztán a gyermekeket és a fehér ruhákat gyakran változtassuk; szoktassuk őket az egészség fentartására szükséges testmozgáshoz.

Sulphur a nyavalya kezdetén mindenkor alkalmazható, sőt később is a főszerek közé tartozik.

Nux vom., haragos gyermekeknél, ha szorulásban, szelkben szenvednek, gyakran hánynak és azonnal éheznek; mindig feküdni kívánnak.

Belladonna fejes gyermekeknek ajánlható, kiknek néha csodálatos szeszélyeik vannak; főleg ha nyugtalanul alszanak vagy aludni nem tudnak; ha a gyermekek kora fejlődése szembetünő.

Cinu, ha geliszták okozzák a nyavalyát; a betegek minduntalan étel után sovárognak; gyakran ágyba vizelnek; igen sápadtak. Ekkor a *pulsatilla* is indikálva van.

China, ha a beteg hasa igen dagadt; hasmenésben szenved, mely által emésztetlen vagy fehéres anyag ürítetik ki; a gyermek igen gyenge, minden iránt közönyös, csak feküdni szeret. — Tiszta takony-, vagy vérrel vegyes hasmenésben jó ismét a *rhus*.

Calcarea carb., kivált scrophulosus gyermekek gyógyszerere akkor, midőn jó étvágy mellett igen elsoványodnak; hasuk nagy, kemény és dagadt; duzzadt arczuk megránczosodik, vén emberi arczhoz hasonlít; gyengék, lomhák, hasmenésben szenvednek. — Ha pedig a betegek annyira lusták, hogy játszani sem akarnak és mindig csak aludnának: *baryta carb.*

Arsenicum, ha a beteg külbőre hervadt; sápadt arca duzzadt; szemei mélyen be vannak esve; sokszor kíván italt, de egyszerre csak keveset iszik; gyakran hány, de még inkább szenved hasmenésben, mely által zöldes vagy emésztetlen anyag ürítetik ki; a beteg nagyon gyenge, kezei, lábai hidegek, éjjel sokat izzad; nyugtalanúsága kivált éjjel nagy, amikor szüntelen forgolódik ágyában.

Lycopodium, *phosphor* mell-fájás, köhögés, láz jelenlétében. *Rhus*, ha a lázas beteg hasa nagy és kemény; hasmenése véres.

Ezen szerekből eleinte vegyen be napjában négyszer, három golyócskát két evőkanálnyi vízben; némi javulást látván, kétszer; később minden negyed nap.

Önkénytes sántítás.

(Freiwilliges Hinken, Coxalgie.)

Az önkénytes sántítás leginkább görvélyes gyermekeknél fordul elő. E nyavalyának fejlődésére jól figyeljenek a szülék; mert eleinte alig lehet a gyermekén egyebet észlelni, mint hogy reggel fölkeléskor járás alkalmával egykissé sántikál, mely sántikálása azonban mozgás folytán nap közben elmúlik; a gyermek csekély vagy éppen semmi fájdalmat sem érez, csak hogy hamar elfárad, beteg részében erőtlenséget tapasztal; azonban egyenesen tud állani és lábait egyiránt kinyújthatja.

Ha a gyermeknek ezen állapotát még jókor észre nem veszik a szülék: hetek, hónapok múlva szembetűnőleg látandják, miként egyenes állásban a gyermeknek szenvedő térde sokkal kiljebb áll, mint az egészséges térd; ekkor már fájdalmat is érez leginkább térdében, a lágycsontok mirigyekben; és midőn áll, szenvedő térdét befelé fordítván, egészséges lábára támaszkodik; ilyenkor egyzersmind szemlátomást soványodni kezd.

Vége a betegnek esipeje megdagad; szenvedő lábának talpa nem éri a földet; e daganat néha kívülről fakad fel a beteg könnyebbülésére, máskor pedig befelé veszi utját, a midőn is a befelé szivárgó geny a csontokat támadja meg. Ezekhez sorvasztó-láz járulván, a szánandó gyermek élete veszélyben forog.

Azon legyenek a szülék, hogy mielőtte kór kifejlődne, h. gyógyításhoz fogjanak; mert ekkor hom. szereink által még lehet segíteni az ártatlan gyermekén. De ha a baj már elhanyagoltatott, vagy külszerek: kenőcsök, izzó vas (Glühisen) sat. által rosszul orvosoltatott, — ekkor a hom. orvos utólagos fáradozásai is többnyire siker nélkül leendenek.

E bajt csak belső h. szerekkel lehet czélszerűen, alapos valószínűséggel gyógyítani és pedig *mercur*-ral, melyet a baj kezdetén *belladonna*-val szoktam adni felváltva, úgy, hogy egy nap vegyen be a beteg *mercurt*, más nap *belladonnát*: reggel, este három golyócskát.

A baj későbbi stádiumában ajánlom a *colocynthis*, vagy *rhus* szereket; a *cantharidest* akkor, midőn nehéz vizelésben szenved a beteg.

Genyedés (Eiterung) és sorvasztó láz esetében a *silica*, *lycopod.*, *sulphur*, *calcareea* választandók, beadván reggel, este; javulást látván, ritkábban.

Ha esés, ütés után támadt a baj, eleinte: *arnica*, *rhus*, *ac. sulph.* adandók.

Ha pedig visszaütődött kütegek következtében fejlődött ki, ekkor e körülmény tekintetbe vételével választandók a gyógyszerek.

Görvély-kór.

(Scrophel-Krankheit.)

A görvély-kór gyakran már gyenge kisdedeknél mutatkozik. Szembetűnő jelei ezek: a gyermek egész constitúciója (*dyscrasia scrophulosa*) gyengeségre mutat; feje aránylag nagyobb, haja szőke, szemei kékek, homloka széles, halántékai be vannak esve, felső ajkai duzzadtak, így duzzadt az orra is; nyaka rövid s vastag, arcszíne néha piros, de közönségesen halvány; elmetehetsége korán fejlik ki, korán kezd beszélni; kül tekintete is szinte megélemedett korra mutat, de járni nem tud, mert gyenge lábai testét nem bírják; izmai lágyak, fonyadtak, soványak; külbőre fehér és oly finom, hogy erei átlátszóak; gyakran szenved köhögés-, orrvérfolyás-, szájhólyagzás-, szemgyuladásban, bőrkütegekben; emésztése, székürülése rendetlen; teste jó étvágy mellett is elsoványodik. — Ezen jelenségekre jól figyelvén, czélszerű gyógyszereket még jókor használván, jövőre sok kellemetlenséget, veszedelmet kerülendünk el szerencsésen.

Ilyetén görvélyes hajlam hosszabb rövidebb időig tartván, ha alkalmas gyógyszerek által le nem győzetik, végre (közönségesen 2—7 év közt) tökéletesen kifejlik a nyavalya. Ekkor a nyak-, későbbben a hónalj-, lágyék-mirigyek (Drüsen) megdagadnak, eleinte lágyak, később megkeményednek, sokszor aprók és csak tapintás által

észrevehetők, máskor nagyobbak, mint a dió, vagy galambtojás — és a beteg nyakát elrutítják. Ezen mirigy-daganatok nem fájdalmasok, de néha megvörösödnek és ekkor kifejlődven a gyulladás, ez ismét genyedésbe, keményedésbe megyen át. — Későbbben a daganatok szaporodnak, sőt már a hasüregben létező mirigy-daganatok is észlelhetők az által, hogy a has feldagad, feszes és kemény, főképe a köldök körül; a gyermek végtagjai fáznak, de ezt a szülék hibásan a növésnek szokják tulajdonítani.

Vége, specificus orvosságok ügyes alkalmazása nélkül a kül-mirigyek gyulladásba, genyedésbe mennek át, és innen támadnak a görvélyes fekélyek, melyek ha ősz felé begyógyulnak is, tavasszal közönségesen ismét fel-fakadnak; — ily állapotba jutnak a hasban levő mirigyek (fodormirigyek, glandulae meseraicae) is, amidőn a has dagadt, kemény és fájdalmas; — — míg végre a beteg egészen elsoványodik s kifejlődven a sorvasztó-láz, a gyermek időnek előtte szomoruan végzi be életpályáját. A tüdő-gümőkór (tuberculose Lungenschwindsucht) vagy viz-kór gyászos példái itt szintén nem ritkák.

E betegség okai: a szüléktől öröklött hajlam, mely mellett igen nehéz a gyógyítás, — azért minélelőbb igénybe veendő; továbbá, a rosz minőségű eledel, különösen az egészségtelen dajka-vagy anya-tej; a tésztás, sajtos, édes eledelkkel való visszaélés; a burgonya (krumpli); langyos italok, thea sat.; a nedves, hideg, zárt levegő; a test tisztátlansága; tespedő életmód, kevés testmozgás; a léleknek kora megerőltetése; igen szigorú nevelés; némely orvosságok és betegségek.

Ezen okoknak elhárítása oly föltétel, mely nélkül a görvély-kórt gyógyítani nem lehet. Ennél fogva száraz, tiszta, mértékletesen meleg légben tartózkodjék a beteg, kinek a végből, hogy szerencsésen gyógyíttassék, lakását, sőt az éghajlatot is meg kell változtatnia, különösen a városi lakást falusival, hegyes vidékkel fölcserélnie; mert az itteni egészséges lég, a vér oxydatiójára, a növésben levő organismus szerencsés fejlődésére, hatalmas befolyást gyakorol. A zsíros, tejes, tésztás és sajt-eledeleket mellőzven, a görvélyes inkább hus- mint növényi ele-

dellel éljen. A dajka-tejre nézve figyelembe vegyük mindazokat, miket a „gyermek első nevelésénél“ nem ok nélkül mondtam. Ital gyanánt legegészségesebb a jó friss víz. A szükséges testmozgást szabad légben el ne mulasztja a beteg; nyári időben ösztöne és kedve szerint mászkáljon, hemperegjen a nap által fölmelegített homokon; későbbi korban igen hasznosak a gymnastikai gyakorlatok, melyek általában üdvösek. Figyeljünk a legnagyobb tisztaságra; azért a fehérruha- és ágybelinek gyakori változtatása elkerülhetlen. Ne erőltessük a gyermeket tanulásra; könnyebb és kedvesebb tárgyakkal foglaljuk el elméjét; igen szigorúan ne bánjunk vele; ha körülményeink engedik, tegyünk vele utazást hegyes vidékekben; — mindezeknek pontos teljesítése örömszolgáland; ellenben gyógyszereink működésére nem számíthatunk.

Igaza van Hufelandnak, hogy a görvély-kór gyógyítása legszebben sikerülhet nyári időben, midőn maga a kinyílt természet és egyéb körülmények is kedveznek a gyógyításnak. De megkezdhetjük azért a gyógyítást bármikor, annak kívánatosb sikerére az említett évszakban számítandók. Szerencsés körülményekben a görvély-kór egészséggel végződik és ez a test fejlődésével még inkább remélhető. A serdülő leányoknál megjelenő havitsztulás megszünteti sokszor e nyavalyát. A gyógyszerek több hónapig, sőt néha több évig használandók.

Sulphur, melynek erejét ismerjük már általában különféle kütegek, mirigydaganatok, fekélyek jelenlétében, — itt is igen hasznos.

Belladonna, gyakori orrvérzés, mirigy-és egyéb gyuladások, orr- és ajk-daganatok alkalmával a leghathatósbb orvosságok közé tartozik.

Cina, ha gyakran hányás-, hasfájás-, nyugtalan álomban szenved a beteg, néha ágyába vizel akarata ellen; minduntalan sir.

Mercurius sol., ha éjjel sokat izzad, izzadása következtében elgyengül; mirigyei megdagadnak, gyuladásba, genyedésbe mennek át.

Dulcamara, ha meghűlés után sokat köhög a beteg;

hányásban, hasmenésben szenved; mirigyei megdagadnak, megkeményednek; a gyermek nyugtalan. Kemény daganat ellen hasznos szintén a *conium*.

Calcarea carb., e betegségre való hajlam eltörlésére, kezdő gyuladások eloszlatására, sőt később is a fekélyek ellen, legszebb reménnyel használandó gyógyszer.

Baryta carb., ha a kül-mirigyek megdagadnak, megkeményednek; szintén ha a has feldagad, feszes, kemény főleg a köldök körül és fájdalmas.

Arsenicum, ha láza van a betegnek, ereje csökken, elsoványodik: néha, de fájdalom! ritkán, — megmenti a szenvedőt a fenyegető haláltól. Így a *carbo anim*.

Ide tartoznak még a *silica*, főleg makacs genyedés, keményedés eseteiben; szintén a *lycopodium*, *jod*,*) *hepar s.*, *bromium*, *aurum*, *rhus*, *ac. nitri*, — körülmények szerint választandók. Az orvosságok több hónapi használandók.

Hogy a mirigy-daganatok, keményedések, fekélyek gyógyítására mi semmiféle külszert sem használunk, az eddig mondottakból tudjuk. A fekélyek tisztántartása mellett, a h. gyógyszerek egyedüli használata okszerű levén, azok ily esetekben is mindenkor elegendők. Szemgyuladások és egyéb acutus bántalmak ellen ott keressük az orvosságokat, hová ezen bántalmak, munkám felosztása szerint, tartoznak.

Fájdalmas gyuladásokban az *aconit*, — más *acutus* esetekben az illendő orvosság minden 2 órában veendő (5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, kanalonkint), javulást látván, ritkábban. *Chronicus* esetekben, csak hetenkint kétszer adjunk be: reggel, este 3 golyócskát egyszerre.

Angol kór.

(Englische Krankheit.)

Nyugoti Angliában *Richez* név alatt gyakrabban fordulván elő ezen nyavalya, innét angol-nyavalyának

*) A csekély mennyiségben jodot tartalmazó, *oleum jecoris morrhuae* (csukamájolaj, Leberthran) jótékony ereje sem tagadható valamint a görvély-ugy a tüdő-gümőkórban.

neveztetik. Fájdalom! nálunk sem ritka már e betegség, melynek terjedését, mind a jelen, mind a jövő nemzedék érdekében, czélszerű életmód és gyógyszerek által gátolni, orvosi kötelességünk köréhez tartozván, e tekintetben is igen ajánlom jótékony gyógmódunkat.

Az előbb leirt görvély-kórral nagy hasonlatossága van az angol-kórnak és attól abban különbözik, hogy itt a csontok, ott a mirigyek rendszere szenved. A nyavalya első jelenségei, melyek a kisdednél 7-dik hónaptól kezdve 2—3-ik évkorig mutatkoznak, hasonlók azokhoz, melyek a görvély-kór előpostái szoknak lenni. A halvány kisdedeknél az első fogak későn jelennek meg, nemsokára megfenékednek, kihullanak. A csontok bántalmái különösen a végtagokon észlelhetők. A csontok kitünően lágyak és hajlósak maradnak és kivált az alsó végtagokon (untere Extremitäten) meggörbülnek; a csontok eféle görbüléseit tapasztalhatni a hátgerinezen, mely vagy hátra (cystosis), vagy előre (kyphosis), vagy oldalra (scolyosis) görbül; tapasztalhatni a mell- és lap-csontokon, mi által a mell-kas (thorax) megszükül. Sokszor a koponya csontjainak varrányai egymástól elválnak, kutacsai meg nem csontosodván, nyilva maradnak; a két homlokesont előre áll és néha szegletesen van összekötve, mi által a fej szinte szegletes. A csontok ilyen bántalmái miatt a kisdedek nehezen tanulnak járni, vagy ha már tudtak is, ismét elszoknak a járástól és mindig ülni szeretnek. A többi organumok működéseit illetőleg: a beteg étvágya jó ugyan, de székürülése rendetlen, majd szorulásban, majd hasmenésben szenved; a vizelet zavaros, nyákos; az izzadás tapadozó. Nevezetes e nyavalyában, mikép valamint a görvély-kórban, úgy itt, kevés kivétellel, korán fejlik ki az elmetehetség.

A betegség mindig hosszas, évekig tartó; azonban kedvező körülményekben, az életmód, éghajlat sat. változtatása után specificus gyógyszereink által szerencsésen legyőzhető, sőt 2—3 év körül, vagy a serdülés időszakában sokszor minden orvosi segély nélkül is beköszönt az egészség, ha a kór nincs még nagy mérvben kifejlődve; de midőn már senyves (cachecticus) állapot járul e nyavalyához, ekkor a tökéletes egészség nem nagy valószí-

nüséggel remélhető. Halállal csak ritkán és közönségesen más idejáruló betegségek következtében, végződik az angol-kór. A nyavalya okai hasonlóak a görvély-kór okaihoz, ámbár nem ritkán ezek nélkül is fejlődhetik e betegség. Kedvező a kór-jóslat (prognosis) ha csak a végtagok szenvednek; nem hizelgő, ha a hátgerincez és koponya támadtatnak meg. Annál makacsabb, minél később fejlődik ki; veszélyes, ha már csont-szu (caries) van jelen. Rosz jelek közé tartoznak: a fonyadt, összeesett arcz, mely első tekintetre, vén ember arczához hasonlóan látszik; a testnek mindenkori vizirányos helyzete; a lábak elzsibbadása; a fejnek egyik oldalra való csüggése; szintén szomorú a kór-jóslat, midőn az angol-kórhoz mell-, vagy fej-betegség (agy-vizkór) symptómái csatlakoznak.

Az angol-kór gyógyítására: az ártalmas befolyások elhárítása, a „görvély-kórnál“ ajánlott alkalmas életmód elrendelése után e következő hasonszenvi gyógyszerek ajánlhatók:

Sulphur, calcarea, baryta, mercur, lycopod., curbo an. és veg., arsenicum, lachesis, staphysagria, ruta; ezeken kívül a „görvélykórnál“ említett gyógyszerek, melyek közé a *pinus silvestris*-t sorolom. Egy orvosság mellett maradjunk több hétig; adjunk be hetenkint kétszer, reggel, este három golyót és ha az orvosságnak jó hatását látjuk, ne változtassuk ok nélkül a gyógyszereket.

A gyermek-betegségek közül itt még néhány esetet ismételve hozok elő: egyes körülményekre nézve, melyek 110. l. adott utasításom szerint méltánylandók.

Szopni nem akaró kisednek: *cina, mercur sol., stannum.*

Szüntelen sírás tudvalevő ok nélkül: *chamom., vagy bellad.*

Gonoszság (Bosheit) ellen: *china, lachesis, natrum m., nuxvom.*; de czélszerű nevelés mellett.

Álmatlanság (nézzük másutt is); elválasztás után, vagy ha tudvalevő ok nélkül se éjjel, se nappal nem alszik a gyermek: *aconit, vagy belladonna.*

Száraz forróság: *aconit*; vagy *chamom.*, égető forróság, szomj, nagy nyugtalanság mellett; *cofea*, ha nem

nagy a forróság, a kiseded majd vig, majd sir, álmatlan, ingerlékeny.

Nyugtalan, ideges ingerültség: *aconit*, *chamom*, *cofea*, *belladonna*.

A későn jövő fogak fejlődését előmozdítják a: *calcareo*, *sulphur*.

Fogzás alatt: forróság: *aconit*, *chamom*, *calcareo*; egyéb bántalmak: *chamom*, *calcareo*, *cofea*, *mercur*, *ignatia*; (egyébiránt nézzük másutt az eféle bántalmakat).

Ha majd minden lépésnél leesik a gyermek: *causticum*; — állani nem tud: *lachesis*; ha tud és mégis karon akar hordatni: *tartarus em*.

Az izmok gyengesége miatt nehéz járás: *calcareo*, *causticum*, *nux vom*, *pinus*, *sulphur*, *silica*.

Gyengeség általában: *calcareo*, *baryta*, *nux vom*, *sulphur*.

Sorvadás (Abzehrung): *arnica*, *arsenic*, *baryta*, *calcareo*, *jod*, *china*, *ferrum*, *lycopod*, *sulphur*, *nux vom*.

Szemgyulladás: *aconit*, ez után különösen: *apis*.

Görcs-fuladás, kékes arc mellett: *ipecac*, *sambucus*.

Köhögés és egyéb mellbántalmak (nézzük ott, hol le vannak irva).

Torok-gyulladás, nézzük 313 l.; hártvás torokgyík (häutige Bräune) nézzük 615 l. Itt még említést teszek a **börkés angináról** (angina diphtheritica), mely nálunk ugyan mindeddig ritka, Kaliforniában uralog, most pedig már Hollandiában is veszélyesen lépett fel és 7 nap alatt nem csak a gyermekeknek, hanem az idősbekeknek is halált okozhat. Symptómái, röviden, ezek: eleinte igen érzékeny nyakszirt- és hátsó fej-fájdalom; nehéz nyelés; az egész szájúreg vastag, piszkos álhártvával (pseudomembrana) van bevonva; a nyelv vastag takonynyal van fedve; bűdös nyálfolvás; rossz büzü lehelet; erős láz félrebeszéléssel, gyorsan fejlődő gyengeség sat. A gyógyszerek ezek: *apis* vagy *phosphor*; ha ezek nem használnának dr A egidi a *helleborust*, vagy *sanguináriát*, vagy *cantharist* ajánlja. 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden órában mindaddig, míg javulást nem érez a beteg; ekkor, minden 2 órában. Bö izzadást tapasztalván bizonyos orvosság után, ezt ne változtassuk és szerencsésen legyőzendjük e veszélyteljes kórt, ha tán hazánkba is betörne.

Száj-hólyagcsák: *mercur* többnyire, *borax*, *sulphur*.

Akadozva beszélés (hebegés): *bellad*, *euphras*, *sulphur*.

Gyomor-bántalmakban savanyu hányás, savanyu hasmenés jelenlétében: *chamom.*, *calc.*, *nux*, *pulsat.*

— hányás ellen általában legjobb az *ipecac.*, vagy ha ez nem használ, a *pulsat*; mindakettő akkor is, midőn egyszersmind hasmenése van a gyermeknek;

— ha pedig szorulásban szenved: *nux vom*;

— ha emésztetlen ürülései vannak: *china*;

— ha gyenge emésztés miatt, legkisebb diaeteticus hiba után is azonnal megromlik a gyermek gyomra: *baryta*, *calc.*, *mercur*, *nux vom*, *pulsat.*, *sulphur*, hosszabb időig használandók, de ritkábban (minden negyednap) veendőek akkor is, midőn relativ jól érzi magát a gyermek; megrontván gyomrát: *ipecac.*, vagy *pulsat*, vagy *nux v.*, minden órában; így az *antimon*, ha a gyermek megterhelte a gyomrát.

Sárgaság ellen: *chamom.*, vagy leginkább *mercur*, vagy ha ez nem használ: *china*.

Hasrágás ellen: *chamom*; a szelektől, nézzük ott, hol a „hasrágás“ le van írva. 597 lapon.

Hasmenés ellen: *chamom*, *calcarea sat.*; nyári forróságban: *ipecac.*, vagy *bryonia*, *carbo veg.*; akkor, midőn meghül a lég: *dulcam.*; ha legnagyobb tisztaság mellett is savanyu szaga van a gyermeknek: *rheum*.

Nehéz vizelés, vagy ágyba-vizelés (nézzük másutt). 598 l.

Székszorulás: *nux vom.*, *opium*, *bryonia*, *sulphur*.

Végbél-szakadás (Mastdarm-Vorfall): *ignatia*, *mercur*, *nux v.*

Sérvek (Bruchschäden, Hernien): *aurum*, *chamom.*, *nux*, *sulphur*, *veratrum*. Ezek közül vagy az egyik, vagy a másik csak minden 4-ik, 6-ik nap veendő.

Azonban mindezt, valamint több más gyermek-betegséget a „gyermek-betegségek“ sorában bővebben leírva találandjuk; és így e jegyzékem csak rövid és könnyen áttekinthető utasítás gyanánt veendő.

A gyógyszerek bevételi módját nézzük 134 lapon.

Miután a „gyermekbetegségek általános kórtanára“ vonatkozólag Bouchut után Orbai tr által a „Gyógyászat 1861 évi 10-dik számában“ irt cikk igen érdekes, — ennek közlésére és a „tartalomra“ használok fel utolsó tiszta nyomtató-papirosomat.

Az újszülött a betegségekrei hajlamot magával hozza a világra, mely hetek, hónapok, sőt évek múlva tör ki (öröklött betegségek). — Újszülöttek és csecsemők egyénileg kedvező v. szükségelt hajlammal bírnak némely betegségek kifejlődése iránt melynek különösen: szemlobok, torokgyík, görcsök, hasmenés, lázas kütegek stb.

Az első gyermekkorban a tünetnyek hevessége nincs arányban az anyagi zavarral. A leghevesebb láz, mely nyugtalanságtól, fölsivalkodástól, göresös mozgalmaktól kísértetik, 24 óra alatt minden nyom nélkül elmulhat. Gyermekbetegségek közönségesen jellegző tünetnyek összege által nyilvánulnak, melyek elég világosak arra, hogy minden orvos által megismertessenek. Kis gyermekeknél a bőrnek, tükhártyának s a nyelv alsó lapjának sárgás színezete mindig máj-betegségre utal. Az arcznak piros, rögtön beálló, mulékony, közbenhagyó láztól kísért színezete heveny agybántalomra mutat. Kékes bőrszínezet rendetlen érlüktetéssel szívbetegségre mutat, vagy hogy a petelik nyitva maradt. Lázzal járó kék színezet torokgyíkban tetszhaláli tünetnyeknek vagy valamely hörghbántalomnak jele. Az arcznak vagy ajkának gyors szintelenülése, a szemeknek heesése hélbántalmat tanusít. A szempilának, az orrnak, az arcz izmainak előhaladó hüdése által megváltoztatott arczvonások, bandsalsággal vagy a nélkül, agyvelő vagy csak az arczideg bántalma mellett szól. Az arcz és koponya közt rendellenes aránytalanság által előidézett eltorzulása az arczvonásoknak idült agyviznek a jele. — Azon lázban szenvedő gyermek, ki légzése alkalmával az orrlyukakat igen mozgatja, s a hasizmokat erőteteti, heveny tödőlobban szenved. Fialtal gyermeknél előforduló öreges arczkifejezés, tüdőgümőkört vagy idült béllobot árul el — Ha láz után bandsalság és görcsök állnak be, ez heveny agylob- és agykérlobnak (menyngo-encephalitis) a jele. Elsőd bandsalság egészséges gyermeknél nem más, mint egyszerű izomhüdes. A szemek vörösödése s könyezése ha lázzal jár, kanyarónak kitörését hirdeti.

Oly gyermek, ki valamely képzelt tárgytól megijed, az elől el akar szökni, vagy azt meg akarja ragadni, azt agybántalom kerülgeti. Gyermeknek, ki kezeit szünet nélkül szájába dugja, nehéz a fogzása. Ha két éves gyermek nem képes egyenesen fönnállani s felső kutacsa még nyitva van, angolkórban szenved. Ha egy gyermek gömbölyded teste gyorsan elvesz, mellette húsa puha és petyhedt, az vagy szenvedett hasmenésben, vagy most is szenved még benne. Az újszülöttnek gyöngye kiáltása csekély életerőre vagy közeli halálra mutat. Fűlsértő, erős és félbeszakasztott kiáltozás közönségesen agyviznek a jele. Tompa, rekedt sirás az utolsó időszakot jelenti torokgyíkban. Ha 1—3 éves gyermeknél igen nagy és aránytalan alhas veszünk észre, angolkórra, vagy idült béllobra következtethetünk. Ha a légzés kitünően kilégző, fohászködő és lüktető, heveny tödőlobot következtethetni. Ha a légzés minden mozgásnál a

görcs egy neme által félbeszakítottatik, ez heveny mellhártya-lobnak a jele. Rövid, tökéletlen, és fájdalmas légzés, melynél 8—10 belégzés után föltünően hosszantartó belégzés következik be, heveny hashártya-lobot jelent. Rövid, tökéletlen s közbenhagyó légzetek egyszerű, vagy szemcsés agy-, agykér-lobot jelentenek. — A mellkas alapjának mély, oldalos összefüzése minden légzéssel, ha egyuttal láz is van jelen, heveny tüdőlobra mutat. — A mellkasnak folytontartó oldal-belapulása angolkórnak a jele.

Semmiféle életkorban sem siettetik a szívverést annyira a befolyások, mint gyermekkorban. Természettani befolyások csak úgy siettetik a szívmozgásokat, mint a láz. Ha láz okozta az érverés gyorsaságát, akkor a test melegsége nagyobbodott, mit a pszichikai befolyások folytán gyorsított érverésnél nem tapasztalunk. A láz az érverés gyorsasága s nagyobbodott testmelegsége által nyilvánul. Láz alatt vagy utána mindig vörös pontokat láthatni a nyelven, melyek a szemölcsök merevedése által erednek s mint utolsó nyoma marad hátra ezen szervi mozgalomnak. — Ha valamely gyermek szomorú, levert, kedvetlen, ha könnyen sir s helyet keres magának a hol megpihenhet és alhatik, ha továbbá ajkait rágja, fejét ovatosan elhelyezi, ha végtagjait ide oda hányja, s ha ezeket rázkódtatás lepi meg, az ily gyermek lázban van. — Csecsemőknél igen ritkán fordul elő lázborzongás (Fieberfrost). — Igen gyöngye gyermekeknél a rázó hideg (Schüttelfrost) helyett elhalaványodást, és általános meghidegülését a bőrnek tapasztaljuk. — Kis gyermekeknél bőseges izzadás nem fordul elő, helyette a bőrnek legfőlebb kis nedvessége lép föl. — Kis gyermekeknél heveny betegségekben a láz mindig jelentékenyen félbenhagyó. — A leggyöngébb életkorban idült betegségekben a láz mindig közbenhagyó. — A nagy fokú láz hatással van a húgy-elválasztásra, kevesbiti a vizelet mennyiségét, sűríti alkotórészeit, s a kiválasztási utakra nézve izgatóvá teszi. — Erős láz következtében megszűnik a köny-elválasztás. — A test saját melege a hónaljban észlelve heveny betegségekben 1—3 fokkal nagyobbodik, még pedig a láznak kizárólagos befolyása alatt, nem pedig minden betegség befolyása folytán, mint ezt felnőtteknél is észlelhetni. — Újszülötteknél a test melege viszonyban áll a testalkat erősségével. — Azon testmelegség, mely élelmiszerek, és beburkolás által föntartatott, gyöngye s szűkölködő újszülötteknél oly könnyen elvesz, hogy a halál csupán a meleg elvonásának lehet következménye.

A növekedés egyike legcsodálatosabb nyilvánulása azon mozgó erőnek, mely a szerves lények létrejöttét s fejlődését rendezi, kormányozza és alárendeli. — A növekedés bizonyos és rendszeres törvényekhez ragaszkodik, mely égbajlat, faj s nem szerint különbözik, s melyek csak betegségek következtében a szervezetben fölélesztett zavarok által változtatnak meg. — A fiatal kor betegségei siettetik a növekedési ösztönt. — A növekedés, mely gyermekkorban bizonyos körülmények közt a betegségnek következménye le-

het, nem halad oly gyorsan, mint azt hinnők, s inkább csak látszólagos mintsem valódi. — A betegségek befolyása a növekedésre, a velök kapcsolatban levő lázas állapot befolyásának egyenes viszonyba hozandó. — Az elhamarkodott növekedés más betegségeknek okául is szolgálhat így p. o. tüdő- vagy szívbajok, vagy hűdések abban lelhetik forrásukat.

Ezennel bevégezvén a „gyermek-betegségek“ gyógyítását, végre — ismételve figyelmeztetem a szüléket, hogy előfordulandó bármiféle betegség, de különösen görvély-, vagy angol-kór esetében minélelőbb kezdjenek a hasonszenvi gyógyításhoz; mert czélszerű nevelés, a természet törvényén alapult gyógy módunk által, az e betegségre létező hajlamot meg lehet törni, — kifejlődését meg lehet gátolni, — a már kifejlődött kórt idővel gyökeresen lehet kiirtani: megkivántató béketűrés mellett. Hogy gyógy módunkat ajánlom, — ezzel csak emberbaráti kötelességemet philantropiai szempontból teljesítem, nem csak a jelen szenvedőkre, (kiknél anélkül is oly kínos az allop. szerek beadása), hanem a jövő generációra nézve is; mert a gyermekekből válnak idővel apák, anyák, — kiknek egészséges, vagy elfajult szervezetétől függ a jövő nemzedékek anyagi, szellemi állapota.

TARTALOM.

A.

Lap.

Adag (Dosis) hasonszenvi, mely alatt a dilutiókat értem	45 és 81
— nagyobb, azaz a nem hígított essentiák gyógyelvének szellemétől eltérnek	87
Agygyuladás (Gehirnentzündung) 230; agygyuladás és vizkór a kisdedeknél 607; kütegek (Ausschläge) elnyomtatása után	232
Agyrázódás (Gehirnerschütterung)	232
Ajk-bántalmak (Lippen-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	260
Ájulás (Ohnmacht)	240
Akasztás általi tetszhalál	525
Aléltságok (Ecclyses) l. szédelés, ájulás, tetszhalál, álomkór, gutaütés, hűdés.	
Álhimlő (Falsche Pocken)	634
Áll-bántalmak (Unterkiefer Beschwerden) egyes sympt. nézve.	271
Áll-görcs (Mundsperré) 270; a kisdedeknél	271
Álmatlanság (Schlaflosigkeit) 595; a kisdedeknél	594
Álmatlanság egyes symptómákra nézve	111
Álmosóság (Schläfrigkeit) egyes symptómákra nézve	111
Álomkór (Schlafsucht)	237
Alvajárás (Sonambulismus)	112
Alvás, mákony (opium, Mohn) általi mérgezés után, kivált gyermeknél	583 és 367
Angol-kór (Englische Krankheit)	645
Aranyér (Haemorrhoiden) folyó-, vak-, hólyag-, takony-aranyér, aranyeres csomók	384—387
— elnyomatott	387
Arcz-bántalmak (Gesichts Beschwerden) egyes sympt. nézve	260
Arcz-daganat 260 és l. daganat (Geschwulst) ennek természetéhez képest más helyeken keresendő.	
— a fogtól	295
Arcz-fájdalom ideges l. Fothergillféle arczfájás	258

	<i>Lap</i>
Arcz-orbáncz (Gesichts-Rothlauf)	257
Arcz-ótvár a kisedeknél (Milchschorf)	618
Aszkór (Atrophic)	638

B.

Bélgörcs (Kólika)	377
— ásványi, v. ólomkólika	381
Bélgyulladás (Gedärmentzündung)	389
Bél-sárhányás (Miserere)	402
Bénulás l. hüdés (Lähmung, Paralysis)	238
Bizser-kór (Raphanie)	245
Boszorkány-nyomás (Alpdrücken)	112
Bőr-bántalmak (Haut Beschwerden) egyes symptómákra nézve .	126
Bőr-pállás (Wundsein) a kisedeknél	600
Bőr-vizkór (Hautwassersucht, anasarca)	128
Bright-kór (B. Krankheit)	413
Buja-kór (Syphilis)	512
Buja-fekély (Schanker)	515
— ellen nagy adagban bevett mercur következményeit legyőzendő szerek	518
China-okozta bántalmak (China Beschwerden)	493
Cholera	396
Cholera-typhus	400
Csalán-küteg (Nessel Ausschlag) gyermeknél 629, idősbeknél	630
Csecs-bántalmak egyes symptómákra nézve	571
Csecsbimbó-gyulladás, fölrepedezés (Entz., Wundwerden der Brustwarzen)	567
Csecsemők mesterséges táplálása (Künstliche Ernährung der Säuglinge)	580
Csecs-lob l. emlő-gyulladás (Entz. der Brustdrüsen)	565
Csillapító szerek (calmierende Mitteln) l. lelki bántalmak .	112
Csip-fájdalom (Hüftweh, Coxalgie): az egyes symptómák közt .	450
Csip-köszvény (Hüftgicht, ischias)	471
Csont-bántalmak (Knochen Beschwerden egyes sympt. nézve .	132
Csont-szu (Beinfrass, Caries)	132
Csont-törés (Beinbruch)	132
Csorvás láz (Gastrisches Fieber)	341

Csuklás (Schluchsen)	283 és 343, még 596
— a kisedeknél	595
Czomb-fehér dag (Weisse Schenkel-Geschwulst)	450
Csúz (Rheumatismus) 466; csuzláz (rheum. Fieber)	468

D.

Daganat (Geschwulst) 128; csúzos 466; köszvényes 468; orbán- czos 464; fogtól 295; china vagy váltóláz után	493
Daganat fehér (weisse Geschwulst, tumor albus) l. czomb, térd-fehér daganat	450
— mirigy (Drüsen Geschwulst)	128
— tömlős (Balggeschwulst), husos (Sarcoma), szalonna-dag (Speckgeschwulst, steatoma)	129
Dermedtség, vagy dermedet (Starrkrampf, tetanus)	245
Diaeta l. életrend, hasonszenvi	96 és 358
Dob (Bubo syphiliticus)	517
Dohányzás okozatai ellen	341
Dühöngés (Manie, Wuth)	116

Égett sebek (Verbrennungen)	520
— phosphor-gyufák által	521
Éjvakság (Nachtblindheit)	228
Életrend (Diaeta), hasonszenvi 96 és 358; a szokás szabá- lyozza a diaetát	362
— terhesség alatt 576; szoptatás alatt anyagi, szellemi	579
Elfáradás után (Ermüdung)	124
Elmeeröltetés (Geistesanstrengung) után fejlődött bajokban	113
Elmetébolyodás l. örültség	116
— sok ivástól (Säuferwahnsinn, delirium tremens).	117
Elvetelés (Abortus)	556
Emelés, rokkánás, megrántás (Verheben, Verstauchen) után	125
Émelygés (Übelkeit)	339 és 347
Emlő-bántalmak egyes symptómákra nézve	571
Emlő-gyuladás (Brustdrüsen Entz.), daganat, keményedés, genyedés, fekélyedés, sipolyok (Fisteln)	565
Epe-bántalmak (Gallen Beschwerden) ellen általában	369
Epe kövek (Gallensteine)	408
Epe-okozta gyomorhaj, epe-láz (biliöses Fieber)	368

Erőművi sértések (mechanische Verletzungen) után	125 és 499
Esés, ütés után	125 és 499
Étel, ital egészségeseknek, betegeknek 352. Szeszes italok; chocolate, kávé, thea 360. Ebéd után czélszerű a nyugalom 361. Mind az egészségeseknél, mind a betegeknel figyelembe veendő a „szokás“ és ennek tekintetbevételével módosítandó a diæta	362
Ev (Jauche, ichor) evesedés	459

F.

Fagyás, fagy-dag (Frostbeule) és fagyás általi tetszhalál	522
Fehér folyás (Weisser Fluss)	544
— egyes symptómák, egyes körülményekre nézve	549
Fej-bántalmak (Kopf Beschw.) külsőkép, belső kép: egyes symptómák, egyes körülményekre nézve	252
Fej-dag (Kopf-Geschwulst) 252 és l. daganat, ennek természetéhez képest más helyeken keresendő.	
— az ujszülötteknél	596
Fejfájás (Kopfsweh)	246
Fej-görcs (Migraine)	251
Fej-ötvar (Kopfsgrind)	620
Fej-vizkór (Kopfwassersucht) idült a kisdedeknél	610
Fekély (Geschwür) fekélyedés	459 és 509
— mercurial fekély	510
— külszerek által elnyomatott	510
— egyes symptómák, egyes körülményekre nézve	510
Fekvély, fölfekvés (Aufliegen)	511
Félelem után (Schreck)	113
Fene (Brand) forró; hideg (sphacelus)	459
Férfi-tehetlenség (Impotenz)	434
Festékek: pirosító, fehéritő szerek gyanánt, vagy azoknak nyelvvel való érintése festés alkalmával ártalmasak	365
Ficzamodás (Verrenkung)	500
Fogfájás (Zahnweh)	288
— egyes symptómákra nézve	295
Fogférgek (Zahnwürmer) ellen	294
Foghus-bántalmak (Zahnfleisch Beschwerden) egyes sympt. nézve	298
Foghus-dag	293 és 299
— -fekélyek	299
— -vérzés	299

Foghuzás után következő bajokban	294
Fogzás (Zahnen bei Kinder)	585
Fogzás alatt (beim Zahnen) nyugtalanság, rángások	605
Fothergill-féle arcfájás	258
Fölhevülés (Erhitzung) sebes járás, táncz után	125
Fördők (Bäder) 472; Karlsbad 408; Ischl.	544
Förösztés (das Baden der Kinder)	574
Függ-ér-kitágulás (Erweiterung der Aorta)	337
Függöly (Feigwarzen)	517
Fül-bántalmak (Ohren Beschwerden) egyes symptómákra nézve	266
Fül-folyás (Ohren-Fluss)	264
Fül-gyuladás (Ohren-Entz)	262
Fültömrigy-gyuladás (Ohrendrüsenbräune)	269

G.

Geny (Eiter) genyedés	458
Geliszta-kór, láz (Würmer, Wurmfeber)	635
Gerinczvelő-gyuladás (Rückenmarksentzündung)	439
Gerinczvelő-fájdalom (Rückenmarks-Schmerz, Spinalirritation, Rachialgie)	442
Gerincz-bántalmak egyes symptómákra nézve	440
Gerincz-sorvadás (Rückendarre)	439
Golyva (Kropf, Struma)	316
Gög-bántalmak (Kehlkopf-Beschwerden) egyes sympt. nézve	315
Görcs-fuladás (Asthma)	310
— gyermekeknél	614
Görcs-köhögés (Krampfhusten) l. köhögés.	302 és 306
Görcs-nevetés (Lachkrampf, risus sardonius)	245
Görcsök (Krämpfe) általában	121
Görcsök l. zsongos görcsök (spasmi tonici), ráng-görcsök (sp. clonici), vegyes görcsök (sp. mixti)	237
— a kisedeknekél, l. ránggörcsök (Convulsiones, Ecclampsie bei Kindern)	604
Görvély-kór (Scrophel-Krankheit)	642
Grippe	301
Gutaütés (Schlag, Apoplexie)	233
Gyermekágyas nő életmódja anyagi, szellemi tekintetben	575
Gyermekágyi láz (Kindbettfeber)	563
Gyermekágyi tisztulás (Kindbettreinigung)	559

Gyermekbetegségek (Kinderkrankheiten)	592—652
— egyes körülményekre nézve	647
— sírás, szüntelen, tudva levő ok nélkül	595 és 647
Gyermek: első nevelése: anyagi, szellemi	573
— táplálása: anya-tej által 576; dajka-tej által 578; mesterséges 580	
— szopni nem akaró	567
— nehezen járkáló	607
Gyógyelv, hasonszenvi	77—84
Gyógyszerek készitési, bevételi módja	108
— száma, melyeket a leirt betegségek ellen kiszemeltem	673
Gyomor-bántalmak (Magen-Beschwerden) egyes sympt. nézve	342
Gyomor-émelygés l. gyomor-romlat és még	347
— - égetés (Sodbrennen)	372
— - görcs (Magenkrampf)	374
— - gyulladás (Magenentzündung)	371
— - láz (gastrisches Fieber)	338
— - rák (Magenkrebs)	372
— - romlat (Magenverderbniss)	338
— — a kisdedeknél	596
Gyulladás, vagyis lob (Entzündung) általában — és annak ki- menetei: elosztatás, genyedés, fekélyedés, kiizzadás, ke- ményedés, fene	457
Gyulasztó láz (Entzündliches Fieber)	474

H.

Hagymáz (typhus) l. idegláz	475
HAHNEMANN életrajza	1—73
Hajak kimenése (Ausfallen der Haare)	252
Hallás-bántalmak (Gehör-Beschwerden)	266
Hangtalanság (Stimmlosigkeit)	301
Hányás (Erbrechen) l. gyomor-romlat	339 és még 349
Hánytató (Brechmittel) nem szükséges	350
Hártyás torok-gyík (häutige Bräune, Croup)	615
Harag (Zorn) után	112
Hasban levő organumok: lép, máj, sat. fekvése	404
Has-bántalmak (Bauch-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	428
Hasdob-kór (Trommelsucht)	423
Hashajtó (Purgiermittel) nem szükséges	401
Hashártya-gyulladás (Peritonitis)	390

Hasmenés (Diarrhoea)	394
— a kisdedeknél	396 és 598
HASONSZENV elméleti	77—109
Hasrágás (Bauchgrimmen) a kisdedeknél	597
Hasvizkór (Bauchwassersucht)	421
Hát-bántalmak (Rücken-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	440
Havitisztulás (Reinigung, Perioden)	528
Havitisztulás egyes symptómákra nézve	534
Havitisztulás kimaradása, nagy mérvben, csekély, az első havitisztu- lás késedelmes	530
— rendes elmaradása idején előjövő bántalmak	533
Here-lob, l. tökgyladás	432
Holdváltózáskor megjelenő bántalmak	125
Hólyag-küteg (Blasen-Ausschlag) 130; a kisdedeknél	601
Honvágó (Heimweh)	113
Hideglelés, l. váltóláz	487
Himlő (Pocken)	630
Húgy-ár, mézes (Diabetes m.)	420
Húgycső-takár (Tripper)	514
Húgyhólyag-aranyér (Harnblsenhaemorrh.)	} l. Vizelet-hólyag
Húgyhólyag-bántalmak : egyes symptómákra nézve	
Húgyhólyag-kő sat.	}
Hurut, hurutláz (Katarrh, Katarrhieber)	
Hüdés (Lähmung, paralysis)	238

I.

Idegnyavalyák (Nevroses) l. 1) fej-, fog-, arcz-fájás, gyomor-, bél-görcs, viszketeg; — hallás, szaglás, izlés, tapintás betegsé- gei. 2) zsongos, rángó, vegyes görcsök. Alótságok. 3) lelki betegségek	
Idegesség (Nervosität)	118
Idegláz (Nervenfieber)	475
— ez után a reconvalescensek életmódja	480
— lappangó (schleichendes Nervenfieber)	481
Időviszonyok (Witterungs-Wechsel) befolyása a testre	125
Ijedés (Schreck) után	113
Ikra-görcs l. lábikra-görcs	454
Isopathia	631
Italok (Getränke) : viz, bor, pálinka, thea, chocolate	360

	<i>Lap</i>
— hideg viz-ital után következett bántalmakban	126
— bor, ser, thea utáni bajokban	339—340
— l. még: szeszes italok	367
Izlés-bántalmak, l. száj-iz	281 és 345
Izzadás, egyes symptómákra nézve	127
— elnyomatott	127
— mint jó krisis h. szerek után	91
Izzadmány (Exsudat)	459
Jod nagy adaga után fejlődött bajok ellen	366

K.

Kanyaró, l. vöröshimlő	622
Katarrhus l. hurut	300
Kehrángás (Keuchhusten)	611
Kék-kór (Blausucht, cyanosis)	543
Kelés (Blutschwäre)	506
Keményedés (Verhärtung)	459
Kereszt-bántalmak (Kreutz-Beschwerden) egyes sympt. nézve	440
Kereszt-nyílalás (Hexenschuss)	473
Kéz-bántalmak (Hand-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	443
Kocsizás-okozta bántalmak ellen	124
Kólika, l. bélgörcs	377
Köhögés (Husten)	302
— görcsös, l. görcsköhögés	302 és 306
Köhögés egyes symptómákra nézve	304
Köldök-sérv (Nabelbruch)	428
Köleshimlő (Friselausschlag)	621
Kökem, vagyis kökeményedés (Scirrhus)	459
Köröm-bántalmak ellen általában (Nagelbeschwerden)	508
Köröm-méreg (Nagelgeschwür)	507
Köszvény (Gicht): fej-, mell-, kéz-, könyök-, csipe-, térd-, láb-köszvény	468
— letételes (gichtische Metastasen)	472
Kritikus napok	94 és 462
Kutya-görcs (spasmus cynicus)	282
Kütegek (Ausschläge) forrók vagyis akutusok l. skarlát, kanyaró sat.	
— elnyomatott l. ugyanott	
— hólyag-küteg a kisededeknél (Blasenausschlag)	601
Kütegek, idült, vagyis chronicus kütegek	130

L.

	<i>Lap</i>
Láb-bántalmak (Fuss-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	449
— időszakonként megjelenők	456
Lábikra-görcs (Wadenkrampf)	454
Lábizzadás (Fuss-Schweiss)	127 és 518
— elnyomatott	128 és 519
Lágyék-sérv (Leistenbruch)	427
Láz (Fieber) általában	461
— gyermekági (Kindbettfieber)	563
— l. még: esúzos, katarrhális, ideges, rothasztó, váltóláz	
Légcső-bántalmak (Luftröhr.Beschw.) egyes symptómákra nézve	315
Légcső-vész (Luftröhr-Schwindsucht)	328
Légzés-bántalmak (Athem-Beschw.) egyes symptómákra nézve	330
Légszesz (Gas) általi fuladás	526
Lelki betegségek, l. örültség, mélaság, dühkör.	
Lelki indulatok (Leidenschaften) után	112
Lelki szenvedések (Seelenleiden)	112
Lengyelfürt (Weichselzopf)	252
Lép-bántalmak (Milz-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	411
Lép-gyuladás (Milz-Entzündung)	410
— -daganat (Milz-Geschwulst)	410
Lob l. gyuladás általában	
Lovaglás-okozta bántalmakban	125

M.

Magömlés (Pollution)	433
Magtalanság (Unfruchtbarkeit)	548
Mag-vesztés utáni bajokban	436
Máj-bántalmak (Leber-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	406
— -daganat	406
— -foltok	407
— -gyuladás	404
Meghülés (Verküllung) után 126; hideg viz által	126
Méh-düh (Mutterwuth, nymphomanie)	438 és 539
— -görcs (Mutterkrampf)	553
— -gyuladás (Gebärmutter-Entzündung)	552
Méhhüvely-daganat (Geschwulst der Mutterscheide)	437
— szakadás (Vorfall der Mutterscheide)	437 és 556

	<i>Lap</i>
— egyéb bántalmai	437
Méh-keményedés (Gebärmutter-Verhärtung)	553
Méh-kór (Hysterie)	537
Méhkóros görcsök (hysterische Krämpfe)	539
Méh-pöfeteg (Gebärmutter-Polyp)	553
Méh-rák (Gebärmutter-Krebs)	553
Méh-szakadás (—Vorfall)	553
Méh-szúrás (Bienenstich)	500
Méh-vérfolyás (Mutterblutfluss)	550
Mélaság (Melancholie)	132
Mell-bántalmak (Brust-Beschwerden) egyes symptomákra nézve	330
Mell-görcsök (Brust-Krämpfe)	332
Mellhártya-gyulladás, l. oldalnyílás	328
Mell-rák (Brust-Krebs)	568
Mell-vizkór (Brustwassersucht)	311
Mercurialis szerek okozatai ellen	518
Merevedés (Katalepsis)	245
Mérgezesek (Vergiftungen) : gyógyszerek, (ide tartoznak a szépitő szerek); megromlott eledetek, mérges gomba, burgonya által; szeszies italok halálal fenyegető következményei ellen	363—368
— keserü mandola által, mely mérget foglal magában	367
— mákony által a kisdedeknél is	367
— jód, mercur nagyobb adaga okozta bántalmakban	366
Messzelátás (Presbyopie)	184
Migraine	251
Mirigy-daganat (Drüsen-Geschwulst)	128 és 645

N.

Nap-vakság (Tagesblindheit)	228
Napszúrás (Sonnenstich)	247
Nátha 275; a kisdedeknél	596
— visszaütődött	276
Nehéz hallás (Schwerhörigkeit)	265 és 266
Nehéz járás a gyermekeknél (schwieriges Laufenlernen)	607
Nehéznyavalya (Epilepsie)	241
Némaság (Sprachlosigkeit)	288
Nemi ösztön legyőzéséből származott bajokban	113 és 436
Nemzőrészek bántalmai (Beschw. der Geburtstheile) egyes sym- ptomákra nézve	433

— nemi ösztön tekintetéből	436
Nevetés görcsös, l. görcs-nevetés	245
Nyak-bántalmak (Nacken-Beschw.) külsőleg egyes sympt. nézve .	316
Nyálfolyás (Speichelfluss)	280
Nyelcsap-dag (Geschwulst des Zäpfchens).	279
Nyelcsap hosszabb (Verlängerungs-Gefühl)	282
Nyeldek- és nyeléső-bántalmak (Rachen- und Schlund-Beschwerden) egyes symptómákra, egyes körülményekre nézve .	282
Nyelv-bántalmak (Zungen-B.) egyes symptómákra nézve	286
Nyelv-gyulladás (Zungen-Entz.)	286

O.

Oldalnyílás (Seitenstechen)	328
Ólom-kólika (Bleikolik)	381
Orbáncz (Rothlauf)	463
— az ujszülötteknél	600
Orr-bántalmak (Nasen-Beschw.) egyes symptómákra nézve	276
Orr-daganat (Nasengeschwulst)	272
— -gyulladás (Nasentzündung)	272
— -pöfeteg (Nasenpolyp)	274
— -vérzés (Nasenbluten)	273
Ótvar l. fej-, arcz-ótvar.	
Óvszer (praeservativ Mittel) skarlát 626; himlő ellen	633
Önfertőztetés (Selbstbefleckung)	436
Öröm (Freude) után	112
Örületség (Wahnsinn)	116
— szeszes italok miatt (Rezg-örj, Säufer-Wahnsinn, delirium tremens)	117
Öv (Gurtel, Zona)	132

P.

Parázna kicsapongások következményei ellen	118
Pepsin	338
Petécsek (Petechien)	483
Petefészek-lob (Eierstockentz., ovaritis)	437
— vizkór (Eierstockwassersucht, hydrops ovarii)	437
Pokolvar (Brandbeule, Carbunkel)	507
Pollutio l. magömlés	433

Pöfetegek (Polypen) l. orr-, fül-, szív-, méh-pöfeteg.	
Prüsszentés, szüntelen (Niesen)	278

R.

Rák (Krebs) általában 511 ; l. maga helyén: szájajk-, nyelv-, orr-rák sat.	
Rángó görcsök (spasmi clonici, convulsiones), l. reszketés, nyavalyatörés, vit-táncz, bizserkór, részletes ránggörcsök: görcsnevetés, szívdobogás, csuklás, tüsszentés, görcs-köhögés.	
Ráng-görcs a kisdedeknél (Eclampsia infantum)	604
Rázkór (Hypochondrie)	382
Rheumatismus l. csúz.	466
Rekedtség (Heiserkeit)	300
REPERTORIUM általános: egyes jellemző symptómák, egyes fel-tűnő körülményekre nézve	110—134
Reszketés (tremor)	119
— szeszes italok után	117 és 339
Réz-orr (kupfrige Nase)	172
— szeszes italok következtében	173
Rezg-örj. l. örültség szeszes italok miatt	117
Rokkanás, megrántás (Verstauhung)	125
Rothasztó láz (Faulfieber)	482
Rövid-látás (Myopia).	184
Rüh (Krätze)	494
— elnyomatott	496
— a külszerek egyedüli használatát itt nem helyeslem	495

S.

Sántítás, önkénytes a gyermekneknél (freiwilliges Hinken)	641
Sáp-kór (Bleichsucht)	540
Sárga-láz (Gelbes-Fieber)	485
Sárgaság (Gelbsucht)	408
— a kisdedeknél	599
Sebek (Wunden) vágott, szúrott, tépett, zúzott, lövött sebek	498
— harapás, méhszúrás után	500
— égetés után;—különösen phosphor-gyufák által 520 és 521	
Sérvek (Brüche, Hernien)	424
— kiszorult (eingeklemmter Bruch, incarceration herniae)	425
Siketség (Taubheit)	267

	<i>Lap</i>
Sipolyok (Fisteln)	510
Sírás (a kisdedeknél) szüntelen, tudvalevő ok nélkül	595
Skarlát (Scharlach)	625
— visszaütődött	627
Sorvasztó láz (Zehrfieber)	323
Sömör (Flechten, herpes)	131 és 496
— egyes symptómákra nézve	131
— külszerek által elnyomatott	497
Súly (Skorbut)	284
Szaggatás, l. csúz	466
Szaglás-bántalmak (Geruchsbeschwerden)	277
Száj-bántalmak (Mund-Beschw.) egyes symptómákra nézve . . .	279
Száj-bűz (Mundgestank)	281 és 293
Száj-csukódás l. áll-göres (Mundsperre)	270
Száj-égetés (Mundbrennen)	279
Száj-fájás (Mundweh)	278
Száj-hólyagcsák (Mundbläschen) 279; a kisdedeknél	602
Száj-rothadás (Mundfäule)	280
Szaladástól eredő bajokban	124
Szalag-geliszta (Bandwurm)	637
Szalonna-dag (Speckgeschwulst)	129
Szamárhurut (Keuchhusten)	611
Szépítő szerek ártalmas befolyása az egészségre	365
Szédülés (Schwindel)	253
Széketételi bántalmak (Stuhl-Beschw.) egyes symptómákra nézve	403
Székszorulás (Stuhlverstopfung)	400
— sok cseresnyétől, ha azt magjával együtt ette meg a szenvedő .	355
— a kisdedeknél	598
Szelek (Blähungen): gyomor-, bél-szelek l. ott az egyes sympt. közt.	
— a mellben (emphysema pectoris) l. itt az egyes symptómák közt	330
— a méhhüvelyből (emphysema pudendorum) l. szintén maga	
helyén az egyes symptómák sorozatában	437
Szellemi betegségek (Seelen-Krankheiten), l. lelki betegségek	112
SZEM-BETEGSÉGEK.	

I. Erőszeti szembetegségek (dynamische Augenkr.)

A) Gyulasztó szemgyuladások (Ophthalmiae phlegmonosae):

- szemhéj- vagyis pilla-lob (blepharitis phlegm.) 141
- szem-árpa (hordeolum phl.) 143

	<i>Lap</i>
— könymirigy-lob (dacryoadenitis phlegm.)	144
— zuglob (encanthis phl.)	145
— szemlob (ophthalmitis phl.)	146
— köt-lob (coniunctivitis phl.)	148
— szivárvány-lob (iritis phl.)	149
— szaru-lob (keratitis phl.)	151
— tok-lob (capsulitis phl.)	151
— érhártya-lob (choroitis phl.)	152
— üveghártya-lob (hyalitis phl.)	153
— idegrecze-lob (retinitis phl.)	153
K ü l ö n n e m ű s z e m g y u l a d á s o k (ophthalmiac	
specificae):	
Hurutos szemgyuladás (ophthalmia catarrhosa)	154
— szemhéjmirigy-lob (blepharadenitis catarrh.)	154
Egyiptomi szemgyuladás (opht. aegyptiaca)	155
Ujszülöttek szemgyuladása (ophthalmia neonat.)	157
Orbánczos szemgyuladás (opht. erysipelacea)	158
— szemhéj-lob (blepharitis erys.)	158
— zugbőr-lob (anchoylops erys.)	159
— köt-lob (coniunctivitis erys.)	159
Csúzos köt-lob (coniunctivitis rheumat.)	160
Köszvényes szem-gyuladás (ophthalmia arthrit.)	161
— szem-tak-ár (ophthalmoblenorrhoea arthrit.)	161
— szivárvány-lob (iritis arthrit.)	162
Küteges szemgyuladások (ophthalmiae exanthematicae:	
Hímlős szemgyuladás (ophthalmia variolosa)	164
— szemhéj-lob (blepharitis var.)	164
— köt-lob (coniunctivitis var.)	165
Kanyarós szemgyuladás (ophthalmia morbillosa).	165
Vörhenyes szemgyuladás (ophthalmia scarlatinosa	165
S e n y v e s s z e m g y u l a d á s o k (ophthalmiae cachec-	
ticae).	
Görvélyes szemgyuladás (ophthalmia scrophulosa)	166
— szemhéjmirigy-lob (blepharadenitis scroph.)	166
— szemárpa (hordeolum scroph.)	143
— könytömlő-lob (dacryocystitis scroph.)	167
— szaru-lob (keratitis scroph.)	168
— köt-lob (coniunctivitis scroph.)	169
B u j a s e n y v e s s z e m g y u l a d á s (opht. syphilitica).	

	<i>Lap</i>
— szem-tak-ár (ophthalmoblennorrhoea syph.)	170
— szivárvány-lob (iritis syph.)	171
— R ü h e s s z e m g y u l a d á s (psorophthalmia)	173
— S ü l y ö s s z e m g y u l a d á s (ophthalmia scorbutica)	174
Legrövidebb utasítás mindezen gyuladások gyógyítására nézve: nemor- vosok számára	175
B) I d e g e s s z e m b a j o k (ophthalmonevroses)	175
Szemhéj-görcs (blepharospasmus)	175
Szem-görcs (nystagmus)	176
Szemhéj-bénulat (blepharoplegia)	176
Szem-bénulat (ophthalmoplegia)	177
Bandzsalság (lucitas)	177
Kancsalság (strabismus)	178
Szemfájás (ophthalmodynia)	179
Mor (amaurosis)	180
Rövid és messzelátás (myopia, et presbyopia)	184
II. Szervezeti szemnyavalyák (organische Augenkr.)	
A) H i b á s v e g y ü l e t e n a l a p u l ó s z e m n y a v a l y á k .	
Szarú-homály (obscuratio corneae)	187
Hályog (cataracta)	188
Üveg-hályog (glaucoma)	192
B) S e b e k : h o m l o k , s z e m ö l d ö k , s z e m h é j a k s a t . s e b e i	193
C) H i b á s n a g y s á g b ó l s z á r m a z o t t s z e m b e t e g - s é g e k :	
Szem-vizkór (hydrophthalmus)	194
Dül-szem (exophthalmia)	195
Szem-ér-kitágulás (ophthalmia varicosa, circsophthalmia)	197
A szem velős taplója (fungus medullaris oculi)	198
Szarú-csap (staphyloma corneae)	199
Szarú-tultengés (hyperkeratosis)	200
Szarú-posztó (pannus corneae)	200
Sugár-csap (staphyloma corporis ciliaris)	201
Kökemes könyhus (encanthis scirrhusa)	202
Könymirigy-kökem (scirrhus glandulae lacrymalis)	202
A könymirigy higora (hydatis gland. lacrym.)	203
Szemhéj-kéreg (tylosis)	204
Szemhéj-rög (trachoma)	204
Szemhéj-vizeny (blepharocedema)	206
Szemhéj-szélkór (blepharomphysema)	206

	<i>Lap</i>
Könytömlő-vizkór (hydrops sacci lacrym.)	206
Könytömlő-sérv (hernia sacci lacrym.)	207
A szem részeiben előforduló daganatok.	
A szemgödör tömlős daganatai (tumores cystici orbitae)	208
A szemhéjak tömlős daganatai (tumores cyst. palpebrarum)	208
Árpa (chalazion)	209
Kása és pörs (milium et phlyctenula)	209
A szem részeit meglepő kinövések.	
Szemháj-varancs (veruca palpebrarum)	209
Szemháj-husany (sarcoma palpebrarum)	210
Bibircs (Papula)	210
Huscsa (caruncula)	210
Szem-röp (pterygium)	210
Ször-szem (vagy inkább szem-ször) (trichosis bulbi)	211
Szem-sorv (tabes oculi)	211
Szem-vész (phtisis bulbi)	212
Szaru-vész (phtisis corneae)	212
Szemháj- vagyis pilla-ször-hiány (madarosis)	212
D) Hibás helyzetből támadt szem betegségek.	
Szemhéjször-fordulat és szemhéjször-kalász (trichiasis et distichiasis)	212
Beszegély (entropium)	213
Kiszegély (ectropium)	214
Szemháj-izsam (phalangosis)	214
Szaru-sérv (hernia corneae)	215
Szivárvány-csap (staphyloma iridis)	216
E) Hibás összeálláson alapuló szem betegségek.	
Szemháj-hasadék (colomboma palpebrarum)	216
Szivárvány-hasadék (colomboma iridis)	217
Szemháj-hegedés (ancholepharon)	217
Szem-hegedés (symblepharon)	217
Előheg (synechia anterior)	217
Hátsó-heg (synechia posterior)	218
Láta-csukulat (atresia pupillae)	219
Szem-puhaság (synchisis)	220
F) A folyó és merő részek erőműves viszonyain alapuló szemnyavalyák.	
Szemháj-vérömlény (ecchymosis palpebrarum)	221
Köt-vérömlény (ecchymoma conjunctivae)	221

	<i>Lap</i>
Csarnok-vér (hyποαema)	221
Csarnok-tej (hypogala)	222
Csarnok-geny (hypopyum)	223
Szembetegségek egyes symptómákra, egyes körülményekre nézve, u. m. a szemgyulladások legyőzésére rövid utasítás 175; a szem- be esett idegen testektől szembántalmak, — ój-vakság, napvak- ság, — szemgyengeség sat. ellen használandó gyógyszerek . . .	224
Szem-üvegek	184
Széngőz (Kohlendampf) általi tetszhalál	525
Sz. Antal tüze, l. orbáncz	463
Szeplők (Sommersprossen)	128 és 260
Szerelemföltés (Eifersucht) miatti bajok	113
Szeszes italok következményei ellen 339; halállal fenyegető acutus esetben 367; chronicus esetben	368
Sziket (Grippe)	301
Szív-bántalmak (Herz-Beschwerden) egyes symptómákra nézve . . .	335
Szív-burok-, vagyis szívhártya-vizkór (Herzbeutelwassersucht)	312
Szív-dobogás (Herzklopfen)	334
Szív-görös (Herzkrampf)	336
Szív-gyulladás (Herzentzündung)	337
Szív-pöfeteg (Herz-polyp)	337
Szomorúság után (Traurigkeit)	112
Szoptatás (Stillen) alatti életrend	579
Szopni nem akaró kised.	567
Szorulás, l. székszorulás	400
Szótalanság (Sprachlosigkeit)	288
— gutaütés után	234 és 235
Szülés utáni életrend	578
Szül-fájdalmak (Geburtswehen)	557
— utóféjdalmak (Nachwehen)	559

T.

Tályog (Abscess)	458
Takony-aranyér (Schleim-Haemorrhoiden)	387
Takony-gyülem és takonyláz (Verschleimung u. Schleimfieber)	370
Takonyhártya-bántalmak (Schleimhaut-Beschw.) ellen általában	371
Táncz után fejlődött bajokban	125
Tapintás betegségei l. bőr-bántalmak	126
Tej, anya-tej (Muttermilch) 576; dajka-tej	578

	<i>Lap</i>
Tejfolyás (Milchfluss)	560
Tej-hiány (Vergehen der Milch)	561
— elnyomatott	561
Tej-láz (Milchfieber)	562
Tengeri betegség (Seekrankheit)	341
Térd fehér daganata (Tumor albus genu)	450
Térd-tapló (Knieschwamm)	450
Terhesség alatt tartandó életrend minden tekintetben	576
Terhesség alatt fellépő bántalmak u. m. hányás, fogfájás sat.	555
Tetszhalál (Scheintod, asphyxie), l. fagyás, villámütés, vízbefu- lás, akasztás, légszesz, széngőz általi tetszhalál	522—526
— görcsök, vérszegénység, vagy éhségből származott	527
— ujszülöttek tetszhalála	591
Tetük (Läuse)	498
Torok-gyuladás (Halsentzündung, angina); keményedés; fene (angina gangrenosa)	313
— hártvás (Croup, häutige Bräune)	815
— bőrkés (angina diphtheritica)	648
Tök-daganat (Hodengeschwulst)	434
— az összegyűlt víztől (Hydrocele)	433
Tök-gyuladás (Hodenentzündung)	432
— keményedés	433
Tüdő-gümőkór (Tuberkeln)	325
Tüdő-gyuladás (Lungenentz.)	317
Tüdő-hűdés (Lungenlähmung)	479
Tüdő-széldeg (Emphysema pulm.)	330
Tüdő-typhus	319 és 479
Tüdő-vész (Lungenschwindsucht)	320
Tüdő-vizeny (Lungen-Oedem)	312
Tüsszentés, l. prüszsentés	278
Typhus l. idegláz	475
Tyukszem (Hühnerauge)	508

U.

Útmutatás a betegségek gyógyításában	105—109
Utófájdalmak (Nachwehen)	559
Útér-dag (Pulsadergeschwulst, aneurysma)	129
Útés után fejlődött bajokban	125

V.

	<i>Lap</i>
Vadhus (wildes Fleisch)	510
Vakság: éji (Nachtblindheit); napvakság (Tagesblindheit)	228
Váltóláz (Wechselfieber)	487
— gutaféle (apoplectisches Wechselfieber)	490
— ellen nagyobb adagban bevett chinától származott hajokban	493
Végbél-bántalmak (Mastdarm-Beschw.) egyes symptómákra nézve	388
Végbél-szakadás (Mastdarm-Vorfall).	388
Vegyés görcsök, l. rázkór, méhkór, viziszony — és alélságok.	
Vér-bőség (Vollblütigkeit)	118
Vérér-csomók (Ader-Knoten)	129
Vérér-dag (Adergeschwulst)	129 és 519
Vér-foltok (Blutflecke)	131
Vér-folyás, l. méh-vér-folyás.	
Vérhányás a mellből (Blutbrechen)	300
— a gyomorból	349
Vérhas (Ruhr)	391
Vér-izzadás (Blutschweiss)	127
Vér-kiizzadás a szemekből (Blutausschwitzung der Augen)	226
Vérköpés, vérhányás (Bluthusten, Blutbrechen)	308
Vér-mérsékmény (Temperamentum)	117
Vér-ömlék (Blutunterlaufung)	129
Vérpezsgés (Blutwallung)	118
Vérsenyv, l. súly	284
Vér-szegénység (Blutarmuth, anaemie)	117
Vér-tapló (Blutschwamm)	129
Vértorlat (Blutandrang), a test különféle részeinél leirt egyes symptómák közt található.	
Vér-, nedv-vegy, hibás (Dyscrasie, Blut-Säfte-Mischung)	106
Vérvesztés után adandó szerek	118 és 320
Vér-vizelés, vagyis húgyvér (Blutharnen, Uraemie)	418
Vese-bántalmak egyes esetekre	413
Vese-fájdalom (Nierenschmerz)	413
— gyuladás (Nierenentzündung)	411
Vese-kövek (Nierensteinchen)	419
Veszettség (kutya-harapás után) l. viziszony	501
Villám-ütés általi tetszhalál (Durch Blitz getroffene)	524
Viszketeg (das Jucken)	129 és 498

	<i>Lap</i>
Vit-táncz, v. vidatáncz (Veittanz)	244
Vizbe-fuladás általi tetszhalál (Ertränken)	525
Vizelés álomban (Bettbissen) a gyermekeknél	599
Vizelés-bántalmak (Harn-Beschw.) egyes symptómákra nézve	419
Vizeleteső-takár (Tripper)	514
Vizelet-eröltetés (Strangurie)	416
— a csecsemőknél	598
Vizelethólyag-aranyér (Blasenhaemorrhoiden)	386
Vizelethólyag-bántalmak: egyes symptómákra nézve	419
Vizelethólyag-gyuladás (Urinblasenentzündung)	415
— hüdés (Lähmung)	240
— pöfeteg (Polyp)	419
Vizelethólyag-kő (Blasenstein)	419
Vizelethólyag-takár I nyákfolyás (Blasen-Schleimfluss, blennorrhoe)	419
Vizelet-rekedés (Ischurie)	416
Viziszony (Wasserscheu)	501
Vizkór (Wassersucht) agy-, mell-, has-vizkór.	
— bőr alatti, sejtszöveti (Wassersucht des Zellengewebes, anasarca)	128
— skarlát után	627
Viz-rák (Wasserkrebs, noma)	280
Vörheny I. skarlát	
Vörhenykék (Rötheln)	628
Vöröshimlő (Masern)	622
— visszaütődött	624
Werlhoff-féle foltok	284

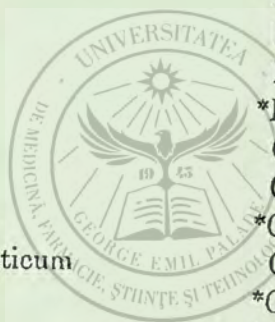
Z.

Zsongos görcsök (spasmi tonici, t. Krämpfe), I. dermedtség, merevedés; részletes zsongos görcsök: állgörcs, bandzsalság, kutya-görcs, nyelv-, mell-görcs, férfi tag-merevedés, izom- és ikra-görcs.

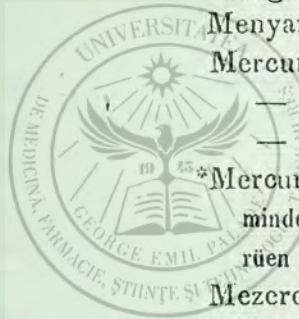
Ezen betegségek ellen, az általam kiszemelt
HASONSZENVI GYÓGYSZEREK

e következők:

Acidum muriaticum	*Baryta carbonica
*Acidum nitricum	*Belladonna
*Acidum phosphoricum	Berberis
— sulphuricum	Bismuthum
*Aconitum	Borax
Aethusa	Bovista
Agaricus	Bromium
Agnus castus	*Bryonia
Alumina	Caladium sang.
Ambra	Calendula offic.
Ammonium carb.	*Calcareo carb.
— muriaticum	Camphora
Anacardium	*Cannabis
Anisum	*Cantharis
Angustura	Capsicum
*Antimonium	Carbo animalis
*Apis mellifica	*Carbo vegetabilis
Aranea diadema	Cascarilla
Argentum fol.	Castoreum
— nitricum	Causticum
*Arnica	*Chamomilla
*Arsenicum	Chelidonium
Artemisia	*China
Arum maculatum	Cicuta virosa
Asa foetida	Cimex
Asarum europ.	*Cina
Aurum metall.	Cinamomum
— muriaticum	Clematis

- Coccionella
 *Cocculus
 *Cofea
 *Colchicum
 *Colocyntthis
 *Conium
 Copaiva
 Corallia rubra
 *Crocus
 Crotalus
 Croton
 Cuprum
 Cyclamen
 Dictamnus
 Digitalis
 Drosera
 *Dulcamara
 Eruca brassicae
 Eugenia Jambos
 Euphorbium
 *Euphrasia
 Evonymus
 Ferrum metall.
 — muriaticum
 Filix mas
 Ginseng
 Glonoin
 *Graphites
 Granatum
 Gratiola
 Guaiacum
 Hamamelis
 Helleborus
 *Hepar sulphuris calc.
 *Hyosciamus
 *Ignatia
 Indigo
 Jodium
 *Ipecacuanha
 Kali bichromicum
 — carbonicum
 Kreosotum
 Kuosso
 *Lachesis
 Lactuca
 Lamium
 Laurocerasus
 Ledum palustre
 Lobelia infl.
 *Lycopodium
 Magnesia carbonica
 — muriatica
 — sulphurica
 Manganum
 Menyanthes trif.
 Mercurius corrosivus
 — praecipitatus ruber
 — solubilis
 *Mercurius vivus (ezt értem
 mindenütt, hol csak egyszere-
 rüen emlitem a „mercurt“)
- Mezereum
 Millefolium
 Moschus
 Murex purpurea
 Naja tripudians.
 Natrum carbonicum
 — muriaticum
 — nitricum
 — sulphuricum
 Nicolum
 Nitrum
 Nux moschata
 *Nux vomica
 Oleander
 *Opium
 Paeonia
 Paris quādrifolia

Petroleum	*Silica
Petroselinum	Solanum nigrum
Phellandrium	*Spigelia
*Phosphor	*Spongia
Pinus sylvestris	Squilla
Platina	Stannum
Plumbum	*Staphysagria
Psorin	Stramonium
*Pulsatilla	Strontiana
Ranunculus bulbosus	*Sulphur
— sceleratus	Symphitum offic.
Ratanhia	Tartarus emeticus
Rheum	Terebinthina
Rhododendron	Teucrium marum verum
*Rhus	Teridion
Ruta	*Thuja
Sabadilla	Uva ursi
*Sabina	Urtica
Sambucus	Valeriana
Sanguinaria	*Veratrum
Sassaparilla	Verbascum
*Secale	Vinca minor
Selenium	Viola odorata
Senega	Zincum metall.
*Sepia	Zingiber.

A csillag alatt levő gyógyszerek acutus nyavalyákban általában és több chronicus betegségben legszükségesebbek.

Az orvosságok dilutióit illetőleg: a növényekből 6—10—20-dik, — az ásványokból a 10—20—30-dik dilutio közt levő dilutiókat használom közönségesen. Különösen megemlítem az orvosságok adagát oly betegségekben, melyek ellen kivételkép más adagot használok.

Az értelemből könnyen kivehető, leggondosabb figyelem mellett is majd elkerülhetlen nyomdahiák (mint például 180 l. lát-a-ideg: lát-ideg helyett) kegyes elnézésére kéri fel a t. cz. olvasót

a szerző.

